TEORETICKÉ ÚVAHY O PRÁVE 18

ZBORNÍK Z VEDECKEJ KONFERENCIE DOKTORANDOV A ŠKOLITEĽOV PRÁVNICKEJ FAKULTY TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

Andrea Olšovská, Marianna Novotná (eds.)

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

TEORETICKÉ ÚVAHY O PRÁVE 18

ZBORNÍK Z VEDECKEJ KONFERENCIE
DOKTORANDOV A ŠKOLITEĽOV PRÁVNICKEJ FAKULTY
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

26. marec 2022

Garant konferencie:
prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.

Vedecký výbor konferencie:
prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.; doc. JUDr. Kristián Csach, PhD.; prof. JUDr. Dr. Karel Eliáš; prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M. MA; prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.; doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.; doc. JUDr. Viktor Križan, PhD.; doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.; doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.; doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.; doc. JUDr. PhDr. Adriána Švecová, PhD.; prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.; doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD.

Recenzenti
prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.; doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.; doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.; doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.; doc. JUDr. Viktor Križan, PhD.; doc. JUDr. Michal Maslen, PhD.; prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.; doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.; prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.; doc. JUDr. PhDr. Adriána Švecová, PhD.; doc. JUDr. Peter Varga, PhD.; doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.; doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD.; doc. JUDr. Lucia Žitňanská, PhD.

Editorky
prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.
doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, AttributionNonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Vydavateľ:
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ISBN 978-80-568-0548-0

PREDHOVOR

Predkladaný zborník je výstupom z každoročne organizovanej Vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov Trnavskej univerzity, Právnickej fakulty, ktorá sa toho roku v rámci svojho už osemnásteho ročníka konala dňa 26. marca 2022 za účasti doktorandov zo všetkých študijných programov, ich školiteľov a iných odborníkov prepojených s jednotlivými študijnými programami doktorandského štúdia na fakulte.

Zborník predstavuje príspevky denných ako aj externých doktorandov fakulty, obsahovo venovaných širokému spektru tém spadajúcich do rôznych právnych oblastí venovaných primárne, nie však výlučne, parciálnym témam, skúmaniu ktorých sa doktorandi venujú vo svojej vedeckej činnosti.

V súčasnosti je na Právnickej fakulte TU v Trnave doktorandské štúdium realizované v týchto akreditovaných doktorandských študijných programoch: Teória a dejiny štátu a práva, Trestné právo, Pracovné právo a Občianske právo a dobiehajúci študijný program Ústavné právo. V nadväznosti na tieto študijné programy je aj zborník rozdelený do korešpondujúcich častí, a to teoreticko-historickej sekcie, súkromnoprávnej sekcie zahŕňajúcej odbory Pracovné právo a Občianske právo a verejnoprávnej sekcie, súčasťou ktorej sú príspevky z odboru Trestné právo.

Vzhľadom k tomu, že mnohé z predkladaných príspevkov študentiek a študentov doktorandského študijného programu reagujú na aktuálne problémy v oblasti práva, veríme, že predkladaný zborník ponúkne čitateľom zaujímavé čítanie.

Editorky

OBSAH

VEREJNOPRÁVNA SEKCIA – TRESTNÉ PRÁVO

Prepustenie z väzby z dôvodu prieťahov v konaní
Mgr. Jakub Andreánsky

Trestnoprávna zodpovednosť právnických osôb a ich štatutárnych orgánov
Mgr. Barbara Bartovičová

Reťazenie väzieb ako aktuálny aplikačný problém trestného konania
Mgr. Peter Demovič

Virtuálna zmena a jej zaistenie na účely trestného konania
JUDr. Norbert Halas

Vybrané procesné nedostatky v konaní o európskom zatýkacom rozkaze
JUDr. Barbora Kollárová

Postavenie odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody (najmä) v judikatúre súdov
JUDr. Filip Korček, LL.M.

Vznesenie obvinenia v kontexte práva na spravodlivý proces
JUDr. Mikuláš Lévai, JUDr. Maroš Čelár, JUDr. Samuel Csóka

Právnická osoba ako páchateľ trestného činu vydierania
Mgr. Ivana Mokrá

Právo odsúdenej osoby na podanie sťažnosti a možnosti jeho zneužitia
JUDr. Michal Solárik

Náhrada trov obhajoby v trestnom konaní u ustanoveného a zvoleného obhajcu
Mgr. Tomáš Župík

TEORETICKO-HISTORICKO-ÚSTAVNOPRÁVNA SEKCIA - TEÓRIA A DEJINY ŠTÁTU A PRÁVA

Bezpečnostná rizikovosť účastníka konania a právo na (ne)oznámenie dôvodov rozhodnutia
JUDr. Tomáš Čičmanec

Rímskoprávne dedičstvo legatum nominis vo vzťahu k recipovanej úprave ABGB a navrhovanej občianskoprávnej úprave v čase I. ČSR
Mgr. Dávid Maukš

Interakcia princípov rímskeho a kánonického práva v rámci ius commune
PhDr. JUDr. Marek Prudovič

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – PRACOVNÉ PRÁVO

Flexibilita rodičovského príspevku
JUDr. Martina Kováčiková

Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady EÚ o zlepšení pracovných podmienok platformovej práce
JUDr. Radoslava Lichnovská

Flexibilita výkonu práce v post covidovej dobe
JUDr. Mgr. Lucia Pitoňáková

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – OBČIANSKE PRÁVO

Nepostihnuteľná hodnota obydlia dlžníka v osobnom bankrote
JUDr. Mgr. Radoslav Baran

Určenie obsahu vlastníckeho práva ako obmedzenie vlastníctva práva?
Mgr. Marek Kováč

Hroziaci úpadok právnických osôb
Mgr. Ondrej Majerníček

Konkurzná podstata ako hierarchická štruktúra a účinky jej vzniku na prebiehajúce súdne konanie dlžníka
JUDr. Martin Maliar

Je otázka regulovaného nájomného stále aktuálna?
JUDr. Miroslava Mikušová

Uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať
JUDr. Monika Rafajová

Rozsudok pre zmeškanie, ak výrok rozhodnutia závisí od úvahy súdu
JUDr. Juraj Valentovič

VEREJNOPRÁVNA SEKCIA – TRESTNÉ PRÁVO

PREPUSTENIE Z VÄZBY Z DÔVODU PRIEŤAHOV V KONANÍ

THE RELEASE FROM THE CUSTODY DUE TO DELAYS IN THE PROCEEDING

Mgr. Jakub Andreánsky
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
jakubandreansky@gmail.com

Abstrakt: Väzobné stíhanie obvinenej osoby je v prípravnom konaní trestnom najsilnejším zásahom do osobnej slobody obvineného. Vzhľadom na prezumpciu neviny obvinenej osoby ako aj ostatné zásady trestného konania, je väzbu potrebné vnímať ako výnimočný a krajný prostriedok. Orgány činné v trestnom konaní musia počas prípravného konania postupovať tak, aby nedochádzalo k nedôvodnému a nepotrebnému predlžovaniu väzobného stíhania. Každú trestnú vec je nevyhnutné vybaviť rýchlo a bez zbytočných prieťahov. Príspevok sa zaoberá posúdením rýchlosti konania orgánov činných v trestnom konaní z pohľadu medzinárodných aj vnútroštátnych záruk a to v nadväznosti na trvanie väzby. Príspevok taktiež analyzuje možnosť prepustenia z väzby z dôvodu prieťahov v konaní vo veci samej a z dôvodu prieťahov v rámci rozhodovania o väzbe.

Kľúčové slová: väzba, prípravné konanie, prieťahy v konaní, zásada ultima ratio, konanie vo veci samej, rozhodovanie o žiadosti o prepustení z väzby.

Abstract: The custodial prosecution of accused person is the most invasive interference in the accused´s personal liberty in preparatory proceedings. Considering the presumption of innocence of the accused person as well as other principles of criminal proceedings, the custody must be seen as an exceptional and ultimate means. During the preparatory proceedings, law enforcement authorities must act in such a way as to avoid unjustified and unnecessary prolongation of custody. It is essential to handle every criminal case quickly and without undue delay. The article focuses on the assessment of the speed of proceedings of law enforcement authorities from the point of view of international and national guarantees in relation to the duration of custody. The article also analyzes the possibility of release from custody due to delays in the main proceedings and due to delays in custody decisions.

Key words: custody, preparatory proceeding, delays in the proceeding, ultima ratio principle, deciding in the main proceeding, deciding on a request for release from custody.

ÚVOD

Trestné právo je bezpochyby právnym odvetvím s najzásadnejšími zásahmi do základných ľudských práv a slobôd a preto k uplatňovaniu inštitútov trestného práva treba pristupovať v zmysle trestnoprávnych zásad. Väzbou sa zasahuje priamo do osobnej slobody obvinenej osoby a tak možno väzbu považovať za najviac invazívny zaisťovací inštitút. Trestné právo kladie na orgány činné v trestnom konaní požiadavku, aby bola každá vec vybavená rýchlo a s čo najmenším možným zásahom do práv jednotlivých osôb. Zároveň nemožno opomenúť zásadu, aby orgány činné v trestnom konaní zistili skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Zásada rýchlosti konania a zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybnosti sa v nadväznosti na väzobné stíhanie dostávajú do akejsi kolízie, kedy si v prípade porušenia týchto zásad treba vyhodnotiť, či prepustenie z väzby obvineného je adekvátnou satisfakciou. Autor sa tak v príspevku zaoberá analýzou zásady rýchlosti konania, prieťahov v prípravnom konaní a prieťahov v konaní o žiadosti o prepustenie z väzby a to s následkom prepustenia z väzby.

1 PRÁVO NA PREROKOVANIE TRESTNEJ VECI V PRIMERANEJ LEHOTE

V zmysle čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“) je garantované spravodlivé, verejné prejednanie trestnej veci v primeranej lehote nezávislým a nestranným súdom. Na vnútroštátnej úrovni uvedené právo zaručuje čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“). Primeraná lehota garantovaná čl. 6 ods. 1 Dohovoru slúži na zabezpečenie dôvery verejnosti vo výkon súdnictva ako aj na ochranu strán v súdnom konaní pred nadmernými prieťahmi v konaní. V trestných veciach je predurčená zabrániť tomu, aby osoba obvinená z trestného činu príliš dlho zostala v stave neistoty o jej osude.[1] Právo na vybavenie veci v primeranej lehote je tak integrálnou súčasťou práva na spravodlivý proces zaručeného ústavnoprávnou ochranou ako aj medzinárodnými záväzkami. Berúc do úvahy povahu trestného práva, ktoré je charakteristické najinvazívnejšími zásahmi do osobných práv jednotlivcov, Trestný poriadok v ust. § 2 ods. 7 osobitne ustanovuje požiadavku, aby každá trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom. Zároveň zákonodarca v ust. § 2 ods. 6 Trestného poriadku zdôrazňuje vybavovanie väzobných vecí prednostne a urýchlene. Zásadu rýchlosti trestného konania možno vidieť v dvoch významoch. Za prvé, ako požiadavku čo najrýchlejšieho prejednania trestnej veci a za druhé, ako právo na prejednanie veci v primeranej lehote. Prejednanie trestnej veci v čo najkratšom čase vyplýva zo samotného účelu trestného konania, a to včasného objasnenia skutku, odhalenia páchateľa a uloženia trestu. Naproti tomu, právo na prejednanie veci v primeranej lehote a bez zbytočných prieťahov je právo *in favorem* osoby, proti ktorej sa trestné konanie vedie, a účelom tohto práva je ochrana právnej istoty

[1] Dimitrov a Hamanov proti Bulharsku

obvinenej osoby, aby nebola neprimerane dlhú dobu v neistote ohľadom výsledku trestného konania.[2] Zásada rýchlosti trestného konania je zásadou všeobecného významu a je nevyhnutné ju uplatňovať vo všetkých štádiách trestného konania, pričom zaväzuje aj orgány činné v trestnom konaní aj súd. Na druhej strane, realizáciou práva na prejednanie trestnej veci v čo najkratšom čase sa toto právo dostáva do kolízie so záujmom štátu na riadnom objasnení skutku a zistení páchateľa.[3] Zásada najrýchlejšieho prejednania veci by však nemala byť uplatňovaná na úkor riadneho objasnenia veci. Rýchlosť trestného konania by mala byť považovaná za cieľ druhotný, nakoľko primárnym cieľom stále ostáva spravodlivé potrestanie páchateľa a riadny proces, čo vyplýva z podmienky existencie materiálneho právneho štátu. Aj českí autori sa už dlhšiu dobu zamýšľajú nad trendom postupného skracovania a zjednodušovania trestného konania, pretože príliš urýchlené trestné konanie hrozí chybami, ktoré zoslabujú a popierajú účel trestného konania a to zistený skutkový stav bez dôvodných pochybností. Nájsť kompromis medzi rýchlym a efektívnym odhalením páchateľa a požiadavkou spravodlivo rozhodnúť vo veci je všeobecným problémom trestného práva a trestnej politiky vôbec.[4]

Primeranosť dĺžky konania sa v civilných a trestných veciach posudzuje odlišne. Zatiaľ čo v civilných veciach sa konanie začína dňom podania žaloby na príslušný súd, v trestných veciach stanovil Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“) začiatok konania na oficiálne oznámenie doručené príslušným orgánom jednotlivcovi, ktoré obsahuje tvrdenie, že spáchal trestný čin.[5] Za koniec trestného konania je potrebné považovať konečné rozhodnutie súdu v súlade s vnútroštátnym právom (môže byť aj odvolací súd). Vo vzťahu k zadefinovaniu primeranej doby trestného konania treba taktiež uviesť, že ESĽP v žiadnom zo svojich rozhodnutí nezadefinoval a nekonkretizoval všeobecne záväznú dobu, ktorej prekročenie by znamenalo neprimeranú dobu trvania trestného konania. Na druhej strane, ESĽP zadefinoval určité kritériá, na základe ktorých možno posúdiť primeranosť trvania trestného konania: zložitosť prípadu, správanie sťažovateľa, postup príslušných orgánov a význam veci pre sťažovateľa.[6] Vo všeobecnosti však vždy pôjde o subjektívnu kategóriu a primeranosť trestného konania je nevyhnutné posúdiť vždy prísne individuálne. Aj v zmysle rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR neexistuje žiadna absolútne stanovená doba, ktorej prekročenie by bolo automaticky kvalifikované ako doba neprimeraná.[7] Ústavný súd Českej republiky ešte rozširuje zmienené kritériá ESĽP o počet spoluobvinených, prítomnosť medzinárodného prvku ako aj teritoriálny a časový rozsah trestnej činnosti.[8]

K uvedenému tak možno konštatovať, že posudzovanie primeranosti dĺžky konania v trestných veciach je posudzované prísnejšie ako vo veciach civilných. Uvedené súvisí s charakterom a následkami trestného konania, kedy je zásah do ľudských práv a slobôd obvinenej osoby zásadnejší. Aj z tohto dôvodu preto judikatúra ESĽP vytvorila ďalšie skupiny

[2] GŘIVNA, T. Zásada rýchlosti v trestním řízení, právo na projednání věci v přiměř lhůte a některé důsledky jejich porušení. In: FENYK, J. Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Praha: Lexis Nexis, 2010, str. 18.
[3] JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní. Leges, Praha 2013, s. 41.
[4] MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, str. 183.
[5] Deweer proti Belgicku
[6] BERNETOVÁ, D. K otázce nepřiměřené délky trestního řízení a prostředkům nápravy, zejména s přihlédnutím k judikatuře ESLP. Bulletin advokacie, 2013, č. 5, str. 31.
[7] II. ÚS 8/2013
[8] I. ÚS (ČR) 641/04

privilegovaných prípadov, kedy by malo byť trestné konanie ešte rýchlejšie – napr. konanie proti mladistvým a konanie vo väzobných veciach.[9]

2 PRÁVO NA OSOBNÚ SLOBODU

Čl. 5 ods. 1 písm. c)[10] a ods. 3[11] Dohovoru tvoria jeden celok. Zároveň čl. 5 ods. 3 Dohovoru obsahuje v sebe dve záruky. Prvá zabezpečuje zatknutej osobe intervenciu súdu ihneď po zatknutí a zabezpečuje tak súdnu kontrolu zatknutia. Účelom druhej záruky je zabrániť tomu, aby obvinený zostával príliš dlho vo väzbe pred vyhlásením rozsudku. Prvá záruka sa vzťahuje predovšetkým na zadržanie a podobné inštitúty, druhá sa týka väzby.[12] Paralelou tohto článku na vnútroštátnej úrovni je čl. 17 Ústavy SR. V ustanoveniach čl. 17 ods. 2 a 5 Ústavy SR, týkajúcich sa práva na osobnú slobodu, je obsiahnuté tak právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd neodkladne alebo urýchlene rozhodol o zákonnosti väzby a nariadil prepustenie, ak je táto nezákonná, ako aj právo nebyť vo väzbe dlhšie ako po dobu nevyhnutnú, resp. primeranú, alebo byť prepustený počas konania, teda práva, ktoré vyplývajú z čl. 5 ods. 3 a 4 Dohovoru.[13]

Obsah práva byť vo väzbe len po nevyhnutný čas nie je zrejmé len zo samotného znenia čl. 17 ods. 2 Ústavy SR (právo byť stíhaný alebo obmedzený na osobnej slobode len zo zákonných dôvodov). Uvedené je potrebné vykladať v spojitosti s čl. 17 ods. 5 Ústavy SR,[14] čl. 5 ods. 3 Dohovoru, čl. 9 ods. 3 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach[15] a Trestným poriadkom (trvanie väzby len na nevyhnutnú dobu, povinnosť orgánov činných v trestnom konaní skúmať trvanie dôvodov väzby v každom štádiu trestného konania, prepustenie z väzby pri zániku dôvodov väzby, možnosti náhrady väzby).[16] Tak ako aj pri vyhodnocovaní porušenia práva na prerokovanie veci v primeranej lehote podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy SR, aj pri posúdení primeranosti trvania väzby je nevyhnutné ku každej veci pristupovať individuálne podľa osobitných okolností. Podstatnými okolnosťami pre rozhodnutie sú: pretrvávanie dôvodného podozrenia, že osoba pozbavená osobnej slobody spáchala trestný čin, významné a dostatočné dôvody pre toto pozbavenie a osobitná starostlivosť (urýchlenie)

---

[9] KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 701-717.

[10] *Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikoho nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane na základe postupu stanového zákonom: zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, alebo ak je to dôvodne považované za potrebné za účelom zabránenia spáchaniu trestného činu alebo úteku po jeho spáchaní.*

[11] *Každý, kto je zatknutý alebo pozbavený slobody v súlade s ustanovením čl. 5 odseku 1 písm. c), musí byť ihneď predvedený pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú zákonom na výkon súdnej moci a má právo, aby jeho vec bola prejednaná v primeranej lehote, alebo byť prepustený počas konania. Prepustenie sa môže podmieniť zárukou, že sa takáto osoba dostaví na pojednávanie.*

[12] I. ÚS 64/2004

[13] III. ÚS 7/2000

[14] *Do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu.*

[15] *Každý, kto je zatknutý alebo zadržaný na základe obvinenia z trestného činu, musí sa bez meškania predviesť pred sudcu alebo iného úradníka, ktorý je zákonom splnomocnený vykonávať sudcovskú právomoc, a má právo na trestné konanie v primeranom čase alebo na prepustenie. Nie je všeobecným pravidlom, aby sa osoby čakajúce na trestné konanie držali vo väzbe; prepustenie sa však môže podmieniť zárukami, že sa dostavia na trestné konanie v akomkoľvek inom štádiu súdneho konania a na vynesenie rozsudku.*

[16] III. ÚS 7/2000

príslušných orgánov pri vedení konania proti nej.[17]

Ústavný súd v rámci svojej právomoci zaujal stanovisko ku komparácii čl. 17 ods. 2 Ústavy SR s čl. 48 ods. 2 Ústavy SR. K čl. 17 ods. 2 Ústavy SR treba uviesť, že ide o iné základné právo, ako je právo podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy SR (každý má právo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prieťahov). Vzťah medzi právami podľa čl. 48 ods. 2 a čl. 17 ods. 2 Ústavy SR je obdobný ako medzi právami podľa čl. 6 ods. 1 a čl. 5 ods. 3 Dohovoru. Zatiaľ čo čl. 6 ods. 1 v časti týkajúcej sa primeranosti lehoty na prejednanie veci súdom sa vzťahuje na všetkých účastníkov súdneho konania s cieľom chrániť ich pred nadmernými procesnými prieťahmi, čl. 5 ods. 3 Dohovoru sa týka len obvinených osôb, ktoré sú pozbavené osobnej slobody, a ochraňuje ich pred neopodstatnene dlhou väzbou. Zákonite potom aj slovne príbuzné pojmy, akými sú napríklad "primeraná lehota" alebo "bez prieťahov", sa vykladajú sčasti odlišne pri čl. 17 ods. 2 Ústavy SR a čl. 5 ods. 3 Dohovoru v porovnaní s čl. 48 ods. 2 Ústavy SR a čl. 6 ods. 1 Dohovoru.

V súlade s uvedeným rozhodnutím možno vyvodiť záver, že pokiaľ sa obvinený sťažuje na porušenie jeho práva na konanie bez zbytočných prieťahov podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy SR, toto právo sa vzťahuje iba na konanie o jeho trestnom obvinení. Pretože v prípravnom konaní konajú a rozhodujú o trestnom obvinení orgány prípravného konania, môžu v zásade len ony toto právo porušiť. Súd koná a rozhoduje o trestnom obvinení len po podaní obžaloby, a teda v zásade iba v tomto štádiu konania sa môže dopustiť porušenia označeného práva. Preto činnosť súdu, ktorý koná a rozhoduje v prípravnom konaní o väzbe, sa primárne týka osobnej slobody obvineného, a nie jeho trestného obvinenia. Pri zbytočných prieťahoch týkajúcich sa väzby môže potom podľa ústavy porušiť iba právo obvineného, ktoré súvisí s jeho osobnou slobodou podľa čl. 17 Ústavy.[18]

3 VÄZBA AKO PROSTRIEDOK ULTIMA RATIO

Väzba je vymedzená ako trestnoprocesný inštitút, ktorým sa obvinený na základe rozhodnutia súdu dočasne zbavuje osobnej slobody za účelom jeho zaistenia na účely trestného konania.[19] Účelom väzby je taktiež zabrániť obvinenému, aby maril a sťažoval vyšetrovanie alebo pokračoval v trestnej činnosti. Dočasné pozbavenie osobnej slobody obvineného je dôležitým znakom väzby, avšak nie jej cieľom. Zo zákonného znenia ako aj judikatúry jednoznačne vyplýva fakultatívnosť väzby. Zároveň je väzbu potrebné vnímať ako prostriedok ultima ratio, t. j. krajný prostriedok, nakoľko sa do väzby berie obvinená osoba, nie právoplatne odsúdená osoba a o jej vine sa rozhodne až v budúcnosti. Väzba je v súlade s ústavnými podmienkami a zárukami len vtedy, ak zákonom ustanovený účel, ktorý sa väzbou v priebehu trestného konania sleduje, nie je možné dosiahnuť inak.[20] Rozhodnutie o väzbe ako rozhodovanie o závažnom zásahu do osobnej slobody obvineného nie je rozhodovaním o vine či nevine. Väzba je len zabezpečovací inštitút, nemá mať sankčnú povahu, nemá ani výchovné

[17] Napr. Neumeister proti Rakúsko

[18] ZÁHORA, J. Právo na prejednanie trestnej veci v primeranej lehote. In Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 3. apríla 2014, s. 242 – 284.

[19] IVOR, J. Zaistenie osôb v trestnom konaní. Bratislava: IURA EDITION, str. 127.

[20] Ružička, M. – Zezulová, J. Zadržení a vazba v českém trestním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 4.

poslanie, a preto, ak je možné účel väzby dosiahnuť iným zákonným inštitútom procesného práva, je potrebné ho aplikovať. Inak povedané, väzobné stíhanie vo veci je v podstate výnimkou a možno k nemu pristúpiť len v odôvodnených prípadoch.[21] Samotný Trestný poriadok zdôrazňuje výnimočnosť väzobného stíhania jednak cez naplnenie podmienok vzatia obvinenej osoby do väzby (materiálne a formálne podmienky väzby) a jednak cez inštitúty obsahujúce miernejšie opatrenia v prípade, že podmienky na väzbu splnené sú (možnosti náhrady väzby). Z uvedeného tak možno vyvodiť, že aj pri väzobnom stíhaní sa uplatňuje zásada proporcionality. Negatívom slovenského Trestného poriadku (napríklad oproti právnej úprave Českej republiky) však je, že subsidiarita a proporcionalita väzby nie je explicitne vyjadrená hneď v prvých ustanoveniach oddielu týkajúceho sa väzby. Trestní řád[22] hneď v úvodnom ustanovení oddielu o väzbe hovorí, že do väzby možno vziať osobu, pokiaľ s ohľadom na osobu obvineného, povahu a závažnosť trestného činu, pre ktorý je stíhaný, nemožno v dobe rozhodovania účel väzby dosiahnuť iným opatrením.

Pri zisťovaní skutočností odôvodňujúcich väzbu sa musia uplatniť rovnaké zásady, aké sa uplatňujú pri zhromažďovaní a hodnotení dôkazov.[23] Predovšetkým v nadväznosti na zásadu podľa ust. § 2 ods. 10 TP orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Následne je súd pri rozhodovaní o väzbe viazaný zásadou voľného hodnotenia dôkazov. Hodnotenie dôkazov v rámci rozhodovania o väzbe a rozhodovania na hlavnom pojednávaní nemožno stotožňovať. V etape konania v súvislosti s väzobným rozhodovaním sa dôkazy nevyhodnocujú takým spôsobom, ako je to v rámci meritórneho rozhodovania na hlavnom pojednávaní. Nevyžaduje sa tu požiadavka úplnej istoty, ale stačí, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutky, pre ktoré bolo začaté trestné stíhanie, boli spáchané, napĺňajú znaky konkrétnych trestných činov a zároveň existuje dôvodné podozrenie, že na týchto sa podieľal i obvinený.[24] Materiálne a formálne podmienky väzby je nevyhnutné skúmať v každom štádiu konania. V prípravnom konaní je sústavné skúmanie týchto podmienok na zodpovednosti orgánov činných v trestnom konaní. V prípade predloženia žiadosti o prepustenie obvineného väzby súdu tento trvanie podmienok väzby preskúma taktiež. Intenzita dôvodnosti podozrenia z pohľadu existencie materiálnych podmienok väzby konkrétneho obvineného sa musí od momentu jeho vzatia do väzby plynutím času a vykonávaním ďalších procesných úkonov potvrdzovať a posilňovať a nie naopak zoslabovať a rozplývať.[25]

To, či postupom času od vzatia obvineného do väzby sa existencia materiálnych dôvod väzby posilňuje alebo zoslabuje, môže z veľkej miery závisieť od činnosti alebo procesného postupu orgánov činných v trestnom konaní. Vo všeobecnosti vyšetrovanie trestného činu, vcelku samotné prípravné konanie determinuje súdne konanie. Inak povedané, dôkazy, ktoré orgány činné v trestnom konaní získajú svojou činnosťou v prípravnom konaní, do veľkej miery predurčujú mieru úspechu v konaní pred súdom. Obdobne pri rozhodovaní súdu o prepustení obvineného z väzby súd v nadväznosti na vyššie zmienenú judikatúru hodnotí aj

[21] 2 Tost 18/2015
[22] Ust. § 67 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (ďalej len „Trestní řád“).
[23] IVOR, J. Zaistenie osôb v trestnom konaní. Bratislava: IURA EDITION, str. 127.
[24] 4 Tost 36/2016
[25] Tamtiež

postup orgánov činných v trestnom konaní a to v tom, či procesnými úkonmi dochádza k potvrdzovaniu alebo posilňovaniu materiálnych podmienok väzby. Zhodnotením súdu, že doposiaľ vykonané procesné úkony a získané dôkazy posilňujú dôvodnosť vzneseného obvinenia a zároveň trvajú väzobné dôvody, súd ponechá obvineného vo väzbe. Na druhej strane, oslabenie dôkaznej situácie, prípade stagnujúca činnosť orgánov činných v trestnom konaní nemôže viesť k ďalšiemu trvaniu väzobného stíhania a v zmysle zásad trestného práva procesného musí viesť k prepusteniu z väzby.

Jedným z dôvodov, prečo sa intenzita a miera podozrenia zo spáchania trestného činu nezvyšuje, je aj pomalá činnosť orgánov činných v trestnom konaní, resp. ich nečinnosť. Prieťahy v prípravnom konaní sú nežiaducim javom a v nadväznosti na väzobné stíhanie a prípadne prepustenie z väzby ich možno vidieť v dvoch prípadoch: a) prieťahy v konaní o veci samej, b) prieťahy v rámci rozhodovania o väzbe.

4 PRIEŤAHY V KONANÍ VO VECI SAMEJ

Prípravné konanie by malo v ideálnom prípade byť rýchle, efektívne, spravodlivé a zohľadňujúce prvok individuálnej a generálnej prevencie.[26] Pokiaľ zmienené znaky v prípravnom konaní absentujú, možno hovoriť o prieťahoch v konaní. Príčiny prieťahov v konaní možno rozdeliť na objektívne a subjektívne. Zatiaľ čo objektívne príčiny môžu len minimálne spôsobiť predlžovanie prípravného konania, subjektívne príčiny pramenia zo subjektov participujúcich v prípravnom konaní (obvineného, obhajcu alebo orgánov činných v trestnom konaní). Vo väčšine prípadov však pôjde o predlžovanie prípravného konania orgánmi činnými v trestnom konaní.

Požiadavka na konanie v primeranej lehote a bez zbytočných prieťahov je daná na medzinárodnej aj vnútroštátnej úrovni. Určiť však, čo sa myslí pod primeranou lehotou je problematické a odlišné pre každý jeden prípad, nakoľko sa všetky prípady od seba odlišujú skutkovou aj právnou zložitosťou veci.[27] Trestný poriadok síce upravuje lehoty, v rámci ktorých sa má skončiť skrátené vyšetrovanie (podľa ust. § 203 ods. 1 písm. c) TP skrátené vyšetrovanie treba skončiť spravidla do dvoch mesiacov od vznesenia obvinenia), vyšetrovanie obzvlášť závažných zločinov a vyšetrovanie v ostatných prípadoch (podľa ust. § 209 ods. 2 TP vyšetrovanie obzvlášť závažných zločinov je potrebné skončiť do šiestich mesiacov od vznesenia obvinenia a vyšetrovanie v ostatných prípadoch je potrebné skončiť do 4 mesiacov), avšak uvedené lehoty sú len poriadkového charakteru a teda ich nedodržanie nespôsobuje zákonite závažnejšie procesné dôsledky. Na druhej strane, nedodržanie týchto lehôt otvára otázku prieťahov v konaní. Kvalita výsledkov vyšetrovania sa priamoúmerne odvíja od dĺžky vyšetrovania. Časové prieťahy vo vyšetrovaní zákonite vedú k oslabovaniu dôkaznej situácie a k sťaženiu možnosti preukázania viny. Nekvalita vo vyšetrovaní má automaticky za následok

[26] KLÁTIK, J. Prieťahy v trestnom konaní – nedefinovateľný pojem a úvahy de lege ferenda. In Prieťahy v trestnom konaní a ich vplyv na vymáhateľnosť práva v SR. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 28. septembra 2010 na Fakulte práva Janka Jesenského Vysokej školy v Sládkovičove. str. 34 – 44.

[27] LIHÁN, E. Prieťahy vo vyšetrovaní a v skrátenom vyšetrovaní. In Prieťahy v trestnom konaní a ich vplyv na vymáhateľnosť práva v SR. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 28. septembra 2010 na Fakulte práva Janka Jesenského Vysokej školy v Sládkovičove. str. 54 – 59.

aj prieťahy pri ukončení vyšetrovania a obžalovaní obvineného.[28]

Rýchlosť a efektívnosť prípravného konanie bezpochyby vplýva aj na väzobne stíhanú osobu a dĺžku trvania jej väzby. Je v záujme obvinenej osoby, aby jej vec bola vybavená rýchlo a bez prieťahov, čím by vo väzbe strávila čo najkratší čas. Trestný poriadok v záujme ochrany obvinenej osoby pred neúmerným a neodôvodneným väzobným stíhaním upravuje zákonné lehoty trvania väzby, tieto však musia spĺňať podmienku výnimočnosti a väzba musí trvať len po nevyhnutnú dobu. Nevyhnutnosť doby trvania väzby nemožno stotožňovať so zákonnými lehotami v ust. § 76 TP, na ktoré možno väzbu predĺžiť. Základný princíp, že väzba má trvať len nevyhnutnú dobu, vyjadruje kvalitatívne iný limit, ako je zákonný limit, do ktorého môže byť väzba maximálne predĺžená. V rámci celkového zákonného limitu by tak mohla byť väzba predlžovaná viackrát na dobu, aká sa javí v čase rozhodovania ako nevyhnutná. Nevyhnutnosť doby trvania väzby sa nemôže definovať in abstracto, ale musí sa posudzovať v každej veci podľa jej osobitných okolností.[29] Aj v súlade s uvedeným je súd povinný pri rozhodovaní o prepustení z väzby a rozhodovaní o predĺžení lehoty väzby posudzovať väzbu z pohľadu nevyhnutnosti a potreby jej ďalšieho trvania. Inak povedané, nie je prípustné, aby sa väzba predlžovala len z dôvodu, že jej trvanie stále spĺňa zákonne limity a to na úkor jej nevyhnutnosti.

Ústavný súd ďalej vyslovuje štyri ústavné podmienky ďalšieho trvania väzby. Po formálnej stránke musí existovať uznesenie o vznesení obvinenia. Po materiálnej stránke sa vyžaduje existencia kvalifikovaného podozrenia zo spáchania skutku, za ktorý je vznesené obvinenie, s tým, že tento skutok musí napĺňať znaky niektorého trestného činu. Ďalej musí existovať niektorý z väzobných dôvodov podľa § 71 ods. 1, resp. 3 Trestného poriadku. Napokon musí byť splnená podmienka, aby orgány činné v trestnom konaní, resp. súd vo veci samej postupovali s osobitnou starostlivosťou a urýchlením.[30] Postup orgánov činných v trestnom konaní s osobitnou starostlivosťou a urýchlením, t. j. bez prieťahov v prípravnom konaní, sa tak stáva obligatórnym znakom zákonnosti väzby, ktorý je potrebné pri rozhodovaní o väzbe skúmať. Pokiaľ sa prieťahy v prípravnom konaní zistia, možno konštatovať porušenie čl. 5 ods. 3 Dohovoru v spojení s čl. 17 ods. 2 a ods. 5 Ústavy SR, čo musí viesť k prepusteniu obvinenej osoby na slobodu. Ani len samotná existencia a trvanie väzobných dôvodov neznamená, že nemôže dôjsť porušeniu čl. 5 ods. 3 Dohovoru, pokiaľ príslušné orgány nepostupujú v konaní s náležitou starostlivosťou a teda po dobu, ktorú je obvinený vo väzbe, dochádza k neakceptovateľným prieťahom v konaní.[31] Uvedené vo svojich rozhodnutiach zohľadňuje aj Ústavný súd SR, keď za porušenie čl. 17 ods. 1 a 5 Ústavy SR považuje, ak orgány činné v trestnom konaní nepostupujú v trestnom konaní v čase, keď je obvinený vo väzbe, s osobitnou starostlivosťou a urýchlením.[32] Príčiny vzniknuté na strane orgánov činných v trestnom konaní ako vysoký nápad vecí, značná zaťaženosť a fluktuácia vyšetrovateľov, nemôžu byť pričítané na ťarchu obvineného.[33]

---

[28] DETVAI, Š. Prieťahy v trestnom konaní a ich vplyv na vymáhateľnosť práva z pohľadu advokáta. In Prieťahy v trestnom konaní a ich vplyv na vymáhateľnosť práva v SR. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 28. septembra 2010 na Fakulte práva Janka Jesenského Vysokej školy v Sládkovičove. str. 60 – 69.
[2929] I. ÚS 165/2020
[30] II. ÚS 200/2019
[31] Punzelt proti Česká republika
[32] II. ÚS 55/98
[33] I. ÚS 98/2010

V súlade s uvedenou judikatúrou možno vyvodiť záver, že v prípade rozhodovania súdu o žiadosti o prepustenie z väzby alebo návrhu o predĺženie lehoty väzby súd obligatórne preskúma priebeh doterajšieho konania z pohľadu rýchlosti, plynulosti a náležitej starostlivosti a to prioritne, nakoľko bez tejto podmienky sa aj v prípade súčasného naplnenia ostatných materiálnych a formálnych podmienok väzby tieto stávajú nedostatočné pre ďalšie trvanie väzby. Aj v prípade, že by všetky ďalšie zákonom ustanovené podmienky trvania väzby boli naplnené, skutočnosť, že sa vo veci samej nekoná s osobitnou starostlivosťou a urýchlením, bez ďalšieho znamená, že trestne stíhaná osoba musí byť z väzby prepustená.[34]

5 PRIEŤAHY V RÁMCI ROZHODOVANIA O VÄZBE

Z povahy väzby ako zabezpečovacieho prostriedku dočasného a nevyhnutného charakteru vyplýva v zmysle ust. § 79 ods. 2 TP pre orgány činné v trestnom konaní, ako aj súd, povinnosť skúmať v každom období trestného stíhania, či dôvody väzby trvajú, alebo či sa zmenili. V prípravnom konaní tak konajú orgány činné v trestnom konaní ex officio a majú tak konať počas celej doby trvania väzby, nie len na základe žiadosti obvineného o prepustenie z väzby podľa ust. § 79 ods. 3 TP. Na druhej strane, sudca pre prípravné konanie z úradnej povinnosti nekoná a o väzbe koná iba v troch prípadoch a to pri rozhodovaní o návrhu prokurátora na predĺženie lehoty väzby alebo o zmene dôvodov väzby a pri rozhodovaní o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby.

Vo vzťahu k rýchlosti rozhodovania o väzbe po podaní žiadosti o prepustenie z väzby, prípadne k prieťahom počas rozhodovania o väzbe, je potrebné vziať do úvahy čl. 5 ods. 4 Dohovoru, ktorý garantuje právo každému, kto je zatknutý alebo inak pozbavený slobody, aby podal návrh na začatie konania, v ktorom súd urýchlene rozhodne o zákonnosti pozbavenia jeho slobody a nariadi prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné. Uvedený článok zaručuje rýchlosť prieskumného konania vo veciach väzobných, naproti tomu čl. 5 ods. 3 Dohovoru zaručuje právo na primeranú dĺžku väzby vo vzťahu k trestnému konaniu vo veci samej, preto tieto dva články nemožno stotožňovať. Účelom čl. 5 ods. 4 Dohovoru je zaručiť, aby väzobne stíhaná osoba v rozumnej dobe získala odpoveď na otázku, či je jej väzba zákonná, a v opačnom prípade bola prepustená na slobodu.[35] V zmysle uvedeného článku sa bude relevantná doba počítať od podania návrhu alebo žiadosti a končiť bude vydaním konečného rozhodnutia súdu, prípadne doručením tohto rozhodnutia, ak sa rozhodlo v neprítomnosti obvineného. Neexistuje nijaká pevne ustanovená lehota, v ktorej by súd musel rozhodnúť. Či sa rozhodlo urýchlene, posudzuje sa podľa všetkých okolností prípadu. Spravidla však lehoty rátané na mesiace sú príliš dlhé a nevyhovujú požiadavke rýchlosti v zmysle čl. 5 ods. 4 Dohovoru.[36]

V prípade žiadosti o prepustenie z väzby upravuje Trestný poriadok v ust. § 79 ods. 3 povinnosť prokurátora predložiť žiadosť sudcovi pre prípravné konanie v prípade, že jej sám nevyhovel a to bez meškania najneskôr do piatich pracovných dní po predložení celého doposiaľ získaného spisového materiálu, a to so svojím stanoviskom a s návrhom na rozhodnutie. O takej žiadosti sa musí bez meškania rozhodnúť. Uvedené ustanovenie bolo

[34] II. ÚS 200/2019
[35] II. ÚS 567/2017
[36] II. ÚS 135/2018

novelizované[37] vo vzťahu k povinnosti prokurátora predložiť nevyhovenú žiadosť o prepustenie z väzby sudcovi pre prípravné konanie najneskôr do piatich pracovných dní po predložení celého doposiaľ získaného spisového materiálu, namiesto pôvodnej úpravy, ktorá namiesto piatich pracovných dní upravovala predloženie žiadosti sudcovi pre prípravné konanie „bez meškania“. Uvedenú novelizáciu možno hodnotiť pozitívne aj vzhľadom na problematickosť výkladu slovného spojenia „bez meškania“, keď sa stávalo, že prokurátor predložil žiadosť o prepustenie z väzby súdu v dobe počítanej na týždne alebo mesiace od podania samotnej žiadosti, čo bolo v zjavnom rozpore s výkladom čl. 5 ods. 4 Dohovoru a príslušnej judikatúry. Napriek uvedenému bola judikatúra v otázke prepustenia z väzby z dôvodu prieťahov spôsobených orgánmi činnými v trestnom konaní pri rozhodovaní o žiadosti o prepustenie z väzby nejednotná. Novelizáciou sa tak odstránila táto výkladová nejednotnosť. Na druhej strane, zákonodarca lehotu novelizoval len vo vzťahu k povinnosti prokurátora predložiť žiadosť sudcovi pre prípravné konanie a nie aj vo vzťahu k samotnému sudcovi pre prípravné konanie, kde zákonodarca ponechal rozhodnutie o žiadosti „bez meškania“, preto nemožno ďalej vylúčiť prieťahy v rozhodovaní o väzbe zo strany súdu. Ústavný súd vo svojej rozhodovacej činnosti viackrát uviedol, že prieťahy vzniknuté pochybením súdu nemôžu byť pričítané na ťarchu obvineného.[38] Vybavovanie žiadosti o prepustenie z väzby na slobodu v trvaní dvoch mesiacov a desiatich dní je podľa názoru Ústavného súdu ústavne neakceptovateľné.[39] Taktiež nemožno obvinenému pričítať administratívne problémy vzniknuté na strane súdu, ktoré sú objektívne riešiteľné.[40] ESĽP taktiež uviedol, že obdobie pričítateľné súdom, predstavujúce najmenej 41 dní, počas ktorých súdy na oboch stupňoch rozhodovali o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby, pri nezistení žiadnej osobitnej zložitosti prípadu, porušuje čl. 5 ods. 4 Dohovoru z dôvodu nedostatku urýchleného rozhodnutia.[41]

Vo vzťahu k lehote súdu na rozhodnutie o žiadosti o prepustenie z väzby je zaujímavé poukázať na právnu úpravu v Českej republike, kde do roku 2011 mal súd určenú päťdňovú lehotu na rozhodnutie, avšak novelizáciou[42] bola táto lehota vypustená a nahradená termínom „bez zbytočného odkladu“. Účelom novelizácie pravdepodobne bolo smerovať ku komplexnejšiemu posúdeniu veci za situácie, kedy by v nadväznosti na päťdňovú lehotu nebolo možné zabezpečiť svedkov alebo dôkazy. Nemalo by to však znamenať, že pokiaľ také okolnosti nenastanú, súd by nemohol rozhodnúť aj v kratšej lehote. Záverom aj päťdňová lehota bola len poriadkového charakteru a jej prekročenie sa automaticky nespájalo s prepustením z väzby.[43] Berúc do úvahy účinky väzby na obvineného tak možno považovať smer z určenej, aj keď len síce poriadkovej lehoty, na lehotu nezadefinovanú, za nie najšťastnejší. Odlišný výklad lehoty „bez zbytočného odkladu“ a absencia motivácie pre súd rozhodnúť v konkrétne zadefinovanej lehote skôr môže pôsobiť v neprospech obvineného.

---

[37] Zákonom č. 308/2021 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 15.08.2021.
[38] I. ÚS 352/2006
[39] III.ÚS 216/2007
[40] III. ÚS 255/2003
[41] Karlin proti Slovenskej republike
[42] Novela trestního řádu č. 459/2011 Sb.
[43] VICHEREK, R. Co je nového v trestním řádu od 1. 1. 2012 – II. část. [online]. epravo.cz, 10. februára 2012 [cit. 16. apríla 2022]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-ii-cast-80505.html>.

K rozhodnutiu súdu o žiadosti v lehote „bez meškania“ je potrebné vziať do úvahy aj podanie prípadnej sťažnosti voči uzneseniu sudcu pre prípravné konanie, čím sa proces rozhodovania o žiadosti o prepustenie z väzby predlžuje. Pri posudzovaní urýchlenosti rozhodovania o zákonnosti väzby sa vychádza z pravidla, že ak sa na takomto rozhodovaní zúčastnilo viacero orgánov, do úvahy sa berie celková dĺžka konania, a teda interval od podania žiadosti až do prípadného doručenia sťažnostného uznesenia. Nemožno tak považovať za ústavne akceptovateľné, pokiaľ by rozhodovanie o väzbe trvalo neprimerane dlho vzhľadom na nízku obťažnosť veci ako aj pokiaľ by rozhodovanie o žiadosti ukrátilo obvineného aj o prípadnú možnosť opakovať svoju žiadosť o prepustenie z väzby v periodických lehotách vyplývajúcich zo zákona, lebo táto možnosť je viazaná na právoplatné rozhodnutie o predchádzajúcej žiadosti.[44] O porušení čl. 5 ods. 4 Dohovoru možno preto v súvislosti s väzbou spravidla hovoriť vtedy, keď vnútroštátne právo periodickú kontrolu neumožňuje alebo ju umožňuje v neprimerane dlhých lehotách, prípadne keď v konkrétnej veci rozhodujú súdy tak, že je tento princíp porušený.[45]

ZÁVER

Z uvedenej analýzy možno vyvodiť záver, že prepustenie z väzby ako následok, resp. kompenzáciu za prieťahy v prípravnom konaní možno posudzovať v dvoch rovinách. Za prvé ako prepustenie z väzby z dôvodu prieťahov vo veci samej a za druhé ako prepustenie z väzby z dôvodu prieťahov v rámci rozhodovania o žiadosti o prepustenie z väzby. Odlišnosť obidvoch situácií predpokladá aj aplikácia odlišných ustanovení Dohovoru. Zatiaľ čo na posúdenie prieťahov v konaní vo veci samej (v prípravnom konaní) je potrebné posúdiť súladnosť s čl. 5 ods. 3 Dohovoru, na posúdenie rýchlosti rozhodovania o žiadosti o prepustení z väzby sa zisťuje súlad s čl. 5 ods. 4 Dohovoru. V obidvoch prípadoch však pôjde o prísne individuálne posúdenie. Napriek tomu, že neexistuje legálna definícia prieťahov v konaní a ani prekluzívne stanovená lehota na skončenie vyšetrovania alebo rozhodnutie súdu o žiadosti o prepustenie z väzby, orgány aplikácie práva musia obzvlášť v trestnom konaní postupovať s osobitnou starostlivosťou a urýchlene. Pri tak závažnom zásahu ako je väzba nemožno zdĺhavý a prieťahový postup orgánov činných v trestnom konaní či súdu pripočítavať v neprospech obvineného a jeho osobnej slobody. Prepustenie z väzby však môže nastať len po dôkladnom zvážení a riadnom odôvodnení rozhodnutia, nakoľko prvotným účelom trestného práva stále ostáva ochranná funkcia, teda ochrana spoločnosti pred trestnou činnosťou. Z hľadiska úvah de lege ferenda by bolo vhodné, keby sa zákonodarca vysporiadal so zadefinovaním lehoty na rozhodnutie o žiadosti o prepustenie z väzby aj pre sudcu pre prípravné konanie. Vo vzťahu k prieťahom v konaní vo veci samej vo fáze prípravného konania síce Trestný poriadok v ust. § 210 upravuje preskúmanie postupu policajta prokurátorom, avšak v súvislosti s rozhodovaním o prepustení z väzby, resp. jej predĺžení, by stálo za zváženie ustanoviť v Trestnom poriadku povinnosť súdu pri rozhodovaní o väzbe preskúmať celkový priebeh a rýchlosť prípravného konania a neobmedzovať sa len na trvanie väzobných dôvodov.

[44] lTost/7/2021
[45] I. ÚS 64/2004

POUŽITÁ LITERATÚRA

BERNETOVÁ, D. K otázce nepřiměřené délky trestního řízení a prostředkům nápravy, zejména s přihlédnutím k judikatuře ESLP. Bulletin advokacie, 2013, č. 5, str. 31.

ČERNÁKOVÁ, L. Judikatúra vo veciach zaistenia osôb a vecí. Bratislava: IURA EDITION. 351 s. ISBN: 978-80-8078-566-6.

GŘIVNA, T. Zásada rýchlosti v trestním řízení, právo na projednaní věci v přiměř lhůte a některé důsledky jejich porušení. In: FENYK, J. Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Praha: Lexis Nexis, 2010, 166 s. ISBN: 80-86920-25-9.

IVOR, J.: Zaistenie osôb v trestnom konaní. Bratislava: IURA EDITION, 216 s. ISBN: 80-88715-34-2.

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní. Leges, Praha 2013. 864 s. ISBN: 978-80-87576-44-1

KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s. EAN: 9788074003653.

MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, 337 s. ISBN: 978-80-7502-387-2.

ONDROVÁ, J. Právo na spravodlivý proces v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky a Európskeho súdu pre ľudské práva. Banská Bystrica: Belianum, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta. 143 s. ISBN: 978-80-557-1400-4.

Prieťahy v trestnom konaní a ich vplyv na vymáhateľnosť práva v SR. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 28. septembra 2010 na Fakulte práva Janka Jesenského Vysokej školy v Sládkovičove, 101 s. ISBN: 978-80-89267-54-5.

RUŽIČKA, M. – ZEZULOVÁ, J. Zadržení a vazba v českém trestním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 808. ISBN: 80-71798-17-7.

VICHEREK, R. Co je nového v trestním řádu od 1. 1. 2012 – II. část. [online]. epravo.cz, 10. februára 2012 [cit. 16. apríla 2022]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-ii-cast-80505.html>.

ZÁHORA, J.: Právo na prejednanie trestnej veci v primeranej lehote. In Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 3. apríla 2014, s. 242 – 284. ISBN: 978-80-7502-030-7.

TRESTNOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ PRÁVNICKÝCH OSÔB A ICH ŠTATUTÁRNYCH ORGÁNOV

CRIMINAL LIABILITY OF A LEGAL PERSON AND ITS STATUTORY BODY

Mgr. Barbara Bartovičová
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
bartovicova.barbara@gmail.com

Abstrakt: Príspevok sa venuje problematike trestnej zodpovednosti právnických osôb na území Slovenskej republiky. Článok prelína teoretické znalosti s judikatúrou súdov Slovenskej republiky, ktorou vysvetľuje najmä problematické a špecifické osobitosti trestnej zodpovednosti právnických osôb. Článok v úvode rozoberá spôsoby konania právnickej osoby. Neskôr sa zaoberá pričítateľnosťou konania právnickej osobe a na záver poukazuje na problematiku úspešnosti trestania právnických osôb a fyzických osôb konajúcich prostredníctvom nich.

Kľúčové slová: trestná zodpovednosť, právnická osoba, štatutárny orgán, konanie v mene spoločnosti

Abstract: The Article discusses the issue of criminal liability of legal person in the Slovak Republic. The article intertwines theoretical knowledge with the jurisprudence of the courts of the Slovak Republic, which explains the problematic and specific features of the criminal liability of legal persons. In the introduction the article discussing the ways in which a legal person may act. Subsequently, it deals with the imputability of the conduct to the legal person and concludes with the issue of the success of punishing legal persons and natural persons acting through them.

Key words: criminal liability, legal entity, statutory body, acting behalf on company

ÚVOD

Trestnú zodpovednosť možno definovať ako povinnosť páchateľa trestného činu podľa predpokladaných zákonných podmienok strpieť sankcie ustanovené Trestným zákonom.[1]

1 IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.

Touto definíciou je opísaná trestná zodpovednosť v literách zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona (ďalej ako „Trestný zákon“). Trestný zákon sa vo svojej podstate zaoberá trestnou zodpovednosťou osôb. Niektorých trestných činov sa môžu dopustiť len fyzické osoby, pretože na naplnenie niektorých trestných činov je potrebná vôľová zložka konania (osoba musí mať slobodnú vôľu, predstavy, vnímanie reality, ale aj schopnosť posudzovať a rozoznávať závažnosť svojho konania). Náprotivkom fyzických osôb, ktoré disponujú vôľou a je možné u nich nájsť vôľovú zložku konania, sú právnické osoby.

V našom článku rozoberieme trestnú zodpovednosť právnickej osoby. Keďže právnická osoba nie je schopná samostatne vnímať, myslieť alebo rozlišovať čo je dobré a čo nie, musí v jej mene konať fyzická osoba. V článku budeme hovoriť o spôsoboch konania právnickej osoby, ako aj o tom, že trestnú zodpovednosť právnickej osoby nepodmieňuje trestná zodpovednosť fyzickej osoby, štatutárneho orgánu. Na záver sa pokúsime rozobrať dva problémy, ktoré podľa nás, aj napriek implementácii trestnej zodpovednosti právnických osôb do nášho právneho poriadku, stále vyvstávajú.

1 PRÁVNICKÁ OSOBA AKO PÁCHATEĽ TRESTNÉHO ČINU

1.1. Právnická osoba

Rozdiel medzi fyzickou a právnickou osobou je z pohľadu trestného ale i obchodného práva veľmi dôležitý a podstatný. Fyzickou osobou je prirodzená ľudská bytosť, ktorá dokáže vnímať realitu, rozlišovať svoje konanie a ktorá disponuje slobodnou voľou. Fyzická osoba nadobúda spôsobilosť na práva ale aj povinnosti dňom svojho narodenia. Táto spôsobilosť nemôže byť žiadnym spôsobom zrušená, môže byť však v určitom rozsahu obmedzená. Spôsobilosť na právne úkony však fyzická osoba nadobúda v plnom rozsahu spravidla až v deň dovŕšenia 18. roku života, v niektorých prípadoch ju však môže nadobudnúť aj skôr. Naopak právnická osoba je iba subjektom práva. Právnická osoba je výtvorom právneho poriadku. Je to umelá právna konštrukcia. Spravidla ide o organizáciu osôb alebo majetku vytvorenú na nejaký účel. Môže to byť podnikateľský subjekt (napr. obchodná spoločnosť), ale aj nepodnikateľský subjekt (napr. nadácia alebo obec). Právnická osoba nadobúda spôsobilosť na práva a povinnosti a spôsobilosť na právne úkony (t. j. právnu subjektivitu) jej vznikom. Vznikom právnickej osoby je zväčša konštitutívny zápis do príslušného registra (napr. obchodného registra).

1.2. Konanie právnickej osoby

Za konaním právnickej osoby sa vždy musí nachádzať aj fyzická osoba, pretože právnická osoba nie je schopná samostatne myslieť, mýliť sa, byť v omyle alebo rozlišovať čo je dobré a čo zlé. Konanie zákonom stanovených fyzických osôb, ktoré konajú v mene právnickej osoby, sa podľa práva síce považuje za konanie samotnej právnickej osoby, avšak fakticky ide o konanie fyzickej osoby, ktoré táto fyzická osoba vykonáva v mene právnickej osoby. V mene právnickej osoby alebo v jej zastúpení musí preto, de facto, konať konkrétna fyzická osoba, avšak za autora konania (činu) sa považuje právnická osoba.

Od 1. júla 2016 nadobudol účinnosť zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej ako „Zákon o trestnej zodpovednosti PO“). Tento zákon upravuje ako hmotnoprávne tak i procesnoprávne podmienky trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike. Zákon o trestnej zodpovednosti PO hovorí, že právnická osoba spácha trestný čin, teda je páchateľom, ak je trestný čin spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom a zároveň vtedy, ak konal buď štatutárny orgán (resp. člen štatutárneho orgánu) alebo ten, kto vykonáva v rámci právnickej osoby kontrolnú činnosť alebo iná osoba, ktorá je oprávnená právnickú osobu zastupovať (napr. prokurista, splnomocnenec).

Z tejto definície nám vychádza, že právnická osoba sa môže dopustiť trestného činu dvomi spôsobmi – priamo alebo nepriamo. Nepriamo sa môže právnická osoba dopustiť trestného činu vtedy, ak trestný čin bude spáchaný v jej prospech, teda v tomto prípade nemusí právnická osoba vôbec konať, postačuje, len ak fyzická osoba – štatutárny orgán, spácha trestný čin v prospech právnickej osoby. Priamo sa právnická osoba dopúšťa trestného činu vtedy, ak je trestný čin spáchaný v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom.

Paragrafové znenie tohto ustanovenia[2] nie je napísané úplne zreteľne, keďže zákonodarca prvé tri podmienky oddelil iba čiarkou, môže to navodzovať dojem, že tieto tri podmienky musia byť splnené kumulatívne. Podľa nášho názoru však postačuje, aby bola splnená iba jedna z týchto troch podmienok, teda že tieto podmienky nemusia byť splnené súčasne, ale sú alternatívne. Avšak stretla som aj s názorom,[3] že tieto tri podmienky musia byť splnené kumulatívne. Ako hlavný argument tohto názoru bolo, že ak by zákonodarca chcel, aby tieto podmienky boli alternatívne, nepoužil by v paragrafovom znení na ich oddelenie čiarku ale slovo alebo, podobne ako to majú v českej verzii tohto zákona.

Na podporenie nášho názoru, že tieto podmienky sú alternatívne, vybrali sme dva judikáty podporujúce náš názor. Prvým je rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ktorý v konaní sp. zn. 4To/3/2019[4] zo dňa 21. júla 2020 o odvolaní v právnej veci obžalovaného konateľa spoločnosti a obžalovanej právnickej osoby z prečinu nepriamej korupcie podľa ustanovenia § 336 ods. 2 Trestného zákona, rozhodol takto: „*V uvedenom prípade sa obžalovaným kládlo za vinu, že konateľ spoločnosti odovzdal zamestnankyni poverenej vedením oddelenia územného konania a stavebného poriadku úplatok za účelom zabezpečenia pozitívneho prístupu a vplyvu do budúcnosti pri rozhodovacích procesoch, súvisiacich so stavebnými konaniami, vedenými na stavebnom úrade najmenej v súvislosti s návrhom na vydanie kolaudačného rozhodnutia a to všetko v prospech právnickej osoby.“* Súd teda dospel k názoru, že právnická osoba sa trestného činu dopustila tak, že bol trestný čin spáchaný v jej prospech, teda nebol spáchaný v jej mene ani v rámci jej činnosti.

---

[2] § 4 Trestná zodpovednosť právnickej osoby
(1) Trestný čin podľa *§ 3 j*e spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal
a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu,
b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo
c) iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať.

[3] ŠAMKO, P. Poznámky k zákonu o trestnej zodpovednosti právnických osôb. 2016. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a466-poznamky-k-zakonu-o-trestnej-zodpovednosti-pravnickych-osob

[4] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4To/3/2019 zo dňa 21. júla 2020. Dostupné a internete: https://www.nsud.sk/rozhodnutia/4to32019/

Druhým rozhodnutím je rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn.: 4To/34/2021[5] zo dňa 27.mája 2021. V tomto konaní boli „*uznaní za vinných právnická osoba – obchodná spoločnosť a fyzická osoba - konateľ z prečinu neoprávneného nakladania s odpadmi podľa ustanovenia § 302 ods. 1, 3 Trestného zákona a to za skutok, ktorého sa mali dopustiť tým spôsobom, že konateľ právnickej osoby a zároveň aj právnická osoba spracovávali staré vozidlá považované za odpad.*“ V tomto prípade bol skutok spáchaný v rámci činnosti právnickej osoby, ale nebol spáchaný v jej mene.

Na vyvodenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby by nemalo stačiť len to, že trestný čin bol spáchaný v mene právnickej osoby, prípadne v rámci činnosti právnickej osoby, nakoľko aj v takýchto prípadoch môže byť trestný čin spáchaný proti záujmom právnickej osoby alebo dokonca na úkor právnickej osoby. Ak je trestný čin spáchaný v mene právnickej osoby alebo v rámci jej činnosti, avšak zároveň je spáchaný k škode tejto právnickej osoby, zrejme nebude možné tvrdiť, že takéto fakticky samopoškodzovacie konanie právnickej osoby by malo byť trestné.

Na uvedených príkladoch teda vidíme, že Zákon o trestnej zodpovednosti PO nerozlišuje, či sa právnická osoba stala páchateľom trestného činu priamo (napr. konala vo svojom mene) alebo sa ho dopustila nepriamo (bolo konané v jej prospech). Zákon teda trestnú zodpovednosť právnických osôb zobral zoširoka a dal iba malú šancu, kedy po dokázaní viny nebude právnická osoba trestne zodpovedná.

Z dôvodu zrýchlenia a zefektívnenia trestných konaní zákonodarca v ustanovení § 4 ods. 3 Zákona o trestnej zodpovednosti PO[6] určil, že právnickej osobe sa nepričíta spáchanie trestného činu vtedy, ak nesplnenie povinností týkajúcich sa kontroly a dohľadu zo strany orgánu spoločnosti (napr. nedostatočná kontrola zariadení právnickej osoby) má pre spoločnosť nepatrný význam.

1.3. Vyvodenie trestnej zodpovednosti voči právnickej osobe

Pre vyvodenie trestnej zodpovednosti voči právnickej osobe sa nevyžaduje vyvodenie trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe a trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala za právnickú osobu spôsobom upraveným zákonom. Za ten istý trestný čin môže byť súbežne vedené trestné konanie proti právnickej osobe aj proti fyzickej osobe, pričom každý subjekt zodpovedá samostatne za svoje konanie. Trestná zodpovednosť fyzických osôb je založená na zásade zodpovednosti za zavinené konanie, avšak skúmanie zavinenia u trestných činov právnických osôb je vylúčené z povahy veci, nakoľko právnická osoba ako právny konštrukt nedisponuje vôľovou zložkou, ktorá je základom na rozlíšenie zavinenia.

Zavinenie vo vzťahu k trestnej zodpovednosti právnických osôb je posudzované v zmysle pričítateľnosti protiprávneho konania fyzickej osoby priamo právnickej osobe.

[5] Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn.: 4To/34/2021 zo dňa 27. mája 2021. Dostupné na internete: https://www.judikaty.info/document/mssr/442823/

[6] § 4 Trestná zodpovednosť právnickej osoby

(3) Spáchanie trestného činu právnickou osobou podľa odseku 2 sa právnickej osobe nepričíta, ak vzhľadom na predmet činnosti právnickej osoby, spôsob spáchania trestného činu, jeho následky a okolnosti, za ktorých bol trestný čin spáchaný, je význam nesplnenia povinností v rámci dohľadu a kontroly zo strany orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v odseku 1 nepatrný.

Právnické osoby sa tak môžu dopúšťať úmyselnej trestnej činnosti, ako aj nedbanlivostnej trestnej činnosti. Trestná zodpovednosť právnickej osoby nevzniká konaním štatutárneho orgánu výlučne vo svoj prospech. Právnickej osobe nemožno teda pričítať konanie takejto osoby, ak táto síce konala v mene právnickej osoby alebo jej prostredníctvom, ale konala výlučne vo vlastnom záujme.

Ako sme už spomínali, trestný čin sa právnickej osobe nepričíta ani vtedy, ak vzhľadom na predmet činnosti právnickej osoby, spôsob spáchania trestného činu, jeho následky a okolnosti, za ktorých bol trestný čin spáchaný, je význam nesplnenia povinností v rámci dohľadu a kontroly zo strany orgánu právnickej osoby nepatrný. Ide o formu materiálneho korektívu vo vzťahu k posudzovaniu vyvodenia trestnosti právnickej osoby za skutky spáchané výlučne jej zamestnancami alebo štatutárnymi orgánmi. Trestná zodpovednosť právnickej osoby nezaniká vyhlásením konkurzu, vstupom do likvidácie, jej zrušením alebo zavedením nútenej správy. Trestná zodpovednosť právnickej osoby, ktorá bola zrušená, prechádza na všetkých jej právnych nástupcov, vrátane nevykonaných trestov. Trestná zodpovednosť právnickej osoby neprechádza na fyzickú osobu.

1.4. Právnické osoby vylúčené z trestnoprávnej zodpovednosti

Zákonom o trestnoprávnej zodpovednosti PO bola zároveň vymedzená skupina právnických osôb, ktoré v žiadnom prípade nie sú trestne zodpovedné. *„Ustanovenie § 5 ods. 1 Zákona o trestnej zodpovednosti PO je z formálneho hľadiska konštruované ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť právnickej osoby („podľa tohto zákona nie sú trestne zodpovedné“), jeho skutočná právna podstata tkvie však vo vymedzení negatívnej osobnej pôsobnosti Zákona o trestnej zodpovednosti PO, toto ustanovenie teda stanovuje, ktoré právnické osoby sú vyňaté z pôsobnosti Zákona o trestnej zodpovednosti PO. Materiálnym dôvodom pre ich vyňatie z pôsobnosti Zákona o trestnej zodpovednosti PO je to, že nie je účelné alebo spravodlivé voči týmto právnickým osobám vyvodzovať trestnú zodpovednosť.“*[7]

Ide o tieto právnické osoby:

a.) Slovenská republika a jej orgány,

b.) iné štáty a ich orgány,

c.) medzinárodné organizácie zriadené na základe medzinárodného práva verejného a ich orgány,

d.) obce a vyššie územné celky,

e.) právnické osoby, ktoré sú v čase spáchania trestného činu zriadené zákonom,

f.) iné právnické osoby, ktorých majetkové pomery ako dlžníka nemožno usporiadať podľa osobitného predpisu upravujúceho konkurzné konanie.

[7] BURDA, Eduard. § 5 [Vylúčenie trestnej zodpovednosti niektorých právnických osôb]. In: BURDA, E., KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a kol. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 133.

2 ŠTATUTÁRNY ORGÁN PRÁVNICKEJ OSOBY A JEHO SÚVIS S TRESTNOPRÁVNOU ZODPOVEDNOSŤOU PRÁVNICKÝCH OSÔB

2.1. Štatutárny orgán

Štatutárny orgán je pojem, ktorý označuje osobu alebo osoby, ktoré sú oprávnené konať v mene právnickej osoby a v jej mene robiť právne úkony vo všetkých veciach. Štatutárnym orgánom môže byť jedna osoba alebo je štatutárnym orgánom kolektív. Štatutárny orgán je orgán právnickej osoby, ktorého konanie sa považuje priamo za konanie právnickej osoby, pre ktorú je činný. Konkrétna podoba štatutárneho orgánu závisí od toho, o akú konkrétnu právnickú osobu ide. Príkladmi štatutárnych orgánov sú konateľ, predstavenstvo, generálny riaditeľ, starosta a pod.

Štatutárny orgán získava oprávnenie konať v mene právnickej osoby buď na základe príslušného zakladateľského dokumentu, organizačného predpisu alebo na základe zákona. V prípade obchodných spoločností je štatutárny orgán spravidla poverený aj obchodným vedením spoločnosti.[8]

Štatutárny orgán je v aktuálnych slovenských predpisoch koncipovaný ako opak zástupcu. Štatutárny orgán je totiž koncipovaný ako orgán, ktorým právnická osoba priamo koná (teda jeho konanie sa považuje priamo za konanie právnickej osoby), kým zástupca právnickej osoby je len prostredníkom konania právnickej osoby. Inak povedané, štatutárny orgán koná v mene právnickej osoby, kým zástupca koná za právnickú osobu.

2.2. Pričítateľnosť konania fyzickej osoby k trestnoprávnej zodpovednosti právnickej osoby

Trestná zodpovednosť právnickej osoby bude vždy závisieť od zistenia, ktorá konkrétna osoba konala v mene právnickej osoby a či konanie tejto osoby možno pričítať právnickej osobe. Tento záver podľa nás platí aj napriek § 4 ods. 4,[9] podľa ktorého trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená vyvodením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe a nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala v mene právnickej osoby. Musí byť vždy zistené, ktorá konkrétna osoba konala v mene právnickej osoby, ale nemusí byť vždy zistené, ktorá konkrétna fyzická osoba konala za právnickú osobu. Ako príklad môže byť

[8] „Pojem „**obchodné vedenie spoločnosti**“ Obchodný zákonník používa, nijako ho však nedefinuje. Pod pojmom obchodné vedenie sa rozumie vnútorná pôsobnosť konateľov. Ide o rozhodovanie všetkých otázok, ktoré majú vplyv na riadenie a chod spoločnosti, teda vrátane rozhodovania o obchodnej, personálnej, mzdovej, ekonomickej, účtovnej, technickej a podnikateľskej stratégii; ako aj rozhodovanie o schvaľovaní a vydávaní vnútorných firemných smerníc, okrem otázok, ktorých rozhodovanie je zverené spoločenskou zmluvou (zakladateľskou listinou) alebo je vyhradené stanovami alebo rozhodnutím najvyššiemu orgánu spoločnosti, teda valnému zhromaždeniu spoločnosti. Obchodné vedenie je ťažiskom kompetencií konateľov ako štatutárnych orgánov spoločnosti. Rozhodnutia konateľov spoločnosti tvoria základ pre právne úkony urobené obchodnou spoločnosťou voči tretím osobám a majú zásadný vplyv na fungovanie spoločnosti.“ In: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 4Cdo/60/2019 zo dňa 27. mája 2020. Dostupné na internete: https://www.judikaty.info/document/nssr/89244/

[9] § 4 Trestná zodpovednosť právnickej osoby

(4) Trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená vyvodením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe uvedenej v odseku 1 a nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala spôsobom podľa odsekov 1 a 2.

situácia týkajúca sa rozhodnutia predstavenstva, z ktorého ale nie je zrejmé, ktorý z členov predstavenstva bol iniciátorom alebo ktorý z členov hlasoval za rozhodnutie, ktoré založilo trestnosť činu. Z tejto situácie je ale zrejmé, že rozhodol štatutárny orgán právnickej osoby a je možné za tento čin právnickú osobu trestne stíhať, ale nie je možné zistiť, ktoré fyzické osoby sa podieľali na tomto protizákonnom rozhodnutí.

Taktiež bude možné právnickej osobe pričítať aj trestné činy, ktoré síce spáchala konkrétna fyzická osoba, konajúca v mene právnickej osoby, ale táto fyzická osoba nebude môcť byť trestne stíhaná. Sú to napríklad prípady, ak táto fyzická osoba zomrie.

Otázkou zostávajú tie prípady, kedy fyzická osoba, ktorá konala v mene právnickej osoby, nebola v čase spáchania skutku príčetná. Zatiaľ sme sa nestretli s rozhodnutím súdu, ktorý by takúto situáciu riešil, ale podľa nášho názoru by nebolo účelné, ak by bolo právnickej osobe pričítané konanie osoby, ktoré bolo podmienené jej nepríčetnosťou.

3 PROBLEMATIKA ZÁKONA O TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB

Aj napriek snahe zákonodarcu eliminovať nepriaznivé vplyvy na spoločnosť prijatím Zákona o trestnoprávnej zodpovednosti PO, môže aj napriek jeho širokej pôsobnosti nastať niekoľko, pre spoločnosť nepriaznivých situácií.

Jeden z problémov, ktorý aj napriek prijatiu Zákona o trestnej zodpovednosti PO môže nastávať, vychádza najmä z § 7.[10] Toto ustanovenie hovorí o tom, že trestná zodpovednosť prechádza na právneho nástupcu a zároveň, že trestná zodpovednosť neprechádza na fyzickú osobu. Keď však právnická osoba zanikne bez právneho nástupcu, zanikne aj jej trestnoprávna zodpovednosť. Môže teda nastať situácia, kedy fyzická osoba, ktorá koná v mene spoločnosti, sa po spáchaní trestného činu (ešte pred začatím trestného konania, resp. predtým, ako sa orgány činné v trestnom konaní dozvedia o spáchaní trestného činu), rozhodne buď právnickú osobu zrušiť bez právneho nástupcu, kedy zanikne trestnoprávna zodpovednosť tejto právnickej osoby alebo sa fyzická osoba, ktorá koná v mene spoločnosti, rozhodne previesť všetok majetok právnickej osoby na inú osobu a právnickú osobu, ktorá sa dopustila trestného činu zanechá nemajetnú a neaktívnu, zanechá ju len ako tzv. schránkovú firmu. V tomto prípade je akýkoľvek trestnoprávny postih nepostačujúci, pretože zaniká akákoľvek represívna a prevenčná zložka trestu. Riešením v tomto prípade sa zdá iba zákaz činnosti (t. j. založenie novej spoločnosti

[10] § 7 Trestná zodpovednosť právneho nástupcu právnickej osoby

(1) Trestná zodpovednosť právnickej osoby, ktorá bola zrušená, prechádza na všetkých jej právnych nástupcov; to platí aj pre nevykonané tresty a ochranné opatrenie, ak odsek 3 neustanovuje inak. Trestná zodpovednosť právnickej osoby na fyzickú osobu neprechádza.

(2) Na ukladanie úhrnného trestu, spoločného trestu, súhrnného trestu a ďalšieho trestu právnemu nástupcovi právnickej osoby sa primerane použijú ustanovenia Trestného zákona; ak je takýto postup vzhľadom k povahe právneho nástupníctva vylúčený, súd môže uložiť samostatný trest.

(3) Ak dôjde k zmene alebo zrušeniu právnickej osoby počas vykonávacieho konania, súd, ktorý rozhodol o vine a treste alebo ochrannom opatrení, na návrh právneho nástupcu tejto právnickej osoby rozhodne, či alebo v akom rozsahu sa nevykonaný trest alebo ochranné opatrenie vzťahuje aj na tohto právneho nástupcu; odsek 2 sa použije primerane.

(4) Na účely tohto zákona sa zmenou právnickej osoby rozumie zlúčenie, splynutie alebo rozdelenie právnickej osoby, prevod imania na spoločníka, zmena právnej formy právnickej osoby alebo premiestnenie sídla právnickej osoby do zahraničia.

alebo konanie v mene inej spoločnosti). Ak však nie je zrejmé, ktorá fyzická osoba sa spolu s právnickou osobou dopustila tohto trestného činu, je možnosť potrestania nemožná.

Rovnako je problémom, ak fyzická osoba využíva na páchanie trestnej činnosti prostredníctvom právnickej osoby inú fyzickú osobu, tzv. bieleho koňa. V tomto prípade bude trestne zodpovedný „biely kôň“, avšak skutočný páchateľ trestného činu sa trestu vyhne. Značnú šancu na riešenie dáva register konečných užívateľov výhod. V prípade, ak by bol tento register plne funkčný a obsahoval skutočné údaje o konečných užívateľoch výhod, bolo by možné objektívne potrestať skutočného páchateľa. V súčasnosti však register konečných užívateľov výhod nepodlieha prílišnej kontrole zo strany príslušných orgánov. Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu v § 32 a nasledujúce síce hovorí o sankciách, ktoré je možné uložiť za nesplnenie povinnosti a identifikácie konečného užívateľa výhod, avšak ani takýto druh sankcie nie je podľa nášho názoru dostatočne odstrašujúci od uvedenia nesprávnych údajov a teda zamlčaní skutočného užívateľa výhod a teda aj skutočného pôvodcu trestného konania, v ktorom môže pokračovať aj po potrestaní právnickej osoby prostredníctvom inej právnickej osoby.

ZÁVER

Téma trestnej zodpovednosti právnických osôb je v súčasnosti často diskutovanou témou. Prijatie Zákona o trestnej zodpovednosti PO naplnilo potrebu ukotvenia zodpovednosti právnických osôb v trestnom práve. Aj napriek tomu, že tak, ako uvádzame v článku, právnická osoba je len umelou konštrukciou bez schopnosti samostatne rozmýšľať, vnímať a konať (právnická osoba koná samostatne, ale de facto za ňu koná fyzická osoba), mohla sa dopúšťať trestných činov. V našom článku sme poukázali na potrebu a prospešnosť tohto zákona. Poukázali sme na to, že pri trestných činoch právnických osôb nie je rozhodujúce, či trestný čin spáchali priamo (svojou činnosťou) alebo nepriamo (v jej prospech). Taktiež sme zdôraznili fakt, že nie je rozhodujúce, či právnická osoba spácha trestný čin zavineným konaním alebo z nedbanlivosti.

V závere sme poukázali na problematiku a nedokonalosti vyplývajúce zo Zákona o trestnej zodpovednosti PO. Jedným z aplikačných problémov je, že po spáchaní trestného činu bude fyzickej osobe postačovať, aby takúto právnickú osobu zrušila bez právneho nástupcu, resp. ju zanechala nemajetnú a vyhne sa tým akémukoľvek účinnému potrestaniu. Druhým z problémov bol dlhotrvajúci problém zistenia skutočnej osoby, ktorá ovláda a rozhoduje o konaní právnickej osoby, ale skrýva sa za tzv. biele kone. Nedokonalosť registra konečných užívateľov výhod umožňuje páchateľom (fyzickým osobám) deliktuálne správanie, ktoré v súčasnosti, dokým nebude možné 100 % odhaliť totožnosť skutočnej ovládajúcej osoby, nebude potrestané.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Publikácie

BURDA, E., KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a kol. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, ISBN: 2018978-80-89603-64-0

IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-509-5.

ŠAMKO, P. Poznámky k zákonu o trestnej zodpovednosti právnických osôb. 2016. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a466-poznamky-k-zakonu-o-trestnej-zodpovednosti-pravnickych-osob

Rozhodnutia súdov

Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn.: 4To/34/2021 zo dňa 27. mája 2021. Dostupné na internete: https://www.judikaty.info/document/mssr/442823/

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4To/3/2019 zo dňa 21. júla 2020. Dostupné na internete: https://www.nsud.sk/rozhodnutia/4to32019/

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 4Cdo/60/2019 zo dňa 27. mája 2020. Dostupné na internete: https://www.judikaty.info/document/nssr/89244/

Zákony

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu

Zákon č. 91/2006 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

REŤAZENIE VÄZIEB AKO AKTUÁLNY APLIKAČNÝ PROBLÉM TRESTNÉHO KONANIA

CHAINING OF CUSTODY AS A CURRENT PROBLEM OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Mgr. Peter Demovič
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
p.demovic@gmail.com

Abstrakt: V predloženom príspevku sa autor zameral na jeden z aktuálnych problémov väzby v trestnom konaní, ktorým je tzv. reťazenie väzieb. Predkladá teoretické východiská skúmanej problematiky spoločne s ustanoveniami Trestného poriadku súvisiacimi so skúmaným problémom. Analyzuje známe, ako aj aktuálne prípady reťazenia väzieb, pričom ide o prípady, v ktorých Ústavný súd alebo Najvyšší súd konštatoval porušenie práv obvineného. V závere sa pokúsi identifikovať príčiny neprípustného reťazenia väzieb, ku ktorému dochádza zo strany orgánov činných v trestnom konaní.

Kľúčové slová: väzba, obvinený, reťazenie väzieb, vzatie do väzby, spoločné konanie, trestné konanie

Abstract: In the presented article, the author focused on one of the current problems of detention in criminal proceedings, which is the so-called chaining of custody. It presents the theoretical basis of the researched issues together with the provisions of the Criminal Procedure Code related to the researched problem. It analyzes known as well as current cases of chain of custody – cases in which the Constitutional Court or the Supreme Court found a violation of the rights of the accused. Finally, it will try to identify the causes of the unacceptable chain of custody that occurs by law enforcement authorities.

Keywords: custody, accused, chaining of custody, detention, joint proceedings, criminal proceedings

ÚVOD

Väzba je trestno procesný inštitút, ktorým sa obvinený na základe rozhodnutia súdu dočasne zbavuje osobnej slobody s cieľom jeho zaistenia na účely trestného konania. Väzba predstavuje *najintenzívnejší zásah do základných občianskych slobôd...*, *plní výlučne zaisťovaciu funkciu, nechápe sa ako opatrenie so sankčnými prvkami...*, *krajné a výnimočné opatrenie – ultima ratio...*, *nutné zlo trestného konania..*, *opatrenie fakultatívnej povahy..*, *pri*

uplatňovaní väzby treba rešpektovať zásadu primeranosti a zdržanlivosti…, treba prihliadať na použitie miernejších prostriedkov, ktorými možno dosiahnuť účel väzby, atď.[1]

Podmienky výkonu väzby pre obvinených v súčasnosti sú neporovnateľne horšie ako podmienky odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Osobitne to platí pre kolúznu väzbu. Tieto podmienky bývajú často označované ako neľudské a zastaralé.[2]

Najmä z uvedených dôvodov sa prezentuje názor, že väzba býva často nadužívaná a slúžiaca len na účel zmeny postoja obvineného k vlastnému trestnému stíhaniu a získania priznania obvineného. Postup orgánov činných v trestnom konaní v súlade so základnými zásadami trestného konania, ustanoveniami o väzbe a spoločnom konaní je základným predpokladom zákonného a spravodlivého procesu.

V predloženom príspevku priblížime aktuálny problém trestného konania súvisiaci s inštitútom väzby. Reťazenie väzieb, alebo tzv. „otočenie“ prepusteného obvineného pred Ústavom na výkon väzby je známe najmä z prípadov závažnej trestnej činnosti. Takáto prax orgánov činných v trestnom konaní býva sprevádzaná zásahom do práv obvinených. Cieľom predloženého príspevku je na základe poznatkov získaných analýzou súdnych rozhodnutí vo veciach týkajúcich sa reťazenia väzieb vymedziť, kedy je reťazenie väzieb možné, a kedy by mal platiť „zákaz reťazenia väzieb“. Poukážeme na niekoľko známych prípadov reťazenia väzieb, v ktorých súdy konštatovali porušenie práv obvineného. V závere sa pokúsime identifikovať príčiny, pre ktoré orgány činné v trestnom konaní postupovali uvedeným spôsobom.

1 REŤAZENIE VÄZIEB V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV

Pri odhaľovaní a objasňovaní najzávažnejších foriem kriminality, najmä trestných činov korupcie a organizovanej kriminality, dochádza často k „postupnému“ odhaľovaniu trestnej činnosti obvineného. Týka sa to najmä trestných stíhaní, v ktorých trestnú činnosť odhaľujú osoby označované ako tzv. spolupracujúce osoby, kajúcnici alebo spolupracujúci obvinený. Práve pri objasňovaní tejto trestnej činnosti môže vzniknúť potreba postupného vznášania obvinení v ďalších (nových) trestných veciach obvineného a v prípade existencie väzobných dôvodov aj potreba podať návrh na vzatie obvineného do väzby.

Samotný pojem reťazenia väzieb Trestný poriadok neupravuje. Vyplynul z aplikačnej praxe a rozhodovacej činnosti súdov.

Reťazenie väzieb je stav, kedy je väzobne stíhaný obvinený prepustený z výkonu väzby a bezprostredne po prepustení opäť zadržaný a vzatý opäť do väzby v inej trestnej veci. Dôvody prepustenia z predchádzajúcej väzby môžu byť rôzne, najčastejšie je to uplynutie maximálnej lehoty väzby,[3] prípadne prepustenie z iných dôvodov (pominuli dôvody väzby, oslobodenie spod obžaloby, nahradenie väzby miernejšími prostriedkami a pod.).

[1] DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019.
[2] RIBÁR, M. *Podmienky väzby a nutnosť ich právnej úpravy vo vzťahu k judikatúre ESĽP*. Právne listy. Dostupné online:http://www.pravnelisty.sk/clanky/a947-podmienky-vazby-a-nutnost-zmeny-ich-pravnej-upravy-vo-vztahu-k-judikature-eslp, Dostupné online, 2.3.2022.
[3] Podľa §76 ods. 6 alebo § 76 ods. 7 Trestného poriadku.

Podstatné je, aby bol obvinený vzatý do väzby v **inej trestnej veci**, pretože znovu vzatie obvineného v rovnakej trestnej veci upravuje Trestný poriadok ako tzv. opätovnú väzbu.[4] V prípadoch opätovnej väzby už nepostačuje existencia konkrétnej skutočnosti odôvodňujúcej obavu z konania podľa § 71 ods. 1 Trestného poriadku, ale musí nastať niektorý z dôvodov uvedených v § 71 ods. 3 písm. a – f, Trestného poriadku.[5]

Predpokladom vzatia obvineného do väzby po tom, ako bol z predchádzajúcej väzby prepustený, je výhradne splnenie formálnych a materiálnych podmienok väzby. Formálnou podmienkou je existencia zákonného a dôvodného uznesenia o vznesení obvinenia. Materiálnu podmienku tvoria skutkové okolnosti vzatia do väzby a existencia niektorého z väzobných dôvodov.[6] V prípade ďalšieho (dlhšieho) trvania väzby musí byť splnená podmienka, že vo veci sa musí postupovať s osobitnou starostlivosťou a urýchlením.[7] Výkon predchádzajúcej väzby nemôže byť teda prekážkou opätovného vzatia obvineného do väzby v inej trestnej veci, pretože to žiaden zákonný predpis ani slovenská a európska judikatúra nevylučuje. Pri rozhodovaní o vzatí obvineného do väzby je potrebné prihliadať vždy na konkrétne okolnosti prípadu. Okolnosť, že obvinený v inej trestnej veci už väzbu vykonával, môže však silu väzobných dôvodov oslabovať.[8] Z rozhodovacej činnosti súdov teda vyplýva, že aj keď väzba obvineného trvá kumulovane dlhú dobu, prípustnosť alebo neprípustnosť reťazenia väzieb závisí od okolností každého jednotlivého prípadu.[9]

Ak by sa aj pripustila možnosť, že osobu nemožno po uplynutí predchádzajúcej väzby (najmä keď sa vyčerpala maximálna lehota väzby) vziať v inej trestnej veci do väzby, aj keď by boli naplnené formálne a materiálne podmienky väzby, mohlo by dôjsť k takej situácií, že do doby, než by bola osoba právoplatne odsúdená na nepodmienečný trest odňatia slobody a vo výkone trestu, mohla by páchať trestnú činnosť s vedomím, že aj v prípade jej zadržania by nemohla byť vzatá do väzby a musela by byť prepustená na slobodu.[10] Ak by bola uvedená možnosť skutočne možná, vytvorila by sa pre osobu obvineného určitá „väzobná imunita“, v rámci ktorej by nemohol byť za inú trestnú činnosť vzatý do väzby aj pri splnení formálnych a materiálnych podmienok. Takýto výklad by popieral samotný účel trestného konania.

Aplikačná prax chápe reťazenie väzieb ako len také konanie, kedy je obvinený (obžalovaný) po uplynutí maximálnej lehoty trvania väzby v jednej veci (účelovo) vzatý do väzby v inej (ďalšej) trestnej veci, kde plynie nová (samostatná) lehota väzby od začiatku.[11]

---

[4] § 71 ods. 3. Trestného poriadku.

[5] *Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol.* Trestný poriadok I. § 1 – 195. Bratislava: C. H. Beck, 2021.

[6] Tamže.

[7] Uznesenie ÚS II. ÚS 375/2020, zo dňa 27.8. 2020.

[8] Uznesenie Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 630/2014, zo dňa 21.10.2014 alebo II. ÚS 135/2016, IV. ÚS 288/2021.

[9] Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 314/2012.

[10] Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Tost 35/2017, zo dňa 9.10. 2017. K tomu porovnaj: VOJTUŠ, F.: *Reťazenie väzieb*. Justičná revue 70, 2018, č. 2, s. 196-210.

[11] Uznesenie sudcu pre prípravné konanie ŠTS v Pezinku, sp. zn. 11/Tp/4/2022 - tvrdenie prokurátora Úradu špeciálnej prokuratúry. K tomu porovnaj Uznesenie Ústavného súdu II. ÚS 375/2020 z 27.8.2020:
„Podstatou skúmania je dôsledne sa vysporiadať s ústavným predpokladom trvania väzby len v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas a najmä zabrániť v rámci súdneho dozoru tomu, aby dochádzalo k tzv. reťazeniu väzieb (konkrétne aby obvinený nebol opakovane účelovo braný do väzby tak, že po skončení väzby v inej trestnej veci sa mu buď nanovo vznesie obvinenie za novú trestnú činnosť, alebo za trestnú činnosť, za ktorú je už dlhšiu dobu stíhaný a bude podaný ďalší návrh na jeho vzatie do väzby).“

Tu sa javí slovo „účelovo“ ako kľúčové. Účelovosť bude spočívať v obchádzaní ustanovení Trestného poriadku, a to najmä jeho základných zásad,[12] ustanovení o spoločnom konaní,[13] ako aj ustanovení upravujúcich väzbu.[14] Obchádzanie spomínaných ustanovení Trestného poriadku je nesprávnou a nezdravou praxou orgánov činných v trestnom konaní, ktoré možno označiť aj ako svojvoľné. Základným prvkom zákonnosti obmedzenia osobnej slobody podľa Dohovoru je absencia svojvôle. Žiadne zadržanie, ktoré sa zakladá na svojvôli, nemožno považovať za žiadnych okolností za zákonné. Nestačí, že obmedzenie osobnej slobody je v súlade s vnútroštátnym právom, ale musí byť takisto nevyhnutné za daných okolností.[15]

Za svojvoľnú označil ESĽP väzbu sťažovateľa vo veci Yegorov proti Slovenskej republike. V sťažnosti rovnakého sťažovateľa Ústavný súd nálezom rozhodol o porušení práva obvineného na osobnú slobodu a v náleze konštatoval, že *ustanovenie Trestného poriadku upravujúce celkovú lehotu väzby nemožno vykladať tak, že orgány činné v trestnom konaní a následne všeobecné súdy sú oprávnené držať obvineného vo väzbe pre každý z trestných činov, z ktorých je obvinený, samostatne či izolovane, a to po maximálnu dobu. Takýto prístup by mohol mať za následok, že obvinený by mohol byť v súvislosti s jedným trestným konaním vzatý do väzby až po maximálnu dobu určenú Trestným poriadkom. V prípade uplynutia maximálnej lehoty väzby, resp. pokiaľ by došlo z rôznych dôvodov k jeho prepusteniu, mohol by byť vzatý do väzby pre iný trestný čin, kedy by začala plynúť nová maximálna lehota stanovená pre ďalšiu väzbu, v dôsledku čoho by obvinený mohol stráviť aj celý zvyšok života vo väzbe bez toho, že by bolo vydané rozhodnutie súdu o jeho vine; takýto postup nelegitimizuje žiaden verejný záujem*.[16]

Výkon predchádzajúcej väzby nie je síce prekážkou znovu vzatia do väzby v inej trestnej veci, vytvára však pre súdy určitý limit pri opätovnom rozhodovaní o väzbe. Ak je obvinený vo väzbe počas dvoch alebo viacerých samostatných období, tieto je pre posúdenie primeranosti väzby podľa Dohovoru treba kumulovať.[17] Trestné stíhanie obvineného v dvoch

---

[12] §2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok:

ods.1:

„Nikto nemôže byť stíhaný ako obvinený inak než zo zákonných dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovuje tento zákon“.

ods.2:

„Do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie“.

ods.4:

„Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu“.

ods.6:

„Ak tento zákon neustanovuje inak, orgány činné v trestnom konaní a súdy konajú z úradnej povinnosti. Väzobné veci sú povinné vybavovať prednostne a urýchlene. Na obsah petícií zasahujúcich do plnenia týchto povinností orgány činné v trestnom konaní ani súd neprihliadajú“.

ods.7:

„Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak“.

[13] §18, §19 a § 21 Trestného poriadku.

[14] § 71 a nasl. Trestného poriadku.

[15] DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019.

[16] Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 47/2013, zo dňa 5.6. 2013.

[17] Kemmache v. Francúzsko, Kuc v. Poľsko in: DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019.

samostatných konaniach, kde v jednom je stíhaný väzobne, znamená obmedzenie jeho osobnej slobody aj v druhom z nich. Preto sú orgány činné v trestnom konaní povinné postupovať s osobitnou starostlivosťou a urýchlením aj v druhom trestnom stíhaní. Uvedená povinnosť orgánov činných v trestnom konaní vyplýva zo základných zásad trestného konania.[18]

Bezprostredné opakované zadržanie obvineného po prepustení z väzby ako aj výkon predchádzajúcej väzby sú skutočnosti, na ktoré by mal sudca pri rozhodovaní o väzbe obvineného prihliadať. Povinnosťou sudcu pri rozhodovaní o vzatí obvineného do väzby je vždy komplexne skúmať naplnenosť zákonných podmienok väzby (formálne i materiálne) a to nielen vo vzťahu k aktuálnej väzbe. V rámci skúmania materiálnych podmienok sudca nezohľadnil dĺžku predchádzajúcich väzieb a okolnosti, za ktorých bolo o nich rozhodované, a to, že obvinený bol vzatý do väzby vždy v bezprostrednej časovej nadväznosti po skončení predchádzajúcich trestných stíhaní bez odsudzujúceho rozsudku a následným prepustením z väzby.[19]

2 VPLYV USTANOVENÍ TRESTNÉHO PORIADKU O SPOLOČNOM KONANÍ NA REŤAZENIE VÄZIEB

O všetkých trestných činoch toho istého obvineného a proti všetkým obvineným, ktorých trestné činy spolu súvisia, sa môže vykonať spoločné konanie, ak to zrejme nebude brániť ukončeniu veci v primeranej lehote. Vylúčiť vec zo spoločného konania je možné z dôležitých dôvodov alebo z dôvodu urýchlenia trestného konania. Práve vylúčením veci zo spoločného konania sa z jednej trestnej veci obvineného stáva „iná trestná vec“, čo môže mať zásadný vplyv na celkovú dĺžku obmedzenia osobnej slobody obvineného.

Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) upravoval, že spoločné konanie sa vykonávalo obligatórne. Vylúčiť vec zo spoločného konania bolo možné podobne, ako je to upravené v súčasnom Trestnom poriadku. Zákonom č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok sa ustúpilo od obligatórnosti spoločného konania a uprednostnila sa rýchlosť konania, konkrétne požiadavka na ukončenie veci v primeranej lehote.[20] V zmysle českej právnej úpravy spoločného konania, trestné veci, ktoré spolu súvisia, majú byť z dôvodu hospodárnosti konania a náležitého objasnenia skutku riešené spoločne v jednom trestnom konaní.[21]

Ukončenie veci v primeranej lehote možno odvodiť od § 2 ods. 7 TP a § 209 ods. 2 Trestného poriadku. Podľa § 209 ods. 2 Trestného poriadku je potrebné skončiť vyšetrovanie obzvlášť závažného zločinu do šiestich mesiacov od vznesenia obvinenia, v ostatných prípadoch (zločiny) do štyroch mesiacov.

Opakované vylučovanie vecí zo spoločného na samostatné konanie môže mať za následok viacnásobné výsluchy osôb v procesnom postavení obvinených a svedkov, resp. naopak. Takýto postup môže spôsobiť výrazné prieťahy v konaní a tým aj (účelovo) predlžovať trvanie väzby. Rozhodnutie orgánov činných v trestnom konaní o vylúčení veci na samostatné konanie musí byť pre súd signálom na to, aby pri rozhodovaní o väzbe bol osobitne ostražitý

[18] Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 55/98, zo dňa 18.10.2001.
[19] Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Tost 22/2015, zo dňa 15.7.2015.
[20] ŠIMOVČEK I. a kol. *Trestné právo procesné*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 79.
[21] JELÍNEK, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 219.

pri skúmaní naplnenia nielen formálnych, ale najmä materiálnych podmienok so zreteľom na to, či vylučovanie veci na samostatné konanie nemá charakter neprocesnej účelovosti a nespôsobuje i prieťahy v konaní. Pri každom rozhodovaní o väzbe je nutné z hľadiska celkového trvania lehoty väzby prihliadať aj na to, ako keby všetky formálne vylúčené trestné veci na samostatné konania, v ktorých bol obvinený bezprostredne po sebe vo väzbe, sa viedli v spoločnom konaní. Pokiaľ by sa pripustil iný výklad, teoreticky by obvinený pri viacerých samostatných trestných konaniach mohol byť vo väzbe aj celý život, napr. pri obzvlášť závažnom zločine.[22]

3 REŤAZENIE VÄZIEB V APLIKAČNEJ PRAXI

Na konkrétnych prípadoch, v ktorých prišlo k opätovnému zadržaniu obvineného bezprostredne po prepustení z väzby, si priblížime okolnosti prípadu a aj rozhodovania o väzbe obvineného.

Posudzované prípady majú spoločné znaky - mediálne známe kauzy, v ktorých išlo o vyšetrovanie závažnej trestnej činnosti, tlak verejnosti na činnosť OČTK, dokazovanie založené na výpovediach utajovaných alebo chránených svedkov, vykresľovanie obvinených v negatívnom svetle napriek absencie odsudzujúceho rozsudku a pod.

Najznámejší prípad reťazenia väzieb je prípad V. Yegorova, ktorý bol označovaný za hlavu ukrajinsko - slovenskej zločineckej skupiny. Bol trestne stíhaný za rôznorodú trestnú činnosť vrátane objednávky vraždy. Jeho osobná sloboda bola obmedzená viac ako 10 rokov, pričom vždy bezprostredne po tom, čo bol z jednej väzby prepustený, bol zadržaný a opäť vzatý do väzby. V rámci uvedeného obdobia bol právoplatne odsúdený len v jednom prípade legalizácie príjmov z trestnej činnosti, v ďalších konaniach bol buď oslobodený (dôkazná núdza – len výpoveď chráneného svedka) alebo bolo trestné stíhanie zastavené.

O jeho sťažnosti rozhodoval Ústavný súd nálezom sp. zn. I. ÚS 47/2013, v ktorom konštatoval porušenie sťažovateľovho práva na osobnú slobodu. Ďalšiu sťažnosť posudzoval aj ESĽP,[23] v ktorej Yegorov namietal svojvoľnosť a neprimeranú dĺžku väzby. Súd konštatoval, že jeho väzba bola svojvoľná, nekonštatoval však, že dĺžka väzby bola neprimeraná.

V druhom prípade bola obvinená po 12 mesačnej väzbe prepustená na slobodu, pričom väzba jej bola nahradená dohľadom probačného a mediačného úradníka, prijatím peňažnej záruky a uložením primeraných povinností a obmedzení vrátane elektronického monitorovania. Bezprostredne po prepustení bola opäť zadržaná s návrhom na vzatie do väzby. Sudca pre prípravné konanie okresného súdu obvinenú prepustil zo zadržania na slobodu. Do väzby obvinenú vzal až krajský súd, a to z dôvodov kolúznej väzby podľa § 71 ods. 1 b) Trestného poriadku. Vo väzbe bola tri mesiace,[24] následne bola príkazom prokurátora prepustená na slobodu.

Obvinená podala ústavnú sťažnosť, o ktorej rozhodol ústavný súd nálezom[25] tak, že rozhodnutím krajského súdu o jej vzatí do väzby bolo porušené jej právo na osobnú slobodu.

[22] Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Tost 22/2015, zo dňa 15.7.2015. Podobne aj uznesenie Ústavného súdu sp. zn. III. ÚS 675/2021, zo dňa 30.11.2021.
[23] Yegorov proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 27112/11, rozsudok z 2.6. 2015.
[24] Od 4.3.2021 do 26.5. 2021. Celú dobu väzby bola pravdepodobne hospitalizovaná na psychiatrickom oddelení.
[25] Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 347/2021, zo dňa 14.10.2021.

Krajský súd **dôvody kolúznej väzby** u obvinenej odôvodnil **všeobecne, nepresvedčivo a vágne**, keď konštatoval, že *„...kolúzneho správania sa by sa mohla dopustiť vo vzťahu k obvineným, ktorí sú stíhaní na slobode, resp. svedkom, ktorí sa nachádzajú na slobode.“*[26] V tejto súvislosti nemožno pochybovať o účelovosti vzatia obvinenej do väzby, keďže ani prokurátor a ani krajský súd nedokázal špecifikovať žiadne konkrétne osoby (najmä z dôvodu ich neexistencie), ktoré by mohla obvinená ovplyvňovať. Z okolností prípadu totiž vyplývalo, že viacerí svedkovia a spoluobvinený už vypočutí boli, ďalší spoluobvinení boli buď vo výkone trestu alebo vo výkone väzby v inej trestnej veci. Krajský súd v žiadnom smere **neprihliadol** na skutočnosť, že obvinenej boli po prepustení z predchádzajúcej väzby uložené povinnosti a obmedzenia, dohľad probačného a mediačného úradníka ako aj elektronický monitoring, čo značne znižovalo riziko možnej kolúzie do budúcnosti. Taktiež súd **neprihliadol na výkon predchádzajúcej 12-mesačnej väzby** a k možnostiam nahradenia ďalšej väzby u obvinenej.

V treťom prípade bolo vedené trestné stíhanie pre prečin, pričom trestný poriadok pripúšťa celkovú lehotu väzby v prípravnom konaní spolu s väzbou v konaní pred súdom maximálne v trvaní dvanásť mesiacov, pričom z tejto lehoty pripadá na prípravné konanie najviac 7 mesiacov. K zadržaniu obvineného došlo okamžite po skončení väzby v trestnej veci, ktorá trvala vyše 19 mesiacov, pričom pre posúdenie dôvodnosti väzobného stíhania a jeho dĺžky v tejto trestnej veci je **irelevantné, z akých dôvodov bola väzba** obvineného v inej trestnej veci **skončená**. Ak by bol obvinený v tejto veci okamžite po vznesení obvinenia vzatý do väzby, lehota väzby by mu už dávno uplynula.

Sudca následne skúmal, či trestné stíhanie obvineného prebiehalo plynulo a bez prieťahov. V danej veci však došlo k prieťahom v konaní, ktoré nezavinil obvinený v trvaní viac ako **7 mesiacov (nečinnosť)**. Dôvodom väzobného stíhania obvineného vo veci, kde je stíhaný pre prečin, **nemôže byť naprávanie pochybení** v inej trestnej veci, kde je trestne stíhaný pre obzvlášť závažný zločin.

Sudca pre prípravné konanie mal za to, že väzobné stíhanie obvineného v tejto trestnej veci, v ktorej je stíhaný pre prečin, a v ktorej boli **zistené prieťahy**, by predstavoval **neoprávnený a neprípustný zásah** do ústavou garantovaného práva na osobnú slobodu, keďže navrhované väzobné stíhanie by malo nasledovať **bezprostredne po výkone väzby** obvineného v inej zbiehajúcej trestnej veci, ktorá trvala vyše 19 mesiacov.

Možno zhrnúť, že už samotný fakt, že bol obvinený v inej trestnej veci opätovne zadržaný bezprostredne po tom, ako bol z predchádzajúcej väzby prepustený, musí byť pre sudcu pre prípravné konanie rozhodujúceho o väzbe dostatočným signálom, aby v rámci rozhodovania o väzbe **dôsledne skúmal všetky okolnosti posudzovanej trestnej veci.**

Znovu vzatie obvineného do väzby v inej trestnej veci po tom, ako bol z predchádzajúcej väzby z akéhokoľvek dôvodu prepustený, **je možné**. Neodporujú tomu ustanovenia Trestného poriadku ani relevantná judikatúra súdov. Ak by bola nemožnosť vzatia do väzby v čase po prepustení z väzby prípustná, vytvorila by sa pre obvineného určitá „väzobná imunita“, v rámci ktorej by nemohol byť za inú trestnú činnosť vzatý do väzby aj pri splnení formálnych a materiálnych podmienok. Takýto výklad by popieral samotný účel trestného konania. **Limitom** pri rozhodovaní o väzbe obvineného, **z pohľadu trvania väzby**, je povinnosť sudcu **prihliadať aj na to, ako keby všetky formálne vylúčené trestné veci na**

[26] Uznesenie Krajského súdu v Trnave, sp. zn. 5 Tpo 300/2021, zo dňa 15.3.2021.

samostatné konania, v ktorých bol bezprostredne po sebe vo väzbe, sa viedli v spoločnom konaní v zmysle § 18 ods. 1 Trestného poriadku.

Neprípustnosť reťazenia väzieb nastáva, ak bol obvinený bezprostredne po prepustení z väzby v jednej veci účelovo (svojvoľne) vzatý do väzby v inej trestnej veci, kde plynie nová lehota väzby od začiatku. Podľa nášho názoru je nepodstatné, či obvinený predchádzajúcu väzbu vykonal v maximálnej lehote v zmysle § 76 ods.6 Trestného poriadku alebo nie. Účelovosť alebo svojvoľnosť sa môže odzrkadliť najmä:

1. **v odôvodnení väzobných dôvodov** - dôvody väzby sú vyjadrené všeobecne, nepresvedčivo, frázovito a vágne, prípadne väzobné dôvody neexistujú už v čase podania návrhu na vzatie obvineného do väzby. V prípadoch kolúznej väzby **neexistuje okruh osôb,** na ktoré by mohol obvinený pôsobiť (z vyšetrovacieho spisu vyplýva, že boli buď vypočuté alebo sú vo väzbe), alebo **predmet** (vec, listina), ohrozený možným kolúznym správaním sa obvineného. Na kolúznu väzbu nepostačuje fakt, že kolúzne správanie je obsiahnuté v skutku, pre ktorý je proti obvinenému vedené trestné stíhanie.[27] Pri preventívnej väzbe je neprijateľné, ak dôvodom väzby je len samotné podozrenie zo spáchania trestných činov, pre ktoré bolo vznesené obvinenie. Druh, charakter, rozsah, či závažnosť trestnej činnosti nemôžu byť dôvodom preventívnej väzby, pokiaľ nie je naplnená dispozícia tejto právnej normy.[28]
2. **v nečinnosti OČTK alebo prieťahoch v konaní** – účelovosť konania orgánov činných v trestnom konaní v trestných veciach spočíva v tom, že nepostupujú s náležitou starostlivosťou a rýchlosťou, prípadne nekonajú vôbec, čím dochádza k prieťahom, ktoré nespôsobil obvinený, najmä ak bolo možné procesné úkony vykonávať aj v priebehu predchádzajúcej väzby. Prieťahy v konaní môžu vzniknúť aj v dôsledku účelového vylučovania veci na samostatné konanie a následnému opakovaniu procesných úkonov. Na ťarchu obvineného nemožno pripisovať, že štát nezabezpečí dostatok materiálnych či personálnych prostriedkov na to, aby trestné stíhanie obvinených prebiehalo plynulo a bez prieťahov, navyše ak ide o vec skutkovo a právne nenáročnú. Za účelové nemožno považovať prieťahy, ktoré spôsobil obvinený podávaním neodôvodnených podaní (napr. opakované neodôvodnené žiadosti o preskúmanie postupu policajta alebo podávanie trestných oznámení na vyšetrovateľa).
3. **vo vznesení obvinenia v ďalšej trestnej veci tesne pred prepustením z väzby** – táto okolnosť by mohla nasvedčovať, že trestnú vec si OČTK nechávali „v zálohe“, práve pre prípad prepustenia obvineného z väzby v predchádzajúcej trestnej veci.

Podľa nášho názoru, ak by aj zákonodarca prijal právnu úpravu, ktorá by si dala za cieľ zabrániť neželanému porušovaniu práv obvinených pri reťazení väzieb, vytvoril by sa tým priestor pre orgány činné v trestnom konaní na hľadanie nových spôsobov, ako tieto ustanovenia obchádzať.

Za správny považujeme postup, v rámci ktorého sudca pre prípravné konanie pri rozhodovaní o väzbe obvineného posúdi všetky okolnosti prípadu a súvisiacej trestnej činnosti obvineného vo vzájomnej súvislosti, za súčasnej aplikácie naznačenej judikatúry súdov

[27] Primerane k tomu: Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 33/2021, III. ÚS 347/2021, Uznesenie sudcu pre prípravné konanie ŠTS v Pezinku, sp. zn. 11Tp/4/22.
[28] Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 33/2021.

týkajúcej sa reťazenia väzieb. Len tak možno dospieť k zákonnému a spravodlivému rozhodnutiu, v rámci ktorého by bolo nevzatie obvineného do väzby následkom za zistené obchádzanie ustanovení Trestného poriadku.

ZÁVER

Reťazenie väzieb nemožno považovať za bežnú súčasť trestného konania. Trestný poriadok tento pojem ani neupravuje. Vyvstal z rozhodovacej činnosti súdov pri prejednávaní najzávažnejších foriem trestnej činnosti.

Za zákaz reťazenia väzieb možno považovať, ak bol obvinený bezprostredne po prepustení z väzby v jednej veci účelovo vzatý do väzby v inej trestnej veci, kde plynie nová lehota väzby od začiatku. Vzhľadom k samotnej povahe väzby ako najzávažnejšiemu zásahu do osobnej slobody osoby, prostriedku ultima ratio, či nutného zla trestného konania, je nanajvýš dôležité, aby v konaní orgánov činných v trestnom konaní absentovala účelovosť či svojvôľa.

Pozitívne však možno vnímať aktuálnu rozhodovaciu činnosť súdov vo väzobných veciach obvinených, ktorí boli po predchádzajúcej väzbe opäť zadržaní s návrhom na vzatie do väzby. Len posúdenie všetkých okolností trestnej veci obvineného vo vzájomnej súvislosti a nie izolovane môže dať odpoveď, či bolo konanie zo strany OČTK svojvoľné alebo nie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. Trestný poriadok I. § 1 – 195. Bratislava: C. H. Beck, 2021.

Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, 942 s.

ŠIMOVČEK I. a kol. *Trestné právo procesné*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. 417 s.

Články

VOJTUŠ, F.: *Reťazenie väzieb*. Justičná revue 70, 2018, č. 2, s. 196-210.

RIBÁR, M. *Podmienky väzby a nutnosť ich právnej úpravy vo vzťahu k judikatúre ESĽP*. Právne listy. Dostupné online: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a947-podmienky-vazby-a-nutnost-zmeny-ich-pravnej-upravy-vo-vztahu-k-judikature-eslp

Rozhodnutia

Yegorov proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 27112/11

Nález ÚS SR III. ÚS 33/2021

Nález ÚS SR III. ÚS 347/2021

Nález ÚS SR II. ÚS 55/98

Nález ÚS SR I. ÚS 47/2013

Uznesenie ÚS SR III. ÚS 314/2012

Uznesenie ÚS SR II. ÚS 375/2020

Uznesenie ÚS SR III. ÚS 630/2014

Uznesenie ÚS SR II. ÚS 135/2016
Uznesenie ÚS SR IV. ÚS 288/2021
Uznesenie ÚS SR III. ÚS 675/2021
Uznesenie NS SR, sp. zn. 1 Tost 22/2015
Uznesenie NS SR, sp. zn. 3 Tost 35/2017
Uznesenie NS SR, sp. zn. 6 Tost/6/2017
Uznesenie NS SR, sp. zn. 6 Tost/9/2017
Uznesenie ŠTS v Pezinku, sp. zn. 11Tp/4/22
Uznesenie KS v Trnave, sp. zn. 5 Tpo 300/2021
Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

VIRTUÁLNA MENA A JEJ ZAISTENIE NA ÚČELY TRESTNÉHO KONANIA

SECURING OF VIRTUAL CURRENCY FOR CRIMINAL PROCEEDINGS

JUDr. Norbert Halas
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
norbert.halas13@gmail.com

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá fenoménom súčasnej doby a to virtuálnymi menami, ktoré sa stávajú súčasťou nielen nášho každodenného života, ale aj života organizovaného zločinu. Autor poukazuje na novozavedený inštitút zaistenia virtuálnej meny podľa § 96d Trestného poriadku a prináša jeho analýzu.

Kľúčové slová: virtuálna mena, kryptomena, zaistenie, trestné konanie

Abstract: The following article is currently dealing with a very actual topic, namely cryptocurreny that occur not only in our daily lives, but also in the lives of organized crime. The author points to the newly established institute of securing virtual currency according to § 96d of the Criminal Procedure Code and presents its analysis.

Keywords: virtual currency, cryptocurrency, securing, criminal procedure

ÚVOD

V roku 2009 došlo k predstaveniu prvej decentralizovanej virtuálnej meny – bitcoinu. Zatiaľ čo existujúce virtuálne meny mali centralizované subjekty ako sprostredkovateľov, táto nová mena sa stala populárnou kvôli absencii tretej strany v transakciách. Jeho používanie online technológiami v kombinácii s kryptografiou vyústilo do úplne nového prenosového systému, kde môže byť platba odoslaná priamo bez použitia sprostredkovateľa, akými sú centrálna banka alebo orgán verejnej moci. Kvôli svojej „virtuálnej podobe“ sa tento typ meny bežne označuje ako virtuálna mena.[1]

[1] Europol spotlight – cryptocurrencies: tracing the evolution of criminal finances. 2021. Dostupné online na: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20Spotlight%20-%20Cryptocurrencies%20-%20Tracing%20the%20evolution%20of%20criminal%20finances.pdf [cit. 01.03.2022]

Virtuálne meny sa odvtedy vyvinuli do rozšíreného spôsobu platby, investícií a prevodu finančných prostriedkov. Zavedenie inovatívneho platobného systému, ktorý umožňuje spoľahlivé, nezvratné transakcie typu end-to-end v reálnom čase a v globálnom meradle, vyvolalo regulačné obavy. Revolučný charakter tohto typu meny neumožňoval okamžitú legislatívnu a presadzovaciu reakciu. Procesy AML (Anti-Money Laundering) a KYC (Know-Your-Customer) neboli pôvodne navrhnuté tak, aby sa starali o virtuálne meny a kryptomeny. Niektoré novšie právne predpisy v oblasti boja proti praniu špinavých peňazí však začínajú brať do úvahy oblasť kryptomien.

Páchatelia trestnej činnosti, najmä počítačovej kriminality, využili priaznivé prostredie a začali využívať virtuálne meny a špeciálne kryptomeny na účely obchodovania na dark webe v rámci podvodov a vydieračských schém. Pôvod a „cesta" virtuálnej meny sa stále dali vysledovať a preto nebola a nie je virtuálna mena úplne anonymná. Aby mohli využiť svoje zisky, páchatelia trestnej činnosti začali využívať služby, akými sú zmenárne na vyplatenie virtuálnych mien a ich premenu na fiat money („tradičné" peniaze). Zlepšená regulácia prostredia virtuálnych mien vyžaduje, aby poskytovatelia služieb a platformy zachytávali viac informácií o používateľoch a transakciách, čo zlepšilo reakciu orgánov činných v trestnom konaní na kriminálne používanie kryptomien.[2]

Využívanie virtuálnych mien na trestnú činnosť za posledné roky vzrástlo, pokiaľ ide o objem získaných peňazí a sofistikovanosť páchateľov. Nástroje uľahčujúce používanie kryptomien sú v súčasnosti široko dostupné pre celú spoločnosť. V dôsledku toho sa kriminálne používanie kryptomeny už neobmedzuje na činnosti súvisiace s počítačovou kriminalitou, ale vzťahuje sa na všetky druhy kriminality, ktoré si vyžadujú prevod peňazí. Za rok 2021 boli obete podvodov založených na kryptomenách pripravené po celom svete o viac ako 7,7 miliárd dolárov. V porovnaní s rokom 2020, keď tento typ podvodov oproti roku 2019 výrazne klesol, to predstavuje nárast o 81 %. Hlavným modus operandi spočíval v takzvaných Ponziho schémach. Tie označujú investičné operácie v kryptomene, ktoré sa však neuskutočnia a investor o svoje peniaze príde.[3]

Súkromný sektor[4] uvádza, že nezákonné používanie kryptomien predstavuje malú časť ich celkového používania, pričom predstavuje 0,34 % transakcií. Na rozdiel od toho výskum z akademickej obce odhadol oveľa vyšší objem a uvádza, že približne 23 % transakcií je spojených s trestnou činnosťou. Výrazný rozdiel v odhadoch môže byť čiastočne spôsobený rozdielnymi prístupmi a metodikami v transakčnej analýze. Výskum súhlasí s tým, že podiel používania kryptomien spojeného s nezákonnými aktivitami v porovnaní s legitímnym používaním sa časom znížil, zatiaľ čo absolútna suma sa naďalej zvyšovala. Nezákonné používanie kryptomien je spojené predovšetkým s účelom prania špinavých peňazí, (online) obchodovania s nezákonným tovarom a službami a podvodov.[5]

---

[2] US Department of Justice: Cryptocurrency Enforcement Framework, accessible. 2020. Dostupné online na: https://www. justice.gov/archives/ag/page/file/1326061/download [cit. 01.03.2022]

[3] The Biggest Threat to Trust in Cryptocurrency: Rug Pulls Put 2021 Cryptocurrency Scam Revenue Close to All-time Highs 2021. Dostupné online na: https://blog.chainalysis.com/reports/2021-crypto-scam-revenues/ [cit. 01.03.2022]

[4] Chainalysis: The 2021 Crypto Crime report. 2021. Dostupné online na: https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-Crime- Report.html [cit. 01.03.2022]

[5] Europol spotlight – cryptocurrencies: tracing the evolution of criminal finances. 2021. Dostupné online na: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20Spotlight%20-

V posledných rokoch sa virutálne meny čoraz častejšie používajú ako súčasť kriminálnych aktivít a na pranie príjmov z trestnej činnosti. Zločinci sa tiež stali sofistikovanejšími v používaní kryptomien. Okrem využívania kryptomien na zahmlievanie peňažných tokov v rámci čoraz zložitejších schém prania špinavých peňazí, virtuálne meny čoraz častejšie využívajú zločinci ako platobný prostriedok alebo ako menu investičných podvodov. Počet prípadov týkajúcich sa kryptomien na financovanie terorizmu zostáva obmedzený.

V nasledujúcom príspevku sa pozrieme na problematiku virtuálnej meny z pohľadu slovenského trestného práva a rozoberieme si nový inštitút, ktorý bol zavedený do zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“) a to zaistenie virtuálnej meny.

1 VIRTUÁLNA MENA, KRYPTOMENA A BLOCKCHAIN

Stanovenie definície virtuálnych mien alebo kryptomien nie je ľahká úloha. Virtuálne meny sa stali „slangom“, ktorý označuje široké spektrum technologického vývoja, ktorý využíva techniku známu skôr ako kryptografia. Zjednodušene povedané, kryptografia je technika ochrany informácií ich transformáciou (t. j. zašifrovaním) do nečitateľného formátu, ktorý môže dešifrovať iba niekto, kto vlastní „digitálny kľúč“, vďaka ktorému je možné dešifrovať predmetnú informáciu.[6] Virtuálne meny, ako aj kryptomeny, sú zabezpečené touto technikou a to pomocou dômyselného systému verejných a súkromných digitálnych kľúčov.[7]

Virtuálna mena je často používaná ako synonymom kryptomeny, čo je podľa nášho názoru nesprávne riešenie. Európska centrálna banka (ďalej len „ECB“) klasifikovala kryptomeny ako podmnožinu virtuálnych mien. V správe o schémach virtuálnych mien z roku 2012 definovala takéto meny ako formu neregulovaných digitálnych peňazí, ktoré zvyčajne vydávajú a kontrolujú ich vývojári a ktoré sa používajú a prijímajú medzi členmi konkrétnej virtuálnej komunity. Kryptomeny, ako napr. bitcoin, sú virtuálne meny druhého typu: obe sa dajú kúpiť za tradičné peniaze, ktoré sa predávajú za tradičné peniaze a dajú sa použiť na nákup digitálnych, ale aj skutočných tovarov a služieb.[8]

Podobne ako ECB, aj Medzinárodný menový fond (ďalej len „MMF“) kategorizoval kryptomeny ako podskupinu virtuálnych mien, ktoré definuje ako digitálne vyjadrenia hodnoty vydávané súkromnými vývojármi a denominované v ich vlastných účtovných jednotkách. Podľa MMF pojem virtuálnych mien pokrýva širšiu škálu „mien“, od jednoduchých IOU („I owe you“ - „neformálne dlžobné certifikáty“) emitentov (ako sú internetové alebo mobilné kupóny), virtuálnych mien krytých aktívami, ako je zlato, a kryptomeny, akou je bitcoin.[9] Rovnaký názor zdieľa aj Svetová banka, ktorá definovala samotné kryptomeny ako virtuálne meny, ktoré sa spoliehajú na kryptografické techniky na dosiahnutie konsenzu.[10]

%20Cryptocurrencies%20-%20Tracing%20the%20evolution%20of%20criminal%20finances.pdf [cit. 01.03.2022]

[6] FAULKNER, J.: Getting started with Cryptography in .NET, Munchen BookRix, 2016, s. 6.

[7] HOUBEN, R.: Bitcoin: there two sides to every coin, ICCLR, Vol. 26, Issue 5, 2015, s. 195.

[8] Európska centrálna banka: Virtual Currency Schemes, 2012. Dostupné online na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf [cit. 03.03.2022]

[9] IMF Staff Discussion Note: Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations, 2016. Dostupné online na: https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1603.pdf [cit. 03.03.2022]

[10] Porovnaj: NATARAJAN, H., KRAUSE, S., GRADSTEIN H.: Distributed Ledger Technology (DLT) and blockchain, 2017, FinTech note, no. 1. Washington, D.C. Dostupné online na:

V závislosti od interakcie s tradičnými menami a reálnou ekonomikou možno rozlíšiť tri typy virtuálnych mien:[11]

I. virtuálne meny, ktoré je možné použiť len v uzavretom virtuálnom systéme (zvyčajne v online hrách),
II. virtuálne meny, ktoré sú jednostranne prepojené s reálnou ekonomikou - existuje konverzný kurz na nákup meny (za tradičné peniaze, napr. kupónov) a nakúpenú menu je možné následne použiť na nákup virtuálnych tovarov a služieb (a výnimočne aj na nákup reálnych tovarov a služieb),
III. virtuálne meny, ktoré sú bilaterálne prepojené s reálnou ekonomikou - existujú výmenné kurzy tak pre nákup virtuálnej meny, ako aj pre predaj takejto meny; nakúpenú menu je možné použiť na nákup virtuálnych aj skutočných tovarov a služieb.

Veľkú časť tretej spomenutej kategórie virtuálnych mien v súčasnosti tvoria tzv. kryptomeny. Kryptomenu možno definovať ako digitálnu reprezentáciu hodnoty

I. ktorá funguje na báze peer-to-peer siete (P2P) ako alternatíva k zákonnému platidlu, ktoré je emitované štátom
II. vo všeobecnosti slúži ako prostriedok výmeny, ktorý je decentralizovaný a nezávislý od akejkoľvek centrálnej banky,
III. je zabezpečená na báze mechanizmu kryptografie a
IV. je vymeniteľná za reálne meny a naopak.336 Ich hodnota je určovaná na báze ponuky a dopytu. V súčasnosti existuje už niekoľko tisíc rozdielnych kryptomien, medzi najznámejšie patrí Bitcoin, Ethereum, Tether, Cardano, Stellar, Litecoin, Ripple XRP, NEO, ChainLink a iné.[12]

Vzhľadom na uvedené je potom možné konštatovať, že pojem virtuálna mena je širší ako pojem kryptomena a virtuálnu menu tak môže kľudne tvoriť platidlo používané aj v online hrách.

S virtuálnymi menami a kryptomenami je prepojená aj technológia Blockchain, ktorú možno definovať ako transakčnú databázu. Ide o konkrétny typ alebo podskupinu takzvanej technológie distribuovaných záznamov (Distributed ledger technology - DLT). DLT je spôsob zaznamenávania a zdieľania údajov v rámci viacerých dátových záznamov a ich úložísk (známych aj ako „účtovné knihy“), z ktorých každý má presne rovnaké dátové záznamy a sú kolektívne udržiavané a kontrolované distribuovanou sieťou počítačových serverov nazývaných uzly. Blockchain je mechanizmus, ktorý využíva metódu šifrovania známu ako kryptografia a využíva špecifické matematické algoritmy na vytváranie a overovanie neustále rastúcej dátovej štruktúry – do ktorej možno iba pridávať dáta a z ktorej nie je možné odstrániť už existujúce dáta.[13]

---

http://documents.worldbank.org/curated/en/177911513714062215/pdf/122140-WP-PUBLIC-DistributedLedger-Technology-and-Blockchain-Fintech-Notes.pdf [cit. 04.03.2022]

[11] Európska centrálna banka: Virtual Currency Schemes, 2012. Dostupné online na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf [cit. 04.03.2022]

[12] ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. A kol.: Trestný poriadok I, komentár, 1. vydanie, C.H. Beck, 2021.

[13] Európsky parlament: Cryptocurrencies and blockchain - Legal context and implications for financial crime, money laundering and tax evasion, accessible. Dostupné online na: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/631f847c-b4aa-11e8-99ee-01aa75ed71a1 [cit. 01.03.2022]

Verejný blockchain je prístupný každému bez akéhokoľvek schválenia. Neexistuje žiadny centrálny vlastník siete a softvéru a identické kópie účtovnej knihy sú distribuované do všetkých uzlov v sieti. Väčšina kryptomien, ktoré sú v súčasnosti v obehu, vrátane Bitcoinu, je založená na verejných blockchainoch bez povolenia. Povolený blockchain je koordinovaný centrálnou entitou a overovatelia transakcií (t. j. uzly) musia byť vopred schválení, aby sa mohli pripojiť k sieti. Tento typ blockchainu môže byť aj verejný, čo umožňuje komukoľvek zobraziť účtovnú knihu, ktorú môžu aktualizovať iba oprávnení účastníci.[14]

Kryptomenová peňaženka je aplikácia, ktorá sa používa na držanie, ukladanie a prevod virtuálnych mien. Obsahuje kryptografické kľúče používateľa tej-ktorej virtuálnej meny. Poskytovateľ peňaženky zvyčajne prekladá históriu transakcií používateľa kryptomeny do ľahko čitateľného formátu, ktorý vyzerá podobne ako bežný výpis z bankového účtu. Kryptomenové peňaženky sa delia na hardvérové (poskytujú používateľom virtuálnych mien špecifické hardvérové riešenia na súkromné ukladanie ich kryptografických kľúčov) a softvérové (poskytujú používateľom virtuálnych mien softvérové aplikácie, ktoré im umožňujú prístup k sieti, odosielanie a prijímanie virtuálnych mien a lokálne ukladanie ich kryptografických kľúčov).

S virtuálnymi menami je ďalej spojená kryptomenová burza, resp. zmenáreň, ktorá slúži na výmenu kryptomien. Ide o osoby alebo subjekty, ktoré ponúkajú zmenárenské služby používateľom kryptomien, zvyčajne za zaplatenie určitého poplatku (t. j. provízie). Umožňujú používateľom kryptomien predávať svoje virtuálne meny za fiat meny alebo nakupovať nové virtuálne meny za fiat menu. Medzi takéto burzy patria napr. Bitfinex91, HitBTC92, Kraken93 a Coinbase GDAX a i. Je dôležité poznamenať, že niektoré burzy sú čisté kryptomenové burzy, čo znamená, že prijímajú platby iba v iných kryptomenách, zvyčajne v bitcoine (napríklad Binance96), zatiaľ čo iné prijímajú aj platby vo fiat menách, ako je americký dolár alebo euro (napr. Coinbase).

Okrem toho mnohé burzy kryptomien umožňujú svojim používateľom nakupovať iba určitý typ mien. Treba tiež poznamenať, že mnohé burzy s kryptomenami (t. j. bežné aj čisté burzy s kryptomenami) fungujú ako správcovia peňaženiek (napríklad Bitfinex). Kryptomenové burzy vo všeobecnosti ponúkajú svojim používateľom širokú škálu platobných možností, ako sú bankové prevody, prevody cez PayPal, kreditné karty a i. Niektoré burzy s kryptomenami tiež poskytujú štatistiky o trhu s kryptomenami (ako sú objemy obchodov a volatilita obchodovaných mincí) a ponúkajú konverzné služby obchodníkom, ktorí prijímajú platby v kryptomenách.

Náš právny poriadok nerozlišuje medzi pojmami kryptomena a virtuálna mena a používa len druhý uvedený pojem. Podľa § 131 ods. 7 Trestného zákona virtuálnou menou sa na účely tohto zákona rozumie digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať. V zmysle dôvodovej správy k zákonu č. 312/2020 Z. z. virtuálne meny (napr. Bitcoin, Litecoin, Ethereum, IOTA, Ripple, Stellar a i.) nie sú v Slovenskej republike uznané ako oficiálna tuzemská či zahraničná mena, nepredstavujú elektronické peniaze v zmysle

[14] Tamtiež

zákona o platobných službách a nemajú ani fyzickú protihodnotu vo forme zákonného platidla.[15] Zákonodarca v dôvodovej správe vymenúva len kryptomeny, pričom virtuálnou menou môže byť aj v zmysle medzinárodného ponímania aj mena, ktorú je možné použiť len v uzavretom virtuálnom systéme.[16]

Uvedenú definíciu virtuálnej meny prebral zákonodarca zo Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/713 o boji proti podvodom s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a proti ich falšovaniu a pozmeňovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/413/SVV, ktorá v článku 2 písm. d) definuje virtuálnu menu ako digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou, ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne viazaný na zákonom zavedenú menu, ani nemá právny status meny alebo peňazí, ale je akceptovaný fyzickými alebo právnickými osobami ako platidlo a možno ho elektronicky prevádzať a uchovávať a elektronicky s ním obchodovať.[17]

S virtuálnou menou, ako aj jej definíciou sa stretávame aj v § 9 písm. l) zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorá chápe virtuálnu menu ako digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo, a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými fyzickými osobami alebo právnickými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.[18]

2 ZAISTENIE VIRTUÁLNEJ MENY

Zákonom č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1. januára 2021 došlo o. i. aj k novelizácii Trestného poriadku a k zavedeniu nových inštitútov zaistenia nástrojov trestnej činnosti a výnosov z trestnej činnosti, akými sú ustanovenia § 96a a § 96b o zaistení a obhliadke nehnuteľnosti, ust. § 96c o zaistení majetkovej účasti v právnickej osobe, zaistenie inej majetkovej hodnoty v zmysle § 96e, zaistenie hnuteľnej veci podľa § 96f a zaistenie náhradnej hodnoty v zmysle § 96g.

Na účely tohto príspevku je najvýznamnejší inštitút upravený v § 96d Trestného poriadku a to zaistenie virtuálnej meny. Zavedením predmetného ustanovenia došlo ku transpozícii smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/713 zo 17. apríla 2019 o boji proti podvodom s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a proti ich falšovaniu a pozmeňovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/413/SVV. Vzhľadom na ich decentralizáciu, prvky kryptografického zabezpečenia a vysokú mieru anonymity, ktorú

[15] Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z. z. Dostupné online na: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301 [cit. 06.03.2022]
[16] Viď definícia virtuálnej meny podľa Európskej centrálnej banky
[17] Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z. z. Dostupné online na: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301 [cit. 06.03.2022]
[18] S pojmom virtuálna mena sa môžeme stretnúť v zákone č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, v zákone č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov alebo aj v metodickom usmernení Ministerstva financií Slovenskej republiky č. MF/10386/2018-721 k postupu zdaňovania virtuálnych mien.

môžu kryptomeny poskytovať, je často pre orgány činné v trestnom konaní náročné zachytiť, sledovať a vystopovať nelegálne transakcie virtuálnych mien.

V zmysle predmetného ustanovenia, ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že virtuálna mena je nástrojom trestnej činnosti[19] alebo výnosom z trestnej činnosti,[20] môže predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie virtuálnej meny, nakoľko je to nevyhnutné pre úspešné zabezpečenie účelu trestného stíhania pozastaviť právo nakladať s virtuálnou menou tak, aby mohla byť predmetom sankcie postihujúcej majetok, ktorou sa tento výnos odčerpá. Ak vec neznesie odklad, môže vydať príkaz prokurátor aj pred začatím trestného stíhania. Taký príkaz musí najneskôr do 48 hodín potvrdiť sudca pre prípravné konanie, inak stráca platnosť. Ide o nóvum, ktoré sa zavádza do právneho poriadku Slovenskej republiky z dôvodu jej špecifického charakteru a potreby osobitného prístupu. Taktiež tieto orgány sú oprávnené vydať príkaz na zrušenie predmetného zaistenia. Ak sa bude virtuálna mena zaisťovať v rámci inštitútu prehliadok podľa § 99 Trestného poriadku a nasl., nie je potrebné vo veci vydávať samostatný príkaz na zaistenie virtuálnej meny.[21]

Keďže je virtuálna mena počítačovým údajom s objektívnou hospodárskou hodnotou, uvedený príkaz vychádza z § 91, avšak odlišuje sa čo do účelu zaistenia, ktorým je odčerpanie výnosu. Zaistenie virtuálnej meny je vždy na neurčitú dobu, a to až do okamihu právoplatného skončenia trestného konania a prípadného rozhodnutia o zaistenej nehnuteľnosti alebo až do okamihu, kedy pominú dôvody zaistenia, najviac však na päť rokov s možnosťou predĺženia o 7 mesiacov, a to aj opakovane.[22] Virtuálnu menu je možné zaistiť aj ako náhradnú hodnotu (k tomu porovnaj § 96f), náležitosti príkazu na zaistenie náhradnej hodnoty vo forme virtuálnej meny sa spravujú ustanovením § 96d.[23]

Špecifická úprava je obsiahnutá v odseku 3, podľa ktorého sa zakáže akákoľvek dispozícia s virtuálnou menou a zároveň sa prikáže vydanie virtuálnej meny vrátane vydania hesla, prístupového kódu alebo podobných údajov umožňujúcich nakladanie s virtuálnou menou. Súčasne sa explicitne ustanovuje, že právne úkony urobené v rozpore so zákazom sú neplatné. Príkaz doručí predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne vlastníkovi virtuálnej meny alebo osobe, o ktorej možno dôvodne predpokladať, že má prístupové údaje k virtuálnej mene. V zmysle dikcie odseku 6 takýto príkaz musí byť písomný a musí byť náležite odôvodnený. Osobitosť virtuálnej meny zákonodarca v odseku 6 vyjadruje aj stanovením osobitných obsahových náležitostí odôvodnenia príkazu, ktorými sú:[24]

– uvedenie adresy úložiska virtuálnej meny orgánu, ktorý spravuje zaistenú virtuálnu menu,

[19] Pod pojmom nástroj trestnej činnosti sa podľa § 89 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku rozumie vec, ktorá bola použitá na spáchanie trestného činu alebo bola určená na spáchanie trestného činu.
[20] V zmysle § 130 ods. 9 Trestného zákona sa výnosom z trestnej činnosti sa na účely tohto zákona rozumie a) vec, ktorá bola získaná trestným činom, b) vec, ktorá bola získaná ako odmena za trestný čin, c) vec, ktorá bola nadobudnutá, hoci aj len sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, d) vec, na ktorú bola hoci aj len sčasti premenená vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, alebo e) plody a úžitky veci uvedenej v písmenách a) až d).
[21] Pozri R 47/2017 per analogiam
[22] Porovnaj § 98a ods. 4 Trestného poriadku
[23] ČENTÉŠ, J. a kol: Trestný poriadok - Veľký komentár, Eurokódex, 2022.
[24] ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. A kol.: Trestný poriadok I, komentár, 1. vydanie, C.H. Beck, 2021.

– označenie virtuálnej meny (najmä s poukazom na mnohosť jej jednotlivých foriem a druhov),

– určenie počtu jednotiek konkrétnej virtuálnej meny.

V odseku 7 je upravené právo žiadať o zrušenie alebo obmedzenie zaistenia virtuálnej meny. Proti negatívnemu rozhodnutiu o zamietnutí žiadosti o obmedzení alebo zrušení zaistenia je prípustná sťažnosť. V prípade negatívneho rozhodnutia o takejto žiadosti má vlastník nehnuteľnosti možnosť podať opakovanú žiadosť po uplynutí 30 dní. V odseku 8 sa explicitne uvádza, že tento zaisťovací inštitút sa použije aj v prípade zaistenia nároku poškodeného, ktorý si ho v trestnom konaní riadne a včas uplatnil.

Zákon bližšie nešpecifikuje, kto je subjektom, u ktorého môže byť zaistená virtuálna mena a preto sa môžeme v aplikačnej praxi následne stretnúť, že takým subjektom môže byť podozrivý, obvinený, svedok či iný subjekt, ktorý disponuje s virtuálnou menou, alebo má k nej prístupové údaje a tá je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti. Otázkou je, ako dochádza k „reálnemu“ zaisteniu virtuálnej meny. K jej zaisteniu je potrebná znalosť údajov spojených s virtuálnymi menami, akými sú kryptomenová peňaženka, kryptomenová burza, resp. kryptomenová zmenáreň.

Je ale otázne, ako postupovať v prípade, ak sa takýto subjekt nachádza mimo územia Slovenskej republiky, nakoľko vo veľkej miere „správcovia“ virtuálnych mien majú sídlo v iných krajinách EÚ, ako aj v tretích štátoch (napr. USA, Ruská federácia). Túto situáciu inštitút zaistenia virtuálnej meny v Trestnom poriadku neupravuje a s takouto možnosťou sa ani v Trestnom poriadku nestretávame. V takýchto prípadoch prichádza do úvahy vzájomná spolupráce v rámci dožiadania, čo je ale zdĺhavý proces a môže sa minúť účinku zaistenia virtuálnej meny.

Ďalším problémom je skutočnosť, ak subjekty neplnia uložené zákazy alebo príkazy. Ako už bolo uvedené, subjektom na účely zaistenia virtuálnej meny môže byť osoba podozrivá, resp. obvinená zo spáchania trestného činu, na ktorú sa vzťahuje zákaz sebaobviňovania (nemo tenetur se ipsum accusare) vyjadrený v čl. 6 ods. 2, ods. 3 písm. c) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj čl. 14 ods. 2, ods. 3 písm. g) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. K vydaniu virtuálnej meny nemožno žiadnym spôsobom takéto subjekty nútiť a opäť dochádza k minutiu sa účinku zaistenia.

V takomto prípade z nášho pohľadu je najprijateľnejšie použitie ust. § 90 Trestného poriadku upravujúceho inštitút odňatia veci, ktoré je podozrivý alebo obvinený strpieť. V uvedenom prípade ide o postup bez vyvíjania vlastnej aktivity podozrivého či obvineného definovanej ako sebaobviňovanie v zmysle zásady nemo tenetur se ipsum accusare (porovnaj rozhodnutia ÚS ČR II. ÚS 255/05, II. ÚS 79 /07 a i.). Rovnako ústavne konformné je aj použitie § 91 Trestného poriadku - uchovanie, vydanie a odňatie počítačových údajov, vzhľadom na skutočnosť, že virtuálna mena je počítačovým údajom. Na zariadenie, ktoré je nositeľom počítačových údajov, nie je potrebné na zabezpečenie samotných údajov v ňom uložených následne uplatňovať postup podľa § 90 Trestného poriadku, resp. podľa § 116 Trestného poriadku v tom prípade, ak sa vec obsahujúca počítačové údaje – virtuálnu menu - legálne „dostala“ do rúk orgánov činných v trestnom konaní, resp. súdov, napr. formou vydania či odňatia veci a následne sa zistí, že obsahuje aj údaje vo forme virtuálnej meny dôležité pre trestné konanie. Podmienkou pre takýto postup však bude zachovanie všetkých podmienok pre zaistenie takejto veci – vrátane podmienky legálnosti, legitimity a proporcionality.

MÝTY SPOJENÉ S VIRTUÁLNYMI MENAMI

Rozsah nezákonného používania kryptomien v rámci trestnej činnosti je ťažké odhadnúť. Toto spravodajské oznámenie však poskytuje prehľad o nezákonnom používaní kryptomien vrátane týchto služieb, ktoré uľahčujú ich nezákonné použitie, čo ilustruje relevantný prípad použitia príklady. Poznámka je založená na operačných informáciách poskytnutých Europolu, údaje zozbierané na účely hodnotenia hrozieb závažnej a organizovanej trestnej činnosti v EÚ (SOCTA) 20211, a na správy zo súkromného sektora, akademickej obce a iné relevantné otvorené zdroje. Kryptomeny sú technickou a finančnou inováciou, ktorá si drží vysoký potenciál pre globálnu ekonomiku. Zároveň sa využívajú aj na trestné účely pri absencii účinnej úpravy.

Europol vo svojej správe z 26. januára 2022 uvádza na pravú mieru niektoré mýty týkajúce sa využívania kryptomien v rámci kriminálnych aktivít. Dokument ponúka náhľad do rôznych sfér, v ktorých súčasní kriminálnici najčastejšie používajú kryptomeny. Tu je zoznam mýtov, ktoré Europol vyvracia.[25]

Napriek tomu, že trend užívania kryptomien v kriminálnych schémach rastie a zrýchľuje sa, je nepravdivé tvrdiť, že sú pre zločincov hlavným platidlom. Kryptomeny v porovnaní s inými spôsobmi platenia, ako sú napríklad platby v hotovosti, stále predstavujú len malú časť ekonomickej kriminality. Kryptomeny so sebou nesú množstvo limitov, ako sú veľké fluktuácie a neochota využívať kryptomeny k dlhodobým investíciám.

Kriminálne využívanie kryptomien sa už nedeje len v kybernetickom priestore, ale týka sa celej škály kriminálnych aktivít ako napríklad pašovanie drog a finančných podvodov. Ako často a v akom rozsahu sa kryptomeny v kriminálnych činnostiach využívajú, je ťažké odhadnúť. Organizovaný zločin a iné kriminálne siete sa však spravidla stále spoliehajú na platenie v hotovosti a formou bankových prevodov.

Kriminálnici sú vo využívaní kryptomien čím ďalej tým sofistikovanejší. Nezákonné platby stále častejšie prebiehajú cez početné transakcie zahŕňajúce viac subjektov, ktoré sa schovávajú za komplikované a neštandardné platobné schémy. Tie sú často neregulované a idú mimo mainstreamového trhu. Kriminálnici neustále hľadajú nové spôsoby, ako zahmlievať a hľadať alternatívne spôsoby prevádzania peňazí tak, aby ich pôvod bol horšie dohľadateľný.

Kryptomeny nie sú anonymné. Každá transakcia je zapísaná do decentralizovanej databázy – takzvaného blockchainu, kde sú uchovávané informácie o všetkých transakciách. Väčšina týchto databáz je dostupná verejnosti, tým pádom je možné nájsť pôvod transakcie. To znamená, že polícia a iné štátne zložky majú prístup k oveľa viac informáciám, než v prípadoch, keď sa používa hotovosť. Pôvod niektorých súkromných mien sa dohľadáva horšie ako pri regulárnych transakciách, čo ale neznamená, že sú užívatelia kryptomien úplne anonymní.

[25] Europol: Cryptocurrencies - tracing the evolution of criminal finances. Dostupné online na: https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/cryptocurrencies-tracing-evolution-of-criminal-finances [cit. 10.03.2022]

ZÁVER

Ako pri väčšine technologických inovácií, aj virtuálne meny našli zo začiatku svoje miesto vo vodách počítačovej kriminality, ktoré sa následne rozšírili aj medzi ďalšie oblasti kriminality. Na začiatku sa páchatelia počítačovej kriminality cítili bezpečne jednoduchým spracovaním svojich nezákonných transakcií najmä v bitcoinoch. Čoskoro na to sa ukázalo, že bitcoin ani zďaleka nie je anonymný a nevystopovateľný, keď analýza blockchainu viedla k niekoľkým úspešným vyšetrovaniam orgánov činných v trestnom konaní. Nezákonné používanie kryptomien preto muselo byť spojené s využívaním služieb, ktoré by zvýšili anonymitu. Väčšina relevantných kriminálnych prípadov zahŕňa pranie príjmov z trestnej činnosti. Rozvoj špecializovaných služieb na pranie špinavých peňazí s virtuálnymi menami nevyhnutne znížil latku požadovaných technických znalostí, čo prispelo k širokému využívaniu týchto techník mnohými kriminálnymi činiteľmi.

Virtuálne meny sú pre zločincov stále príťažlivé, predovšetkým kvôli jej pseudoanonymnej povahe a jednoduchosti a rýchlosti, s akou je možné posielať prostriedky kamkoľvek na svete. Zdá sa však, že používanie kryptomien na nezákonné aktivity tvorí len malú časť celkovej ekonomiky kryptomien a zdá sa, že je porovnateľne menšie ako množstvo nezákonných prostriedkov zapojených do tradičného financovania.

Problematika virtuálnej meny a jej zaistenia predstavuje pre právny svet novú a nepreskúmanú oblasť, ktorá v právnom poriadku nemá doposiaľ rozsiahle zastúpenie. O to viac je problematickejšia snaha identifikovať všetky právne aspekty, ktoré je nutné brať pri virtuálnych menách do úvahy. Jedným z problémov je aj absentujúca literatúra, ktorá by sa predmetnou problematikou komplexne zaoberala. Rovnako je problémom aj nedostatočná vedomosť o predmetnej problematike v očiach nielen širokej verejnosti.

Predpisy upravujúce používanie virtuálnej meny a súvisiace rámce boja proti praniu špinavých peňazí sú čoraz účinnejšie. Zlepšená regulácia prostredia kryptomien teraz vyžaduje, aby poskytovatelia služieb a platforiem zachytávali viac informácií o používateľoch a transakciách, čo by zlepšilo reakciu orgánov činných v trestnom konaní na kriminálne používanie virtuálnej meny. Na záver nám neostáva nič iné, len vysloviť prianie, aby zákonodarca v blízkej budúcnosti k predmetnému inštitútu zaistenia virtuálnej meny viedol odbornú diskusiu s cieľom novelizácie predmetného ust. § 96d Trestného poriadku za účelom jeho efektívnejšieho využívania orgánmi činnými v trestnom konaní a pozorne sledoval kroky, ktoré sa uskutočňujú pri zaistení virtuálnej meny v zahraničí a ktorými by sa mohol náš zákonodarca inšpirovať.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie

ČENTÉŠ, J. a kol: Trestný poriadok - Veľký komentár, Eurokódex, 2022. 1112 s., ISBN 978-80-8155-109-3

ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. A kol.: Trestný poriadok I, komentár, 1. vydanie, C.H. Beck, 2021. 2586 s., ISBN 978-80-8960-388-6

FAULKNER, J.: Getting started with Cryptography in .NET, Munchen BookRix, 2016, 114 s., ASIN : B01BLENWBM

Články

HOUBEN, R.: Bitcoin: there two sides to every coin, ICCLR, Vol. 26, Issue 5, 2015, s. 195.

Internetové odkazy

Chainalysis: The 2021 Crypto Crime report. 2021. Dostupné online na: https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-Crime- Report.html [cit. 01.03.2022]
Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z.z. Dostupné online na: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301 [cit. 06.03.2022]
Europol spotlight – cryptocurrencies: tracing the evolution of criminal finances. 2021. Dostupné online na: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20Spotlight%20-%20Cryptocurrencies%20-%20Tracing%20the%20evolution%20of%20criminal%20finances.pdf [cit. 01.03.2022]
Európska centrálna banka: Virtual Currency Schemes, 2012. Dostupné online na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf[cit. 03.03.2022]
Európsky parlament: Cryptocurrencies and blockchain - Legal context and implications for financial crime, money laundering and tax evasion, accessible. Dostupné online na: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/631f847c-b4aa-11e8-99ee-01aa75ed71a1 [cit. 01.03.2022]
IMF Staff Discussion Note: Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations, 2016. Dostupné online na: https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1603.pdf [cit. 03.03.2022]
NATARAJAN, H., KRAUSE, S., GRADSTEIN H.: Distributed Ledger Technology (DLT) and blockchain, 2017, FinTech note, no. 1. Washington, D.C. Dostupné online na: http://documents.worldbank.org/curated/en/177911513714062215/pdf/122140-WP-PUBLIC-DistributedLedger-Technology-and-Blockchain-Fintech-Notes.pdf [cit. 04.03.2022]
US Department of Justice: Cryptocurrency Enforcement Framework, accessible. 2020. Dostupné online na: https://www. justice.gov/archives/ag/page/file/1326061/download [cit. 01.03.2022]
The Biggest Threat to Trust in Cryptocurrency: Rug Pulls Put 2021 Cryptocurrency Scam Revenue Close to All-time Highs 2021. Dostupné online na: https://blog.chainalysis.com/reports/2021-crypto-scam-revenues/ [cit. 01.03.2022]

Rozhodnutia

Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 5/2017 - R 47/201

VYBRANÉ PROCESNÉ NEDOSTATKY V KONANÍ O EURÓPSKOM ZATÝKACOM ROZKAZE

SELECTED PROCEDURAL DEFICIENCIES IN THE EUROPEAN ARREST WARRANT PROCEDURE

JUDr. Barbora Kollárová
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
kollarova.barborka@gmail.com

Abstrakt: Tento príspevok sa bude venovať konaniu o európskom zatýkacom rozkaze z pohľadu procesných nedostatkov, s ktorými sa súdy stretávajú v praxi. Konkrétne si rozoberieme inštitút postúpenia veci miestne nepríslušným krajským súdom inému krajskému súdu z hľadiska jednotlivých foriem, ktoré sa v praxi používajú, pričom sa zameriame na to, prečo je jedna forma procesne správna a iná nie. Ďalej sa budeme venovať aj príslušnosti krajského súdu na ustanovenie obhajcu v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. Okrem toho sa pozrieme aj na vybrané nedostatky, ktoré vytkla Európska komisia slovenskej právnej úprave.

Kľúčové slová: konanie o európskom zatýkacom rozkaze, príslušnosť, spor o príslušnosť, príslušnosť na ustanovenie obhajcu

Abstract: This paper will address the European arrest warrant proceedings in view of the procedural shortcomings that courts face in practice. Specifically, we will discuss the institute of referral of a case by a locally non-competent regional court to another regional court in terms of individual forms that are used in practice, focusing on why one form is procedurally correct and another is not. We will also deal with the jurisdiction of the regional court to appoint a lawyer in the European arrest warrant proceedings. In addition, we will look at selected shortcomings alleged by the European Commission to the Slovak legislation.

Keywords: European Arrest Warrant procedure, jurisdiction, jurisdictional dispute, jurisdiction to appoint a lawyer

ÚVOD

Európsky zatýkací rozkaz je jednou z foriem spolupráce medzi jednotlivými štátmi Európskej únie, pričom sa považuje len za časť mechanizmu týkajúceho sa vzájomného

uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach. Za materinský predpis v tejto oblasti sa považuje Rámcové rozhodnutie 2002/584/SVV,[1] na základe ktorého bol prijatý zákon č. 154/2010 Z. z.[2] Od jeho vyhlásenia až po súčasnosť bol novelizovaný presne šesť krát, a to:

prvá novela - zákonom č. 344/2012 Z. z.,[3] ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.12.2012,
druhá novela - zákonom č. 174/2015 Z. z.,[4] ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.09.2015,
tretia novela - zákonom č. 444/2015 Z. z.,[5] ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.01.2016,
štvrtá novela - zákonom č. 316/2016 Z. z.,[6] ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.01.2017,
piata novela - zákonom č. 161/2018 Z. z.,[7] ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.07.2018,
šiesta novela - zákonom č. 321/2018 Z. z.,[8] ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.01.2019.

V súčasnosti sa dokonca pripravuje novela, ktorou by mal vzniknúť jeden kódex, ktorého súčasťou budú viaceré zákony týkajúce sa justičnej spolupráce v trestných veciach nielen v rovine medzi členskými štátmi, ale bude zahŕňať aj ustanovenia týkajúce sa medzinárodnej spolupráce v trestných veciach s tretími štátmi. V tomto príspevku sa však budeme venovať problematike v rámci súčasnej verzii účinného zákona č. 154/2010 Z. z., a to z pohľadu vybraných nedostatkov, ktoré v praxi stále spôsobujú nemalé problémy. Na prvý pohľad sa možno bude zdať, že nejde o závažné otázky ohľadne procesnej stránky konania o európskom zatýkacom rozkaze, avšak je na mieste poukázať, s akými situáciami sa v praxi stretávajú súdy ešte pred tým, ako rozhodujú o predbežnej a vydávacej väzbe alebo pred rozhodnutím vo veci samej, v tomto prípade o vykonaní alebo nevykonaní konkrétneho európskeho zatýkacieho rozkazu. Súdy musia vyriešiť aj mnohé, iba, dá sa povedať, menšie čiastkové rozhodnutia, ktoré sú však súčasťou tohto procesu, aby tak zabezpečili rýchly a hlavne zákonný priebeh tohto konania. Ďalej v texte sa tak budeme venovať postúpeniu veci nepríslušným súdom inému súdu z hľadiska zákonnej formy a následne aj príslušnosti krajského súdu na ustanovenie obhajcu v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. Tiež zameriame pozornosť na aktuálne problémy ohľadne nesprávnej transpozície niektorých

[1] RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV). Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002 zmenené a doplnené RÁMCOVÝM ROZHODNUTÍM RADY 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Úradný vestník Európskej únie, L 81/24, 27. marca 2009. V texte sa vo vzťahu k tomuto rámcovému rozhodnutiu Rady používa len skrátený názov „rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV

[2] Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len zákon č. 154/2010 Z. z.)

[3] Zákon č. 344/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze a ktorým sa dopĺňa zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov

[4] Zákon č. 174/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

[5] Zákon č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

[6] Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

[7] Zákon č. 161/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

[8] Zákon č. 161/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

ustanovení Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV, ktoré Európska komisia indikovala vo svojom rozhodnutí o nesplnení povinnosti podľa práva Európskej únie vo vzťahu k Slovenskej republike.[9]

1 POSTÚPENIE VECI, SPOR O PRÍSLUŠNOSŤ A ZÁKON Č. 154/2010 Z. Z.

Zákon č. 154/2010 Z. z. je špeciálnym zákonom vo vzťahu k Trestnému poriadku a upravuje veľmi špecifický druh konania slúžiaceho na vydávanie osôb medzi jednotlivými členskými štátmi Európskej únie na základe európskeho zatýkacieho rozkazu.[10] „Na konanie podľa tohto zákona sa použije všeobecný predpis o trestnom konaní,1) ak nie je ďalej ustanovené inak; to platí vo vzťahu k členským štátom aj na konanie o vydaní osôb na trestné stíhanie alebo výkon trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia, na ktoré nemožno uplatniť postup podľa tohto zákona.“[11]

Tento zákon v niektorých svojich ustanoveniach obsahuje úpravu, ktorá stanovuje, ktorý orgán je v jednotlivých akoby štádiách tohto konania príslušný na rozhodnutie. Napr. „Na začatie konania o európskom zatýkacom rozkaze je príslušná krajská prokuratúra, v ktorej obvode bola vyžiadaná osoba zadržaná alebo jej bola inak obmedzená osobná sloboda.“[12] Na konanie o predbežnej väzbe je zase príslušný krajský súd, ktorému prokurátor, príslušný podľa § 11, predložil návrh na rozhodnutie o predbežnej väzbe.[13] Na vzatie do vydávacej väzby spočívajúcej je príslušný krajský súd, v ktorého obvode je vyžiadaná osoba vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody.[14]

V tejto kapitole však nechceme riešiť nedostatok zákona č. 154/2010 Z. z. z hľadiska príslušnosti krajských súdov na určitú časť predmetného konania, ale zameriame sa na otázku, akým spôsobom treba riešiť situácie, ak je návrh doručený nepríslušnému krajskému súdu. Táto situácia je veľmi aktuálna pri rozhodovaní o vydávacej väzbe, ktorá má spočívať, či už do momentu vykonania väzby, v ktorej sa vyžiadaná osoba nachádza z dôvodu, že je trestne stíhaná na území Slovenskej republiky, alebo sa nachádza v inej trestnej veci vo výkone trestu odňatia slobody. Keďže osoba počas výkonu väzby alebo výkonu trestu môže migrovať po jednotlivých ústavoch na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody, mení sa aj príslušnosť na jej vzatie do vydávacej väzby spočívajúcej. Dôležitý je totiž moment, kde sa vyžiadaná osoba nachádza v čase rozhodovania krajského súdu. Napr.: v čase doručenia návrhu prokurátora na vzatie vyžiadanej osoby do vydávacej väzby spočívajúcej môže byť osoba vo výkone trestu odňatia slobody v ÚVTOS Leopoldov a pokiaľ by tam zotrvala, bol by príslušný na rozhodnutie Krajský súd v Trnave, ak sa však medzičasom táto vyžiadaná osoba presunula do ÚVTOS Bratislava, už bude na rozhodnutie príslušný Krajský súd v Bratislave. Z tohto dôvodu je nutné postúpiť návrh na vzatie vyžiadanej osoby do vydávacej väzby spočívajúcej vždy príslušnému krajskému súdu. Tu však narážame na problém, a to, že zákon č. 154/2010 Z. z. neobsahuje procesnú úpravu, akým spôsobom by sa toto postúpenie veci malo realizovať. V minulosti

[9] Bližšie pozri Rozhodnutie Európskej komisie zo dňa 02. 12. 2021, č. INFR(2021)2240, C(2021)8066 final
[10] § 1 ods. 1 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[11] § 1 ods. 2 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[12] § 11 ods. 1 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[13] § 15 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[14] Bližšie pozri § 17 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov

a dokonca aj v súčasnosti sa v praxi bežne stretneme s tým, že súdy vec postupujú tzv. neformálnym postupom prostredníctvom prípisu, čo však nie je celkom správne. Existuje totiž aj formálny spôsob, a to uznesením.

V prípade, ak dochádza k postúpeniu veci prípisom, si dovoľujeme tvrdiť, že nie je zachovaný procesný postup, a to aj s ohľadom na to, že následne nie je možné vyvolať spor o príslušnosť podľa § 22 Trestného poriadku.

„Na konanie o európskom zatýkacom rozkaze sa aplikuje primárne zákon č. 154/2010 Z. z. a subsidiárne (na procesné otázky týmto zákonom neupravené) Trestný poriadok (§ 1 ods. 2 zákon č. 154/2010 Z. z.). Zákon č. 154/2010 Z. z. neobsahuje vlastný procesný postup súdov v konaní o európskom zatýkacom rozkaze pri zistení vlastnej nepríslušnosti, ani otázku sporu o príslušnosť, preto sa na tieto otázky aplikuje Trestný poriadok. Pokiaľ je krajský súd v situácii, keď dospeje k záveru o vlastnej miestnej nepríslušnosti, má aplikovať subsidiárne § 241 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, teda rozhodnúť o postúpení veci inému súdu, o ktorom má za to, že je miestne príslušný uznesením, proti ktorému podľa § 241 ods. 4 Trestného poriadku je navyše prístupná sťažnosť).

Pokiaľ by tak krajský súd (ktorý chce vec postúpiť) nekonal, krajský súd, ktorému vec bude postúpená, nemá procesný základ pre to, aby vlastným uznesením vyslovil svoju miestnu nepríslušnosť a tým vyvolal spor o príslušnosť. Krajský súd, ktorému vec bola postúpená prípisom, by potom vydal rozhodnutie, ktoré nemá zákonný podklad, a preto ani nemôže byť zákonným podkladom pre Najvyšší súd Slovenskej republiky na rozhodovanie sporu o príslušnosť. Inak vyjadrené, samotný predmet konania - spor o príslušnosť v dôsledku nedodržania postupu vyššie uvedeného Trestným poriadkom predpokladaného procesného postupu - neexistuje, pretože vyššie uvedený procesný postup právne účinky pre rozhodovanie sporu o príslušnosť podľa § 22 Trestného poriadku nespôsobuje. K rozhodnutiu súdu, ktorému vec bola postúpená, by tak Najvyšší súd Slovenskej republiky mohol pristúpiť ako k rozhodnutiu bez právneho základu a preto ako k nulitnému procesnému úkonu v tomto konaní. Takže pokiaľ je krajskému súdu vec postúpená prípisom, správne je vec vrátiť krajskému súdu, ktorý urobil len faktické postúpenie veci, avšak procesne nesprávnym spôsobom.

Pri vrátení veci krajskému súdu ako nesprávne predloženej veci, však nie je nezvyčajným správaním fakt, že tento v rozpore so zákonom opätovne postúpi vec len prípisom a ešte s absolútne absurdným vyjadrením, že z hľadiska hospodárni a rýchlosti konania je takýto postup adekvátny a zákon č. 154/2010 Z. z. im v žiadnom ustanovení neukladá povinnosť postupovať vec uznesením.

S takýmto názorom sa absolútne nemožno stotožniť, nakoľko § 1 ods. 2 zákona č. 154/2010 jasne hovorí, že na konanie sa použije Trestný poriadok, ak úprava konkrétneho problému absentuje v špeciálnom zákone, ale Trestný poriadok túto skutočnosť adekvátne vo svojich ustanoveniach má vyriešenú.

Tu sa však tiež dostávame do slepej uličky, pretože jeden krajský súd vo vzťahu k druhému krajskému súdu nemá žiadne sankčné mechanizmy, aby si vynútil, aby vec bola postúpená uznesením, a mohli by si takto vec postupovať a vracať prostredníctvom prípisu donekonečna.

Jedným z ponúkaných riešení je, že napriek tomu, že by krajský súd postúpil vec prípisom a druhý krajský súd by následne rozhodol uznesením a predložil by vec Najvyššiemu súdu Slovenskej republiky, je síce procesne nesprávny, ale nemal by inú možnosť, ak by si tieto

dva krajské súdy spis nechceli posielať dokola a zbytočne vytvárať v konaní prieťahy. Najvyšší súd Slovenskej republiky by pravdepodobne vec vrátil ako nesprávne predloženú, ale možno s tým, že by uviedol dôvody, prečo takáto vec bola nesprávne predložená a ako majú následne oba krajské súdy postupovať. Takáto situácia vyplynula aj zo spisového materiálu vedenom na Krajskom súde v Trnave pod sp. zn. 6Ntc/20/2020 (Najvyšší súd Slovenskej republiky pod sp. zn. 3Ndt/27/2020).

Druhou možnosťou je zmena súčasnej právnej úpravy v tom, že priamo do zákona č. 154/2010 Z. z. by zákonodarca zaviedol, či už vo vymedzení pojmov, alebo pri určení príslušnosti, že postúpenie veci krajský súd urobí uznesením.

1.1 Príslušnosť súdu na ustanovenie obhajcu v konaní o európskom zatýkacom rozkaze

Konanie o európskom zatýkacom rozkaze si vyžaduje obligatórne zastúpenie vyžiadanej osoby prostredníctvom obhajcu. Okrem tejto povinnosti, ktorú upravuje § 14 ods. 1 zákona č. 154/2010 Z. z., tento zákon neupravuje podrobnejšie problematiku práva na obhajobu vyžiadanej osoby. Rámcové rozhodnutie 2002/584/SVV toto právo vyžiadanej osobe priznáva nasledovne: „Vyžiadaná osoba, ktorá je zatknutá s cieľom výkonu európskeho súdneho zatykača, má právo na pomoc právneho zástupcu a tlmočníka v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi vykonávajúceho členského štátu.“[15] Každý člensky štát Európskej únie by mal totiž zachovávať povinnosť konať starostlivo voči podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré sú potenciálne v oslabenom postavení (v tomto prípade voči vyžiadaným osobám), pretože je to jedným zo základov spravodlivého výkonu spravodlivosti. Prokuratúra, orgány presadzovania práva a justičné orgány by preto mali takýmto osobám čo najviac uľahčiť účinne vykonávať okrem iného aj právo na obhajobu napríklad tým, že vezmú do úvahy každú potenciálnu zraniteľnosť, ktorá má vplyv na ich schopnosť vykonávať právo na prístup k obhajcovi a prijmú vhodné opatrenia na zaručenie týchto práv.[16]

Keďže § 14 zákona č. 154/2010 Z. z. neupravuje bližšie podrobnosti, akým spôsobom zabezpečiť vyžiadanej osobe právo na obhajobu, je nutné subsidiárne opäť aplikovať Trestný poriadok, a to konkrétne § 40 ods. 1. Ak obvinený (v tomto prípade vyžiadaná osoba) nemá obhajcu v prípade, v ktorom ho musí mať, určí sa mu lehota na zvolenie obhajcu. V konaní o európskom zatýkacom rozkaze tak už po zadržaní má byť vyžiadaná osoba výslovne poučená o tom, že si sama môže zvoliť obhajcu. Jej odpoveď by mala byť zaznamenaná v zápisnici o zadržaní. Ak si nebude chcieť obhajcu zvoliť, musí jej byť obhajca bez meškania ustanovený. V prípade, ak jej bude obhajca ustanovený a následne si počas konania o európskom zatýkacom

[15] Čl. 11 bod 2 RÁMCOVÉHO ROZHODNUTIA RADY z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV). Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002 zmenené a doplnené RÁMCOVÝM ROZHODNUTÍM RADY 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Úradný vestník Európskej únie, L 81/24, 27. marca 2009.

[16] Bod č. 51 Preambuly SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. Úradný vestník Európskej únie, L294/1, 6. novembra 2013

rozkaze zvolí vlastného obhajcu, bude jej ustanovený obhajca zrušený, pričom ho zruší ten, kto ho ustanovil.

Tu sa dostávame k právnej otázke, ktorý krajský súd bude príslušný na návrh prokurátora ustanoviť vyžiadanej osobe obhajcu. Zákon č. 154/2010 Z. z. totiž otázku príslušnosti krajského súdu na ustanovenie obhajcu vôbec neupravuje. Zároveň v tomto smere treba poukázať aj na to, že kritériá Trestného poriadku venujúce sa otázke miestnej príslušnosti ani pri subsidiárnom a analogickom použití, nie sú s ohľadom na osobitosti konania o európskom zatýkacom rozkaze aplikovateľné. Je to z toho dôvodu, že § 17, resp. § 24 Trestného poriadku, ktoré upravujú miestnu príslušnosť súdu, vychádzajú z kritéria miesta spáchania trestného činu, ktorý však nie je predmetom konania o európskom zatýkacom rozkaze.

Preto sme dospeli k záveru, že je nevyhnutné príslušnosť krajského súdu na ustanovenie obhajcu určovať podľa kritérií stanovených zákonom č. 154/2010 Z. z., pri systematickom a logickom výklade jeho jednotlivých ustanovení vo vzťahu k tým otázkam príslušnosti krajského súdu, o ktorých je povinný krajský súd síce rozhodnúť, avšak vo vzťahu ku ktorým nie je otázka príslušnosti osobitne upravená.

Ako sme si už v texte predtým uviedli, zákon č. 154/2010 Z. z. upravuje otázku týkajúcu sa príslušnosti slovenských justičných orgánov ako vykonávajúcich orgánov v niekoľkých ustanoveniach, ktoré sú v otázkach ingerencie v konaní o európskom zatýkacom rozkaze aplikovateľné na určenie príslušnosti krajského súdu. V prvom rade ide o všeobecné ustanovenie § 11 zákona č. 154/2010 Z. z., ktoré určuje príslušnosť krajskej prokuratúry na predbežné vyšetrovanie, v druhom rade ide o § 15 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z., ktoré sa dotýka príslušnosti krajského súdu na rozhodovanie o návrhu prokurátora na vzatie vyžiadanej osoby do predbežnej väzby, pričom príslušnosť tu závisí od toho, ktorému krajskému súdu príslušný krajský prokurátor návrh predloží. Tretia možnosť upravujúca príslušnosť krajského súdu je v § 17 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z., kde sa táto odvodzuje od skutočnosti, v obvode ktorého súdu sa vyžiadaná osoba nachádza vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody. Štvrtou možnosťou je § 22 ods. 2 zákona č. 154/2010 Z. z., ktorý upravuje príslušnosť krajského súdu pri rozhodovaní o vykonaní/nevykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu.

Za účelom správneho pochopenia výkladu, akým spôsobom si od vyššie uvedených ustanovení odvodíme príslušnosť krajského súdu na ustanovenie obhajcu, si k tomu popíšeme jednoduchú situáciu z praxe. Vyžiadaná osoba sa v našom prípade najskôr nachádzala vo výkone trestu odňatia slobody v ÚVTOS Želiezovce. V tom čase bolo zistené, že na vyžiadanú osobu bol vydaný európsky zatýkací rozkaz, táto osoba vykonávala trest odňatia slobody na území Slovenskej republiky a vzhľadom na miesto, kde jej bola obmedzená osobná sloboda, predbežné vyšetrovanie v zmysle § 19 zákona č. 154/2010 Z. z. vykonávala Krajská prokuratúra Nitra. Predbežné vyšetrovanie začalo na tejto prokuratúre momentom, keď jej boli doručené zo SIRENE v súvislosti s medzinárodným pátraním po vyžiadanej osobe na základe konkrétneho európskeho zatýkacieho rozkazu prvé dokumenty, a to okrem fotokópie predmetného európskeho zatýkacieho rozkazu aj formulár-A, aj s informáciou, v ktorom ústave na výkon trestu odňatia slobody sa vyžiadaná osoba toho času nachádzala.[17] Vyžiadaná osoba však počas

[17] Z prípisu SIRENE zo dňa 14.08.2020 zo spisového materiálu Krajského súdu v Trnave vedenom pod sp. zn. 6Ntc/20/2020

tohto predbežného vyšetrovania bola premiestnená do ÚVTOS Leopoldov. Následne Krajská prokuratúra doručila Krajskému súdu v Nitre návrh na ustanovenie obhajcu, avšak nepriložila k nemu žiadny návrh na vzatie vyžiadanej osoby do väzby. Krajský súd v Nitre po jeho preštudovaní dospel k záveru, že nie je príslušný na ustanovenie obhajcu v tejto veci, pretože osoba sa už nachádza v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Leopoldov, pričom postúpenie veci odôvodnil § 17 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z.

Tu si však je potrebné uvedomiť, že rozhodnutie o ustanovení obhajcu je len čiastkovým úkonom celého tohto konania o európskom zatýkacom rozkaze, ktoré nemá samostatne upravenú príslušnosť ako napr. vydávacia väzba spočívajúca, pri ktorej sa príslušnosť krajského súdu mení v závislosti od toho, ako vyžiadaná osoba migruje z jedného ústavu do iného, avšak ustanovenie obhajcu ani nie je prioritne naviazané na vzatie vyžiadanej osoby do predbežnej alebo vydávacej väzby.

Taktiež treba poukázať na fakt, že konanie o európskom zatýkacom rozkaze nezačína doručením návrhu na niektorý z krajských súdov, ale prvotnými úkonmi miestne príslušnej prokuratúry.[18]

V našom prípade a za súčasnej právnej úpravy musíme myslieť na to, že „prvým procesným úkonom, vo vzťahu ku ktorému zákon č. 154/2010 Z. z. upravuje otázku príslušnosti krajského súdu, je konanie o návrhu na predbežnú väzbu, na rozhodovanie o ktorom je príslušný podľa § 15 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z. ten krajský súd, ktorému prokurátor príslušný podľa § 11 predložil návrh na rozhodnutie o predbežnej väzbe.

Súčasne ustanovenie § 11 ods. 1 veta za bodkočiarkou stanovuje, že zmena miesta výkonu trestu odňatia slobody v priebehu konania o európskom zatýkacom rozkaze nemá vplyv na príslušnosť, pričom uvedené kritérium (vzhľadom na jeho dikciu za bodkočiarkou) je nevyhnutné interpretovať ako všeobecne platné pravidlo pre konanie o európskom zatýkacom rozkaze, t. j. nie len pre určovanie príslušnosti prokurátora ale aj súdu.

Z toho dôvodu, pokiaľ na začatie konania o európskom zatýkacom rozkaze je príslušná krajská prokuratúra podľa kritéria miesta výkonu trestu odňatia slobody vyžiadanej osoby, tak na konanie o návrhu prokurátora tejto krajskej prokuratúry je príslušný ten krajský súd, ktorému prokurátor predloží návrh na rozhodnutie o predbežnej väzbe vyžiadanej osoby, tým skôr uvedené pravidlo bude platiť aj na určovanie príslušnosti krajského súdu na konanie a rozhodovanie o návrhu prokurátora na ustanovenie obhajcu vyžiadanej osobe.[19]

„Inak povedané, pri určovaní príslušnosti súdu na konanie o európskom zatýkacom rozkaze platí pravidlo, v zmysle ktorého miestne príslušný krajský súd určuje príslušná prokuratúra vykonávajúca predbežné vyšetrovanie podaním návrhu.“[20]

V našom praktickom príklade preto, pokiaľ na začatie konania o európskom zatýkacom rozkaze bol príslušný prokurátor Krajskej prokuratúry Nitra (§ 11 ods. 1 veta pred bodkočiarkou zákona č. 154/2010 Z. z.), tak príslušným na rozhodnutie o jeho návrhu na ustanovenie obhajcu vyžiadanej osobe bol ten krajský súd, ktorému prokurátor taký návrh podal (§ 15 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z. per analogiam), t. j. Krajský súd v Nitre, a to bez ohľadu na skutočnosť, že medzičasom, od začatia konania o európskom zatýkacom rozkaze do podania takéhoto návrhu došlo k zmene miesta výkonu trestu odňatia slobody vyžiadanej osoby, teda už nevykonávala

[18] Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 15.10.2020, sp. zn. 6Ntc/20/2020
[19] Z prípisu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 02.11.2020, sp. zn. 3Ndt/27/2020
[20] Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 15.10.2020, sp. zn. 6Ntc/20/2020

trest odňatia slobody v obvode Krajského súdu v Nitre ale v obvode Krajského súdu v Trnave (§ 11 ods. 1 veta za bodkočiarkou zákona č. 154/2010 Z. z.).

2 AKTUÁLNE NEDOSTATKY ZÁKONA Č. 154/2010 Z. Z. Z POHĽADU EURÓPSKEJ ÚNIE

V predchádzajúcej kapitole sme sa venovali nedostatkom konania o európskom zatýkacom rozkaze v Slovenskej republike z pohľadu aplikačnej praxe. V tejto kapitole si zhrnieme pochybenia v našej právnej úprave z pohľadu Európskej únie, konkrétne vzhľadom na určité skutočnosti, ktoré vytkla Európska komisia Slovenskej republike ohľadne nesprávnej transpozície Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV. Európska komisia totiž pravidelne vydáva balík rozhodnutí týkajúcich sa porušovania právnych predpisov, aby následne mohla vykonávať kroky proti členským štátom Európske únie, v prípade, ak si nesplnia záväzky podľa práva Európskej únie. Cieľom týchto rozhodnutí, ktoré pokrývajú rôzne sektory a oblasti politiky Európskej únie, je zabezpečiť správne uplatňovanie práva Európske únie v prospech občanov.

Európska komisia začala konanie o porušení povinnosti proti Francúzsku, Malte, Lotyšsku, Portugalsku a Slovensku, a to v dôsledku ich neúplnej a/alebo nesprávnej transpozície Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV. Po dokončení svojej analýzy transpozície predmetného rámcového rozhodnutia vo Francúzsku, na Malte, v Lotyšsku, Portugalsku a na Slovensku, Európska Komisia identifikovala niekoľko problémov ohľadom súladu. Týkajú sa najmä nesprávnej transpozície fakultatívnych dôvodov na nevykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu a lehôt na prijatie rozhodnutia, či sa má európsky zatýkací rozkaz vykonať alebo nie, a to aj s prihliadnutím na judikatúru Súdneho dvora. Päť notifikovaných členských štátov malo dva mesiace (od 2.12.2021) na objasnenie opatrení prijatých na zabezpečenie správnej a úplnej implementácie Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV. Európska Komisia doteraz zaslala formálne upozornenia o neúplnej a/alebo nesprávnej transpozícii 17 členským štátom (Rakúsku, Belgicku, Chorvátsku, Cypru, Česku, Estónsku, Fínsku, Nemecku, Grécku, Maďarsku, Írsku, Taliansku, Litve, Holandsku, Poľsku, Španielsku a Švédsku). Niektoré z týchto členských štátov už zmenili a doplnili transpozičné zákony. [21]

Z pohľadu Európskej komisie došlo k nesplneniu povinnosti napr. vo vzťahu k čl. 1 ods. 2 Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV ohľadne transpozície povinnosti Slovenskej republiky vykonať európsky zatýkací rozkaz. „Členské štáty vykonajú každý európsky zatykač na základe zásady vzájomného uznávania a v súlade s ustanoveniami tohto rámcového rozhodnutia.“[22] Európska komisia však vytkla slovenskú právnu úpravu týkajúcu sa predbežného vyšetrovania v konaní o európskom zatýkacom rozkaze, ktorá stanovila, že prokurátor vráti európsky zatýkací rozkaz štátu pôvodu bez rozhodnutia o jeho výkone, ak

[21]< https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/EN/INF_21_6201> [dotupné online 21.04.2022]

[22] Čl. 1 ods. 2 RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV). Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002 zmenené a doplnené RÁMCOVÝM ROZHODNUTÍM RADY 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Úradný vestník Európskej únie, L 81/24, 27. marca 2009

vyžiadanú osobu nemožno zadržať,[23] nebolo zistené miesto pobytu vyžiadanej osoby na území Slovenskej republiky, alebo sa na mieste pobytu dlhodobo nezdržiava a miesto jej súčasného pobytu nemožno zistiť,[24] členský štát alebo tretí štát, ktorý vydal osobu do Slovenskej republiky, neudelil súhlas s ďalším vydaním.[25]

Európska komisia uvedený problém právne posúdila tak, že „Súdny dvor rozhodol, že zásada vzájomného uznávania, na ktorej je založená štruktúra rámcového rozhodnutia 2002/584, na základe článku 1 ods. 2 zahŕňa skutočnosť, že členské štáty sú v zásade povinné vyhovieť európskemu zatykaču.“[26] V § 19 ods. 6 zákona č. 154/2010 Z. z. sa však stanovujú pre slovenské vykonávajúce súdne orgány rôzne možnosti vrátiť európsky zatykač vydávajúcemu členskému štátu, a to bez toho, aby bolo prijaté rozhodnutie o tom, či má byť európsky zatykač vykonaný. Situácie opísané v § 19 ods. 6 písm. b) a c) zákona č. 154/2010 Z. z. nie sú v súlade s článkom 1 ods. 2 rámcového rozhodnutia. V takýchto situáciách by nevykonaný európsky zatykač mal zostať ako nevybavený, a to až do prípadného zatknutia vyžiadanej osoby, resp. dokým ho vydávajúci súdny orgán nestiahne. Je potrebné vziať do úvahy, že vyžiadaná osoba má možnosť voľne sa pohybovať, a ak by sa od vydávajúceho orgánu vyžadovalo opätovné vydanie európskeho zatykača, mechanizmus odovzdávania by bol menej efektívny. Situácia podľa § 19 ods. 6 písm. f) zákona č. 154/2010 Z. z v súvislosti s následným odovzdaním si takisto vyžaduje, aby slovenské vykonávajúce súdne orgány prijali rozhodnutie o vykonaní európskeho zatykača. V tejto súvislosti treba poznamenať, že absencia súhlasu členského štátu, ktorý odovzdal osobu na Slovensko, nepredstavuje prekážku pre následné odovzdanie v prípade, že takýto súhlas nie je nutný (pozri článok 28 ods. 2 rámcového rozhodnutia). Preto aj v prípade neexistencie súhlasu je vykonávajúci súdny orgán povinný rozhodnúť o vykonaní európskeho zatykača v súvislosti s následným odovzdaním vyžiadanej osoby. Slovensko preto článok 1 ods. 2 rámcového rozhodnutia transponovalo nesprávne.“[27]

Ďalší bod, ktorému sa Európska komisia venovala, sa týkal čl. 4 ods. 1 a 4 Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV, ktorý upravuje nepovinné dôvody, pre ktoré členský štát nevykoná európsky zatýkací rozkaz. „Vykonávajúci súdny orgán môže odmietnuť vykonať európsky zatykač: 1. ak v jednom z prípadov uvedených v článku 2 ods. 4 čin, na základe ktorého je európsky zatykač vydaný, nie je trestným činom podľa právnych predpisov vykonávajúceho členského štátu; avšak vo vzťahu k daniam alebo poplatkom, clám a devízam, sa výkon európskeho zatykača nemôže odmietnuť z dôvodu, že právny predpis vykonávajúceho členského štátu neukladá rovnaký typ dane alebo poplatku alebo neobsahuje rovnaký typ pravidiel, pokiaľ ide o dane, poplatky a colné a devízové predpisy, ako právo vydávajúceho členského štátu; (...) 4. ak trestné stíhanie alebo trest vyžiadanej osoby sú premlčané podľa práva vykonávajúceho členského štátu a príslušné činy spadajú do právomoci členského štátu podľa jeho vlastného trestného práva“.[28] K transpozícii predmetného článku do slovenského

[23] § 19 ods. 6 písm. b) zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[24] § 19 ods. 6 písm. c) zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[25] § 19 ods. 6 písm. f) zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov
[26] Pozri Rozsudok Súdneho dvora zo 6. októbra 2009, Wolzenburg, C-123/08, ECLI:EU:C:2009:616, bod 57, a rozsudok Súdneho dvora z 5. apríla 2016, Aranyosi a Căldăraru, C-404/15 a C-659/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:198, bod 79
[27] Rozhodnutie Európskej komisie zo dňa 02. 12. 2021, č. INFR(2021)2240, C(2021)8066 final
[28] čl. 4 ods. 1 a 4 RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV). Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002 zmenené a doplnené RÁMCOVÝM ROZHODNUTÍM RADY 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o

právneho poriadku došlo nasledovne: „Vykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu sa odmietne,

- ak skutok, pre ktorý bol vydaný európsky zatýkací rozkaz, nie je trestným činom podľa právneho poriadku Slovenskej republiky a nejde o konanie podľa § 4 ods. 4 a 5; vo vzťahu k daniam, poplatkom, clám alebo k mene nie je možné odmietnuť výkon európskeho zatýkacieho rozkazu iba preto, že právny poriadok Slovenskej republiky neupravuje rovnaký druh daní alebo ciel alebo neobsahuje rovnaké ustanovenia týkajúce sa daní, poplatkov, ciel alebo meny ako právny poriadok štátu pôvodu,[29]
- vykonávajúci justičný orgán zistil, že trestné stíhanie alebo výkon trestu odňatia slobody vyžiadanej osoby sú premlčané podľa právneho poriadku Slovenskej republiky a na stíhanie trestného činu je daná právomoc slovenských orgánov podľa právneho poriadku Slovenskej republiky.[30]

Túto transpozíciu Európska komisia ohodnotila ako nesprávnu s poukazom na právne posúdenie, že „Súdny dvor vo svojom rozsudku z 29. apríla 2016 pripomenul, že rámcové rozhodnutie stanovuje po prvé dôvody povinného nevykonania európskeho zatykača (článok 3 rámcového rozhodnutia) a po druhé dôvody nepovinného nevykonania, ktoré členské štáty môžu, ale nemusia transponovať do svojho vnútroštátneho práva (článok 4 rámcového rozhodnutia). Avšak ak sú tieto dôvody nepovinného nevykonania transponované, členské štáty nesmú stanoviť, že súdne orgány sú povinné automaticky odmietnuť vykonať akýkoľvek dotknutý európsky zatykač. Tieto orgány musia mať priestor na voľné konanie, ktorý im umožní vykonať preskúmanie v každom jednotlivom prípade, berúc do úvahy všetky relevantné okolnosti. Ak by boli zbavené takejto možnosti, malo by to za následok, že by bola jednoduchá možnosť odmietnuť vykonanie európskeho zatykača nahradená skutočnou povinnosťou, hoci takéto odmietnutie predstavuje výnimku, pričom výkon európskeho zatykača je všeobecným pravidlom. Slovensko transponovalo článok 4 ods. 1 a 4 rámcového rozhodnutia ako povinné dôvody nevykonania, pričom svojim vykonávajúcim súdnym orgánom neposkytlo žiadny priestor na voľné konanie.“[31]

ZÁVER

Konanie o európskom zatýkacom rozkaze je v súčasnosti jeden z najvyužívanejších nástrojov justičnej spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie. Keďže je upravený osobitným zákonom č. 154/2010 Z. z., len subsidiárne môže byť na toto konanie použitý aj Trestný poriadok. Počas rokov sa zákon upravujúci tento špeciálny proces niekoľkokrát novelizoval, či už z dôvodu, aby boli zapracované nové požiadavky na tento proces zo strany Európskej únie, alebo z dôvodu, že obsahoval procesné nedostatky, ktoré bolo potrebné

zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Úradný vestník Európskej únie, L 81/24, 27. marca 2009

[29] § 23 ods. 1 písm. d) zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov

[30] § 23 ods. 1 písm. e) zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov

[31] Rozhodnutie Európskej komisie zo dňa 02. 12. 2021, č. INFR(2021)2240, C(2021)8066 final

odstrániť. Ako to už v praxi býva, nedajú sa tieto nedostatky v právnej úprave napraviť ihneď, ale musí sa praktickými skúsenosťami overiť, čo funguje a čo naopak nefunguje, prípadne, čo spôsobuje zbytočné prieťahy v takomto konaní. Z praktického hľadiska bolo zistené, že stále v tomto konaní existujú isté sporné otázky v oblasti príslušnosti krajských súdov s ohľadom na konkrétny návrh. V prvom rade sme sa v texte venovali otázke, akým spôsobom je povinný nepríslušný krajský súd postúpiť vec inému krajskému súdu, a prečo. Prichádzali do úvahy dve možnosti, a to neformálny spôsob - prípis a formálny spôsob, ktorým je uznesenie. Po preštudovaní príslušných ustanovení zákona č. 154/2010 Z. z. a Trestného poriadku sme dospeli k záveru, že jedinou správnou možnosťou, akou má byť vec postúpená, je uznesenie, nakoľko pokiaľ by sa krajský súd, ktorému vec bola postúpená prípisom, rozhodol, že chce vyvolať spor o príslušnosť, nebolo by to možné, keďže by neexistovalo prvotné rozhodnutie krajského súdu, ktorý sa prvý domnieval, že nie je príslušný na rozhodnutie o podanom návrhu, a preto by následne druhý krajský súd nemohol vydať uznesenie o svojej nepríslušnosti a predložiť tak vec Najvyššiemu súdu Slovenskej republiky na rozhodnutie, pretože spisový materiál by bol s najväčšou pravdepodobnosťou vrátený ako neprávne predložený. Rovnako tak postupovanie veci prípisom z hľadiska hospodárnosti a rýchlosti je neefektívne, pretože takto by si dva súdy medzi sebou mohli donekonečna posielať a vracať tú istú trestnú vec, pričom meritórne rozhodnutie by bolo v nedohľadne. Druhý procesný nedostatok, ktorý sme sa rozhodli vyriešiť, je príslušnosť krajského súdu na ustanovenie obhajcu, ktorá v zákone č. 154/2010 Z. z. nie je presne daná. Pri systematickom a logickom výklade jeho jednotlivých ustanovení vo vzťahu k otázke príslušnosti krajského súdu na ustanovenie obhajcu sme dospeli k záveru, že § 11 ods. 1 zákona č. 154/2010 Z. z. treba vykladať ako všeobecné pravidlo pre príslušnosť, z ktorého vo svojej podstate vyplýva, že pri určovaní príslušnosti súdu na konanie o európskom zatýkacom rozkaze je rozhodujúce to pravidlo, v zmysle ktorého miestne príslušný krajský súd určuje príslušná prokuratúra vykonávajúca predbežné vyšetrovanie podaním návrhu. Ďalej sme sa zaoberali nedostatkami slovenskej právnej úpravy o európskom zatýkacom rozkaze z pohľadu Európskej komisie, ktorá vo svojom rozhodnutí poukázala na nesprávnu implementáciu Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV, ohľadne predbežného vyšetrovania v konaní o európskom zatýkacom rozkaze, pričom uviedla, že § 19 ods. 6 zákona č. 154/2010 Z. z. nie je v súlade s čl. 1 ods. 2 Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV a tiež poukázala na nesprávnu transpozíciu vybraných dôvodov na odmietnutie zatýkacieho rozkazu, ktoré majú byť uvedené ako fakultatívne a nie ako obligatórne dôvody na odmietnutie vykonania európskeho zatýkacieho rozkazu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Právne predpisy

RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV). Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002 zmenené a doplnené RÁMCOVÝM ROZHODNUTÍM RADY 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení

procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Úradný vestník Európskej únie, L 81/24, 27. marca 2009
SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. Úradný vestník Európskej únie, L294/1, 6. novembra 2013
Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len zákon č. 154/2010 Z. z.)
Zákon č. 344/2012 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze a ktorým sa dopĺňa zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov
Zákon č. 174/2015 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
Zákon č. 444/2015 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov
Zákon č. 161/2018 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
Zákon č. 161/2018 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Rozhodnutia
Prípis SIRENE zo dňa 14.08.2020 zo spisového materiálu Krajského súdu v Trnave vedenom pod sp. zn. 6Ntc/20/2020
Prípis Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 02.11.2020, sp. zn. 3Ndt/27/2020
Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 15.10.2020, sp. zn. 6Ntc/20/2020
Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 15.10.2020, sp. zn. 6Ntc/20/2020
Rozsudok Súdneho dvora zo 06.10.2009, Wolzenburg, C-123/08, ECLI:EU:C:2009:616,
Rozsudok Súdneho dvora z 05.04.2016, Aranyosi a Căldăraru, C-404/15 a C-659/15 PPU
Rozhodnutie Európskej komisie zo dňa 02. 12. 2021, č. INFR(2021)2240, C(2021)8066 final
ECLI:EU:C:2016:198

Webové odkazy
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/EN/INF_21_6201

POSTAVENIE ODSÚDENÝCH VO VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY (NAJMÄ) V JUDIKATÚRE SÚDOV

THE POSITION OF CONVICTS SERVING A CUSTODIAL SENTENCE (ESPECIALLY) IN THE CASE LAW OF THE COURTS

JUDr. Filip Korček, LL.M.
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra Trestného práva a kriminológie
fkorcek@centrum.sk

Abstrakt: Článok je venovaný problematike postavenia odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, najmä z pohľadu ich práv počas výkonu trestu odňatia slobody. Autor sa snaží uvedenú problematiku analyzovať najmä prostredníctvom judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva zo sídlom v Štrasburgu a doplnkovo taktiež prostredníctvom rozhodnutí vnútroštátnych súdnych autorít.

Kľúčové slová: trest, odsúdený, práva

Abstract: The article is devoted to the issue of the position of convicts in the execution of a custodial sentence, especially from the point of view of their rights during the execution of a custodial sentence. The author seeks to analyze this issue mainly through the case law of the European Court of Human Rights based in Strasbourg and, in addition, also through decisions of national judicial authorities.

Key words: punishment, convict, rights

ÚVOD

Spočiatku sa pri ukladaní trestu odňatia slobody uplatňoval tzv. interdikt, t. j. strata všetkých občianskych práv a slobôd. Postupne sa tieto obmedzenia začali zmierňovať a v súčasnosti sa už odsúdeným počas výkonu trestu odňatia slobody obmedzujú len občianske práva, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu trestu alebo ktoré sa nemôžu vzhľadom na výkon trestu uplatniť.[1]

Európsky súd pre ľudské práva v otázkach práv odsúdených vytvoril relatívne jednotnú judikatúru, ktorej sa pri svojich rozhodnutiach pridržiava. O to dôležitejšie sú v jeho rozhodovacej praxi tzv. "pilotné rozhodnutia," na ktoré ESĽP neskôr odkazuje v skutkovo zhodných resp. obdobných prípadoch.

[1]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 110

Práva odsúdených sa odvíjajú od práv občianskych, ktoré sú garantované tak medzinárodných právom (napr. v podobe Dohovoru, ktorého dodržiavanie posudzuje ESĽP), ako vnútroštátnym právom, v ktorom sú práva garantované a vychádzajú najmä z Ústavy SR. Veľmi potom neprekvapí, že orgánom, ktorý posudzuje prípadné porušenie práv z pohľadu medzinárodného práva, je Európsky súd pre ľudské práva a na vnútroštátnej úrovni mu sekunduje najmä Ústavný súd SR, na ktorý sa odsúdení s obľubou obracajú, tvrdiac porušenie svojich základných práv garantovaných Dohovorom a Ústavou SR. Pre objektívnosť treba dodať, že na to, aby sa osoba mohla s tvrdeným porušením práv obrátiť na ESĽP, musí využiť všetky dostupné vnútroštátne prostriedky nápravy, vrátane ústavnej sťažnosti, o ktorej rozhoduje Ústavný súd SR.

V nasledujúcich riadkoch rozoberieme judikatúru ESĽP vo vzťahu k niektorým článkom Dohovoru, ktoré sa dotýkajú práv odsúdených osôb vo výkone trestu odňatia slobody a taktiež judikatúru slovenských súdnych autorít vo vzťahu k právam, ktoré garantuje ústavný zákon č. 460/ 1992 Zb., t. j. Ústava SR, aby sme videli, v ktorých parciálnych právach sa slovenská právna úprava priblížila k modernému európskemu štandardu, v ktorých ešte máme čo doháňať a v ktorých naša právna úprava a rozhodnutia súdov idú dokonca nad rámec Dohovoru a rozhodnutí ESĽP.

POSTAVENIE ODSÚDENÝCH VO VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY (NAJMÄ) V JUDIKATÚRE SÚDOV

Hoci nedotknuteľnosť osoby odsúdeného je počas výkonu trestu výrazne modifikovaná rôznymi povinnosťami, v zásade zostáva zachovaná v podobe, že aj vo výkone trestu odňatia slobody sa musí rešpektovať prirodzená dôstojnosť ľudskej osobnosti, nesmú byť použité kruté alebo ľudskú dôstojnosť ponižujúce spôsoby zaobchádzania alebo trestania. Ochranu odsúdenému pred neoprávneným násilím a akýmikoľvek prejavmi ponižovania ľudskej dôstojnosti zabezpečuje odsúdenému tak zákon o výkone trestu odňatia slobody, ako aj Trestný zákon v ustanovení § 420. V tejto súvislosti poukazujeme aj na relevantnú judikatúru ESĽP k článku 3 Dohovoru, ktorý sa týka zákazu mučenia alebo podrobovaniu neľudskému, či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. ESĽP zdôraznil, že Čl. 3 Dohovoru spolu s čl. 2 sa musí pokladať za jedno zo základných ustanovení Dohovoru a za vymedzenie jednej zo základných hodnôt demokratických spoločností, ktoré vytvorili Radu Európy.[2]Čl. 3 nepripúšťa akékoľvek odstúpenie alebo obmedzenie, dokonca ani v prípade mimoriadnej udalosti ohrozujúcej život národa a aplikuje sa na zadržané osoby bez ohľadu na povahu trestných činov, z ktorých spáchania sú podozrivé.[3] Čl. 3 vyžaduje od štátov, aby prijali opatrenia navrhnuté na to, aby sa zabezpečilo, že jednotlivci podliehajúci ich jurisdikcii nebudú vystavení mučeniu alebo neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu vrátane zaobchádzania zo strany súkromných osôb.[4] Tomu má podľa našej právnej úpravy slúžiť skutočnosť, že odsúdených nezamestnávajú súkromné osoby, ale štát, prostredníctvom svojich orgánov väzenstva, či už ide o stredisko vedľajšieho hospodárstva alebo vnútornú prevádzku

[2]Case of Soering v. The United Kingdom Publications of The European Court of Human Rights 1989, Series A č. 161 s.34 § 88.
[3]Case of Dikme v. Turkey. Application No. 20869/92
[4]Case of A. vs. The United Kingdom Reports 1998- VI, s.2699 § 22

ústavov. Zlé zaobchádzanie musí dosiahnuť minimálnu hranicu krutosti, aby patrilo do medzí čl. 3. Odhad tohto minima je relatívny podľa podstaty veci a závisí od všetkých okolností prípadu, akými sú podstata a súvislosti zaobchádzania, spôsob a metóda jeho vykonania, trvanie zásahu, jeho fyzické a psychické účinky a v niektorých prípadoch pohlavie, vek a zdravotný stav obete.[5] Veľmi obdobné stanovisko v súlade s názorom ESĽP zaujal k tejto otázke Ústavný súd SR, keď uviedol, že: Podľa názoru Ústavné súdu, obdobne ako podľa čl. 3 Dohovoru, zlé zaobchádzanie musí dosiahnuť určité minimum závažnosti, aby spadalo do pôsobnosti čl. 16 ods.2 ústavy. Posúdenie tohto minima je svojou povahou relatívne, závisí od všetkých okolností prípadu, najmä od charakteru a kontextu zaobchádzania, jeho trvania, fyzických či duševných účinkov a niekedy tiež od pohlavia, veku a zdravotného stavu obete.[6] ESĽP vo veci *Kudla v. Poľsko* uznal zaobchádzanie za neľudské, pretože bolo, okrem iného, vopred uvážené, uplatňovalo sa po celé hodiny bez prerušenia a spôsobilo buď telesné poranenie alebo intenzívne fyzické alebo duševné utrpenie. Za ponižujúce bolo zaobchádzanie označené preto, lebo v obeti vyvolalo pocit strachu, úzkosti a poníženia spôsobilého pokoriť a ponížiť obeť. V tomto rozhodnutí ESĽP taktiež pozitívne sformuloval všeobecné podmienky, ktoré by vo väzení počas výkonu trestu mali byť splnené. "Odsúdená osoba musí byť držaná v podmienkach, ktoré sú zlučiteľné s rešpektom k jej ľudskej dôstojnosti, spôsob a metódy vykonania opatrení jej nesmú spôsobovať utrpenie alebo úzkosť prekračujúcu nevyhnutnú mieru utrpenia, ktorá je pre zbavenie slobody typická, a s ohľadom na praktické požiadavky odňatia slobody musí byť dostatočne zabezpečené jej zdravie a pohoda."[7] Ponižujúce zaobchádzanie je podľa ESĽP také, ktoré je spôsobilé potupiť a ponížiť, prípadne zlomiť fyzický a morálny odpor.[8] Na druhej strane ESĽP neustále zdôrazňuje, že utrpenie a poníženie musí siahať za nevyhnutný prvok utrpenia alebo poníženia súvisiaceho s danou formou legitímneho zaobchádzania alebo trestu.[9] Štát musí zabezpečiť, aby osoba bola zadržaná v podmienkach, ktoré sú kompatibilné s rešpektom k ľudskej dôstojnosti, aby spôsob a metóda výkonu opatrenia nepodrobovali túto osobu úzkosti alebo ťažkostiam v intenzite prekračujúcej nevyhnutnú úroveň utrpenia obsiahnutú v zadržaní a s prihliadnutím na praktické požiadavky uväznenia, zdravie a blahobyt uväzneného boli primerane zabezpečené, medzi inými poskytnutím nevyhnutnej zdravotníckej starostlivosti.[10] Na samotke môže absolútna zmyslová izolácia, t. j. odstránenie akýchkoľvek zmyslových podnetov a absolútna sociálna izolácia vyústiť v úplnú deštrukciu osobnosti a je formou neľudského zaobchádzania, ktoré nemožno ospravedlniť požiadavkami na bezpečnosť.[11] Porušením čl. 3 Dohovoru je, ak toaleta nie je oddelená zástenou, cela je tmavá s obmedzeným vetraním.[12] Táto požiadavka, ktorá je zahrnutá aj v Európskych väzenských pravidlách, bola po nežnej revolúcií zrealizovaná aj v našich väzniciach.[13] Pod čl. 3 Dohovoru ESĽP zaraďuje aj otázku hygienických podmienok vo

[5]Case od Raninen v. Finland. Reports of Judgments and Decisions 1997- VIII s. 2821-2822 § 55.
[6]Nález Ústavného súdu SR zo dňa 09.07.2003 sp .zn. I. ÚS 4/02.
[7]Case of Kudla v. Poland Application No. 30210/96 § 92, 94, DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021, s.387
[8]Ireland v. The United Kingdom, 1978, Application No. 5310/71.
[9]Case of Tyrer v. The United Kingdom. The Oublications of The European Court of Human Rights Series A, 1978, č. 26 s. 15, § 30.
[10]Case of Aerts v. Belgium, Reports 1998-V, s. 1966 § 64 a nasl.
[11]Case of Ensslin, Baader a Raspe v. Germany The European Commision of Human Rights, 1978.
[12]Case of Peers v. Greece Application No. 28524/95
[13]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 110-113

väzniciach. Súd považoval za porušenie tohto článku situáciu, kedy bol odsúdený nútený používať toaletu v prítomnosti iného odsúdeného. Obdobne potom ide o zásah do základných práv väzňa, ak je tento nútený byť prítomný pri tom, ako toaletu používa iný odsúdený. Súd ďalej za ponižujúce zaobchádzanie pokladá situáciu, ak je odsúdený prevažnú časť dňa umiestnený v cele bez okien alebo ventilácie, ak to vedie k neznesiteľnému teplu.[14] V inom prípade ESĽP judikoval porušenie čl. 3 Dohovoru v situácii, keď bol odsúdený nútený bývať na cele s ďalšími dvadsiatimi tromi odsúdenými, z ktorých niektorí boli tuhí fajčiari, v dôsledku čoho sa odsúdený nefajčiar stal pasívnym fajčiarom. Odsúdený sa v tomto prípade sťažoval aj na to, že v cele bola nepretržite zapnutá televízia, čo rušilo jeho spánok. Navyše sa v cele nachádzali šváby a mravce. Hygienické podmienky v tomto prípade boli podľa sťažovateľa natoľko zlé, že v ich dôsledku trpel kožnými ochoreniami a plesňami. [15]
ESĽP sa ďalej vyslovil k dostatočnej miere tepla a prístupu vody pre odsúdených, ako aj k minimálnej kvalite jedla či spôsobu stravovania odsúdených. Súd napríklad rozhodol o porušení čl. 3 Dohovoru v situácii, keď sa jedálenský stôl nachádzal v bezprostrednej blízkosti toalety.[16]

Azda najvýznamnejšie postihuje výkon trestu odňatia slobody v čl. 17 Ústavy SR zaručenú osobnú slobodu. Ide však o zákonom upravený zásah do tejto slobody tak z hľadiska dôvodnosti, ako aj spôsobu tohto zásahu. Pozbavenie osobnej slobody vlastne vylučuje aj slobodu pohybu a pobytu zaručenú v čl. 23 ods.1 Ústavy SR. Hoci Ústava SR v čl. 18 ods.1 zakotvila vylúčenie povinnosti nariadiť nútené práce alebo nútené služby, už v ods.2 tohto článku sa zakotvilo, že na práce ukladané podľa zákona osobám vo výkone trestu odňatia slobody alebo osobám vykonávajúcim iný trest, nahrádzajúci trest odňatia slobody, sa zákaz nútených prác nevzťahuje.

Pokiaľ ide o majetkové práva odsúdenej osoby, tak tieto nie sú výkonom trestu odňatia slobody zásadnejšie dotknuté, možno s výnimkou vlastníckeho oprávnenia vec užívať, vo vzťahu k niektorým veciam.[17]

Naproti tomu právo listového tajomstva, tajomstva dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov zakotvená v čl. 22 ods.1 Ústavy SR, sa počas výkonu trestu modifikuje. Podľa zákona o výkone trestu odňatia slobody odsúdený smie prijímať a odosielať korešpondenciu bez obmedzenia s výnimkou obmedzení uvedených v zákone. Riaditeľ ústavu a ním poverená osoba sú oprávnení nahliadnuť do korešpondencie odsúdeného s výnimkou petícií, sťažností, žiadostí a návrhov adresovaných štátnym orgánom a organizáciám, ako aj korešpondencie s advokátom, ktorá je adresovaná na jeho pracovisko. Toto ustanovenie nášho zákona ide dokonca nad rámec stanoviska Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý vo veci *Case of Silver and others*[18] pripustil aj nahliadnutie do korešpondencie od advokáta, ak majú väzenské orgány závažné dôvody domnievať sa, že obsahuje protiprávny prvok, ktorý nemožno odhaliť obvyklými detekčnými prostriedkami. List však môžu iba otvoriť a nie čítať, na čo treba vytvoriť vhodné záruky, napríklad otvoriť list v prítomnosti väzňa, ak teda ide o list od advokáta alebo advokátovi. Podľa nášho právneho poriadku však do

[14] Case of Peers v. Greece, Aplication no. 28524/95
[15] Case of Kalashnikov v. Russia- Aplication no. 47095/99
[16] Case of Modarca vs. Moldavia- Aplication no. 14437/05 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021, s.388-389.
[17]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 114
[18]Case of Silver and others Publications of the European Court of Human Rights Seris A, 1983 č. 61, § 98

korešpondencie s advokátom nemožno ani nahliadnuť. Po prípadnom nahliadnutí do inej korešpondencie, do ktorej zákon umožňuje nahliadnutie, sa korešpondencia musí odsúdeným bez zbytočného odkladu odovzdať. Výnimku tvoria listy s hanlivým obsahom, poškodzujúce odsúdeného, záujmy iných osôb alebo organizácií, listy nabádajúce na trestnú činnosť alebo obsahujúce nedovolenú vec a pod. Takéto listy sa založia do osobného spisu odsúdeného, pričom na to odsúdený musí byť upozornený. Naše predpisy zaručujú, že uväzneným sa korešpondencia vydáva oproti podpisu. V tomto smere je slovenská prax v súlade s rozhodnutím ESĽP vo veci *Messina Case*.[19][20]

Petičné právo garantované v čl. 28 ods.1 Ústavy SR zostáva síce odsúdeným zachované, avšak je modifikované zákonom o výkone trestu odňatia slobody a poriadkom výkonu trestu odňatia slobody. Okrem petičného práva sa odsúdeným umožní rozhovor s riaditeľom ústavu, prokurátorom, sudcom alebo orgánom, ktorý vykonáva kontrolu v ústave.[21]

Právo na pokojné zhromažďovanie sa vo výkone trestu odňatia slobody nemôže uplatniť.

Pokiaľ ide o politické práva a slobody, tak tieto sa počas výkonu trestu obmedzujú vtedy, ak by ich uplatnenie vzhľadom na výkon trestu nebolo možné, to znamená, že odsúdený má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom a prijímať a rozširovať informácie bez ohľadu na hranice štátu. Hoci nie je vylúčené, aby odsúdený bol členom politickej strany, fakticky môže vo výkone trestu vykonávať svoje povinnosti vyplývajúce mu z členstva v takejto strane len veľmi obmedzene. Modifikovane je upravené aj právo odsúdených zúčastňovať sa na správe veci verejných, teda najmä voliť svojich zástupcov v jednotlivých voľbách. Toto právo je modifikované s ohľadom na zákonnú úpravu jednotlivých druhov volieb, ktorá je v súčasnosti u nás rozdrobená do viacerých zákonov. Avšak na druhej strane treba spomenúť, že odsúdení si môžu vytvárať tzv. samosprávu odsúdených, o ktorej podrobnosti sú ustanovené v zákone o výkone trestu a v poriadku výkonu trestu. Aj táto možnosť je však pre odsúdených diferencovaná s ohľadom na diferenciáciu samotného trestu odňatia slobody.[22]

Pokiaľ ide o politické práva, významná je najmä judikatúra ESĽP týkajúca sa ochrany volebného práva väzňov, resp. jeho obmedzenia. ESĽP vo svojej judikatúre vychádza z úvahy, podľa ktorej v 21. storočí nemožno považovať volebné právo za výsadu. Od demokratických štátov je naopak podľa ESĽP možné očakávať inkluzívny prístup k volebnému právu všetkých skupín aktívne legitimovaných osôb. Väzňom navyše podľa ESĽP vo všeobecnosti zostávajú zachované všetky práva garantované Dohovorom, s výnimkou práva na slobodu pohybu, akokoľvek na nich môžu byť počas výkonu trestu primerane obmedzení. Vo významnom rozhodnutí *Hirst proti Spojenému kráľovstvu*[23] ESĽP judikoval, že systémový zákaz výkonu volebného práva väzňov nesleduje žiadny legitímny cieľ a porušuje ich základné práva zakotvené v čl. 3 protokolu č. 1 Dohovoru. [24]ESĽP sa však postavil predovšetkým proti

[19]Messina Case Publications of The European Court of Human Rights Series A, 1993 č. 257-H § 31.
[20]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 115
[21]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 117
[22]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 117-118
[23] Case of Hirst (no.2) v. United Kingdom-Aplication no. 74025/01
[24] Čl..3 Dodatkového protokolu k Dohovoru hovorí, že" zmluvné strany sa zaväzujú konať v rozumných intervaloch slobodnej voľby s tajným hlasovaním za podmienok, ktoré zaistia slobodne vyjadrenie názorov ľudí pri voľbe zákonodarného zboru.

plošnému obmedzovaniu tohto práva. Individuálne obmedzenia tohto práva, prameniace zo závažnosti väzňom spáchaného trestného činu, však na druhej strane podľa súdu prípustné sú.[25] Osobám vo výkone trestu odňatia slobody sú v zásade zachované ich základné práva, pokiaľ opak nevyplýva zo súdneho rozhodnutia (obmedzenie osobnej slobody) alebo pokiaľ to nie je nevyhnutne spojené s dosiahnutím účelu trestu odňatia slobody. Obmedzenia niektorých práv garantovaných ústavou včítane pasívneho volebného práva sú nevyhnutne obsiahnuté v zásadnom obmedzení osobnej slobody tvoriacom podstatu trestu odňatia slobody. Kandidovanie vo voľbách i výkon poslaneckého mandátu sú plnohodnotne realizovateľné len na slobode a ich plnohodnotná realizácia je aj verejným záujmom na riadnom fungovaní demokracie.

Medzi posudzovaním ústavnosti zákonnej prekážky výkonu pasívneho volebného práva a zákonnej prekážky výkonu aktívneho volebného práva osôb, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody, existuje zásadný rozdiel. Možnosť kandidovať znamená i možnosť stať sa poslancom zastupiteľského zboru, resp. starostom (primátorom) či predsedom samosprávneho kraja a tým sa zvlášť intenzívne podieľať na správe vecí verejných a výkone verejnej moci. Táto miera a intenzita správy vecí verejných a výkonu verejnej moci by mala byť v zásade odopretá osobám vo výkone trestu odňatia slobody, teda právoplatne odsúdeným za nie „bagateľné“ veci.

V demokratickom a právnom štáte je neprípustné, aby bola akokoľvek veľká skupina občanov alebo čo i len jeden občan bez závažného verejného záujmu vylúčená z volieb a zároveň jej bolo odopreté na určitú dobu vykonávať jedno z jej Ústavou Slovenskej republiky garantovaných práv, ak k takému opatreniu neexistuje legitímny cieľ (ciele) a súčasne nie sú s jeho prípadným odstránením ohrozené iné dôležité verejné záujmy. Odstránenie zákonnej prekážky výkonu volebného práva pre osoby, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody, z platného právneho poriadku nemôže byť len formálne, ale je (bolo by) organicky spojené s povinnosťou štátu prijať také organizačné opatrenia, ktoré zabezpečia reálnosť jeho výkonu. Preto treba skúmať, či umožnením výkonu volebného práva týmto osobám nemôže byť ohrozený dôležitý verejný záujem, predovšetkým bezpečnosť, verejný poriadok, ochrana práv iných osôb, ako aj pokojný a nerušený priebeh volieb, ale tiež to, či organizačno-technické zabezpečenie výkonu aktívneho volebného práva osobám vo výkone trestu odňatia slobody nepresahuje rámec, ktorý možno od štátu, resp. príslušných orgánov verejnej moci spravodlivo požadovať v záujme zabezpečenia reálnosti výkonu volebného práva.

Osoby nachádzajúce sa v čase volieb vo výkone trestu odňatia slobody nie sú v tomto čase súčasťou územného spoločenstva obyvateľov obce, v ktorej majú (formálne) evidovaný trvalý pobyt a teda sa ani nemôžu reálne zúčastňovať na živote obce, pričom činnosť orgánov samosprávy obce a jej výsledky nemajú na nich žiadny bezprostredný vplyv. Ustanovenie prekážky výkonu ich volebného práva do orgánov samosprávy obce má preto svoje logické a pritom aj legitímne zdôvodnenie. Rovnako platí, že osoby nachádzajúce sa vo výkone trestu odňatia slobody nemožno považovať za súčasť spoločenstva obyvateľov samosprávneho kraja, pričom ich reálna účasť na živote samosprávneho kraja je v čase, keď sú vo výkone trestu odňatia slobody, keď už nie úplne vylúčená, tak aspoň veľmi výrazne obmedzená.[26]

[25] Pozri Case of Scoppola(no. 3) v. Italy Aplication no. 126/05 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021, s.390

[26]Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 11.02.2009 sp .zn. PL. ÚS 6/08

Právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, garantované Ústavou SR, hoc nie je absolútne, je vo výkone trestu odňatia slobody ešte väčšmi obmedzené než v bežnej populácií.

Ústavný súd SR posudzoval sťažnosť sťažovateľa, ktorý bol odsúdený za obzvlášť závažný zločin vraždy a namietal porušenie ústavného práva na vzdelanie podľa čl. 42 ods.1 Ústavy SR. Sťažovateľ bol v čase pred odsúdením študentom vysokej školy ekonomického zamerania formou denného štúdia. Po nástupe na výkon **trestu odňatia slobody** bol sťažovateľ prijatý ako externý študent na Univerzitu Mateja Bela v Banskej Bystrici v študijnom odbore ekonomika a manažment malých a stredných podnikov. Sťažovateľ požiadal ústav na výkon **trestu odňatia slobody** o umožnenie vysokoškolského štúdia na univerzite, čo mu však nebolo umožnené. Následne sa domáhal umožnenia štúdia na univerzite aj prostredníctvom generálneho riaditeľstva, prokuratúry a súdov. Sťažovateľ pred ústavným súdom tvrdí, že vzdelávanie na univerzite nie je v rozpore s účelom **trestu odňatia slobody** a že príslušnými orgánmi mu malo byť umožnené zapojiť sa do štúdia na univerzite. Sťažovateľ namieta, že obmedzenie študovať na univerzite pre neho predstavuje **„trest** v **treste".**

Sťažovateľ požiadal ústav na výkon **trestu odňatia slobody** o umožnenie vysokoškolského štúdia na univerzite, čo mu však nebolo umožnené. Následne sa domáhal umožnenia štúdia na univerzite aj prostredníctvom generálneho riaditeľstva, prokuratúry a súdov.

Ústavný súd konštatoval, že tým, že mu príslušné orgány nedovolili študovať na univerzite počas výkonu trestu odňatia slobody, nebolo porušené jeho ústavné právo na vzdelanie. Tomuto postupu podľa Ústavného súdu SR zodpovedá aj zákonné ustanovenie § 4 ods. 1 zákona o výkone trestu odňatia slobody, podľa ktorého počas výkonu trestu je odsúdený povinný podrobiť sa obmedzeniam tých základných práv a slobôd, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu trestu alebo ktoré sa nemôžu vzhľadom na výkon trestu uplatniť. Odsúdený je obmedzený najmä v práve na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, slobode pohybu a pobytu, zachovaní listového tajomstva a tajomstva dopravovaných správ a iných písomností, v práve slobodnej voľby povolania a v práve na nakladanie s vecami osobnej potreby.[27]

Právo odsúdených na prácu sa modifikuje na povinnosť vykonávať pridelenú prácu. Ak sú odsúdení zaradení do práce, zaručujú sa im rovnaké pracovné podmienky ako ostatným pracovníkom. Nemajú však nárok na minimálnu mzdu. Keďže odsúdení nie sú v pracovnom pomere, nedostávajú za prácu mzdu, ale pracovnú odmenu, ktorá sa im poskytuje na rovnakých princípoch ako mzda v pracovnom pomere. Plne sa im však zachováva právo na ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci. Nadčasovú prácu možno odsúdeným nariadiť len za podmienok určených všeobecne záväzným predpisom o nadčasovej práci. Odsúdení sú taktiež povinní vykonávať práce v rámci chodu ústavu, ako sú upratovanie alebo iná obdobná činnosť. Ani túto prácu však nemožno odsúdenému nariadiť na úkor času určeného na odpočinok. Odsúdeným, keďže nie sú v pracovnom pomere, nepatrí právo na dovolenku na zotavenie. V súvislosti s prácou sa odsúdení nemôžu združovať v odborových organizáciách a nemajú právo na štrajk.

[27]Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 20.06.2018 sp. zn. IV. ÚS 387/2018

Ak je odsúdený do práce zaradený, nemôže prácu odmietnuť, pretože by sa dopustil porušenia ustanoveného poriadku a disciplíny.[28]

Z uväznenia priamo vyplýva aj odlúčenie manželov. Táto skutočnosť znamená, že počas výkonu trestu manželia nemôžu spolu žiť, ale inak sa ich rodinnoprávne záväzky nenarúšajú. Vo výkone trestu treba mieru izolácie upraviť tak, aby táto nebola na škodu opätovného zapojenia sa odsúdeného do spoločnosti vrátane jeho návratu k rodine. Za tým účelom sa odsúdeným zabezpečuje osobitné právo korešpondencie, návštev, posielania balíkov, informovanosti o osude odsúdeného a naopak o osude jeho rodiny, telefonovania a. i.[29]
Výkon trestu odňatia slobody spravidla predstavuje zásah do práva na rodinný a súkromný život garantovaného čl. 8 Dohovoru. Všeobecne k takémuto zásahu musí vždy prísť na základe zákona, musí sledovať legitímny cieľ a byť v demokratickej spoločnosti nevyhnutný. ESĽP uvádza, že štáty majú povinnosť odsúdenému umožniť vykonávať jeho právo na rodinný život a tiež mu, pokiaľ je to potrebné, aktívne pomôcť udržať kontakt s najbližšou rodinou. Súd pripustil, že hlavne u nebezpečných odsúdených či odsúdených nachádzajúcich sa vo väzniciach s vysokým stupňom stráženia sú určité obmedzenia ich kontaktu s rodinnými príslušníkmi nevyhnutné. Rovnako však súd uvádza, že najmä pokiaľ ide o návštevy neplnoletých osôb, majú štáty povinnosť minimalizovať traumu, ktorá u týchto maloletých osôb môže vzniknúť v dôsledku návštevy väznice. Táto povinnosť napríklad nebola splnená v situácií, kedy neplnoleté deti odsúdeného museli pri návšteve prejsť okolo ciel, kde sa nachádzali ďalší odsúdení.[30]

K obdobnému záveru dospel, s odkazom na judikatúru ESĽP, Ústavný súd ČR v prípade, v ktorom rozhodoval o práve odsúdeného na kontakt s jeho neplnoletými deťmi. Ústavný súd ČR v tomto rozhodnutí uviedol, že všeobecné súdy nemôžu automaticky predpokladať, že návšteva rodiča vo výkone trestu bude pre dieťa natoľko traumatizujúca, že ju bez ďalšieho nepripustia. Súdy majú naopak povinnosť skúmať prípustnosť návštevy dieťaťa vo väznici v každom jednotlivom prípade. Pri svojom hodnotení navyše musia brať ohľad na riziká, ktoré pre dieťa a jeho vzťah s rodičom predstavuje dlhodobé odlúčenie. Ústavný súd ČR tiež upozorňuje na možnosť zaistiť aspoň nepriamy kontakt dieťaťa s rodičom, napríklad formou korešpondencie alebo pomocou telekomunikačnej siete.[31]

V nezmenenej podobe zostáva odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody zachované právo na súdnu a inú právnu ochranu, ktoré odsúdení realizujú najmä prostredníctvom právneho zástupcu, s ktorým sa odsúdenému zabezpečuje právo styku. Ochranu práv odsúdeného upravuje nielen zákon o výkone trestu odňatia slobody, ale aj Trestný poriadok. Jediným obmedzením práva odsúdených, ak sa proti ním vedie nové trestné konanie počas výkonu trestu odňatia slobody, je uplatnenie primeraných obmedzení podľa zákona o výkone trestu a Trestného poriadku. K takýmto obmedzeniam patrí aj povinnosť odsúdených podrobiť sa na

[28]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 119
[29]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 119-120
[30] Porovnaj Case of Horych v. Poland- Aplication no. 13621/08, ďalej k otázke práva odsúdených na rodinný život napr. Case of Nowicka v. Poland- Aplication no. 30218/96 alebo Case of Khoroshenko v. Russia Aplication no. 41418/04
[31] Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 08.08.2017 sp. zn. II. ÚS 22/17 (N145/86 SbNU 455) DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021, s.389-390.

výzvu psychologickému vyšetreniu psychológom v ústave a úkonom súvisiacim s odobratím fyzických, fyziognomických a biologických identifikačných znakov.[32]

Pokiaľ ide o ubytovanie odsúdených, tak zákon o výkone trestu stanovil, že ubytovacia plocha pre jedného odsúdeného musí byť minimálne 3,5 m^2 (pre ženy 4 m^2), plocha sa môže znížiť len v odôvodnených prípadoch a len na nevyhnutný čas. Cela musí byť pre každého ubytovaného odsúdeného vybavená lôžkom s matracom, podhlavníkom a prikrývkou a skrinkou na uloženie osobných vecí. Cely pre odsúdených v ústavoch s maximálnym stupňom stráženia sú vybavené aj toaletným zariadením a umývadlom s pitnou vodou (podobne ako pre obvinených, ktorí sú vo väzbe). Ubytovacie priestory pre odsúdených v ústavoch s minimálnym a stredným stupňom stráženia sú vybavené spoločnými sociálnymi zariadeniami, toaletami, umývadlami a sprchami.[33] Za zásadné možno považovať vymedzenie osobného priestoru, ktorým s prihliadnutím na čl. 3 Dohovoru musí disponovať každý väzeň. Dôležité rozhodnutia v tejto oblasti sa týkajú napr. Ruska[34] alebo Chorvátska. Práve vo veci *Muršič v. Chorvátsko*[35] uviedol ESĽP, že osobný priestor nepresahujúci 3m² v cele s viac väzňami predstavuje výrazný signál o porušení čl. 3 Dohovoru. Súd však rovnako definoval okolnosti, ktorých kumulatívnym splnením porušenie čl. 3 Dohovoru odpadá aj v prípade, že väzeň nemá k dispozícii spomínané 3 m² osobného priestoru. Väzeň by mal byť týmto podmienkam vystavený iba krátkodobo a príležitostne, podmienky musia byť vyvažované dostatočnou slobodou pohybu mimo celu v spojení s adekvátnymi aktivitami a väznica ako taká by nemala trpieť žiadnymi ďalšími nedostatkami. Je potrebné tiež dodať, že aj osobný priestor presahujúci 3m² v spoločných celách môže predstavovať zásah do základných práv odsúdeného. V týchto prípadoch ESĽP pri svojom rozhodovaní berie do úvahy ďalšie podmienky, ktoré v cele panujú. Osobný priestor presahujúci 4 m² pre jedného väzňa, už zásah do základných práv garantovaných Dohovorom nepredstavuje. [36]

K základným právam odsúdených zaraďuje zákon aj právo na nerušený spánok a odpočinok. Odsúdený má právo na nerušený osemhodinový spánok. Na svojom lôžku môže odpočívať aj v čase svojho osobného voľna. Svetlo v celách sa na noc vypína, avšak je možné ho rozsvietiť počas vykonávania kontrol.

Odsúdený má právo sprchovať sa dvakrát do týždňa, pričom, ak si to vyžaduje jeho práca alebo zdravotný stav, možno sprchovanie povoliť každý deň.[37]

Odsúdený má taktiež právo na návštevy a to jedenkrát do mesiaca v dĺžke 2 hodín. Odsúdeného môže navštíviť maximálne päť osôb, v prípade, že má viac ako päť detí, môže byť tento počet aj vyšší. Návštevy v ústavoch s minimálnym a stredným stupňom stráženia sa realizujú kontaktne, v ústavoch s maximálnym stupňom stráženia sú bezkontaktné. Odsúdený má právo akúkoľvek návštevu odmietnuť, o čom sa vedie presná evidencia.[38]

V namietanom uznesení najvyšší súd v úvode svojho odôvodnenia poukázal na relevantné ustanovenia ústavy, ako aj na ustanovenie čl. 8 dohovoru, ktorý okrem iných

[32]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 120
[33]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 121
[34] Case of Ananyev and others v. Russia. Application no. 42525/07 a 60800/08
[35] Case of Muršić v. Croatia Aplication no. 7334/13
[36] Case of Rodić v. Bosnia a Hezegovina Aplication no. 22893/05 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021, s.387-388
[37] FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 122
[38]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 123

zakotvuje ako jeden z legitímnych dôvodov umožňujúcich štátnej moci obmedziť uvedeným článkom garantované právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života aj záujem na predchádzaní zločinnosti. V rámci prezentácie aplikovanej právnej úpravy citoval najvyšší súd aj jednotlivé ustanovenia zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vymedzujúce resocializačný účel trestu odňatia slobody, ďalej konkrétne ustanovenie § 24 ods. 4 zákona č. 475/2005 Z. z., podľa ktorého návšteva odsúdeného v ústave s minimálnym stupňom stráženia a v ústave so stredným stupňom stráženia sa vykonáva spravidla priamym kontaktom, návšteva odsúdeného zaradeného do ústavu s maximálnym stupňom stráženia sa vykonáva spravidla bez priameho kontaktu, pričom riaditeľ ústavu môže v odôvodnených prípadoch rozhodnúť, či sa návšteva odsúdeného vykoná s priamym kontaktom alebo bez priameho kontaktu. V nadväznosti na to poukázal najvyšší súd na príslušné ustanovenia vykonávacej vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška“), kde podľa jej ustanovenia § 18 ods. 1 písm. b) sa do diferenciačnej skupiny „C“ v ústave so stredným stupňom stráženia umiestni odsúdený, ak sa opakovane počas výkonu väzby alebo výkonu trestu dopustil disciplinárneho previnenia, pričom podľa nadväzujúceho jej ustanovenia § 18 ods. 2 písm. e) sa v označenej diferenciačnej skupine v označenom ústave návštevy vykonávajú spravidla bez priameho kontaktu. V závere prezentovanej právnej úpravy najvyšší súd upriamil pozornosť na ustanovenie § 36 ods. 1 vyhlášky, podľa ktorého sa návšteva vykonáva na základe povolenia schváleného riaditeľom ústavu a tiež na ustanovenie § 97n zákona č. 475/2005 Z. z. v znení účinnom od 1. januára 2014, podľa ktorého rozhodnutie o uložení disciplinárnej odmeny alebo disciplinárneho trestu nie je preskúmateľné súdom, s výnimkou rozhodnutia o uložení disciplinárneho trestu za konanie odsúdeného, ktoré má znaky priestupku.[39]

Zo zákonnej úpravy výkonu trestu odňatia slobody, vrátane Poriadku výkonu trestu odňatia slobody, vyplýva, že prijímanie návštevy odsúdenými podlieha udeleniu povolenia schváleného riaditeľom ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Schválenie návštevy formou priameho kontaktu teda nie je nárokom (v prípade žalobcu sa dokonca spravidla nevykonáva - § 18 ods. 2 písm. e) Poriadku), ale sa povoľuje v závislosti od podmienok stanovených týmito normami, s prihliadnutím predovšetkým na stupeň stráženia a skupinu diferenciácie, v ktorých je odsúdený pre výkon trestu odňatia slobody zaradený, ako i na jeho správanie sa počas výkonu trestu, ktoré vypovedá o tom, akým spôsobom sa odsúdený zúčastňuje na pozitívnych zmenách svojej osobnosti a napĺňa sa cieľ individuálnej prevencie prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody (§ 24 ods. 4 zákona č. 475/2005 Z. z., § 36 ods. 1 a § 18 ods. 2 Poriadku).[40]

Odsúdený má právo raz za tri mesiace prijať balík s potravinami a vecami osobnej potreby do hmotnosti piatich kilogramov. Balík možno zaslať odsúdenému už len poštou. Balíky nesmú obsahovať cennosti, alkoholické nápoje (vrátane piva), drogy a iné návykové látky, potraviny podliehajúce rýchlej skaze vrátane podomácky vyrobených konzerv, ďalej tlačoviny alebo iné materiály propagujúce národnostnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú neznášanlivosť, fašizmus a podobné hnutia, násilie a krutosť ani pornografickú literatúru. Ak balík obsahuje takúto vec, tá sa vráti odosielateľovi na náklady odosielateľa alebo odsúdeného.

[39]Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 18.10.2016 sp. zn. III. ÚS 715/2016
[40]R 63/2016

Ak je podozrenie, že takáto vec súvisí s trestným činom, alebo priestupkom, príslušník zboru je povinný vec neodkladne odovzdať na riešenie príslušnému štátnemu orgánu.[41]

Z ustanovení zákona o výkone trestu odňatia slobody, osobitne z § 35 ods. 1 tohto zákona vyplýva, že právo na vlastné náklady predplatiť si dennú tlač a časopisy sa okrem iných nevzťahuje na tie tlačoviny, ktoré ohrozujú mravnosť, morálku a poriadok v ústave. Ústavný súd nemá z ústavného hľadiska výhrady proti názoru riaditeľa ústavu vyjadrenému v jeho prípise, v zmysle ktorého subsumoval sťažovateľom požadované tlačoviny s erotickým a pornografickým obsahom pod tlačoviny, ktoré ohrozujú (sú spôsobilé ohroziť) mravnosť, morálku a poriadok v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Rovnako ústavný súd považuje z ústavného hľadiska za akceptovateľnú argumentáciu krajskej prokuratúry, podľa ktorej neexistuje súvislosť medzi § 371 a § 372 Trestného zákona a požiadavkou sťažovateľa na predplatenie ním požadovaných erotických a pornografických tlačovín. Tlačoviny, predplatenia a držania, ktorých sa sťažovateľ dožaduje, nie sú tlačovinami, v ktorých sa prejavuje neúcta k človeku a násilie alebo ktoré zobrazujú sexuálny styk so zvieraťom alebo iné sexuálne patologické praktiky, čo však nevylučuje, že môže ísť o tlačoviny, ktoré ohrozujú (môžu ohroziť) mravnosť, morálku a poriadok v ústave.[42]

Právo na informácie v sebe zahŕňa aj právo prijímať informácie, ktoré šokujú, sú kontroverzné, lascívne a pre určitú časť spoločnosti poburujúce alebo v rozpore s ich svetonázorom, pričom je zaručené právo prijímať tieto informácie aj v obrazovej, vizuálnej podobe. Zákonnú úpravu zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť v zmysle zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších prepisov je potrebné vnímať ako absolútne preferovanie záujmu týkajúceho sa ochrany morálky, bezpečnosti, záujmu týkajúceho sa predchádzania nepokojom a zločinnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ako aj záujmu týkajúceho sa ochrany práv a slobôd odsúdených, oproti právu na informácie odsúdených v podobe prístupu k tlačovine s pornografickým obsahom. Pri zákonnej úprave zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť v zmysle zákona o výkone trestu odňatia slobody je potrebné dôverovať racionálnemu zákonodarcovi, že pri úprave zákazu prechovávať tlačoviny ohrozujúce mravnosť vychádzal z expertných poznatkov o prevažujúcom negatívnom vplyve prístupu odsúdených k pornografii a nevyhnutnej potrebe upraviť uvedený zákaz ako nevyhnutný prostriedok ochrany morálky, bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ako aj ochrany práv a slobôd odsúdených, ibaže by sa v konaní podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky nepreukázala nevyhnutnosť zákonnej úpravy opísaného kategorického zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť.[43]

Z právnej úpravy a interných inštrukcií upravujúcich prístup a vypožičiavanie kníh a právnych predpisov z ústavných knižníc explicitne nevyplýva povinnosť zabezpečiť v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody prístup k právnym predpisom pre obvinených a odsúdených, ale vzhľadom na to, že podľa § 2 zákona č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky platí nevyvrátiteľná domnienka znalosti práva, v knižničnom fonde týchto zariadení nemôžu chýbať právne predpisy publikované v Zbierke zákonov. Osoby

[41]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 124
[42]Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 29.07.2015 sp. zn. II. ÚS 453/2015
[43]Nález Ústavného súdu SR zo dňa 15.03.2017 sp. zn. II. ÚS 819/2016

nachádzajúce sa v ústavoch na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody majú obmedzenú osobnú slobodu a nemajú inú možnosť oboznámiť sa s obsah právnych predpisov prostredníctvom výtlačku Zbierky zákonov, ktorý je obciam bezplatne poskytovaný a ktorý je prístupný každému na nazretie. Preto tieto osoby v čase výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody môžu poznať obsah právnych predpisov iba tak, že im budú tieto právne predpisy vypožičané z knižničného fondu toho- ktorého ústavu.[44]

Právo používať telefón je vo výkone trestu odňatia slobody tiež obmedzené. Mobilné telefóny sa nesmú používať vôbec, pričom telefonovať smie odsúdený iba dvakrát mesačne v rozsahu maximálne 15 minút a to maximálne piatim osobám uvedeným v žiadosti, prostredníctvom telefónneho automatu v zariadení. Zbor je oprávnený hovor kontrolovať prostredníctvom kamery a zaznamenávať údaje o priebehu tohto hovoru. Prijímať hovory "zvonku" odsúdený taktiež nemôže.[45]

Právo na nákup potravín a vecí osobnej povahy má odsúdený raz týždenne v pracovných dňoch zo sortimentu tovaru stanoveného riaditeľom ústavu.[46]

Odsúdený nemá právo na výber poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Zdravotnú starostlivosť mu poskytuje lekár priamo v ústave a špecializovanú starostlivosť potom lekári špecialisti, ktorí majú s ústavom uzavretú dohodu o poskytovaní zdravotnej starostlivosti odsúdeným. Zbor väzenskej a justičnej stráže má k dispozícii vlastné ústavné zdravotnícke zariadenie- Nemocnicu pre obvinených a odsúdených v Trenčíne.

ESĽP judikoval povinnosť väzníc zaistiť väzňom prístup k nevyhnutnej lekárskej starostlivosti.[47] V prípade *Dermanović proti Srbsku* [48] síce uznal, že väzenské nemocnice nemusia ponúkať rovnaký štandard služieb ako tie verejné. Súčasne však sformuloval požiadavku, podľa ktorej štát musí väzňom zabezpečiť zdravie a primeranú úroveň blaha (well-being). Štát pritom väzňom nie je povinný zabezpečiť iba liečenie už prepuknutých chorôb ale taktiež starostlivosť vo vzťahu k predchádzaniu chorôb, napríklad primeranou zubnou starostlivosťou.[49] Zvláštne požiadavky potom súd sformuloval vo vzťahu k osobám so zvláštnymi potrebami odvodenými od ich mentálneho či fyzického postihnutia. [50]Judikatúra ESĽP sa dotkla taktiež väzenských podmienok pre osoby vyššieho veku.[51] S odkazom na Dohovorom garantované právo na rešpektovanie súkromného života ESĽP taktiež dovodil povinnosť štátu dbať na psychickú integritu väzňov.[52]

Odsúdený má v rámci vychádzok právo na jednu hodinu vychádzky v určených priestoroch ústavu. V odôvodnených prípadoch môže riaditeľ ústavu rozhodnúť, že vychádzky sa nevykonajú.[53]

Ak v právnych vzťahoch korešpondujú s právami na jednej strane povinnosti na strane druhej, tak je to aj v právnych vzťahoch, ktoré vznikajú vo výkone trestu odňatia slobody.

---

[44]Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 29.09.2004 sp. zn. III. ÚS 256/03
[45]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 125
[46]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 126
[47] Case of Melnik v. Ukraine- Aplication no. 72286/01
[48] Case of Dermanović v. Serbia- Aplication no. 48497/06
[49] Case of V.D. v. Romania- Aplication no. 7078/02.
[50] Case of Kudla v. Poland- Aplication no. 30210/96, Case of Price vs. United Kingdom - Aplication no. 33394/96
[51] Case of McGlinchey v. United Kingdom- Aplication no. 50390/99
[52] Case of Pretty v. United Kingdom- Aplication no. 2346/02 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021, s.388.
[53]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 127

Okrem povinností, ktoré odsúdeným vyplývajú zo všeobecne záväzných právnych noriem, aj zákon o výkone trestu stanovil pre odsúdených osobitné povinnosti. Odsúdený je povinný dodržiavať povinnosti uložené zákonom o výkone trestu a ústavným poriadkom, plniť príkazy a pokyny príslušníkov Zboru a zamestnancov zboru, zachovávať zásady slušného správania a vystupovania voči osobám, s ktorými prichádza do styku, plniť úlohy vyplývajúce z programu zaobchádzania, odovzdať veci, ktoré nemôže mať pri sebe do úschovy ústavu, pracovať, ak bol zaradený do práce, zúčastňovať sa na výkone prác pre ústav a výkone prospešných prác mimo ústavu, dodržiavať predpisy týkajúce sa bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, a používať prepísané ochranné pracovné prostriedky, podrobiť sa lekárskej prehliadke, hygienickým a protiepidemiologickým opatreniam a zdravotníckym úkonom, strpieť osobnú prehliadku a umožniť kontrolu osobných vecí, podrobiť sa osobitnému vyšetreniu, ak je dané podozrenie, že je pod vplyvom návykovej látky, uhrádzať predpísané náklady spojené s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a výkonom trestu odňatia slobody a v čase od večierky do budíčka dodržiavať nočný pokoj.[54]

ZÁVER

Prijatie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a zriadenie Európskeho súdu pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu, ktorý posudzuje dodržiavanie Dohovoru štátmi, ktoré k Dohovoru pristúpili, malo nepochybne významný vplyv na úroveň ľudských práv v civilizovanej Európe a to osobitne z pohľadu ich dodržiavania a vymožiteľnosti.

Práva garantované dohovorom sú osobitne významné u osôb, ktoré vykonávajú trest odňatia slobody. Dohovor zväčša poskytuje väčší rozsah práv než naše vnútroštátne právo. Je to spôsobené autonómnym výkladom Dohovoru zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva. Mnohokrát sa tak musia odsúdení, resp. ich obhajcovia odvolávať na príslušnú judikatúru ESĽP, keďže slovenská vnútroštátna právna úprava situáciu odsúdeného buď nerieši alebo poskytuje menší rozsah práv než Dohovor. V takomto prípade má samozrejme prednosť Dohovor, ktorú vlastnosť mu priznáva samotná Ústava SR v čl.11.

Hoci Dohovor v drvivej väčšine prípadov poskytuje viac práv než vnútroštátne právo, nájdu sa aj výnimky, kedy vnútroštátne právo ide dokonca nad rámec práv garantovaných Dohovorom, čo možno považovať jednoznačne za pozitívum. Ako príklad, kedy ide vnútroštátna právna úprava nad rámec práv požadovaný Dohovorom, možno uviesť inštitút listového tajomstva odsúdeného.

Myslíme si, že aj vnútroštátne súdy sa postupom času naučili do značnej miery pracovať s judikatúrou ESĽP vedomé si toho, že sú ňou viazané. Obzvlášť Ústavný súd SR sa vo svojej rozhodovacej činnosti, vrátane rozhodnutí o právach odsúdených osôb, snaží poukazovať na judikatúru ESĽP a s touto sa vyrovnať tak, aby jeho rozhodnutia boli súladné s Dohovorom a s tým, ako ho vykladá ESĽP.

Myslíme si, že ide o jedinú cestu, ako zabezpečiť, aby Slovenská republika bola moderným európskym štátom s vysokým štandardom ochrany ľudských práv a základných slobôd, ktorému sa podarí oslobodiť od svojej minulosti v podobe rokov komunistickej

[54]FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 127-128

neslobody a vydať sa na dráhu moderného európskeho štátu. Dnes sa totiž táto potreba javí byť dôležitejšia než kedykoľvek predtým.

POUŽITÁ LITERATÚRA

DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) *České vězenství*. Praha Wolters Kluwer 2021
FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012
Rozhodnutia ESĽP
Rozhodnutia Ústavného súdu SR
Rozhodnutia Najvyššieho súdu SR

VZNESENIE OBVINENIA V KONTEXTE PRÁVA NA SPRAVODLIVÝ PROCES

CRIMINAL ACCUSATION IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO A FAIR PROCESS

JUDr. Mikuláš Lévai, JUDr. Maroš Čelár, JUDr. Samuel Csóka, LL.M.
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
maros.cela@gmail.com, mikulaslevai@gmail.com, samo.csoka@gmail.com

Abstrakt: Právo na spravodlivý proces predstavuje jedno zo základných ľudských práv a je jedným z dôležitých základných práv každého jednotlivca. Toto právo je dôležité aj z toho dôvodu, že zabezpečuje ochranu iných práv a slobôd. Nepochybne v sebe zahŕňa aj právo na spravodlivý proces už vo fáze vyšetrovania trestného činu. V nasledujúcom článku sa v prvej polovici článku pozrieme vo všeobecnej rovine najprv na právne východiská práva na spravodlivý proces v ľudskoprávnom a ústavnoprávnom rozmere a následne aj na vznesenie obvinenia v trestnoprávnom rozmere. V druhej polovici článku poukážeme na aplikačnú prax a na príklade dvoch súdnych rozhodnutí budeme demonštrovať nami vyjadrené závery.

Kľúčové slová: obvinenie, vznesenie obvinenia, právo na spravodlivý proces, prezumpcia neviny, trestné konanie

Abstract: The right to a fair trial is one of the fundamental human rights and one of the important fundamental rights of every single individual. This right is also important because it ensures the protection of other rights and freedoms. Undoubtedly, it also includes the right to a fair trial already at the stage of a criminal investigation. In the following article, in its first half, we will look at the general level first. Thus, mainly at the legal basis of the right to a fair trial in the human and constitutional dimension and then also at the bringing of charges in the criminal law dimension. In the second half of the article we will point out the application practice and we will demonstrate the conclusions we have expressed on the example of two court decisions.

Keywords: criminal accusation, indictment, right to a fair trial, presumption of innocence, criminal proceedings

ÚVOD

V kontexte trestného práva procesného má právo na spravodlivý proces špecifický význam, nakoľko toto právo predstavuje jednu zo základných zásad trestného konania. Túto

skutočnosť podporuje fakt, že v systematike Trestného poriadku je zo všetkých zásad zaradená v poradí na prvom mieste.[1] Zároveň možno zdôrazniť, že ide o ústavne garantované právo. Trestné stíhanie tak musí byť vedené zásadne iba na zákonnom podklade a zároveň musí byť vylúčené bezdôvodné stíhanie občanov. Činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov musí byť vykonávaná na základe zákona a nesmie sa tu prejavovať svojvôľa.

1 PRÁVO NA SPRAVODLIVÝ PROCES VŠEOBECNE

Pokiaľ ide o zákonnú úpravu tohto práva, túto môžeme nájsť v prvom rade v Ústave Slovenskej republiky. Podľa článku 46 Ústavy SR, každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.

Rovnako v trestnom práve je nemenej dôležitý článok 17 ods. 2 Ústavy SR, podľa ktorého *„nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“* Jeho právnu úpravu možno rovnako nájsť v ustanoveniach Trestného poriadku, konkrétne v ust. § 2 ods. 1, podľa ktorého „*nikto nemôže byť stíhaný ako obvinený inak než zo zákonných dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovuje tento zákon“*. Rovnako taktiež je táto zásada premietnutá aj do znenia ust. § 2 ods. 7 TP, podľa ktorého „*každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak“*.

Právnu úpravu práva na spravodlivý proces možno nájsť aj v európskych prameňoch. Spomenúť možno článok 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd, ktorý uvádza, že „*každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu“*.

V práve Európskej únie je to predovšetkým článok 47 Charty, kde sa uvádza, že „*každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom.“*. Článok 48 Charty následne zakotvuje prezumpciu neviny a právo na obhajobu.

Podľa Ondreja Laciaka, právo na spravodlivý proces v sebe obsahuje dve integrálne súčasti a to:

- právo na prístup k súdu, pričom jeho obsah musí rešpektovať požiadavky nezávislosti a nestrannosti, zákonného zriadenia a adekvátnej právomoci,
- právo na spravodlivý proces, ktorý v sebe zahŕňa viacero dôležitých súčastí a to predovšetkým:
  a) právo na spravodlivé súdne konanie,
  b) rovnosť zbraní,
  c) právo byť prítomný na prerokovaní trestnej veci,
  d) prezumpciu neviny,

[1] ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 405 s.

e) prerokovanie veci v primeranej lehote.[2]

Požiadavka nezávislosti a nestrannosti súdov vyplýva jednak z Ústavy SR a rovnako tak aj zo osobitného právneho predpisu, ktorým je najmä zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich v znení neskorších predpisov. Ako uviedol Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom uznesení sp. zn. III. ÚS 16/00, „*existencia nestrannosti musí byť určená jednak podľa subjektívneho hľadiska, to znamená na základe osobného presvedčenia a správania sa konkrétneho sudcu v danej veci a jednak objektívne hľadisko, teda zisťovaním, či sudca poskytol dostatočné záruky, aby z tohto hľadiska bola vylúčená akákoľvek oprávnená pochybnosť*". Sudca sa nezaujatý a nestranný musí aj objektívne javiť v očiach nezaujatého pozorovateľa.

V prípade, ak by sudca nedával takúto záruku, je možné použiť námietku zaujatosti podľa ust. § 31 a nasl. TP. Podľa ust. § 31 ods. 1 TP, *„z vykonávania úkonov trestného konania je vylúčený sudca (...) u ktorého možno mať pochybnosť o nezaujatosti pre jeho pomer k prejednávanej veci alebo k osobám, ktorých sa úkon priamo týka, k obhajcovi, zákonnému zástupcovi, splnomocnencom alebo pre pomer k inému orgánu činnému v tomto konaní"*.

Podľa ust. § 31 ods. 5 TP, „*námietku zaujatosti je strana povinná vzniesť bez meškania, len čo sa dozvedela o dôvodoch vylúčenia."* Neoddeliteľnou súčasťou práva na spravodlivý proces je aj to, že tento bude vedený zákonným spôsobom, bez zbytočných prieťahov, rešpektujúc pritom práva zúčastnených subjektov a dodržiavajúc opatrenia proti predpojatosti súdov, ako aj orgánov činných v trestnom konaní.[3]

Rovnosť zbraní má obžalovanému garantovať možnosť svojimi tvrdeniami a dôkazmi vyvracať tvrdenia štátneho aparátu zastúpeného prokurátorom. V súvislosti s uvedeným však považujeme za potrebné uviesť, že ide o možnosť, nie o povinnosť obžalovaného. Ten nemá zákonnú povinnosť brániť sa. Faktickým neumožnením obrany by však došlo k porušeniu princípu rovnosti zbraní a porušeniu princípu kontradiktórnosti konania.[4] Veľmi úzko súvisí so zásadou kontradiktórnosti. Táto predstavuje faktickú možnosť strán navrhovať a predkladať súdu dôkazy na ich vykonanie. Strany tak musia mať možnosť predkladať tvrdenia a dôkazy.[5]

Prezumpcia neviny nepochybne veľmi úzko súvisí s právom obvinenej, resp. obžalovanej osoby na obhajobu. Základné právo na obhajobu predstavuje právo obvineného v trestnom konaní pripraviť si obhajobu, teda mať adekvátny čas na prípravu obhajoby a následne priestor na obhajobu v samotnom konaní buď sám, alebo prostredníctvom obhajcu.[6] Patrí sem aj zabezpečenie dôkazného bremena spočívajúceho na prokuratúre, pričom odôvodnené pochybnosti o vine obžalovaného sa musia vykladať v prospech obvineného.

Hoci by sa na prvý pohľad mohlo javiť, že právo na spravodlivý proces je absolútne, nie je tomu tak. Ako konštatoval aj Ústavný súd SR, „*obsah práva na spravodlivý súdny proces nespočíva len v tom, že osobám nemožno brániť v uplatnení práva alebo ich diskriminovať pri jeho uplatňovaní, obsahom tohto práva je i relevantné konanie súdov a iných orgánov Slovenskej republiky. Do práva na spravodlivý súdny proces nepatrí právo účastníka konania,*

[2] LACIAK, O.: Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní. In: Právnické listy 1/2020. Vědecké odborné články. Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň, 2020
[3] III. ÚS 25/2006
[4] *KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. Šamorín. Heuréka. 2013, s.72*
[5] *IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IuraEdition, 2010, s. 33*
[6] I. ÚS 407/2019

aby sa všeobecný súd stotožnil s jeho právnymi názormi, navrhovaním a hodnotením dôkazov."[7] Ako ďalej Ústavný súd zdôrazňuje, „*právo na spravodlivý súdny proces neznamená ani právo na to, aby bol účastník konania pred všeobecným súdom úspešný, teda aby bolo rozhodnuté v súlade s jeho požiadavkami a právnymi názormi."*[8] *„Do obsahu základného práva podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a práva na spravodlivý súdny proces podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd nepatrí ani právo účastníka konania vyjadrovať sa k spôsobu hodnotenia ním navrhnutých dôkazov súdom, prípadne sa dožadovať ním navrhnutého spôsobu hodnotenia vykonaných dôkazov (I. ÚS 97/97), resp. toho, aby súdy preberali alebo sa riadili výkladom všeobecne záväzných predpisov, ktorý predkladá účastník konania (II. ÚS 3/97, II. ÚS 251/03)".*

Ako tiež uvádza Ondrej Laciak, právo na spravodlivý proces neznamená to, že vždy bude rozhodnuté v prospech obvineného, ale že rozhodnutie, ktoré vzíde z trestného konania, má byť vždy zákonné a spravodlivé.[9] Spravodlivý proces v trestnom konaní z hľadiska obvineného je vtedy, ak sú garantované a dodržiavané všetky jeho práva a trestné konanie je vedené výlučne zákonným spôsobom, pričom konečné rozhodnutie vychádza zo všetkých vykonaných dôkazov.[10] Hoci toto právo nie je absolútne, poskytuje garancie a záruky riadneho a spravodlivého priebehu trestného konania, pričom by sa malo týkať celého trestného konania, nie iba jeho časti.

2 VZNESENIE OBVINENIA VŠEOBECNE

Vznesenie obvinenia možno chápať ako trestno-procesný právny úkon prípravného konania, ktorým orgán štátu (v Slovenskej republike výlučne orgán činný v trestnom konaní) mení právne postavenie konkrétnej osoby. Vznesenie obvinenia sa realizuje vydaním uznesenia o vznesení obvinenia, nie jeho doručením[11]. V praxi uznesenie o vznesení obvinenia vydáva spravidla policajt. Po rozhodnutí o začatí trestného stíhania ho možno považovať za najdôležitejší procesný úkon.[12]

V tejto súvislosti Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojej judikatúre[13] povedal, že *vznesenie obvinenia je najdôležitejším procesným úkonom prípravného konania, od ktorého sa odvíja ďalší procesný postup vo veci predovšetkým s ohľadom na zásahy do osobnej slobody obvineného. Na rozdiel od začatia trestného stíhania sa pri vznesení obvinenia vyžaduje záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, pričom tento záver musí byť dostatočne odôvodnený a*

[7] IV. ÚS 252/04
[8] I. ÚS 50/04
[9] LACIAK, O.: Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní. In: Právnické listy 1/2020. Vědecké odborné články. Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň, 2020
Pozri tiež ĽALÍK, T: Právo na spravodlivý súdny proces a zásada ne bis in idem podľa Dohovoru a správne trestanie. Justičná revue, roč. 67, č. 12, 2015 s. 1381-1402
[10] LACIAK, O.: Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní. In: Právnické listy 1/2020. Vědecké odborné články. Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň, 2020
Pozri tiež rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. IV. ÚS 252/04
[11] Uznesenie o vznesení obvinenia je účinné od jeho vydania. Je proti nemu síce prípustná sťažnosť (§185 ods. 2 Trestného poriadku), avšak táto sťažnosť nemá odkladný účinok (§185 ods. 6 Trestného poriadku), a preto je vykonateľné jeho vydaním.
[12] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné II, 2. doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer.2021.496 s.
[13] 4 Tdo 26/2016

musia mu predchádzať konkrétnejšie a presvedčivejšie zistenia než tie, ktoré sú potrebné na začatie trestného stíhania.

Základný význam tejto dôležitosti spočíva v tom, že v trestnom stíhaní „iba" vo veci (*in rem*) sa končí a začína sa viesť trestné stíhanie voči konkrétnej osobe (*in personam*) a tejto osobe je deklarované postavenie obvineného.[14]

Vychádza sa tak z formalizmu, ktorý je pre trestné konanie v SR príznačný, pretože osobu v zmysle § 33 Trestného poriadku možno považovať za obvinenú až vtedy, ak bolo proti nej vznesené obvinenie.

Opakom formalistického prístupu je prístup materiálneho chápania obvineného. Obvinenou je podľa tohto prístupu osoba, u ktorej, na základe zistených skutočností, existuje vyšší stupeň pravdepodobnosti, že spáchala trestný čin a môžu sa voči nej vykonávať procesné úkony.[15]

Vznesením obvinenia sa napokon napĺňuje aj zásada zákonnosti podľa §2 ods. 1 Trestného poriadku, ktorá hovorí, že *nikto nemôže byť stíhaný ako obvinený inak než zo zákonných dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovuje tento zákon*, ktorá vychádza z ústavnej zásady vyjadrenej v č. 17 ods. 2 Ústavy SR- *nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon*.

3 VZNESENIE OBVINENIA V APLIKAČNEJ PRAXI

V aplikačnej praxi možno neustále pozorovať jav, v ktorom sa OČTK snažia pred vznesením obvinenia nazhromaždiť také množstvo dôkazov, ktoré by eventuálne postačovali aj na podanie obžaloby.

Podľa nášho názoru je takýto postup nesprávny a okrem narušania plynulosti celého trestného procesu, zásadne zasahuje aj do zákonnosti takto vedeného procesu.

Na vznesenie obvinenia proti osobe je nevyhnutné naplnenie dvoch základných zákonných predpokladov, ktoré vyplývajú z ustanovenia § 206 ods. 1 Trestného poriadku:

1. *musí ísť o podklady vyplývajúce z trestného oznámenia alebo o zistené skutočnosti po začatí trestného stíhania a*
2. *je dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba.*

Ako to už často býva, aj otázka výkladu ustanovenia § 206 Trestného poriadku začne byť sporná až v momente, v ktorom sa aplikuje do praxe. Relatívne vágny pojem „*dostatočne odôvodnený záver"* je v praxi opakovane pod drobnohľadom nielen odbornej verejnosti, ale najmä obvinených a obhajcov.

Procesná obrana obvineného spravidla smeruje už v prvom okamihu (sťažnosť voči uzneseniu o vznesení obvinenia) k spochybneniu dostatočne odôvodneného záveru, že skutok spáchal obvinený a nesie sa celým trestným procesom.

Aj pri posudzovaní dôkazov, ktoré odôvodňujú záver, že trestný čin spáchala konkrétna osoba, sa uplatňuje zásada voľného hodnotenia dôkazov vyjadrená v § 2 ods. 12 Trestného

[14] ČENTÉŠ a kolektív. Trestný poriadok Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2019, s. 488. Obdobne aj v IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné II, 2. doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer.2021.496 s.

[15] Pozri napr. BELEŠ, A. in ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. Trestný poriadok II. §196-569. Bratislava: C. H. Beck, 2021 na s. 96

poriadku, ktorá hovorí, že *OČTK a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán*. Je tak v rukách OČTK, ako získané dôkazy vyhodnotia a ako budú ďalej postupovať.

Odborná literatúra[16] operuje s pojmom „vyšší stupeň pravdepodobnosti", ktorý je potrebný na odôvodnenie, že skutok spáchala konkrétna osoba. *Vznesenie obvinenia proti konkrétnej osobe nie je rozhodnutím o tom, že táto osoba trestný čin spáchala, ale vyjadruje iba vyšší stupeň pravdepodobnosti, že konkrétna osoba je páchateľom skutku, ktorý je trestným činom. Záver o tom, že je osoba obvinená nie je konečný, má povahu priebežného stavu, a nemusí byť ani hodnoverný, čo je zrejmé predovšetkým z toho, že už v prípravnom konaní môže byť napríklad trestné stíhanie obvineného zastavené prokurátorom podľa § 215 Trestného poriadku*.[17]

K povahe vznesenia obvinenia Ústavný súd Slovenskej republiky konštatoval, že je to *rozhodnutie, ktorým sa začína trestné konanie proti určitej osobe, nie je to rozhodnutie vo veci samej*.[18]

Vyšší stupeň pravdepodobnosti sa týka osoby páchateľa, nie spáchaného skutku a musí byť vyšší vo vzťahu k stupňu pravdepodobnosti začatia trestného stíhania vo veci. A naopak, vo vzťahu k obžalobe, bude na vznesenie obvinenia postačovať nižší stupeň pravdepodobnosti.

Predstavme si preto trestné konanie na časovej osi, ktorá bude začínať trestným oznámením a končiť odsudzujúcim rozsudkom. Je zrejmé, že na podanie trestného oznámenia stačia kvalitatívne úplne iné východiská ako východiská, ktoré sú potrebné, lepšie povedané nevyhnutné na odsúdenie páchateľa, resp. uznanie viny obžalovaného súdom I. stupňa.

A rovnako tak sa nepredpokladá, aby sa použili identické kvalitatívne východiská medzi jednotlivými míľnikmi trestného konania (trestné oznámenie, začatie trestného stíhania, vznesenie obvinenia, obžaloba, odsúdenie). Čím ďalej sa z časového a procesného hľadiska v trestnom konaní nachádzame, tým musí byť kvalitatívne východisko vyššie ako predchádzajúce.[19]

3.1 Delikátnosť vznesenia obvinenia

Vznesenie obvinenia dostáva osobu obvineného do naozaj delikátnej situácie, v ktorom sa súčasne ocitá v dvoch protichodných postaveniach.

Na jednej strane je so vznesením obvinenia spojený eventuálny priamy zásah do základných práv a slobôd obvineného, pretože každé trestné stíhanie predstavuje stret práva na

[16] Pozri napr. BELEŠ, A. in ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. Trestný poriadok II. §196-569. Bratislava: C. H. Beck, 2021 alebo Palarec, J., in Štefan Minárik a kolektív. Trestný poriadok- stručný komentár. Iura Edition.2010.1392 s.

[17] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné II, 2. doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer.2021.496 s.

[18] II. ÚS 494/2014-16

[19] Z našej skúsenosti v aplikačnej praxi často pozorujeme, že v prípravnom konaní sa orgány činné v trestnom konaní snažia vyčerpať všetky dôkazy, ktoré by mohli stačiť aj na uznanie viny obžalovaného.

ochranu súkromného života a práva na osobnú slobodu s verejným záujmom reprezentovaným štátnou mocou stíhať a súdiť páchateľov skutkov škodlivých pre spoločnosť.[20]

Právo na súkromný a rodinný život a právo na osobnú slobodu sú koncipované ako negatívne práva, teda ako práva, ktoré slúžia na ochranu pred nezákonnými zásahmi zo strany verejnej moci. Beleš uvádza,[21] že aj napriek konceptu prezumpcie neviny, *trestné stíhanie so sebou prináša nemalý difamačný účinok, ktorý pozostáva zo zásahu do súkromného a osobného života obvineného, do jeho cti a povesti*.

Nevieme, z čoho Beleš presne vychádza, nakoľko svoj text neoprel o žiadne zdôvodnenie. My si s uvedeným tvrdením dovolíme nesúhlasiť. Uznesenie o vznesení obvinenia nie je predsa konečným rozhodnutím o vine. Obvinenie sa vznáša v časti trestného konania, ktoré je neverejné a o skutočnosti, že je niekto obvinený má možnosť oboznámiť, okrem obvineného, obmedzený okruh ďalších osôb.[22]

Samotné vznesenie obvinenia ani nepredstavuje bezprostredný, primárny a ani sekundárny zásah do práv osoby, voči ktorej smeruje. Jednotlivé zásahy do práv a slobôd, ich obsah, rozsah a spôsob ich aplikácie je upravený pre každý procesný inštitút (napr. väzba).[23]

Na druhej strane protichodného postavenia obvineného pozorujeme, že iba obvinený môže uplatňovať práva, ktoré právny poriadok obvinenému priznáva. Možno to chápať aj tak, že vznesením obvinenia proti konkrétnej osobe orgán činný v trestnom konaní priznáva celý diapazón procesných práv, ktoré by inak nemohol uplatňovať a obvinený tak má oprávnený záujem na tom, aby bol formálne obvinený.

Uvedené práva počínajú možnosťou uplatnenia opravného prostriedku (podanie sťažnosti) voči uzneseniu o vznesení obvinenia, pokračujúc ďalšími právami ako napr. právo navrhovať dôkazy, ktoré svedčia o nevine obvineného, právo byť prítomný na procesných úkonoch a tak ďalej končiac právom preštudovať spis pre podaním návrhu na podaním obžaloby.[24]

Ide tak o dve spojené nádoby a z už načrtnutých súvislostí sa tak prirodzene vynára otázka, čo je pre osobu výhodnejšie. Či skoršie vznesenie obvinenia a priznanie, resp. nadobudnutie práv obvinenému alebo neskoršie vznesenie obvinenia a tým aj oddialenie eventuálnych zásahov do práva na súkromný a rodný život a práva na osobnú slobodu.

Jednoznačná odpoveď však neexistuje. My sa prikláňame skôr k možnosti, ktorá predpokladá vznesenie obvinenia skôr, resp. v momente, kedy proti osobe existuje aspoň jeden, hoc aj nepriamy dôkaz o tom, že skutok, ktorý je trestným činom, mohla spáchať konkrétna osoba.

---

[20] Pozri k tomu napr. nález *Ústavního soudu ČR*, sp. Zn. II. ÚS 655/11 z 30. augusta 2011.

[21] Pozri napr. BELEŠ, A. in ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. Trestný poriadok II. §196-569. Bratislava: C. H. Beck, 2021 na s. 97.

[22] Je na mieste zaoberať sa otázkou, prečo sa na verejnosti, najmä v masových médiách, objavujú celé uznesenia o vznesení obvinenia. To je však ale otázkou interpretácie obvinenia jednak toho kto uznesenie o obvinení zverejňuje a tiež toho, kto sa s ním oboznamuje. Bolo by predsa v príkrom rozpore so zákonom nevydať uznesenie o vznesení obvinenia len pre to, že by toto mohlo byť zverejnené a interpretované spôsobom, ktorý by v čitateľovi vyvolával pocit, že obvinený je zároveň vinný.

[23] SRHOLEC, M. Trestnoprávny formalizmus nás každodenný, no. 3 dostupné online tu: www.pravnelisty.sk/clanky/a605-trestnopravny-formalizmus-nas-kazdodenny-no-3 (citované dňa 7.3.2022)

[24] Samozrejme práva obvineného nezanikajú podaním obžaloby na súd, mení sa však jeho právne postavenie a náš príspevok je zameraný na prípravné konanie a obvineného.

V tejto súvislosti sa pozrime napríklad na nedávne rozhodnutie Krajského súdu Košice.[25] Išlo o prípad týrania maloletých detí ich matkou. Trestné oznámenie podával otec maloletých detí. Vyšetrovateľovi Policajného zboru bolo už od *začiatku zrejmé, že trestné oznámenie otca mal. detí bolo podané proti matke mal. detí, čo vyplývalo aj z uznesenia o začatí trestného stíhania*.

Krajský súd Košice ďalej uviedol, že *z dôvodu takéhoto postupu nemohla obžalovaná v rámci týchto procesných úkonov, ktoré vykonávala vyšetrovateľka, uplatňovať svoje práva, keďže uznesenie o vznesení obvinenia jej bolo doručené až po vykonaní uvedených úkonov. Takéto dôkazy nemôžu byť použité pre účely trestného konania, je totiž neprípustné viesť trestné stíhanie len „vo veci" pri splnení podmienok aj § 206 ods. 1 Tr. por., teda so zjavným a jednoznačným špecifikovaným a nezameniteľne známym páchateľom bez toho, aby zároveň bolo vznesené obvinenie aj tejto osobe. Nerešpektovanie uvedeného postupu reálne znamená, že podozrivý síce je materiálne obvinený, ale formálne nie, čím sa tejto osobe zabránilo uplatňovať procesné práva obvineného, napr. podávať opravné prostriedky a pod.*

Súd zároveň dodal*, že trestné stíhanie vo veci nesmie slúžiť na to, aby po nezameniteľnej identifikácii osoby páchateľa, vyšetrovateľ mu zámerne, (v danom prípade po dobu štyroch mesiacov) nevzniesol obvinenie, vykonával dôkazy len preto, aby ho zbavil možnosti uplatňovať procesné práva obvineného v zmysle Trestného poriadku*.

Obdobným, celkom atypickým prípadom sa vo svojej bohatej rozhodovacej praxi zaoberal aj Európsky súd pre ľudské práva.[26] Išlo o prípad, v ktorom Európsky súd pre ľudské práva posudzoval, či došlo k porušeniu čl. 6 ods. 3 písm. a) Európskeho dohovoru o ľudských právach. Uvedený článok hovorí, že každý, *kto je obvinený z trestného činu, má minimálne právo byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu*. Sťažovateľ nebol síce formálne obvinený, avšak bolo ho treba, vzhľadom na okolnosti, považovať za obvineného v zmysle čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Sťažovateľ sa tak dostal do postavenia, kedy nebol aj po desiatich rokoch oboznámený so svojím obvinením, trestné stíhanie bolo po celú dobu vedené proti neznámemu páchateľovi aj napriek tomu, že bolo zrejmé, že sťažovateľ patrí medzi podozrivých. Európsky súd pre ľudské práva konštatoval porušenie ustanovenia čl. 6 ods. 3 písm. a) Európskeho dohovoru o ľudských právach.

Okrem dopadov vznesenia obvinenia vo vzťahu k osobe obvinenej, má táto právna skutočnosť aj dopad vo vzťahu k osobe so statusom poškodený.[27] Podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku *poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, je tiež oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu*.

Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky[28] týkajúca sa namietaného porušenia základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy SR subjektom majúcim v rámci trestného konania postavenie poškodeného sa ustálila v tom,

[25] 4To/126/2020.
[26] Casse proti Luxembursku zo dňa 27.4.2006, č. 40327/02, § 74-75.
[27] Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. (§ 46 ods. 1 prvá veta Trestného poriadku.
[28] napr. I. ÚS 212/07, III. ÚS 109/06, III. ÚS 254/2010.

že poškodený v trestnom konaní, ktoré nedospelo do štádia vznesenia obvinenia konkrétnej osobe, nedisponuje možnosťou domáhať sa vyslovenia porušenia označeného základného práva.

Ústavný súd Slovenskej republiky považuje až vznesenie obvinenia za moment, ktorý *poskytuje poškodenému v trestnom konaní možnosť uplatňovať si ochranu proti konkrétnemu možnému pôvodcovi svojho poškodenia, a teda z neho robí „vec", na prerokovanie ktorej bez zbytočných prieťahov má nárok v zmysle čl. 48 ods. 2 ústavy (aj v zmysle čl. 6 ods. 1 dohovoru)*.[29]

ZÁVER

Vzniesť obvinenie konkrétnej osobe a zároveň sa vtesnať do mantinelov práva na spravodlivý proces je dozaista náročná úloha, pred ktorou sa orgány činné v trestnom konaní pravidelne ocitajú. Vždy je však podľa nás potrebné pamätať, že obvinenie nie je meritórne rozhodnutie vo veci a už vôbec nie je uznaním viny obvineného o spáchaní skutku. Podľa nášho názoru je pre aplikačnú prax dôležité upustiť od bezhlavého zbierania dôkazov svedčiacich proti obvinenému a v momente, kedy majú čo i len jeden nepriamy dôkaz o tom, že skutok spáchala konkrétna osoba,, túto obviniť a priznať jej plný diapazón práv (a povinností), ktoré jej Trestný poriadok priznáva.

POUŽITÁ LITERATÚRA

IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 1049 s., ISBN 978-80-8078-309-9

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné II, 2. doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer. 2021. 496 s. ISBN: 978-80816-87150

KURILOVSKÁ,L. Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. Šamorín. Heuréka. 2013, 141 s., ISBN: 978-80-89122-91-2.

LACIAK, O.: Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní. In: Právnické listy 1/2020. Vědecké odborné články. Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň, 2020

ĽALÍK, T: Právo na spravodlivý súdny proces a zásada ne bis in idem podľa Dohovoru a správne trestanie. Justičná revue, roč. 67, č. 12, 2015 s. 1381-1402. ISSN 1335-6461

SRHOLEC, M. Trestnoprávny formalizmus nás každodenný, no. 3 dostupné online tu: www.pravnelisty.sk/clanky/a605-trestnopravny-formalizmus-nas-kazdodenny-no-3

ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 405 s. ISBN 978-80-7380-343-8

[29] III. ÚS 178/2015.

PRÁVNICKÁ OSOBA AKO PÁCHATEĽ TRESTNÉHO ČINU VYDIERANIA[1]

LEGAL ENTITY AS AN OFFENDER OF EXTORTION

JUDr. Ivana Mokrá
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
mokra.ivana@gmail.com

Abstrakt: Oblasť priameho vyvodzovania trestnej zodpovednosti právnických osôb podľa zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej tiež „TZ PO“) je v kontexte aplikačnej praxe neodmysliteľne spätá s početnými aplikačnými problémami, ktoré sú výsledkom aj naďalej prebiehajúceho procesu etablovania predmetného zákona v právnom poriadku Slovenskej republiky. Z uvedeného dôvodu nie je prekvapením, že sa v tejto oblasti objavujú viaceré problémy, ktoré majú nielen procesnoprávny charakter, ale aj charakter hmotnoprávny. Hlavným cieľom príspevku je identifikovať osobitne špecifikovaný problém hmotnoprávnej povahy v podobe absencie skutkovej podstaty trestného činu vydierania v rámci pozitívneho výpočtu trestných činov obsiahnutých v § 3 TZ PO a to aj napriek tomu, že aplikačná prax naďalej potvrdzuje, že páchateľom trestného činu vydierania môže byť aj právnická osoba. Za týmto účelom komparatívne nahliadneme do právnej úpravy Českej republiky.

Kľúčové slová: právnická osoba, trestný čin vydierania, trest, aplikačný problém, Česká republika, Slovenská republika

Abstract: The area of direct inference of criminal liability of legal persons according to Act no. 91/2016 Coll. on Criminal Liability of Legal Entities and on Amendments to Certain Acts (hereinafter also “Act”) in the context of application practice is inextricably linked to numerous application problems, which are the result of the ongoing process of establishing the law in the Slovak Republic. For this reason, it is not surprising that several problems arise in this area, which are not only of a procedural nature but also of a substantive nature. The main aim of the contribution is to identify a specifically specified problem of a substantive nature in the form of the absence of the fact of the crime of extortion within the positive calculation of crimes contained in § 3 Act, despite the fact that application practice continues to confirm that the perpetrator of the crime of extortion legal person. For this purpose, we will take a comparative look at the legislation of the Czech Republic.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV- **19-0050.**

Key words: legal entity, extortion, penalty, application problem, Czech Republic, Slovak Republic

ÚVOD

Prijatím zákona o TZPO sa Slovenská republika stala štátom, ktorý ako ďalší v poradí zaviedol v intenciách Európskej únie priame vyvodzovanie trestnej zodpovednosti právnických osôb. Aj napriek legislatívne progresívnejšiemu kroku, ku ktorému zákonodarca týmto spôsobom pristúpil, je na mieste zhodnotiť, že predmetná právna oblasť vyvodzovania trestnej zodpovednosti právnickým osobám podlieha aj naďalej početným polemikám ako v procesnoprávnej, tak v hmotnoprávnej sfére. Dôvodom je aj skutočnosť, že ide aj naďalej o nevyčerpanú a relatívne mladú problematiku.

Sloboda a ľudská dôstojnosť je hodnota, ktorú zákonodarca v zmysle ochrany prostriedkami trestného práva povýšil na druhé miesto, a to hneď po ochrane zdravia a života. Túto skutočnosť je možné pozorovať aj s ohľadom na zaradenie trestných činov zasahujúcich do zmienených hodnôt do druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (ďalej tiež „TZ“) (od §§ 179 TZ až 203 TZ). V tejto súvislosti však nemožno opomenúť aj fakt, že ochranu predmetných hodnôt nie je možné obmedziť len na ustanovenia obsiahnuté v TZ. Inými slovami, za účelom komplexnejšej a najmä efektívnejšej ochrany predmetných hodnôt sú koncipované aj v právnych aktoch vyššej právnej sily nielen na vnútroštátnej, ale aj na európskej a medzinárodnej úrovni, ide napr. o čl. 17 až čl. 19 Ústavy Slovenskej republiky, čl. 4, čl. 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach alebo čl. 8 až čl. 10 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. S ohľadom na uvedené, nie je možné spochybniť úmysel zákonodarcov v podobe zabezpečenia ich čo najširšej ochrany.

Vychádzajúc z uvedeného je však potrebné upriamiť pozornosť na trestný čin, ktorý s ohľadom na skúmanú problematiku právnických osôb (tiež „PO“), vystupuje obzvlášť do popredia, a to trestný čin vydierania podľa § 189 TZ. Napriek tomu, že predmetný trestný čin, najmä jeho súčasná právna úprava, podlieha početným polemikám právnych odborníkov s ohľadom na jeho vzájomnú prelínanosť s trestným činom lúpeže, na podklade ktorej dochádza k početným aplikačným problémom pri určení správnej právnej kvalifikácie, dovolíme si vyhnúť sa v predkladanom príspevku načrtnutej spornosti a upriamiť pozornosť na absenciu zaradenia predmetného trestného činu do pozitívneho výpočtu trestných činov, ktoré sú spôsobilé pre vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti právnickej osobe. Táto skutočnosť je o to viac podstatnejšia, že súčasná aplikačná prax súdov Českej republiky aj naďalej potvrdzuje, že páchateľom trestného činu vydierania môže byť aj právnická osoba.

Napriek tomu, že rozhodnutia súdov Českej republiky nie sú s ohľadom na náš vnútroštátny právny poriadok záväzné, je na mieste prisúdiť im značný význam najmä z hľadiska ich obsiahnutia v odôvodneniach súdnych rozhodnutí prijímaných na našom území. V tejto súvislosti však máme za to, že môžu slúžiť ako inšpirácia pre nášho zákonodarcu vo vzťahu k predchádzaniu aplikačným problémom, ktoré môžu s ohľadom na absenciu zaradenia predmetného trestného činu do pozitívneho výpočtu *pro futuro* vzniknúť. Nosným cieľom predmetného príspevku je identifikovať právne vákuum, ktoré vzniká v prípade, ak sa fyzická osoba v mene osoby právnickej dopustí násilnej trestnej činnosti v podobe trestného činu

vydierania. Predkladaný príspevok tak nastolí otázku potreby rozšírenia pozitívneho výpočtu trestných činov spôsobilých na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti právnickým osobám aj o zmienený trestný čin, a to na podklade analýzy vybraného rozhodnutia z dielne súdov Českej republiky.

1 TRESTNÝ ČIN VYDIERANIA

1.1. Stručný historický exkurz od roku 1948

Po februárových udalostiach v roku 1948 bola prijatá nová ústava, ktorá predznamenala nástup totalitného režimu. Zmena politického režimu sa prejavila v následnom prijatí zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, ktorý si kládol za cieľ chrániť ako politické, mocenské, tak aj hospodárske zázemie novovznikajúceho politického zriadenia. Dotknutý zákon sa okrem iného stal východiskovým základom pre pripravovaný rekodifikovaný Trestný zákon, ktorý bol v rámci právnickej dvojročnice (1948-1950) prijatý pod č. 86/1950 Zb.[2] V zmysle predmetného zákona bol trestný čin vydierania upravený v § 233 TZ a jeho znenie v základnej skutkovej podstate bolo totožné so súčasne platnou trestnoprávnou úpravou. Napriek tomu bolo možné pozorovať určitý rozdiel v podobe, že za spáchanie trestného činu vydierania v základnej skutkovej podstate hrozil trest najviac na dva roky, na podklade čoho sme ho s ohľadom na súčasnú diferenciáciu trestných činov podľa závažnosti mohli radiť k prečinom. Vtedajšia právna úprava obsahovala jednu kvalifikovanú skutkovú podstatu, ktorá alternatívne obsiahla dve skutočnosti, a to konanie páchateľa so zbraňou a existenciu obzvlášť priťažujúcej okolnosti s výškou trestnej sadzby jeden až päť rokov.

Aj vzhľadom na to, že legislatívna úprava dostatočne nereflektovala potreby spoločnosti, došlo v priebehu deväťdesiatych rokov k jej novelizácii. Jednou z prvých zmien, ktorú priniesla novela zákona č. 557/1991 Zb., bolo rozšírenie alternatívneho naplnenia kvalifikovanej skutkovej podstaty o kvalifikačné znaky člena organizovanej skupiny, spôsobenia značnej škody, prípadne iného obzvlášť závažného následku alebo pre zárobok. V tejto spojitosti došlo k navýšeniu výšky trestnej sadzby na dva až osem rokov.

Dotknutý legislatívny stav bol však zachovaný len do momentu prijatia novely, ktorá pod číslom 248/1994 Z. z. priniesla komplexnú zmenu a rozlíšila dve kvalifikované skutkové podstaty. V poradí prvá kvalifikovaná skutková podstata bola doplnená o hmotný predmet útoku v podobe svedka, znalca alebo tlmočníka, ak sa páchateľ vydierania dopustí v súvislosti s výkonom ich povinností. Odsek tretí obsiahol spáchanie predmetného trestného činu v spojení s organizovanou skupinou pôsobiacou vo viacerých štátoch alebo spôsobenie smrti alebo škody veľkého rozsahu. Aj s ohľadom na závažnosť konania zákonodarca uprednostnil vyššiu hranicu trestnej sadzby v podobe piatich až dvanástich rokov. Poslednou novelou pred prijatím rekodifikovaného znenia TZ bola novela č. 421/2002 Z. z., ktorá rozšírila odsek druhý o takéto

[2] MOSNÝ, P. HUBENÁK, L. 2008. *Dejiny štátu a práva na Slovensku.* Košice: vyd. Aprilla, 2008. s. 244

konania na blízkej osobe, alebo osobe, ktorá je v starostlivosti alebo výchove páchateľa, alebo ak spôsobí takým činom ťažkú ujmu na zdraví.

Napriek početným zmenám, ku ktorým sa zákonodarca schýlil, vydieranie svoju súčasnú podobu nadobudlo až rekodifikáciou a to vo forme prijatia zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Jednou z nosných zmien bola najmä potreba prijatia osobitných kvalifikačných znakov. V tomto kontexte prišlo k systematickej zmene trestného činu vydierania tak, ako poznáme súčasné znenie skutkovej podstaty vychádzajúce z účinnosti od 01.05.2022. Znenie trestného činu vydierania tak pozostáva zo základnej skutkovej podstaty obsiahnutej v odseku prvom začínajúceho slovami „*Kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy*“[3] a troch kvalifikovaných skutkových podstát obsiahnutých v odseku druhom, treťom a štvrtom. Výraznú zmenu, ktorú je možné v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou pozorovať, je výška trestnej sadzby, v kontexte ktorej zákonodarca kategorizoval trestný čin vydierania s výškou trestnej sadzby dva až šesť rokov už medzi zločiny.

Od prijatia predmetného znenia sme boli svedkami doposiaľ len jednej novelizácie a to v podobe novely č. 312/2020 Z. z., ktorá doplnila kvalifikačný znak spoločného konania najmenej dvoch osôb.

1.2. Právny stav trestného činu vydierania *de lege lata*

V úvode bolo načrtnuté, že z pohľadu systematiky je menovaný trestný čin zaradený do druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona – *Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti* bližšie ide o prvý diel *Trestné činy proti slobode* a konkrétnejšie je potrebné poukázať na § 189 TZ.

Objektom predmetného trestného činu je sloboda rozhodovania jednotlivca, ktorej sa poskytuje ochrana v najširšom slova zmysle.[4] V tejto súvislosti je však možné hovoriť v kontexte kvalifikovaných skutkových podstát aj o sekundárnom objekte v podobe ochrany života a zdravia, resp. ich bezpečnosti.

Formulácia skutkovej podstaty v sebe zosobňuje konanie páchateľa, ktorý sa naplnenia objektívnej stránky analyzovaného trestného činu dopustí v prípade, ak iného násilím (psychickým alebo fyzickým), hrozbou takého násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel. Znak násilia obsiahnutý v objektívnej stránke značí, že podobne, ako pri trestnom čine lúpeže, ide o predikatívny trestný čin, ktorý je dokonaný už v momente použitia násilia bez potreby dosiahnutia zamýšľaného zámeru.[5] Nie je vylúčené, aby podoba donútenia osoby niečo konať zodpovedala opakovaným výslovným výrokom (príkazom) páchateľa sprevádzaných použitím násilia, aby poškodený niečo konal. V tejto súvislosti judikatúra súdov zdôrazňuje, že predmetné príkazy nie je možné bagatelizovať a zosobniť len do podoby nezrozumiteľných žiadostí.[6]

V súvislosti s trestným činom vydierania k násiliu, prípadne jeho hrozbe, zákonodarca alternatívne pripojil aj hrozbu ťažkej ujmy, ktorá sa, vychádzajúc z aplikačnej praxe, môže dotýkať spôsobenia majetkovej ujmy, ujmy na cti, dobrej povesti, prípadne môže smerovať

[3] Pozri § 189 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
[4] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tdo/56/2018 z dňa 21.11.2018
[5] Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tz 3/03 z dňa 24.04.2003
[6] Tamže

k rozvratu manželstva či rodinného života. V tejto spojitosti je potrebné posudzovať inú ťažkú ujmu aj vo vzťahu k osobným pomerom poškodeného či psychickému stavu.[7]

Vychádzajúc zo systematických delení subjektov, ktoré nám ponúka veda trestného práva a v nadväznosti na nami skúmaný trestný čin, je na mieste konštatovať, že dopustiť sa trestného činu vydierania smie ktokoľvek, kto naplní zákonodarcom predpokladané podmienky pre vyvodenie trestnej zodpovednosti. Z tohto dôvodu je subjekt skutkovej podstaty trestného činu vydierania všeobecný.

Súčasne platí, že trestný čin lúpeže je vo vzťahu k trestnému činu vydierania špeciálnym, t. j. cieľ aj prostriedky k jeho dosiahnutiu sú užšie.[8] Napriek na prvý pohľad početným zhodným znakom, tu nachádzame aj určité odlišnosti. Zatiaľ čo v spojitosti s lúpežou páchateľ koná v úmysle zmocniť sa cudzej veci, pri trestnom čine vydierania páchateľ koná tak, aby iného buď neoprávnene donútil niečo konať, opomenúť alebo trpieť.

PRÁVNICKÁ OSOBA AKO PÁCHATEĽ TRESTNEJ ČINNOSTI

Nosnou myšlienkou trestnej politiky uplatňovanej v kontexte vyvodzovania trestnej zodpovednosti je, že funkciou trestu je nielen ochrana spoločnosti pred trestnými činmi a páchateľmi a ich následné potrestanie, ale aj odradenie potencionálnych páchateľov od páchania trestnej činnosti, tzv. generálna prevencia. Avšak, aby generálna prevencia napĺňala svoju funkciu, je potrebné splniť dve parciálne podmienky. V prvom rade ide o požiadavku princípu právnej istoty[9] a spravodlivosti u ostatných členov spoločnosti a v rade druhom ide o odradenie ostatných potencionálnych páchateľov od páchania trestných činov. Táto myšlienka však nemôže byť zhmotnená v prípade, ak v kontexte vyvodenia trestnej zodpovednosti absentuje skutková podstata, na podklade ktorej by k potrestaniu páchateľa mohlo dôjsť.

Zavedenie trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb na našom území vyvstalo najmä z dôvodu zabezpečenia súladu s Dohovorom o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách (Paříž, 17. 12. 1997 (č. 25/2000 Sb.m.s.).[10] Napriek tomu, že očakávaným úspechom malo byť prijatie novely v podobe zákona č. 224/2010 Z. z., ktorá zaviedla ochranné opatrenia (zhabanie peňažnej čiastky a zhabanie majetku) pre právnické osoby s účinnosťou od 1.9.2010 a teda tzv. nepravú (nepriamu) trestnú zodpovednosť, je možné konštatovať, že aj s ohľadom na to, že do roku 2015 nedošlo k žiadnemu uloženiu predmetných sankcií, predpokladaný účel nebol naplnený. Koncept vyvodzovania nepriamej zodpovednosti bol následne nahradený zákonom č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 01.07. 2016, ktorý zaviedol tzv. pravú (priamu) trestnú zodpovednosť právnických osôb založenú na zásade pričítateľnosti.

---

[7] Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 6 Tdo 249/2005 z dňa 16.03.2005

[8] Správa trestného kolégia býv. NS ČSSR sp. zn. Tpjf 33/79 z dňa 11.02.1979

[9] „*Princíp predvídateľnosti rozhodovania a rozhodnutia znamená, že účastníci právnych vzťahov môžu legitímne očakávať, že štátne orgány budú v skutkovo a právne porovnateľných prípadoch rozhodovať rovnako.*“ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 275/2018 z dňa 25. 06. 2019

[10] *„Každá strana prijme v súlade so svojimi právnymi princípmi také opatrenia, ktoré sú potrebné na stanovenie právnej zodpovednosti právnických osôb za podplácanie zahraničného verejného činiteľa.“* Čl. 2 Dohovoru o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách

V priebehu prijímania zmieneného zákona sa predpokladalo, že pôjde o právny akt, ktorý bude vo vzťahu k ostatným trestným predpisom vystupovať značne autonómne. Po jeho prijatí však bolo zjavné, že ide „len“ o zákon dopĺňajúci dovtedy platnú trestnoprávnu úpravu, a na podklade ktorého dôjde k čiastočnému rozšíreniu trestnej zodpovednosti aj na právnické osoby. Tento fakt potvrdilo aj ustanovenie v § 1 ods. 2 TZ PO v znení: „*Ak tento zákon neustanovuje inak a ak to povaha veci nevylučuje,* ***na trestnú zodpovednosť právnickej osoby a tresty a ochranné opatrenie ukladané právnickej osobe sa vzťahuje Trestný zákon a na trestné konanie proti právnickej osobe sa vzťahuje Trestný poriadok.“*** Uvedenú skutočnosť potvrdzuje aj to, že zákonodarca nemal za potrebné legálne vymedziť pojem právnickej osoby a na tento účel je nevyhnutné aj naďalej nahliadať do súvisiacich právnych predpisov. Vychádzajúc z uvedeného sa zákon o TZ PO stal zákonom *lex specialis* vo vzťahu k všeobecným trestnoprávnym predpisom, ktorými sú TZ a TP, a vo vzťahu ku ktorým nie je vylúčená ich subsidiárna podpora.

Napriek tomu, že prijatie dotknutého zákona podlieha viacerým problémom, čo potvrdzuje aj početnosť jeho novelizácií,[11] aj s ohľadom na jeho krátku účinnosť, je na mieste predpokladať, že bude aj naďalej podliehať početným legislatívnym zmenám. Opodstatnenie tohto vyjadrenia je možné oprieť predovšetkým o súčasnú aplikačnú prax orgánov Českej republiky, ktoré aj naďalej dokazujú, že skutkové podstaty trestných činov nie je možné vymedziť tak, ako je tomu v súčasnej právnej úprave Slovenskej republiky, konkr. v ustanovení § 3 ods. 1 zákona o TZ PO. A to z dôvodu, že vychádzajúc z aplikačnej praxe, je spôsobilosť právnickej osoby spáchať trestnú činnosť značne širšia, než je tomu v kontexte dotknutého ustanovenia. V tejto spojitosti je pomerne aktuálnou polemika o potrebe zaradenia trestného činu usmrtenia podľa § 149 TZ do pozitívneho výpočtu.[12]

Napriek značne blízkej ako politickej, tak právnej histórii s Českou republikou je potrebné uviesť, že český zákonodarca zvolil odlišný prístup vymedzenia trestných činov spôsobilých na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti právnickým osobám. Po nahliadnutí do predmetného ustanovenia v podobe § 7 ods. 1 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim je možné pozorovať tzv. negatívny výpočet trestných činov. Inými slovami, český zákonodarca sa v tejto súvislosti vydal cestou vymedzenia tých trestných činov, ktorých sa právnická osoba dopustiť aj s ohľadom na limitáciu v rôznych ohľadoch nemôže. Predmetný postup sa však aj s ohľadom na aplikačnú prax zdá byť prijateľnejší a účinnejší, než ten, ktorý zvolil zákonodarca v našich podmienkach. Rozdiel je možné pozorovať už len v početnosti trestných činov, za ktoré môže súd Českej republiky na účel vyvodenia trestnej zodpovednosti uložiť trest.

Atraktivitu páchania trestnej činnosti právnickými osobami je možné pozorovať aj s ohľadom na štatistickú ročenku Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej tiež „MS SR“), v kontexte ktorej došlo za rok 2020 v porovnaní s rokom 2019 o viac než dvojnásobný nárast odsúdení právnických osôb.[13] V nadväznosti na uvedené je možné

[11] Od 01.07. 2016 bol doposiaľ sedemkrát novelizovaný.

[12] Pozri bližšie SZABOVÁ,E., 2018, *Trestná zodpovednosť právnických osôb v kontexte trestných činov proti životu a zdraviu* In DNY PRÁVA 2017 Část IX. Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi s. 323 – 341 ISBN 978-80-210-9046-0 (online : pdf) https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158 Masarykova univerzita Brno 2018

[13] Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky z roku 2020 – Trestná agenda

predpokladať aj naďalej rastúcu tendenciu páchania trestnej činnosti právnickými osobami. Aj keď štruktúra trestných činov odzrkadľuje vo veľkej miere najmä hospodársku trestnú činnosť,[14] domnievame sa, že aj s ohľadom na aplikačnú prax súdov Českej republiky nie je vylúčené, aby sa právnické osoby na našom území dopúšťali aj násilnej trestnej činnosti, a to napríklad v podobe trestného činu vydierania.

1.3. Podmienky vyvodenia trestnej zodpovednosti právnickej osoby

Základom vyvodzovania trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb sa stala tzv. identifikačná teória, ktorá veľmi úzko súvisí s personifikáciou právnickej osoby. Inými slovami, vzhľadom na to, že PO nedisponuje vlastnou osobitou schopnosť konať, konajú v jej mene priamo alebo nepriamo fyzické osoby. V naznačenej súvislosti je teda zrejmé, že v čase páchania trestného činu musí existovať spojitosť medzi konaním fyzickej osoby a záujmom právnickej osoby.[15]

Vychádzajúc z ustanovení §§ 3 a 4 TZPO je na mieste vysloviť záver, že vyvodenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby je možné v dvoch situáciách. V rade prvom ide o prípad, ak bol spáchaný trestný čin vymedzený v § 3 TZPO v prospech PO, v jej mene a v rámci jej činnosti, a to prostredníctvom buď štatutárneho orgánu alebo jeho člena, toho, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v PO, alebo osobou, ktorá je oprávnená zastupovať PO alebo za ňu rozhodovať. Ide najmä o valné zhromaždenie, predstavenstvo, konateľov, dozornú radu alebo kontrolnú komisiu družstva.

V rade druhom ide o situáciu, ak rovnako ako v prvom prípade, došlo k spáchaniu trestného činu vymedzeného v § 3 TZ PO, predmetný trestný čin spáchal zástupca alebo zamestnanec PO, ktorý konal v rámci opatrení, ktoré jej boli zverené PO a súčasne bol dotknutý trestný čin spáchaný v dôsledku nedostatočného dohľadu alebo kontroly, ktoré boli povinnosťou danej osoby. S predmetným zákonom veľmi úzko súvisí aj ustanovenie § 20 zákona č. 297/2008 Z. z. ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu, v kontexte ktorého zákonodarca uložil povinnosť právnickej osobe vypracovať program zameraný na ochranu vlastnej činnosti zameranej proti legalizácii a financovaniu terorizmu. Z toho dôvodu, ak uloženú povinnosť nesplní a zistí sa, že zamestnanec spáchal trestný čin z dôvodu absencie tohto programu, pričíta sa trestný čin v zmysle § 4 ods. 2 TZ PO právnickej osobe. V nadväznosti na uvedený prípad pričítania trestného činu právnickej osobe však zákonodarca sformuloval aj liberačný dôvod. Inými slovami, v prípade, ak PO preukáže, že s ohľadom na predmet činnosti, spôsob spáchania, následky trestného činu a okolnosti spáchania trestného činu je význam nesplnenia povinnosti dohľadu nepatrný, je možné, aby sa PO vyvinila (liberovala) z trestnej činnosti.

[14] Konkrétne došlo v priebehu roku 2020 k odsúdeniu právnických osôb za trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 TZ v 32 prípadoch a za trestný čin nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 TZ až v 45 prípadoch z celkovo 102 skutkov, za ktoré boli právnické osoby odsúdené.

[15] ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár.* 2 vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, 288 s. 70

1.4. Právnická osoba ako páchateľ trestného činu vydierania prostredníctvom konateľov spoločnosti v aplikačnej praxi Českej republiky

V predmetnej podkapitole podrobíme analýze vybraný judikát z dielne Krajského súdu v Prahe, na podklade ktorého upriamime pozornosť na nevyhnutnosť rozšírenia pozitívneho výpočtu trestných činov spôsobilých na vyvodenie trestnej zodpovednosti právnickým osobám aj o trestný čin, ktorý zasahuje do hodnoty slobody rozhodovania v podobe trestného činu vydierania.

Vychádzajúc z rozsudku Okresného súdu Praha – západ bola obžalovaná právnická osoba J.F. – SABS, s. r. o. uznaná vinnou zo spáchania zločinu vydierania podľa ustanovenia § 175 ods. 1, ods. 2 písm. c) Trestního zákoníka, ktorého sa mala dopustiť násilným pôsobením na poškodeného v úmysle pôsobiť na neho a donútiť ho k priznaniu k spáchaniu údajnej trestnej činnosti. Za tento zločin jej súd prvého stupňa uložil peňažný trest vo výške 100 celých denných sadzieb (jedna denná sadzba 1000Kč), celkovo 100 000 Kč a trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku, ktorý spočíva v tom, aby na svoje náklady uverejnila v niektorom celoštátnom tlačenom denníku do 14 dní od právoplatnosti špecifikovanú časť rozsudku.[16]

S vyslovením viny právnickej osobe za predmetný trestný čin sa stotožnil aj Krajský súd Praha, ktorý však z pozície odvolacieho súdu zrušil rozsudok v časti výroku o treste a rozhodol „len“ o uložení trestu zverejnenia časti rozsudku, v niektorom celoštátnom tlačenom denníku do 14 dní a to z dôvodu, že okresný súd podľa krajského súdu nevenoval dostatočný priestor skúmaniu majetkových pomerov PO pri jeho ukladaní. V tejto nadväznosti taktiež poukázal aj na vyjadrenie Najvyššieho súdu Českej republiky (ďalej tiež „NS ČR“) , ktorý judikoval povinnosť súdov v rámci úvah o ukladaní peňažného trestu bezprostredne sa zaoberať majetkovými pomermi páchateľov.[17]

V nadväznosti na cieľ predmetného príspevku je však nevyhnutné priblížiť skutkový stav, na podklade ktorého k predmetnému rozhodnutiu o odsúdení právnickej osoby za zločin vydierania vyššie uvedené súdy dospeli. V zmysle zákonných intencií si dovolíme aplikovať podmienky vyvodenia trestnoprávnej zodpovednosti v právnom poriadku SR na analyzovaný skutkový stav.

Obchodná spoločnosť J.F. – SABS. s. r. o. v rámci svojej podnikateľskej činnosti poskytuje ochranu rôznym objektom, napr. logistickým centrám, priemyselným areálom či rodinným domom. V nadväznosti na túto podnikateľskú činnosť uzatvorila pracovný pomer so zamestnancom F.N. (poškodený), ktorého pracovnou náplňou bolo stráženie objektu

[16] Rozsudok Okresného súdu Praha – západ sp.zn. 2 T190/2016- 647 z dňa 06.03.2018

[17] *„V rámci úvah o uložení peněžitého trestu podle § 67 a násl. tr. zákoníku je soud povinen nejdříve si opatřit údaje o majetkových poměrech pachatele, a jestliže se mu je nepodaří obstarat v dostatečném rozsahu, je oprávněn sám odhadnout majetkovou situaci pachatele a s přihlédnutím k tomuto svému odhadu stanovit výši peněžitého trestu. Jde o subsidiární postup soudu pro případ, když se dostupnými důkazy nepodaří blíže zjistit majetkové poměry pachatele tj. nejen jeho čistý denní příjem ve smyslu § 68 odst. 3 tr. zákoníku, ale ani hodnotu jeho majetku a ostatních zdrojů, které jsou relevantní pro určení výše denní sazby peněžitého trestu. Odhad soudu ovšem nemůže vykazovat libovůli, musí vycházet jednak z důkazů, které má soud k dispozici, jednak z logického posouzení možných příjmů pachatele a jeho majetku v závislosti na zjištění např. o jeho vzdělání, sociálním a profesním zařazení, způsobu života, ale též o jeho závazcích či jiných majetkových povinnostech apod. Pokud jde o dobytnost peněžitého trestu podle § 68 odst. 6 tr. zákoníku, závěry soudu se musí nezbytně opírat nejen o výše zmíněné spolehlivé zjištění hodnoty majetkových aktiv pachatele, ale také o informace o jeho závazcích, včetně rozsahu jeho zákonné vyživovací povinnosti a rozsahu povinnosti k náhradě škody.“* Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp.zn. 5 Tdo 829/2015 z dňa 16.12.2015

obchodnej spoločnosti ECP, a. s.. Dovolíme si však uviesť, že išlo o osobu, ktorá bola v minulosti opakovane potrestaná za trestnú činnosť nielen majetkového, ale aj násilného charakteru. V nadväznosti na plnenie si pracovných povinností sa však v čase stráženia objektu spoločnosti ECP, a.s. mala proti nej dopustiť majetkovej trestnej činnosti. Dotknutá obchodná spoločnosť žiadala o náhradu spôsobenej škody (vrátenie ukradnutých vecí) a súčasne požiadala spoločnosť J.F. – SABS s. r. o. o rozviazanie pracovného pomeru, resp. o vylúčenie F.N. zo stráženia jej areálu.[18]

Predmetného zločinu vydierania sa spoločnosť J.F. – SABS s. r. o. ako právnická osoba mala dopustiť prostredníctvom konania obžalovaného J.F., ako svojho štatutárneho orgánu – konateľa a spoločníka a súčasne prostredníctvom konania obžalovaného P.T., ako svojho spoločníka, a to v záujme udržania jej obchodných aktivít. Inými slovami, konanie zamestnanca F.N. bezprostredne ohrozovalo jej povesť a pracovné aktivity a zvýšilo riziko ukončenia kontraktu o poskytovaní ochrany spoločnosti ECP, a.s.. Z tohto dôvodu obžalovaní spoločne dňa 08. 02. 2016 v čase od 18:00 hod. do 19:30 hod, v okrese Praha-západ, v spoločnosti ECP, a. s., slovne i fyzicky napadli poškodeného F.N., a to takým spôsobom, že obžalovaný J.F. udrel poškodeného do tváre, skrútil mu pravú ruku za chrbát a následne ho spoločne s obžalovaným P.T. spútali kovovými putami a posadili na stoličku. Následne ho J.F. kopol kolenom do hrudníka a do rebier, udrel obuškom cez ľavé stehno, škrtil ho a vyhrážal sa mu, že ho utopí v hasičskej nádrži. Obaja obžalovaní potom požadovali, aby sa priznal ku krádeži, pričom P.T. poklepkával na puzdro strelnej zbrane na opasku. Poškodenému F.N. útokmi spôsobili zranenia spočívajúce v niekoľkých hematómoch v oblasti ľavej lopatky a hrudníka, ďalej hematómy na rukách a na zápästiach, zodpovedajúce upevneniu pút, a opuch so zníženou hybnosťou prstov na pravej ruke so zlomeninou záprstnej kostičky s nutnosťou fixácie sadrovou dlahou, priečny pruhový centrálny hematóm zodpovedajúci úderu obuškom alebo tyčou a tržnú ranu na spodnej pere. Liečenie týchto následkov trvalo po dobu asi šiestich týždňov s postupne slabnúcimi obmedzeniami na obvyklom spôsobe života.[19]

V tejto súvislosti je potrebné dodať, že po predmetnom konaní sa obžalovaní dopustili aj trestného činu lúpeže a to takým spôsobom, že za pomoci fyzického násilia sa zmocnili osobných dokladov a vecí poškodeného, konkr. plynovej pištole (1.000,-Kč) v opaskovom puzdre (300,-Kč), opasku (200,-Kč), mobilného telefónu (300,-Kč) s nabíjačkou (100,-Kč) a SIM kartou O2 (150,-Kč), kľúčov od osobného automobilu Ford Mondeo (1.500,-Kč) a zatváracieho nožíka (500,-Kč). [20]

Napriek tomu, že sa obžalovaná PO vo vzťahu k trestnému činu vydierania snažila s odkazom na ustanovenie § 8 ods. 5 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (ďalej tiež „TO PO“)[21] vyviniť (exkulpovať) zo zodpovednosti za predmetný trestný čin s poukazom na to, že prijala vnútorné predpisy, ktoré mali zamedziť neprijateľnému konaniu jej zamestnancov, súd túto obhajobu neprijal a to z dôvodu, že v záujme právnickej osoby sa trestnej činnosti dopustil jej konateľ a spoločník. Aj z tohto

[18] Rozsudok Krajského súdu Praha sp. zn. 11 To 134/2018 – 684 z dňa 24.05. 2018
[19] Rozsudok Krajského súdu Praha sp. zn. 11 To 134/2018 – 684 z dňa 24.05. 2018
[20] Tamže
[21] *Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zprostí, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.* § 8 ods. 5 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení

dôvodu je zjavné, že zmienené vnútorné predpisy sa nedodržovali a práve dotknuté osoby, ktoré mali vystupovať z pozície ich dodržiavania, ich nerešpektovali. To, že právnická osoba nevynaložila dostatočné úsilie na to, aby protiprávnemu konaniu osôb zabránila, dokazuje aj skutočnosť, že do pozície ochrany objektov zamestnala osobu, ktorá sa v minulosti opakovane dopúšťala majetkovej a násilnej trestnej činnosti. Z uvedeného dôvodu súd nemohol dať za pravdu PO a odsúdil ju za predmetný trestný čin. [22]

Nad rámec prejednávaného krajský súd uviedol, že súd prvého stupňa opomenul otázku možnosti vyvodenia trestnej zodpovednosti aj za trestný čin lúpeže. V tejto súvislosti poznamenal, že vzhľadom na to, že štátny zástupca nepodal v neprospech právnickej osoby odvolanie, nie je možné rozsudok zmeniť v zmysle zásady zákazu reformatio in peius. Z tejto pozície tak len akademicky poznamenal, že konanie páchateľov, ktoré naplnilo skutkovú podstatu trestného činu lúpeže, by mohlo byť podľa niektorých názorov trestnoprávnej teórie o vyvodzovaní zodpovednosti právnickej osobe pričítané, a to z dôvodu špeciálnosti trestného činu lúpeže vo vzťahu k trestnému činu vydierania, t. j. cieľ aj prostriedky k jeho dosiahnutiu sú užšie,[23] avšak súčasne dodal, že skutok, ktorý u fyzickej osoby bude napĺňať skutkovú podstatu trestného činu lúpeže, môže u právnickej osoby, ktorej je pričítaný, naplniť znaky skutkovej podstaty trestného činu subsidiárneho a teda vydierania.[24]

Obhajca PO podal proti predmetnému rozsudku dovolanie, v ktorom namietal najmä dovolací dôvod v zmysle ustanovenia § 265b odst. 1 písm g) Tr. ř., že súdy nesprávne aplikovali ustanovenie § 8 ods. 5 TO PO, pretože obvinení konali len v záujme zabránenia hrozby straty kontraktu na stráženie areálu spoločnosti ECP, a.s.. V tejto súvislosti však ani Najvyšší súd Českej republiky nedospel k záveru o naplnení zákonných podmienok pre aplikovanie predmetného ustanovenia. V tejto súvislosti NS ČR zdôraznil, že k prijatiu záveru o exkulpácii nie je možné dospieť aj z toho dôvodu, že trestná činnosť bola spáchaná práve tými osobami, ktoré majú primárne prijímať opatrenia na predchádzanie páchaniu trestnej činnosti a súčasne ich majú nielen dodržiavať, ale aj kontrolovať a reagovať na ich prípadné porušenie.[25]

V zmysle priblíženého judikátu si dovolíme poznamenať, že súčasná právna úprava o TZ PO na území Slovenskej republiky s dôrazom na uplatňovanie zásady pričítateľnosti by mohla naplniť viaceré očakávania nielen odbornej, ale aj laickej verejnosti o vyvodzovaní trestnej zodpovednosti voči právnickým osobám. Avšak strohosť súčasného taxatívneho výpočtu trestných činov predznamenáva výraznú praktickú nedostatočnosť vo vzťahu k aplikačnej praxi. Túto skutočnosť potvrdzujú aj rozhodnutia českých súdov.

Z uvedeného dôvodu dávame na zváženie slovenskému zákonodarcovi *de lege ferenda* potrebu legislatívnej zmeny predmetného zákona, a to v podobe rozšírenia pozitívneho výpočtu trestných činov spôsobilých na vyvodenie trestnej zodpovednosti právnických osôb aj o trestný čin vydierania podľa § 189 TZ.

[22] Rozsudok Krajského súdu Praha sp. zn. 11 To 134/2018 – 684 z dňa 24.05. 2018
[23] Správa trestného kolégia býv. NS ČSSR sp. zn. Tpjf 33/79 z dňa 11.02.1979
[24] Rozsudok Krajského súdu Praha sp. zn. 11 To 134/2018 – 684 z dňa 24.05. 2018
[25] Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 6 Tdo 1332/2018 – 32 z dňa 21.11. 2018

ZÁVER

Oblasť priameho vyvodzovania trestnej zodpovednosti právnickým osobám zaraďujeme medzi problematiky podliehajúce aktívnym polemikám nielen na legislatívnej úrovni, ale aj na úrovni akademickej. Uvedená skutočnosť nie je prekvapením aj z toho dôvodu, že etablovanie predmetného zákona u nás ešte stále prebieha. V tejto súvislosti tak dochádza k jeho postupnému prispôsobovaniu sa a aplikovaniu v podmienkach nášho európskeho trestného procesu. Ide o výzvu, ktorej čelia nielen súdy, ale aj orgány činné v trestnom konaní. Avšak odhliadnuc od tejto okolnosti, nie je možné konštatovať vysokú kredibilitu analyzovaného zákona a to z dôvodu, že napĺňanie účelu Trestného poriadku obsiahnutého v § 1 ods. 1 v podobe náležitého zistenia a následného spravodlivého potrestania páchateľa aj naďalej nie je možné.

V tejto súvislosti sa preto javí nevyhnutným rozšíriť pozitívny výpočet trestných činov spôsobilých na vyvodenie trestnej zodpovednosti právnickým osobám obsiahnutých v ustanovení § 3 TZ PO aj o trestný čin vydierania podľa § 189 TZ. Spôsobilosť pričítania predmetného trestného činu právnickej osoby aj naďalej dokazujú judikáty súdov Českej republiky. Napriek tomu, že právnu úpravu zmienenej oblasti na území Slovenskej republiky nemôžeme označiť za identickú s Českou republikou, nie je vylúčené, aby sa ňou aspoň v parciálnych otázkach nemohol slovenský zákonodarca inšpirovať.

Predložený príspevok predstavuje len čiastkovú analýzu problémov, s ktorými sa bude musieť zákonodarca, orgány činné v trestnom konaní, ako aj súdy v blízkej dobe vysporiadať. S poukazom na judikatúru, ako aj aplikačnú prax súdov Českej republiky, je však možné zabezpečiť, aby sa im na našom území podarilo včas predísť a súčasne predmetný účel Trestného poriadku dotýkajúci sa spravodlivého potrestania páchateľa týmto spôsobom naplniť.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knihy

MOSNÝ, P. HUBENÁK, L. 2008. *Dejiny štátu a práva na Slovensku.* Košice: vyd. Aprilla, 2008. ISBN 978-80-89346-02-8. s. 376

ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár.* 2 vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, 288 s. 70

Rozhodnutia súdov

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 275/2018 z dňa 25. 06. 2019

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tz 3/03 z dňa 24.04.2003

Rozsudok Krajského súdu Praha sp. zn. 11 To 134/2018 – 684 z dňa 24.05. 2018

Rozsudok Okresného súdu Praha – západ sp.zn. 2 T190/2016- 647 z dňa 06.03.2018

Správa trestného kolégia býv. NS ČSSR sp. zn. Tpjf 33/79 z dňa 11.02.1979

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 5 Tdo 829/2015 z dňa 16.12.2015

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 6 Tdo 249/2005 z dňa 16.03.2005

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tdo/56/2018 z dňa 21.11.2018

Články v zborníkoch

SZABOVÁ,E., 2018, *Trestná zodpovednosť právnických osôb v kontexte trestných činov proti životu a zdraviu* In DNY PRÁVA 2017 Část IX. Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi s. 323 – 341 ISBN 978-80-210-9046-0 (online : pdf) https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158 Masarykova univerzita, Brno 2018

Iné

Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky z roku 2020 – Trestná agenda https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2021/Statisticka_rocenka_2020/I.%20Trestn%C3%A1%20agenda_2020.pdf navštívené dňa 28.02.2022

Štatistická správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2020 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike https://www.nrsr.sk/web/Dynamic /Document Preview.aspx?DocID=499313 navštívené dňa 27. 02. 2022

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení

zákon č. 91/2016 Z.z. o tresnej zodpovednosti právnických osôb

PRÁVO ODSÚDENEJ OSOBY NA PODANIE SŤAŽNOSTI A MOŽNOSTI JEHO ZNEUŽITIA

RIGHTS OF THE CONVICTED PERSON TO SUBMIT A COMPLAINT AND THE POSSIBILITY OF ITS ABUSE

JUDr. Michal Solárik
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
michalsolarik1@gmail.com

Abstrakt: Článok sa zaoberá možnosťou ochrany práv odsúdených, ktoré je zabezpečené najmä prostredníctvom ich zákonom priznanej možnosti podávať sťažnosti v zmysle zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov. Jeho hlavnú časť tvorí determinovanie realizácie podávať sťažnosti v rámci slovenského väzenstva, no zaoberá sa taktiež možnosťou zneužitia tohto zákonom priznaného práva odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody. Mimo uvedeného pojednáva o možnostiach úpravy zákonných ustanovení vo vzťahu k možnej eliminácii zneužitia tohto práva odsúdenými osobami.

Kľúčové slová: výkon trestu odňatia slobody, práva osôb vo výkone trestu odňatia slobody, právo podávať sťažnosti, ochrana práv odsúdených.

Abstract: The article deals with the possibility of protection of the rights of convicts, which is ensured mainly through their legally granted possibility to file complaints in accordance with Act no. 4/2001 Coll. on the Prison and Judicial Guard Corps, as amended. Its main part is the determination of the implementation of filing complaints within the Slovak prison, but it also deals with the possibility of abuse of this law granted to convicts serving a custodial sentence. In addition, it discusses the possibilities of amending the legal provisions in relation to the possible elimination of abuse of this right by convicted persons.

Keywords: serving of a custodial sentence, the rights of persons serving a custodial sentence, the right to lodge complaints, the protection of the rights of convicts on.

ÚVOD

V právnom štáte je bezpečnosť občanov, ale i ochrana samotnej spoločnosti základnou prioritou. Neodmysliteľnou súčasťou právneho štátu je aj dohľad nad tým, aby občanom boli zachované a súčasne dodržiavané ich základné ľudské práva, ktoré sú garantované Ústavou SR, medzinárodnými dokumentami a ďalšími právnymi predpismi. Za účelom ochrany pred

protiprávnym konaním došlo k vytvoreniu jednak právnych noriem upravujúcich práva, ktoré požívajú ochranu a taktiež povinnosti, ktoré je každý povinný dodržiavať. Porušovanie právnych noriem a páchanie trestných činov je spojené s následkom, ktorý vedie k sankciám voči páchateľom. Vykonávacie konanie, ako posledné štádium trestného konania, nadväzuje na právoplatné odsudzujúce rozhodnutie súdu, na základe ktorého je odsúdeným uložená niektorá z mnohých trestnoprávnych sankcií. Jednou z predmetných trestnoprávnych sankcií je aj trest odňatia slobody v jeho nepodmienečnej podobe. V prípade spomenutého vykonávacieho konania v jeho nepodmienečnej podobe dochádza v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody taktiež k modifikácii rozsahu práv odsúdených osôb. Napriek uvedeným skutočnostiam je podstatné, aby bolo taktiež aj odsúdeným zabezpečené dodržiavanie a ochrana ich základných práv počas pobytu vo výkone trestu odňatia slobody. S poukazom na možnosť efektívneho uplatňovania a teda aj následnej možnosti adekvátne zabezpečovať ochranu svojich práv, disponujú odsúdení v zmysle zákonných ustanovení zákona 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ZVJS“) možnosťou podávať sťažnosti, žiadosti, ale taktiež aj rôzne podnety adresované štátnym inštitúciám SR, ktoré sú oprávnené prejednávať žiadosti, podnety alebo sťažnosti dotýkajúce sa ľudských práv. V tomto ponímaní je však u odsúdených častokrát badať skutočnosť, že predmetné, zákonom priznané právo, zneužívajú ako istý nástroj pomsty voči štátu alebo samotnému Zboru väzenskej a justičnej stráže. Je preto nevyhnutné uvažovať nad zákonnými možnosťami eliminácie takejto možnosti zneužívania práva, avšak bez toho, aby nebolo odsúdeným nepriaznivo ovplyvnené právo na ochranu ich záujmov a práv. V uvedenom článku sa teda budeme snažiť priblížiť nielen právo odsúdených na ochranu ich zákonom priznaných práv, no taktiež aj isté úvahy *pro futuro* vo vzťahu k častému zneužívaniu práva podávať sťažnosti. S poukazom na uvedené je však potrebné mať neustále na zreteli, že trest, ako následok za protiprávny čin spôsobený zásahom do práv občanov, ktorí porušili právne predpisy, je zákonný spôsob potrestania páchateľa a tento musí prijať aj zásah do vymedzených práv ako určitú sankciu za spôsobené protiprávne činy.

1 OCHRANA PRÁV ODSÚDENÝCH VO VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY

Výkon trestu odňatia slobody možno označiť za veľmi zásadný vstup štátnej moci do jednotlivých základných práv a slobôd priznaných jednotlivcovi. V tejto súvislosti možno hovoriť o tak výraznom vstupe do základných práv a slobôd, že pre istú časť spoločnosti, ktorá sa hodnotovo radí do západnej civilizačnej sféry, je vítané, že máme v našom právnom poriadku veľké množstvo „bŕzd a protiváh“, ktoré vo svojej podstate docieľujú to, aby sa istý nerovný vzťah medzi štátom a občanom vyrovnával.

Je nutné uviesť, že odsúdení majú v rámci výkonu trestu odňatia slobody právo, aby boli dostatočne rešpektované ich práva priznané jednotlivými ustanoveniami zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZVTOS“), ale taktiež aj všeobecné ľudské práva i slobody, ktorých základ zostáva zachovaný a neobmedzuje sa na základe uväznenia. Tu možno hovoriť o univerzálnych právach (právo na život, ľudskú dôstojnosť a i.), ktoré nie sú nijakým spôsobom menené v dôsledku výkonu trestu odňatia slobody. Mimo už uvedeného, odsúdený taktiež disponuje osobitným právom, v zmysle ktorého je mu garantované dodržiavane a rešpektovanie jeho práv priznaných ustanoveniami

ZVTOS, ale taktiež aj to, aby mu ich výkon bol umožnený zákonným spôsobom a v zákonnom rozsahu.[1]

S cieľom i možnosťou efektívneho uplatňovania a následného zabezpečovania svojich práv disponujú odsúdení v zmysle zákonných ustanovení ZVTOS možnosťou podávať sťažnosti, žiadosti, ale taktiež aj rôzne podnety adresované štátnym inštitúciám SR, ktoré sú oprávnené prejednávať žiadosti, podnety alebo sťažnosti dotýkajúce sa ľudských práv. V tomto ponímaní je jednoznačné, že odsúdení, ktorí sa cítia byť na svojich právach poškodení vo výkone trestu odňatia slobody, majú zákonnú možnosť adresovať oprávneným orgánom konkrétne písomnosti, ktoré vo svojom obsahu nasvedčujú, že ich garantované práva nie sú dodržiavané, rešpektované, resp. sú porušované.[2]

V rámci pravidla č. 70 k návrhu odporúčania Výboru ministrov (2005), 163 dodatok, z 2. novembra 2005: *„ Väzni musia mať neobmedzenú možnosť podávať žiadosti a musia mať vytvorený priestor na podávanie sťažností tak vo vnútri, ako aj mimo väzenského systému. Väzenské orgány nemajú brániť podávaniu žiadostí alebo sťažností ani zaň trestať, ale majú umožniť efektívne vykonávanie práv stanovených v tomto pravidle. Tým sa nezabraňuje zavedeniu právnych mechanizmov, ktorých cieľom je riešenie menej podstatných problémov.“*[3]

V kontexte sťažností možno uviesť, že dňa 6. 8. 2015 bolo ukončené medzirezortné pripomienkové konanie, ktoré sa týkalo *návrhu zákona, ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach v znení zákona č. 289/2012 Z. z.* V tomto smere išlo o iniciatívny materiál a jeho prioritou bolo najmä vytvorenie osobitnej právnej úpravy vybavovania sťažností obvinených a odsúdených osôb. Uvedeným návrhom bola do zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ZVJS“) zavedená deviata hlava s názvom „Sťažnosti obvinených a odsúdených“. V tomto prípade išlo najmä o reakciu na zvýšený počet podaných sťažností, ale taktiež zároveň bolo v zmysle Ministerstva spravodlivosti SR potrebné samotný proces vybavovania sťažností zefektívniť a zrýchliť vzhľadom na dovtedajší zdĺhavý proces ich vybavovania.[4]

Zo samotného obsahu novelizácie zákona o ZVJS bolo možné badať isté odlišnosti od dovtedajšieho zákonného postupu, ktorý sa uplatňoval vo vzťahu k vybavovaniu sťažností obvinených a odsúdených podľa zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach v znení zákona č. 289/2012 Z. z.. Zákon o ZVJS z dôvodu právnej istoty upravil aj to, že na postup organizačnej zložky ZVJS sa pri následnom vybavovaní sťažností nevzťahuje Správny poriadok ani osobitný zákon o sťažnostiach.

Je teda možné hovoriť o istej osobitnej právnej úprave, ktorá je platná popri už existujúcej všeobecnej úprave vo vyššie citovanom zákone o sťažnostiach. Právna úprava v zákone o ZVJS v celom spektre upravuje všetky možné procesy týkajúce sa sťažnosti od jej podania, cez samotné pozitívne, ale taktiež aj negatívne vymedzenie pojmu „sťažnosť“,

[1] MADLIAK, J. a kol. *Základy penológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. s.54
[2] TITTLOVÁ, M. *Zákon o výkone trestu odňatia slobody - Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 159
[3] pravidlo č. 70 k návrhu odporúčania Výboru ministrov (2005), 163 dodatok, z 2. novembra 2005
[4] GOGOLA, R. *Vybavovanie sťažností obvinených a odsúdených po novom.* [online] [cit. 2021-10-05]. Dostupné na: https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/vybavovanie-staznosti-obvinenych-a-odsudenych-po-novom.htm

odloženie sťažnosti, prešetrenie sťažnosti. Uvedené taktiež zakotvuje možné opravné prostriedky voči vybaveniu sťažnosti, ktorými je žiadosť o prešetrenie vybavenia sťažnosti (kontrolný mechanizmus – autoremedúra).[5]

Pokiaľ hovoríme o sťažnostiach, je v zmysle § 65db ods. 1 zákona o ZVJS na vybavenie sťažností odsúdených príslušný ústav, do ktorého pôsobnosti patrí činnosť, o ktorej sa sťažovateľ domnieva, že ňou boli porušené jeho práva alebo právom chránené záujmy. V tejto súvislosti sú teda jednotlivým ústavom od odsúdených doručované sťažnosti, pričom v organizačných zložkách ZVJS bolo v roku 2020 prijatých a vybavených celkovo 382 sťažností obvinených a odsúdených. V porovnaní s rokom 2019 možno evidovať pokles o 12 sťažností, kedy bol zaevidovaný počet 394 sťažností. Medziročne sa ochrany práv a právom chránených záujmov domáhalo o 3 % menej sťažovateľov ako v roku 2019. V roku 2020 bola v rámci pôsobnosti ZVJS jedna sťažnosť vyhodnotená ako opodstatnená, čo tvorí 0,26 % všetkých zaevidovaných sťažností.[6]

Tabuľka č.1 Prehľad sťažností obvinených a odsúdených od r. 2016 do r. 2020

Rok	Sťažnosti					
	opodstatnené		neopodstatnené		spolu	
	počet	%	počet	%	počet	%
2016	0	0	362	100	**362**	100
2017	2	0,33	605	99,67	**607**	100
2018	0	0	440	100	**440**	100
2019	0	0	394	100	**394**	100
2020	1	0,26	381	99,74	**382**	100

Prešetrovaním sťažnosti ZVJS zisťuje hlavne skutočný stav veci, ale taktiež aj jeho súlad alebo rozpor so všeobecne záväznými právnymi predpismi a internými predpismi ZVJS. Je zrejmé, že pri prešetrovaní sťažností odsúdených sa vychádza primárne z ich predmetu a na prešetrenie sťažnosti nemôže mať akýkoľvek vplyv to, kto sťažnosť podáva, proti komu je určená, ale taktiež ani akým spôsobom bolo podanie označené. Je taktiež nevyhnutné uviesť, že ZVJS a jednotlivé ústavy, voči ktorým dané podanie smeruje, ho prešetrujú vo všetkých bodoch sťažnosti. V tomto prípade však vyššie uvedený počet prešetrených sťažností nezahŕňa ich celkové množstvo, nakoľko pokiaľ sťažnosť obsahovala viacero samostatných bodov, každý jeden z nich bol vyhodnotený samostatne. V celkovom ponímaní však možno uviesť, že sťažnosť bola vyhodnotená pod jedným spôsobom vybavenia, napr. aj ako neopodstatnená.

Pri pojme neopodstatnenosť sťažnosti možno spomenúť taktiež Uznesenie ÚS SR č. IV. ÚS 25/2011-8 zo dňa 31. januára 2011, kde tento konštatuje: *„V súlade s konštantnou judikatúrou ústavného súdu možno o zjavnej neopodstatnenosti sťažnosti hovoriť vtedy, keď namietaným postupom alebo namietaným rozhodnutím príslušného orgánu verejnej moci*

[5] GOGOLA, R. *Vybavovanie sťažností obvinených a odsúdených po novom.* [online] [cit. 2021-10-05]. Dostupné na: https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/vybavovanie-staznosti-obvinenych-a-odsudenych-po-novom.htm

[6] Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2020 [online] [cit. 2021-10-05]. Dostupné na: https://www.zvjs.sk/file/79aff245-9d9b-4e95-bdc2-95a7fc7fbfd2.pdf

nemohlo dôjsť k porušeniu základného práva alebo slobody, ktoré označil sťažovateľ, a to buď pre nedostatok príčinnej súvislosti medzi označeným postupom alebo rozhodnutím príslušného orgánu verejnej moci a základným právom alebo slobodou, porušenie ktorých sa namietalo, prípadne z iných dôvodov. Za zjavne neopodstatnenú sťažnosť preto možno považovať takú, pri predbežnom prerokovaní ktorej ústavný súd nezistil žiadnu možnosť porušenia označeného základného práva alebo slobody, reálnosť ktorej by mohol posúdiť po jej prijatí na ďalšie konanie.“[7]

Sťažnosti za rok 2020 v rámci ZVJS smerovali taktiež aj na možné porušovanie všeobecne záväzných právnych predpisov alebo interných predpisov ZVJS príslušníkmi, resp. taktiež aj zamestnancami ZVJS. V rámci nich je možné povedať, že najväčší počet sťažností bol smerovaný vo vzťahu k postupu príslušníkov ZVJS s celkovým počtom sťažností 203, čo predstavuje 53,1 % všetkých sťažností zaevidovaných v ZVJS. Pod pojem postup príslušníkov ZVJS je možné zahrnúť všetky tie konania, ktoré sa uplatňujú najmä pri dodržiavaní, ale taktiež aj zabezpečovaní práv a právom chránených záujmov osôb vo výkone trestu odňatia slobody. V poradí druhou, najviac sťažnosťami napádanou skupinou, boli podmienky výkonu trestu s počtom podaní 96. V tomto smere možno hovoriť o podaniach, kde odsúdení namietajú podmienky výkonu trestu v ústave, kapacitu ciel, materiálne vybavenie ciel alebo oddielov. Treťou v poradí je stravovanie a následnou oblasťou korešpondencia. Ďalšou napádanou oblasťou je nakladanie s finančnými prostriedkami a následne telefonovanie, právo na návštevu a nákupy. Ďalšie druhy sťažností smerovali na iné konania a činnosti príslušníkov ZVJS.[8]

[7] Uznesenie ÚS SR č. IV. ÚS 25/2011-8 zo dňa 31. januára 2011. Bližie pozri taktiež I. ÚS 66/98, tiež napr. I. ÚS 4/00, II. ÚS 101/03.

[8] Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2020 [online] [cit. 2021-10-05]. Dostupné na: https://www.zvjs.sk/file/79aff245-9d9b-4e95-bdc2-95a7fc7fbfd2.pdf

Tabuľka č. 2 Počet sťažností na konkrétne porušenie práv odsúdených

Vecné zameranie	2016		2017		2018		2019		2020	
	O	N	O	N	O	N	O	N	O	N
Nevybavenie žiadosti	0	0	0	13	0	15	0	14	0	0
Osobné veci, strata, odobratie	0	0	0	21	0	6	0	5	0	0
Pracovná odmena	0	0	0	2	0	1	0	1	0	1
Finančné náležitosti	0	14	0	14	0	14	0	13	0	11
Hygiena	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0
Duchovná starostlivosť	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0
Telefonovanie	0	0	0	7	0	10	0	9	0	6
Pracovné zaradenie a pracovné podmienky	0	1	0	11	0	11	0	10	0	0
Stravovanie	0	24	0	35	0	38	0	34	0	25
Balíky	0	1	0	2	0	3	0	3	0	0
Návštevy	0	13	0	17	0	11	0	10	0	5
Neobjektívny posudok	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0
Korešpondencia	0	15	0	27	0	18	0	16	0	22
Prehliadky	0	0	0	4	0	8	0	7	0	0
Premiestnenie, umiestnenie	0	8	0	23	0	11	0	10	0	0
Podmienky VV a VT	0	38	0	80	0	47	0	42	0	96
Nákupy	0	2	0	5	0	2	0	2	0	5
Postup príslušníkov zboru	0	141	2	326	0	238	0	212	1	202
Iné hľadisko	0	89	0	13	0	7	0	6	0	8
Spolu	**0**	**362**	**2**	**605**	**0**	**440**	**0**	**394**	**1**	**381**

Vysvetlivky:
O – opodstatnené sťažnosti, N – neopodstatnené sťažnosti.

Dodržiavanie lehôt, kvalita a v prípade nutnosti aj následné prijatie efektívnych opatrení slúžiacich na nápravu, ako aj ďalšie vyvodenie sankcií voči jednotlivcom, ktorí nedodržiavajú všeobecne záväzné právne predpisy alebo interné predpisy ZVJS, možno označiť za jeden z primárnych spôsobov zvyšovania dôveryhodnosti ZVJS, ako aj rezortu MS SR. Sťažnosti odsúdených možno taktiež považovať za kontrolný mechanizmus vo vzťahu ku skvalitneniu práce príslušníkov ZVJS a pri ich veľmi náročnej práci spojenej so zabezpečením výkonu trestu odňatia slobody. V tejto súvislosti je vo vzťahu ku sťažnostiam a žiadostiam možné dodať, že tieto je nevyhnutné archivovať tak v záujme väzenskej služby, ako aj pre potreby orgánov vykonávajúcich kontrolu vo väzenských zariadeniach.[9]

Mimo podávania sťažností priamo na zložky ZVJS sa odsúdení môžu obracať taktiež na súdne orgány, napr. v konaní o nezákonnom zásahu orgánu verejnej správy. V tomto smere je hlavným účelom takéhoto konania najmä odsúdenému poskytnúť súdnu ochranu, pokiaľ tento tvrdí, že bol akýmkoľvek spôsobom ukrátený na svojich právach a právom chránených záujmoch na základe nezákonného zásahu orgánu verejnej správy, ktorý nie je priamo rozhodnutím, ale bol zameraný priamo voči odsúdenému alebo v jeho dôsledku voči nemu priamo vykonaný. V tomto prípade možno vyhodnotiť súdne konanie za istú záruku, že vyslovením istej povinnosti odporcovi nepokračovať v doterajšom porušovaní práva navrhovateľa, ale taktiež v príkaze spočívajúcom v obnovení stavu pred nezákonným zásahom

[9] Bližšie pozri CPT/Inf (2002) 1 – Návšteva Bulharska v roku 1999 a CPT/Inf (2001) 20 – Návšteva bývalej juhoslovanskej republiky Macedónsko v roku 1998)

(ak je to možné) sa vytvorí celkom reálna možnosť, prostredníctvom ktorej sa eliminuje stav, ktorý vznikol protiprávnym konaním, resp. nekonaním orgánu verejnej správy.[10]

V tomto prípade možno spomenúť rozsudok NS SR, sp. zn. 85žz 2/2011, kedy sa navrhovateľ domáhal súdnej ochrany voči nezákonnému zásahu orgánu verejnej správy (MS SR), ktorého obsah mal spočívať v obmedzení jeho priznaných základných práv a slobôd počas výkonu trestu odňatia slobody. V rámci uvedeného taktiež namietal nezákonnosť a neústavnosť viacerých ustanovení zakotvených v PVTOS. NS SR v tomto ponímaní dospel k záveru, že jeho návrh nie je dôvodný, pričom okrem iného konštatoval, že z návrhu nie je zrejmé, akým spôsobom by mali príslušníci ZVJS ukrátiť navrhovateľa vo vzťahu k jeho základným právam, keď postupovali v súlade s ustanoveniami vyhlášky, ktoré sú platné a účinné, navyše, keď navrhovateľ existenciu neoprávneného zásahu nijakým spôsobom nepreukázal.[11] Akonáhle bol navrhovateľovi doručený rozsudok, tento sa následne obrátil na ÚS SR so svojou sťažnosťou, ktorou uviedol, že predmetným rozsudkom boli závažne porušené jeho základné práva a slobody. ÚS SR však jeho sťažnosť uznesením sp. zn. IV. ÚS 6/2012-8 zo dňa 12.1.2012 odmietol z dôvodu jej neopodstatnenosti. ÚS SR konštatoval: *„Zo sťažnosti vyplýva nespokojnosť sťažovateľa s výkladom pojmu „nezákonný zásah" podaným v odôvodnení napadnutého rozsudku najvyššieho súdu. Ústavný súd SR v tejto súvislosti zdôrazňuje, že táto skutočnosť sama o sebe nemôže byť dôvodom na vyslovenie porušenia čl. 46 ods. 1 ústavy (čl. 6 ods. 1 ústavy) a na toto porušenie nadväzujúcich základných páv podľa ústavy a práv podľa dohovoru, resp. dodatkového protokolu označených sťažovateľom v petite jeho sťažnosti."*[12]

Okrem vnútroštátnej sféry môže odsúdený taktiež podávať žiadosti, sťažnosti, resp. podnety aj medzinárodným orgánom, ale taktiež aj medzinárodným organizáciám, ktoré sú v tomto zmysle oprávnené v zmysle platných medzinárodných zmlúv, ktorými je SR taktiež viazaná, pojednávať o uvedených podnetoch, sťažnostiach či žiadostiach, ktoré sa priamo dotýkajú základných ľudských práv.

Pokiaľ chceme hovoriť o porušení práv, ktoré majú svoj pôvod v právnej úprave, je v tomto smere možné obrátiť sa rovno na ESĽP v Štrasburgu. V tomto prípade tak urobil aj sťažovateľ Laduna,[13] pri ktorom možno uviesť, že jeho sťažnosť bola vyhlásená ESĽP za prijateľnú a to s tým, že na vnútroštátnej úrovni nemá adekvátny vnútroštátny prostriedok nápravy. ESĽP v obdobných prípadoch taktiež poukazuje na konštantnú judikatúru ÚS SR, na základe ktorej je ÚS SR v rámci rozhodovania o individuálnych sťažnostiach na základe čl. 37 viazaný prezumpciou ústavnosti a zákonnosti právnych aktov. Na základe uvedeného v takomto konaní jednoducho nie je možné rozhodovať o súlade právnych predpisov.[14] Vzhľadom na skutočnosť, že ÚS SR nemal zákonnú právomoc tieto sťažnosti preskúmať, ESĽP v tomto smere vyslovil, že sťažovatelia majú vo vzťahu k nemu priamy prístup. V ďalších prípadoch ESĽP vyslovil, že považuje za účinný prostriedok nápravy napr. zákon o

[10] Práva a slobody osôb vo výkone trestu odňatia slobody. In*: Zo súdnej praxe*, roč. 17, č. 3, 2012, s. 143.
[11] bližšie pozri rozsudok NS SR sp. zn. 85žz 2/2011
[12] Uznesenie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 6/2012-8 zo dňa 12.1.2012
[13] Bližšie pozri Rozhodnutie ESĽP Laduna proti Slovenskej republike z 13. decembra 2011, týkajúce sa sťažnosti č. 31827/02
[14] Bližšie pozri rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 10/07 a sp. zn. IV. ÚS 253/08

zodpovednosti štátu za škodu, resp. žalobu na ochranu osobnosti.[15]

2 DÔSLEDKY ZNEUŽÍVANIA PRÁVA ODSÚDENÝCH NA PODÁVANIE SŤAŽNOSTÍ A MOŽNÉ EFEKTÍVNE ZNÍŽENIE PODÁVANÝCH SŤAŽNOSTÍ

Ako už bolo vyššie uvedené, jedným zo základných prvkov systému, dôsledne kontrolujúceho samotné uplatňovanie jednotlivých právomocí orgánov SR (v našom prípade najmä dotýkajúcich sa právom chránených záujmov osôb vo výkone trestu odňatia slobody), je právo občanov SR na podávanie sťažností voči týmto orgánom s cieľom kontroly ich postupov a následného zistenia, či bol daný postup v súlade s platnými právnymi predpismi.

V tejto súvislosti je však potrebné uviesť, že takto neobmedzený systém ochrany práva a právom chránených záujmov obsahuje aj prvok, ktorým je časté zneužívanie práva podávať sťažnosti odsúdenými. Je jasné, že jednotlivé orgány, ktoré vo svojej pôsobnosti riešia a prejednávajú podnety, sú povinné zaoberať sa každým jedným z nich a sťažovateľ tak v dôsledku uvedeného dostáva spätnú väzbu o riešení jeho sťažnosti vo vzťahu ku každému ním odoslanému podnetu. Uvedené však spôsobilo, že je v tomto prípade možné hovoriť aj o existencii odsúdených, ktorí sťažnosti zneužívajú a vytvárajú z neho istý „nástroj pomsty“, najmä voči príslušníkom alebo zamestnancom ZVJS, resp. voči ZVJS ako takému. Takto nastavení odsúdení majú potom možnosť neúnosným množstvom sťažností zahltiť orgány, ktoré sú kompetentné prešetrovať sťažnosti. V tejto súvislosti sa vytvára istý tlak v rámci ZVJS na plnenie ďalších služobných povinností a preto je nevyhnutné uvažovať nad možnosťou istého zníženia možnosti zámerne zahlcovať orgány vybavujúce sťažnosti v rámci ZVJS odsúdenými.[16]

S poukazom na už vyššie uvedené je možné konštatovať, že zákon o ZVJS, ktorým sa prešetrujú sťažnosti odsúdených, vo svojej podstate zakotvuje ustanovenia, v zmysle ktorých sa ako sťažnosti neprešetrujú tie podania:

a) ktoré nespĺňajú predpísané prvky (napr. § 65da a § 65db), k
b) ktoré sa týkajú tej istej veci (§ 65de), resp.
c) ktoré sa zo zákonom stanovených dôvodov následne odložia (§ 65df).

V rámci pravidla č. 70 k návrhu odporúčania Výboru ministrov (2005), 163 dodatok, z 2. novembra 2005 bolo rovnako tak uvedené: *„Toto pravidlo nevyžaduje, aby sa žiadosti alebo sťažnosti podávali písomne. Pri veľkom počte negramotných väzňov má byť väzeň schopný požiadať o stretnutie so štátnym úradníkom alebo kompetentným orgánom, aby im predniesol žiadosť alebo sťažnosť ústne a orgány sú povinné ich zaznamenať písomne.“*[17]

V tomto smere možno uviesť, že zákon 50/2018 Z. z., v zmysle ktorého bol novelizovaný zákon o ZVJS, pozitívne ovplyvnil napríklad vyššie uvedenú povinnosť a priniesol isté zmeny, ktoré pôsobia proti zneužívaniu sťažností. Išlo najmä o odstránenie tej skutočnosti, ktorou sa realizovalo podávanie sťažností odsúdenými ústne do záznamu, ktorú

[15] PIROŠÍKOVÁ, M.: Podmienky väzby a výkonu trestu odňatia slobody z pohľadu medzinárodných európskych štandardov. In: *Bulletin slovenskej advokácie,* 2021, č. 4, s. 11
[16] BLAŠKO, D.: Zneužívanie práva väznených osôb na podávanie sťažností. In: *Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky,* roč. 50, č. 3-4, 2018, s. 17
[17] Pravidlo č. 70 k návrhu odporúčania Výboru ministrov (2005), 163 dodatok, z 2. novembra 2005, bližšie pozri aj CPT/Inf (96) 18 – Návšteva Slovinska v roku 1995

odsúdení mnohokrát zneužívali vo forme pokúšania sa používať príslušníka ZVJS ako pisára ich sťažností, ktorým častokrát diktovali zdĺhavé obsahy ich sťažností.

Veľmi pozitívne možno taktiež vidieť legislatívnu zmenu vo forme predĺženia lehoty, ktorá slúži pri odložení sťažnosti v rámci celej doby, po ktorú sa vybavuje. V tomto smere je možné uviesť, že sa zjavne uľahčilo na základe vyššie uvedeného vybavovanie sťažností pôsobiacich šikanózne, ktoré obsahovali tak enormné množstvo bodov, z ktorých niektoré splnili podmienky pre odloženie a iné bolo nevyhnutné prešetriť. Podľa dovtedajšej právnej úpravy bolo nevyhnutné vybaviť sťažnosť do 10 dní, aby ju bolo možné odložiť, čo jednoznačne spôsobovalo časový stres. Samotným zrušením povinnosti príslušníka ZVJS konať tak, že odloží sťažnosť, ak táto neobsahuje povinné a zákonom predpísané náležitosti a vyzve odsúdeného na jej následné doplnenie, možno hovoriť o zrušenom nástroji, v zmysle ktorého bolo možné odložiť enormné množstvo sťažností, no uvedený postup nebol vhodný nástroj na elimináciu sťažností, nakoľko sa v tomto prípade nezaoberalo obsahom danej sťažnosti a existovalo tak následné riziko odloženia tej sťažnosti, ktorá bola myslená skutočne vážne.[18] V tomto smere je nevyhnutné nájsť isté legislatívne úpravy, ktoré vo svojom obsahu budú pôsobiť voči odsúdeným podávajúcim šikanózne sťažnosti, ale taktiež neovplyvnia rozsah práv odsúdených na podávanie sťažností.

Vyššie uvedené podmienky by v tomto smere mohla efektívne spĺňať najmä právna úprava, ktorá by obsahovala povinnosť odsúdených uvádzať každý jeden bod zo svojej sťažnosti samostatne, nakoľko sú celkom bežné rozsiahle sťažnosti, ktoré sa musia pri vybavovaní rozdeľovať a následne postupovať na ďalšie vybavenie. V tomto smere je potrebné uviesť, že odsúdený by mal mať istú povinnosť podávať aspoň do istého stupňa kvalifikovanú sťažnosť.[19] Nakoľko v rámci bežnej praxe častokrát dochádza k tomu, že odsúdený podáva mnoho sťažností na domnelé porušenie jeho práv, mohlo by výrazným spôsobom prispieť, pokiaľ by bol odsúdený povinný podať každý jeden bod sťažnosti v samostatnom podaní. Uvedené by mohlo vo svojej podstate istým spôsobom zmierniť motiváciu odsúdených podávať sťažnosti, ktoré nie sú myslené vážne, eliminovať šikanózne sťažnosti, ale zároveň rovnako tak v plnej miere zachovať práva priznané odsúdeným. V uvedenom prípade by bolo možné jednoducho zakomponovať do § 65da zákona o ZVJS pričlenením ods. 3, v zmysle ktorého by bolo uvedené, že podanie v zmysle ods. 2 môže vo svojom obsahu zahŕňať len jeden špecifikovaný nedostatok, ktorého možné odstránenie je v priamej pôsobnosti danej organizačnej zložky ZVJS.

Ďalšou zaujímavou možnosťou zníženia sťažností v ZVJS sú najmä moderné, kvalitné, ale taktiež aj vzájomne prepojené opatrenia fyzickej bezpečnosti. Tieto vo svojej podstate dokážu podporiť samotný proces budovania sociálnych kontaktov väznených osôb, ale taktiež aj realizáciu športových a iných aktivít v rámci vonkajšieho priestoru väzenského zariadenia, no taktiež môžu veľmi významnou mierou prispieť k zníženiu počtu sťažností odsúdených na zaobchádzanie väzenského personálu prostredníctvom používania kamier, ktoré sú umiestnené na uniformách príslušníkov ZVJS.

Je potrebné si uvedomiť, že najmä v rámci zabezpečovania vnútornej bezpečnosti, ale i poriadku vo väzenských zariadeniach, prirodzene dochádza aj k rôznym bezpečnostným

[18] [online] [cit. 2021-10-05]. Dostupné na: https://www.justice.gov.sk/stat/roc/03/zvjs_komentar.htm

[19] Bližšie pozri ČOLLÁK, J.: Subjektívne právo ako predpoklad úvah nad zneužívaním práva; niekoľko zamyslení nad legálnym obmedzením výkonu práva. In: *Justičná revue,* roč. 68, č. 11, 2016, s. 1155-1177

incidentom, pričom ich zaznamenanie má výrazný vplyv na ich ďalšie vyhodnocovanie. Bežný kamerový záznam, ktorým disponujú väzenské zariadenia, však nedokáže relevantným spôsobom pokryť všetky udalosti, hlavne však tie, v rámci ktorých prichádza k bezprostrednému kontaktu väzenského personálu s odsúdenými. Na základe nutnosti riešenia požiadaviek, ktoré sa dotýkajú presadzovania práva, sú preto postupne na medzinárodnej úrovni do výstroja policajných zložiek, ale aj vybraného väzenského personálu zavádzané tzv. „BODY CAM“, pričom ide o telové kamery alebo kamery na uniforme, ktoré majú veľmi zásadný zmysel aj vo sfére podávania sťažností na väzenský personál.

Je zrejmé, že na základe všetkých relevantných zahraničných informácií používanie kamier na uniformách viedlo v konečnom dôsledku nielen k posilneniu bezpečnosti väzenského personálu, ale podľa istých zahraničných štúdii došlo taktiež aj k zníženiu incidentov voči nositeľom kamier – väzenskému personálu až o 53,4 %, ale najmä k významnému zníženiu sťažností osôb, voči ktorým sa presadzuje právo. Tu možno uviesť, že na základe niektorých publikovaných zahraničných štúdií poklesol počet sťažností na zlé zaobchádzanie policajnými a väzenskými orgánmi od 65 % do 93 %.[20] Uvedené je teda jednoznačne vhodné využiť aj v rámci väzenských zariadení v SR, nakoľko by takýto spôsob používania kamier viedol nielen k posilneniu bezpečnosti väzenského personálu, ale taktiež by odbremenil úseky služobných činností, ktoré majú za úlohu prešetrovať sťažnosti odsúdených.

Ako poslednú možnú legislatívnu zmenu vidieť v predĺžení lehoty na vybavovanie sťažností v zmysle zákona o ZVJS o čas, v ktorom sa odstraňujú nedostatky sťažnosti. Na základe zákona č. 50/2018 Z. z. sa v existujúcej právnej úprave zakotvila taktiež povinnosť, na základe ktorej je potrebné pomôcť sťažovateľovi, ktorý sťažnosť podal, odstrániť jej nedostatky, resp. vyzvať ho na ich odstránenie v lehote nie kratšej ako desať pracovných dní.[21] V tomto smere je potrebné uviesť, že novelou nebolo definované to, že v danom čase lehota na prešetrovanie sťažnosti odsúdeného neplynie. V zmysle § 16 ods. 4 zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach v znení neskorších predpisov je zrejmé, že pri „civilných osobách“ takáto lehota neplynie. Ako značnú nevýhodu teda možno vidieť to, že v prípade vybavovania sťažností odsúdených skutočne prichádza ku skráteniu takejto lehoty na vybavenie sťažnosti, čo môže viesť k časovému stresu osoby prešetrujúcej sťažnosť a následnému neadekvátnemu vybaveniu sťažnosti.

S poukazom na doteraz uvedené skutočnosti týkajúce sa ochrany práv odsúdených, najmä prostredníctvom im priznanej zákonnej možnosti podávať sťažnosti, toto možno hodnotiť ako dostatočné na zabezpečenie ochrany práv a právom chránených záujmov. Pokiaľ prihliadneme ešte aj na možnosť domáhať sa ochrany svojich práv pred súdnymi orgánmi, kontrolu medzinárodných inštitúcií a dozor prokurátora, možno konštatovať, že je právam odsúdených poskytovaná dostatočná a adekvátna ochrana.

[20] Koncepcia väzenstva Slovenskej republiky na roky 2021–2030

[21] BLAŠKO, D.: Zneužívanie práva väznených osôb na podávanie sťažností. In: *Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky,* roč. 50, č. 3-4, 2018, s. 17

ZÁVER

Právo odsúdených disponovať v zmysle zákonných ustanovení ZVTOS možnosťou podávať sťažnosti, žiadosti, ale taktiež aj rôzne podnety adresované štátnym inštitúciám SR, ktoré sú oprávnené prejednávať žiadosti, podnety alebo sťažnosti dotýkajúce sa ľudských práv, je neodmysliteľné. Vo svojej podstate to vyjadruje možnosť odsúdených, ktorí sa cítia byť na svojich právach poškodení vo výkone trestu odňatia slobody, disponovať zákonnou možnosťou adresovať oprávneným orgánom konkrétne písomnosti, ktoré vo svojom obsahu nasvedčujú, že ich garantované práva nie sú dodržiavané, rešpektované, resp. sú porušované. V kontexte uvedeného možno vzhľadom na aktuálnu legislatívu vyhodnotiť, že odsúdení disponujú možnosťami adekvátnej ochrany práv odsúdených, ktoré možno vidieť aj v rámci rozhodovacích procesov vnútroštátnych i medzinárodných orgánov, pričom je zrejmé, že najmä prostredníctvom im priznanej zákonnej možnosti podávať sťažnosti, toto možno hodnotiť ako dostatočné na zabezpečenie ochrany práv a právom chránených záujmov. Pokiaľ sme prihliadli aj na možnosť domáhať sa ochrany svojich práv pred súdnymi orgánmi, kontrolu medzinárodných inštitúcií a dozor prokurátora, možno konštatovať, že je právam odsúdených poskytovaná dostatočná a adekvátna ochrana. V súvislosti s uvedeným sme naopak poukázali na prvok, ktorým je časté zneužívanie práva podávať sťažnosti odsúdenými. V tomto prípade možno hovoriť o existencii odsúdených, ktorí sťažnosti zneužívajú a vytvárajú z neho istý „nástroj pomsty“, najmä voči príslušníkom alebo zamestnancom ZVJS, resp. voči ZVJS ako takému. Takto nastavení odsúdení majú potom možnosť neúnosným množstvom sťažností zahltiť orgány, ktoré sú kompetentné prešetrovať sťažnosti. V predmetnom článku sme poukázali aj na možnosť novelizácie predmetnej problematiky, ktorá by obsahovala povinnosť odsúdených uvádzať každý jeden bod zo svojej sťažnosti samostatne a tým by istým spôsobom „filtrovala“ sťažnosti, ktoré od odsúdených nie sú mienené vážne. Keďže v rámci bežnej praxe častokrát dochádza k tomu, že odsúdený podáva mnoho sťažností na domnelé porušenie jeho práv, mohlo by výrazným spôsobom prispieť, pokiaľ by bol odsúdený povinný podať každý jeden bod sťažnosti v samostatnom podaní. Uvedené by mohlo vo svojej podstate istým spôsobom zmierniť motiváciu odsúdených podávať sťažnosti, ktoré nie sú myslené vážne, eliminovať šikanózne sťažnosti, ale zároveň rovnako tak v plnej miere zachovať práva priznané odsúdeným. Veľmi zaujímavým spôsobom zníženia sťažností možno vidieť v používaní kamier na uniformách príslušníkov ZVJS. Podľa zahraničných štúdií používanie tzv. „body cam“ viedlo v konečnom dôsledku nielen k posilneniu bezpečnosti väzenského personálu, ale došlo taktiež k významnému zníženiu sťažností osôb, voči ktorým sa presadzuje právo. Domnievame sa, že *pro futuro* by bolo žiaduce, aby bola dotknutá problematika prípadne predmetom ďalších možných diskusií a snáh o jej legislatívne vyriešenie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knihy a monografické publikácie

MADLIAK, J. a kol. *Základy penológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. 142 s. ISBN 978-80-709-7789-7

Články v časopisoch

BLAŠKO, D.: Zneužívanie práva väznených osôb na podávanie sťažností. In: *Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky,* roč. 50, č. 3-4, 2018, s. 17-18. ISSN 2453-7926

ČOLLÁK, J.: Subjektívne právo ako predpoklad úvah nad zneužívaním práva; niekoľko zamyslení nad legálnym obmedzením výkonu práva. In: *Justičná revue,* roč. 68, č. 11, 2016, s. 1155-1177. ISSN 2453-7926

PIROŠÍKOVÁ, M.: Podmienky väzby a výkonu trestu odňatia slobody z pohľadu medzinárodných európskych štandardov. In: *Bulletin slovenskej advokácie,* 2021, č. 4, s. 10-19. ISSN 1335-1079

Práva a slobody osôb vo výkone trestu odňatia slobody. In*: Zo súdnej praxe*, roč. 17, č. 3, 2012, s. 142-144. BEZ ISSN

Súdne rozhodnutia

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 6/2012-8 zo dňa 12.1.2012

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 66/98

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 4/00

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 101/03

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Laduna proti Slovenskej republike z 13. decembra 2011, týkajúce sa sťažnosti č. 31827/02

Elektronické zdroje

GOGOLA, R. *Vybavovanie sťažností obvinených a odsúdených po novom.* [online] Dostupné na: https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/vybavovanie-staznosti-obvinenych-a-odsudenych-po-novom.htm

Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2020 [online] Dostupné na: https://www.zvjs.sk/file/79aff245-9d9b-4e95-bdc2-95a7fc7fbfd2.pdf

Iné zdroje

Pravidlo č. 70 k návrhu odporúčania Výboru ministrov (2005), 163 dodatok, z 2. novembra 2005

Správa Výboru CPT č. CPT/Inf (2001) 20 – Návšteva bývalej juhoslovanskej republiky Macedónsko v roku 1998)

Koncepcia väzenstva Slovenskej republiky na roky 2021–2030

USTANOVENÝ ALEBO ZVOLENÝ OBHAJCA A ROZDIELNE ZNÁŠANIE TROV OBHAJOBY V TRESTNOM KONANÍ

COURT-APPOINTED LAWYER OR HIRED LAWYER AND DIFFERENT DEFENSE COSTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Mgr. Tomáš Župík [1]
doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
tomas.zupik@tvu.sk

Abstrakt: Autor v príspevku analyzuje a porovnáva právne postavenie obvineného z hľadiska jeho znášania trov obhajoby v trestnom konaní podľa Trestného poriadku v závislosti od toho, či ide o ustanoveného alebo zvoleného obhajcu, a právne postavenie osoby, ktorá má právo na náhradu škody – účelne vynaložených trov obhajoby v trestnom konaní podľa osobitného predpisu.[2] Autor dospieva k záveru, že podľa koncepcie Trestného poriadku princíp prezumpcie neviny je akýmsi vodidlom, ktoré predurčuje skutočnosť, či obvinený bude znášať trovy ustanoveného obhajcu v trestnom konaní, pretože štát si zaplatené trovy vymáha od obvineného, len ak dôjde k jeho právoplatnému odsúdeniu. U zvoleného obhajcu však tento princíp nie je určujúcim, pretože tieto trovy hradí vždy obvinený, bez ohľadu na výsledok trestného konania. Má síce možnosť uplatniť si voči štátu náhradu týchto zaplatených trov ako skutočnej škody za splnenia podmienok podľa zákona č. 514/2003 Z. z., avšak daný zákon a príslušná súdna judikatúra, na rozdiel od Trestného poriadku, v zvýšenej miere chráni verejný rozpočet a nepriznáva vždy právo na náhradu škody osobe, ktorá nebola právoplatne odsúdená a teda považuje sa za nevinnú, ak neboli splnené ďalšie osobitné zákonné podmienky. Obvinený, ktorý si obhajcu zvolí, sa de facto a de iure dostáva do nevýhodného postavenia oproti obvinenému, ktorý si nechá obhajcu ustanoviť súdom. Autor zvažuje možnosti „zrovnoprávnenia“ tohto postavenia obvinených v prípade povinnej obhajoby a zamýšľa sa aj nad problematickými aspektami právnej úpravy trov obhajoby ako skutočnej škody.

Kľúčové slová: povinná obhajoba, ustanovený obhajca, zvolený obhajca, trovy obhajoby, nezákonné rozhodnutie, skutočná škoda

Abstract: Author in this article analysing and comparing legal status of a criminal defendant according to defense costs in criminal proceedings under the Criminal Procedure Code. Important things which must be considering are if the criminal defendant has a court-appointed lawyer or a hired lawyer and legal status of person who has right to compensation – defense

[1] Autor je prokurátorom Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.
[2] Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, v texte príspevku ďalej len „zákon č. 514/2003 Z. z.“.

costs in criminal proceeding under the special regulation. Presumption of innocence is very important matter if the criminal defendant has the court-appointed lawyer because in the Criminal Procedure Code is established that the criminal defendant pays defense costs only when he´s convicted. It differs from the hired lawyer because if the criminal defendant chooses own lawyer, he must pay defense costs irrespective of the criminal proceeding result. In this case the criminal defendant has possibility to request to give back paid defense costs as a real compensation by state, but the Code č. 514/2003 Z. z. established several conditions that must be fulfill. However, this Code and judicial decision defend public budget which means that no each person who court gets rid of charges get back paid defense costs without fulfill all special conditions. So, the criminal defendant, who chooses own lawyer, is de facto and de iure in more disadvantageous position in contrast with the criminal defendant with court-appointed lawyer. From this reason the author in the article considering possibilities of "equality" position for each criminal defendant in cases of compulsory defense. Author also deals with problematic aspects of legislation of defense costs as real compensation.

Keywords: compulsory defense, court-appointed lawyer, hired lawyer, defense costs, illegal decision, real compensation

ÚVOD

Právo na obhajobu patrí k základným ľudským právam. Ústava Slovenskej republiky toto právo upravuje v čl. 50 ods. 3 ako právo obvineného, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu. Podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky, *„zásada práva na obhajobu má medzi ostatnými zásadami trestného práva azda najvýznamnejšie postavenie."*[3] Právo na obhajobu upravuje aj Listina základných práv a slobôd[4] a Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd.[5] Trestný poriadok príslušnú právnu úpravu obsahuje v § 2 ods. 9.

Obsahom práva na obhajobu je právo na osobnú obhajobu, právo nechať sa obhajovať obhajcom a právo na povinnú obhajobu.[6] Obhajcom môže byť len advokát a môže ísť o zvoleného obhajcu alebo ustanoveného obhajcu.

Právo obhajovať sa sám v trestnom konaní má zákonné obmedzenia. Keď obvinený nemôže sa obhajovať sám a musí mať obhajcu, ide o prípady tzv. povinnej obhajoby. Povinná obhajoba predstavuje osobitnú ochranu a je stanovená pre najvážnejšie situácie, a to keď z objektívnych či subjektívnych dôvodov nemôže obvinený plnohodnotne uplatňovať svoje obhajobné práva alebo predmetom trestného konania je obzvlášť závažný zločin.[7] Ak si v týchto prípadoch obvinený nezvolí obhajcu alebo mu ho nezvolia oprávnené osoby,[8] bude mu obhajca súdom ustanovený. Ak dôvodom pre povinnú obhajobu je konanie o obzvlášť

[3] Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 41/2001 z 12. júla 2001.
[4] Čl. 40 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd.
[5] Čl. 6 ods. 3 písm. b), c) Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd.
[6] Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Tdo 11/2007 zo 6. februára 2008.
[7] *Čentéš, J. a kol.* Trestný poriadok - Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 120.
[8] § 39 ods. 2 Trestného poriadku.

závažnom zločine, obvinený sa výslovným vyhlásením môže vzdať práva na povinnú obhajobu po prvej porade s obhajcom a obhajovať sa sám. Toto vyhlásenie môže vziať späť. K využitiu práva zvoliť si obhajcu dôjde tým, že obvinený alebo iná oprávnená osoba splnomocní obhajobou advokáta.

Z uvedeného vyplýva, že právo zvoliť si obhajcu je v prípade povinnej obhajoby prednostným právom pred právom na ustanovenie obhajcu. Využitie práva zvoliť si obhajcu by preto nemalo viesť k majetkovému znevýhodneniu obvineného oproti obvinenému, ktorému bol obhajca ustanovený súdom. Napriek tomu však títo obvinení nebudú v rovnakom postavení v otázke znášania trov obhajoby, čím mám na mysli výdavky na trovy obhajoby, ktoré v konečnom dôsledku zmenšia majetok obvineného.

Na náhradu trov obhajoby sa použije Trestný poriadok, ak ide o ustanoveného obhajcu. Na náhradu trov obhajoby ako skutočnej škody, použije sa zákon č. 514/2003 Z. z., ak ide o zvoleného obhajcu a ak sú splnené ďalšie podmienky uvedené v tomto zákone. Z porovnania postavenia týchto obvinených, ako uvediem ďalej, vyplýva, že obvinený, zastúpený zvoleným obhajcom bude znášať trovy obhajoby aj v prípadoch, keď za osobu zastúpenú ustanoveným obhajcom ich znáša štát.

Zvolenie obhajcu alebo ustanovenie obhajcu súdom pri povinnej obhajobe - z tejto voľby obvineného vyplývajú teda rozdielne povinnosti obvineného znášať výdavky na trovy obhajoby, ktoré vznikli v trestnom konaní. V príspevku poukážem na právnu úpravu znášania trov obhajoby v Trestnom poriadku a porovnám ju s právnou úpravou a režimom podľa zákona č. 514/2003 Z. z., vyjadrím názor na možnosť jednotnej právnej úpravy znášania týchto trov len v Trestnom poriadku a tiež názor na súčasnú právnu úpravu náhrady uvedených trov ako skutočnej škody.

1 TROVY OBHAJOBY USTANOVENÉHO A ZVOLENÉHO OBHAJCU PODĽA TRESTNÉHO PORIADKU

Trovy obhajoby ustanoveného obhajcu upravuje Trestný poriadok v šiestej časti tak, že stanovuje ich platenie štátom a podmienky vymáhania od obžalovaného.

Obhajca, ktorý bol obvinenému ustanovený, má voči štátu „trestnoprávny“ nárok na odmenu a náhrady podľa tarify určenej osobitným predpisom, ak zákon neustanovuje inak (§ 553 ods. 2 Tr. poriadku).

Osobitným predpisom je vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z. z. o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb (ďalej len „vyhláška č. 655/2004 Z. z.“).

O nároku ustanoveného obhajcu na jeho návrh rozhodne orgán činný v trestnom konaní alebo súd do 30 dní od jeho podania. Priznanú odmenu a náhradu hotových výdavkov orgán činný v trestnom konaní alebo súd vyplatí najneskôr do 90 dní od právoplatnosti tohto rozhodnutia. O výške odmeny a náhrady obhajcu podľa osobitného predpisu, ktorý ukončil zastupovanie vo veci, rozhodne na návrh obhajcu orgán činný trestnom konaní alebo súd po ukončení zastupovania.[9] Tieto lehoty majú v podstate len poriadkový charakter, zákon s ich porušením totiž nespája bezprostredne žiadne následky. Podľa niektorých autorov však

[9] § 553 ods. 3 Trestného poriadku.

advokátovi patrí právo požadovať úroky z omeškania.[10] Ak príslušné orgány nevydajú také rozhodnutie o priznaní nároku vôbec, ustanovený obhajca si musí nárok uplatniť prednostne podľa zákona č. 514/2003 Z. z., nie podaním ústavnej sťažnosti.[11] Titulom náhrady škody v danom prípade by bol nesprávny úradný postup uvedených orgánov, lebo nevydali rozhodnutie.[12]

Štát trovy vyplatené ustanovenému obhajcovi nevymáha od obvineného, keď nebol uznaný vinným právoplatným rozsudkom súdu.[13] Ak však dôjde k uznaniu viny a odsúdeniu obžalovaného hoc aj len pre jeden skutok (aj keď bolo upustené od potrestania), štát trovy obhajoby vyplatené ustanovenému obhajcovi od neho vymáha.[14] Samozrejme okrem prípadu, keď odsúdený má nárok na bezplatnú obhajobu alebo na obhajobu za zníženú náhradu – viď § 555 ods. 1 písm. c) Tr. poriadku.

O vymáhaní trov obhajoby vyplatených ustanovenému obhajcovi voči odsúdenému rozhodne podľa § 558 ods. 1 Tr. poriadku predseda senátu súdu prvého stupňa alebo ním poverený súdny úradník po právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku.

Z vyššie uvedených zákonných ustanovení vyplýva, že právoplatné odsúdenie je jediným prípadom, kedy obvinený zastúpený ustanoveným obhajcom je povinný znášať trovy obhajoby. Obvinený, ktorého zastupuje ustanovený obhajca, teda nemá žiadne výdavky z titulu trov obhajoby počas tohto zastúpenia a ak nebude uznaný vinným, ani po skončení trestného stíhania (a zastúpenia). Trovy obhajoby znáša štát a znáša ich vo všetkých prípadoch, keď sa trestné stíhanie skončilo inak ako odsúdením.

Domnievam sa, že koncepcia, v rámci ktorej štát nevymáha trovy obhajoby, keď nedôjde k odsúdeniu obvineného, vychádza z princípu, že nebolo by spravodlivé vymáhať od obvineného trovy, ak nebol odsúdený a je teda nevinný. A opačne, ak bol odsúdený, tak práve on spôsobil svojou preukázanou trestnou činnosťou vznik týchto nákladov a musí ich znášať.

Z tejto koncepcie spravodlivosti pri úprave znášania trov obhajoby vychádza Trestný poriadok dôsledne a neakceptuje, aby dôvodom pre znášanie trov obhajoby obvineným boli iné spôsoby skončenia trestnej veci (ako uznanie viny súdom), napriek tomu, že o spáchaní trestného činu obvineným tu tiež niet pochýb.[15]

Trestný poriadok neobsahuje (pochopiteľne) premlčaciu lehotu, v ktorej by sa premlčalo právo ustanoveného obhajcu na zaplatenie trov obhajoby voči štátu. Peter Šamko vyjadril v polemike s rozhodnutiami niektorých okresných súdov názor, že v danom prípade ide o verejnoprávny vzťah a nemožno použiť analogicky ustanovenia Občianskeho zákonníka ako predpisu súkromného práva o premlčacích lehotách. Vzhľadom na to je treba vychádzať

[10] *Čentéš, J. a kol.* Trestný poriadok - Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 929.
[11] Bližšie pozri uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 57/2014 z 5. februára 2014, ktorým odmietol ústavnú sťažnosť advokáta pre nedostatok právomoci ústavného súdu, lebo „sťažovateľ pred podaním ústavnej sťažnosti opomenul domáhať sa ochrany svojich označených práv na súde, tak ako mu táto možnosť vyplýva z či už v predošlom období platného zákona č. 58/1969 Zb., alebo aj v súčasnom období platného zákona č. 514/2003 Z. z.“.
[12] *Lazar, J. a kol*. Občianske právo hmotné 2. Edícia učebnice, 2010, s. 337.
[13] § 555 ods. 1 písm. c) v spojení s § 558 ods. 1 Trestného poriadku.
[14] *Čentéš, J. a kol.* Trestný poriadok - Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 930-931.
[15] Ide napríklad o uplatnené postupy podľa § 216, respektíve § 220 Trestného poriadku.

z toho, že nárok ustanoveného obhajcu sa vôbec nepremlčuje. Návrh na zaplatenie týchto trov môže teda, podľa menovaného autora, obhajca podať napríklad aj po uplynutí 20 rokov.[16]

Natíska sa tu potom otázka, v akej lehote môže súd podľa § 558 ods. 1 Tr. poriadku vymáhať od obžalovaného, ktorý bol právoplatne uznaný vinným, náhradu trov obhajoby, ak boli uhradené ustanovenému obhajcovi až po takom dlhom čase, ako uvádza citovaný autor. Musí totiž ísť o vyplatenú odmenu a náhradu ustanovenému obhajcovi a až vtedy by mohol súd pristúpiť k vymáhaniu náhrady týchto trov voči odsúdenému. Na uvedený postup súdu zákon taktiež žiadnu lehotu neustanovuje a teda štát (prostredníctvom súdu) bude zrejme povinný ním zaplatené trovy od odsúdeného vymáhať vždy.

Trestný poriadok právny vzťah k zvolenému obhajcovi vyjadril negatívnym spôsobom, keď výslovne v § 553 ods. 1 upravil, že štát neznáša výdavky spojené so zvolením obhajcu.[17]

Týmto ustanovením v zásade vznikli z hľadiska platenia a znášania trov obhajoby dve kategórie obhajcov a v právnych konsekvenciách následne aj dve kategórie obvinených.

Štát totiž nezaplatí trovy obhajoby zvolenému obhajcovi (s ktorým nie je v žiadnom právnom vzťahu), tento obhajca si ich uplatňuje voči zastúpenému obvinenému, ktorý ich zaplatením následne utrpí škodu, ak trestné stíhanie bude nezákonné.

Ak obvinený hodlá dosiahnuť náhradu tejto škody, je nútený si uplatniť svoj nárok voči štátu, avšak už ako občianskoprávny nárok na náhradu škody. Právnym predpisom, ktorý upravuje (okrem iného) aj podmienky náhrady škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím vydaným v trestnom konaní, je zákon č. 514/2003 Z. z.

2 TROVY OBHAJOBY ZVOLENÉHO OBHAJCU PODĽA ZÁKONA č. 514/2003 Z. z.

Zákon č. 514/2003 Z. z. upravuje absolútnu objektívnu zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú orgánom verejnej moci pri výkone verejnej moci nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom.[18] Tento zákon vychádza z čl. 46 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, predchádzajúca ústava, Ústava Československej socialistickej republiky náhradu škody spôsobenej orgánmi štátu vôbec nepriznávala.[19] Právne vzťahy vrátane predbežného prerokovania nároku podľa tohto zákona sa spravujú Občianskym zákonníkom, ktorý je typickým predpisom všeobecného súkromného práva. Štát uhrádza skutočnú škodu, ušlý zisk a nemajetkovú ujmu v peniazoch.[20]

Do skutočnej škody zákon zahŕňa aj účelne vynaložené trovy konania, ktoré poškodenému vznikli v konaní, v ktorom bolo vydané nezákonné rozhodnutie alebo rozhodnutie o treste, o ochrannom opatrení alebo rozhodnutie o väzbe, zatknutí a inom pozbavení osobnej slobody alebo vykonané zadržanie a v konaní, v ktorom bolo rozhodnutie zrušené alebo bolo trestné stíhanie zastavené, alebo v ktorom bola vec postúpená inému orgánu.

---

[16] BLIŽŠIE POZRI: *Šamko, P.* Niekoľko poznámok k problematike (ne)premlčania nárokov obhajcu na odmenu a náhradu hotových výdavkov v trestnom konaní. Publikované 6.8.2011. Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a33-niekolko-poznamok-k-problematike-ne-premlcania-nar [cit. 11.6.2022].

[17] Podľa § 553 ods. 1 druhej vety Trestného poriadku, však štát znáša trovy na povinnú obhajobu, ktoré vznikli obvinenému v dôsledku dovolania podaného ministrom spravodlivosti alebo generálnym prokurátorom.

[18] K absolútnej objektívnej zodpovednosti pozri: *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné 1. Edícia učebnice, 2010, s. 10.

[19] *Drgonec, J.* Základné právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom. In: *Justičná revue*, 64, 2012, č. 2, s. 180.

[20] § 17 zákona č. 514/2003 Z. z.

Súčasťou trov konania sú aj trovy právneho zastúpenia, ktoré zahŕňajú účelne vynaložené hotové výdavky a odmenu za zastupovanie, ktorá sa určí ako tarifná odmena advokáta.[21] Štát teda neuhrádza celú skutočnú škodu, ktorá vznikla zaplatením trov zvolenému obhajcovi, ale len škodu v rozsahu, ktorá zodpovedá mimozmluvnej odmene a výdavkom podľa vyhlášky č. 655/2004 Z. z.[22] Ide o trovy obhajoby zvoleného obhajcu, ktorých náhradu zvolenému obhajcovi štátom Trestný poriadok neupravuje.

Osobe zastúpenej zvoleným obhajcom vznikla skutočná škoda, ak vyplatila tomuto obhajcovi účelne vynaložené trovy obhajoby. Výklad pojmu skutočná škoda podáva judikatúra a teória občianskeho práva. Podľa dovolacieho súdu skutočnou škodou sa rozumie ujma spočívajúca v zmenšení majetkového stavu poškodeného a reprezentujúca majetkové hodnoty, ktoré bolo nutné vynaložiť, aby došlo k uvedeniu veci do predošlého stavu.[23] Jaromír Svoboda ju vymedzuje zhodne, a to ako *„zmenšenie majetku poškodeného (prípadne náklady potrebné na to, aby sa dosiahol predchádzajúci stav)“*.[24]

Z podstaty skutočnej škody, ako zmenšenia majetku podľa Občianskeho zákonníka, teda vyplýva, že nestačí, ak mu tento obhajca vystavil len faktúru, čím mu vznikol dlh. Možno to vyvodiť z uznesenia dovolacieho súdu, ktorý uviedol, že zmenšenie majetku znamená, že dlžník svojmu veriteľovi dlžnú čiastku zaplatil, nestačí, ak veriteľ má voči dlžníkovi pohľadávku, aj keby bola priznaná súdnym rozhodnutím.[25] Zdá sa však, že spor o výklad, či skutočná škoda existuje už vznikom dlhu alebo až jeho splnením, nie je úplne uzavretý.[26]

Okrem dôkazu o zaplatení účelne vynaložených trov obhajoby musí osoba, ktorá bola zastúpená zvoleným obhajcom v trestnom konaní, pre úspešné uplatnenie nároku na náhradu trov obhajoby preukázať, že existujú všetky zodpovednostné predpoklady potrebné pre vznik nároku na náhradu škody, a to:

a) nezákonné rozhodnutie, nezákonné zatknutie, zadržanie alebo iné pozbavenie osobnej slobody, rozhodnutie o treste alebo ochrannom opatrení, rozhodnutie o väzbe alebo nesprávny úradný postup

b) škoda

c) príčinná súvislosť medzi a) a b). [27]

Nezákonné rozhodnutie je právnym titulom zakladajúcim nárok na náhradu škody voči štátu zakotveným v § 3 ods. 1 písm. a) zákona č. 514/2003 Z. z. Ako pojem však v zákone definované nie je a vyložila ho judikatúra. Dovolací súd všeobecne uviedol, že: *„Nezákonným rozhodnutím je rozhodnutie orgánu verejnej moci, ktoré je v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky alebo záväzkami Slovenskej republiky, vyplývajúcimi z platnej medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná, a bolo z dôvodu nezákonnosti zrušené alebo zmenené príslušným orgánom.“*[28]

Typickým právnym titulom nároku na náhradu škody podľa citovaného zákona je v praxi nezákonné uznesenie policajta o vznesení obvinenia. Toto uznesenie môže byť podľa

[21] § 18 ods. 1, 3 zákona č. 514/2003 Z. z.
[22] *Lazar, J. a kol*. Občianske právo hmotné 2. Edícia učebnice, 2010, s. 337.
[23] Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 MCdo 23/2008 z 21. decembra 2009.
[24] *Svoboda, J. a kol.* Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. V. vydanie. Eurounion, 2004, s. 316.
[25] Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 467/2013.
[26] *Mates, P. a kol.* Odpovědnost státu za výkon veřejné moci. Praha: Leges, 2014, s. 101-102.
[27] *Lazar, J. a kol*. Občianske právo hmotné 2. Edícia učebnice, 2010, s. 336.
[28] Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 MCdo 20/2009 z 30. mája 2011.

Trestného poriadku zrušené ako nezákonné prokurátorom na základe riadneho alebo mimoriadneho opravného prostriedku, ale aj tzv. *ex offo* (z úradnej povinnosti).

Môže sa však „stať“ nezákonným aj na základe fikcie jeho zrušenia založenej výsledkom trestného konania, čo doplnila judikatúra, ktorá dospela k záveru, že uznesenie o vznesení obvinenia sa považuje za nezákonné aj vtedy, keď trestné stíhanie sa skončí:

- oslobodením spod obžaloby[29]

- zastavením trestného stíhania z dôvodu, že skutok, pre ktorý bolo vznesené obvinenie, sa nestal, že skutok nie je trestným činom, respektíve, že skutok nespáchal obvinený[30]

- postúpením veci, ak k nemu došlo preto, že sa nenaplnil predpoklad o spáchaní trestného činu obvineným.[31]

Osoba, ktorej bola nezákonným rozhodnutím spôsobená škoda z titulu trov obhajoby, je povinná pre úspešné vymoženie jej náhrady voči štátu splniť viacero procesných a hmotnoprávnych podmienok. Predovšetkým je povinná na základe písomnej žiadosti vopred predbežne prerokovať svoj nárok s príslušným orgánom verejnej moci.[32]

Žiadosť o predbežné prerokovanie nároku má zákonom predpísané náležitosti a je podmienkou pre prípadné uplatnenie nároku na civilnom súde. Ale samotné predbežné prerokovanie nemá predpísanú procesnú formu a predpísané rozhodnutie, proti ktorému by bol v zákone prípustný opravný prostriedok. Na právne vzťahy sa použije Občiansky zákonník.

Ak príslušný orgán verejnej moci neuspokojí nárok do šiestich mesiacov od prijatia žiadosti alebo ak oznámi, že nárok neuspokojí, poškodený môže podať žalobu proti štátu na civilný súd, ktorý rozhodne podľa Civilného sporového poriadku (ďalej len „CSP“).[33] Žaloba má byť podaná proti Slovenskej republike s označením orgánu verejnej moci, ktorý koná v jej mene.[34]

Právo na náhradu škody podlieha premlčaniu v zákonom upravených špeciálnych premlčacích lehotách (subjektívnej a objektívnej).[35]

Osoba, ktorá bola v trestnom konaní zastúpená zvoleným obhajcom, pri uplatnení nároku môže byť úspešná, ak unesie dôkazné bremeno o existencii objektívnej zodpovednosti štátu za škodu a splní aj ďalšie zákonné podmienky.

3 ROZDIELNE ZNÁŠANIE TROV OBHAJOBY PODĽA TRESTNÉHO PORIADKU A PODĽA ZÁKONA č. 514/2003 Z. z.

Podľa Trestného poriadku štát znáša (nevymáha) trovy obhajoby zaplatené ustanovenému obhajcovi, ak zastúpený obvinený nebol právoplatne uznaný za vinného.

Podľa zákona č. 514/2003 Z. z. však osobe, ktorá mala zvoleného obhajcu, nepostačuje na úspešné vymoženie náhrady trov obhajoby ako skutočnej škody od štátu splnenie

[29] Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 MCdo 15/2009 z 18. októbra 2010.
[30] Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 320/2016 zo 7. júla 2016.
[31] Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 25/2011 z 24. marca 2011.
[32] § 15 ods. 1 v spojení s § 4 ods. 1 zákona č. 514/2003 Z. z.
[33] Podľa § 135 ods. 1 CSP *„Ak je stranou štát, v žalobe sa označuje uvedením jeho názvu a názvu štátneho orgánu alebo právnickej osoby, ktorá za štát koná.“.*
[34] Bližšie pozri: *Jakubáč, R.* Zodpovednosť za škodu spôsobenú nezákonným rozhodnutím orgánu štátu alebo jeho nesprávnym úradným postupom a súdna prax. In: *Justičná revue*, 66, 2013, č. 3, s. 306-307.
[35] § 19 ods. 1 až 3 zákona č. 514/2003 Z. z.

podmienky, že nebola uznaná vinnou právoplatným rozsudkom. Citovaný zákon obsahuje totiž obmedzenia, kedy štát takúto škodu z titulu trov obhajoby nebude hradiť, aj keď takáto osoba nebola odsúdená. Právna úprava síce rešpektuje, že každý sa pokladá za vinného, len ak bol právoplatne odsúdený a naopak – že každý sa pokladá za nevinného, kým nebol právoplatne odsúdený, ale napriek uvedenému znášanie trov štátom, ako súčasti skutočnej škody na základe objektívnej zodpovednosti, modifikuje. A to tak, že vymenúva jednotlivé okolnosti, ktoré predstavujú v podstate výnimky a situácie, kedy právo na náhradu škody nevzniká (hoc inak sú splnené všetky zodpovednostné predpoklady vrátane nezákonného rozhodnutia). Domnievam sa, že takýmto legislatívno-technickým vyjadrením by mohol byť narušený princíp absolútnej objektívnej zodpovednosti štátu za škodu. Takto poňatá zodpovednosť by totiž zrejme nemala obsahovať žiadne zákonné výnimky.

Napriek uvedenému v krátkosti k jednotlivým obmedzeniam a výnimkám upraveným v zákone č. 514/2003 Z. z.

Aj keď budú existovať všetky zodpovednostné predpoklady, a to nezákonné rozhodnutie, vznik škody a príčinná súvislosť medzi nezákonným rozhodnutím a vznikom škody, uvedené pre úspešné uplatnenie nároku na náhradu škody proti štátu nemusí postačovať.

V prvom rade právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím možno uplatniť iba vtedy, ak právoplatné rozhodnutie, ktorým bola škoda spôsobená, bolo zrušené alebo zmenené pre nezákonnosť príslušným orgánom a možno ho priznať iba vtedy, ak poškodený podal proti nezákonnému rozhodnutiu riadny opravný prostriedok podľa osobitných predpisov. Splnenie tejto podmienky sa nevyžaduje, ak ide o prípady hodné osobitného zreteľa.[36] Nepodanie riadneho opravného prostriedku proti nezákonnému rozhodnutiu (uzneseniu o vznesení obvinenia) je opomenutím povinnosti „bývalého obvineného“. Existuje však rozporná judikatúra dovolacieho súdu. Tak napríklad jeden senát dovolacieho súdu vyslovil názor, že podanie takého opravného prostriedku nie je nutné, lebo účelom zákona č. 514/2003 Z. z. je odčinenie každej majetkovej ujmy a preto rozhoduje výsledok trestného konania.[37] Oproti tomu stojí názor iného senátu dovolacieho súdu,[38] ktorý sa zhoduje s názorom Ústavného súdu Slovenskej republiky[39] o nutnosti podať opravný prostriedok. Ako uvádza ústavný súd v tomto uznesení *„... právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím štátneho orgánu alebo jeho nesprávnym úradným postupom v zmysle čl. 46 ods. 3 ústavy nie je absolútne, ale v záujme zaistenia právnej istoty podlieha (čl. 46 ods. 4 v spojení s čl. 51 ods. 1 ústavy) zákonným obmedzeniam upravujúcim predpoklady na jej uplatnenie“*.

Aj ak opravný prostriedok (v danom prípade ide o sťažnosť proti uzneseniu o vznesení obvinenia) bol proti nezákonnému rozhodnutiu, ktorým bola spôsobená škoda, podaný, zákon upravuje ďalšie prípady a výnimky, kedy právo na náhradu škody nevznikne.

Podľa § 8 ods. 6 zákona č. 514/2003 Z. z. právo na náhradu škody nevznikne:

a) ak si osoba uloženie trestu, ochranného opatrenia alebo väzbu zavinila sama,

b) pri zahladení odsúdenia alebo odpustení alebo zmiernení trestu udelením individuálnej milosti alebo amnestie prezidentom republiky,

[36] § 6 ods. 1, 2 zákona č. 514/2003 Z. z.
[37] Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 9Cdo/65/2020 z 29. septembra 2020.
[38] Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Cdo/152/2018 z 27. októbra 2021.
[39] Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 467/2008 zo 16. decembra 2008.

c) ak súhlas daný poškodeným alebo príslušným štátnym orgánom, ktorý bol potrebný na začatie trestného stíhania alebo pokračovanie v ňom, bol vzatý späť, hoci sa tento súhlas podľa osobitného predpisu vyžaduje,

d) ak dôjde k zastaveniu trestného stíhania z dôvodu, že je trest, ku ktorému môže stíhanie viesť, celkom bez významu popri treste, ktorý pre iný čin bol obvinenému už uložený alebo ktorý ho podľa očakávania postihne, alebo že o skutku obvineného bolo už rozhodnuté iným orgánom disciplinárne, kárne alebo cudzozemským súdom alebo cudzozemským úradom a toto rozhodnutie možno považovať za dostačujúce,

e) ak došlo k podmienečnému zastaveniu trestného stíhania podľa osobitného predpisu,

f) ak bol schválený zmier podľa osobitného predpisu,

g) ak bola osoba spod obžaloby oslobodená alebo trestné stíhanie zastavené, pretože nie je trestne zodpovedná, alebo ak po právoplatnosti rozhodnutia zanikla trestnosť činu alebo medzinárodná zmluva, ktorá bola vyhlásená spôsobom ustanoveným v zákone, alebo amnestia prezidenta republiky nedovoľuje trestné stíhanie, čin prestal byť zmenou zákona trestným činom alebo miernejší trest bol uložený preto, že na trestný čin zákon ustanovil miernejší trest,

h) ak ide o väzbu nariadenú v konaní o vydaní do cudziny; to neplatí, ak škoda bola spôsobená nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom orgánov Slovenskej republiky, alebo

i) ak škoda bola spôsobená rozhodnutím cudzieho orgánu uznaného alebo prevzatého na výkon na území Slovenskej republiky.

Z analýzy jednotlivých prípadov vylúčenia práva na náhradu škody, ako ich nazýva právna prax, možno abstrahovať kritériá, ktorými sa zákonodarca riadil pri ich výbere. Všeobecne možno uzavrieť, že ide o prípady, kedy škodu si zavinila sama trestne stíhaná osoba, orgán cudzieho štátu, alebo ak spôsob skončenia trestnej veci predpokladal spáchanie trestného činu (činu inak trestného) obvineným.

Uvedené zákonné výnimky pokrývajú v praxi pomerne pestrú škálu hmotnoprávnych a procesnoprávnych inštitútov trestného práva a bolo by možné ich výkladu, judikatúre a sporným otázkam vyčleniť samostatný príspevok. Dotknem sa však predsa len aspoň niektorých.

Osoba si väzbu zaviní sama, keď svojím konaním založila dôvody väzby, aj keď je neskôr spod obžaloby oslobodená len z dôvodu, že určitý získaný dôkaz (poznámka: v danej veci išlo o dôkaz o držaní drogy), nebolo možné použiť v trestnom konaní pre nesprávny postup policajta.[40] Tento názor je zaujímavý, lebo dôkaz nepoužiteľný pre vyslovenie viny pokladá za použiteľný pre záver, že osoba si väzbu zavinila sama.

Pavel Simon[41] tvrdí, že právo na náhradu škody nevzniká ani vtedy, keď osoba si zaviní trestné stíhanie. A to ak sa správa tak, že bez toho by nedošlo k začatiu alebo pokračovaniu v trestnom stíhaní, napríklad uvádzaním nepravdivých skutočností alebo priznaním. Dokonca aj využitie práva nevypovedať, ak poškodený má k dispozícii informácie alebo dôkazy, ktoré by viedli k nezačatiu alebo zastaveniu trestného stíhania, môžu viesť k záveru, že si trestné stíhanie sám zavinil.[42]

[40] Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 399/2016 z 31. augusta 2017.

[41] Pavel Simon je sudcom Najvyššieho súdu ČR, ktorý sa špecializuje na spory o náhradu škody spôsobenej výkonom verejnej moci.

[42] *Simon, P.* Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 140-145.

V prípadoch podmienečného zastavenia trestného stíhania a schválenia zmieru je vylúčenie vzniku práva na náhradu škody proti štátu azda najviac logické, pretože tu niet pochýb o tom, že trestný čin bol spáchaný a dané procesné spôsoby skončenia veci predstavujú pre obvinených určité dobrodenie, na ktoré navyše je potrebný ich súhlas. Bolo by preto nepochybne v rozpore s dobrými mravmi (a priam absurdné), aby v týchto prípadoch mohlo vzniknúť právo na náhradu škody (trov obhajoby), napriek tomu, že trestné konanie nevyústilo v právoplatné odsúdenie osôb, ktoré v ústavnoprávnom zmysle sa pokladajú za nevinné.

V režime Trestného poriadku u ustanoveného obhajcu aj v týchto prípadoch však trovy obhajoby platí a znáša štát, lebo ich náhradu vymáha len od právoplatne odsúdeného.

4 ÚVAHA O MOŽNOSTI JEDNOTNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY ZNÁŠANIA TROV OBHAJOBY V TRESTNOM PORIADKU

V rámci inštitútu povinnej obhajoby upraveného v Trestnom poriadku vyvstáva otázka, či je spravodlivé a správne, aby obvinený, ktorý nepožiadal o ustanovenie obhajcu, ale tohto si zvolil, znášal sám všetky trovy spojené s obhajobou aj v prípadoch, v ktorých pri ustanovení obhajcu súdom tieto trovy znáša štát. Ide o všetky prípady, kedy nedôjde k odsúdeniu tohto obvineného (obžalovaného). Napríklad podmienečné zastavenie trestného stíhania, zmier, ale aj zastavenie trestného stíhania pre neúčelnosť, zastavenie trestného stíhania, lebo obvinený nebol pre nepríčetnosť trestne zodpovedný, prípady zániku trestnosti činu pre účinnú ľútosť, zmenu zákona, premlčanie trestného stíhania a iné.

Obvinený, ktorý požiadal o ustanovenie obhajcu (a obhajca mu bol opatrením súdu ustanovený), je pri takomto výsledku trestného konania odbremenený od povinnosti znášať trovy obhajoby, znáša ich štát, lebo podľa Trestného poriadku štát nemá možnosť si od obvineného náhradu týchto trov vymáhať. Ak si však obvinený obhajcu zvolil, trovy obhajoby platí obvinený. Má síce možnosť si uplatniť právo na náhradu škody podľa zákona č. 514/2003 Z. z., ktorý v spojení s extenzívnym výkladom občianskoprávnej judikatúry, mu umožňuje si náhradu zaplatených trov obhajoby (samozrejme len do výšky advokátskej tarify) vymôcť ako tzv. skutočnú škodu, avšak za sťažených a nerovnakých podmienok. Podľa citovaného zákona totiž ide o škodu, ktorej náhradu je nutné uplatňovať a preukazovať osobitným postupom najprv pred príslušným orgánom na základe predbežného prerokovania nároku a v prípade neuspokojenia tohto nároku týmto orgánom, súdnou cestou podaním civilnej žaloby podľa CSP. Tento nárok podlieha premlčaniu v rámci špeciálnych premlčacích lehôt a jeho priznanie predpokladá splnenie viacerých ďalších zákonných podmienok, ako najmä:

- existenciu nezákonného rozhodnutia (fikciou pri oslobodení spod obžaloby, zastavení trestného stíhania, postúpení veci) alebo formálnym zrušením (zmenou) rozhodnutia ako nezákonného,
- existenciu škody, ktorá predpokladá účelne vynaložené trovy advokátom v trestnom konaní, kde účelnosť a zaplatenie trov advokátovi je povinný preukázať poškodený,[43]

[43] Pozn.: štát si podľa Trestného poriadku prostredníctvom súdu vymáha zaplatené trovy ustanovenému obhajcovi od odsúdeného bez toho, aby bol povinný mu preukazovať, že trovy advokátovi skutočne zaplatil a že boli účelne vynaložené.

- spravidla povinnosť podať riadny opravný prostriedok (civilná judikatúra je pri výklade nejednotná, viď vyššie)
- neexistenciu skutočností, kedy právo na náhradu škody nevznikne, upravených v § 8 ods. 6 písm. a) až i) zákona č. 514/2003 Z. z.

Predbežné prerokovanie nároku je v praxi často zdĺhavým procesom, lebo zákon č. 514/2003 Z. z. neprikazuje príslušnému orgánu žiadosť prerokovať skôr ako v lehote 6 mesiacov od doručenia žiadosti. Garancia jednotných postupov pri priznávaní či nepriznávaní týchto trov ako skutočnej škody príslušnými orgánmi neexistuje. Ich postupy nie sú predmetom štandardných mechanizmov, pretože o nároku nie je vydávané formálne rozhodnutie, s možnosťou podať proti nemu opravný prostriedok. Nepriznanie takého nároku môže byť v podstate učinené aj jednoduchým prípisom, ktorý v zásade nemusí byť ani odôvodnený.

Ak nárok nebol uspokojený, žiadateľ (zákon č. 514/2003 Z. z. ho označuje ako poškodeného) je povinný na jeho úspešné vymoženie podať civilnú žalobu. Konanie vo veci žaloby môže byť súdom zastavené z dôvodu nedodržania jej zákonných náležitostí (napríklad neoznačenie Slovenskej republiky ako pasívne legitimovaného subjektu) alebo taká žaloba môže byť zamietnutá pre nesplnenie iných zákonných podmienok (nesprávne označenie právneho titulu nároku, absencia podmienky predbežného prerokovania nároku pred príslušným orgánom a iné). Náročnosť vymáhania si týchto nárokov podľa tohto zákona v praxi de facto vyvíja na žiadateľov (poškodených) také bremeno, že v prevažnej väčšine prípadov sú nútení pre úspešné vymoženie nároku a preventívne si na toto konanie radšej zvoliť advokáta.

Civilný spor netrvá krátko,[44] orgán konajúci v mene štátu ako žalovaného subjektu sa prirodzene v kontradiktórnom spore[45] bráni, podáva proti prípadnému žalobe vyhovujúcemu rozsudku opravné prostriedky. Cesta k vymoženiu si nároku je dlhá, pričom aj štátu vznikajú v prípade vyhovenia žalobe súdom ďalšie zbytočné výdavky (úroky z omeškania, trovy predbežného prerokovania nároku, trovy civilného sporového konania). Nevýhodnosť teda je obojstranná, nielen na strane poškodeného, ale aj na strane štátu.

Uvedené skutočnosti v poslednej dobe už vedú Generálnu prokuratúru Slovenskej republiky, ktorá najčastejšie zastupuje Slovenskú republiku v daných veciach, k priznávaniu týchto nárokov tzv. „od stola“ v predsúdnom štádiu, čo však zaťažuje personálne kapacity úradu. V záujme hospodárnosti a predchádzania zbytočnému navyšovaniu výdavkov o náklady v civilnom spore, sa totiž musí aktuálne takými žiadosťami podľa § 15 ods. 1 zákona č. 514/2003 Z. z. zaoberať, nároky skúmať a analyticky bezchybne o nich rozhodovať (priznávať ich) v neformalizovanom procese, bez vydávania rozhodnutí. Uvedené vyžaduje hĺbkovú znalosť a naštudovanie trestných spisov, správny výklad vyhlášky č. 655/2004 Z. z. a znalosť trestnej judikatúry súdov vzťahujúcej sa na výkladové otázky v súvislosti s „účelne vynaloženými trovami v trestnom konaní“. Podotýkam, že žiadosti nevybavujú orgány činné v trestnom konaní (či súd), ktoré realizovali dané trestné konanie a majú znalosť trestného spisu. Tieto orgány nemajú ani povinnosť sa nárokmi zaoberať, pretože tu nejde o trestné konanie a takú povinnosť prokurátorovi ani súdu žiaden právny predpis neukladá.

[44] Napríklad v spore o náhradu škody žalobcu Š. F. proti SR vedenom na Okresnom súde Michalovce pod sp. zn. 10C/23/2020 vymoženie náhrady zaplatených trov obhajoby v sume 837,53 Eur od štátu trvalo takmer dva roky.
[45] Bližšie k zásade kontradiktórnosti: *Horváth, E. a kol.* Civilný sporový poriadok. Komentár. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Wolters Kluwer, 2018, s. 130.

Vyššie naznačená komplikácia nastala v podstate len z dôvodu, že obvinený nepožiadal o ustanovenie obhajcu, ale zvolil si ho. Na zvolenie obhajcu má však ústavné právo, a toto právo je prednostné, nemal by sa preto jeho výkonom ocitnúť v nevýhodnejšej pozícii.

Nevýhodnosť spočíva nielen v náročnosti a zdĺhavosti vymoženia si náhrady trov prostredníctvom zákona č. 514/2003 Z. z., ale aj v nie rovnakých podmienkach na priznanie tejto náhrady.

Problém tohto rozdielu v rámci inštitútu povinnej obhajoby vnímam v dvoch rovinách.

V prvej rovine ide o nevýhodnosť postavenia obvineného z hľadiska znášania trov obhajoby, ktorá nastane výkonom jeho práva zvoliť si obhajcu, ktoré je prednostné a navyše ide o ústavné právo. Teda vyvstáva otázka, či takýto rozdiel v podmienkach znášania trov obvineným je spravodlivý a správny (prípadne ústavný).

Druhá rovina predstavuje otázku, či je želaným právnym stavom a praxou, v rámci ktorej tento obvinený so zvoleným obhajcom uplatňuje právo na náhradu trov ako skutočnej škody podľa zákona č. 514/2003 Z. z. A to vzhľadom na verejný záujem - ochranu verejných financií, administratívnu záťaž, ktorá z toho pre štát vyplýva a ďalšie problémy popísané vyššie, ako napríklad „rozhodovanie“ o trovách trestného konania v režime predbežného prerokovania nároku, zvláštnosť rozhodovania o nároku, ktorý má pôvod v trestnoprávnom inštitúte (trovy trestného konania) civilnými súdmi, ktoré aplikujú v podstate trestnú judikatúru na výkladové právne otázky s inštitútom spojené a hospodárnosť a účelnosť vedenia takýchto civilných sporových konaní.

Zrejme aj uvedené dôvody viedli Generálnu prokuratúru Slovenskej republiky v správach o činnosti k opakovaným návrhom,[46] aby náhrada trov obhajoby v trestnom konaní ako skutočnej škody bola zo zákona č. 514/2003 Z. z. vypustená a zaradená do právnej úpravy trov trestného konania v Trestnom poriadku. Čiastočný návrh takéhoto možného legislatívneho riešenia predstavil vo svojom príspevku aj Vladimír Varga.[47]

Domnievam sa, že nie je ideálnym riešením, aby o „náhrade trov trestného konania“ sa konalo na „pôde“ občianskeho práva prostredníctvom inštitútov v podstate „veriteľskej výzvy“, ktorou je žiadosť o predbežné prerokovanie nároku na náhradu škody, a „odpovede dlžníka - štátu“, ktorú predstavuje písomné oznámenie príslušného orgánu podľa § 16 ods. 4 zákona č. 514/2003 Z. z., bez ohľadu na to, či ide o uspokojenie, alebo neuspokojenie nároku. Štát ako dlžník sa dostáva dokonca do omeškania, ak nárok neuspokojí na základe tejto výzvy (pričom civilný súd nárok napokon prizná) a platí následne z toho plynúce úroky z omeškania podľa Občianskeho zákonníka.[48]

---

[46] Pozri správy generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch o stave zákonnosti v Slovenskej republike za uplynulé roky. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratury-v-roku-2020-a-po-3af4.html https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratury-v-roku-2019-a-po-3ab2.html https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratury-v-roku-2018-a-po-3a45.html [cit. 13.6.2022].

[47] Bližšie pozri: *Varga, V.* Náhrada trov obhajoby po oslobodzujúcom rozsudku. Publikované 13.11.2016. Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a508-nahrada-trov-obhajoby-po-oslobodzujucom-rozsudku [cit. 20.5.2022].

[48] § 517 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

Ak ďalšia existencia právnej úpravy tohto nároku v zákone č. 514/2003 Z. z. nie je želaná, môže byť legitímnou aj otázka, či ju treba preradiť do režimu Trestného poriadku alebo ako takú úplne zrušiť. Názor na radikálne riešenie, zrušenie takejto úpravy v prípadoch, ak osoba (poškodený) nebola v trestnom konaní obmedzená na osobnej slobode, prezentovala napríklad Martina Krížovská.[49] Vychádzala pri tom z odchylnej úpravy podmienok náhrady škody v rakúskom a nemeckom práve, kde sa zásadne odškodňuje len nezákonne alebo neodôvodnene obmedzená sloboda. Ako uvádza: *„Procesné rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní vydávané v štádiu do rozhodnutia veci samej súdom, nepredstavujú taký neprimeraný zásah do práv, slobôd a integrity jednotlivca, za ktorý by mal štát niesť zodpovednosť.“*.

Z analytického materiálu - komparácie právnej úpravy zákona č. 514/2003 Z. z. s právnymi úpravami v iných členských štátoch Európskej únie, však vyplynulo, že takto poňatý nárok osoby na náhradu trov trestného konania (ak trestné stíhanie sa neskončilo odsúdením) nie je v európskom právnom priestore neobvyklý a javí sa, že naša právna úprava nepredstavuje v tomto zmysle „exces“. Existujú štáty s podobnou úpravou, ale i štáty, ktoré „odškodnenie“ riešia inak. Napríklad vo Švédsku sa o trovách obhajoby rozhodne v oslobodzujúcom rozsudku, v trestnom poriadku taký nárok existuje aj v Dánsku, Estónsku, či Slovinsku.[50]

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky zverejnilo predbežnú informáciu o príprave zásadnej novely zákona č. 514/2003 Z. z.,[51] pričom z poslednej dostupnej pracovnej verzie novely sa javí, že úpravu trov trestného konania ako skutočnej škody nezvažuje rušiť ani zásadne meniť.[52] Zároveň je zrejmé, že štát by mal naďalej v zásade zodpovedať za škodu spôsobenú trestným stíhaním, ak trestné konanie sa neskončilo odsúdením.[53] Napriek uvedenému, modifikovanie niektorých podmienok vyvodzovania zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú „nezákonným trestným stíhaním“, sa nedá vylúčiť.

Ďalší osud právnej úpravy znášania trov obhajoby obvineným, ktorý si obhajcu zvolil a prípadné legislatívne zmeny v Trestnom poriadku s tým súvisiace - úvahy o „prenesení“ právnej úpravy náhrady týchto trov do Trestného poriadku zo zákona č. 514/2003 Z. z., by preto zrejme mali závisieť a byť determinované ďalším vývojom právnej úpravy tohto zákona, ktorá by sa mala v prvom rade ustáliť. Následne by bolo možné zvažovať po zapojení akademickej obce a serióznej vedeckej diskusii, či „prenos“ inštitútu náhrady trov obhajoby ako skutočnej škody do Trestného poriadku je vôbec možný, žiaduci, a záverom až, ako by taká zmena Trestného poriadku legislatívno-technicky mohla prebehnúť.

---

[49] *Krížovská, M.* Právna úprava náhrady škody vzniknutej v dôsledku trestného stíhania v Slovenskej republike a vo vybranom členskom štáte EÚ - Rakúskej republike. Publikované 22.4.2021. Dostupné na: https://beta.ucps.sk/pravna-uprava-nahrady-skody-vzniknutej-v-dosledku-trestneho-stihania-v-slovenskej-republike-a-vo-vybranom-clenskom-state-eu-rakuskej-republike [cit. 11.6.2022].

[50] *EUROJUST, European Union Agency for Criminal Justice Cooperation.* Zodpovednosť za škodu spôsobenú trestným stíhaním, analýza právnych úprav. Prílohy: rozhodnutie Komory Medzinárodného trestného súdu sp. zn. ICC-02/11-01/15. Haag, 22.3.2022.

[51] Predbežná informácia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, č. leg. procesu Pl/2021/68. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/PI/2021/68 [cit. 13.6.2022].

[52] Pracovná verzia novely zákona č. 514/2003 Z. z., ktorá bola Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky doručená 15.12.2021 na predbežné pripomienkovanie Generálnej prokuratúre Slovenskej republiky.

[53] Zámer pracovnej verzie novely zákona č. 514/2003 Z. z.

Z právneho hľadiska by komplikáciou a výzvou pre vyššie naznačené riešenie mohla byť azda samotná právna povaha a podstata porovnávaných nárokov na náhradu trov obhajoby v trestnom konaní. A to nároku ustanoveného obhajcu na náhradu trov obhajoby voči štátu, o ktorom sa rozhoduje úplne štandardne v trestnom konaní a nároku poškodeného („bývalého obvineného“) na náhradu trov obhajoby ako skutočnej škody podľa zákona č. 514/2003 Z. z. Kým prvý popísaný nárok má skôr verejnoprávnu povahu, upravuje ho predpis trestného práva procesného a zrejme sa nepremlčuje,[54] druhý nárok má nesporne a jednoznačne rýdzo občianskoprávnu povahu, ide o súkromnoprávny vzťah a premlčuje sa v osobitných premlčacích lehotách. Odlišným je aj subjekt (nositeľ) týchto nárokov (práv), v prvom prípade ustanovený obhajca - advokát, v druhom prípade „bývalý obvinený“.

Je teda otázne, akým spôsobom (a či vôbec) by bolo možné tento občianskoprávny nárok pretransformovať na nárok verejnoprávnej povahy. Vyžadovalo by si to jeho značnú modifikáciu, prestal by byť „škodou“, zrazu by sa nepremlčoval a podmienky, ktoré aktuálne sú upravené v zákone č. 514/2003 Z. z., by v trestnom konaní pri rozhodovaní o nároku skúmal orgán činný v trestnom konaní alebo súd, ktorého rozhodnutím sa trestné stíhanie právoplatne skončilo. Tieto podmienky by zrejme museli byť upravené priamo v Trestnom poriadku, lebo ak by boli „ponechané“ v zákone č. 514/2003 Z. z. a úprava by bola riešená legislatívnym odkazom na tento osobitný predpis, transformácia občianskoprávnej „škody“ na verejnoprávny nárok, by zostala na pol ceste.

Ak by taká transformácia nároku napokon prebehla, nevyriešilo by to však ešte otázku „zrovnoprávnenia“ obvineného s ustanoveným a obvineného so zvoleným obhajcom v rámci povinnej obhajoby, z hľadiska znášania trov obhajoby.

ZÁVER

V príspevku som poukázal na problém nerovnakého postavenia obvineného, ktorý pri povinnej obhajobe si obhajcu zvolí a obvineného, ktorý požiada o jeho ustanovenie súdom, z hľadiska dopadov na majetkovú sféru týchto osôb.

V druhom rade som prezentoval určité výhrady k právnemu režimu „znášania“ trov obhajoby v trestnom konaní v rámci inštitútu práva na náhradu skutočnej škody podľa zákona č. 514/2003 Z. z.

Domnievam sa, že daný zákon, ktorý upravuje účelne vynaložené trovy v trestnom konaní (v ktorom bolo vydané nezákonné rozhodnutie) ako súčasť skutočnej škody, nepočítal v takom rozsahu, ako to napokon priniesla prax (aj v dôsledku postupného stabilizovania notoricky známej judikatúry), s tým, že v jeho režime vznikne situácia akéhosi paušalizovaného až rutinného priznávania náhrady trov trestného konania osobe, ktorej trestné stíhanie sa neskončí právoplatným odsúdením.

[54] Za zmienku stojí určitý rozpor v názoroch na otázku právnej povahy príslušného nároku ustanoveného obhajcu, keď podľa už skôr citovaného Petra Šamka, nárok nepodlieha premlčaniu, lebo ide o čisto verejnoprávny vzťah, avšak podľa Jozefa Čentéša, v prípade nevydania rozhodnutia prokurátorom alebo súdom včas, advokátovi patrí právo požadovať pri takomto „omeškaní“ úroky z omeškania.

Právna úprava zákona č. 514/2003 Z. z. zrejme reflektovala skôr prípady, kedy ide o účelne vynaložené trovy v trestnom konaní, v ktorom bolo vydané nezákonné rozhodnutie, ktoré bolo ako nezákonné riadne (nie fiktívne) zrušené príslušným orgánom.

Môže ísť o prípady, kedy uznesenie policajta o vznesení obvinenia bude príslušným orgánom pre nezákonnosť:

- zrušené ako vykonateľné (neprávoplatné) rozhodnutie na základe riadneho opravného prostriedku, ako to má na mysli § 6 ods. 3 prvá veta citovaného zákona,
- zrušené ako právoplatné rozhodnutie na základe mimoriadneho opravného prostriedku, ako to má na mysli § 6 ods. 1 citovaného zákona, alebo
- zrušené ako vykonateľné rozhodnutie.

K formálnemu zrušeniu tohto uznesenia pre nezákonnosť môže dôjsť uznesením - na základe sťažnosti obvineného (najmä dozorovým prokurátorom), postupom podľa § 363 Tr. poriadku na podnet alebo aj bez podnetu obvineného (generálnym prokurátorom Slovenskej republiky), z úradnej povinnosti podľa § 230 ods. 2 písm. e) Tr. poriadku (dozorovým prokurátorom tzv. *ex offo*).

Tieto prípady nezákonnosti rozhodnutí sú štandardné a zákonom č. 514/2003 Z. z. predvídané. Niet pochýb o nezákonnosti takto zrušených uznesení, pričom právny titul nároku na náhradu škody tu nie je viazaný na výsledok trestného konania, ktoré nemusí byť v podstate ani ukončené. V praxi sa o takýchto nárokoch na náhradu škody podľa citovaného zákona nekoná bežne, skôr výnimočne, a preto také žiadosti o predbežné prerokovanie nárokov, respektíve súdne spory nezaťažujú relevantne štát ani finančne, ani personálne (administratívne). Tým, že môže ísť a často aj pôjde o „živé“ neskončené trestné veci, zrejme ani nie je možné také prípady nárokov vyňať zo zákona č. 514/2003 Z. z. a zaradiť ich do Trestného poriadku, pretože v trestnom konaní sa o nároku na náhradu trov obhajoby (zatiaľ len u ustanoveného obhajcu) rozhoduje vždy až po právoplatnom skončení veci.

Iná je však situácia ohľadom nezákonných rozhodnutí vydaných v trestnom konaní, ktoré neboli pre nezákonnosť nikdy zrušené (zmenené). Ide o uznesenia o vznesení obvinenia, ktorých nezákonnosť je založená len fikciou ich zrušenia na základe výsledku trestného konania, ktoré sa neskončilo právoplatným odsúdením. Špecifickosť týchto rozhodnutí je, že v celom priebehu trestného konania sa pokladali za zákonné a nezákonnými sa „stali“ až v dôsledku právoplatnosti výroku oslobodzujúceho rozsudku súdu, uznesenia o zastavení trestného stíhania alebo uznesenia o postúpení veci. Výklad o ich nezákonnosti podala len postupne sa ustaľujúca (v príspevku citovaná) judikatúra, pričom pomerne dlhú dobu bol tento výklad vnímaný právnickou obcou ako kontroverzný a podľa mnohých autorov kontroverzným je aj dnes.

Uvedené prípady nezákonných rozhodnutí nie sú štandardné, pretože, ako sa domnievam, ich existencii nie je možné zabrániť a vykonávať v tomto smere akúkoľvek prevenciu. Skončenie trestného konania „neodsúdením“ je totiž v demokratickom a právnom štáte absolútne prirodzeným dôsledkom uplatňovania zásady prezumpcie neviny a v rámci nej zásady *in dubio pro reo*. Obvinený nie je povinný preukazovať svoju nevinu, ale práve prokurátor ako nositeľ dôkazného bremena a zástupca štátu je povinný preukazovať jeho vinu, a to bez dôvodných pochybností. Ak prokurátor toto dôkazné bremeno neunesie, nevina obvineného sa definitívne „potvrdzuje“.

Daný spôsob skončenia trestného stíhania preto nie je anomáliou. Naopak, ak by každé trestné konanie vyústilo v odsúdenie, vrhalo by to na trestný systém tieň podozrenia, že trestné konania sú v podstate len „pro forma“ vedené a výsledok je vopred známy. Prípadne by prokurátori stíhali len veci, kde je absolútna istota odsúdenia, čím by suplovali už v prípravnom konaní rolu sudcu. [55]

Také skončenia trestných vecí sú teda javom želaným a správnym. Avšak judikatúrou podaný výklad k pojmu nezákonné rozhodnutie v kontexte zákona č. 514/2003 Z. z. vo svojich právnych a praktických dôsledkoch navodil v spoločnosti vnímanie štandardného neunesenia dôkazného bremena štátom pri trestnom stíhaní občana, ako určitej anomálie, hrubej nezákonnosti, porušenia práv občana, ktorý nemal byť trestne stíhaný a nasleduje vyvodzovanie zodpovednosti voči štátu a náhrada často vysokých súm škôd, a to nielen skutočnej a ušlého zisku, ale aj nemajetkovej ujmy.

V uvedenom vidím jednoznačne rozpor. Zastávam názor, že judikatúra sa vydala cestou, ktorá nezohľadňuje špecifiká trestného konania a skutočnosť, že za neodsúdením nemožno vždy vidieť neplnenie si povinností orgánov činných v trestnom konaní a súdov.[56]

Bez ohľadu na daný rozpor, platný právny stav a výklad najvyšších súdnych autorít spôsobil v praxi veľkú administratívnu záťaž a tlak na príslušné orgány,[57] ktoré sú povinné predbežne prerokúvať žiadosti o náhradu škody (najmä) z titulu trov obhajoby. Ide o nepredvídane veľké množstvo vecí, keďže trestné konania nevyúsťujú v právoplatné odsúdenia pomerne často.

Okrem administratívnej záťaže orgánov štátu, ktoré takto konajú o náhrade trov trestného konania bez toho, aby boli orgánmi činnými v trestnom konaní (či súdom), ktoré aj skutočne realizovali dané trestné konanie a majú znalosť trestných spisov, tým, že zákon č. 514/2003 Z. z. nepredpisuje pre prípadné priznanie nároku na náhradu tejto škody formu rozhodnutia, o nároku sa rozhoduje prípisom, ktorý nie je možné napadnúť opravným prostriedkom. V prípade nesprávnosti takéhoto „rozhodnutia“, táto chyba je v podstate nezhojiteľná, a ak bola priznaná vyššia suma, než na akú mal žiadateľ (poškodený) opodstatnený a dôvodný nárok, rozdiel dopadá negatívne na štátny rozpočet.[58]

Ak k priznaniu nároku príslušným orgánom pri predbežnom prerokovaní žiadosti nedôjde, v praxi sa stáva predmetom civilného súdneho sporu na základe podanej žaloby poškodeného. Žalovaný nárok je povinný pred súdom účinne rozporovať (popierať) úradník zastupujúci orgán príslušný konať v mene štátu. Vyžaduje si to kontradiktórny civilný proces

---

[55] K téme nežiaduceho a formalistického prístupu k hodnoteniu dôkazov prokurátormi v prípravnom konaní (z iného uhla) pozri: *Šamko, P.* K zásade v pochybnostiach v prospech poškodeného uplatňovanej v prípravnom konaní. Publikované 30.3.2012. Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a119-k-zasade-v-pochybnostiach-v-prospech-poskodeneho-uplatnovanej-v-pripravnom-konani [cit. 14.6.2022].

[56] Pozri k tomu: Rozhodnutie Komory Medzinárodného trestného súdu sp. zn. ICC-02/11-01/15 z 10. februára 2022, ktorým nebola priznaná náhrada škody pre osobu oslobodenú spod obžaloby. Citácia z odôvodnenia: *„... žaloba bola v rôznych štádiách konania pod dohľadom a jednotlivé akty žaloby, či jednotlivo či v súhrne, nedosahujú úroveň nezákonného stíhania a žiadna iná forma vážneho a zjavnému justičného omylu nebola preukázaná.“*.

[57] Prevažne Generálna prokuratúra Slovenskej republiky podľa § 4 ods. 1 písm. f) zákona č. 514/2003 Z. z., zriedkavejšie Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, a to podľa § 4 ods. 1 písm. b) zákona č. 514/2003 Z. z.

[58] Pre porovnanie, podľa § 553 ods. 6 Trestného poriadku, proti rozhodnutiu o výške odmeny a náhrady obhajcu je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok. Pozn.: Ak ide o rozhodnutie súdu, doručuje sa aj prokurátorovi, ktorý je oprávnený rozhodnutie napadnúť sťažnosťou v oboch smeroch, teda aj v neprospech advokáta, ak priznaná suma je nedôvodná (nezákonná).

a prísna zásada koncentrácie konania. Ak sa tak nestane, súd nárok prizná žalobcovi v tvrdenom rozsahu, aj ak nebol dôvodný. Najkurióznejším spôsobom skončenia takéhoto súdneho sporu môže byť priznanie nároku súdom, aj keď vôbec ako taký nevznikol, tzv. kontumačným rozsudkom pre zmeškanie žalovanej.[59] Taký výsledok sporu je v praxi permanentnou hrozbou.

Vyššie uvedené neželané dôsledky súčasnej právnej úpravy zákona č. 514/2003 Z. z., ako aj nerovnaké postavenie obvinených pri povinnej obhajobe z hľadiska znášania trov obhajoby, je možné odstrániť cestou novely citovaného zákona a Trestného poriadku.

Z hľadiska úvah *de lege ferenda*, domnievam sa, legislatívne zmeny by mohli byť prevedené nasledovným spôsobom.

Je potrebné zvažovať možnosť vyčlenenia trov trestného konania, ktoré vznikli v konaní, v ktorom bolo vydané nezákonné rozhodnutie na základe fikcie – výsledkom trestného konania, a to oslobodením spod obžaloby, zastavením trestného stíhania a postúpením veci, z § 18 zákona č. 514/2003 Z. z. a ich preradenia do príslušnej časti upravujúcej trovy trestného konania v Trestného poriadku tak, aby o ich náhrade bolo rozhodované už v trestnom konaní.

Základnou podmienkou takej možnej zmeny však musí byť zamedzenie prípadných negatívnych dopadov na štátny rozpočet, čo by si vyžadovalo aj nutnosť „prenesenia" obmedzení upravených v citovanom zákone do Trestného poriadku. Pôjde najmä o prípady vylúčenia práva uvedené v § 8 ods. 6 zákona č. 514/2003 Z. z. V režime tohto zákona navyše ide aktuálne o právo na náhradu škody, ktoré sa premlčuje a je potrebné splniť aj ďalšie podmienky na uplatnenie nároku.

Nerovnaké postavenie obvineného so zvoleným a obvineného s ustanoveným obhajcom v rámci inštitútu povinnej obhajoby by bolo vhodné riešiť tak, že štát by náhradu trov vyplatených ustanovenému obhajcovi vymáhal nielen od odsúdeného (ako je tomu podľa Trestného poriadku dnes), ale aj v iných prípadoch, a to za primeraného použitia podmienok uvedených v § 8 ods. 6 zákona č. 514/2003 Z. z. Takým krokom by oprávnené záujmy ustanovených obhajcov neboli vôbec dotknuté a boli by tým sledované oprávnene záujmy štátu, ktorý by znášal trovy v podstatne menšom rozsahu, ako doteraz. A znášal by ich zrejme podľa racionálneho a spravodlivého kritéria (hľadiska). Ako napríklad uvádza Pavel Simon[60] pri jednom prípade vylučujúcom zodpovednosť štátu za škodu *„U podmienečného zastavenia trestného stíhania sa vychádza z toho, že obvinený trestný čin spáchal..."*. Domnievam sa, že nie je dôvod, aby za páchateľa trestného činu znášal štát trovy obhajoby, ako je to v súčasnosti podľa Trestného poriadku. To isté sa dá použiť aj na prípady zmieru, účinnej ľútosti a podobne.

Pozitívnym výsledkom takých zmien by bol úbytok veľkého množstva žiadostí podľa zákona č. 514/2003 Z. z., vyriešenie problému nevydávania rozhodnutí a neexistencie opravných prostriedkov pri narábaní s verejnými financiami, odpadnutie trov civilného sporu, ktoré znáša štát, odbremenenie aj civilných sudov, návratnosť finančných prostriedkov štátu vyplatených ustanoveným obhajcom a nastolenie spravodlivejšieho postavenia obvinených s rozličnými obhajcami.

Postoj trestných súdov a prokurátorov, ktorí by v dôsledku naznačených zmien boli povinní o nárokoch na náhradu trov obhajoby rozhodovať v trestnom konaní pochopiteľne vo

[59] § 273 a nasl. CSP.
[60] *Simon, P.* Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 147.

väčšom rozsahu ako doposiaľ, môže byť k takým riešeniam negatívny. Negatívne napokon môžu byť aj odozvy konzervatívnejších právnych teoretikov, ktorým myšlienka „prerodu“ občianskoprávneho nároku na „trestnoprávny“ nárok nemusí byť po vôli, s odôvodnením, že taký nárok do Trestného poriadku nepatrí.

Pred akýmikoľvek legislatívnymi zmenami preto musí prebehnúť náležitá odborná diskusia so zapojením aj akademickej obce.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Čentéš, J. a kol. Trestný poriadok - Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2014, ISBN 978-80-8155-021-8

Horváth, E. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-945-1

Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné 1. Edícia učebnice, 2010, ISBN 978-80-8078-346-4

Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné 2. Edícia učebnice, 2010, ISBN 978-80-8078-346-4

Mates, P. a kol. Odpovědnost státu za výkon veřejné moci. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-021-5

Simon, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-768-2

Svoboda, J. a kol. Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. V. vydanie. Eurounion, 2004, ISBN 80-88984-64-5

Drgonec, J. Základné právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom. In: *Justičná revue*, 64, 2012, č. 2

Jakubáč, R. Zodpovednosť za škodu spôsobenú nezákonným rozhodnutím orgánu štátu alebo jeho nesprávnym úradným postupom a súdna prax. In: *Justičná revue*, 66, 2013, č. 3

Krížovská, M. Právna úprava náhrady škody vzniknutej v dôsledku trestného stíhania v Slovenskej republike a vo vybranom členskom štáte EÚ - Rakúskej republike. Dostupné na: https://beta.ucps.sk

Šamko, P. Niekoľko poznámok k problematike (ne)premlčania nárokov obhajcu na odmenu a náhradu hotových výdavkov v trestnom konaní. Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/clanky

Šamko, P. K zásade v pochybnostiach v prospech poškodeného uplatňovanej v prípravnom konaní. Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/clanky

Varga, V. Náhrada trov obhajoby po oslobodzujúcom rozsudku. Dostupné na http://www.pravnelisty.sk/clanky

Ústava Slovenskej republiky

Listina základných práv a slobôd

Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd

Trestný poriadok

Vyhláška č. 655/2004 Z. z.

Zákon č. 514/2003 Z. z.

Občiansky zákonník

Civilný sporový poriadok

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 41/2001 z 12. júla 2001

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 320/2016 zo 7. júla 2016

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 25/2011 z 24. marca 2011

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 399/2016 z 31. augusta 2017
Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 467/2008 zo 16. decembra 2008
Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 57/2014 z 5. februára 2014
Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Tdo 11/2007 zo 6. februára 2008
Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 MCdo 23/2008 z 21. decembra 2009
Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 467/2013
Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 MCdo 15/2009 z 18. októbra 2010
Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 MCdo 20/2009 z 30. mája 2011
Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 9Cdo/65/2020 z 29. septembra 2020
Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Cdo/152/2018 z 27. októbra 2021
Rozhodnutie Komory Medzinárodného trestného súdu sp. zn. ICC-02/11-01/15 z 10. februára 2022
EUROJUST, European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. Zodpovednosť za škodu spôsobenú trestným stíhaním, analýza právnych úprav. Haag, 22. marca 2022
Predbežná informácia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, č. leg. procesu Pl/2021/68. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/predbezna-informacia
Pracovná verzia a zámer novely zákona č. 514/2003 Z. z., ktoré boli Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky doručené 15.12.2021 na predbežné pripomienkovanie Generálnej prokuratúre Slovenskej republiky
Správy generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch o stave zákonnosti v Slovenskej republike za uplynulé roky. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnost

TEORETICKO-HISTORICKÁ SEKCIA - TEÓRIA A DEJINY ŠTÁTU A PRÁVA, ÚSTAVNÉ PRÁVO

BEZPEČNOSTNÁ RIZIKOVOSŤ ÚČASTNÍKA KONANIA A PRÁVO NA (NE)OZNÁMENIE DÔVODOV ROZHODNUTIA

THE SECURITY RISK OF THE PARTY TO THE PROCEEDINGS AND THE RIGHT TO (NON)NOTIFICATION OF THE REASONS FOR THE DECISION

JUDr. Tomáš Čičmanec
doktorandský študijný program teória a dejiny štátu a práva
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra teórie práva a ústavného práva
cicmanectomas@gmail.com

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematikou posudzovania bezpečnostných aspektov v rámci administratívnych rozhodovacích procesov na úseku cudzineckej politiky štátu, a to v procese udeľovania štátneho občianstva, azylu a pobytu cudzincov v Slovenskej republike. Autor príspevku poukazuje na osobitosti uvedených konaní, v rámci ktorých predstavujú jeden z podkladov rozhodnutia informácie, ktoré sú utajovanými skutočnosťami. Vzhľadom na skutočnosť, že pôvodcom uvedených informácií sú spravodajské služby, majú tieto informácie charakter osobitného druhu utajovaných skutočností, a to spravodajských informácií. V tejto súvislosti autor poukazuje na osobitosti spojené s limitáciou prístupu k uvedenými utajovaným skutočnostiam, ktoré pramenia z ich osobitného charakteru. Pozornosť je taktiež venovaná rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky v kontexte posúdenia možnosti prístupu účastníkov konania k utajovanými informáciám v rámci administratívnych rozhodovacích procesov.

Kľúčové slová: štátne občianstvo, azyl, pobyt cudzincov, bezpečnosť štátu, utajovaná skutočnosť, spravodajská informácia

Abstract: The paper deals with the issue of assessment of security aspects in the administrative decision-making processes in the field of foreigners‘ police of the state, namely in the process of granting citizenship, asylum and residence of foreigners in the Slovak Republic. The author of the paper points out the specific features of the above-mentioned procedures, in which one of the bases of the decision is information that is classified information. Due to the fact the originator of the above-mentioned information are intelligence services, this information has a character of a special type of classified information, namely intelligence information. In this context, the author points out the peculiarities related to the limitation of access to the classified

information, which arise from its special nature. Attention is also paid to the decision-making activity of the Constitutional Court of the Slovak Republic in the context of assessing the possibility of access of the parties to the proceedings to classified information in the framework of administrative decision-making processes.

Keywords: citizenship, asylum, residence of foreigners, state security, classified information, intelligence information

ÚVOD

Rozhodovacie procesy v oblasti verejnej správy, akým nepochybne je aj správne konanie, by mali spĺňať vysoké požiadavky týkajúce sa kvality činnosti a rozhodovania vyjadrené v princípoch a zásadách dobrej verejnej správy konkretizovaných a rozvíjajúcich sa v dokumentoch Rady Európy, rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva a napokon aj Súdneho dvora Európskej únie. Právo na dobrú správu vecí verejných predstavuje jedno zo základných práv ustanovených Chartou základných práv Európskej únie vyjadrené nárokom na nestranné a spravodlivé vybavenie záležitostí v primeranom čase a konkretizované v Európskom kódexe dobrej správnej praxe ustanovujúcom všeobecné princípy a zásady dobrej správnej praxe. Jednou zo zásad, ustanovenou predmetným kódexom, je zásada povinnosti odôvodnenia rozhodnutia, ktoré môže nepriaznivo ovplyvniť práva alebo právom chránené záujmy dotknutej osoby, a to s jasným uvedením podstatných skutočností a právneho základu rozhodnutia, pričom správny orgán je pri vydávaní rozhodnutia povinný postupovať na základe uvedenej požiadavky tak, aby rozhodnutie nebolo odôvodnené stručne alebo neurčito. Použijúc frázu odvodenú z Cicerom definovaného legálneho princípu republikánskeho Ríma, aj v aplikačnej praxi správnych orgánov v súvislosti s uvedenou zásadou však platí *exceptio probat regulam.*

V aplikačnej praxi predstavujú takúto výnimku z uvedenej zásady rozhodnutia správnych orgánov, ktorých odôvodnenie je všeobecné, stručné a pre účastníka konania značne neurčité. Ide pritom o rozhodnutia, v rámci ktorých uvedený výsledok nie je aktom svojvôle správneho orgánu, ale výrazom aplikácie príslušných ustanovení všeobecne záväzných právnych predpisov ustanovujúcich osobitný a vo svojej podstate výnimočný procedurálny postup. Predmetné procedurálne osobitosti sú v právnom poriadku Slovenskej republiky ustanovené v rámci správnych konaní, v ktorých je predmetom skúmania správneho orgánu posudzovanie bezpečnostného správania účastníka konania vo vzťahu k ohrozovaniu alebo možnému ohrozeniu bezpečnosti Slovenskej republiky. Pozitívne právo ukladá správnemu orgánu v osobitných druhoch správnych konaní v prípade zistenia uvedených skutočností povinnosť postupovať v súvislosti s odôvodnením na danom skutkovom základe založeného rozhodnutia osobitným spôsobom. Vychádzajúc z platnej právnej úpravy je uvedený špecifický postup aplikovaný v rámci osobitných správnych konaní s cudzím prvkom reprezentovaným osobou účastníka konania, ktorým je cudzí štátny príslušník, a to vo veciach azylu, pobytu cudzincov a udeľovania štátneho občianstva. V rámci uvedených správnych konaní je jednou z povinností správneho orgánu prihliadať na možnú mieru ohrozenia bezpečnosti štátu a verejného poriadku a za týmto účelom zhromažďovať informácie tvoriace súčasť

podkladových materiálov nevyhnutne potrebných na účely vydania rozhodnutia. Na základe procesných ustanovení príslušných právnych predpisov odôvodnenia rozhodnutí, založených na vyššie uvedenom skutkovom základe, neobsahujú konkretizáciu dôvodov, ktoré vzal správny orgán do úvahy pri vydávaní rozhodnutia, čo je základným podnetom pre následnú argumentáciu účastníkov uvedených konaní dôvodiacich arbitrárnosťou takýchto rozhodnutí.

V tejto súvislosti preto opodstatnene vyvstáva otázka týkajúca sa oprávnenosti takéhoto konania v kontexte princípov a zásad dobrej verejnej správy, ako aj medzinárodnoprávne a ústavnoprávne garantovaných ľudských práv, osobitne práva na spravodlivý proces. Poznanie dôvodov rozhodnutia správneho orgánu, osobitne v prípadoch rozhodnutia pre účastníka konania negatívneho, je prirodzeným záujmom a zároveň nevyhnutným predpokladom na realizáciu účinných prostriedkov právnej ochrany. Základnou otázkou, ktorú sa preto snaží zodpovedať nielen právna teória, ale vzhľadom na rastúci význam súdnych rozhodnutí aj judiciálna prax, je preto posúdenie skutočnosti, či právo na oznámenie dôvodov rozhodnutia je právom absolútnym, na ktoré je nevyhnutné nahliadať bez akýchkoľvek iných nexov, alebo osobitné súvislosti týkajúce sa charakteru informácií, ktoré majú byť účastníkovi konania poskytnuté, môžu uvedené právo limitovať až do takej miery, že sa tieto informácie účastníkovi konania neposkytnú v obsahu odôvodnenia vôbec. Vzhľadom na osobitnú citlivosť danej problematiky sú rozhodnutia správnych orgánov vychádzajúce z uvedených osobitostí, ako aj právne predpisy dané procedurálne postupy ustanovujúce, predmetom značného množstva súdnych prieskumov realizovaných tak súdmi Slovenskej republiky, ako aj Súdnym dvorom Európskej únie a Európskym súdom pre ľudské práva.

Nakoľko ohrozovanie bezpečnosti štátu, resp. národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku predstavuje hodnotiace kritérium vo vzťahu k vydaniu osobitného druhu rozhodnutia v odôvodnení ktorého absentujú skutkové dôvody, resp. ktoré je odôvodnené osobitným spôsobom, je pre ďalšie posudzovanie skúmanej problematiky nevyhnutné venovať náležitú pozornosť inštitútom ako bezpečnostný záujem štátu, bezpečnosť, bezpečnosť štátu, vnútorná bezpečnosť, národná bezpečnosť, verejný poriadok alebo verejná bezpečnosť. Ide o inštitúty tvoriace ústredné pojmy bezpečnostnej politiky štátu, ktorých obsahové vymedzenie v prevažnej miere nie je predmetom všeobecne záväzných právnych predpisov ani strategicko-bezpečnostných dokumentov, pričom je potrebné uviesť, že častokrát dochádza k ich zámene a stotožňovaniu, čoho dôsledkom je existencia dojmu nemožnosti ich obsahového určenia. Práve neurčitosť je dôvodom absencie právneho vymedzenia predmetných pojmov na vnútroštátnej úrovni, a to z dôvodu ich dynamického vývoja a rozmanitosti. Z uvedeného dôvodu je interpretácia väčšiny uvedených inštitútov ponechaná na interpretácii orgánov aplikácie práva.

Predmetné inštitúty, *in concreto* vnútorná bezpečnosť (internal security) a verejný poriadok (order policy) sa zároveň vyskytujú aj v komunitárnom práve ako „dvojjediné označenie“, a to v primárnom, ako aj v sekundárnom európskom práve, pričom ich obsahové vymedzenie je rovnako právne neurčité a je predmetom častých výkladov Súdneho dvora Európskej únie ako subjektu realizujúceho výklad predpisov komunitárneho práva. V ostatnom čase sa častejšie stretávame s požiadavkami volajúcimi po užšej spolupráci vo všetkých oblastiach činnosti Európskej únie, z ktorých v dôsledku zhoršovania bezpečnostnej situácie vo svete prenikajú do popredia požiadavky na čoraz užšiu spoluprácu v oblasti bezpečnosti, predovšetkým v oblasti výmeny informácií, ktorej primárnym cieľom je eliminácia

bezpečnostných hrozieb a predchádzanie vznikom bezpečnostných incidentov. V dôsledku čím ďalej výraznejšej regulácie jednotlivých oblastí inak originárne patriacich do výlučnej pôsobnosti členských štátov, aj v oblasti zabezpečovania bezpečnosti je čím ďalej tým viac aktuálna otázka, do akej miery je daná kompetencia členského štátu a kde začína kompetencia orgánov Európskej únie. Uvedené posúdenie je o to relevantnejšie, ak komunitárna právna úprava na jednej strane vylučuje spod právomoci Európskej únie otázky týkajúce sa zabezpečovania národnej bezpečnosti členských štátov, avšak na druhej strane v rámci právnych aktov komunitárneho práva a ich výkladu v súvislosti s posudzovaním prejudiciálnych otázok Súdnym dvorom Európskej únie prijíma závery majúce bezprostredný vplyv na oblasť národnej bezpečnosti štátov. Posudzovanie bezpečnostných rizík týkajúcich sa účastníkov konania je osobitne dôležité v prípadoch mimoriadnych udalostí, akými sú masívne migračné vlny, ktorých sme boli svedkom v minulosti v súvislosti s ozbrojenými konfliktmi v niektorých štátoch severnej Afriky alebo Blízkeho východu, a ktorej sme napokon svedkom aj v súčasnosti v súvislosti s vojenským konfliktom a jeho eskaláciou na Ukrajine.

1 POSUDZOVANIE BEZPEČNOSTNÝCH ASPEKTOV

Vzhľadom na vyššie uvedené je dôvodné predpokladať, že predmet skúmania správneho orgánu v prípade posudzovania bezpečnostných aspektov týkajúcich sa účastníka konania v kontexte ohrozovania alebo potenciálneho ohrozenia bezpečnosti štátu budú vždy tvoriť informácie z proveniencie štátnych orgánov plniacich úlohy na úseku bezpečnosti štátu, a to Slovenskej informačnej služby a Vojenského spravodajstva. V súlade s dikciou § 1 ods. 2 zákona NR SR č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov je Slovenská informačná služba štátnym orgánom Slovenskej republiky, ktorý plní úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku, bezpečnosti štátu a ochrany zahraničnopolitických a hospodárskych záujmov štátu. Rovnako tak Vojenské spravodajstvo v súlade s dikciou § 1 ods. 1 zákona NR SR č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov plní úlohy spravodajského zabezpečenia obrany, obranyschopnosti a bezpečnosti Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Primárnou úlohou uvedených štátnych orgánov *sui generis* s celoštátnou pôsobnosťou je získavanie, sústreďovanie a vyhodnocovanie informácií o činnostiach ohrozujúcich ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej republiky, činnostiach smerujúcich proti bezpečnosti Slovenskej republiky a o aktivitách cudzích spravodajských služieb, organizovanej trestnej činnosti, terorizme, vrátane informácií o účasti na terorizme, jeho financovaní a podporovaní, politickom a náboženskom extrémizme, extrémizme prejavujúcom sa násilným spôsobom a škodlivých sektárskych zoskupeniach, aktivitách a ohrozeniach v kybernetickom priestore, ak ohrozujú bezpečnosť štátu, nelegálnej medzinárodnej preprave osôb a migrácii osôb, skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť hospodárske záujmy Slovenskej republiky a ohrozeniach alebo únikoch informácií a vecí chránených podľa osobitného predpisu alebo medzinárodných zmlúv alebo medzinárodných dohovorov.

Na uvedené reflektuje právna úprava správnych konaní s cudzím prvkom v prípade konaní vo veciach azylu a doplnkovej ochrany, konaní vo veciach pobytu cudzincov a konaní vo veciach udeľovania štátneho občianstva, ktorá v prevažnej miere explicitne vyžaduje

poskytnutie stanovísk uvedených subjektov, pričom tieto následne tvoria podklad rozhodnutia vydaného v správnom konaní.

Vychádzajúc z dikcie § 19a ods. 8 zákona č. 480/2002 o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov si Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky na účely posúdenia žiadosti o udelenie azylu, ak ide o žiadateľa staršieho ako 14 rokov, vyžiada stanovisko Slovenskej informačnej služby a Vojenského spravodajstva. Ako vyplýva z ďalšej časti predmetnej právnej normy, uvedené subjekty sú povinné zaslať stanovisko obsahujúce súhlas alebo nesúhlas s udelením azylu alebo poskytnutím doplnkovej ochrany, a to v lehote 20 dní odo dňa doručenia predmetnej žiadosti. Uvedená právna úprava zároveň obsahuje materiálny korektív limitujúci rozsah posudzovaných skutočností uvedenými subjektmi, nakoľko tieto môžu v predmetnom stanovisku posudzovať bezpečnostnú spoľahlivosť účastníka konania len z hľadiska ohrozenia záujmu, ktorého ochrana patrí do pôsobnosti či už Slovenskej informačnej služby alebo Vojenského spravodajstva.

Analogická právna úprava predmetnej problematiky tvorí obsah zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V súlade s § 125 ods. 6 cit. právneho predpisu si policajný útvar na účely posúdenia žiadosti o udelenie prechodného pobytu a žiadosti o udelenie trvalého pobytu štátneho príslušníka tretej krajiny staršieho ako 14 rokov vyžiada stanovisko Slovenskej informačnej služby a Vojenského spravodajstva. Uvedené subjekty sú povinné zaslať v prípade nesúhlasu s udelením pobytu nesúhlasené stanovisko v lehote 15 dní odo dňa doručenia žiadosti o stanovisko. Na rozdiel od právnej úpravy poskytovania stanovísk na účely konania vo veciach azylu a doplnkovej ochrany tak v prípade konaní vo veciach pobytu cudzincov nedochádza k zasielanie „pozitívnych“, teda súhlasných stanovísk. Aj v prípade konaní vo veciach pobytu cudzincov obsahuje predmetná právna úprava materiálny korektív limitujúci rozsah posudzovaných skutočností, nakoľko tak Slovenská informačná služba, ako aj Vojenské spravodajstvo vo svojom stanovisku prihliadajú len na záujmy štátu v rozsahu svojej vecnej pôsobnosti.

V súvislosti s vyššie uvedenou právnou úpravou je potrebné poukázať na skutočnosť, že v súlade s účinnou právnou úpravou predstavuje poskytnutie negatívneho, teda nesúhlasného stanoviska uvedenými subjektmi prekážku na udelenie azylu alebo poskytnutia doplnkovej ochrany, nakoľko podľa § 13 ods. 5 písm. c) zákona o azyle a 13c ods. 4 písm. d) *ibidem,* tvorí uvedená skutočnosť samostatný skutkový dôvod neudelenia azylu alebo neposkytnutia doplnkovej ochrany. Rovnaký právny režim zvolil zákonodarca aj v prípade konaní vo veciach pobytu cudzincov, kde rovnako existencia nesúhlasného stanoviska uvedených subjektov predstavuje samostatný skutkový dôvod neudelenia prechodného pobytu podľa § 33 ods. 6 písm. o) zákona o pobyte cudzincov alebo trvalého pobytu podľa § 48 ods. 2 písm. h) *ibidem*.

Na základe vyššie uvedeného tak jedinou rozhodnou skutočnosťou, ktorá sa stane účastníkovi predmetných konaní známou, je existencia nesúhlasného stanoviska Slovenskej informačnej služby alebo Vojenského spravodajstva. Z prezentovanej právnej úpravy implicitne vyplýva skutočnosť, že dôvodom uvedeného stanoviska je existencia dôvodov, ktoré boli uvedenými subjektmi vo vzťahu k účastníkovi konania získané v rozsahu plnenia úloh v rozsahu ich vecnej pôsobnosti.

Obdobná právna úprava tvorí obsah zákona NR SR č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Vychádzajúc z dikcie § 8a ods. 3 cit. zákona ministerstvo v konaní o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky, ak je

to potrebné, požiada o stanovisko Slovenskú informačnú službu. Na rozdiel od právnej úpravy konaní vo veciach azylu, doplnkovej ochrany a pobytu cudzincov je povinnosť zabezpečiť vyjadrenia Slovenskej informačnej služby ponechaná na voľnej úvahe konajúceho správneho orgánu. V daných konaniach zákonodarca nepredpokladá ani poskytovanie vyjadrení zo strany Vojenského spravodajstva, čo možno vzhľadom na penzum informácií, ktorými môže uvedený subjekt disponovať, považovať za nedostatok predmetnej právnej úpravy. Rovnako tak príslušné ustanovenia v prípade poskytovania stanoviska Slovenskej informačnej služby nevymedzujú jeho obsahové náležitosti, ako je tomu v prípade už vyššie uvedených stanovísk v prípade konaní vo veciach azylu a pobytu cudzincov. Zároveň predmetné stanovisko nie je pre konajúci správny orgán záväzné, nakoľko právna úprava ustanovuje povinnosť na takéto stanovisko len *„prihliadať“*.

Vzhľadom na vyššie uvedenú koncepciu poskytovania stanovísk Slovenskej informačnej služby a Vojenského spravodajstva preto legitímne vyvstáva otázka týkajúca sa možnej arbitrárnosti rozhodnutí správnych orgánov vydaných v rámci konaní, ktorých podklad rozhodnutia tvorili stanoviská uvedených subjektov. Predmetné úvahy je možno považovať za relevantné z dôvodu skutočnosti, že účastníkovi konania nie sú známe informácie, ktoré boli základom vydania pre účastníka konania negatívneho rozhodnutia, s výnimkou existencie bližšie nekonkretizovaných poznatkov, ktorými vo vzťahu k jeho osobe disponujú v daných prípadoch spravodajské služby. Rovnako tak je potrebné skúmať, či právny poriadok, vzhľadom na charakter činnosti uvedených subjektov a informácií, ktoré pochádzajú z ich proveniencie, umožňuje oboznámiť účastníka konania s poznatkami, ktoré tvorili základ negatívneho stanoviska a ak áno, tak v akom rozsahu.

2 CHARAKTER INFORMÁCIÍ ODOVODŇUJÚCICH NEGATÍVNE STANOVISKO

Na zodpovedanie vyššie uvedených otázok je potrebné bližšie skúmať charakter informácií, ktoré sú základom pre vydanie negatívneho stanoviska, a to prvotne ani nie tak z hľadiska ich obsahu a opodstatnenosti prijatia záveru o bezpečnostnej rizikovosti účastníka konania, ako z hľadiska ich formálnoprávneho vymedzenia. Spravodajské služby sú v súlade s vyššie uvedenými statusovými zákonmi oprávnené získavať, sústreďovať a vyhodnocovať informácie o aktivitách a ohrozeniach v rozsahu ich vecnej pôsobnosti a informácie, ktoré sú uvedeným spôsobom spravodajskou službou získané, majú charakter osobitného druhu informácie, a to spravodajskej informácie. V tejto súvislosti je preto nevyhnutné podrobiť skúmaniu, čo je to spravodajská informácia a posúdiť, či sa na takýto druh informácie vzťahujú osobitné spôsoby manipulácie a ak áno, tak aké. Pojem spravodajská informácia nie je obsahovo vymedzený vo vyššie uvedených statusových zákonoch. Za týmto účelom je preto potrebné venovať bližšiu pozornosť vyhláške Národného bezpečnostného úradu č. 48/2019 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o administratívnej bezpečnosti utajovaných skutočností. Práve uvedený právny predpis totiž vymedzuje pojem spravodajská informácia v § 24 ods. 1, podľa ktorého sa ňou rozumie *„utajovaná skutočnosť, ktorej pôvodcom je spravodajská služba, obsahujúca informácie získané metódami a prostriedkami podľa osobitného predpisu“*. Vychádzajúc z uvedenej definície možno vyvodiť záver, že spravodajskou informáciou je každá informácia, ktorá obsahuje poznatky získané metódami a prostriedkami spravodajskej

služby, teda použitím či už analyticko-informačných alebo spravodajsko-operatívnych metód spravodajskej činnosti alebo použitím osobitných prostriedkov, a to v podobe informačno-technických prostriedkov alebo informačno-operatívnych prostriedkov. Vo svojej podstate ide o akékoľvek informácie, ktoré boli získané plnením úloh v rozsahu vecnej pôsobnosti spravodajskej služby. Zároveň z uvedenej definície vyplýva skutočnosť, že každá spravodajská informácia je utajovanou skutočnosťou, ergo informácia, ktorá utajovanou skutočnosťou nie je, je nespôsobilá požívať status spravodajskej informácie, inak povedané spravodajská informácia, ktorá nie je utajovanou skutočnosťou, *de facto* neexistuje. Osobitosťou spravodajskej informácie, ktorá ju odlišuje od iných utajovaných skutočností, je ustanovenie obmedzení týkajúcich sa možností manipulácie s ňou, a to na účely zabezpečenia jej maximálnej ochrany pred neoprávnenou manipuláciou. V prípade spravodajskej informácie je povinná každá oprávnená osoba, ktorá sa s ňou oboznámila, vyznačiť túto skutočnosť priamo na písomnosti, ktorá je spravodajskou informáciou, čiže v danom prípade nie je možné vychádzať z preukazovania uvedenej skutočnosti záznamom na inom registratúrnom zázname, napríklad vo forme kontrolného listu utajovanej skutočnosti. Takéto oboznámenie je potrebné uviesť v rozsahu mena, priezviska, dátumu oboznámenia a podpisu oprávnenej osoby. Uvedené má za cieľ ustanovenie možnosti jednoznačnej identifikácie osoby zodpovednej za prípadnú neoprávnenú manipuláciu s uvedenou utajovanou skutočnosťou. Rovnako tak spravodajskú informáciu nie je možné preložiť, rozmnožiť, prípadne transformovať bez predchádzajúceho preukázateľného súhlasu spravodajskej služby. Akákoľvek manipulácia so spravodajskou informáciou bez súčasnej existencie takéhoto preukázateľného súhlasu by zakladala rovnako neoprávnenú manipuláciu s utajovanou skutočnosťou a vznik administratívno-právnej zodpovednosti za priestupok, resp. správny delikt na úseku ochrany utajovaných skutočností, prípadne vznik trestno-právnej zodpovednosti z dôvodu spáchania trestného činu. V aplikačnej praxi sa v súvislosti s distribúciou spravodajských informácií používajú osobitné požiadavky a obmedzenia manipulácie s utajovanou skutočnosťou, ktorých aplikáciu umožňuje § 4 cit. vyhlášky. Ich použitie je v prípade utajovaných skutočností, ktoré sú spravodajskými informáciami dané predovšetkým skutočnosťou, že uvedený právny predpis, na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy, neustanovuje explicitne povinnosť vrátiť spravodajskú informáciu do sféry dispozície jej pôvodcu po jej využití v rozsahu svojej vecnej pôsobnosti. Len pre úplnosť je potrebné uviesť, že predmetné osobitné požiadavky a obmedzenia je možné meniť len pôvodcom utajovanej skutočnosti a ako také, rovnako ako ich zmena alebo zrušenie sú záväzné pre každú osobou, ktorá sa s utajovanou skutočnosťou oboznámi. V súvislosti so spravodajskou informáciou má uvedená limitácia najčastejšie formu explicitného ustanovenia dátumu, do ktorého je adresát spravodajskej informácie povinný túto vrátiť späť do dispozičnej sféry jej pôvodcu.

Ďalším spoločným znakom spravodajských informácií je skutočnosť, že vo vzťahu k uvedeným informáciám právna úprava striktne ohraničuje okruh subjektov, ktoré sú spôsobilé byť ich možnými recipientami, a to v prípade Slovenskej informačnej služby ich taxatívnou enumeráciou v zákone NR SR č. 46/1993 Z. z. V súlade s § 2 ods. 5 zákona NR SR č. 46/1993 Z. z. Slovenská informačná služba poskytuje informácie Národnej rade Slovenskej republiky, prezidentovi Slovenskej republiky a vláde Slovenskej republiky a jej členom, ak sú tieto významné pre ich činnosť a rozhodovanie. Podľa § 2 ods. 6 *ibidem* poskytuje Slovenská informačná služba informácie o trestnej činnosti útvarom Policajného zboru a prokuratúry, a to

najmä o páchaní organizovanej trestnej činnosti. Nevyhnutné informácie poskytuje aj iným štátnym orgánom, ak sú potrebné na zamedzenie protiústavnej alebo inej protiprávnej činnosti. V súlade s vyššie uvedenou právnou úpravou poskytovania spravodajských informácií je spravodajská služba oprávnená tieto poskytovať *ex proprio motu*, a to len vo vzťahu k zákonom vyššie striktne vymedzeným recipientom spravodajskej produkcie. Predmetná právna úprava však aj v takýchto prípadoch poskytovania spravodajskej produkcie v § 2 ods. 7 cit. zákona garantuje spravodajským informáciám ešte vyššiu mieru právnej ochrany, ako len vymedzením prísneho okruhu ich potenciálnych príjemcov, a to v prípade, ak by poskytnutím spravodajských informácií došlo k ohrozeniu plnenia konkrétnej úlohy spravodajskej služby alebo k odhaleniu zdrojov a prostriedkov informačnej služby, k odhaleniu totožnosti jej príslušníkov alebo totožnosti osôb konajúcich v prospech informačnej služby. V daných prípadoch nie je Slovenská informačná služba povinná poskytnúť spravodajské informácie žiadnemu subjektu, a to ani vyššie uvedeným zákonným príjemcom. Uvedené neplatí, ak by bol následok spôsobený neposkytnutím takejto informácie zjavne závažnejší ako následok spôsobený jej poskytnutím. Na základe daného stavu tak právo na poskytnutie spravodajskej informácie nie je právom absolútnym ani v prípade oprávneného recipienta spravodajskej produkcie a za predpokladu vzniku vyššie uvedených ohrození je daná zákonná prekážka zakladajúca nemožnosť poskytnutia spravodajskej informácie osobe inak oprávnenej na jej poskytnutie. Jediným prípadom, kedy je spravodajská služba povinná poskytnúť spravodajské informácie zákonným príjemcom, je situácia, ak o ich poskytnutie v súlade s § 4 ods. 2 zákona NR SR č. 46/1993 Z. z. písomne požiada prezident Slovenskej republiky, predseda Národnej rady Slovenskej republiky alebo predseda vlády Slovenskej republiky. Takáto žiadosť by však nemala byť koncipovaná spôsobom ukladajúcim úlohy spočívajúce vo vykonávaní spravodajskej činnosti, nakoľko tieto môžu byť Slovenskej informačnej službe ukladané len písomne Bezpečnostnou radou Slovenskej republiky prostredníctvom jej predsedu v rozsahu pôsobnosti zákona NR SR č. 46/1993 Z. z. Len pre úplnosť je potrebné uviesť, že spravodajské informácie z pôsobnosti Slovenskej informačnej službe nie je možné poskytnúť napríklad ani Osobitnému kontrolnému výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby.

Napokon ostatným faktorom vymedzujúcim možnú mieru dispozície s informáciami odôvodňujúcimi negatívne stanovisko je skutočnosť, že ich primárnym pôvodcom sú spravodajské a bezpečnostné služby iných štátov. V súlade s § 1 ods. 3 zákona NR SR č. 46/1993 Z. z. je Slovenská informačná služba oprávnená spolupracovať s orgánmi iných štátov obdobného zamerania a pôsobnosti a medzinárodnými organizáciami. Ako vyplýva z dokumentu Správa o činnosti Slovenskej informačnej služby v roku 2020, spravodajská služba spolupracuje alebo má vytvorené kontakty s viac ako stovkou zahraničných spravodajských služieb. Aj vzhľadom na medzinárodný rozmer mnohých bezpečnostných hrozieb a skutočnosť, že účastníci vyššie uvedených konaní pochádzajú zo zahraničia, je dôvodné predpokladať, že značné penzum informácií, ktorými spravodajská služba disponuje vo vzťahu k bezpečnostnej rizikovosti účastníka konania, sú poznatky získané cudzími spravodajskými službami. V tejto súvislosti je nevyhnutné upriamiť pozornosť na dve základné zásady týkajúce sa ochrany utajovaných skutočností, ktoré sú spravodajskými informáciami. Prvou z nich je zásada „need-to-know“, ktorá v praxi znamená, že s utajovanou skutočnosťou sa oboznamuje len nevyhnutný počet osôb, ktoré s uvedenou informáciou ďalej budú nakladať

pri plnení služobných úloh. Vo vzťahu k uvedenému je potrebné ďalej upriamiť pozornosť na skutočnosť, že samotné úspešné absolvovanie bezpečnostnej previerky a získanie osvedčenia na úseku ochrany utajovaných skutočností ešte samo sebou neznamená vznik oprávnenia oboznamovať sa s utajovanými skutočnosťami. Týmto momentom je až vyhotovenie a schválenie záznamu o určení ako dokumentu, ktorý identifikuje jednotlivé oblasti utajovaných skutočností, s ktorými je potenciálne možné oboznámiť oprávnenú osobu a podpísanie vyhlásenia o mlčanlivosti o utajovaných skutočnostiach. Reálnu potrebu oboznámenia s utajovanou skutočnosťou však vždy určuje nadriadený, ktorý prideľuje utajovanú skutočnosť oprávnenej osobe na vybavenie. Inak povedané, manipulácia s utajovanou skutočnosťou hoc inak oprávnenou osobou, v prípade ktorej nie je dispozícia s touto skutočnosťou potrebná v nadväznosti na vymedzenie plnenia úloh tejto osoby, nie je konaním, ktoré by bolo možné považovať za konanie súladné so zásadou need-to-know. V súvislosti s medzinárodnou spoluprácou spravodajských služieb a vzájomnou výmenou spravodajských informácií je nevyhnutné poznamenať, že táto je založená primárne na dôvere v to, že prijímajúca strana poskytne prijatej informácii minimálne rovnakú mieru ochrany, aká jej bola poskytovaná odovzdávajúcou stranou. Ako už bolo uvedené vyššie, vyzradením spravodajskej informácie nepovolanej osobe môže častokrát dôjsť k zmareniu splnenia konkrétnej úlohy, prípadne k ohrozeniu životov príslušníkov alebo osôb konajúcich v prospech spravodajskej služby. Akýkoľvek náznak, ktorý by uvedenú dôveru čo i len v nepatrnej miere ohrozil, by bol v konečnom dôsledku sankcionovaný absolútnym informačným embargom, prípadne poskytovaním limitovaného množstva informácií, skôr analytického, než operatívneho charakteru a v konečnom dôsledku zásadným obmedzením vzájomnej spolupráce. Vzhľadom na skutočnosť, že spravodajské informácie sú „rodinným striebrom“ každej spravodajskej služby, sú tieto v prípade ich cezhraničnej výmeny chránené zásadou pravidla tretej strany. Uvedené v praxi znamená, že prijímajúca strana spravodajskej informácie môže túto využiť vo svojej vlastnej pôsobnosti, avšak akákoľvek jej ďalšia diseminácia, či už vo vzťahu k vnútroštátnym subjektom alebo zahraničným subjektom, podlieha predchádzajúcemu súhlasu odovzdávajúcej strany. V prípade neudelenia uvedeného súhlasu nie je daná žiadna možnosť poskytnutia spravodajskej informácie do externého prostredia.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného je vo vzťahu k účastníkom správnych konaní, ktorých rozhodnutia sú založené na uvedených informáciách z proveniencie spravodajskej služby, nevyhnutné konštatovať, že tieto osoby nie sú ani osobami oprávnenými oboznamovať sa s utajovanými skutočnosťami, vo vzťahu k nim majú postavenie nepovolanej osoby, a ani nie sú osobami, ktorým by zákon priznával postavenie recipienta spravodajskej produkcie. Na základe daného právneho stavu tak nie je týmto osobám v súlade so zákonom možné poskytnúť informácie uvedeného charakteru. Uvedené nie je ani želaným stavom, nakoľko informácie, ktorými disponujú štátne orgány a týkajúce sa bezpečnostných rizík účastníka konania, by boli priamo postupované osobám, ktorých sa bezprostredne týkajú. Len pre úplnosť je potrebné uviesť, že utajovanou skutočnosťou je už len samotná informácia o tom, že určitá osoba je objektom záujmu spravodajskej služby.

3 PODSTATA DÔVODOV ZAKLADAJÚCICH BEZPEČNOSTNÚ RIZIKOVOSŤ AKO (NE)UTAJOVANÁ SKUTOČNOSŤ?

Vzhľadom na vyššie uvedený charakter informácií odôvodňujúcich negatívne stanovisko týkajúce sa bezpečnostnej rizikovosti účastníka konania bol preto bezpečnostnými zložkami štátu pomerne rozpačito prijatý nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 8/2016 z 12. 12. 2018, ktorým ústavný súd konštatoval, že vybrané ustanovenia zákona o pobyte cudzincov a zákona o azyle týkajúce sa odôvodnenia rozhodnutia vydaného vo veciach azylu a pobytu cudzincov nie sú v súlade s Ústavou Slovenskej republiky a Chartou základných práv Európskej únie. Osobitne kontroverzne vyznieva bod 122 predmetného nálezu, podľa ktorého, cit.: *„Efektívnosť ochrany individuálnych záujmov závisí od mnohých faktorov, predovšetkým však od práva dotknutej osoby brániť svoje záujmy za najlepších možných podmienok, čo v kontexte napadnutej právnej úpravy znamená, že dotknutá osoba má možnosť vyžadovať od príslušného orgánu (policajného útvaru, resp. ministerstva) sprístupnenie aspoň podstaty dôvodov týkajúcich sa verejnej bezpečnosti, ktoré tvoria základ jeho rozhodnutia podľa napadnutej právnej úpravy a tak so znalosťou veci posúdiť, či je pre ňu užitočné obrátiť sa s príslušným návrhom na súd.“*. Problematickou sa v tejto súvislosti javí úvaha ústavného súdu oznamovať účastníkovi konania *„podstatu dôvodov“*. Takéto rozhodnutie možno po prvom zhliadnutí označiť za pozitívne pre potenciálnych účastníkov predmetných konaní *pro futuro*, avšak v tejto súvislosti ústavný súd nekonkretizoval mieru takejto abstrakcie, ktorú by judiciálna prax mala považovať za akceptovateľnú pre splnenie jeho požiadaviek. Dôvodom, pre ktorý je uvedené konštatovanie ústavného súdu potrebné považovať za zmätočné, je aj skutočnosť, že zákon o ochrane utajovaných skutočností neumožňuje z informácie, ktorá je utajovanou skutočnosťou, vytvoriť obsahovo novú informáciu, ktorej obsah tvorí podstata tej pôvodnej, bez toho, aby rovnako takáto informácia nebola utajovanou skutočnosťou. Rovnako tak pôjde aj v prípade akejkoľvek miery abstrakcie vždy o spravodajskú informáciu, v súvislosti s ktorou nie je daná možnosť jej poskytnutia účastníkovi konania, a to v akejkoľvek podobe alebo pri akomkoľvek zovšeobecnení. Vysporiadanie sa s uvedeným právnym názorom v rozhodovacej činnosti súdov predstavuje výzvu, osobitne ak práve ústavný súd v rámci svojej rozhodovacej činnosti konštatoval, že cit. *„Bezpečnosť štátu je ústavou chránená hodnota.“* a *„V tomto duchu zákonodarca často pristupuje k právnej úprave konkrétnych oblastí spoločenských vzťahov dotýkajúcich sa bezpečnosti štátu, kde nie sporadicky priamo v texte právnej úpravy vyváži ústavne chránenú hodnotu bezpečnosti štátu na jednej strane a ústavou chránené práva a slobody subjektov práva akcentujúc bezpečnosť štátu na strane druhej. Zákonodarca často uprednostní bezpečnosť nielen z hľadiska jej samej, ale aj z hľadiska utajenosti spravodajských informácií“.(II. ÚS 118/2018 zo dňa 15. februára 2018).*

Ochrana utajovaných skutočností je esenciálnou súčasťou plnenia úloh na úseku bezpečnosti štátu a základným predpokladom pre vytvorenie a udržiavanie stavu túto bezpečnosť zachovávajúceho. Za takýto prístup však rozhodne nemožno považovať poskytovanie spravodajských informácií utajovaného charakteru priamo bezpečnostne rizikovým osobám, ktoré následne môžu svojou aktivitou zmariť doterajšie úkony vo vzťahu k nim vykonané bezpečnostnými zložkami, ohroziť plnenie ich úloh na úseku bezpečnosti, životy príslušníkov alebo osôb konajúcich v prospech spravodajskej služby. V konečnom dôsledku spoločným menovateľom takéhoto konania bude zníženie úrovne bezpečnosti, a to

nielen na území Slovenskej republiky, a zníženie miery ochrany života a zdravia jej občanov. Hypoteticky, ak by totiž spravodajská služba v rámci vyššie uvedených konaní poskytla *„podstatu“* svojich poznatkov priamo páchateľovi následného teroristického útoku, ktorý síce v dôsledku uvedeného postupu nezískal napríklad prechodný pobyt, nemožno očakávať, že by takto získané informácie nevyužil na vykonanie relevantných opatrení smerujúcich k sťaženiu možnosti získania ďalších poznatkov bezpečnostnými zložkami štátu, či už priamo o jeho osobe, alebo jeho spolupáchateľoch. Takýto postup sa tak javí vysoko kontraproduktívny a mariaci výkon pôsobnosti štátnych orgánov plniacich úlohy na úseku bezpečnosti štátu a v konečnom dôsledku môže viesť priamo k ohrozeniu bezpečnosti.

V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať, že právna argumentácia tvoriaca obsah predmetného rozhodnutia ústavného súdu je v aplikačnej praxi všeobecných súdov aktuálne frekventovane používaná, pričom ich rozhodnutia smerujú k rušeniu individuálnych správnych aktov v tých prípadoch, ak v rámci konania, ktoré predchádzalo ich vydaniu, nedošlo k oznámeniu podstaty dôvodov ohrozenia bezpečnosti štátu účastníkovi konania. Osobitne je pritom potrebné zdôrazniť skutočnosť, že žiaden všeobecne záväzný právny predpis takúto povinnosť správnemu orgánu neukladá, práve naopak, vychádzajúc z vyššie uvedenej právnej úpravy, je daná práve nemožnosť poskytnutia takýchto informácií účastníkovi konania, nakoľko ide o utajovanú skutočnosť, ktorá je zároveň spravodajskou informáciou. Vychádzajúc zo zásady legality upravenej v čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, v dôsledku ktorej môžu štátne orgány konať iba na základe ústavy, v jej medziach a spôsobom, ktorý ustanoví zákon, by bol takýto postup štátneho orgánu postupom protizákonným. Na základe uvedeného je zjavné, že súdna prax v súvislosti s preskúmavaním rozhodnutí vydaných v osobitných správnych konaniach vo veciach cudzincov nielenže nereflektuje na ústavou chránenú hodnotu, ktorou je bezpečnosť štátu, ale túto hodnotu marginalizuje a dovolíme si tvrdiť aj priamo ohrozuje, a to vyžadovaním sprístupnenia inak zákonom chránených informácií nepovolaným osobám, ktorými sú účastníci uvedených konaní.

4 ÚVAHY *DE LEGE FERENDA*

Aj napriek právnym názorom vysloveným v uvedenom náleze Ústavného súdu Slovenskej republiky poukazujeme na tú skutočnosť, že Ústavný súd v minulosti prijal záver o tom, že štát ako originárny suverén má vo vzťahu k úprave cudzineckého režimu, osobitne v otázkach dlhodobého pobytu, veľkú mieru diskrécie, pričom v predmetnej oblasti *„právna úprava sa môže javiť nelogická“* avšak *„ide však skôr o paradox, ktorý ale nesie v sebe racionalitu“*. Uvedené je pritom dané osobitosťou jednotlivých foriem pobytu, osobitne vo vzťahu k dlhodobému pobytu, ktorý je vo svojej podstate stabilným režimom v kontexte k možnosti zotrvania na území štátu. Aj napriek vyššie uvedeným úvahám a záverom, Ústavný súd nerezignoval na hľadanie zákonného priestoru v súvislosti so širšou ochranou pozície cudzincov v predmetných konaniach, pričom v tejto súvislosti konštatoval, že tak ústavný súd, ako aj Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojej rozhodovacej činnosti takýto priestor identifikovali. Uvedené súdy zhodne poukázali na možnosti dané príslušnými ustanoveniami zákona o ochrane utajovaných skutočností, na základe ktorých sú vytvorené podmienky na oboznamovanie sa s utajovanými skutočnosťami, a to sudcom preskúmavajúcim zákonnosť predmetných rozhodnutí, ako aj právnym zástupcom účastníka konania. Okrem ustanovenia §

35 ods. 3 zákona o ochrane utajovaných skutočností, vytvárajúceho predpoklad na oboznámenie sa s utajovanou skutočnosťou v rámci konania pred štátnym orgánom advokátom účastníka konania, preto dávame do pozornosti aj ust. § 34 ods. 1 cit. zákona, na základe ktorého je tak sudca Ústavného súdu Slovenskej republiky, ako aj sudca všeobecného súdu, oprávnenou osobou s osobitným postavením podľa uvedeného zákona vo vzťahu k oboznamovaniu sa s utajovanými skutočnosťami v rozsahu svojej funkcie. Vychádzajúc z predmetných ustanovení zákona o ochrane utajovaných skutočnosti tak možno vyvodiť záver, že v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky je vytvorený priestor spočívajúci v zákonnej možnosti oboznamovať sa aj s tými dôvodmi rozhodnutia, vydaného na základe konania ohrozujúceho bezpečnosť štátu, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť. Vo vzťahu k ochrane práv účastníkov konania je podstatné, aby súdy preskúmavajúce zákonnosť rozhodnutí založených na uvedenom skutkovom základe skúmali relevantnosť predmetných informácií a „nezatvárali pred nimi oči“ argumentujúc len skutočnosťou, že ide o utajovanú skutočnosť. V tejto súvislosti poukazujeme na názor ústavného súdu vyplývajúci z predmetného rozhodnutia *(nález ústavného súdu č. II. ÚS 480/2014 zo dňa 12. februára 2015)*, v ktorom vidíme komplexné zhrnutie právneho pohľadu ústavného súdu na predmetnú problematiku.

„Ústavný súd už uviedol, že ochrana ľudských práv a základných slobôd je v našom ústavnom systéme v prvom rade úlohou súdov, a to tak všeobecných, ako aj ústavného súdu. Osobitne možno ešte zvýrazniť povinnosť všetkých súdov chrániť jednotlivcov pred zásahmi verejnej moci. Táto povinnosť súdov je základným komponentom právneho štátu rešpektujúceho a ctiaceho ľudské slobody. Vďaka svojim definičným znakom – nezávislosti a viazanosti právom – ústavou, zákonmi a vybranými medzinárodnými zmluvami môže a musí súdna moc chrániť jednotlivcov pred excesmi verejnej moci. V preskúmavanej veci sa všeobecné súdy iniciatívne nevyhýbali oboznámeniu sa s utajenými skutočnosťami, a tak poskytli vertikálnu ochranu sťažovateľovi. Realizovali to síce bez možnosti sťažovateľa oponovať, ale ako už bolo uvedené, zákon oponovanie neumožňuje. K tomu možno dodať, že snaha o odôvodňovanie rozhodnutí je dominantnou doktrínou ústavného súdu v individuálnej ochrane od zavedenia ústavnej sťažnosti v roku 2002. V predmetnej veci však zákonodarca v zložitosti súčasného sveta explicitne uprednostnil len jednoduché konštatovanie. Zmysel súdnej ochrany sa môže zdať potlačený, ale všeobecné súdy tu chránia cudzincov preverením formálnejších, avšak relevantných stránok procesu a taktiež sa oboznamujú s dôvodmi, či nie sú neudržateľné. Na tomto mieste sa súdnictvo vracia k svedomiu sudcov samotných, tak ako to je napríklad pri rozhodovaní porotou. Ústavný súd bez vyvodzovania záverov neutrálne konštatuje, že v danom prípade nenastalo požiadanie advokáta o oboznámenie sa s bezpečnostnými dôvodmi.“

Ako vyplýva z uvedeného, Ústavný súd si je vedomý citlivosti danej problematiky, osobitne vo vzťahu k existencii možných excesov verejnej moci v rámci rozhodovacej činnosti, a to najmä v prípadoch, ak nie je daná povinnosť správneho orgánu riadnym spôsobom odôvodniť svoje rozhodnutie. Na druhej strane však rešpektuje legitímne požiadavky uvedeného postupu dané osobitosťami predmetného rozhodovacieho procesu osobitne vo vzťahu k ochrane utajovaných skutočností. Ústavný súd v rámci svojej rozhodovacej činnosti nerezignuje na požiadavku ochrany základných procesných práv účastníka konania, avšak je si zároveň vedomý skutočnosti, že právo na oznámenie všetkých skutočností tvoriacich podklad pre vydanie rozhodnutia nie je právom absolútnym, preto základnou požiadavkou vyslovenou

ústavným súdom vo vzťahu k preskúmavaniu zákonnosti relevantných rozhodnutí je poskytnutie vertikálnej ochrany účastníkovi konania, a to preskúmaním „udržateľnosti“ skutkových dôvodov, ktoré tvorili podklad pre vydanie rozhodnutia súdom preskúmavajúcim zákonnosť rozhodnutia správneho orgánu. Uvedený postup predstavuje garanciu práva na spravodlivý proces a vyváženie nevýhodného postavenia druhého účastníka konania daného nemožnosťou oboznámiť sa so všetkými skutočnosťami tvoriacimi predmet spornej veci v súlade so zásadou rovnosti zbraní. Ako vyplýva zo záveru predmetnej citácie, pre relevantnosť uvedeného nie je významná skutočnosť, či zo strany účastníka konania alebo jeho právneho zástupcu bola iniciovaná v rámci konania požiadavka na oboznámenie sa so skutkovými dôvodmi tvoriacimi predmet utajovanej skutočnosti. Máme preto za to, že aj prípadné neudelenie súhlasu na jednorazové oboznámenie sa s utajovanou skutočnosťou podľa § 35 ods. 3 zákona o ochrane utajovaných skutočností advokátovi, na udelenie ktorého nie je právny nárok, je vo vzťahu k uvedenému právne irelevantnou skutočnosťou. Vo vzťahu k informáciám pochádzajúcim z proveniencie Slovenskej informačnej služby si dovoľujeme osobitne poukázať na ústavnoprávne posúdenie možnosti oboznamovania sa s uvedenými informáciami zo strany účastníka konania.

Podľa názoru Ústavného súdu vysloveného v predmetnom rozhodnutí *„dikcia relevantných zákonných ustanovení je natoľko jednoznačná, že neumožňuje taký posun výkladu smerom k procesným článkom ústavy, aby sa sťažovateľ mohol kontradiktórne konfrontovať s poznatkami v správach Slovenskej informačnej služby“*. Z uvedeného dôvodu sa preto ako jedno z riešení, ktoré umožní odstrániť pochybnosti o arbitrárnosti rozhodnutí vydaných na základe vyjadrení spravodajských služieb vo vzťahu k bezpečnostnej rizikovosti účastníka konania, javí poskytovanie informácií obsahujúcich analytické zhodnotenie poznatkov získaných spravodajskou službou, v prípade zahraničných spravodajských informácií po udelení relevantného súhlasu, a to priamo sudcovi realizujúcemu prieskum zákonnosti vydaného rozhodnutia. Takýmto spôsobom by boli garantované práva účastníka konania, nakoľko by im bola poskytovaná vertikálna ochrana zo strany zákonného sudcu, ako aj ochrana spravodajských informácií, nakoľko tieto by neboli poskytované nepovolanej osobe v podobe účastníka konania, ale sudcovi ako osobe s osobitným postavením vo vzťahu k možnosti oboznamovať sa s utajovanými skutočnosťami.

ZÁVER

Vychádzajúc z ostatnej Správy o činnosti Slovenskej informačnej služby za rok 2020 vykonala Slovenská informačná služba v roku 2020 administratívne previerky na základe žiadosti Migračného úradu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky alebo Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru v 21.849 prípadoch. Z uvedeného počtu predstavovalo 336 prípadov žiadosti podľa § 19a ods. 9 zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov, pričom v daných veciach Slovenská informačná služba v štyroch prípadoch nesúhlasila s udelením azylu alebo doplnkovej ochrany. V 21.513 prípadoch išlo o administratívne previerky realizované podľa § 125 ods. 6 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V prípade uvedeného preverovania Slovenská informačná služba nesúhlasila

s udelením pobytu celkovo v 35 prípadoch. Ako vyplýva z uvedených údajov, nesúhlasné stanoviská tvoria zanedbateľnú časť celkového nápadu žiadostí o vykonanie administratívnej previerky, a to cca 0,18 percenta z celkového počtu doručených žiadostí. Aj napriek uvedenej skutočnosti sú to práve negatívne vyjadrenia spravodajskej služby, ktoré sú v mnohých prípadoch predmetom mediálnej polemiky iniciovanej práve osobami cudzincov, ktorých sa bezprostredne týkajú a ktorých predmetom argumentácie je využívanie skutočnosti, že spravodajská služba nemôže svoje poznatky verejne konfrontovať s ich pseudotvrdeniami. Ako už bolo uvedené vyššie, realizácia právneho názoru vysloveného ústavným súdom spočívajúca v uvádzaní aspoň podstaty dôvodov, ktoré zakladajú bezpečnostnú rizikovosť účastníka konania, naráža tak na zákonné limity, ako aj na základné zásady medzinárodnej spravodajskej spolupráce. Rovnako tak nie je zrejmé, aký rozsah podstaty dôvodov je pre Ústavný súd v kontexte ním vysloveného právneho názoru možné považovať za postačujúci. V aplikačnej praxi by totiž akákoľvek miera konkretizácie zakladala ďalšiu účelovú polemiku zo strany účastníka konania smerujúcu k prirodzenému záujmu o poskytnutie ďalších informácií, ktorými o jeho osobe disponuje spravodajská služba. Takýto postupu pritom čiastočne v minulosti aplikovaný bol a viedol práve k uvedenému postupu účastníkov konaní. Išlo o tie prípady, kedy spravodajská služba zasielala správnemu orgánu okrem informácie o tom, že osoba predstavuje nebezpečenstvo pre bezpečnosť štátu aj stručné poznatky túto bezpečnostnú rizikovosť odôvodňujúce. Predmetné vyjadrenie bolo utajovanou skutočnosťou, dochádzalo však k situáciám, kedy v prípade udelenia jednorazového súhlasu na oboznámenie sa s jej obsahom daným spravodajskou službou právnemu zástupcovi účastníka konania, sa tieto informácie stali predmetom ďalšej polemiky a snahy získať ďalšie informácie z proveniencie spravodajskej služby zo strany účastníka konania alebo jeho právneho zástupcu dôvodiac neexistenciou dôkazov. V tejto súvislosti je však potrebné uvedomiť si zásadnú skutočnosť, a to, že úlohou spravodajskej služby v žiadnom prípade nie je získavanie dôkazov. To je úlohou predovšetkým tých orgánov verejnej moci, ktoré rozhodujú o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach účastníkov konania. Úlohou spravodajskej služby je v danom prípade preveriť informácie týkajúce sa účastníka konania, ktorými disponuje vo svojich evidenciách a informačných systémoch a tieto vyhodnotiť z pohľadu potenciálnej rizikovosti účastníka konania, aplikujúc bezpečnostnú úvahu a vziať na seba bremeno zodpovednosti spočívajúce v neudelení súhlasu súvisiaceho s pobytovým statusom osoby cudzinca na území Slovenskej republiky. Uvedený postup pritom nie je aktom svojvôle spravodajskej služby, ale prejavom snahy chrániť bezpečnosť Slovenskej republiky a životy a zdravie jej občanov. Význam administratívnych konaní týkajúcich sa pobytových statusov pritom zásadne vzrástol vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie a schengenského priestoru. Empirické poznatky pritom preukazujú, že páchatelia mnohých teroristických útokov na európskom kontinente, neobišli ani územie Slovenskej republiky, kde strávili určitý čas, či už hľadaním logistickej podpory, ako je prípad viedenského útočníka Kujtima Fejzulaja, prípadne navštívili pred vykonaním útokov svojich priateľov, ako je prípad Salaha Abdeslama, jedného zo strojcov teroristických útokov v Paríži, ktorý sa pred spáchaním útokov tri týždne zdržiaval v Nitre u svojho irackého známeho z Mosulu. Ide len o dva mediálne známe prípady, avšak aj v súvislosti s nimi stojí za hlbšiu úvahu, či v prípade, ak by v čase svojho pobytu na území Slovenskej republiky požiadali o udelenie azylu, doplnkovej ochrany, pobytu, prípade o udelenie štátneho občianstva, zdieľajú konajúce súdy rovnako názor, že by im spravodajské

služby mali oznámiť ako účastníkom konania podstatu informácií, ktorými o ich osobách a bezpečnostne rizikovom konaní disponujú.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
Zákon NR SR č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov
Zákon NR SR č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov
Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
Zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
Vyhláška Národného bezpečnostného úradu č. 48/2019 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o administratívnej bezpečnosti utajovaných skutočností
Zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. decembra 2018, sp. zn. PL. ÚS 8/2016
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 15. februára 2018, sp. zn. II. ÚS 118/2018
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. februára 2015, sp. zn. II. ÚS 480/2014
Správa o činnosti Slovenskej informačnej služby za rok 2020

RÍMSKO-PRÁVNE DEDIČSTVO INŠTITÚTU *LEGATUM NOMINIS* VO VZŤAHU K RECIPOVANEJ ÚPRAVE ABGB A NAVRHOVANEJ OBČIANSKOPRÁVNEJ ÚPRAVE V ČASE I. ČSR[1]

THE ROMAN LAW HERITAGE OF THE INSTITUTE LEGATUM NOMINIS IN RELATION TO UNDERTAKEN LEGISLATION IN ABGB AND PROPOSED CIVIL-LAW LEGISLATION IN THE FIRST CZECHOSLOVAK REPUBLIC

Dávid Maukš
doktorandský študijný program: teória a dejiny štátu a práva
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho a cirkevného práva
david.mauks@truni.sk/hriky11@gmail.com

Abstrakt: Cieľom príspevku je po prvé sumarizačne a čiastočne analyzujúco deskribovať právny základ inštitút odkazu so zameraním na *legatum nominis* tak, ako ho máme zachovaný v prameňoch rímskeho práva a ukázať jeho základné charakteristické črty v sledovanom historickom období. Ďalej si kladieme za cieľ komparatívnou metódou poukázať na historické formovanie tohto inštitútu a rozdiely oproti klasickému rímskemu právu v úprave ABGB, recipovanej v I. Československej republike a následne ju porovnáme s návrhmi občianskeho zákonníka v 1. Československej republike z rokov 1931 a 1937. Na základe komparácie bude môcť príspevok potvrdiť alebo vyvrátiť, či existoval konkrétny vplyv rímskeho dedičského práva na vznik a formovanie vybraného občianskeho zákonníka (ABGB) a zvolených návrhov OZ na našom území. V štúdii si autor preto kladie nasledovnú otázku: Išlo iba o inšpiráciu rímskym právom alebo o doslovné prevzatie právnej úpravy z čias Rímskej ríše?

Kľúčové slová: odkaz, odkaz pohľadávky (*legatum nominis*), recipovaná úprava ABGB, návrhy občianskych zákonníkov z roku 1931 a 1937, rímske dedičské právo, pramene rímskeho práva.

Abstract: The aim of this paper is to analyse the institute of a legacy with a focus on legatum nominis, as it is preserved in the sources of Roman Law and to point out its characteristic features in this historic period. In the next part by using comparative method we aim at a depiction of the historic formation of that institute and the differences in comparison with the classical Roman Law and undertaken legislation in ABGB. Afterwards we compare this undertaken legislation with the proposals of the Civil Code in the First Czechoslovak Republic,

[1] Príspevok je výstupom z projektu VEGA 1/0018/19: „Renesancia zabudnutých a znovu obnovených inštitútov dedičského práva na Slovensku.“

from 1931 and 1937. On the basis of comparison the paper will be able to demonstrate the concrete influence which the Roman Law of Succession had on the formation and development of the selected civil codes and their proposals in the Central Europe during the 19th and 20th century. Was it only an inspiration by the Roman Law or a literal transposition of the legislation from times of the Roman Empire?

Key words: legacy, legacy of claim, undertaken legislation in ABGB, Civil Codes in the First Czechoslovak Republic from 1931 and 1937, Roman Law of Succession, sources of the Roman Law.

1 ODKAZ POHĽADÁVKY V RÍMSKOM PRÁVE

Dedičské právo už za čias klasického rímskeho práva vychádzalo zo zásady univerzálnej sukcesie, teda stavu, kedy do celého majetku (do aktív aj pasív) poručiteľa vstupovala určitá osoba – dedič, prípadne viaceré osoby - spoludedičia. Taktiež bolo ale možné vstúpiť do jednotlivých, poručiteľom určených majetkových častí, vecí alebo práv poručiteľa – singulárna sukcesia, a to predovšetkým vďaka inštitútu odkazu.[2] Pojem odkaz najlepšie vystihol rímsky právnik Florentinus v D. 30,116pr.: *Odkaz je zmenšenie dedičstva, ktorým poručiteľ chce, aby niekomu inému bolo odovzdané niečo z toho, čo by inak patrilo dedičovi, ako celok* (myslí sa z celého dedičstva).[3]

Legatum[4] (odkaz) môžeme charakterizovať ako lukratívny úkon *mortis causa*, ktorým poručiteľ rozhodol, aby 3. osoba (odkazovník) dostala nejakú majetkovú výhodu z pozostalosti.[5] Predmet odkazu najčastejšie tvorila nejaká vec či súbor vecí, právo alebo obligácia. Tento inštitút slúžil najmä na zabezpečenie osôb blízkych poručiteľovi aj po jeho smrti.[6] Odkaz sám osebe nebol v rímskom práve dedičským titulom, ale umožňoval poručiteľovi disponovať so svojím majetkom aj po svojej smrti, čím sa značne rozširovala poručiteľova dispozičná voľnosť.[7] Na rozdiel od dediča sa však odkazovník v rímskom práve nikdy nestával univerzálnym sukcesorom poručiteľa, čo znamená, že odkazovník nikdy

[2] KLEŇOVÁ V. *Praktikum z rímskeho práva.* Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2016. s. 70. ISBN 978-80-8168-546-0.
[3] Preklad autora z nemeckého prekladu: KNÜTEL, R. – KUPISCH, B. – RÜFNER, T. – SEILER, H. *Corpus Iuris Civilis. Text und Übersetzung. Band V: Digesten 28–34. Gemeinschaftlich übersetzt und herausgegeben.* Heidelberg: C. F. Muller, 2012. s. 332. ISBN 9783-8114-6444-5.
[4] Inštitút odkazu vznikol v rímskom práve už za čias starého práva civilného a prvé zmienky o ňom možno nájsť už v Zákone XII. tabúľ (predovšetkým tabuľa V., 3.), približne v roku 450 p.n.l., za účelom zanechať z pozostalosti niečo aj osobám mimo okruhu dedičov z poručiteľovej domácnosti (tzv. *heredes domestici*). K tomu pozri bližšie: FRINTA, O. Odkaz jako jeden z projevů autonomie vůle v dědickém právu. In: *Právník.* roč. 158, č. 4, 2019. s. 372. ISSN 0231-6625.
[5] ARNDTS, L. *Učební kniha PANDEKT,* 5. kniha. Praha: Právnická jednota, 1886. s. 229.
[6] BABUSIAUX, U. *Wege zur Rechtsgesichte: Römisches Erbrecht. Kolín: Böhlau Verlag, 2015. s. 235. ISBN 978-3-8252-4302-9.*
[7] SALÁK, P. – ČERNOCH, R. – HORÁK, O. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy. 1. vyd.* Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 58. ISBN 978-80-210-9474-1.

nezodpovedal za dlhy na pozostalosti,[8] a to ani v prípade, ak by takto získal všetky aktíva z pozostalosti (mohla však naňho prejsť povinnosť vykonávať rodinné obrady[9]).[10]

Odkazovník sa k predmetu odkazu nedostával priamo, ale väčšinou sprostredkovane (inak pri odkaze typu *per vindicationem*[11]) prostredníctvom osoby dediča alebo aj jeho náhradníka.[12] Aby však odkazovník nadobudol predmet odkazu, vždy muselo najprv dôjsť k univerzálnej sukcesii, a to prijatím dedičstva dedičom.[13] Účelom odkazu teda bolo majetkovo zabezpečiť členov rodiny (odkazmi sa ale veľmi často spomínalo aj na priateľov poručiteľa), ktorí dedičmi neboli, keďže vo väčšine prípadov bol v Ríme dedičom prvorodený syn a ostatní členovia poručiteľovej rodiny mali poskytnuté zabezpečenie práve prostredníctvom odkazov.[14] Je pochopiteľné, že takýto inštitút časom nabral veľkú populárnosť a využíval so v bežnom živote vo veľkej miere, o čom svedčí aj fakt, že odkazu je v celých Justiniánskych Digestach venovaných až 5 kníh z celkového počtu 50.[15] Odkaz v Ríme dopĺňal princíp univerzálnej sukcesie a umožňoval väčšiu mieru autonómie vôle poručiteľa.[16]

O odkaz obligácie[17] ide vtedy, keď bol poručiteľ za svojho života subjektom záväzkovo-právneho vzťahu v postavení veriteľa alebo naopak, v postavení dlžníka, a predmetom odkazu

---

[8] V rímskom práve dedič zodpovedal za dlhy aj v prípade, keď pasíva výrazne prevyšovali aktíva pozostalosti a dedič bol povinný zaplatiť dlhy z vlastného majetku. BUBELOVÁ, K., *Odkaz římského dědického práva pro moderní právní systémy*. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore, PF UK: Bratislava, 2009. s. 321. ISBN 978-80-7160-295-8.

[9] V rímskom dedičskom práve malo ustanovenie za dediča veľký význam aj z dôvodu, že dedenie nemalo čisto majetkový charakter, ale aj náboženský. K tomu pozri bližšie: SKŘEJPEK, M. *lus et religio, právo a náboženství ve starém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 120 a nasl. ISBN 80-901064-8-X.

[10] ČERNOCH, R. Odkaz v Římě a domácím právním vývoji. In: *Časopis pro právní vědu a praxi.* ISSN 1210-9126, 2012, roč. 20, č. 3, s. 287.

[11] Pri vindikačnom odkaze predmet odkazu okamžite prechádza do kviritského vlastníctva odkazovníka v momente prijatia dedičstva a odkazovník je aktívne legitimovaný k *actio rei vindicatio*. K tomuto typu odkazu pozri bližšie: Gai. Inst 2, 193 a nasl. Kaser, M. – Knütel, R. – S. Lohsse. *Römisches Privatrecht.* 22. Auflage. Mníchov: C.H.Beck, 2021. s. 484. ISBN 978-3-406-74412-9.

[12] HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského. 4. opravené vydání.* Praha: Knihkupec C. K. České university J. Otto v Praze, 1910. s. 1139.

[13] SALÁK, P. DĚDICKÉ PRÁVO 1948-1989 OPTIKOU PRÁVA ŘÍMSKÉHO. In: *Dny práva – 2011 – Days of Law*. [online]. 2011, Brno : Masaryk University. s. 6. [cit. 2021.13.12]. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf

[14] SALÁK, P. ODKAZ - ŘÍMSKOPRÁVNÍ INSTITUT VE SVĚTLE ČESKÉHO PRÁVA 20. STOL. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed.* [online]. 2010, Brno : Masaryk University. str. 2. [cit. 2021.13.10]. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Salak_Pavel_(4066).pdf

[15] SALÁK, P. ODKAZ - ŘÍMSKOPRÁVNÍ INSTITUT VE SVĚTLE ČESKÉHO PRÁVA 20. STOL. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed.* [online]. 2010, Brno : Masaryk University. str. 3. [cit. 2021.13.10]. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Salak_Pavel_(4066).pdf

[16] FRINTA, O. Odkaz jako jeden z projevů autonomie vůle v dědickém právu. In: *Právník.* roč. 158, č. 4, 2019. s. 389. ISSN 0231-6625.

[17] Rozhodli sme sa v celom príspevku používať pojem odkaz obligácie, keďže sa nám zdá vhodnejší ako všeobecný pojem odkaz pohľadávky, ktorý v sebe v užšom zmysle zahŕňa iba odkaz typu *legatum nominis.* Keď hovoríme o odkaze obligácie máme na mysli všetko podoby odkazu, v ktorých je jeho predmetom pohľadávka alebo dlh poručiteľa. Väčšina autorov používa pojmy ako „odkaz vzťahujúci sa k pohľadávkam“, napr.: ARNDTS, L. *Učební kniha PANDEKT,* 5. kniha. Praha: Právnická jednota, 1886. s. 277 alebo HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského. 4. opravené vydání.* Praha: Knihkupec C. K. České university J. Otto v Praze, 1910. s. 1191. Vhodnejšie sa nám zdá označenie Vančuru, ktorý používa pojem „odkaz k právam obligačným“: VANČURA. J. *Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I.* Praha: Knihtiskárna Typus, 1923. s. 521.

je jeho právo na plnenie či jeho povinnosť plniť.[18] Podľa toho rozoznávalo rímske právo odkaz obligácie v troch základných podobách. *Legatum nominis* ako najvšeobecnejšia podoba odkazu obligácie, *legatum liberationis*[19] a *legatum debiti.*[20] Príspevok sa bude zameriavať výlučne na odkaz v podobe *legatum nominis,* ktorý môžeme charakterizovať ako odkaz už existujúcej pohľadávky poručiteľa. V modernom kontinentálnom ponímaní práva[21] ide o cesiu pohľadávky v prípade smrti poručiteľa z osoby zaťaženej plniť odkaz (väčšinou je touto osobou dedič ako univerzálny sukcesor poručiteľa) na odkazovníka.[22] Osoba zaťažená plniť odkaz je v takomto prípade povinná odkazovníkovi spolu s pohľadávkou odovzdať aj všetko potrebné na úspešné súdne[23] vymoženie takto odkázanej pohľadávky.[24] Podľa D. 32,34pr. spolu s pohľadávkou samotnou, má odkazovník nárok aj na všetko príslušenstvo, čím sa rozumejú predovšetkým úroky z pohľadávky.[25] Odkaz pohľadávky bol v Ríme často využívaný a obľúbený inštitút a časté zmienky o ňom môžeme nájsť prevažne v Justiniánskych Digestach, konkrétne v knihách č. 30-32, ktoré majú všetky všeobecný názov: Odkazy a fideikomisy.

2 ODKAZ POHĽADÁVKY V RECIPOVANEJ ÚPRAVE ABGB

Po zániku rímskej ríše zostalo jej právo stále hlavným prameňom práva vo väčšine Európy, aj keď postupom času stále oslabovalo na svojom postavení. Zvrat prišiel v 19. storočí, kedy sa začali vo viacerých krajinách západnej Európy prijímať prvé občianske zákonníky, ktoré sa stále viac vracali k rímsko-právnej tradícii.[26] Jedným z nich bol aj rakúsky Všeobecný občiansky zákonník (známy pod skratkou ABGB)[27], ktorého recipovaná podoba platila aj na časti územia 1. Československej republiky až do roku 1950. S kodifikáciou

[18] BÍLEK, P. In: FIALA, R. – DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§1475-1720) Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2015. s. 339. ISBN 978-80-7400-570-1.
[19] Ide o odpustenie dlhu prostredníctvom odkazu, poručiteľ odkáže svojmu dlžníkovi pohľadávku, ktorú mu on sám dlhuje. K tomu pozri bližšie: VANČURA. J. *Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I.* Praha: Knihtiskárna Typus, 1923. s. 521.
[20] Poručiteľ odkáže svojmu veriteľovi to, čo mu dlhuje. Dané sa chápe ako súčasné uznanie dlhu, v rímskom práve sa táto podoba odkazu obligácie využívala v prípadoch, v ktorých bola pohľadávka medzi poručiteľom a veriteľom sporná, prípadne časovo obmedzená. K tomu pozri bližšie: ARNDTS, L. *Učební kniha PANDEKT,* 5. kniha. Praha: Právnická jednota, 1886. s. 279.
[21] Klasické rímske právo nepoznalo cesiu pohľadávky tak, ako ju poznáme dnes, keďže záväzok sa chápal ako pevné a nemenné puto medzi dlžníkom a veriteľom. Účinok podobný postúpeniu pohľadávky sa dosahoval v Ríme prevažne novóciou pohľadávky, teda založením novej obligácie so zmenou subjektov. V neskoršej dobe sa cesia mohla dosiahnuť aj uzatvorením príkaznej zmluvy (tzv. *mandatum ad agendum in rem suam*), čím sa z odkazovníka stal procesný zástupca veriteľa a odkazovník si takto vysúdené mohol ponechať pre seba. K tomu pozri bližšie: REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo.* 4 prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer (Iura Edition), 2010. s. 348-349. ISBN 978-80-8078-352-5.
[22] VANČURA. J. *Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I.* Praha: Knihtiskárna Typus, 1923. s. 521.
[23] V takomto prípade odkazovníkovi patrí žaloba z odkázanej pohľadávky ako *actio utilis.* K tomu pozri bližšie: C. 6,37,18.
[24] Rozumej predovšetkým zoznam dôkazov a konkrétne listinné dôkazy, ktoré má osoba zaťažená plniť odkaz k dispozícii.
[25] ARNDTS, L. *Učební kniha PANDEKT,* 5. kniha. Praha: Právnická jednota, 1886. s. 277-278.
[26] REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo.* 4 prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer (Iura Edition), 2010. s. 92-94. ISBN 978-80-8078-352-5.
[27] Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, JGS Nr. 946/1811.

súkromného práva v Európe súvisela aj otázka, ako veľmi je potrebné sa inšpirovať a zachovať dedičstvo rímskej jurisprudencie.[28]

Dedičské právo v ABGB bolo do veľkej miery ovplyvnené klasickým rímskym právom[29] a tento výrazný inšpiračný zdroj predstavoval aj zásadnú otázku: Do akej miery je potrebné rešpektovať poslednú vôľu poručiteľa? ABGB predstavoval v danej dobe moderný občiansky zákonník, ktorý vždy do stredu záujmu staval občana a jeho záujmy. V oblasti dedičského práva bol z toho dôvodu vytvorený veľmi široký priestor pre uplatnenie slobodnej autonómie vôle poručiteľa.[30] Význam odkazu bol v rímskom práve o to väčší, že nebolo možné kombinovať delačné dôvody, teda zákon a závet.[31] ABGB umožňoval kombináciu delačných dôvodov (k zákonu a k závetu dokonca pribudol aj tretí delačný dôvod, a to dedičská zmluva)[32], tým došlo k väčšiemu počtu využívania inštitútu odkazu v bežnom živote. Aj v práve rakúskom zostalo striktné rozlišovanie medzi inštitútom odkazu a ustanovením osoby za dediča.[33]

Krčmář v prvej polovici 20. storočia charakterizoval odkaz v rakúskom práve, ako: „Odkaz je priame poskytnutie majetkového prospechu posledným poriadkom pre prípad smrti, pokiaľ nejde o povolanie k univerzálnej postupnosti.“[34] Na platnosť odkazu sa teda podľa rakúskeho práva vyžadovali 3 predpoklady. Išlo o: platný posledný poriadok (testament, potvrdený kodicil alebo dedičskú zmluvu),[35] spôsobilosť osoby odkazovníka dediť a spôsobilý

---

[28] ŠVECOVÁ, A. - GERGEL, P. *Dedičské právo podľa I. návrhu uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1900 (vo vybraných právnohistorických a lingvistických súvislostiach).* Praha: Leges, 2021. s. 17. ISBN 978-80-7502-558-6.

[29] Uvedené sa uskutočnilo klasickou cestou priamej západoeurópskej recepcie rímskeho práva v oblasti súkromného práva.

[30] Najdôležitejšia zásada moderného súkromného práva je zásada individuálnej autonómie. Z tejto zásady vychádzajú ďalšie, ako napríklad zásada rovnosti subjektov alebo prevaha dispozitívnych ustanovení. Slobodná autonómia sa prejavuje ako slobodná možnosť nadobúdať a využívať majetok, sloboda nakladania s vlastným majetkom a zmluvná sloboda, t.j. uzatvárať zmluvné vzťahy so subjektmi podľa vlastného uváženia a možnosť uzatvárať aj zmluvy, ktoré nie sú výslovne upravené. Pre rozvoj európskeho súkromného práva v 19. st. bolo veľmi dôležitým, že rakúsky ABGB i v oblasti nakladania s majetkom po smrti poručiteľa umožňoval takúto veľkú mieru slobody, pretože ABGB aj nasledujúce storočia stále veľmi ovplyvňuje smer a celkovú filozofiu, ktorou sa krajiny vydávajú pri prijímaní nových občianskych zákonníkov (najnovší príklad je prijatie nového zákonníku v Českej republike v roku 2012, kde je viac ako badateľná silná inšpirácia práve právom rakúskym a samotným ABGB). K danej zásade pozri bližšie: LAZAR, J. *Občianske právo hmotné 1.* Bratislava: IURIS LIBRI, 2014. s. 16-19. ISBN 978-80-89635-08-5.

[31] Pomp. D. 50,17,7. Známa zásada: *Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest.* K uvedenej zásade pozri bližšie: SALÁK, P. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. In: *Časopis pro právní vědu a praxi.* ISSN 1210-9126, 2012, roč. 20, č. 3, s. 228-231. BOSCH CAPDEVILA, E. *El principio Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*. Evolucion y significado. Madrid: DYKINSON, S.L., 2014. 154 s. ISBN 978-84-9772-861-4.

[32] K tomuto delačnému dôvodu pozri bližšie: SALÁK, P. – ČERNOCH, R. – HORÁK, O. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy. 1. vyd.* Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 17-35. ISBN 978-80-210-9474-1.

[33] § 535 ABGB: *Bolo by na niekoho pamätaného, nie pomerným dielom celej pozostalosti, ale len jednotlivou vecou, jednou alebo viacerými vecami určitého druhu, peňažnou čiastkou alebo nejakým právom, nazýva sa to, čím naňho bolo takto pamätané, odkazom, aj keby to podľa hodnoty bola najväčšia časť pozostalosti. A ten komu, to bolo zanechané, nebude posudzovaný ako dedič, ale iba ako odkazovník.*

[34] KRČMÁŘ, J. *Právo občanské V., Právo dědické.* Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928. s. 101.

[35] V rozsudku č. 10.274 zo súdnej zbierky rozhodnutí Glaser–Unger sa uvádza, že odkaz zostáva platný, ak sa nachádzal napríklad aj v trhovej zmluve. Daným rozsudkom sa potvrdilo, že kľúčovou v danej dobe bola sloboda autonómie vôle poručiteľa a mala prednosť pred formálnymi ustanoveniami zriadenia posledného poriadku. K tomu pozri bližšie: ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: *Komentář k československému obecnému zákoníku*

predmet odkazu,[36] ak nešlo o sukcesiu univerzálnu. Odkaz pripadal vo väčšine prípadov na ťarchu všetkým dedičom podľa výšky ich podielov.[37] Keďže v práve rakúskom už neplatila zásada: *Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*, bolo možné kombinovať dedičské tituly, to znamená, že bolo možné platne zriadiť odkaz aj v prípadoch, kedy sa nededilo z testamentu. To má za následok, že osobou zaťaženou plniť odkaz mohol byť aj zákonný dedič, odkazovník, ba dokonca aj štát.[38]

Najvýznamnejšia zmena v recipovanej úprave ABGB sa týkala typu odkazov, keďže ABGB poznal iba záväzkovo-zaväzujúci typ odkazu (tzv. legát damnačný). Predmetný odkaz vychádzal predovšetkým z § 649 ABGB, ktorý ustanovuje obligačnú povinnosť dedičov vykonať odkazy v prospech odkazovníkov a § 684 ABGB, ktorý pojednáva o momente, kedy odkazovník nadobúda právo na odkaz, tzv. *dies cedens.*[39] Keďže podľa daného ustanovenia odkazovník smrťou poručiteľa nadobúda iba právny nárok na plnenie odkazu od osôb zaťažených plniť odkaz, a nie ihneď aj vlastnícke právo k odkazu, vieme z toho vyvodiť, že rakúske právo vôbec nepoznalo vecno-právne pôsobiaci typ odkazu (tzv. legát vindikačný), pri ktorom sa osoba odkazovníka už momentom smrti poručiteľa stávala vlastníkom odkazu. Takže aj keď poručiteľ rozhodol, že si odkazovník smie sám prevziať z pozostalosti predmet odkazu,[40] nemôže tak urobiť, pretože mu patrí iba právny nárok na odkaz. Ak by tak odkazovník vykonal, došlo by tak k rušeniu držby dediča, keďže pri damnačnom type odkazu sa vždy najprv dedič musel stať vlastníkom odkázanej veci a až následne je povinný plniť odkaz.[41]

V praxi napriek tomu, že sa odkazy veľmi často v úkonoch posledných poriadkov nachádzali, bolo veľmi náročné bežnému laikovi vysvetliť rozdiel medzi ustanovením osoby za dediča (*institutio heredis*) a zriadením odkazu, resp. odkazovníka aj vďaka tomu, že § 534 ABGB umožňoval kombináciu delačných dôvodov.[42] Pojmy ako: odkázať, zdediť či zanechať

---

občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl. Praha: V. Linhart, 1936, s. 221. ISBN 80-85963-74-4.

[36] Podľa § 653 ABGB predmetom odkazu mohlo byť všetko, čo bolo predmetom právneho obchodu, predovšetkým veci, práva a obligácie. Aj na danom ustanovení vidno obrovskú mieru kazuistiky vtedajšieho právneho poriadku, daný paragraf sa preto už nenachádza v žiadnom ďalšom návrhu dedičského práva, k tomu pozri text nižšie.

[37] SCHELLE, K. Zakotvení dědického práva v rakouském všeobecném občanském zákoníku. In VOJÁČEK, L.- TAUCHEN, J. - SCHELLE, K. *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 141. ISBN 978-80-210-5613-8.

[38] SALÁK, P. ODKAZ - ŘÍMSKOPRÁVNÍ INSTITUT VE SVĚTLE ČESKÉHO PRÁVA 20. STOL. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed.* [online]. 2010, Brno : Masaryk University. str. 5. [cit. 2021.14.12]. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Salak_Pavel_(4066).pdf

[39] K tomu pozri bližšie: KRČMÁŘ, J. *Právo občanské V., Právo dědické.* Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928. s. 104. K momentu *dies cedens* v rímskom práve, pozri bližšie: SOMMER, O. *Dies cedens v právu římském.* Praha: Sborník věd právních a státních. 1913, 134 s.

[40] Tzv. percepčný odkaz poznalo rímske právo. Bolo však sporné, či ide o osobitný typ odkazu alebo len podmnožinu vindikačného odkazu. K tomu pozri bližšie: Gai. Inst. 2, 216.

[41] V rozsudku č. 4705 zo súdnej zbierky rozhodnutí Glaser–Unger.

[42] V rímskom práve bolo oveľa jednoduchšie odlíšiť osobu dediča od osoby odkazovníka, pretože nebolo možné ustanoviť dediča spôsobom *ex re certa,* t. j. spôsobom, že sa niekto stane dedičom iba k jednotlivému predmetu dedičstva, ale musel nadobudnúť dedičstvo celé alebo aspoň jeho pomerný podiel. Platný odkaz mohol byť taktiež zriadený iba v testamente, pokiaľ sa teda dedilo zo zákona, nebolo možné niekoho ustanoviť za odkazovníka, keďže platila vyššie uvedená zásada: *Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest.* Tým, že na jednej strane síce bolo ľahšie odlíšiť osobu odkazovníka od dediča, na strane druhej to vyžadovalo oveľa prísnejšie formálne náležitosti, ktoré ak sa nesplnili išlo o neplatný odkaz, čo malo za následok obmedzovanie slobody vôle poručiteľa zo strany štátnej moci, ale aj okliešťovanie princípu právnej istoty. Ak chcel poručiteľ niekoho ustanoviť za odkazovníka, nebolo spravodlivé, aby sa daná osoba odkazovníkom nestala iba preto, že

sa chápali totožne a málokto rozlišoval medzi tým, či sa niekto stal dedičom k celej pozostalosti alebo sa stal iba odkazovníkom k jednotlivému predmetu dedičstva a nikdy nezodpovedal za dlhy poručiteľa. Taktiež sa inak riešilo napríklad právo prírastku (akrescencia), keďže odkazovníkovi nikdy nemohol prirásť uvoľnený podiel z dedičstva.[43] Pretrval však rímsko-právny názor, že determinujúcim kritériom je vôľa poručiteľa a nie slová, ktoré poručiteľ pri písaní posledného poriadku použil.[44]

Podľa § 655 ABGB: „Slová sa chápu aj pri odkazoch vo svojom obvyklom význame, ibaže by sa dokázalo, že poručiteľ zvykol s určitými výrazmi spojovať zvláštny, sebe vlastný zmysel; alebo, že by inak odkaz nemal účinku.“ Išlo o dôležité ustanovenie, ktoré zakotvovalo v ABGB rímsku zásadu *favor testamenti,*[45] ktorá pri aplikácii práva spôsobovala, že sa má urobiť všetko preto, aby skutočná vôľa poručiteľa bola aj naozaj uskutočnená. Preto sa aj slová a pojmy, ktoré poručiteľ pri písaní posledného poriadku použil, museli vykladať spôsobom, akým poručiteľ dané slová používal, nie vždy aj to, čo gramaticky znamenajú.[46] Pri uplatňovaní danej zásady platilo pravidlo, že ak existovali pochybnosti, či ide o ustanovenie dediča alebo odkazovníka, vždy išlo o zriadenie odkazu.[47]

Jednotlivé druhy odkazov boli upravené od § 656 ABGB, v časti: Zvláštne ustanovenia o odkazoch. Úprava nami sledovaného odkazu pohľadávky sa nachádzala pod písmenom d), od §§ 663-668 pod všeobecným pojmom: odkaz pohľadávky. Treba podotknúť, že v časti d) nájdeme všetky tri podoby odkazu obligácie, a preto všeobecný pojem odkaz pohľadávky nie je vhodný. Úprava *legatum nominis* sa nachádzala v § 664[48] a v § 668[49] ABGB, teda išlo o pomerne strohú úpravu. Podľa uvedeného išlo o odkaz pohľadávky v prípadoch, ak dlžníkom poručiteľa je osoba tretia a odkazovník sa má stať novým veriteľom takejto osoby. Dedič[50] si

testamentárny dedič odmietne nadobudnúť dedičstvo a nastupuje intestátne dedenie. K danej problematike pozri bližšie: SALÁK, P. Heres ex re certa versus singulární sukcese. In: STLOUKALOVÁ, K. (ed.). *Soudobé reflexe římského práva. 1. vyd.* Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta, 2015, s. 145–152. ISBN 978-80-87975-29-9.

[43] BLAŽKE, J. Odkaz v novém právu dědickém. In*: Právník*. roč. 90, 1951. s. 233. ISSN 0231-6625

[44] Zbierka súdnych rozhodnutí: Glaser-Unger. Rozhodnutia č. 247, č. 350 a č. 1529.

[45] K danej zásade pozri bližšie: ČERNOCH, R.: *Voluntas testatoris* v Digestech. In: VLADÁR, V. (ed.). *Digesta Iustiniani – thesaurus iurisprudentiae. Zborník z medzinárodnej romanistickej konferencie uskutočnenej 10. novembra 2017 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.* Bratislava: VEDA, 2018, s. 93. Taktiež 1. kapitola KLEŇOVÁ, V. *SUBSTITUTIO VULGARIS V PRÁVE RÍMSKOM. Príspevok k náuke o slobode vôle:* dizertačná práca. Vedúci práce: prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Blaho, CSc. Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2011, 206 s.

[46] Daná zásada sa pri rozlišovaní odkazovníka a ustanovení osoby za dediča uplatňovala aj v uhorskom práve a mala byť zahrnutá v pripravovanom návrhu občianskeho zákonníka z roku 1900. ŠVECOVÁ, A. *Dedenie zo zákona a závetu podľa I. návrhu uhorského občianskeho zákonníka z roku 1900 (edícia vybraných častí dôvodovej správy).* Praha: Leges, 2021. s. 119-120. ISBN 978-80-7502-559-3. K dedičskému právu platnom na dnešnom území Slovenska v danej dobe pozri bližšie najmä: FAJNOR, V. Dedičské právo na Slovensku. In: *Právny obzor.* Roč. VI, 1923. s. 9-18, 37-50, 71-81, 103-114.

[47] SALÁK, P. ODKAZ - ŘÍMSKOPRÁVNÍ INSTITUT VE SVĚTLE ČESKÉHO PRÁVA 20. STOL. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed.* [online]. 2010, Brno : Masaryk University. str. 6. [cit. 2021.21.10]. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Salak_Pavel_(4066).pdf

[48] *Ak odkáže poručiteľ pohľadávku, ktorá mu náleží voči inej osobe, je dedič povinný , túto pohľadávku aj s úrokmi postúpiť odkazovníkovi.*

[49] *Odkazom všetkých pohľadávok nie sú predsa len zahrnuté pohľadávky z cenných papierov a vkladných knižiek, ani pohľadávky vzťahujúce sa na nehnuteľnosti, a ani pohľadávky vznikajúce z práva vecného.*

[50] ABGB taktiež osobu zaťaženú plniť odkaz nepresne označuje slovom dedič. V niektorých prípadoch, ale môže ísť aj o osobu odlišnú od dediča.

splnil svoju povinnosť tak, že postúpi takúto pohľadávku so všetkými výhodami na osobu odkazovníka. Dedič musel postúpiť takúto pohľadávku so všetkými úrokmi, záložnými právami, či inými právnymi prostriedkami, ktoré uľahčili odkazovníkovi úspešné vymoženie pohľadávky.[51] Vidíme, že dané ustanovenia sa absolútne zhodujú s pôvodnou rímsko-právnou úpravou inštitútu odkazu pohľadávky obsiahnutou aj v Justiniánskej zbierke *Corpus iuris civilis* a ABGB tak totožne nadviazal na túto úpravu.[52]

2.1 Hromadný odkaz pohľadávky v recipovanej úprave ABGB

§ 668 ABGB upravoval možnosť poručiteľa odkázať všetky svoje pohľadávky jedným právnym úkonom.[53] Toto ustanovenie v sebe zahŕňalo aj tzv. negatívne vymedzenie pojmu „odkaz všetkých pohľadávok", kam sa nezahŕňali pohľadávky z cenných papierov, vkladných knižiek, pohľadávky z nehnuteľností, či pohľadávky vznikajúce z vecných práv. Taktiež sme do tejto negatívnej skupiny mohli zahrnúť pohľadávky z ďalších „verejných" papierov, ako napríklad štátne pôžičky, akcie či iné hypotekárne zábezpeky.[54] Ak by chcel poručiteľ odkázať takéto pohľadávky, musel by to urobiť individuálne formulovaným odkazom s konkrétne uvedeným predmetom takéhoto odkazu. Pri danom ustanovení sa ako problematická vyskytuje otázka, čo všetko máme rozumieť pod pojmom „všetky pohľadávky". Ide o pohľadávky existujúce v čase zriadenia odkazu alebo aj o pohľadávky vzniknuté po zriadení odkazu?

Rouček a Sedláček[55] boli skôr názoru druhého, že pod pojmom „všetky pohľadávky" treba rozumieť aj pohľadávky, ktoré vznikli po zriadení odkazu. Na základe rímsko-právnej úpravy však tvrdíme, že takýto hromadný odkaz by mal v sebe zahŕňať len pohľadávky existujúce v čase zriadenia odkazu a existujúce do smrti poručiteľa. Už podľa rímskeho práva bolo nemožné zriadiť odkaz k budúcemu predmetu, ktorý nebol dostatočne individualizovaný v čase zriadenia[56]. Taktiež sme toho názoru, že ak by sme do tejto skupiny zahrnuli aj odkazy budúce, o ktorých poručiteľ v čase zriadenia odkazu nevedel, porušili by sme jeho vôľu, a tým aj základnú rímsku zásadu testamentárneho dedenia *favor testamenti.* Je možné, že poručiteľ chcel pohľadávky, ktoré vznikli po zriadení odkazu zanechať niekomu inému, hoci aj dedičom. Preto si myslíme, že ak do hromadného odkazu pohľadávok podľa § 668 ABGB mali patriť aj pohľadávky vzniknuté po zriadení, bol k tomu potrebný výslovný súhlas poručiteľa v takomto zriadení.

2.2 Tacitné odvolanie odkazu pohľadávky v recipovanej úprave ABGB

[51] ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 246. ISBN 80-85963-74-4.
[52] Základné charakteristické rysy tohto inštitútu v ABGB porovnaj napr. s.: ARNDTS, L. *Učební kniha PANDEKT,* 5. kniha. Praha: Právnická jednota, 1886. s. 277-278.
[53] Uvedený postup nevylučovalo ani klasické rímske právo, no o takomto hromadnom odkaze pohľadávky nemáme zachované pramene.
[54] ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 246-247. ISBN 80-85963-74-4.
[55] ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 247. ISBN 80-85963-74-4.
[56] HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského. 4. opravené vydání.* Praha: Knihkupec C. K. České university J. Otto v Praze, 1910. s. 1154-1156.

Pri odkaze pohľadávky sa ako problematické vždy javilo tacitné (mlčky urobené) odvolanie takéhoto odkazu (*ademptio tacita*).[57] ABGB v §§ 724 a 725 presne upravil, za akých podmienok sa odkaz pohľadávky tacitne odvoláva. § 724 všeobecne upravoval, že odkaz pohľadávky bol odvolaný, ak poručiteľ takúto pohľadávku vymohol alebo sám vybral za svojho života.[58] Môžeme povedať, že ide o vyvrátiteľnú domnienku odvolania odkazu pohľadávky.[59] Vyvrátiť ju mohol práve nasledujúci § 725, v ktorom sa uvádzalo, že ak dlžník takúto pohľadávku plnil poručiteľovi z vlastného „popudu", odkaz naďalej trvá a osoba zaťažená odkazom ho musí odkazovníkovi plniť aj napriek tomu, že samotná pohľadávka už zanikla. Takže, ak bude dlžník plniť poručiteľovi svoj dlh „sám od seba", teda bez toho, aby ho na to poručiteľ osobitne žiadal či žaloval,[60] odkaz ostával v platnosti a dedič je povinný odkazovníkovi vyplatiť hodnotu takéhoto plnenia.[61]

Uvedená úprava bola prijatá, aby sa vyhli sporom o tom, či má odkazovník právo na odkaz, ak daná pohľadávka zanikla za života poručiteľa. Autori ABGB prijali predmetnú úpravu práve na základe rímskeho práva,[62] keďže aj samotní rímski právnici boli v otázke tacitného odvolania nejednotní. Najlepšie o tom svedčí Gaiov text v Gai. Inst. 2, 198: „Ak však niekto odkáže vec vlastnú, (ale) po zriadení testamentu ju potom scudzí, je podľa názoru väčšiny (právnikov) odkaz neplatný...".[63] Podľa Boháčka môžeme analogicky úpravu odkazu cudzej veci použiť aj na úpravu odkazu pohľadávky.[64] Ak bol v rímskom práve prevládajúci názor taký, že zánikom predmetu odkazu zaniká aj odkaz samotný, musel existovať aj menšinový názor rímskych právnikov, ktorí tvrdili, že odkaz môže ostať v platnosti aj v prípadoch, v ktorých samotná pohľadávka zanikla pred smrťou poručiteľa. Rakúsky občiansky zákonník sa na základe § 725 vydal týmto menšinovým názorom rímskych právnikov. Na základe vyššie uvedeného, predmetné ustanovenie v ABGB chápeme veľmi pozitívne a vidíme posun vpred oproti rímskemu právu, kde takéto aplikačné pravidlá v oblasti

[57] V rímskom práve išlo o pomerne zložitú právnu otázku, kedy nebolo jasné, či zánikom predmetu odkazu (v našom prípade splnením pohľadávky) vždy zaniká aj odkaz samotný. Boháček tvrdil, že vždy keď došlo k zániku pohľadávky za života poručiteľa, malo to za následok tacitné odvolanie odkazu, pozri: BOHÁČEK, M. *Ademptio legati. Příspěvek k nauce o zrušení odkazu podle práva římského.* Bratislava: PF UK, 1925. s. 117. Dané tvrdenie je však v rozpore s Gai. Inst. 2, 198. K tomu pozri bližšie aj: MAUKŠ, D.: *Odkaz alternatívnej pohľadávky alebo odkaz cudzej veci?* In: ŠVECOVÁ, A. – LANCZOVÁ I. – GAJARSKÝ, A. (Eds.). Právno-historické trendy a výhľady VI. (periodicky vydávaný zborník). Praha: Leges, 2021. s. 72. ISBN 978-80-7502-583-8.

[58] Predmetné ustanovenia treba rozumieť tak, že ak chcel poručiteľ mlčky odvolať odkaz pohľadávky, ktorý prv zriadil, tak sa za svojho života rozhodol sám takúto pohľadávku vybrať, aby odkazovníkovi z tejto pohľadávky nič neostalo a následne by tak nič ani neobdržal.

[59] Rovnakú úpravu nájdeme aj dnes, napríklad v súčasnom českom občianskom zákonníku. BÍLEK, P. In: FIALA, R. – DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§1475-1720) Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2015. s. 324. ISBN 978-80-7400-570-1. Uvedené taktiež potvrdzuje nadčasovosť a veľkú vyspelosť rakúskej právnej civilistiky 19. storočia.

[60] Slová vymôže a vyberie v sebe zahrňujú aj akékoľvek mimosúdne spôsoby zániku pohľadávky, určite sa nejedná len o vymáhanie súdnou cestou.

[61] HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského. 4. opravené vydání.* Praha: Knihkupec C. K. České university J. Otto v Praze, 1910. s. 1174.

[62] UNGER, J. *DAS ÖSTERREICHISCHE ERBRECHT.* LEIPZIG: DRUCK UND VERLAG BEI BREITKOPF UND HÄRTEL, 1864. 384 S.

[63] Preklad z KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: MU v Brně a nakladatelství DOPLNĚK, 1999. s. 121 ISBN 80-210-2196-9.

[64] BOHÁČEK, M. *Ademptio legati. Příspěvek k nauce o zrušení odkazu podle práva římského.* Bratislava: PF UK, 1925. 165 s.

tacitného odvolania odkazov úplne absentovali a prax bola závislá od názoru konkrétneho právnika. Stále sa však mohli vyskytovať aplikačné problémy, v ktorých konkrétnych momentoch sme mohli rozumieť konanie poručiteľa ako konanie smerujúce k odvolaniu odkazu, ktoré poručiteľ zamýšľal, a v ktorých momentoch „bol nútený" zo strany dlžníka svoju pohľadávku prijať. Dané malo esenciálny vplyv na úspešnosť odkazovníka žiadať splnenie odkazu.

Recipovaná úprava ABGB v oblasti odkazov veľmi pevne nadväzovala na rímsko-právnu úpravu odkazov. Mohli sme badať iba niekoľko drobných rozdielov pri aplikácii tohto inštitútu. Najväčšie zmeny sa dotýkali typu odkazov, keďže recipovaná úprava povoľovala iba damnačný typ odkazu. Pri odkaze *legatum nominis* sa recipovaná úprava taktiež rozhodla nadviazať na klasické rímske právo, kde odlišne upravila iba podmienky tacitného odvolania takéhoto odkazu.

3 ODKAZ POHĽADÁVKY V REKODIFIKAČNÝCH NÁVRHOCH SÚKROMNÉHO PRÁVA V I. ČSR

Pôvodné snahy o unifikáciu občianskeho práva možno badať hneď v roku 1918, po vzniknutí 1. ČSR, kedy Ministerstvo spravodlivosti vyvíjalo prvé výzvy smerom k verejnosti s cieľom zjednotenia práva v štáte.[65] Prvé výsledky v oblasti dedičského práva boli publikované už v roku 1924[66] pod vedením Emila Svobodu.[67] Predložený návrh nemal za cieľ predstaviť nový občiansky zákonník, ale išlo najmä o revíziu a starostlivejší preklad ABGB,[68] čo vzbudilo veľké pochybnosti a neochotu prijať takúto revíziu zo strany Slovákov.[69] Bolo tomu tak predovšetkým z historického hľadiska, keďže ešte naoktrojovanie ABGB v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia, vzbudilo na Slovensku, resp. v Uhorsku veľkú mieru spoločenskej neprijateľnosti rakúskeho práva a odmietanie ho ako práva cudzieho pretrvalo aj do čias vzniku republiky.[70] Aj napriek tomu sa rozhodlo, že ako vzor sa pre úpravu občianskeho práva v Československu mal stať práve rakúsky ABGB. Medzi hlavné dôvody patrili predovšetkým stručnosť, jasnosť a nadčasovosť úpravy dedenia v ABGB,[71] čo vychádzalo predovšetkým z faktu, že úprava dedenia v ABGB veľmi silno nadväzovala na rímsko-právnu úpravu.

Inštitút odkazu sa v danom návrhu nachádza v 11. hlave a je mu venovaných viac ako 40 paragrafov, takže išlo o úpravu podrobnú. Keď si ale prečítame daný návrh, zistíme, že od úpravy v ABGB sa predkladané nelíši takmer v ničom, okrem odstránení niektorých

[65] KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 19. ISBN 978-80-87439-48-7

[66] SVOBODA, E. (referent) *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku.* Druhé vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. 84 s.

[67] K tomu pozri bližšie: KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 32. ISBN 978-80-87439-48-7

[68] SVOBODA, E. (referent) *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku.* Druhé vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. s. 5-6.

[69] KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 20. ISBN 978-80-87439-48-7

[70] LACLAVÍKOVÁ, M. *Slovensko v Československu (1918-1938). Pramene súkromného práva a súdna prax.* Praha: Leges, 2019. s. 44. ISBN 978-80-7502-393-3.

[71] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. s. 5.

ustanovení, ktoré boli na danú dobu až príliš kauzistické.[72] V návrhu pre revíziu občianskeho zákonníka pre Československú republiku z roku 1921 nedošlo oproti recipovanej úprave ABGB k žiadnym zmenám v oblasti úpravy odkazu *legatum nominis*.[73]

3.1 Návrh občianskeho zákonníka z roku 1931

K ďalšiemu posunu v oblasti unifikácie dedičského práva v Československu došlo v roku 1931, kedy vyšiel návrh všeobecného občianskeho zákonníka.[74] Najväčším dôvodom neúspechu predloženého návrhu bol fakt, že celá príprava sa uskutočnila predovšetkým v akademickej sfére, bez pripustenia väčšieho počtu zástupcov ministerstva spravodlivosti a odborníkov z praxe.[75] Oblasť dedičského práva sa zo všetkých častí súkromného práva najviac podobala pôvodnému rakúskemu ABGB z roku 1811 a v celej úprave došlo iba k nepatrným zmenám,[76] ktoré rozoberieme v nasledujúcom texte.

V otázke odkazov sa ako prvoradé riešilo, či tento inštitút z čias rímskeho práva vôbec zanechať aj v novom občianskom zákonníku, a či má zmysel ešte stále rozlišovať medzi ustanovením osoby za dediča a zriadením odkazu. Časť odbornej verejnosti bola za odstránenie odkazov[77] z právneho poriadku, no väčšina bola za zachovanie, a tak nájdeme odkazy v 19. hlave predkladaného návrhu. Hlavným argumentom za zotrvanie odkazov v občianskom zákonníku bola snaha zachovať celú sústavu dedičského práva tak, ako ju poznali občania na území Československa v danej dobe a odkaz bol už vžitým inštitútom v oblasti dedičského práva. Ak by sa odkazy úplne odstránili, mohla by sa narušiť právna istota a vyvolal by to veľký zmätok v oblasti dedenia.[78]

Keď sa rozhodlo, že odkazy budú zachované, nasledovala otázka, aký typ (typy) odkazov má byť povolený v novom občianskom zákonníku, či navrhovaná úprava zostane iba pri damnačnom type, ktorý poznal ABGB alebo sa má zaviesť aj odkaz vindikačný, ktorý bol

---

[72] Predovšetkým niektoré druhy odkazov upravených v §§ 675-678 ABGB a odstránenie niekoľkých duplicitne upravených ustanovení.

[73] Jedine pri pôvodnom § 668 ABGB, návrh v dôvodovej správe upresňuje, že pohľadávkou z práva vecného je predovšetkým nárok z požívacieho práva, nároky z domových a pozemkových služobností, či nárok na vydanie veci prostredníctvom žaloby *rei vindicatio*

[74] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl I. a II.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. 392 s.

[75] KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 48. ISBN 978-80-87439-48-7

[76] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. s. 156.

[77] Predovšetkým zo strany slovenských zástupcov, keďže inštitút odkazu sa v uhorskom práve značne odlišoval od rímsko-právnej úpravy, teda aj od úpravy obsiahnutej v ABGB. Sudca Oldřich Hora vo svojom článku najmä kritizoval nespravodlivosť v postavení odkazovníka v prípade, že mu poručiteľ odkázal napríklad nehnuteľnosť a postavením dediča, ktorý v takomto prípade z dedičstva takmer nič neobdržal. Takže Horovi najviac chýbalo niečo ako rímsky inštitút falcidiánskej kvarty, ktorý by obmedzoval výšku odkazov. Z daného článku nevyplýva, že bol za odstránenie odkazov celkovo, keď sám tvrdil, že niektoré druhy odkazov, napr. odkazy zbožné, z ktorých profitovali cirkvi, by mali byť zachované, keďže boli populárne v bežnom živote. K tomu pozri bližšie: HORA, O. Je-li záhodno a potřebno odstraniti při revisi obč. z. rozlišovaní dědictví a odkazu, resp. dědice a odkazovníka? In: *Právny obzor.* Roč. V, 1922, s. 161-167. Taktiež aj Sommer už v roku 1913 upozorňoval, že problematike odkazov bolo v poslednej dobe venované veľmi málo priestoru, čím mohlo dôjsť k tomu, že časť odbornej verejnosti chápali tento inštitút ako prežitok a niečo nepotrebné pre modrené právo. SOMMER, O. *Dies cedens v právu římském.* Praha: Sborník věd právních a státních. 1913, předmluva.

[78] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. s. 157-158.

používaný v Uhorsku.[79] Vhodnejším sa ukázalo zachovať iba damnačný odkaz, pretože keby právny poriadok dovoľoval používať oba typy, malo by to za následok ešte väčšie nejasnosti a neprehľadnosť na aplikačnú prax, keďže by väčšina obyvateľstva nevedela kvalifikovane rozlišovať, aký je rozdiel medzi odkazom damnačným a vindikačným, keďže stále v praxi existovali problémy s rozlišovaním medzi odkazovníkom a ustanovením osoby za dediča. V tomto bode ale nesúhlasíme s autormi dôvodovej správy, ktorí tvrdia, že odkaz vindikačný by spôsoboval väčšie ťažkosti v dedičskom konaní.[80] Práve naopak, zavedením vindikačného odkazu by sa celé dedičské konanie zjednodušilo, keďže už smrťou poručiteľa by sa odkazovník stal vlastníkom odkázaného predmetu a tento predmet by následne nebol súčasťou dedičského konania. Problémy by ale mohli vzniknúť v prípade, že by vindikačným odkazom bola odkázaná vec veľkej hodnoty a následne by sa malo vyriešiť, akým spôsobom má dôjsť ku kráteniu odkazu. Takže iba zavedenie odkazu vindikačného by značne zrýchlilo dedičské konanie, no nebolo by už naďalej možné odkázať niektoré predmety občiansko-právnych vzťahov, ako napríklad pohľadávku[81] alebo zriadiť vecné bremeno, keďže to sa dalo iba odkazom damnačným. Preto sa ako správne rozhodnutie javilo, aby sa nezavádzali dva typy odkazov a prednosť dostal odkaz damnačný, pretože vďaka nemu sa rozšíril okruh predmetov, ktoré sa mohli z pozostalosti odkázať.

Návrh z roku 1931 priniesol do oblasti odkazu obligácie preskupenie pôvodných paragrafov na základe požiadavky zväzu sudcov.[82] Pôvodné §§ 664 a 668, ktoré upravovali odkaz pohľadávky, sa prečíslili na §§ 663 a 664, aby matéria *legatum nominis* zostala konzistentná. Taktiež sa zmenilo poradie pri *legatum librationis* a *legatum debiti*[83] tak, aby na seba logicky nadväzovali, a tým sa mal stať právny predpis priehľadnejším.[84] Po podrobnom preštudovaní návrhu paragrafového znenia a dôvodovej správy zistíme, že sa daný návrh v oblasti inštitútu odkazu vo všeobecnosti takmer vôbec neodlišuje od prvého návrhu z roku 1921, ide teda takmer o totožnú úpravu recipovanej úpravy ABGB

[79] ŠVECOVÁ, A. *Kapitoly z dejín formovania moderného dedičského práva na Slovensku.* [online]. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta. 2021. s. 65. ISBN 978-80-568-0243-4. [cit. 2021.21.10]. Dostupné na internete: http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2021/06/Svecova-Dedicske-pravo_online.pdf

[80] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. s. 172.

[81] K spôsobu prevodu pohľadávky v súčasnom práve pozri bližšie: MAUKŠ, D.: K odkazu alternatívnej pohľadávky. In: *Ad notam*. č. 1, 2021, s. 24. ISSN 1211-0558.

[82] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. s. 174.

[83] Dané poradie sa preskupilo tak, ako bolo zaužívané aj v klasickom rímskom práve. K tomu pozri bližšie napríklad: VANČURA. J. *Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I.* Praha: Knihtiskárna Typus, 1923. s. 521.

[84] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. s. 174.

3.2 Návrh občianskeho zákonníka z roku 1937

V upravenom vládnom návrhu z roku 1937[85] sa *legatum nominis* nachádzal v §§ 480 a 481, čiže právna úprava stále ostala pomerne strohá.[86] Ustanovenia o odkaze obligácie boli stále upravené všeobecne pod c): vykladajúce pravidlá o odkaze pohľadávky. Už v roku 1931 došlo k dôslednejšiemu preskupeniu pôvodných ustanovení tak, aby za sebou logicky nasledovali *legatum nominis, legatum debiti* a *legatum liberationis*, čo rešpektoval aj tento návrh. No zákonodarca stále používal nepresný pojem „odkaz pohľadávky" na všetky tri podoby odkazu obligácie.

K zmene došlo v § 480, kde sa slovo dedič nahradilo pojmom „osoba zaťažená vykonať odkaz", čo hodnotíme pozitívne, keďže v danej problematike ide o presnejší pojem. V predmetnom paragrafe sa taktiež doplnilo, že takáto osoba zaťažená vykonať odkaz je povinná postúpiť pohľadávku spolu so „všetkými pomôckami a zaisťovacími prostriedkami", ktoré slúžia veriteľovi. Doplnené ustanovenie prispelo k zvýšeniu úspešne vymôcť danú pohľadávku odkazovníkom, čo je v plnom súlade s pôvodnou rímsko-právnou úpravou. Dané doplnenie len reflektovalo to, čo už predtým tvrdili Rouček a Sedláček. Zaujímavejšou sa javí zmena v § 481, ktorá stanovila, že odkazom všetkých pohľadávok treba rozumieť aj pohľadávky vzniknuté po zriadení odkazu. Týmto ustanovením sa mala vyriešiť otázka, ktorá sa vykladala rozlične už od návrhu z roku 1931, a to, ktoré pohľadávky spadajú pod pojem: odkaz všetkých pohľadávok. Prečo sa autori rozhodli pre túto možnosť, sa nedočítame ani v dôvodovej správe. Kladne treba ale vnímať krok, že sa v danom návrhu autori priklonili k jednej z možností výkladu a odstránili tak možné budúce spory v aplikačnej praxi.

Vidíme, že ani tento návrh občianskeho zákonníka pre 1. Československú republiku podstatnejšie nezmenil základné charakteristické rysy pôvodného rímskeho inštitútu *legatum nominis,* no práve naopak niektorými doplneniami sa k rímskej úprave viac priblížil (zjednotenie pojmov). Táto chystaná rekodifikácia súkromného práva v Československej republike v oblasti odkazov nepriniesla takmer žiadne zásadnejšie zmeny oproti úprave odkazov v ABGB. Naopak, skôr sa vyskytovali otázky, či daný inštitút zachovať, keďže v bežnej praxi stále spôsobovalo veľké problémy rozoznať, či ide o odkaz alebo o ustanovenie osoby za dediča (*institutio heredis*), čo so sebou nieslo aj určité povinnosti. Uvedené problémy spôsobovala najmä skutočnosť, že predkladané návrhy, ako aj ABGB voči dedičstvu rímskeho práva, umožňovali kombináciu delačných dôvodov a bolo tak možné ustanoviť dediča aj k časti dedičstva a nie len k celému dedičstvu.[87]

---

[85] Daný návrh z roku 1931 šiel do pripomienkového konania a v roku 1937 sa upravený návrh dostal do poslaneckej snemovne a senátu, kde sa o ňom mohlo začať rokovať. Revidovanú komisiu pre oblasť dedičského práva prezentovali rôznorodé právnické profesie, ako sudca zemského súdu, prezident notárskej komory, advokáti a ďalší sudcovia a notári, čo mohlo indikovať predloženie naozaj kvalitného návrhu a zároveň sa tým odstránili pripomienky, že v oblasti dedičského práva tvoria komisiu predovšetkým akademici. K tomu pozri bližšie: KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 57. ISBN 978-80-87439-48-7.

[86] Pôvodné §§ 664 a 668 ABGB.

[87] V prípade ak poručiteľ ustanovil dediča iba k časti svojho majetku, o zvyšku majetku poručiteľ v poslednom poriadku nerozhodol a automaticky tak muselo nastupovať k tomuto zvyšku majetku intestátne dedenie. K tomu pozri bližšie: SALÁK, P. ODKAZ - ŘÍMSKOPRÁVNÍ INSTITUT VE SVĚTLE ČESKÉHO PRÁVA 20. STOL. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed.* [online]. 2010, Brno : Masaryk University. str. 11. [cit. 2021.15.12]. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Salak_Pavel_(4066).pdf

Aj keď osnova z roku 1937 bola skúmaná, diskutovaná a viackrát aj menená, následné historické udalosti II. svetovej vojny mali za následok odsunutie návrhu občianskeho zákonníka na území Československa do zabudnutia na niekoľko nasledujúcich rokov.[88] Do zániku 1. Československej republiky tak neprišlo k prijatiu nového občianskeho zákonníka, a tak aj v oblasti odkazov stále platil v celej republike právny dualizmus.

ZÁVER

Odkaz bol v rímskom práve inštitútom singulárnej sukcesie v oblasti dedenia, ktorý vznikol už v najstaršom vývoji rímskeho práva. Poručiteľ v ňom odkazoval osobám mimo okruhu dedičov najčastejšie určitú vec, právo alebo obligáciu, aby ich hmotne zabezpečil aj po svojej smrti. Odkaz v podobe *legatum nominis* existoval v Ríme popri *legatum debiti* a *legatum liberationis* a spolu tvorili skupinu odkazu obligácie. Poručiteľ takýmto odkazom odkazoval odkazovníkovi svoju pohľadávku, ktorú mal voči dlžníkovi za svojho života. Osoba zaťažená plniť takýto druh odkazu bola povinná odkazovníkovi postúpiť žalobu z daného záväzku a poskytnúť mu všetky právne prostriedky k úspešnému vymoženiu takejto pohľadávky. V čase antického Ríma nabral tento inštitút veľkú popularitu, a preto bol veľmi často využívaný v bežnom živote, o čom svedčia zachované pramene rímskeho práva. Základ jeho právnej úpravy sa pretavil do rímsko-právneho dedičstva v kontinentálnej Európe neskorších storočí stredoveku, novoveku až do formovania moderných občianskych zákonníkov z 19. a 20. storočia, najmä v oblasti pandektálneho práva.

V recipovanej úprave ABGB, ktorá sa po 28. októbri 1918 stala súčasťou právneho poriadku 1. ČSR, problematika odkazov stále vychádzala prevažne z rímskeho práva, predovšetkým v striktnom rozlišovaní medzi zriadením odkazu a ustanovením osoby za dediča ako univerzálneho nástupcu poručiteľa. Najväčšia zmena oproti klasickému rímskemu právu sa týkala typov odkazov, keďže táto recipovaná úprava zaviedla existenciu už iba jedného typu odkazov, a to odkazu damnačného. Pri tomto type odkazu musela predmet odkazu odkazovníkovi odovzdať osoba zaťažená vykonať odkaz a predmet sa už nemohol odovzdať odkazovníkovi bezprostredne smrťou poručiteľa. Vďaka tomu, že recipovaná úprava ponechala damnačný typ odkazu, bolo možné kontinuálne odkázať aj pohľadávku.

Ustanovenia pojednávajúce o inštitúte *legatum nominis* v recipovanej úprave ABGB tvorili iba dva paragrafy, ktoré tento inštitút upravovali totožne ako klasické rímske právo, čo sa týkalo jeho pojmu, základného ponímania a využitia v praxi. Aj naďalej išlo o odkaz pohľadávky v prípade smrti poručiteľa, čo malo za následok cesiu pohľadávky na osobu odkazovníka. Osoba zaťažená splniť odkaz musela na odkazovníka previesť všetky právne výhody a príslušenstvo z takejto pohľadávky. Taktiež musela odkazovníkovi poskytnúť čo najvyššiu možnú súčinnosť, aby odkazovník mohol úspešne danú pohľadávku vymôcť od dlžníka. Recipovaná úprava ABGB taktiež umožňovala odkázať hromadným odkazom všetky pohľadávky poručiteľa. Neupravenou však zostala otázka, či aj pohľadávky vzniknuté po zriadení odkazu možno zahrnúť do takéhoto hromadného odkazu pohľadávky.

[88] KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 79. ISBN 978-80-87439-48-7.

Odlišnosti od rímsko-právnej úpravy v recipovanej úprave ABGB môžeme badať v oblasti tacitného odvolania odkazu pohľadávky, teda v prípadoch, v ktorých odkázaná pohľadávka zanikla pred smrťou poručiteľa. Prevládajúca rímsko-právna mienka bola taká, že zánikom pohľadávky samotnej zaniká aj odkaz. Recipovaná úprava však uzákonila rímsky menšinový názor, takže vždy bolo potrebné skúmať, či dlžník plnil dlh z vlastného uváženia, alebo či mal poručiteľ úmysel odkaz odvolať, a preto danú pohľadávku vymohol sám. V prípadoch, v ktorých poručiteľ sám nežiadal plnenie pohľadávky od svojho dlžníka, sa malo za to, že odkaz trvá a odkazovník je stále oprávnený na plnenie.

Oba návrhy nového občianskeho zákonníka v 1. Československej republike z rokov 1931 a 1937 boli v oblasti dedičského práva len prepracovanou verziou recipovanej úpravy ABGB.[89] V návrhoch sa rozhodlo, že inštitút odkazu zostane zachovaný, pretože sa už stal vžitým inštitútom v oblasti dedenia. V úprave *legatum nominis* návrh z roku 1931 zmenil usporiadanie pôvodných ustanovení tak, aby najprv nasledovala úprava *legatum nominis,* následne *legatum liberationis* a *legatum debiti.* V obsahovej otázke však daný návrh nezmenil v zásade nič podstatného oproti úprave v ABGB.

Vládny návrh občianskeho zákonníka z roku 1937 zachoval zmenu poradia odkazu obligácie z návrhu z roku 1931, ale dotkol sa aj obsahových zmien inštitútu odkazu pohľadávky. Daný návrh pozmenil niektoré nepresné pojmové formulácie pôvodných ustanovení. Predmetnou zmenou sa návrh z roku 1937 priblížil ku klasickej rímsko-právnej úprave odkazov. Najväčšia zmena sa týkala doplnenia paragrafu o hromadnom odkaze pohľadávky. Návrh stanovil, že do takto vymedzeného hromadného odkazu budú patriť aj pohľadávky vzniknuté po zriadení odkazu, ak ešte existujú v čase smrti poručiteľa. Otázku tacitného odvolania odkazu pohľadávky predmetné návrhy upravovali totožne ako recipovaná úprava ABGB.

Recipovaná úprava ABGB, ako aj navrhované verzie občianskeho zákonníka z 1. ČSR, riešili problematiku inštitútu *legatum nominis* prevažne totožne ako klasické rímske právo. Môžeme hovoriť, že išlo o doslovné prevzatie ustanovení z Justiniánskej zbierky *Corpus iuris civilis,*[90] než len o inšpiráciu z čias Rímskej ríše. No napriek tomu, išlo stále o úpravu vhodnú a dostačujúcu. V niektorých aspektoch, ako je napríklad tacitné odvolanie odkazu pohľadávky, tieto právne úpravy dokonca predstihli svoju pôvodnú rímsko-právnu úpravu a ponúkli svoje jednoznačné riešenie na niektoré problematické aspekty, ktoré rímske právo vykladalo nejednotne. Úprava *legatum nominis* v recipovanej úprave ABGB a v návrhoch občianskeho zákonníka z čias 1. ČSR je dobrou ukážkou toho, že niekedy je postačujúce obzrieť sa spätne za klasickou rímsko-právnou úpravou, ako sa snažiť vymyslieť niečo nové a v praxi medzi občanmi nevžité.

[89] *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh seperrevisní komise. Díl II. Duvodová zpráva.* Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti. Knihtiskárna Typus, Praha-Smíchov, 1931. 392 s.
[90] Predovšetkým fragmenty: D. 30,105. D. 32,34pr. Inst. I. 2,20,21 a C. 6,18,37.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ARNDTS, L. *Učební kniha PANDEKT, 5. kniha*. Praha: Právnická jednota, 1886. 323 s.

BABUSIAUX, U. *Wege zur Rechtsgesichte: Römisches Erbrecht. Kolín: Böhlau Verlag, 2015. 360 s. ISBN 978-3-8252-4302-9.*

BÍLEK, P. In: FIALA, R. – DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§1475-1720) Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2015. 648 s. ISBN 978-80-7400-570-1.

BLAŽKE, J. Odkaz v novém právu dědickém. In*: Právník*, roč. 90, 1951. s. 232-241. ISSN 0231-6625.

BOHÁČEK, M. *Ademptio legati. Příspěvek k nauce o zrušení odkazu podle práva římského.* Bratislava: PF UK, 1925. 165 s.

BOSCH CAPDEVILA, E. *El principio Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*. Evolucion y significado. Madrid: DYKINSON, S.L., 2014. 154 s. ISBN 978-84-9772-861-4.

BUBELOVÁ, K., *Odkaz římského dědického práva pro moderní právní systémy*. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore, PF UK: Bratislava, 2009. s. 319 - 332. ISBN 978-80-7160-295-8.

ČERNOCH, R. Dědické právo ve Středním kodexu aneb vytlačování práva římského právem římským. In: Frýdek, M. – Tauchen, J. (Eds.). *Pocta Karlu Schellemu k šedesátým narozeninám*. Ostrava: KEY Publishing, 2012. 1248 s. ISBN 978-80-7418-144-3.

ČERNOCH, R. Odkaz v Římě a domácím právním vývoji. In: *Časopis pro právní vědu a praxi.* ISSN 1210-9126, 2012, roč. 20, č. 3, s. 287-291.

ČERNOCH, R.: *Voluntas testatoris* v Digestech. In: VLADÁR, V. (ed.). *Digesta Iustiniani – thesaurus iurisprudentiae. Zborník z medzinárodnej romanistickej konferencie uskutočnenej 10. novembra 2017 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.* Bratislava: VEDA, 2018, 153 s. ISBN 978-80-568-0124-6.

FAJNOR, V. Dedičské právo na Slovensku. In: *Právny obzor.* Roč. VI, 1923. s. 9-18, 37-50, 71-81, 103-114.

FAJNOR, .V – ZÁTURECKÝ A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.* Bratislava: Heuréka, 1998, 608 s. ISBN 80-967653-4-5.

FRINTA, O. Odkaz jako jeden z projevů autonomie vůle v dědickém právu. In: *Právník.* roč. 158, č. 4, 2019. s. 370-389. ISSN 0231-6625.

HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského. 4. opravené vydání.* Praha: Knihkupec C. K. České university J. Otto v Praze, 1910. 1243 s.

HORA, O. Je-li záhodno a potřebno odstraniti při revisi obč. z. rozlišovaní dědictví a odkazu, resp. dědice a odkazovníka? In: *Právny obzor.* Roč. V, 1922, s. 161-167.

KASER, M. – KNŰTEL, R. – S. Lohsse. *Römisches Privatrecht.* 22. Auflage. Mníchov: C.H.Beck, 2021. 532 s. ISBN 978-3-406-74412-9

KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: MU v Brně a nakladatelství DOPLNĚK, 1999. s. 121 ISBN 80-210-2196-9.

KLEŇOVÁ, V. *Praktikum z rímskeho práva.* Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2016. 191 s. ISBN 978-80-8168-546-0.

KLEŇOVÁ, V. *SUBSTITUTIO VULGARIS V PRÁVE RÍMSKOM. Príspevok k náuke o slobode vôle*: dizertačná práca. Vedúci práce: prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Blaho, CSc. Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2011, 206 s.
KNÜTEL, R. – KUPISCH, B. – RÜFNER, T. – SEILER, H. Corpus Iuris Civilis. Text und Übersetzung. Band V: Digesten 28–34. Gemeinschaftlich übersetzt und herausgegeben. Heidelberg: C. F. Muller, 2012. 704 s. ISBN 9783-8114-6444-5.
KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2021, 473 s. ISBN 978-80-87439-48-7.
KRČMÁŘ, J. *Právo občanské V., Právo dědické.* Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928. 127 s.
LACLAVÍKOVÁ, M. *Slovensko v Československu (1918-1938). Pramene súkromného práva a súdna prax.* Praha: Leges, 2019. 223 s. ISBN 978-80-7502-393-3.
LAZAR, J. *Občianske právo hmotné 1.* Bratislava: IURIS LIBRI, 2014. 698 s. ISBN 978-80-89635-08-5.
MAUKŠ, D.: K odkazu alternatívnej pohľadávky. In: *Ad notam*. č. 1, 2021, s. 22-24. ISSN 1211-0558.
MAUKŠ, D.: *Odkaz alternatívnej pohľadávky alebo odkaz cudzej veci?* In: ŠVECOVÁ, A. – LANCZOVÁ I. – GAJARSKÝ, A. (Eds.). Právno-historické trendy a výhľady VI. (periodicky vydávaný zborník). Praha: Leges, 2021. 166 s. ISBN 978-80-7502-583-8.
REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo.* 4 prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer (Iura Edition), 2010. 522 s. ISBN 978-80-8078-352-5.
ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl.* Praha: V. Linhart, 1936 (Reprint 2002), 680 s. ISBN 80-85963-74-4.
SALÁK, P. Heres ex re certa versus singulární sukcese. In: STLOUKALOVÁ, K. (ed.). *Soudobé reflexe římského práva. 1. vyd.* Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta, 2015, s. 145–152. ISBN 978-80-87975-29-9.
SALÁK, P. DĚDICKÉ PRÁVO 1948-1989 OPTIKOU PRÁVA ŘÍMSKÉHO. In: *Dny práva – 2011 – Days of Law.* [online]. 2011, Brno : Masaryk University. 10. s. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf
SALÁK, P. ODKAZ - ŘÍMSKOPRÁVNÍ INSTITUT VE SVĚTLE ČESKÉHO PRÁVA 20. STOL. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed.* [online]. 2010, Brno : Masaryk University. 13. s. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Salak_Pavel_(4066).pdf
SALÁK, P. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. In: *Časopis pro právní vědu a praxi.* ISSN 1210-9126, 2012, roč. 20, č. 3, s. 228-234.
SALÁK, P. – ČERNOCH, R. – HORÁK, O. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy. 1. vyd.* Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 185 s. ISBN 978-80-210-9474-1.
SCHELLE, K. Zakotvení dědického práva v rakouském všeobecném občanském zákoníku. In VOJÁČEK, L.- TAUCHEN, J. - SCHELLE, K. *Proměny soukromého práva: Sborník*

příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 437 s. ISBN 978-80-210-5613-8.
SKŘEJPEK, M. *Ius et religio, právo a náboženství ve starém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, 320 s. ISBN 80-901064-8-X.
SOMMER, O. *Dies cedens v právu římském.* Praha: Sborník věd právních a státních. 1913, 134 s.
ŠVECOVÁ, A. *Dedenie zo zákona a závetu podľa I. návrhu uhorského občianskeho zákonníka z roku 1900 (edícia vybraných častí dôvodovej správy).* Praha: Leges, 2021. 139 s. ISBN 978-80-7502-559-3.
ŠVECOVÁ, A. *Kapitoly z dejín formovania moderného dedičského práva na Slovensku.* [online]. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta. 2021. 105 s. ISBN 978-80-568-0243-4 (on-line). Dostupné na internete: http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2021/06/Svecova-Dedicske-pravo_online.pdf
ŠVECOVÁ, A. - GERGEL, P. *Dedičské právo podľa I. návrhu uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1900 (vo vybraných právnohistorických a lingvistických súvislostiach).* Praha: Leges, 2021. 191 s. ISBN 978-80-7502-558-6.
SVOBODA, E. (referent) *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku.* Druhé vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. 84 s.
UNGER, J. *Das österreichische Erbrecht.* Leipzig: Druck und Verlag bei Breitkopf und Härtel, 1864. 384 s.
VANČURA. J. *Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I.* Praha: Knihtiskárna Typus, 1923. 569 s.

INTERAKCIA PRINCÍPOV RÍMSKEHO A KÁNONICKÉHO PRÁVA V RÁMCI IUS COMMUNE

INTERACTION OF PRINCIPLES OF ROMAN AND CANON LAW WITHIN THE IUS COMMUNE

Marek Prudovič
doktorandský študijný program teória a dejiny štátu a práva
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra dejín práva
marek@prudovic.sk

Abstrakt: Predkladaný príspevok skúma interakciu princípov rímskeho a kánonického práva v rámci univerzálneho stredovekého právneho systému *ius commune*. Vo všeobecnej časti príspevok skúma najmä východiská týchto princípov a ich preberanie v rámci antického rímskeho práva a stredovekého kánonického práva. Všíma si tiež vzájomné ovplyvňovanie a doplňovanie princípov rímskeho (pragmatického) a kánonického (morálneho) práva. V empirickej časti príspevok overuje teoretické zistenia na praktickom príklade, ktorým je vývoj pohľadu na ekvivalenciu plnení (špecificky *laesio enormis*). V závere sa príspevok snaží poukázať na význam oboch týchto právnych systémov pre *ius commune*, a tým aj ďalší právny vývoj v Európe.

Kľúčové slová: Rímske právo. Kánonické právo. *Ius commune*. Princípy. Jurisprudencia. Aristoteles. Patristika. Scholastika. Ekvivalencia plnení.

Abstract: Presented paper examines the interaction of the principles of Roman and Canon law within the universal medieval legal system called *ius commune*. In the general part, the paper examines the bases of these principles and their adoption in ancient Roman law and medieval Canon law. It also notes the interaction and complementarity of the principles of Roman (pragmatic) and Canon (moral) law. In the empirical part, the paper verifies the theoretical findings on a practical example, which is the development of the views on the fulfilment equivalence (specifically *laesio enormis*). Finally, the paper seeks to highlight the importance of both legal systems for *ius commune*, and for further legal development in Europe.

Keywords: Roman law. Canon law. *Ius commune*. Principles. Jurisprudence. Aristotle. Patristics. Scholastics. Fulfilment equivalence.

ÚVOD

Rímske právo dnes plní predovšetkým propedeutickú funkciu na právnických fakultách, no často je aj zaujímavým inšpiračným zdrojom, či už pri tvorbe nových právnych predpisov, ale aj pri rekodifikáciách. Jedným z dôvodov môže byť aj to, že je nehmotným kultúrnym a právnym dedičstvom západnej civilizácie, ktoré do určitej miery spája právne poriadky v kontinentálnom, ale aj angloamerickom právnom systéme.[1] Inak tomu nie je ani v susedných štátoch, napr. v Českej republike, kde bolo práve rímske právo dôležitým inšpiračným zdrojom pri rekodifikácii súkromného práva,[2] ktorá bolo v roku 2012 úspešne zakončená prijatím nového českého občianskeho zákonníka ako zákona č. 89/2012 Sb. V zásade je nesporné aj to, vychádzajúc najmä z úspešného projektu rekodifikácie súkromného práva v Českej republike, že rímske právo môže poslúžiť aj rekodifikácii slovenského súkromného práva.

Otázkou, ktorú si chceme položiť v rámci tohto príspevku, je však to, či skutočne môžeme pri právnom vývoji v Európe hovoriť o vplyve či inšpirácii rímskym právom *stricto sensu*, resp. či nejde len o zjednodušený pohľad na túto problematiku. Pokiaľ sa totiž pozrieme na rímske právo v jeho pôvodnej, antickej podobe, resp. na niektorý z dokumentov, v ktorých bola táto podoba zachytená, ako napr. Gaiove inštitúcie[3] či Digestá[4] z *Corpus Iuris Civilis*, zistíme, že štruktúra rímskeho práva je kazuistická, teda v zásade neobsahuje žiadne abstraktné normy, ktoré by boli použiteľné pre súčasnú, modernú podobu práva. Zároveň toto právo, hoci len zdanlivo, neobsahuje ani žiadne princípy, ale len riešenie konkrétnych prípadov z každodenného života, a to spôsobom hľadania dobrého a spravodlivého riešenia.[5] Cieľom tohto príspevku teda bude poukázať najmä na túto disproporciu a na skutočnosť, že hoci dnes hovoríme vo všeobecnosti o recepcii či inšpirácii rímskym právom, toto nerecipujeme, resp. sa ním neinšpirujeme v jeho pôvodnej, antickej podobe, ale berieme do úvahy aj jeho ďalší, stredoveký vývoj v rámci *ius commune*, pre ktorý bola charakteristická, okrem iného, práve vzájomná interakcia abstrahovaných princípov rímskeho práva a princípov kánonického práva.

1 VŠEOBECNÁ ČASŤ

Keďže rímske právo vznikalo a vyvíjalo sa ako celok, hoci nie všetky jeho inštitúty sa vyvíjali rovnako, považujeme za nevyhnutné pred samotným skúmaním vybraného inštitútu, na ktorom budeme môcť ilustrovať našu tézu, poskytnúť aspoň stručný všeobecný pohľad na vznik, podobu a vývoj rímskeho práva od antiky až po *ius commune.* Jednotlivé inštitúty rímskeho práva, ktoré sú aj v súčasnosti prítomné v právnych poriadkoch štátov západnej civilizácie, totiž tento vývoj viac alebo menej kopírovali, a teda hoci sa nevyvíjali rovnako,

[1] Z najvýznamnejších právnych predpisov s nepopierateľným vplyvom rímskeho práva možno spomenúť najmä francúzsky, rakúsky a nemecký občiansky zákonník. Bližšie pozri: DUDÁSOVÁ, E. Rímske právo v moderných kodifikáciách: Spoločenské, historické a právne príčiny. In: STLOUKALOVÁ, K. (ed.) *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích.* Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 26.

[2] Bližšie pozri: ELIÁŠ, K. – ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva.* Praha: LINDE, 2001, s. 285 – 288. Alebo Zákon č. 89/2012 Sb. – Občanský zákoník.

[3] Pozri: GAIUS. Institutionum commentarii quattuor. In: KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 41 – 315.

[4] Pozri: *Justiniánova Digesta.* Brno: Nugis Finem Publishing, 2018, s. 13 – 872.

[5] ULPIANUS, D. Institutionum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015, s. 125.

prešli v zásade všetkými fázami, ktorými prešlo rímske právo ako celok. Cieľom tejto časti je v podstate poskytnúť ucelený pohľad na časovú os, v rámci ktorej budeme v druhej časti skúmať vybraný inštitút.

Ako sme uviedli už v úvode, antické, resp. klasické rímske právo, autenticky zachytené napr. v Gaiových inštitúciách, či Digestách, má čisto kazuistický charakter. V zásade rovnakú podobu má aj poklasické rímske právo, tvorené napr. zákonodarnou činnosťou rímskych cisárov, ktoré je autenticky zachytené v Kódexe[6] či Novelách.[7] To znamená, že rímske právo v takejto podobe, ktoré prakticky rieši právne prípady každodenného života rímskych občanov, v zásade neobsahuje, a ani obsahovať nemôže, všeobecné právne princípy. V zásade jediným princípom, ktorý by sme mohli nájsť priamo v texte zbierok zachytávajúcich jeho podobu, je maxima, na základe ktorej sa tieto kazuistiky riešia, a ktorú vo všeobecnosti možno charakterizovať tak, že riešenia musia byť dobré a spravodlivé,[8] ale aj užitočné.[9] Pokiaľ sa teda pozrieme na jednotlivé kazuistiky, zistíme, že tieto sa skutočne svojím riešením pokúšajú priblížiť dobrému, spravodlivému a užitočnému výsledku. Aby však mohli túto ašpiráciu rímski právnici dosiahnuť, museli mať stanovené abstraktné pravidlá, napr. akýsi súradnicový systém, na základe ktorého tieto riešenia ponúkali. Priamo z Digest sa môžeme dozvedieť o dvoch takýchto pravidlách, a síce riešenie muselo byť súladné s prirodzeným právom, teda s tým, čo je vlastné všetkým živým tvorom,[10] ako aj s právom národov, teda s tým, čo: *„stanovil medzi všetkými ľuďmi prirodzený rozum.“*[11] Pochopiteľne, keď sa pozrieme na antický svet komplexne, zistíme tiež, že mnohí rímski učenci, vrátane právnikov, sa zároveň inšpirovali aj gréckou filozofiou.

Treba ale podotknúť, že rímsky spôsob hľadania dobrého a spravodlivého bol špecifický, a to najmä v tom, že Rimania k tejto úlohe pristupovali pragmaticky. Grécki filozofi, z ktorých Rimania vychádzali, totiž v otázkach etiky a spravodlivosti odvodzovali svoje konštrukty dobrého a spravodlivého z cností, teda kvalít odvodených od rozumného konania človeka,[12] ktoré vedú k dobrému životu a jeho utváraniu.[13] Rimania tento grécky pohľad prelomili v rámci civilného práva, keďže to charakterizujú ako to, čo: *„je užitočné pre všetkých, alebo pre väčšinu, v jednotlivých obciach.“*[14] Civilné právo teda mohlo byť v určitom zmysle menej spravodlivé či dobré (resp. cnostné), pokiaľ si to vyžadovala jeho užitočnosť, čo v konečnom dôsledku spôsobilo, že mu chýbal pre súčasnosť nevyhnutný etický rozmer.

---

[6] Pozri: JUSTINIANUS. Codex. In: SCOTT, S. P. *The Enactments of Justinian. The Code* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932.
[7] Pozri: JUSTINIANUS. Novellae. In: SCOTT, S. P. *The Novels of Justinian* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932.
[8] ULPIANUS, D. Institutionum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015, s. 125. A ULPIANUS, D. Regularum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) Digesta neboli pandekty: svazek I. Praha: Karolinum, 2015, s. 128.
[9] PAULUS, I. Ad Sabinum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015, s. 129.
[10] ULPIANUS, D. Institutionum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015, s. 125.
[11] GAIUS. Institutionum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) Digesta neboli pandekty: svazek I. Praha: Karolinum, 2015, s. 127.
[12] ARISTOTELES. *Etika Nikomachova.* Bratislava: Kalligram, 2011, s. 47 – 49,
[13] Ibidem, s. 57 – 58.
[14] PAULUS, I. Ad Sabinum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015, s. 129.

Prvý z problémov, ktoré sme spomenuli v tomto príspevku, teda kazuistickú formu rímskeho práva, vyriešili glosátori v 11. a 12. storočí. Snahy o určitý stupeň recepcie rímskeho práva sú v tomto období spojené s univerzitou v Bologni, kde sa sformovala škola glosátorov. Glosátori pracovali s textom *Corpus Iuris Civilis*, primárne s Digestami, exegetickou metódou, pričom svoje výsledky vyjadrovali formou glosy (výklad pomocou krátkych poznámok vpísaných priamo do skúmaného textu), a to v interlineárnej podobe, teda písanej medzi riadkami, alebo v marginálnej podobe, teda písanej na okraj pôvodného textu. Tento prístup si postupne získal veľkú autoritu, a to až do takej miery, že v prakticko-právnej rovine sa sformovala zásada: čo nepozná glosa, nepozná ani súd *(quidquid non agnoscit glossa, non agnoscit curia)*. Z nášho pohľadu bol najvýznamnejší prínos Francesca Accorsa, ktorý vo svojej unikátnej knihe *Glossa Ordinaria* (známa aj ako *Glossa Magistralis),* vydanej okolo roku 1230, komplexne zhrnul výklad *Corpus Iuris Civilis*, a to na základe 96 tisícok glos, teda glos takmer celej bolonskej glosátorskej školy.[15] Práve systematické skúmanie a výklad rímskeho práva glosátormi znamenalo aj abstrahovanie noriem a princípov z kazuistického rímskeho práva, ktoré umožnilo jeho ďalšiu aplikáciu a recepciu v neskoršom európskom právnom vývoji.

Druhý problém rímskeho práva, teda absentujúci morálny rozmer, vyriešilo práve jeho obohatenie o princípy kánonického práva v *ius commune.* V rámci *ius commune* bolo totiž rímske právo ďalej skúmané a spracúvané, a to v rámci vedy civilného práva, civilistiky, ktorá sa aj naďalej, podobne ako glosátori, sústredila skôr na skúmanie a abstrakciu autentického rímskeho práva ako takého, a vedy kánonického práva, kanonistiky, ktorá rímskemu právu dodávala morálny rozmer pod výrazným vplyvom vtedajších filozofických smerov, patristiky a scholastiky.[16]

Záverom k tejto všeobecnej časti považujeme za potrebné poukázať aj na ten zaujímavý fakt, že scholastika, ktorá mala najvýraznejší vplyv na morálny rozmer rímskeho práva, vychádzala v tejto oblasti, rovnako ako Rimania, z Aristotela, resp. presnejšie z jeho *Etiky Nikomachovej*. Významným rozdielom, na základe ktorého dospeli Rimania a Tomáš Akvinský, ako najvýznamnejší predstaviteľ scholastiky, k rozdielnym výsledkom, je iný pohľad na cnosti. Aristoteles totiž cnosť vnímal ako kvalitu vedúcu k dobrému životu, a táto bola *conditio sine qua non*, teda niečím, o čo by sa mal každý človek usilovať pre vlastné dobro.[17] Rimania, ako sme už uviedli, cnosť chápali skôr ako pomôcku, nie však pravidlo, teda cnostné riešenie bolo správne, ak bolo aj užitočné.[18] V scholastike je cnosť úzko spojená s morálkou,[19] a jej absencia zasa, zo stredovekého pohľadu, s hriechom. Cnosť teda v rámci kánonického práva nepredstavovala ani lepšiu voľbu, ani pomôcku, ale priam nevyhnutnosť, keďže riešenie, ktoré by nebolo cnostné, by bolo hriechom.

Jedným z významných inštitútov, ktorý spomína už Aristoteles, no v jeho súčasnej podobe sa prejavili ako pragmatický prístup Rimanov, tak morálny prístup scholastiky a kanonistiky, je

[15] Bližšie pozri: BLAHO, P. *Justiniánske inštitúcie*. Bratislava: IURA EDITION, 2000, s. 13.
[16] Bližšie pozri: VYŠNÝ, P. *Svetové dejiny štátu a práva.* 2. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2019, s. 182 – 185.
[17] PAVLOVKIN, K. K otázke rozlíšenia intelektuálnych a mravných cností u Aristotela a Tomáša Akvinského a ich význam pre súčasnosť. In: *FILOZOFIA*. ISSN: 0046-385X, 2019, ročník 74, číslo 3, s. 182 – 184.
[18] PAULUS, I. Ad Sabinum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015, s. 129.
[19] PAVLOVKIN, K. K otázke rozlíšenia intelektuálnych a mravných cností u Aristotela a Tomáša Akvinského a ich význam pre súčasnosť. In: *FILOZOFIA*. ISSN: 0046-385X, 2019, ročník 74, číslo 3, s. 186 – 189.

problematika ekvivalencie plnení, spravodlivej ceny a *laesio enormis*, ktoré budú predmetom empirickej časti tohto príspevku.

2 EKVIVALENCIA PLNENÍ A LAESIO ENORMIS

V súčasných právnych poriadkoch môžeme nájsť množstvo inštitútov, ktoré boli aspoň čiastočne inšpirované rímskym právom, či, ako sme už uviedli, jeho neskoršími podobami, napr. *ius commune*. Každý z týchto inštitútov sa vyvíjal čiastočne odlišne, a nie každý bol v rovnakej miere obohatený všetkými vývojovými stupňami, ktorými rímske právo prešlo. Práve z uvedeného dôvodu sme sa rozhodli skúmať práve problematiku ekvivalencie plnení, spravodlivej ceny a *laesio enormis*, keďže ide o problematiku, ktorá prešla výrazným vývojom, počnúc Aristotelovou *Etikou Nikomachovou,* cez rímske právo a *ius commune* až po súčasnosť. Ekvivalenciu plnení, hoci v spojení s proporcionalitou, totiž explicitne spomína už Aristoteles, keď hovorí, že pri: *„výmene [tovarov] tento druh [recipročnej] spravodlivosti drží obec pohromade – reciprocita v súlade s proporcionalitou, nie však na základe úplne rovnakej ekvivalencie.“*[20] Ako vyplýva z uvedeného, už Aristoteles požadoval protiplnenie, ktoré malo byť do istej miery ekvivalentné, avšak aj proporčné.

Tomu v podstate zodpovedala aj pôvodná rímska úprava ceny, v rámci ktorej muselo ísť o skutočnú cenu (*pretium verum)*, nie však ekvivalentnú, keďže podľa Ulpiána, keď: *„niekto, pri predaji, určí cenu majetku, ktorú neočakáva ani nebude požadovať, pretože plánuje spomínaný majetok darovať, nebude sa to považovať za predaj.“*[21] Ide práve o spomínaný pragmatický prístup Rimanov, ktorí síce na jednej strane, z ekonomického hľadiska, požadovali určenie skutočnej ceny, na druhej strane ale vôbec nepožadovali jej ekvivalenciu.[22]
K zmene prístupu došlo až v období dominátu v rámci zákonodarnej činnosti cisára Diokleciána, ktorý ustanovil, že: *„ak ty alebo tvoj otec predáte pozemok za menej, než je jeho hodnota, a ak vrátiš cenu kupujúcim, je len spravodlivé, aby si získal späť predanú pôdu, alebo, ak to bude preferovať kupujúci, aby si obdržal to, čo chýbalo zo spravodlivej ceny. Nižšia cena je taká, ktorá nedosahuje polovicu skutočnej hodnoty pozemku.“*[23] Hoci sa uvedená norma javí stále pragmaticky, je v nej zrejmý aj morálny rozmer, v dôsledku čoho je možné predpokladať aj to, že v skutočnosti ide o normu vytvorenú až Justiniánom pod vplyvom kresťanstva a stoicizmu, no zasadenú do dobového kontextu Diokleciánovej vlády.[24] Bez ohľadu na autora normy je ale podstatné to, že išlo v histórii rímskeho práva o prvú úpravu inštitútu *laesio enormis*, ktorý zabezpečoval ekvivalenciu plnení.

Glosátori túto normu prebrali, a hoci sa nezaoberali jej morálnym rozmerom či teleologickým zdôvodnením, abstrahovali ju, čím ju aj rozšírili, a to trojakým spôsobom.

---

[20] ARISTOTELES. *Etika Nikomachova.* Bratislava: Kalligram, 2011, s. 128. Bližšie pozri: SCALTSAS, T. Reciprocal Justice in Aristotle's Nicomachean Ethics. In: *Archiv für Geschichte der Philosophie* [online]. 1995, ročník 77, číslo 3.
[21] ULPIANUS, D. Ad Edictum. In: SCOTT, S. P. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932.
[22] ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundation of the Civilian Tradition.* Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 255 – 256.
[23] JUSTINIANUS. Codex. In: SCOTT, S. P. *The Enactments of Justinian. The Code* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932.
[24] ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundation of the Civilian Tradition.* Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 259 – 261.

V prvom rade rozšírili okruh vecí z nehnuteľností aj na hnuteľnosti, v druhom rade rozšírili zmluvné typy, na ktoré bolo možné *laesio enormis* aplikovať, o ďalšie druhy zmlúv, napr. o nájom, a zároveň priznali oprávnenie domáhať sa tohto práva okrem predávajúceho aj kupujúcemu. Z právneho hľadiska glosátori odôvodňovali *laesio enormis* ako omyl, teda právo domáhať sa vrátenia plnenia či doplatenia skutočnej ceny mohol predávajúci aj kupujúci z titulu omylu.[25]

Úpravu *laesio enormis* prevzalo aj kánonické právo, a to v podstate vo forme, ktorú abstrahovali glosátori, hoci treba upozorniť tiež na to, že v rámci kánonického práva sa ešte viac rozšírila jeho aplikácia na v podstate akýkoľvek zmluvný typ, no právo na jeho aplikáciu bolo, rovnako ako v rímskom práve, priznané len predávajúcemu. Kánonické právo sa ale zaoberalo aj morálnym rozmerom tohto inštitútu, a tak ponúklo úplne nové, pre stredovek charakteristickejšie, odôvodnenie jeho aplikácie. Ako sme už uviedli, pre scholastiku, ale aj predchádzajúcu patristiku, bol jedným z kľúčových pojmov hriech. Práve z uvedeného dôvodu bola aj neekvivalencia plnení považovaná za hriech, hoci rôzni autori túto skutočnosť klasifikovali rôzne, keďže mohlo ísť napr. o chamtivosť, ale aj o nenásytnosť. Túto koncepciu následne prevzala aj scholastika, pričom napr. Tomáš Akvinský ekvivalenciu plnení považoval za mravnosť, t. j. jej absenciu za hriech. Z právneho hľadiska sa konštrukcia *laesio enormis* v kánonickom práve blížila skôr konštrukcii podvodu.[26]

Ius commune, ako sme už uviedli, bolo v podstate spojením rímskeho a kánonického práva a ich princípov. Inak tomu nebolo ani v prípade ekvivalencie plnenia a s tým súvisiaceho inštitútu *laesio enormis.* Aj v tomto prípade ide totiž o inštitút, s ktorým sa prvý krát stretávame už v antickom Ríme, kde sa však vyžadovala iba skutočná cena, teda cena, ktorá je myslená vážne. *Laesio enormis stricto sensu* vzniklo až v období cisárstva, v ktorom išlo o inštitút týkajúci sa kúpy pôdy, teda išlo o kazuistiku, ktorá poskytla akýsi praktický základ pre ďalší vývoj. Práve táto kazuistika bola objavená, rozpracovaná a abstrahovaná glosátormi pri ich výskume rímskeho práva. Z tohto relatívne úzkeho inštitútu tak glosátori vytvorili všeobecnejšie pravidlo, a to ako rozšírením zmluvných typov, tak aj okruhu osôb, ktoré sa ho mohli domáhať a tiež vecí, na ktoré sa vzťahovalo. Kanonistika, na základe patristiky a scholastiky, zas ponúkla teleologické zdôvodnenie tohto inštitútu, ktoré odvodzovala od morálneho nároku zmluvných strán.

3 RÍMSKE PRÁVO A JEHO ODKAZ V SÚČASNOSTI

Aby sme naplnili cieľ, ktorý sme si stanovili v úvode tohto príspevku, pristúpime teraz k porovnaniu inštitútu *laesio enormis,* resp. k jeho súčasným ekvivalentom, v moderných právnych poriadkoch a jeho historických podôb. Ako vhodné sa nám javí zamerať sa na Slovenskú republiku, čisto z dôvodu krajiny vzniku tohto príspevku, a na Spolkovú republiku Nemecko, ktorej súkromné právo je považované za najviac ovplyvnené rímskym právom, ale aj za jedno z najlepších súkromných práv v kontinentálnom právnom systéme.

V rámci inštitútu *laesio enormis* môžeme identifikovať dva primárne rozmery, a to ako pragmatický, pochádzajúci z rímskeho práva, tak morálny, pochádzajúci z kánonického práva.

[25] Ibidem, s. 262.

[26] Bližšie pozri: MARKOVÁ, V. *Komparácia právnej úpravy inštitútu laesio enormis vo vybraných právnych poriadkoch európskych štátov: dizertačná práca* [online]. Bratislava: PF UK, 2020, s. 41 – 46.

Pragmatickým rozmerom môžeme označiť samotnú neekvivalenciu plnenia. V dnešnom práve už nie je možné hovoriť o hriechu, keďže takýto pohľad zodpovedá skôr stredovekému historickému kontextu, a preto budeme za morálny rozmer považovať rozpor s dobrými mravmi, keďže tento inštitút je podľa nás najbližší stredovekému dobovému chápaniu hriechu. Pokiaľ by teda mali byť skúmané právne poriadky ovplyvnené rímskym právom, na aplikáciu *laesio enormis* by mala stačiť samotná neekvivalencia plnení (A). Pokiaľ sú ale skúmané právne poriadky ovplyvnené stredovekou podobou rímskeho práva, teda *ius commune*, táto neekvivalencia musí byť odôvodnená rozporom s dobrými mravmi (B), teda pre aplikáciu musí byť splnený pragmatický aj morálny rozmer (A + B).

Pokiaľ sa pozrieme na právny poriadok Slovenskej republiky, inštitút *laesio enormis* nie je nikde upravený. Napriek jeho absencii sa týmto inštitútom zaoberal Najvyšší súd Českej republiky v rozhodnutí č. 30 Cdo 1653/2009, ktorý sa aplikuje aj u nás, a v ktorom ustálil, že: *„platný občiansky zákonník, ani iný súkromnoprávny predpis, ktorý by v uvedenom smere upravoval záväzkový právny vzťah založený uzatvorením kúpnej zmluvy, neobsahuje,“*[27] ale na druhej strane dodal, že: *„nie je možné vylúčiť, že okolnosť hrubého nepomeru plnenia jednej zo strán k tomu, čo poskytla druhá strana, môže v spojitosti s ďalšími okolnosťami toho ktorého prípadu naplňovať znaky konania, ktoré už koliduje s dobrými mravmi.“*[28] Je teda zrejmé, že na našom území je inštitút *laesio enormis* aplikovateľný, a to v podobe, ktorú mu dalo *ius commune,* teda iba v spojení neekvivalencie plnenia a rozporu s dobrými mravmi.

V Spolkovej republike Nemecko je inštitút *laesio enormis* upravený implicitne v § 138 *Bürgerliches Gesetzbuch*, podľa ktorého: *„právny úkon, ktorý odporuje dobrým mravom, je neplatný. Konkrétne, neplatný je taký právny úkon, ktorým osoba, zneužijúc nevýhodu, neskúsenosť, nedostatok zdravého úsudku alebo značnú slabosť vôle iného, spôsobí sebe alebo tretej osobe, výmenou za plnenie, sľúbenie alebo danie peňažných výhod, ktoré sú zjavne nepomerné k plneniu.“*[29] Aj v tomto prípade teda zákon vyžaduje na aplikáciu inštitútu *laesio enormis* splnenie rovnakých podmienok, ako *ius commune*, t. j. neekvivalenciu plnenia, avšak len v spojení s rozporom s dobrými mravmi.

ZÁVER

Z uvedeného príspevku je zrejmé, že tvrdenie o recepcii či inšpirácii rímskym právom je zjednodušené a nepresné. Rímske právo vo svojej pôvodnej podobe totiž nie je možné recipovať, keďže jeho kazuistická forma neumožňuje recepciu do moderných právnych poriadkov založených na abstraktných normách. Formu, ktorú je možné recipovať, dali rímskemu právu až glosátori v ranom stredoveku, treba však podotknúť, že glosátori rímske právo nielen abstrahovali, ale aj upravovali a dopĺňali pre potreby stredovekej spoločnosti. Napriek týmto úpravám však rímskemu právu chýbal výraznejší morálny rozmer, o ktorý sa zaslúžili vedci kánonického práva, ktorí obohatili rímske právo o kresťanský morálny rozmer. Práve spojením týchto dvoch rozmerov vzniklo univerzálne stredoveké právo *ius commune*, a, ako sme preukázali aj na príklade v tomto príspevku, moderné právne úpravy pravdepodobne

[27] Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR 30 Cdo 1653/2009.
[28] Ibidem.
[29] Bürgerliches Gesetzbuch.

čerpali až z tejto podoby rímskeho práva. Rímske právo má svoje nezastupiteľné miesto v právnych dejinách a nepopierateľný význam pre vývoj súkromného práva v Európe. Pri snahe o rekodifikáciu či tvorbu nových noriem ale netreba zabúdať, že rímske právo sa vyvíjalo aj po zániku Rímskej ríše a sú to práve tieto neskoršie vývojové štádiá, ktoré sú pre právnu vedu kľúčové.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ARISTOTELES. *Etika Nikomachova.* Bratislava: Kalligram, 2011. ISBN 978-80-8101-417-8.

BLAHO, P. *Justiniánske inštitúcie*. Bratislava: IURA EDITION, 2000. ISBN 978-80-88715-80-6.

Bürgerliches Gesetzbuch.

DUDÁSOVÁ, E. Rímske právo v moderných kodifikáciách: Spoločenské, historické a právne príčiny. In: STLOUKALOVÁ, K. (ed.) *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích.* Praha: Univerzita Karlova, 2015. s. 20 – 26. ISBN 978-80-87975-29-9.

ELIÁŠ, K. – ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva.* Praha: LINDE, 2001. ISBN 978-80-7201-303-0.

GAIUS. Institutionum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) Digesta neboli pandekty: svazek I. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3063-2.

GAIUS. Institutionum commentarii quattuor. In: KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

Justiniánova Digesta. Brno: Nugis Finem Publishing, 2018. ISBN: 978-80-906685-7-7.

JUSTINIANUS. Codex. In: SCOTT, S. P. *The Enactments of Justinian. The Code* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932. [cit. 31. 5. 2022]. Dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/CJ3_Scott.htm#1.

JUSTINIANUS. Novellae. In: SCOTT, S. P. *The Novels of Justinian* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932. [cit. 31. 5. 2022]. Dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/Novellae_Scott.htm.

MARKOVÁ, V. *Komparácia právnej úpravy inštitútu laesio enormis vo vybraných právnych poriadkoch európskych štátov: dizertačná práca* [online]. Bratislava: PF UK, 2020. [cit. 31. 5. 2022]. Dostupné na: https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=F57F75C52F24BBACCCE64EC1942F&seo=CRZP-detail-kniha.

PAULUS, I. Ad Sabinum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3063-2.

PAVLOVKIN, K. K otázke rozlíšenia intelektuálnych a mravných cností u Aristotela a Tomáša Akvinského a ich význam pre súčasnosť. In: *FILOZOFIA*. ISSN: 0046-385X, 2019, ročník 74, číslo 3, s. 181 – 193.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR 30 Cdo 1653/2009.

SCALTSAS, T. Reciprocal Justice in Aristotle's Nicomachean Ethics. In: *Archiv für Geschichte der Philosophie* [online]. 1995, ročník 77, číslo 3. [cit. 31. 5. 2022]. Dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/240753857_Reciprocal_Justice_in_Aristotle's_Nicomachean_Ethics.
ULPIANUS, D. Ad Edictum. In: SCOTT, S. P. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. Cincinnati: Liberty Library, 1932, [cit. 31. 5. 2022]. Dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm.
ULPIANUS, D. Institutionum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) *Digesta neboli pandekty: svazek I.* Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3063-2.
ULPIANUS, D. Regularum. In: SKŘEJPEK, M. (ed.) Digesta neboli pandekty: svazek I. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3063-2.
VYŠNÝ, P. *Svetové dejiny štátu a práva.* 2. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2019. ISBN 978-80-568-0195-6.
Zákon č. 89/2012 Sb. – Občanský zákoník.
ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundation of the Civilian Tradition.* Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 978-0-19-876426-7.

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – PRACOVNÉ PRÁVO

FLEXIBILITA RODIČOVSKÉHO PRÍSPEVKU

FLEXIBILITY OF PARENTAL ALLOWANCE

JUDr. Martina Kováčiková
doktorandský študijný program pracovné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
klasova.martina@gmail.com

Abstrakt: Článok sa zameriava na priblíženie témy flexibility rodičovského príspevku. V článku sa zaoberáme právnou úpravou rodičovskej dovolenky, rodičovského príspevku, ako aj príspevku na starostlivosť o dieťa. Súčasne približuje právny stav v Českej republike, kde sa rodičovský príspevok poskytuje flexibilnou formou. Zaoberáme sa otázkou, či sflexibilnenie rodičovského príspevku môže nejakým spôsobom ovplyvniť či už pôrodnosť alebo zamestnanosť žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku. V článku analyzujeme aj dáta získané z Eurostatu.

Kľúčové slová: rodičovský príspevok, rodičovská dovolenka, zamestnanosť žien, flexibilita

Abstract: The article focuses on approaching the topic of flexibility of parental allowance. The article deals with the legal regulation of parental leave, parental allowance as well as childcare allowance. It also describes the legal situation in the Czech Republic, where parental allowance is provided in a flexible form. We address the question of whether more flexible parental allowance can in any way affect either the birth rate or the employment rate of women - mothers with children up to the age of six. In the article we also analyse data obtained from Eurostat.

Keywords: parental allowance, parental leave, female employment rate, flexibility

ÚVOD

Flexibilita rodičovského príspevku na Slovensku je veľmi diskutovanou témou, a to nielen v politike, ale aj v odborných kruhoch. Pod pojmom flexibilita možno chápať rôzne aspekty. Z nášho pohľadu je flexibilita rodičovského príspevku chápaná ako pružné prispôsobenie čerpania rodičovského príspevku aktuálnej životnej situácii, či už je to narodenie ďalšieho dieťaťa alebo návrat na trh práce pred dovŕšením troch rokov veku dieťaťa.

Súčasné nastavenie slovenskej legislatívy neumožňuje čerpanie rodičovského príspevku zrýchleným variantom ako je to napríklad v Českej republike. Výplata rodičovského príspevku je nastavená na pevnú mesačnú sumu, ktorá sa rodičovi poskytuje až do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa. Zákonník práce umožňuje čerpať rodičovskú dovolenku taktiež až do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa. V Slovenskej republike oba tieto inštitúty (rodičovská dovolenka a rodičovský príspevok) spolu lícujú. Zamestnanosť žien s deťmi do šesť rokov veku je na území Slovenskej republiky v porovnaní s dátami Európskej únie výrazne nižšia, avšak je porovnateľná napríklad s Českou republikou. Rovnako tak má Slovenská republika nízku pôrodnosť. S problémom nízkej pôrodnosti však bojuje celá Európa vrátene vyspelých západných krajín. Stretávame sa s názormi, že riešením oboch uvedených problémov môže byť práve sflexibilnenie rodičovského príspevku.

1 RODIČOVSKÁ DOVOLENKA

Rodičovská dovolenka sa rodičovi poskytuje v zmysle § 166 ods. 1 Zákonníka práce. Jej účelom je prehĺbenie starostlivosti o dieťa. Rodičovskú dovolenku poskytuje zamestnávateľ na základe žiadosti zamestnanca – rodiča v rozsahu, o aký požiada, najmenej však jeden mesiac a najdlhšie do troch rokov veku dieťaťa. Nárok na ňu vzniká obidvom rodičom. „Žena a muž majú právo disponovať s rozsahom čerpanej rodičovskej dovolenky, a teda určujú si nielen nástup na rodičovskú dovolenku, ale aj rozsah jej čerpania, ktorý môže byť kontinuálny, ale aj prerušovaný, príp. predlžovaný v rámci zákonného garantovaného nároku na čerpanie rodičovskej dovolenky.“[1] Z uvedeného vyplýva, že dĺžku rodičovskej dovolenky si koriguje samotný rodič, a to bez ohľadu na skutočnosť, či je to matka alebo otec. Zamestnanec – rodič má zákonnú povinnosť oznámiť zamestnávateľovi mesiac vopred plánovaný návrat do zamestnania z rodičovskej dovolenky. Zákonník práce pri rodičovskej dovolenke neustanovuje osobnú starostlivosť o dieťa, čím sa otvára priestor na to, aby zamestnanec – rodič v jednom zamestnaní čerpal rodičovskú dovolenku a v druhom vykonával zárobkovú činnosť. Lacko uvádza, že „verifikovať podmienku starostlivosti o dieťa v obsahovom rámci zabezpečovania výchovy, zdravia, výživy a všestranného vývinu dieťaťa môže podľa § 93b ods. 1 písm. a) a b) zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení skorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnoprávnej ochrane detí“) iba orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý však nemá informačnú povinnosť zamestnávateľovi, ak zistí, že táto podmienka nie je u rodiča splnená.“[2] Vychádzajúc zo samotného predmetu úpravy zákona o sociálnoprávnej ochrane detí sa s týmto názorom nestotožňujeme, pretože orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately nekontrolujú, či sa o dieťa stará osobne rodič, ale či je starostlivosť o dieťa zabezpečená, a preto sme toho názoru, že aj keby orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately mali povinnosť zistenia hlásiť zamestnávateľovi, takéto konanie by nenastolilo želaný efekt. Riešením tejto situácie by bolo obmedzenie rodiča uzatvárať nové pracovné pomery v čase čerpania rodičovskej dovolenky, čím by sa však navýšil problém s nízkou zamestnanosťou žien s deťmi do šesť rokov veku.

[1] LACKO, M.: Materská a rodičovská dovolenka. Praha: Leges, 2016. 160 s. ISBN 978-80-7502-191-5. s. 68
[2] LACKO, M.: Materská a rodičovská dovolenka. Praha: Leges, 2016. 160 s. ISBN 978-80-7502-191-5. s. 69

V rámci Európskej únie patrí Slovenská republika medzi štáty s najdlhšou rodičovskou dovolenkou. Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (ďalej len „OECD“) sa dlhodobo pokúša priviesť Slovenskú republiku k skráteniu rodičovskej dovolenky. OECD predpokladá, že práve dlhá rodičovská dovolenka spôsobuje jednu z najnižších zamestnaností žien s deťmi do veku šesť rokov v rámci Európskej únie. Podľa názoru OECD[3] by sa skrátením rodičovskej dovolenky docielila vyššia ekonomická aktivita žien – matiek s deťmi do troch rokov veku. S nedostatočnou ekonomickou aktivitou žien na rodičovskej dovolenke je úzko previazaná aj finančná podpora týchto žien vo forme rodičovského príspevku.

Tabuľka 1
Zamestnanosť žien vo veku 18 až 24 rokov s deťmi mladšími ako 6 rokov veku

Pohlavie	Ženy
Vek	Od 18 do 24 rokov
Vek dieťaťa	Menej ako 6 rokov

GEO/TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020
European Union	32,6 %	33,3 %	35,0 %	35,0 %	34,6 %	
Czechia	14,0 %	17,7 %	12,7 %	19,5 %	23,3 %	11,5 %
Slovakia	20,4 %	16,9 %	19,6 %	21,4 %	19,7 %	20,0 %

* zdroj: Eurostat

Graf 1

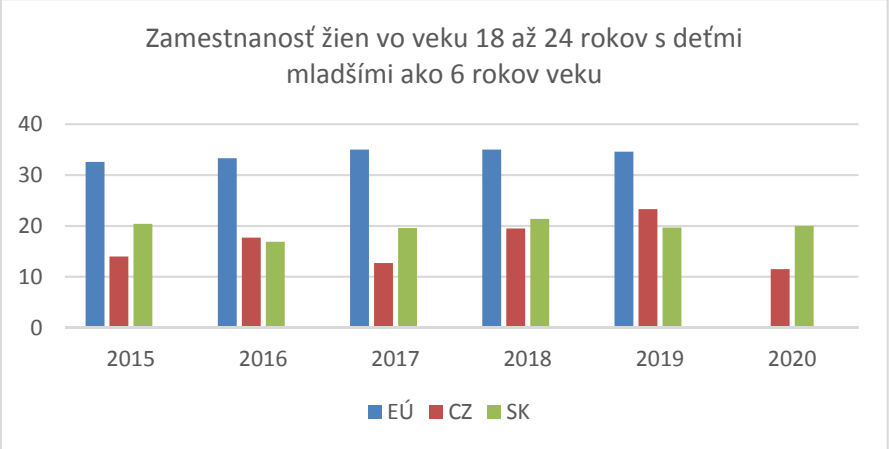

Tabuľka 2
Zamestnanosť žien vo veku 25 až 49 rokov s deťmi mladšími ako 6 rokov veku

Pohlavie	Ženy
Vek	Od 25 do 49 rokov
Vek dieťaťa	Menej ako 6 rokov

[3] Bližšie pozri OECD: Economic Surveys Slovak Republic OVERVIEW January 2022 [online]. Dostupné na: https://www.oecd.org/economy/surveys/Slovak-Republic-2022-OECD-economic-survey-overview.pdf

GEO/TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020
European Union	63,6 %	63,9 %	64,6 %	65,3 %	66,0 %	
Czechia	44,2 %	45,6 %	45,1 %	47,9 %	44,4 %	42,1 %
Slovakia	39,1 %	42,0 %	42,6 %	41,7 %	41,8 %	41,1 %

* zdroj: Eurostat

Graf 2

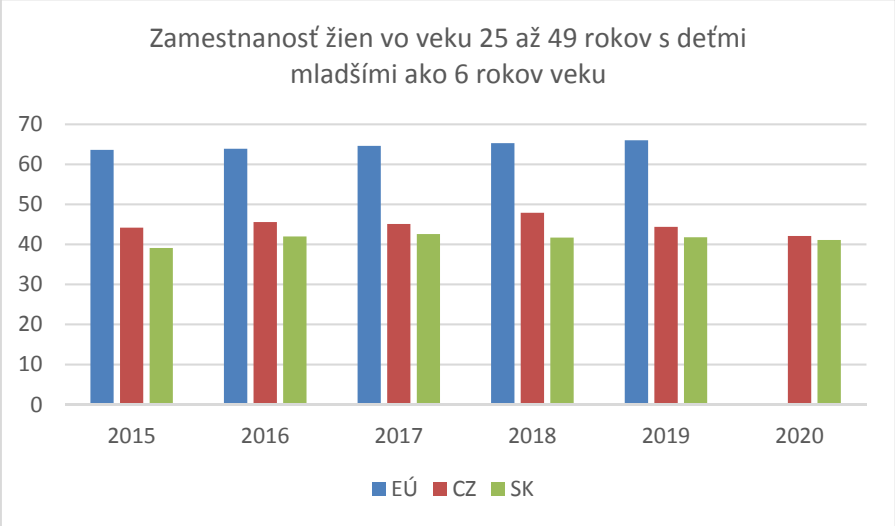

Z vyššie uvedených tabuliek a grafov je zrejmé, že zamestnanosť žien vo veku od 18 do 49 rokov, ktoré majú dieťa mladšie ako šesť rokov veku, je v Slovenskej republike, ale aj v Česku, výrazne nižšia ako priemer Európskej únie. Slovenskú a Českú republiku sme si pre porovnanie vybrali z dôvodu, že dĺžka rodičovskej dovolenky je v oboch krajinách rovnaká, avšak v Českej republike je možné čerpať si rodičovský príspevok zrýchlenou formou.

2 SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE POČAS STAROSTLIVOSTI O DIEŤA DO TROCH ROKOV VEKU

„Príspevky na podporu (rodičovskej) starostlivosti o dieťa funkčne a systémovo prináležiace do systému štátnej sociálnej podpory sú relatívne ucelenou systémovou odpoveďou na ústavný záväzok štátu poskytovať pomoc rodine, resp. rodičom pri starostlivosti o dieťa.“[4] Štát prispieva formou štátnych sociálnych dávok na starostlivosť o dieťa do troch rokov veku (po vyčerpaní nároku na materské, ak tento nárok vznikol). V súčasnej dobe máme k dispozícii dva príspevky, ktoré slúžia na zabezpečenie starostlivosti o deti do troch rokov veku. Prvým je už spomínaný rodičovský príspevok a druhým je príspevok na starostlivosť o dieťa, ktorý je čiastočne financovaný z prostriedkov Európskej únie.

[4] LACKO, M.: Materská a rodičovská dovolenka. Praha: Leges, 2016. 160 s. ISBN 978-80-7502-191-5. s. 104

2.1 Rodičovský príspevok

Poskytovanie rodičovského príspevku upravuje zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o rodičovskom príspevku“). Poskytovanie rodičovského príspevku od vzniku zákona o rodičovskom príspevku prešlo dlhým vývojom. Do roku 2011 sa rodičovský príspevok poskytoval výlučne na osobnú starostlivosť o dieťa a výkon zárobkovej činnosti pri poskytovaní tohto príspevku bol zakázaný. Tento zákaz výkonu zárobkovej činnosti lícoval s poskytovaním príspevku na starostlivosť o dieťa, ktorý si detailnejšie rozoberieme v ďalšej podkapitole. Od roku 2011 sa rodičovský príspevok poskytuje bez akýchkoľvek obmedzení, ktoré by sa týkali výkonu zárobkovej činnosti. Vzhľadom na to, že rodičovský príspevok je štátna sociálna dávka, ktorá sa poskytuje bez rozdielu každému občanovi, ktorý sa dostane do zákonom uloženej životnej situácie, nárok naň vzniká každému rodičovi dieťaťa do troch rokov veku, resp. do šiestich rokov veku v prípade dlhodobo nepriaznivého zdravotného stavu.

Rodičovský príspevok sa poskytuje mesačne v sume závisiacej od skutočnosti, či rodič, ktorý žiada o rodičovský príspevok, poberal na dieťa, na ktoré žiada tento príspevok, materské alebo nie. Ak rodič materské nepoberal, rodičovský príspevok sa poskytuje v sume 280 eur mesačne, ak materské poberal, je v sume 383,80 eura mesačne. Dvojúrovňová výška sumy rodičovského príspevku bola zavedená novelou zákona o rodičovskom príspevku od 1. januára 2020. Z dostupných štatistík Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny[5] je zrejmé, že zhruba 64 % poberateľov rodičovského príspevku má nárok na vyššiu sumu príspevku. Z uvedeného teda vyplýva, že približne 64 % rodičov bolo pred nástupom na materskú, resp. rodičovskú dovolenku, ekonomicky aktívnych.

Suma rodičovského príspevku sa valorizuje raz ročne, vždy od 1. januára nasledujúceho roka, rovnakým indexom, akým boli valorizované sumy životného minima. V praxi to znamená, že sumy rodičovského príspevku sú upravované raz ročne, a to častokrát o sumu, ktorá ani nezodpovedá inflácii v danom roku.

Vzhľadom na to, že poskytovanie rodičovského príspevku a výkon zárobkovej činnosti sa nijakým spôsobom vzájomne nevylučujú, sme toho názoru, že poskytovanie rodičovského príspevku až do troch rokov veku dieťaťa nijakým spôsobom nebráni ženám – matkám k skoršiemu návratu do zamestnania.

2.2 Príspevok na starostlivosť o dieťa

Druhým nástrojom na podporu rodín s deťmi do troch rokov veku a súčasne jedným z najvýznamnejších nástrojov na podporu zosúlaďovania pracovného a rodinného života je príspevok na starostlivosť o dieťa, ktorého poskytovanie upravuje zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o príspevku na starostlivosť o dieťa“). Príspevok na starostlivosť o dieťa bol do slovenského právneho systému implementovaný od 1. januára 2009. Od svojho počiatku slúžil ako nástroj na zvýšenie zamestnanosti žien – matiek s deťmi do troch

[5] Bližšie pozri Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2020 [online]. Dostupné na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2021/sprava-socialnej-situacii-obyvatelstva-sr_2020_pub.pdf

rokov veku. Je čiastočne financovaný z fondov Európskej únie a slúži najmä na zabezpečenie formálnej starostlivosti o dieťa.

Základnou podmienkou nároku na príspevok na starostlivosť o dieťa (odhliadnuc od rodičov, ktorí sú dennými študentmi na stredne alebo vysokej škole) je, že rodič, ktorý žiada o príspevok na starostlivosť o dieťa, musí byť dôchodkovo poistený ako zamestnanec alebo ako samostatne zárobkovo činná osoba a musí preukázať, že sa dieťaťu poskytuje starostlivosť prostredníctvom poskytovateľa takejto starostlivosti. Túto skutočnosť rodič preukazuje predložením uzatvorenej dohody o poskytovaní starostlivosti o dieťa so zariadením, ktoré má oprávnenie na výkon takejto činnosti. Z uvedeného vyplýva, že nárok na tento príspevok vzniká len pracujúcim rodičom, tzn. ak rodič z akéhokoľvek dôvodu prestane vykonávať zárobkovú činnosť, stratí nárok na príspevok na starostlivosť o dieťa, pretože už nebude dôchodkovo poistený ako zamestnanec alebo samostatne zárobkovo činná osoba.

Príspevok sa poskytuje v troch rôznych výškach. V najvyššej sume maximálne 280 eur sa poskytuje v prípade, že sa dieťaťu poskytuje starostlivosť u poskytovateľa takejto starostlivosti (napr. súkromné jasle). Výška príspevku sa odvíja od výšky úhrady za poskytnutú starostlivosť, teda ak je mesačná úhrada v sume nižšej ako 280 eur, aj príspevok sa poskytuje len v tejto sume. Ak však suma mesačnej úhrady je vyššia ako 280 eur, príspevok sa poskytuje len v sume 280 eur. Druhá výška príspevku je 80 eur a v tejto výške sa príspevok poskytuje v prípade, že je starostlivosť dieťaťu poskytovaná v materskej škole, ktorá je zaradená do siete škôl a školských zariadení Slovenskej republiky a zriadená obcou alebo orgánom miestnej štátnej správy v školstve. Tretiu úroveň výšky príspevku tvorí suma 41,10 eur a v tejto výške sa príspevok poskytuje v prípade, že sa o dieťa stará iná fyzická osoba, ktorá túto činnosť vykonáva bez príslušného povolenia (napr. starý rodič) alebo rodič dieťaťa (napr. počas obdobia, kedy matka nastupuje na materskú dovolenku s druhým dieťaťom).

Do roku 2011 bol príspevok na starostlivosť o dieťa jasným motivačným nástrojom na skorší nástup do zamestnania, nakoľko rodič poberajúci rodičovský príspevok nemohol vykonávať zárobkovú činnosť. Od roku 2011 je umožnený súbeh poberania rodičovského príspevku a výkonu zárobkovej činnosti, a tak príspevok na starostlivosť čiastočne stratil svoje opodstatnenie. Stále bol však do značnej miery využívaný rodičmi, ktorí sa rozhodli pre skorší návrat do zamestnania, a to najmä z dôvodu výšky príspevku. Avšak od roku 2020 sa výrazným spôsobom zvýšil rodičovský príspevok, ktorý sumu príspevku na starostlivosť o dieťa v tom čase presiahol o 90 eur. Táto legislatívna zmena spôsobila prechod väčšej časti poberateľov príspevku na starostlivosť o dieťa späť na výhodnejší rodičovský príspevok. Ešte v roku 2019 bol priemerný mesačný počet poberateľov príspevku na starostlivosť o dieťa 3 325 a poskytoval sa na 3 417 detí.[6] V súčasnej dobe sa podľa štatistík Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny poskytuje tento príspevok len 207 poberateľom[7]. Príspevok na starostlivosť o dieťa zostal zaujímavým nástrojom len pre tých rodičov, ktorí majú vo svojej starostlivosti dve deti do troch

[6] Bližšie pozri Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2019 [online]. Dostupné na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2020/sprava_o_soc_situacii_obyvatelstva_sr_2019.pdf

[7] Bližšie pozri Mesačná štatistika o počte poberateľov sociálnych dávok a dotácií a čerpaných finančných prostriedkoch MAREC 2022 [online]. Dostupné na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2020/sprava_o_soc_situacii_obyvatelstva_sr_2019.pdf

rokov veku a obom sa poskytuje starostlivosť v zariadeniach alebo majú dvojičky, ktorým sa poskytuje starostlivosť v zariadení, pretože príspevok na starostlivosť o dieťa sa na rozdiel od rodičovského príspevku poskytuje na dieťa a nie na poberateľa.

3 RODIČOVSKÁ DOVOLENKA A RODIČOVSKÝ PRÍSPEVOK V ČESKEJ REPUBLIKE

Česká republika je nám v mnohých oblastiach blízka. Spoločná história, kultúra a zvyky nám môžu poslúžiť pre porovnanie. Právna úprava rodičovskej dovolenky je v českom práve upravená totožne ako v našom, teda rodičovská dovolenka sa poskytuje najdlhšie do troch rokov veku dieťaťa.

Na rozdiel od našej právnej úpravy poskytovania rodičovského príspevku však česká legislatíva umožňuje poskytovanie rodičovského príspevku vo zvolenej sume, a to až po dobu štyroch rokov. Česká republika má rodičovský príspevok upravený ako balík sumy, ktorá prináleží rodičovi pre dané dieťa. Aktuálne je výška rodičovského príspevku v Českej republike 300 000 Kč, čo v čase prípravy príspevku predstavuje približne 11 781 €. Výšku rodičovského príspevku si rodič môže voliť, ak je 30-násobok 70 % jeho denného vymeriavacieho základu viac ako 10 000 Kč, t. j. cca 392,70 €. Ak je tento vymeriavací základ nižší alebo sa nedá určiť, rodič si môže voliť výšku rodičovského príspevku, avšak maximálne do výšky 10 000 Kč mesačne.

Ďalším zásadným rozdielom oproti slovenskej právnej úprave je, že v zmysle českého práva rodič musí zabezpečovať osobnú starostlivosť o dieťa mladšie ako dva roky, tzn. dieťa nesmie byť umiestnené v jasliach alebo inom obdobnom zariadení na viac ako 92 hodín mesačne. Týmto obmedzením sa do značnej miery obmedzuje aj výkon zárobkovej činnosti rodiča, ktorý sa o dieťa stará. Český právny systém na rozdiel od slovenského nepozná iný nástroj finančnej pomoci pre rodičov starajúcich sa o dieťa do troch rokov veku. Ak sa teda rodič v Českej republike rozhodne vrátiť sa do zamestnania skôr, ako dieťa dovŕši tri roky veku, je pre neho výhodnejšie čerpať rodičovský príspevok flexibilne vo vyššej sume.

Za najväčšiu výhodu českého systému poskytovania rodičovského príspevku považujeme možnosť jednorazovej výplaty zostávajúcej sumy nevyplateného rodičovského príspevku v prípade, že sa do rodiny narodilo ďalšie dieťa. V zmysle slovenskej legislatívy je možné poskytovať rodičovský príspevok len na jedno dieťa do troch rokov veku bez ohľadu na to, o koľko detí vo veku do troch rokov sa rodič stará. Výnimku samozrejme tvoria dvojičky, prípadne viac súčasne narodených detí. Český rodič tak na každé svoje dieťa dostane plnú sumu rodičovského príspevku.

V Českej republike sa rodičovský príspevok na rozdiel od Slovenskej republiky poskytuje až do štyroch rokov veku. Rodičovská dovolenka v zmysle Zákonníka práce je však aj v Českej republike len do troch rokov veku. Rodič sa tak môže rozhodnúť poberať rodičovský príspevok po dobu štyroch rokov, ale zamestnávateľ nie je povinný ospravedlniť jeho neprítomnosť na pracovisku.

Rodičovský príspevok sa v Českej republike vo flexibilnej forme poskytuje od 1. januára 2012.

Tabuľka 3
Zamestnanosť žien vo veku 25 až 49 rokov s deťmi mladšími ako 6 rokov veku v Českej republike (%)

Pohlavie	Ženy
Vek	Od 25 do 49 rokov
Vek dieťaťa	Menej ako 6 rokov

TIME	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Czechia	40,4	43,7	45,3	44,2	45,6	45,1	47,9	44,4	42,1	42,9

* zdroj Eurostat

Graf 3

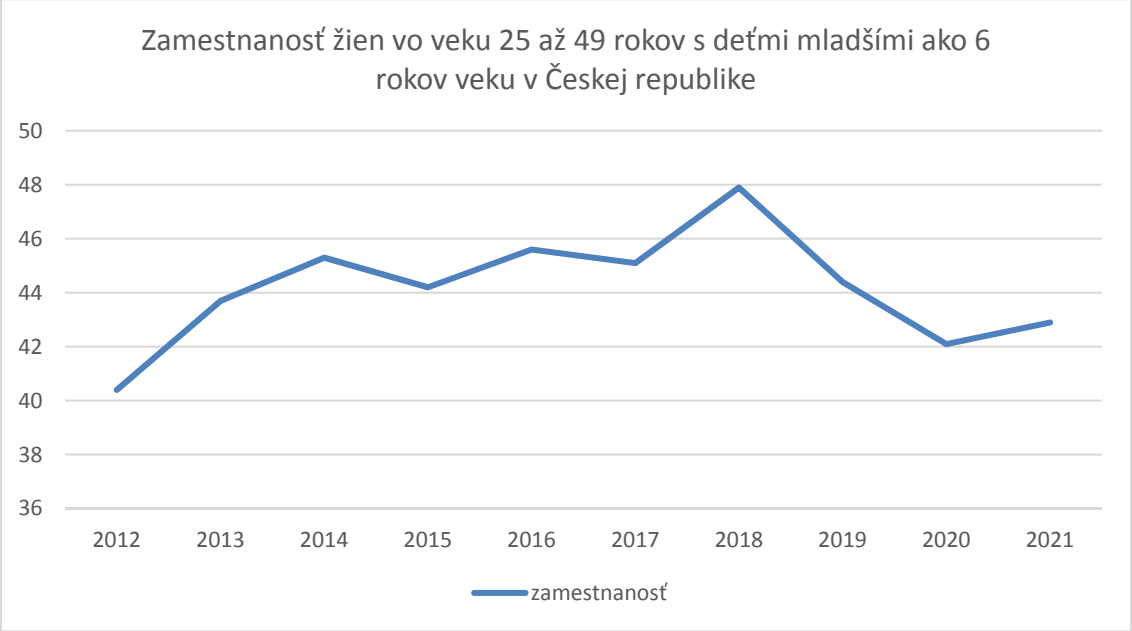

Tabuľka 4
Zamestnanosť žien vo veku 18 až 24 rokov s deťmi mladšími ako 6 rokov veku v Českej republike (%)

Pohlavie	Ženy
Vek	Od 18 do 24 rokov
Vek dieťaťa	Menej ako 6 rokov

TIME	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Czechia	14,0	16,4	12,0	14,0	17,7	12,7	19,5	23,3	11,5	15,2

* zdroj: Eurostat

Graf 4

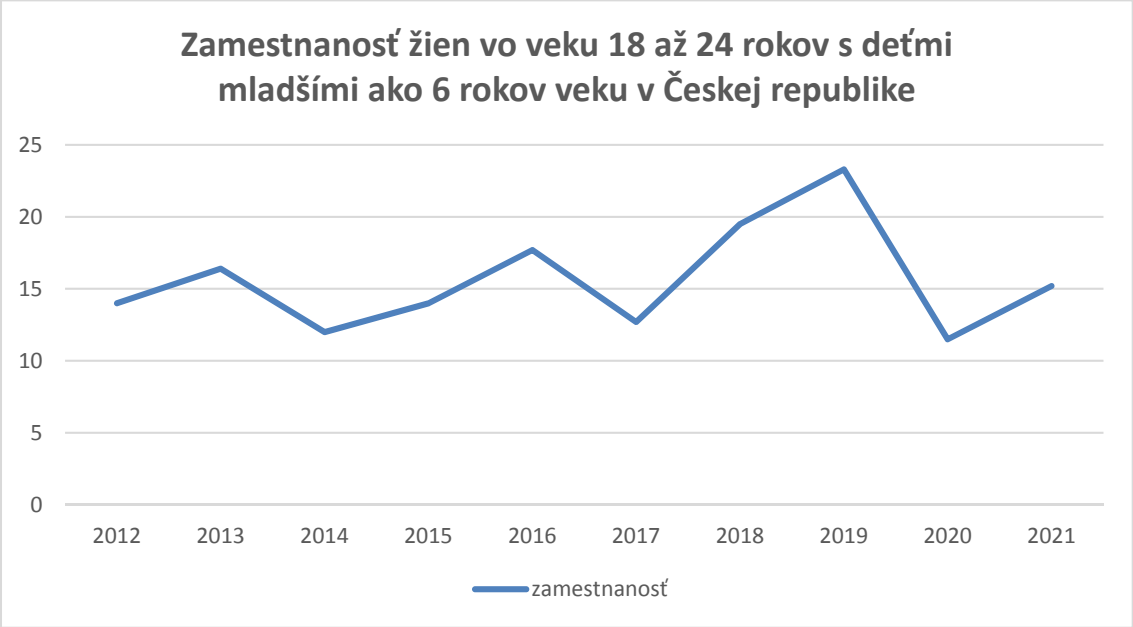

Z dát získaných z Eurostatu je zrejmé, že vo vekovej kategórii matiek od 18 do 24 rokov flexibilné čerpanie rodičovského príspevku nijakým spôsobom neovplyvnilo zamestnanosť týchto žien. Práve naopak, zamestnanosť matiek vo veku od 18 do 24 rokov ešte v roku 2014 výrazne poklesla. Zamestnanosť žien vo veku od 25 do 49 rokov mala od roku 2012 stúpajúcu tendenciu. Je však otázne, či to bolo v dôsledku flexibilného čerpania rodičovského príspevku alebo sa zamestnanosť týchto žien zvýšila v dôsledku iných faktorov. Ak sa pozrieme na vývoj zamestnanosti týchto žien v Slovenskej republike (viď tabuľka 2), správa sa veľmi podobne. Vzhľadom na to, že vývoj zamestnanosti žien – matiek je obdobný v Českej republike ako v Slovenskej republike, sme toho názoru, že flexibilné čerpanie rodičovského príspevku nie je nástroj, ktorý by zvyšoval zamestnanosť žien – matiek.

ZÁVER

Analýzou právnych predpisov Slovenskej republiky aj Českej republiky a dát získaných z Eurostatu sme dospeli k tomu názoru, že sflexibilnenie rodičovského príspevku nemá žiadny vplyv ani na zamestnanosť žien – matiek s deťmi do šesť rokov veku a ani na pôrodnosť. Z nižšie uvedenej tabuľky a grafu je zrejmé, že pôrodnosť sa v Českej republike a v Slovenskej republike od roku 2012, kedy bola v Českej republike zavedená flexibilná forma poskytovania rodičovského príspevku, vyvíjala rovnako. Tieto dáta nám taktiež ukazujú, že pôrodnosť má klesajúcu tendenciu v rámci celej Európskej únie. Slovenská republika sa pôrodnosťou pohybuje zhruba na úrovni priemeru Európskej únie. Aj keď flexibilná forma poskytovania rodičovského príspevku nezvyšuje pôrodnosť, sme toho názoru, že slovenská právna úprava by pre zlepšenie podmienok mladých rodín a možno čiastočne aj demografického vývoja mala pro futuro reagovať na skutočnosť, že rodina, ktorá má dve a viac detí vo veku do troch rokov, má

vyššie náklady na život ako rodina s jedným dieťaťom. V prípade dvojičiek legislatíva na tento jav reaguje a rodičovský príspevok sa zvyšuje o 25 %, avšak ak sú v rodine dve deti vo veku do troch rokov, ktoré nie sú dvojičky, rodina dostáva len základnú sumu rodičovského príspevku. Riešenie, ktoré ponúka česká legislatíva, z nášho pohľadu nie je ideálne, pretože vyplatenie vyššej sumy jednorazovo nie je pre mladú rodinu do budúcna pomocou. Ideálnym riešením by bolo poskytovať zvýšený rodičovský príspevok tak, ako je to v prípade dvojičiek.

Tabuľka 5
Vývoj pôrodnosti od roku 2012 do roku 2019

Demografický indikátor: Pôrodnosť

TIME	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
European Union	1,59	1,55	1,58	1,58	1,60	1,59	1,56	
Czechia	1,45	1,46	1,53	1,57	1,63	1,69	1,71	1,71
Slovakia	1,34	1,34	1,37	1,40	1,48	1,52	1,54	1,57

*zdroj Eurostat

Graf 5

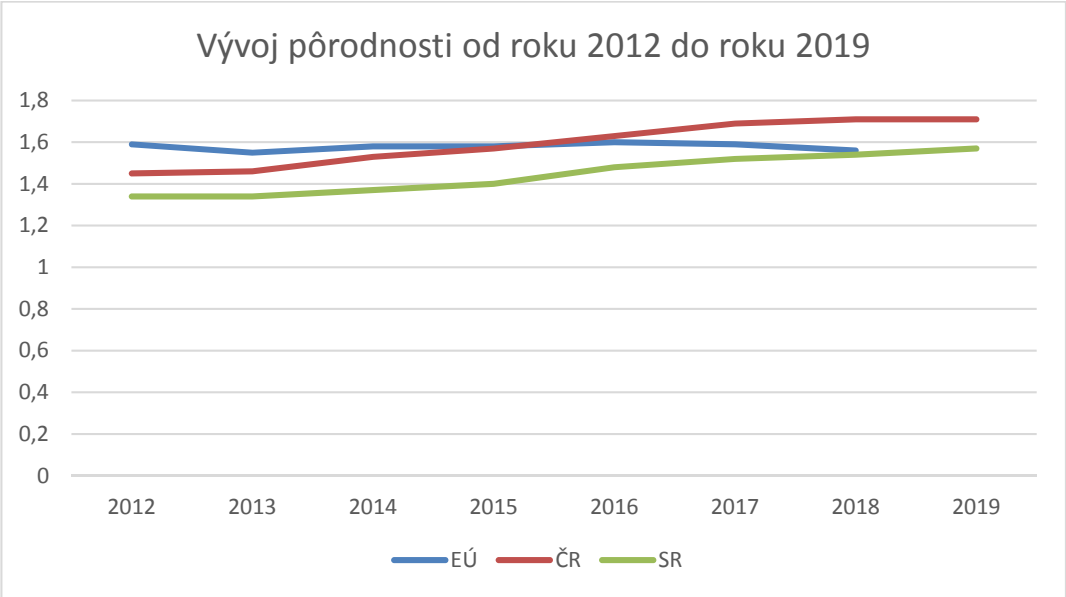

Z hľadiska zamestnanosti žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku je pravdou, že za pomerne nízku zamestnanosť týchto žien môže aj dlhá rodičovská dovolenka. V roku 2020 bol priemerný počet poberateľov rodičovského príspevku 142 149[8] a len približne 49 547[9]

[8] Bližšie pozri Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2020 [online]. Dostupné na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2021/sprava-socialnej-situacii-obyvatelstva-sr_2020_pub.pdf
[9] Zdroj: Sociálna poisťovňa

z nich vykonávalo popri poberaní rodičovského príspevku zárobkovú činnosť, čo predstavuje približne 35 % z celkového počtu poberateľov rodičovského príspevku. Skrátením rodičovskej dovolenky by sa mohla čiastočne zvýšiť zamestnanosť žien s deťmi do šiestich rokov veku, avšak inštitút rodičovskej dovolenky je v tejto oblasti len jednou z premenných, ktoré to vo výraznej miere ovplyvňujú. Nízka zamestnanosť žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku je spôsobená aj dlhodobým nedostatkom miest v materských školách najmä vo väčších mestách a priľahlom okolí. Hlavne ženy s nižšími príjmami sú tak nepriamo nútené ukončiť pracovný pomer a ostať doma s dieťaťom do doby, pokiaľ dieťa nenastúpi do materskej školy. Je preto na mieste otázka, či by skrátenie rodičovskej dovolenky v súčasnej dobe nespôsobilo ešte nižšiu zamestnanosť žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku.

Sflexibilnenie rodičovského príspevku by nevyriešilo ani jeden z problémov, teda ani by neprišlo k zvýšeniu zamestnanosti žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku, ani by neprišlo k zvýšeniu pôrodnosti. Možnosť vyčerpať rodičovský príspevok v zrýchlenej forme v prípade, ak sa má narodiť ďalšie dieťa, nerieši problém vyššieho finančného zaťaženia rodiny príchodom ďalšieho dieťaťa do rodiny. Flexibilný rodičovský príspevok by pomohol zvýšiť príjem rodiny len krátkodobo a bez želaného efektu. V oblasti zamestnanosti žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku by sflexibilnenie rodičovského príspevku taktiež neprinieslo želaný efekt, pretože žena by síce v kratšom čase dostávala vyššiu sumu rodičovského príspevku, avšak následne v čase, keď by mala začať vykonávať zárobkovú činnosť, by bola nútená vyriešiť problém so zabezpečením starostlivosti o dieťa. Na jednej strane je problém s kapacitami zariadení, ktoré poskytujú starostlivosť o dieťa a na druhej strane je problém s financovaním týchto zariadení, pokiaľ je rodič nútený dať dieťa do súkromného zariadenia. Preto sme toho názoru, že štát by sa mal v prvom rade vysporiadať s problémom týkajúcim sa nedostatku miest v materských školách. Inšpiráciu by rezort školstva mohol hľadať napríklad pri sociálnych službách, kde ak obec nevie zabezpečiť poskytovanie sociálnej služby, na ktorú je občan odkázaný, môže mu takúto službu zabezpečiť prostredníctvom neverejného poskytovateľa sociálnej služby, ktorému na svojho občana obec poskytuje finančný príspevok. Obdobne by podľa nášho názoru mohli fungovať materské školy. Pokiaľ materská škola, ktorú zriadila obec, nemá dostatočnú kapacitu, obec môže miesto pre dieťa zabezpečiť v súkromnej materskej škole, ktorej poskytne na dieťa finančný príspevok. Takýmto spôsobom by sa vyriešil problém s nedostatkom miest v materských školách, s vysokými poplatkami za súkromné materské školy a s tým spojený problém nízkej zamestnanosti žien – matiek s deťmi do šiestich rokov veku.

Súčasné nastavenie poskytovania rodičovského príspevku považujeme z hľadiska možnosti vykonávať zárobkovú činnosť za maximálne flexibilné, pretože matka môže pracovať a súčasne až do troch rokov veku dieťaťa bez akýchkoľvek obmedzení dostáva finančnú podporu od štátu vo forme rodičovského príspevku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

LACKO, M.: Materská a rodičovská dovolenka. Praha: Leges, 2016. 160 s. ISBN 978-80-7502-191-5
TREĽOVÁ, S.: Rovnaké zaobchádzanie so ženami a mužmi : Osobitné pracovné podmienky tehotných žien a matiek v pracovnom pomere. Praha: Leges, 2019. 229 s. ISBN 978-80-7502-389-6
OECD: Economic Surveys Slovak Republic OVERVIEW January 2022 [online]. Dostupné na: https://www.oecd.org/economy/surveys/Slovak-Republic2022-OECD-economic-survey-overview.pdf
Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2020 [online]. Dostupné na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2021/sprava-socialnej-situacii-obyvatelstva-sr_2020_pub.pdf

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov
Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov
Zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře

NÁVRH SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY EÚ O ZLEPŠENÍ PRACOVNÝCH PODMIENOK PLATFORMOVEJ PRÁCE

PROPOSAL FOR A DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL ON IMPROVING WORKING CONDITIONS IN PLATFORM WORK

JUDr. Radoslava Lichnovská
doktorandský študijný program pracovné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
radoslava.lichnovska@gmail.com

Abstrakt: Článok sa zaoberá analýzou a zhodnotením návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady EÚ o zlepšení pracovných podmienok platformovej práce. V úvode príspevku autorka poukazuje na problematické aspekty výkonu práce pre digitálne pracovné platformy, ktoré spočívajú primárne v tom, že väčšina digitálnych pracovných platforiem klasifikuje svojich pracovníkov ako samostatne zárobkovo činné osoby, a to aj napriek tomu, že mnohé z týchto osôb vykonávajú prácu v podriadenom postavení a podliehajú rôznej miere kontroly vykonávanej prostredníctvom automatizovaných systémov. V hlavnej časti článku sa pozornosť zameriava na analýzu jednotlivých cieľov návrhu smernice, pričom autorka v tejto súvislosti podrobne rozoberá jednotlivé aspekty vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu, transparentnosti a spravodlivosti algoritmického riadenia v kontexte výkonu platformovej práce, ako aj transparentnosti a informovanosti o platformovej práci vo vzťahu k príslušným orgánom a zástupcom pracovníkov platforiem.

Kľúčové slová: platformová práca, digitálne pracovné platformy, zamestnanecký status, vyvrátiteľná právna domnienka existencie pracovnoprávneho vzťahu, kontrola výkonu práce, algoritmické riadenie, automatizované monitorovacie systémy, automatizované systémy rozhodovania

Abstract: The article deals with the analysis and evaluation of the proposal for a directive of the European parliament and of the Council on improving working conditions in platform work. In the introduction part of the article, the author points out problematic aspects of the work performed for digital labour platforms, consisting mainly of classifying the workers by digital labour platforms as independent contractors even despite that most of these persons perform work in a subordinate position and are subject to various degrees of control conducted by the automated systems. In the main part, the attention focuses on analysing the objectives of the proposed directive. In this context, the author discusses in detail the relevant aspects of a

rebuttable legal presumption of an employment relationship, transparency and fairness of the algorithmic management in the platform work context, and transparency and awareness of platform work with respect to relevant authorities and platform workers representatives.

Keywords: platform work, digital labour platform, employment status, rebuttable legal presumtion of employment relationship, control of the performance of work, algorithmic management, automated monitoring systems, automated decision-making systems

ÚVOD

Aktuálny trend digitalizácie umožňuje rozvoj inovatívnych foriem služieb a nových obchodných modelov, čím sa do popredia dostávajú aj nové formy organizácie a spôsobu výkonu práce. S ohľadom na uvedené sa digitálne pracovné platformy stali dôležitou súčasťou ekonomického a sociálneho prostredia EÚ, ktoré formujú veľkú časť pracovného trhu, keďže ich počet kontinuálne narastá, s čím je spojené aj to, že veľké množstvo ľudí využíva túto formu práce.

Digitálne pracovné platformy vytvárajú príležitosti tak pre pracovníkov, podnikateľské subjekty, ako aj spotrebiteľov. Efektívne spájajú ponuku a dopyt po pracovnej sile a ponúkajú možnosti zárobku alebo privyrobenia si aj pre osoby, ktoré majú sťažený prístup k trhu práce, ako napríklad mladé osoby, osoby so zdravotným postihnutím alebo osoby s opatrovateľskými povinnosťami.

Na druhej strane je však digitálna transformácia spojená aj s výzvami, keďže nové modely organizácie práce častokrát ohrozujú pracovné podmienky a úroveň sociálnej ochrany pracovníkov. Dôkazom tohto tvrdenia je aj to, že podľa dostupných údajov deväť z desiatich digitálnych pracovných platforiem činných v EÚ klasifikujú svojich pracovníkov ako samostatne zárobkovo činné osoby[1] a to aj napriek tomu, že mnohé z týchto osôb vykonávajú prácu v podriadenom postavení a podliehajú rôznej miere kontroly platforiem. V dôsledku uvedeného pracovníci nesprávne klasifikovaní ako samostatne zárobkovo činné osoby nevyužívajú práva a ochranu, ktorá prináleží zamestnancom. Pretrvávajúcu nesprávnu klasifikáciu zamestnaneckého statusu v prípade platformovej práce potvrdili aj súdne spory vedené vo viacerých členských štátoch EÚ. Avšak v určitých prípadoch vnútroštátna judikatúra nebola pri posúdení určenia statusu pracovníka konzistentná, čo umožnilo digitálnym pracovným platformám prispôsobiť model ich fungovania tak, aby sa vyhli klasifikácii pracovníkov na zamestnancov. Uvedené tak zvýšilo neistotu pracovníkov ohľadom určenia ich zamestnaneckého statusu.[2]

Ďalším problematickým aspektom digitálnych pracovných platforiem je využívanie sofistikovaných automatizovaných systémov, ktoré pracovníkom prideľujú úlohy, monitorujú a hodnotia výkon ich práce a prijímajú za nich rozhodnutia. Takéto algoritmické riadenie je

[1] DE GROEN, W., KILHOFFER, Z., WESTHOFF, L., POSTICA, D. a SHAMSFAKHR, F. Digital labour platforms in the EU: Mapping and business models. 2021, s. 8, dostupné online: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8399&furtherPubs=yes.

[2] Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o zlepšení pracovných podmienok platformovej práce, COM(2021) 762 final, 9.12.2021, recitál 7.

nepochybne prínosné z pohľadu spájania dopytu a ponuky a efektivity poskytovanej služby, avšak má významný vplyv na pracovné podmienky platformovej práce. Algoritmické riadenie vzhľadom na jej virtuálnosť okrem iného zastiera existenciu podriadenosti pracovníka platforme a kontroly vykonávanej platformou nad pracovníkom, čím navodzuje dojem, že pracovník nemá postavenie zamestnanca.

S ohľadom na vyššie uvedené predstavila Európska komisia dňa 09.12.2021 súbor opatrení na zlepšenie pracovných podmienok platformovej práce. Tieto nové pravidlá majú zabezpečiť, aby ľudia, ktorí vykonávajú prácu prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem, požívali pracovnoprávnu a sociálnu ochranu, na ktorú majú nárok v prípade, ak sú v postavení zamestnancov, ako aj ochranu v súvislosti s používaním algoritmického riadenia. Spoločný súbor únijných pravidiel má za cieľ poskytnúť vyššiu právnu istotu, vďaka čomu budú môcť platformy v plnej miere využívať hospodársky potenciál jednotného trhu a budú mať rovnaké podmienky.

Spomínaný súbor opatrení pozostáva z troch dokumentov:

1) Oznámenie Európskej komisie Európskemu parlamentu, Rade EÚ, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov s názvom „Lepšie pracovné podmienky pre silnejšiu sociálnu Európu: využívanie všetkých výhod digitalizácie pre budúcnosť práce“,[3]
2) Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o zlepšení pracovných podmienok platformovej práce („Smernica“),[4]
3) Návrh usmernení o uplatňovaní právnych predpisov EÚ v oblasti hospodárskej súťaže na kolektívne zmluvy tykajúce sa pracovných podmienok samostatne zárobkových činných osôb.[5]

Tento príspevok sa zameriava na druhé z uvedených opatrení, pričom jeho cieľom je zhodnotenie základných bodov navrhovanej právnej úpravy a analýza jej dopadov na postavenie pracovníkov vykonávajúcich prácu prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem.

V čase spracovania tohto článku Smernica ešte nebola schválená. Preto článok vychádza zo znenia návrhu Smernice, ktorý predložila Európska komisia.

1 VÝCHODISKÁ PRE PRIJATIE NÁVRHU SMERNICE

Základným východiskom návrhu Smernice je článok 3 Zmluvy o Európskej únii, na základe ktorého cieľom EÚ je presadzovanie blaha svojich ľudí a úsilie o sociálne trhové hospodárstvo s vysokou konkurencieschopnosťou zamerané na dosiahnutie plnej zamestnanosti a sociálneho pokroku.[6] Charta základných práv Európskej únie zaručuje pracovníkom právo na spravodlivé a primerané pracovné podmienky,[7] právo na informácie a konzultácie v rámci podniku,[8] ako aj na ochranu osobných údajov, ktoré sa ho týkajú.[9]

[3] COM (2021) 762 final.
[4] Ibid, bod 2.
[5] C(2021) 8838 final.
[6] Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii. Publikované v Ú. v. ES OJ C 326, 26.10.2012, s. 13 – 390.
[7] Článok 31 Charty základných práv Európskej únie. Publikované v Ú. v. ES OJ C 326, 26.10.2012, s. 391 – 407.
[8] Ibid, bod 7, článok 27.
[9] Ibid, bod 7, článok 8.

Európsky pilier sociálnych práv deklaruje potrebu podpory inovatívnych foriem práce, ktoré zaručujú kvalitné pracovné podmienky.[10] Tento cieľ sa stal súčasťou akčného plánu EÚ na realizáciu Európskeho pilieru sociálnych práv, ktorý konštatuje, že je potrebné venovať pozornosť novodobému trendu, kedy dochádza k stieraniu tradičných hraníc medzi pracovníkom a samostatne zárobkovo činnou osobou, pričom ako príklad uvádza novú skupinu zraniteľných samostatne zárobkovo činných osôb, ktoré pracujú prostredníctvom platforiem a za neistých podmienok. Pandémia COVID-19 zdôraznila tento problém v prípade doručovateľov, najmä pokiaľ ide o prístup k sociálnej ochrane a zdravotné a bezpečnostné riziká.[11]

Návrh Smernice reaguje na skutočnosť, že v poslednom období čoraz viac ľudí vykonáva prácu prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem, pričom sa predpokladá, že tento trend bude v budúcnosti rásť. Aktuálne viac ako 28 miliónov ľudí využíva túto formu práce, pričom sa predpokladá, že v roku 2025 ich počet dosiahne až 43 miliónov.[12] Digitálne pracovné platformy sú prítomné vo viacerých sektoroch ekonomiky. Niektoré poskytujú služby, ktoré sú viazané na konkrétne miesto poskytnutia služby, napríklad donáška tovaru, čistiace alebo opatrovateľské služby. Zároveň existujú aj platformy, ktoré poskytujú výlučne online služby, ktoré spočívajú v spracovaní rôznych druhov zadaní, ktoré vzhľadom na stupeň kvalifikácie a zručností variujú od najjednoduchších po zložité, ktoré si vyžadujú určitú špecializáciu.

Digitálne pracovné platformy vytvárajú príležitosti tak pre pracovníkov, podnikateľské subjekty, ako aj spotrebiteľov. Efektívne spájajú ponuku a dopyt po pracovnej sile a ponúkajú vyššiu mieru flexibility v porovnaní s tradičnou formou výkonu práce a zároveň možnosti zárobku alebo privyrobenia si aj pre osoby, ktoré majú sťažený prístup k trhu práce. Podnikateľské subjekty prevádzkujúce digitálne pracovné platformy majú vzhľadom na virtuálnosť tohto obchodného modelu a charakter ponúkaných služieb možnosť osloviť väčší okruh zákazníkov, čo vytvára potenciál generovania vyššieho zisku. V neposlednom rade sú platformy prínosom aj pre spotrebiteľov, keďže zlepšujú ich prístup k produktom a službám, ktoré by za bežných okolností boli ťažšie dostupné, ako aj k novým typom služieb.

Avšak aj napriek nesporným výhodám, ktoré prináša práca pre digitálne pracovné platformy, je tento obchodný model spojený aj s rôznymi negatívami pre postavenie pracovníkov. Prevažná väčšina platforiem s cieľom šetrenia nákladov a vyhnutia sa aplikácii pracovnoprávnych predpisov, klasifikuje svojich pracovníkov ako samostatne zárobkovo činné osoby, a to aj napriek tomu, že v skutočnosti mnohí z nich vykonávajú prácu v podriadenom postavení a podliehajú rôznej miere kontroly vykonávanej platformami. Podľa výskumov je až 5,5 milióna ľudí v EÚ vykonávajúcich prácu pre digitálne pracovné platformy ohrozených nesprávnou klasifikáciou zamestnaneckého statusu.[13] V dôsledku uvedeného títo pracovníci

[10] Zásada č. 5 medziinštitucionálneho vyhlásenia Európskeho piliera sociálnych práv. Publikované v Ú. v. ES OJC 428, 13.12.2017, s. 10 – 15.

[11] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov: Akčný plán na realizáciu Európskeho piliera sociálnych práv, COM(2021) 102 final, 4.3.2021, str. 13.

[12] Study to support the impact assessment of an EU initiative to improve the working conditions in platform work: Final report, s. 96, dostupné online: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8428&furtherPubs=yes.

[13] Ibid, bod 2.

nepožívajú práva a ochranu, ktorá prináleží zamestnancom, a to najmä právo na minimálnu mzdu, práva týkajúce sa pracovného času, bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, práva na platenú dovolenku, práva v súvislosti so skončením pracovného pomeru, ako aj lepší prístup k sociálnej ochrane v prípade pracovných úrazov, nezamestnanosti, choroby a dosiahnutia dôchodkového veku. To znamená, že pracovníci vykonávajúci platformovú prácu, ktorí nemajú status zamestnanca, nepodliehajú pracovnoprávnemu a sociálnemu *acquis* EÚ.

Vymedzenie pojmu zamestnanec právo EÚ ponecháva na vnútroštátnu úpravu členských štátov, v dôsledku čoho nie sú na úrovni EÚ stanovené jednotné pravidlá, ktoré určujú, ktorý pracovník spĺňa definičné kritériá zamestnanca. Aj napriek rozsiahlej judikatúre Súdneho dvora Európskej únie („SD EÚ“), ktorá stanovila kritériá pre určenie zamestnaneckého statusu, pracovníci, ktorí sa domnievajú, že sú v postavení zamestnanca, sú za účelom určenia zamestnaneckého statusu nútení domáhať sa svojich práv na vnútroštátnom súde, čo je častokrát zdĺhavý a finančne náročný postup, ktorý vedie k neistému výsledku. Vnútroštátna judikatúra nie je totiž pri posúdení určenia statusu pracovníka konzistentná, čo umožňuje digitálnym pracovným platformám prispôsobiť model ich fungovania tak, aby sa vyhli klasifikácii pracovníkov na zamestnancov. Uvedené tak zvyšuje neistotu pracovníkov ohľadom určenia ich zamestnaneckého statusu.

Ako posun v z pohľadu určenia, kto sa považuje za zamestnanca, možno na úrovni EÚ vnímať smernicu Európskeho parlamentu a Rady EÚ o transparentných a predvídateľných podmienkach v Európskej únii,[14] ktorá v článku 1 stanovuje, že pri určení pojmu pracovníka, t. j. osoby, ktorá má pracovnú zmluvu alebo je v pracovnoprávnom vzťahu, je potrebné vychádzať nielen z vnútroštátnej úpravy, ale má sa zohľadniť aj judikatúra SD EÚ. Recitál (8) smernice v tejto súvislosti uvádza, že *„aj pracovníci platforiem sa majú považovať za zamestnancov, ak dôjde k naplneniu kritérií pre určenie zamestnaneckého statusu stanovených v judikatúre SD EÚ. Zneužívanie postavenia samostatne zárobkovo činných osôb, ako je vymedzené vo vnútroštátnom práve, je nelegálnym zamestnávaním. O zastieranú samostatne zárobkovú činnosť ide vtedy, keď je osoba formálne samostatne zárobkovo činná, pričom spĺňa podmienky, ktoré sú charakteristické pre pracovnoprávny vzťah, s cieľom vyhnúť sa určitým právnym alebo daňovým povinnostiam. Takéto osoby by mali patriť do rozsahu pôsobnosti tejto smernice. Pri určovaní, či pracovnoprávny vzťah existuje, by sa malo vychádzať z okolností týkajúcich sa skutočného výkonu práce a nie z toho, ako účastníci tento vzťah opisujú.“*

Využívanie automatizovaných systémov digitálnymi pracovnými platformami výrazne zasahuje do pracovných podmienok platformovej práce. Algoritmické riadenie prideľuje pracovníkovi úlohy, monitoruje a hodnotí jeho výkon, čo následne ovplyvňuje prístup k budúcim pracovným príležitostiam v rámci danej platformy, odmeňovanie, sankcie, ako aj obmedzenie alebo zrušenie prístupu pracovníka na platformu. Aktuálne sú však systémy týkajúce sa automatizovaného monitorovania a rozhodovania (celkom zámerne) netransparentné a pracovníci nemajú efektívny prístup k prostriedkom nápravy voči rozhodnutiam generovaných platformami. Preto pochopenie toho, ako algoritmické riadenie ovplyvňuje alebo určuje určité rozhodnutia týkajúce sa pracovníkov, je kľúčové s ohľadom na ich dôsledky na pracovné podmienky pracovníkov platforiem.

[14] Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1152 z 20.6.2019 o transparentných a predvídateľných pracovných podmienkach v Európskej únii Rady. Publikovaná v Ú. v. ES L 186, 11.7.2019

Nedostatok informácií, resp. netransparentnosť automatizovaného monitorovania a rozhodovania má za následok aj to, že príslušné národné inštitúcie pôsobiace v štáte, v ktorom dochádza k výkonu platformovej práce, nemajú dostatok informácií o počte osôb, ktoré vykonávajú platformovú prácu, zmluvnom základe, na podklade ktorého dochádza k výkonu práce a všeobecných podmienkach, ktoré sa uplatňujú na tieto zmluvné vzťahy. V dôsledku uvedeného dochádza k výraznému oslabeniu vymáhania práv pracovníkov, ako aj určenia, v ktorom štáte majú byť plnené daňové a odvodové povinnosti v prípade, ak digitálna pracovná platforma je usadená v inom ako členskom štáte EÚ.

2 CIELE SLEDOVANÉ SMERNICOU

S ohľadom na negatíva spojené s výkonom práce pre digitálne pracovné platformy popísané v kapitole 1. tohto článku, návrh Smernice je postavený na troch cieľoch, pričom východiskovým cieľom je zlepšenie pracovných podmienok a sociálnych práv osôb, ktoré vykonávajú prácu prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem za súčasnej podpory trvalo udržateľného rastu platforiem pôsobiacich v EÚ.
Špecifickými cieľmi, prostredníctvom ktorých má dôjsť k naplneniu východiskového cieľa sú:

1) zabezpečiť, aby ľudia pracujúci prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem získali alebo mohli získať správny status týkajúci sa ich zamestnania s ohľadom na ich skutočný vzťah k platforme a v nadväznosti na tento status požívali pracovnoprávnu a sociálnu ochranu;
2) zabezpečiť transparentnosť a spravodlivosť algoritmického riadenia v kontexte výkonu platformovej práce;
3) zvýšiť transparentnosť a informovanosť o platformovej práci vo vzťahu k orgánom, ktoré dohliadajú na dodržiavanie pracovnoprávnych predpisov a orgánom sociálneho zabezpečenia a zlepšiť vymáhanie pravidiel platformovej práce v prospech všetkých ľudí pracujúcich prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem, vrátane platforiem, ktoré pôsobia vo viacerých štátoch.[15]

2.1 Zamestnanecký status pracovníka platformy

Prvý cieľ Smernice zabezpečujúci možnosť získania správneho zamestnaneckého statusu upravuje kapitola II. Smernice.
V tejto súvislosti článok 3 Smernice vyžaduje, aby členské štáty zaviedli vhodné postupy na overenie a správne určenie zamestnaneckého statusu osôb vykonávajúcich platformovú prácu. Cieľom predmetného opatrenia je umožniť osobám, ktoré sú pravdepodobne nesprávne klasifikované ako samostatne zárobkovo činné osoby, aby sa uistili, či sa majú považovať za osoby v pracovnoprávnom vzťahu a ak áno, aby boli preklasifikovaní na zamestnancov a získali práva, ktoré k tomuto statusu prislúchajú. Smernica zároveň stanovuje, že správne určenie zamestnaneckého statusu má vychádzať z okolností, za ktorých dochádza k výkonu práce a nie z toho, ako je vzťah definovaný medzi pracovníkom a digitálnou pracovnou platformou. Uvedené reaguje na skutočnosť uvedenú aj v úvode a v kapitole I. tohto článku,

[15] Ibid, bod 2, s. 3.

kedy digitálne pracovné platformy častokrát v zmluvnej dokumentácii, prípadne vo všeobecných podmienkach, ktoré sa uplatňujú na zmluvný vzťah medzi pracovníkom a platformou (stanovené jednostranne), klasifikujú postavenie pracovníka ako samostatne zárobkovo činnú osobu v snahe vylúčiť pracovníka z postavenia zamestnanca.

Pokiaľ ide o určenie statusu pracovníka, je potrebné poznamenať, že Smernica definuje pojem „pracovník platformy" zhodne s definíciou pracovníka uvedenou v smernici Európskeho parlamentu a Rady EÚ o transparentných a predvídateľných podmienkach v Európskej únii,[16] t. j. je ním osoba, ktorá má pracovnú zmluvu alebo je v pracovnoprávnom vzťahu na základe vnútroštátnej úpravy jednotlivého členského štátu, pričom pri určení tohto pojmu sa má zohľadniť aj judikatúra SD EÚ.

Zásadným krokom Smernice z pohľadu ochrany postavenia pracovníka platformy je zavedenie právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu medzi platformou a pracovníkom, ak platforma kontroluje určité prvky výkonu práce. Smernica teda vychádza z toho, že základným definičným kritériom pracovnoprávneho vzťahu je v súlade s právnou úpravou v jednotlivých členských štátoch EÚ, ako aj judikatúrou SD EÚ, riadenie a kontrola pracovníka, resp. princíp nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca. Zmluvný vzťah, v ktorom digitálna pracovná platforma vykonáva určitú úroveň kontroly nad pracovníkom, sa preto na základe právnej domnienky automaticky považuje za pracovnoprávny vzťah. Smernica v tejto súvislosti stanovuje celkovo päť kritérií kontroly výkonu práce, pričom splnenie aspoň dvoch z nich má za následok uplatnenie právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu. Ide o nasledovné kritériá:

1) určovanie alebo stanovenie horných limitov úrovne odmeňovania;
2) požiadavka, aby osoba vykonávajúca platformovú prácu dodržiavala záväzné pravidlá týkajúce sa vzhľadu, správania sa k príjemcovi služby alebo výkonu práce;
3) dohľad nad výkonom práce alebo overovanie kvality výsledkov vykonanej práce aj prostredníctvom elektronických prostriedkov;
4) obmedzovanie slobody organizovať si prácu, a to aj prostredníctvom uplatňovania sankcií, pričom toto obmedzovanie sa týka najmä voľby pracovného času, resp. obdobia neprítomnosti, možnosti prijať alebo odmietnuť vykonanie práce alebo využiť subdodávateľov alebo náhradníkov na vykonanie úlohy;
5) obmedzovanie možnosti vybudovať si klientsku základňu alebo vykonávať prácu pre akúkoľvek tretiu osobu.

Členské štáty sú podľa Smernice povinné vytvoriť podmienky na zabezpečenie uplatňovania právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu vo všetkých administratívnych a súdnych konaniach, aby príslušné orgány, ktoré zabezpečujú kontrolu dodržiavania predpisov v tejto oblasti, mohli vychádzať z tejto domnienky. Vzhľadom na skutočnosť, že pracovníci digitálnych pracovných platforiem nemajú častokrát k dispozícii potrebné informácie preukazujúce naplnenie ich zamestnaneckého statusu, Smernica stanovuje, že súd alebo príslušný orgán je v konaní týkajúcom sa určenia zamestnaneckého statusu oprávnený nariadiť digitálnej pracovnej platforme, aby zverejnila všetky relevantné dôkazy, ktorými v tomto smere disponuje, a to vrátane dôverných informácií. Uvedeným opatrením tak dochádza ku korektívu povinnosti strany, ktorá sa domáha svojich práv označiť všetky

[16] Ibid, bod 14.

informácie a dôkazy na preukázanie svojich tvrdení, keďže strana sporu je v tzv. informačnom deficite ohľadom skutočností, ktoré sú podstatné pre rozhodnutie vo veci.

Smernica od členských štátov tiež vyžaduje, aby zabezpečili účinnú implementáciu právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu prostredníctvom podporných opatrení, a to informovaním verejnosti, vypracovaním usmernení pre všetky zúčastnené strany, ako aj posilnením kontrol vykonávaných inšpektorátmi práce alebo inými kontrolnými orgánmi.

Dôležité je však spomenúť, že právna domnienka existencie pracovnoprávneho vzťahu nemá retroaktívne účinky, to znamená, že sa neuplatňuje na situácie pred termínom transpozície Smernice, ktorý je stanovený na dva roky odo dňa nadobudnutia účinnosti Smernice.
Aj napriek zavedeniu právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu je však možné ju v príslušnom administratívnom alebo súdnom konaní vyvrátiť. Vyvrátenie právnej domnienky môže iniciovať tak pracovník, ako aj digitálna pracovná platforma, ak sa domnievajú, že pracovník nemá postavenie zamestnanca. Avšak v oboch prípadoch je dôkazné bremeno o neexistencii pracovnoprávneho vzťahu na digitálnej pracovnej platforme. Uplatnenie obráteného dôkazného bremena je vyjadrením princípu ochrany pracovníka ako slabšej strany zmluvného vzťahu a možno ju považovať za primeranú, keďže digitálna pracovná platforma disponuje všetkými informáciami príznačnými pre jej vzťah s pracovníkom, a to najmä o algoritmoch, prostredníctvom ktorých riadi svoje činnosti.

2.1.1 Zhodnotenie pozitív a negatív vyvrátiteľnej právnej domnienky o existencii pracovnoprávneho vzťahu

Ako je už uvedené v podkapitole 2.1 tohto článku, právna domnienka existencie pracovnoprávneho vzťahu medzi platformou a pracovníkom bola zavedená z dôvodu ochrany pracovníka platformy ako slabšej strany zmluvného vzťahu. Pracovníci vykonávajúci platformovú prácu sú totiž častokrát nesprávne klasifikovaní ako samostatne zárobkovo činné osoby, čo ich zbavuje ochrany vyplývajúcej z pracovnoprávneho vzťahu. Zavedenie vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu má preto pozitívny dopad najmä na zamestnancov, keďže presúva dôkazné bremeno preukázania neexistencie pracovnoprávneho vzťahu na zamestnávateľský subjekt. Pracovníci tak nebudú nútení domáhať sa ochrany svojich práv súvisiacich s určením statusu zamestnanca na súde alebo na orgáne zabezpečujúcom dodržiavanie pracovnoprávnych predpisov. V prípade, ak digitálna pracovná platforma nebude súhlasiť s kvalifikáciou pracovníka ako zamestnanca, bremeno iniciovania príslušného konania za účelom preklasifikovania pracovníka na samostatne zárobkovú činnú osobu, ako aj bremeno dôkazu bude na digitálnej pracovnej platforme a nie na pracovníkovi.
Právna domnienka existencie pracovnoprávneho vzťahu bude prínosom aj pre inštitúcie, ktoré zabezpečujú dodržiavanie pracovnoprávnych predpisov, keďže budú môcť vychádzať z kritérií stanovených Smernicou určujúcimi pracovnoprávny vzťah, ako aj z podkladov a informácií povinne predkladaných platformami.

Miriam Kullmann uvádza tri pozitívne dopady zavedenia vyvrátiteľnej právnej domnienky, s ktorými sa možno stotožniť. Prvým pozitívom je poskytnutie právnej istoty predovšetkým pracovníkom, ale aj digitálnym pracovným platformám a v neposlednom rade štátu z pohľadu plnenia daňových a odvodových povinností. Zavedenie právnej domnienky

existencie pracovnoprávneho vzťahu totiž zamedzuje neistote ohľadom právnej klasifikácie pracovnoprávneho vzťahu, keďže právny vzťah medzi pracovníkom a digitálnou pracovnou platformou sa bude považovať za pracovnoprávny vzťah, ak zamestnávateľ nepreukáže opak. Druhým pozitívom, ktorý úzko súvisí s prvým pozitívnym dopadom, je automatická možnosť zástupcov zamestnancov zastupovať pracovníkov digitálnych pracovných platforiem, keďže sa odstráni pochybnosť ohľadom ich pracovnoprávneho statusu. Pracovníci platforiem tak budú môcť podliehať kolektívnym zmluvám, čo nepochybne bude prínosom z pohľadu zlepšenia úrovne ich pracovných podmienok. Tretím pozitívom je zlepšenie vymáhania pracovnoprávnych predpisov, keďže pracovníci platforiem sa budú považovať za zamestnancov. Pokiaľ ide o spôsoby vymáhania práv zamestnancov, vo všeobecnosti prichádzajú do úvahy tri formy, resp. ich kombinácie. Prvým spôsobom je vymáhanie prostredníctvom súdu, čo predstavuje tradičnú metódu na dosiahnutie súladu s právom. Druhá metóda presadzovania pracovnoprávnych predpisov je zverená zástupcom zamestnancov. Tretím spôsobom je vymáhanie prostredníctvom orgánov inšpekcie práce, ktoré pri uplatnení právnej domnienky existencie pracovnoprávneho budú odbremenené od extenzívneho skúmania naplnenia definičných kritérií pracovnoprávneho vzťahu.[17] Pri definovaní pozitívnych dopadov vyvrátiteľnej právnej domnienky však Miriam Kullmann opomína, že vyvrátenie právnej domnienky je možné, len ak sú splnené minimálne dve z piatich kritérií stanovených Smernicou, ktoré charakterizujú pracovnoprávny vzťah. To znamená, že uplatnenie vyvrátiteľnej právnej podmienky sa neuplatní „automaticky“, ale je potrebné skúmať splnenie jednotlivých kritérií.

Koncept vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu nie je na úrovni členských štátov novinkou, keďže aktuálne desať členských štátov EÚ tento koncept uplatňuje vo vzťahu ku všetkým pracovníkom[18] a dva členské štáty EÚ uplatňujú túto domnienku na pracovníkov v určitom odvetví alebo sektore.[19] Tento inštitút bol pritom do právneho poriadku niektorých členských štátov zavedený ešte pred rozšírením platformovej práce a preto jeho zavedenie nebolo motivované nesprávnou klasifikáciou výlučne pracovníkov platforiem, ale pracovníkov všeobecne.[20]

Za zmienku stojí právna úprava vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu, ktorá sa od 1. januára 2021 uplatňuje v Spojených štátoch amerických v štáte Kalifornia a označuje sa ako tzv. „zákon AB5“.[21] Predmetný zákon stanovuje, že osoba, ktorá poskytuje prácu alebo služby za odmenu, sa považuje za zamestnanca a nie za nezávislého dodávateľa,[22] pokiaľ zamestnávateľ nepreukáže splnenie všetkých troch častí tzv. ABC testu:

A) osoba nepodlieha kontrole a riadeniu najímajúceho subjektu v súvislosti s výkonom práce, a to bez ohľadu na to, či je medzi stranami uzatvorená zmluva o vykonaní práce alebo táto skutočnosť vyplýva z faktických okolností;

[17] KULLMANN, M. ‘Platformisation’ of work: An EU perspective on Introducing a legal presumption. European Labour Law Journal, 2022, 13(1).
[18] Chorvátsko, Estónsko, Grécko, Malta, Holandsko, Portugalsko, Slovinsko, Španielsko.
[19] Belgicko, Francúzsko.
[20] Ibid, bod 17.
[21] Assembly Bill. No. 5, dostupné online: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201920200AB5.
[22] V anglickom jazyku „independent contractor“.

B) osoba vykonáva prácu, ktorá nespadá do obvyklej obchodnej činnosti najímajúceho subjektu;
C) osoba zvyčajne vykonáva nezávislú živnosť, povolanie alebo podnikanie rovnakého druhu ako vykonávaná práca.

Z uvedeného vyplýva, že právna domnienka existencie pracovnoprávneho vzťahu na základe zákona AB5 má dve charakteristické črty. Prvou je prezumpcia pracovnoprávneho vzťahu a druhou je možnosť zamestnávateľa vyvrátiť túto právnu domnienku, pokiaľ preukáže splnenie všetkých troch uvedených kritérií. Na rozdiel od Smernice, ktorá nestanovuje kritériá na vyvrátenie právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu, zákon AB5 vyžaduje splnenie všetkých troch stanovených kritérií. Z tohto pohľadu sa právna úprava v Kalifornii javí ako prísnejšia pre zamestnávateľské subjekty, avšak v dôsledku kontroverzného referenda iniciovaného spoločnosťami Uber, Lyft, Postmates, DoorDash a Instacart, do kampane ktorého investovali 205 miliónov USD, boli prepravné a doručovacie spoločnosti fungujúce na základe mobilnej aplikácie vylúčené z pôsobnosti tohto zákona. Vodiči týchto spoločností boli zároveň preklasifikovaní na nezávislých dodávateľov, pričom sa im priznal určitý obmedzený rozsah pracovnoprávnej ochrany.[23]

Pokiaľ ide o požiadavku splnenia aspoň dvoch z celkovo piatich kritérií stanovených Smernicou na uplatnenie právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu, táto sa v určitých prípadoch môže javiť ako obmedzujúca. Prítomnosť čo len jedného z kritérií by mala byť postačujúca na uplatnenie právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu. Judikatúra vo viacerých členských štátoch EÚ a vo Veľkej Británii vykladá pojem kontroly vykonávanej platformou širšie, ako navrhované znenie Smernice. Preto úzka definícia kontroly stanovená Smernicou by mohla neúmyselne stanoviť vyššiu hranicu ako vnútroštátne kritériá. Niektoré z ukazovateľov kontroly (klauzuly o možnosti využívať subdodávateľov alebo náhradníkov, vykonávať prácu pre akúkoľvek tretiu osobu, prijímať alebo odmietnuť vykonanie práce), by mohli posilniť názor, že flexibilita pracovníka v týchto oblastiach znamená úroveň autonómie, aj keď v skutočnosti pracovník nemá v týchto záležitostiach na výber. Ako vyplýva z rozhodnutia SD EÚ vo veci Yodel,[24] nezávislosť osoby v týchto oblastiach nemá byť fiktívna. Tieto kritériá by tak mohli narušiť uplatňovanie zásady prednosti faktov a rozhodujúcimi v tomto prípade by boli ustanovenia zmluvy, resp. všeobecných podmienok digitálnej pracovnej platformy, ktoré sa uplatňujú na tento zmluvný vzťah, čo sa míňa účelu Smernice.[25]

Aj napriek tomu, že Smernica nestanovuje kritériá na vyvrátenie právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu, recitál 28 Smernice uvádza, že pracovník platformy sa môže považovať za samostatne zárobkovo činnú osobu, aj keď digitálna pracovná platforma v určitom aspekte kontroluje výkon práce. To znamená, že pracovník môže byť považovaný za samostatne zárobkovo činnú osobu, aj keď je po určitou úrovňou kontroly platformy. Uvedené vytvára priestor pre digitálne pracovné platfory, aby vzťah s pracovníkom „nastavili“ tak, že

[23] DAVIDOV, G. – ALON-SHENKER, P. The ABC Test: A New Model for Employment Status Determination?, *Industrial Law Journal*, 2022.
[24] Uznesenie SD EÚ z 22. apríla 2020, Yodel Delivery Network Ltd, C-692/18, EU:C:2020:288, bod 46.
[25] ALOISI, A. – GEORGIOU, D. Two steps forwards, one step back: The EU's plans for improving gig work conditions, Ada Lovelace Institute, 2022, dostupné online: https://www.adalovelaceinstitute.org/blog/eu-gig-economy/.

pracovník bude reklasifikovaný zo zamestnanca na samostatne zárobkovo činnú osobu, aj keď podlieha kontrole platformy. Je preto vysoko pravdepodobné, že takýto koncept bude vytvárať priestor pre ďalšie súdne spory a vytvárať právnu neistotu.

Za negatívum navrhovanej úpravy Smernice možno považovať aj neuplatnenie retroaktívnych účinkov právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu. To znamená, že pred transpozíciou Smernice do vnútroštátneho právneho poriadku, ktorej lehota je stanovená na dva roky, pracovník platformy nebude mať automaticky na základe splnenia stanovených kritérií postavenie zamestnanca. Predmetná úprava nepochybne znižuje úroveň právnej ochrany pracovníkov platforiem. Pracovníci nesprávne klasifikovaní ako samostatne zárobkovo činné osoby sa tak aj naďalej (do uplynutia lehoty na transpozíciu Smernice) budú musieť domáhať určenia statusu zamestnanca súdnou cestou. Lehota na transpozíciu Smernice zároveň vytvorí dostatočný časový priestor pre digitálne pracovné platformy, aby sa pripravili na novú právnu úpravu tak, aby čo najviac zmiernili jej negatívne dopady na ich obchodný model.

2.2 Algoritmické riadenie

Druhý cieľ smernice, a to zabezpečenie transparentnosti a spravodlivosti algoritmického riadenia v kontexte výkonu platformovej práce, je upravený v kapitole III Smernice. Ako už bolo spomenuté v úvode tohto článku, problematickým aspektom digitálnych pracovných platforiem je využívanie sofistikovaných automatizovaných systémov, ktoré pracovníkom prideľujú úlohy, monitorujú a hodnotia výkon ich práce a prijímajú za nich rozhodnutia. Takéto algoritmické riadenie je nepochybne prínosné z pohľadu spájania dopytu a ponuky a efektivity poskytovanej služby, avšak má významný vplyv na pracovné podmienky platformovej práce. Algoritmické riadenie vzhľadom na jej virtuálnosť okrem iného zastiera existenciu podriadenosti pracovníka platforme a kontroly vykonávanej platformou nad pracovníkom, čím navodzuje dojem, že pracovník nemá postavenie zamestnanca. Algoritmické riadenie ďalej prostredníctvom automatizovaných systémov hodnotí výkon pracovníka a v nadväznosti na toto hodnotenie rozhoduje o prístupe pracovníka k budúcim pracovným príležitostiam v rámci danej platformy, o jeho odmeňovaní, o sankciách, ako aj o obmedzení alebo zrušení prístupu pracovníka na platformu. Aktuálne sú však systémy týkajúce sa automatizovaného monitorovania a rozhodovania netransparentné a pracovníci nemajú efektívny prístup k prostriedkom nápravy voči rozhodnutiam generovaných platformami. Preto pochopenie toho, ako algoritmické riadenie ovplyvňuje alebo určuje určité rozhodnutia týkajúce sa pracovníkov, je kľúčové, s ohľadom na ich dôsledky na pracovné podmienky pracovníkov platforiem.

Aj napriek skutočnosti, že základný rámec týkajúci sa ochrany fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov už stanovuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 („GDPR“),[26] recitál 29 Smernice uvádza potrebu stanovenia pravidiel na riešenie problémov, ktoré sú špecifické pri spracúvaní osobných údajov v kontexte platformovej práce. Smernica tak rozširuje práva dotknutých osôb stanovených v GDPR a to najmä

[26] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). Publikované v Ú. v. ES L 119, 4.5.2016.

prostredníctvom zahrnutia rozhodnutí, ktoré sú podporované automatizovanými systémami rozhodovania (na rozdiel od GDPR, ktoré upravuje postup len vo vzťahu k rozhodnutiam, ktoré sú prijímané automatizovanými systémami rozhodovania) a výslovným stanovením práva na vysvetlenie dôvodov prijatia rozhodnutia.

2.2.1 Transparentnosť automatizovaných monitorovacích systémov a automatizovaných systémov rozhodovania

Smernica v súvislosti so zabezpečením transparentnosti stanovuje povinnosť digitálnych pracovných platforiem informovať pracovníkov o použití a základných vlastnostiach automatizovaného monitorovacieho systému a automatizovaných systémoch rozhodovania. Povinnosť poskytnutia týchto informácií sa uplatňuje aj vo vzťahu k zástupcom pracovníkov a orgánom inšpekcie práce v prípade, ak o ne požiadajú, čím má dôjsť k naplneniu kontrolnej a ochrannej funkcie.

Automatizovaný monitorovací systém je digitálnymi pracovnými platformami využívaný na monitorovanie, dohľad alebo hodnotenie výkonu práce prostredníctvom elektronických prostriedkov. Platformy sú povinné informovať pracovníkov, že takýto systém sa používa alebo má byť zavedený, ako aj o kategóriách činností, ktoré sú ním monitorované, kontrolované a hodnotené.

Už samotný názov automatizovaného systému rozhodovania nasvedčuje, že je využívaný na prijímanie alebo podporu rozhodnutí, ktoré významne ovplyvňujú pracovné podmienky pracovníkov platforiem. Platformy sú aj v tomto prípade povinné informovať pracovníkov (i) o tom, že takýto systém sa používa alebo má byť zavedený a (ii) o kategóriách rozhodnutí, ktoré sú prijímané alebo podporované týmito systémami. Okrem toho sú platformy povinné informovať o (iii) hlavných parametroch, ktoré automatizované systémy berú do úvahy a ich dôležitosti pri automatizovanom rozhodovaní, vrátane spôsobu, akým osobné údaje pracovníka alebo jeho správanie ovplyvňujú tieto rozhodnutia a o (iv) dôvodoch závažných rozhodnutí pre pracovníka, medzi ktoré patria najmä rozhodnutia o obmedzení, pozastavení alebo ukončení prístupu k platforme, rozhodnutia spočívajúce v odmietnutí poskytnutia odmeny za vykonanú prácu, ako aj iné rozhodnutia s podobnými účinkami.

Pokiaľ ide o osobné údaje pracovníkov, Smernica v súlade s GDPR podrobnejšie špecifikuje pravidlá ich spracúvania v kontexte platformovej práce. Digitálne pracovné platformy nesmú spracúvať osobné údaje, ktoré nie sú nevyhnutne potrebné na plnenie zmluvného vzťahu medzi pracovníkom a digitálnou pracovnou platformou. Tento zákaz sa vzťahuje predovšetkým na osobné údaje o emocionálnom, psychologickom alebo zdravotnom stave pracovníka, o jeho súkromných konverzáciách a takisto platí zákaz zhromažďovania osobných údajov počas obdobia, kedy pracovník neponúka ani nevykonáva platformovú prácu.

2.2.2 Ingerencia ľudského faktora v algoritmickom riadení

Vzhľadom na virtuálnosť automatizovaných systémov spravovaných digitálnymi pracovnými platformami, pracovníci platforiem častokrát nemajú priamy kontakt s ľudským manažérom alebo nadriadeným. Smernica na tento problematický aspekt reaguje zakotvením povinnosti digitálnych pracovných platforiem pravidelne monitorovať a vyhodnocovať vplyv

jednotlivých rozhodnutí prijatých alebo podporovaných automatizovaným monitorovaním a rozhodovaním na pracovné podmienky na to kvalifikovanými osobami. Dôraz je v tomto smere kladený na vyhodnocovanie rizík na bezpečnosť a ochranu zdravia pracovníkov, a to najmä na potenciálne riziká spojené s pracovnými úrazmi a ohrozením fyzického a psychického zdravia pracovníkov. Osoba, ktorej je zverená táto kompetencia, je chránená pred skončením pracovného pomeru alebo disciplinárnym postihom v prípade, ak zmení alebo navrhne zmenu rozhodnutia generovanej automatizovanými systémami.

Smernica v súvislosti s vyššie uvedeným spresňuje ustanovenia GDPR, ktoré zakotvujú práva dotknutej osoby napadnúť rozhodnutia, ktoré sú založené na automatizovanom spracúvaní.[27] Pracovník platformy má právo získať od digitálnej pracovnej platformy vysvetlenie týkajúce sa rozhodnutia prijatého alebo podporovaného automatizovaným systémom rozhodovania, ktoré výrazne ovplyvňuje jeho pracovné podmienky týkajúce sa najmä prístupu k pracovným úlohám, zárobku, bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, pracovného času, povýšenia, statusu na základe zmluvy, ako aj obmedzenia, pozastavenia alebo zrušenia účtu pracovníka na platforme. Za týmto účelom je platforma povinná umožniť pracovníkovi prediskutovať okolnosti a dôvody prijatia takéhoto rozhodnutia s kvalifikovanou osobou určenou platformou. Okrem toho je platforma povinná poskytnúť pracovníkovi písomné vysvetlenie dôvodov prijatia rozhodnutia, ktoré sa týka (i) obmedzenia, pozastavenia alebo zrušenia účtu pracovníka na platforme, (ii) odmietnutia poskytnutia odmeny za vykonanú prácu, (iii) zmluvného statusu pracovníka a iného rozhodnutia s podobnými účinkami. V prípade, ak pracovník nie je spokojný s poskytnutým vysvetlením alebo je toho názoru, že jeho práva boli rozhodnutím porušené, má právo požiadať platformu o preskúmanie rozhodnutia a na odôvodnenú odpoveď v lehote jedného, resp. dvoch týždňov, ak je platforma malým alebo stredne veľkým podnikom. Ak rozhodnutie porušuje práva pracovníka, platforma je povinná ho bezodkladne opraviť a v prípade, ak to už nie je možné, poskytnúť pracovníkovi primeranú náhradu.

Vzhľadom na skutočnosť, že algoritmické riadenie významne zasahuje nielen do práv pracovníkov platforiem, ktorí sú v postavení zamestnancov, Smernica zabezpečuje, že ustanovenia o transparentnosti automatizovaných monitorovacích systémov a automatizovaných systémoch rozhodovania a ingerencii ľudského faktora v algoritmickom riadení sa vzťahujú aj na samostatne zárobkovo činné osoby. Uvedené opatrenie nepochybne zamýšľalo posilniť ochranu samostatne zárobkovo činných osôb v súvislosti s algoritmickým riadením, avšak možno v ňom badať určitý logický rozpor. Keďže Smernica pripúšťa monitorovanie a riadenie automatizovanými systémami aj vo vzťahu ku samostatne zárobkovo činným osobám (ktoré významne ovplyvňuje pracovné podmienky týchto osôb), nemajú mať tieto osoby postavenie zamestnanca? Riadenie a kontrola je totiž základným znakom zamestnaneckého statusu. Preto pripustenie možnosti, že samostatne zárobkovo činná osoba podlieha intenzívnemu algoritmickému riadeniu, de facto marí zamýšľaný účel Smernice týkajúci sa správneho určenia zamestnaneckého statusu.[28]

[27] Článok 22 GDPR.
[28] Ibid, bod 25.

2.3 Transparentnosť platformovej práce vo vzťahu k príslušným orgánom a zástupcom pracovníkov

Kapitola IV Smernice podrobnejšie špecifikuje tretí cieľ Smernice spočívajúci vo zvýšení transparentnosti a informovanosti o platformovej práci vo vzťahu k príslušným orgánom a zástupcom pracovníkov digitálnych pracovných platforiem.
S cieľom zabezpečiť dodržiavanie pracovnoprávnych predpisov a povinností týkajúcich sa sociálneho zabezpečenia, sú digitálne pracovné platformy, ktoré sú zamestnávateľmi, povinné oznámiť príslušným orgánom členského štátu prácu, ktorá sa v ňom vykonáva. Predmetná povinnosť je relevantná najmä v prípade, ak je digitálna pracovná platforma usadená v inom ako členskom štáte, čo je pomerne častá situácia.

Informácie o počte osôb, ktoré pravidelne vykonávajú platformovú prácu, zmluvnom alebo zamestnaneckom statuse týchto osôb, ako aj o všeobecných podmienkach, ktoré sa uplatňujú na tieto zmluvné vzťahy, sú nevyhnutné pre príslušné orgány členských štátov, v ktorých sa platformová práca vykonáva, za účelom správneho určenia zamestnaneckého statusu a s tým súvisiacich povinností. Predmetné informácie sú dôležité aj pre zástupcov pracovníkov za účelom hájenia práv pracovníkov. S ohľadom na uvedené Smernica stanovuje povinnosť ich poskytovania digitálnou pracovnou platformou, a to raz za šesť mesiacov. Ak je digitálna pracovná platforma malým alebo stredne veľkým podnikom, členské štáty môžu periodicitu poskytovania informácií znížiť na jeden rok.

Subjekty, ktorým sú vyššie uvedené informácie poskytované, sú oprávnené požadovať od digitálnych pracovných platforiem dodatočné objasnenia a podrobnosti, na ktoré sú digitálne pracovné platformy povinné v primeranom čase relevantne odpovedať.

ZÁVER

Vzhľadom na rastúci trend výkonu práce prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem, neisté postavenie pracovníkov vykonávajúcich platformovú prácu, ako aj rozsiahle algoritmické riadenie vykonávané platformami, bolo potrebné reagovať na tieto skutočnosti aj na úrovni EÚ.

Aktuálne platné opatrenia prijaté na úrovni EÚ týkajúce sa platformovej práce majú skôr odporúčací charakter a preto jednotlivé členské štáty nie sú nútené ich reflektovať vo vnútroštátnej právnej úprave. Okrem toho, vnútroštátna právna úprava týkajúca sa klasifikácie pracovníka nie je jednotná a pracovníci sú častokrát povinní domáhať sa svojich práv v súvislosti s určením zamestnaneckého statusu na vnútroštátnom súde, čo ich stavia do neistého postavenia. Preto sa regulácia platformovej práce prostredníctvom smernice, ktorú sú jednotlivé členské štáty povinné transponovať do vnútroštátnej právnej úpravy, javí ako vhodný nástroj, ktorý zaručí určitý jednotný štandard právnej ochrany.

Základný cieľ Smernice spočívajúci v zlepšení pracovných podmienok a sociálnych práv pracovníkov platforiem je vyjadrený najmä prostredníctvom zavedenia právnej domnienky existencie pracovnoprávneho vzťahu medzi digitálnou pracovnou platformou a pracovníkom, ak sú naplnené aspoň dve z piatich kritérií charakterizujúcich kontrolu výkonu práce. Predmetné opatrenie tak výrazne prispeje k odstráneniu neistoty ohľadom statusu

pracovníka platformy, keďže tento sa bude považovať za zamestnanca, ak zamestnávateľ (digitálna pracovná platforma) nepreukáže opak. Vzhľadom na „ľahší“ prístup k statusu zamestnanca bude môcť pracovník platformy požívať práva, ktoré k tomuto statusu prislúchajú bez toho, aby bol nútený domáhať sa jej určenia súdom.

Prínos Smernice je taktiež významný z pohľadu transparentnosti algoritmického riadenia a práva pracovníka na vysvetlenie týkajúce sa rozhodnutia prijatého alebo podporovaného automatizovaným systémom rozhodovania, ktoré výrazne ovplyvňuje jeho pracovné podmienky, ako aj práva pracovníka na preskúmanie rozhodnutia a poskytnutia nápravy v prípade, ak práva pracovníka boli rozhodnutím porušené. Táto úprava je prínosom nielen pre pracovníkov v postavení zamestnancov, ale aj pre samostatne zárobkovo činné osoby, keďže práva spojené s algoritmickým riadením sa uplatňujú aj na nich. V neposlednom rade je potrebné vyzdvihnúť zakotvenie pravidiel pre poskytovanie informácií vo vzťahu k príslušným vnútroštátnym orgánom a zástupcom pracovníkov, čo taktiež prispeje k zvýšeniu transparentnosti a informovanosti o platformovej práci najmä v prípadoch, ak je digitálna pracovná platforma usadená v inom štáte ako v tom, v ktorom dochádza k výkonu práce.

Aj napriek určitým nedostatkom právnej úpravy návrhu Smernice, ktoré sú načrtnuté v texte tohto článku, je potrebné tento návrh z pohľadu ním zavadzaným nástrojov vnímať pozitívne. Avšak až čas ukáže, či sa účel Smernice naplní aj v jej vnútroštátnej aplikácii a platformová práca už nebude vytvárať pochybnosti ohľadom statusu pracovníkov a súdne spory, ktoré sú s touto otázkou spojené, sa obmedzia na minimum.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ALOISI, A. Platform work in Europe: lessons learned, legal developments and challenges ahead. European Labour Law Journal, 2022, 13(1).

ALOISI, A. – GEORGIOU, D. Two steps forwards, one step back: The EU’s plans for improving gig work conditions, Ada Lovelace Institute, 2022, dostupné online: https://www.adalovelaceinstitute.org/blog/eu-gig-economy/.

BOESEN, M. – PEDERSEN, S. Proposal of EU-Directive on improving working conditions in platform work sets out new requirements to digital platforms. Bird&Bird, 2022, dostupné online: https://www.twobirds.com/en/insights/2022/denmark/forslag-til-eu-direktiv-om-forbedring-af-arbejdsvilkaar.

DAVIDOV, G. – ALON-SHENKER, P. The ABC Test: A New Model for Employment Status Determination?, Industrial Law Journal, 2022.

DE GROEN, W., KILHOFFER, Z., WESTHOFF, L., POSTICA, D. a SHAMSFAKHR, F. Digital labour platforms in the EU: Mapping and business models. 2021, dostupné online: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8399&furtherPubs=yes.

ENGELS, C. A guide to the new EU proposals on digital platform workers. Ius Laboris, 2022, dostupné online: https://iuslaboris.com/insights/new-eu-proposals-on-digital-platform-workers/.

GEORGIOU, D. The new EU Directive on Transparent and Predictable Working Conditions in the context of new forms of employment. European Journal of Industrial Relations, 2022, 0(0) 1-18.

KULLMANN, M. ‘Platformisation’ of work: An EU perspective on Introducing a legal presumption. European Labour Law Journal, 2022, 13(1).
RIVAS, J. European Commission launches proposals to improve the working conditions in platform work: the application of Competition law in this sector, Bird&Bird, 2022, dostupné online: https://www.twobirds.com/en/insights/2022/global/european-commission-launches-proposals-to-improve-the-working-conditions-in-platform-work.
STARCEVIC, J. The EU proposal for a directive on improving conditions in platform work, Comparative Labour Law & Policy Journal, 2022, Dispatch No. 40.
Study to support the impact assessment of an EU initiative to improve the working conditions in platform work: Final report, dostupné online: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8428&furtherPubs=yes.
Európska komisia - Tlačová správa. Návrhy Komisie na zlepšenie pracovných podmienok ľudí pracujúcich pre digitálne pracovné platformy, Európska komisia, 2021, dostupné online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/sk/ip_21_6605/IP_21_6605_SK.pdf.

FLEXIBILITA VÝKONU PRÁCE V POST COVIDOVEJ DOBE

FLEXIBILITY OF WORK PERFORMANCE IN POST COVID PERIOD

Lucia Pitoňáková
doktorandský študijný program pracovné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
pitonakova.lucia@gmail.com

Abstrakt: V nadväznosti na útlm ochorenia COVID-19 čelia zamestnávatelia čoraz častejšej požiadavke zamestnancov, aby umožnili výkon práce za čo najflexibilnejších podmienok, zahŕňajúcich okrem iného možnosť zamestnanca samostatne si rozvrhovať pracovný čas a zvoliť si miesto výkonu práce podľa vlastného uváženia. Cieľom tohto príspevku je predstaviť právne prípustné alternatívy a podmienky nastavenia takejto flexibilnej organizácie výkonu práce, a to z pohľadu aspektu pracovného času a miesta výkonu práce. Príspevok prezentuje právne prípustné riešenia v zmysle Zákonníka práce bez ohľadu na aspekt ich výhodnosti, resp. nevýhodnosti pre zmluvné strany pracovnoprávneho vzťahu.

Kľúčové slová: flexibilné nastavenie výkonu práce, miesto výkonu práce, práca z domu, práca zo zahraničia, pružný pracovný čas, rozvrhnutie pracovného času

Abstract: In relation to COVID-19 disease attenuation, the employers are facing an increasing demand from employees to enable them to perform their work under the most flexible conditions possible, including, inter alia, the possibility for the employee to schedule his / her working hours independently and to choose the place of work at his / her own discretion. The aim of this paper is to present legally permissible alternatives and conditions for setting up such a flexible organization of work in terms of working time and place of work. The paper presents legally permissible solutions under the Labor Code, regardless of the aspect of their convenience, respectively disadvantages for the parties of the employment relationship.

Keywords: flexible setting of work performance, place of work performance, work from home, work from abroad, flexible working time, schedule of working time

ÚVOD

V nadväznosti na útlm ochorenia COVID-19 vystupuje do popredia čoraz častejšia požiadavka zamestnancov na flexibilnejší výkon práce z domu. Počas posledných dvoch rokov sa ukázalo, že zamestnanci sú schopní efektívne pracovať a podávať požadovaný výkon, a to bez ohľadu na niektoré tradičné aspekty výkonu práce ako miesto, z ktorého zamestnanec prácu

vykonáva a čas, v ktorom tak robí. Zamestnanci si zvykli na určitú voľnosť, ktorú im poskytla možnosť pracovať z domu, resp. z iných, nimi zvolených miest a nevyžadujú príliš vysokú mieru kontroly výkonu práce zo strany zamestnávateľa. Zároveň v menšej miere lipnú na pracovných prostriedkoch poskytnutých zamestnávateľom, ak im umožňujú výkon práce za nimi zvolených podmienok. Rovnako oceňujú možnosť, že nemusia strácať čas dochádzaním do práce a po skončení práce a môžu venovať nimi vybraným aktivitám. Takýto prístup nepochybne prispieva k rovnováhe súkromného a pracovného života. Samozrejme, uvedené výhody nie sú výhodami pre každého a stále sa nájdu zamestnanci, ktorí preferujú prácu z pracoviska v priestoroch zamestnávateľa, prípadne striedanie miest výkonu práce a pevnú pracovnú dobu.

Práve flexibilita vo výbere pracovných podmienok sa ukazuje ako výzva pre zamestnávateľov, ktorí sa snažia o návrat do pracovných podmienok bežných pred vznikom pandémie. To, čo bolo štandardom pred dvomi rokmi, sa ukazuje pre zamestnancov vykonávajúcich určité typy povolaní ako neprijateľné. Ak zamestnávatelia nechcú o svojich kvalifikovaných zamestnancov prísť, musia sa v určitej miere prispôsobiť požiadavkám novej doby. Hoci každý zo zamestnávateľov musí individuálne uvážiť možnosti a potreby vlastnej organizácie, Zákonník práce ponúka hneď niekoľko alternatív, ako vyjsť v ústrety zamestnancom a nastaviť podmienky výkonu práce čo najflexibilnejšie. Flexibilita totiž pre zamestnávateľov nemusí nutne predstavovať problém, ale naopak, môže byť aj vítaným benefitom (napr. v nadväznosti na redukciu nákladov zamestnávateľa na prenájom priestorov, na materiálne vybavenie, na spotrebu elektrickej energie a pod.).

V našom príspevku uvedieme právne prípustné alternatívy flexibilného výkonu práce s ohľadom na aspekt miesta výkonu práce a pracovného času, avšak bez detailného hodnotenia výhodnosti alebo vhodnosti uvedených alternatív pre strany pracovného vzťahu, nakoľko tieto aspekty sú dané individuálnymi preferenciami a potrebami strán pracovnoprávneho vzťahu. Aplikovateľnosť nami uvádzaných možností samozrejme nie je univerzálna v zmysle, že závisí od druhu práce a od objektívnych možností zamestnávateľa nastaviť výkon práce nižšie uvedeným spôsobom. Vo všeobecnosti však máme za to, že ak je práca zamestnanca vykonávaná s použitím výpočtovej techniky, t. j. PC a prostredníctvom systémov, ku ktorým je možné zriadiť diaľkový prístup, potom predstavené alternatívy môžu nájsť v rôznej miere uplatnenie u daného zamestnávateľa.

1 FLEXIBILNÉ PODMIENKY VÝKONU PRÁCE – MIESTO VÝKONU PRÁCE

1.1 Voľnosť určenia miesta výkonu práce

Voľnosť v určení si miesta, kde bude zamestnanec prácu vykonávať, sa ukazuje ako jeden z kľúčových faktorov, ktoré zamestnancov motivujú podávať žiadaný výkon, zotrvať v pracovnom pomere u zamestnávateľa, resp. rozhodnúť sa pre zamestnávateľa v prípade uchádzania sa o pracovnú pozíciu. Kým pred pár rokmi bol napríklad výkon práce z domu skôr výnimkou, po období pandémie sa stal požadovaným bežným štandardom.[1] Rovnako nemenej

[1] Výkon práce je napríklad odporúčaný ako jedno z opatrení na zaistenie rovnováhy pracovného a súkromného života podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1158 o rovnováhe medzi pracovným a

ojedinelou sa stáva aj požiadavka zamestnancov, aby im zamestnávateľ umožnil príležitostný výkon práce zo zahraničia.

Miesto výkonu práce určuje šírku dispozičného oprávnenia zamestnávateľa voči zamestnancovi, preto zamestnávatelia obozretne zvažujú (resp. by mali zvažovať), ako presne a detailne miesto výkonu práce vymedzia. Pri určení miesta výkonu práce sa uplatňuje princíp zmluvnej voľnosti, preto majú zmluvné strany možnosť dojednať si miesto výkonu práce podľa ich skutočných potrieb a preferencií, čo otvára priestor pre zamestnancov, aby predostreli svoje požiadavky aj s ohľadom na svoje pracovné návyky a súkromné potreby. Je len prirodzené, že záujmom strán nie je príliš úzke vymedzenie miesta výkonu práce,[2] ale skôr možnosť zvoliť si takéto miesto a vymedziť ho s ohľadom na viacero faktorov (čas, kedy sa má práca vykonávať, charakter práce, ktorý sa od zamestnanca požaduje, spôsob výkonu práce a pod.). V praxi vychádza určenie miesta výkonu práce skôr z iniciatívy zamestnávateľa, ktorý miesto výkonu práce definuje v nadväznosti na miesto, kde sa nachádza jeho sídlo, resp. prevádzkarne. Takéto vymedzenie však nemusí byť jediné možné, aj keď sa na prvý pohľad javí ako pohodlné.

1.1.1 Miesto výkonu práce na väčšom území

Vyššie uvedené situácie majú svoje právne riešenie ponúkané Zákonníkom práce, ktorý miesto výkonu práce uvádza ako povinnú, podstatnú náležitosť pracovnej zmluvy (§ 43 ods. 1 písm. b) Zákonníka práce), a zároveň poskytuje stranám možnosť jeho pomerne širokého vymedzenia, keď pripúšťa, aby nebolo určené len ako obec alebo časť obce, ale aj inak (formulácia „alebo inak určené miesto“). Pred tým, než priblížime spôsoby tohto širšieho vymedzenia, je potrebné si uvedomiť, že miesto výkonu práce musí zodpovedať druhu práce, pre ktorý sa dojednáva. Existujú pomerne ustálené právne názory a judikatúra,[3] ktorá dokladá, že miesto výkonu práce nemôže byť dohodnuté neprimerane široko vzhľadom na druh práce a náplň práce zamestnanca,[4] a to najmä z dôvodu možnej nevýhodnosti takejto dohody pre zamestnanca.

---

súkromným životom rodičov a osôb s opatrovateľskými povinnosťami, ktorou sa zrušuje smernica Rady 2010/18/EÚ.

[2] Poznamenávame, že miesto výkonu práce nemusí zodpovedať pracovisku zamestnanca, ktoré je užším pojmom a predstavuje konkrétny fyzický priestor, v ktorom zamestnanec pracuje (napr. miestnosť, pracovný stôl alebo pult a pod.). Podľa slovenského práva ide o dva rôzne pojmy s rôznym významom. Pojem pracovisko pritom nie je do dnešného dňa v Zákonníku práce formálne definovaný, a to napriek tomu, že ho Zákonník práce používa. Význam pojmu pracovisko sa odvodzuje z vyhlášky č. 147/2013 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri stavebných prácach a prácach s nimi súvisiacich a podrobnosti o odbornej spôsobilosti na výkon niektorých pracovných činností, ďalej z právnej praxe a z rozhodnutí súdov (napr. rozsudok Najvyššieho súdu 5 Cdo 81/2010). Okrem toho slovenský právny poriadok pozná aj pojem pravidelné pracovisko, ktorý zavádza pre účely cestovných náhrad (detailnejšie k tomuto pojmu viď. ďalej v texte).

[3] Pozri ŠVEC, M., TOMAN, J. a kol., s. 420-421, rozsudok Najvyššieho súdu SR 6 Cz 11/1984, rozsudok Najvyššieho súdu ČR 6 Cz 79/68 a ďalšie.

[4] Bežný príklad z praxe, kedy je možné nastaviť miesto výkonu práce napr. aj na územie celej republiky, predstavuje výkon práce obchodného zástupcu, ak do jeho pôsobnosti spadá celé územie štátu. Naopak, ak obchodný zástupca zodpovedá len za vymedzenú časť územia, potom by mala byť miestom výkonu práce práve táto vymedzená časť územia. Pri definovaní miesta výkonu práce musí zamestnávateľ brať do úvahy aspekt jeho určitosti vo vzťahu k druhu práce, ktorý má zamestnanec vykonávať. Neurčito určené miesto zmluvy ako jedna z podstatných náležitostí pracovnej zmluvy môže mať za následok jej neplatnosť (pri formalistickom rigidnom výklade ustanovenia § 40 ods. 1 Občianskeho zákonníka v spojení s § 37 ods. 1 Občianskeho zákonníka, a to v nadväznosti na požiadavku podľa § 43 ods. 1 Zákonníka práce), čo by v praxi spôsobilo značné problémy obom stranám pracovnoprávneho vzťahu.

Určité druhy povolaní sú viazané na veľmi úzke vymedzenie miesta výkonu práce, avšak práce, ktoré je možné vzhľadom na ich charakter a dostupné pracovné prostriedky vykonávať z akéhokoľvek miesta, by nemali byť obmedzované formalistickým výkladom Zákonníka práce a rigidným prístupom súdov (obzvlášť, ak širšie vymedzenie miesta výkonu práce požaduje samotný zamestnanec a takéto nastavenie je pre neho prospešné). Napriek formálnej rovnosti strán pracovného vzťahu pri uzatváraní pracovnej zmluvy by sa mal v takých prípadoch vziať na zreteľ primárne záujem slabšej strany pracovného vzťahu (zamestnanca).[5] Ak si zamestnanec želá, aby jeho miesto výkonu práce bolo dohodnuté v širšom rozsahu[6] a zamestnávateľ nemá objektívny dôvod spočívajúci v potrebe výkonu práce z jedného konkrétneho miesta, nemal by Zákonník práce brániť takejto dohode.[7]

Vymedzenie miesta výkonu práce na širší územný celok je teda jednou z alternatív, ako môže zamestnávateľ uvoľniť obmedzenia spojené s výkonom práce pre zamestnanca. Tento prístup sám osebe však nebude dostačujúci, ak sa má dosiahnuť skutočná voľnosť zamestnanca s ohľadom na miesto výkonu práce. Pre tento účel je potrebné zohľadniť aj ďalšie aspekty, ktoré uvádzame nižšie.

1.1.2 Kumulatívne a alternatívne dohodnuté miesto výkonu práce

Určenie miesta výkonu práce je v niektorých situáciách vzhľadom na náplň práce zamestnanca pomerne obťažné. Ak sa však pozeráme výlučne na možnosti voľnejšieho zadefinovania, potom nájdeme vo vyššie spomínanom ustanovení § 43 Zákonníka práce priestor na alternatívne, či dokonca kumulatívne dohodnuté miesto výkonu práce. Práve tým sa otvára priestor na ďalšie uvoľňovanie podmienok výkonu práce podľa požiadaviek zamestnanca.

Kým kumulatívne dohodnuté miesto výkonu práce znamená, že zamestnanec vykonáva prácu na dvoch, resp. viacerých miestach výkonu práce zároveň, alternatívne dohodnuté miesto výkonu práce zamestnanca posiela pracovať buď len na jedno alebo len na druhé miesto výkonu práce.[8] Zákonník práce pritom neobmedzuje zmluvné strany v tom, aby si dohodli takúto kombináciu výkonu práce v nadväznosti na určité časové obdobie, napríklad v letných mesiacoch pracuje zamestnanec na jednom mieste a v zimných na inom. Táto možnosť sa stáva ešte zaujímavejšou v prípade, ak ju spojíme s ustanovením § 43 ods. 5 Zákonníka práce, ktorý dovoľuje zamestnancovi pracovať zo zahraničia. Samozrejme, práca zo zahraničia so sebou prináša aj osobitné aspekty, ktoré si musí zamestnávateľ vyhodnotiť pred tým, než si takéto

[5] Aj keď je určenie miesta výkonu práce súčasťou dohody strán, ktoré sú v momente uzatvárania zmluvy aspoň formálne v rovnoprávnom postavení, pri faktickom výkone práce je zamestnanec slabšou stranou tohto vzťahu, preto môže príliš široké vymedzenie miesta výkonu práce predstavovať zneužitie silnejšieho postavenia zamestnávateľa, napr. vo vzťahu k pracovným cestám alebo pri určení mzdy (ak sú v organizácii zamestnávateľa mzdové rozdiely založené na regionálnom princípe) a pod.

[6] Napríklad na územie kraja alebo okresu, ak zamestnanec býva mimo mesta, kde má zamestnávateľ sídlo, a ktoré zamestnávateľ štandardne uvádza ako miesto výkonu práce svojich zamestnancov.

[7] Tým samozrejme nie je dotknutá povinnosť podľa zákona o cestovných náhradách, v zmysle ktorej má mať zamestnanec pre účely výpočtu cestovných náhrad určené jedno pravidelné pracovisko (viď. napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR 6 Cz 30/70). Zamestnávateľ musí uvedené široké vymedzenie miesta výkonu práce zohľadniť v prípadných nákladoch na výkon práce, a to aj vo vzťahu ku skutočnosti, či budú pravidelné pracovné cesty zamestnanca skutočne potrebné, alebo pôjde skôr o ojedinelé prípady, ktoré neprimerane nezaťažia rozpočet zamestnávateľa.

[8] ŠVEC, M., TOMAN, J. a kol., s. 422

miesto výkonu práce so zamestnancom dohodne,[9] avšak pri uplatnení tohto ustanovenia sa minimálne ponúka legálna príležitosť, ako prácu zo zahraničia zamestnancovi umožniť.[10]

Po zohľadnení doteraz prezentovaných možností týkajúcich sa širšieho vymedzenia miesta výkonu práce a kumulatívne, resp. alternatívne dohodnutého miesta výkonu práce v spojení s výkonom práce zo zahraničia, získavajú zamestnanec a zamestnávateľ celkom reálnu príležitosť na flexibilný výkon práce z miest, ktoré vyhovujú obom stranám pracovnoprávneho vzťahu. To však nie je úplný výpočet možností, ktoré sa ponúkajú, nakoľko do vzťahu k miestu výkonu práce možné priradiť ďalšiu premennú a tou je práca z domu.

1.1.3 Miesto výkonu práce pri práci z domu

Ostatnou novelou Zákonníka práce[11] došlo k zmene znenia ustanovenia § 52 Zákonníka práce, vďaka čomu je vymedzenie práv a povinností strán pracovného vzťahu pri výkone domáckej práce a telepráce (ďalej len „práca z domu“) o niečo presnejšie. Podľa nášho názoru nepriniesla uvedená novela príliš významné zmeny do samotného obsahu inštitútu práce z domu, avšak vo vzťahu k miestu výkonu práce badať pozitívny posun.

V prvom rade novela vymedzila pojem domácnosť zamestnanca v ods. 3 tohto ustanovenia ako miesto mimo pracoviska zamestnávateľa, ktoré si zamestnávateľ so zamestnancom dohodnú ako miesto výkonu práce. Z tejto definície je zrejmé, že domácnosť pre účely výkonu práce z domu nemusí byť reálna domácnosť zamestnanca, ale akékoľvek miesto, ktoré si zmluvné strany dohodnú. Hoci zamestnávateľ môže na miesto výkonu práce stanoviť určité formálne požiadavky, napr. s ohľadom na bezpečnosť pri práci alebo informačnú bezpečnosť, ak tak neurobí, v zásade môže zamestnanec pracovať aj z verejne prístupných miest ako sú kaviarne, knižnice alebo iné priestory, na ktorých sa so zamestnávateľom dohodne.

V druhom rade dáva Zákonník práce zamestnancovi možnosť, aby si sám a slobodne určil miesto výkonu práce podľa vlastného uváženia (viď. znenie § 52 ods. 5 Zákonníka práce). Takéto oprávnenie v spojení s vymedzením „domácnosti“ zamestnanca poskytuje zamestnancovi maximálnu flexibilitu. Ak k tomu pridružíme aj nami uvádzané možnosti v predchádzajúcich častiach príspevku (výkon práce zo zahraničia, možnosť dohodnúť si viacero miest výkonu práce, resp. širšie vymedzenie miesta výkonu práce), potom vlastne

[9] Zamestnávateľ musí zohľadniť daňové a odvodové povinnosti, ktoré mu vzniknú v prípade, ak umožní zamestnancovi výkon práce zo zahraničia. V niektorých krajinách navyše zamestnávateľovi vzniknú aj osobitné povinnosti v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Nie je cieľom tohto príspevku poskytnúť prehľad uvedených povinností, nakoľko tieto sa odvíjajú aj od národnej legislatívy konkrétneho štátu. Z tohto dôvodu musí zamestnávateľ vždy uvážiť celý diapazón povinností, vrátane povinnosti zriadiť si prevádzkareň v danom štáte a pod. Situácia je pre zamestnávateľa jednoduchšia, ak má zamestnanec pracovať v niektorej z krajín Európskej únie, no aj v tomto prípade je nevyhnutné plniť si vyššie uvedené povinnosti.

[10] Osobitným aspektom práce zo zahraničia je povinnosť zamestnávateľa dohodnúť si so zamestnancom dobu, počas ktorej bude prácu v inej krajine vykonávať (§ 43 ods. 5 písm. a) Zákonníka práce), osobitné mzdové podmienky (písm. b) a c) rovnakého ustanovenia), a tiež podmienky návratu zamestnanca zo zahraničia (zamestnanec má nárok na pokrytie nákladov na prvú cestu na miesto výkonu práce v zahraničí a na pokrytie nákladov pri návrate). Práve časové určenie výkonu práce zo zahraničia môže priniesť ďalší benefit pre zamestnanca, ak sa so zamestnávateľom dohodne, že prácu zo zahraničia bude vykonávať len v určitých mesiacoch v roku.

[11] Zákon č. 76/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Zákonník práce legálne umožňuje zamestnancovi pracovať z akéhokoľvek miesta, ktoré mu vyhovuje.

Hoci je nové vymedzenie miesta výkonu práce z domu skutočne prozamestnanecké, je potrebné zohľadniť aj záujmy a povinnosti zamestnávateľa, a to minimálne v nadväznosti na právo a povinnosť vedieť, kde sa jeho zamestnanec nachádza počas pracovnej doby, povinnosti súvisiace s bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci a s tým súvisiacou zodpovednosťou zamestnávateľa, a tiež ďalšie povinnosti týkajúce sa vyššie zmienených hľadísk pri práci zo zahraničia, resp. pri širšom vymedzení miesta výkonu práce. Ak sa zamestnanec so zamestnávateľom v pracovnej zmluve dohodnú, že to bude zamestnanec, kto si bude sám určovať miesto výkonu práce, potom je v záujme zamestnávateľa, aby si dohodol aj mechanizmus, akým mu zamestnanec oznámi takéto miesto, prípadne akým spôsobom mu bude oznamovať jeho zmenu (ak sa strany dohodli na možnosti pracovať z viacerých miest). Uvedené je potrebné veľmi dôkladne podchytiť v pracovnej zmluve, keďže takéto nastavenie miesta výkonu práce má na zamestnávateľa viacero dopadov, ktorým musí prispôsobiť organizáciu práce, nastavenie interných procesov a výkon svojich zákonných povinností.

Zákonník práce zároveň od zamestnávateľa požaduje, aby predchádzal izolácii zamestnanca pracujúceho z domu (§ 52 ods. 8 písm. e) Zákonníka práce), čo je možné docieliť napríklad dohodou o pravidelnom príchode zamestnanca na pracovisko v priestoroch zamestnávateľa vo vymedzených časových intervaloch. Takýto prístup však už predstavuje obmedzenie vo flexibilite zamestnanca slobodne si zvoliť miesto výkonu práce, a to napriek tomu, že uvedené riešenie predpokladá čiastočne aj samotný Zákonník práce, keď v druhej vete ustanovenia § 52 ods. 5 uvádza, že práca z domu môže byť takouto formou vykonávaná aj len v čiastočnom rozsahu a dopĺňaná výkonom práce z pracoviska zamestnávateľa. Ak sa strany dohodnú na takomto nastavení, opäť je potrebné, aby ho dôkladne zadefinovali v pracovnej zmluve, vrátane mechanizmu rozvrhnutia času, kedy má zamestnanec pracovať z domu (z miesta ním určeného) a kedy z pracoviska zamestnávateľa.

S cieľom nájsť čo najflexibilnejšiu možnosť úpravy miesta výkonu práce sme dospeli k záveru, že je to práve práca z domu, ktorá zamestnancovi poskytuje požadovanú voľnosť. Práca z domu v kombinácii s možnosťou slobodne si zvoliť konkrétne miesto výkonu práce, vrátane možnosti pracovať z viacerých miest, a to aj z územia mimo Slovenskej republiky, môže byť skutočne prínosom pre zamestnanca, avšak predstavuje výzvu pre zamestnávateľa minimálne z hľadiska správneho a úplného vymedzenia takéhoto nastavenia miesta výkonu práce v pracovnej zmluve a na to nadväzujúcich povinností zamestnávateľa.[12] Zamestnávateľa pritom výkon práce z domu neoberá o možnosť vykonávať kontrolu nad zamestnancom[13] a ani o možnosť vyžadovať od zamestnanca občasnú prítomnosť zamestnanca na pracovisku v priestoroch zamestnávateľa.

[12] Medzi inými uvádzame napríklad vedomosť a spôsob oznámenia zmeny miesta výkonu práce, dodržanie zákonných (BOZP) a interných požiadaviek (informačná bezpečnosť) zamestnávateľa na pracovisko, daňový a odvodový aspekt v prípade práce zo zahraničia, správny výpočet cestovných náhrad pri pracovnej ceste zamestnanca, poskytnutie vhodných pracovných prostriedkov, organizáciu práce a spôsob plnenia pracovných úloh vo vzťahu k ostatným zamestnancom zamestnávateľa, a rôzne ďalšie.

[13] Viď. napr. BARANCOVÁ, H., s. 67- 120

2 FLEXIBILNÉ PODMIENKY VÝKONU PRÁCE – PRACOVNÝ ČAS

2.1 Voľnosť určovania pracovného času

Ďalším prvkom organizácie práce, ktorý zamestnanci v post covidovom období požadujú uvoľniť, je pracovný čas. Na rozdiel od miesta výkonu práce, ktoré je možné pri väčšine povolaní využívajúcich počítačové technológie a prostriedky diaľkového prístupu dohodnúť, pričom strany majú na takejto voľbe skutočný záujem, v otázkach pracovného času zaujímajú zamestnávatelia rigidnejší prístup. Určenie a rozvrhovanie pracovného času spadá do ich takmer výlučnej kompetencie a ak sú aj zamestnávatelia ochotní dohodnúť sa so zamestnancom na práci z domu, obyčajne trvajú na výkone práce v stanovenom čase, vo vymedzenom rozsahu a na základe presného rozvrhu práce. Takýto prístup má svoje praktické dôvody, keďže organizácie a zamestnávatelia rešpektujú štandardný rozsah hodín, v ktorom sa realizuje väčšina pracovných operácií, a v ktorých vykonávajú svoj biznis. Nie za každých okolností je však takýto prístup nevyhnutnosťou. Ak to dovoľuje organizácia práce u zamestnávateľa a ak je vôľa na strane zamestnanca dodržať aspoň minimálne pravidlá, potom Zákonník práce poskytuje zamestnávateľom hneď niekoľko možností, ako uvoľniť podmienky určovania a rozvrhovania pracovného času.

Zákonník práce pozná hneď päť inštitútov, s využitím ktorých je možné pre zamestnanca dosiahnuť väčšiu flexibilitu v oblasti pracovného času.[14] Ide o pružný pracovný čas, pracovný čas organizovaný pri výkone práce z domu, práca na čiastočný úväzok, konto pracovného času a delené pracovné miesto. Keďže cieľom tohto príspevku je predstaviť čo najflexibilnejšie možnosti výkonu práce, nebudeme sa venovať posledným dvom menovaným inštitútom, nakoľko tieto nepovažujeme za skutočne prínosné pre strany pracovnoprávneho vzťahu.[15] Rovnako opomenieme aj poslednú zmienenú alternatívu, ktorou je práca na kratší pracovný úväzok. Tá síce dovoľuje zamestnancovi celkovo odpracovať menší fond pracovného času, čo je nesporne vítaný benefit, avšak má celkovo menší vplyv na samotnú organizáciu a rozvrhovanie pracovného času.

2.1.1 Pružný pracovný čas

Pružný pracovný čas podľa § 88 Zákonníka práce, rozvrhovaný rovnomerne alebo nerovnomerne, predstavuje zrejme jeden z najčastejších spôsobov, akým sa zamestnávatelia snažia uvoľniť pracovné podmienky vo vzťahu k pracovnému času vo svojich organizáciách. Kým rovnomerne rozvrhnutý pružný pracovný čas predpokladá, že zamestnanec v rámci jednotlivých týždňov odpracuje približne rovnaký počet hodín,[16] čím poskytuje obom stranám

[14] Niektoré z nich odporúča členským štátom zaviesť aj vyššie uvádzaná smernica 2019/1158 ako nástroj na dosiahnutie rovnováhy medzi súkromným a pracovným životom.

[15] Konto pracovného času z dôvodu jeho komplikovaného zavádzania podľa § 87a Zákonníka práce (len so súhlasom zástupcov zamestnancov bez možnosti nahradiť tento súhlas dohodou strán pracovnoprávneho vzťahu) a delené pracovné miesto podľa § 49a Zákonníka práce kvôli celkovému komplikovanému nastaveniu a fungovaniu, pričom výsledky predpokladané zavedením deleného pracovného miesta je možné dosiahnuť aj s využitím iných, jednoduchších inštitútov ponúkaných Zákonníkom práce.

[16] Podľa § 86 ods. 2 a ods. 3 Zákonníka práce pri rovnomernom rozvrhnutí pracovného času na jednotlivé týždne rozdiel dĺžky pracovného času pripadajúci na jednotlivé týždne nepresiahne tri hodiny a v rámci jednotlivých dní

pracovného vzťahu očakávanie určitej pravidelnosti, nerovnomerne rozvrhnutý pružný pracovný čas rozvrhovaný do pružných pracovných období v rozsahu dní, týždňov, či dokonca mesiacov, je príležitosťou k väčšej voľnosti pri určovaní si času, kedy zamestnanec bude pracovať. Keďže rovnomerne rozvrhovaný pracovný čas je vo väčšine organizácií štandardom a nespôsobuje prílišné aplikačné problémy, zameriame sa ďalej práve na nerovnomerné rozvrhnutie pružného pracovného času, v ktorom vidíme väčší potenciál pre dosiahnutie flexibility vyhľadávanej určitými skupinami zamestnancov.

Zákonník práce spája so zavedením nerovnomerne rozvrhnutého pracovného času podmienku objektívnych dôvodov na strane zamestnávateľa, v zmysle ktorých zamestnávateľovi podmienky prevádzky nedovoľujú, aby rozvrhol pracovný čas rovnomerne.[17] V tomto bode sa zastavíme a zamyslíme, čo sú to objektívne podmienky a nemožnosť rovnomerného rozvrhnutia pracovného času. Podľa komentára k Zákonníku práce od M. Šveca a J. Tomana[18] môže nájsť nerovnomerné rozvrhnutie pracovného času uplatnenie najmä pri nepretržitých prevádzkach, ale aj v prípadoch, kedy existujú doby zvýšenej potreby práce, resp. výkyvy v objeme práce, a to nezávisle od formy prevádzky. Práve nepravidelnosť potreby práce sa javí ako vhodný základ pre zavedenie nerovnomerne rozvrhnutého pracovného času v prípadoch, kedy zamestnanec vykonáva napríklad intelektuálnu pracovnú činnosť, ktorej objem nie je konštantný v čase, pričom táto skutočnosť dáva priestor na splnenie požiadavky zamestnanca, aby bol jeho pracovný čas organizovaný flexibilnejšie.[19] Argumenty pre nerovnomernosť objemu práce je pritom možné nájsť v mnohých povolaniach, a to aj v takých, kde sa zamestnávatelia nad touto faktickou nerovnomernosťou doteraz nezamýšľali či už zo zvyku, alebo z dôvodu, že na takéto zamyslenie nedostali podnet.

Nerovnomerné rozvrhnutie pracovného času vyžaduje, aby prvotné rozvrhnutie spravil zamestnávateľ,[20] avšak Zákonník práce nevylučuje možnosť neskoršej zmeny tohto rozvrhnutia v závislosti od skutočných potrieb zamestnávateľa. Z uvedeného vyplýva, že prvotné nerovnomerné rozvrhnutie pracovného času môže byť formálne a upravené aj podľa preferencií zamestnanca po dohode so zamestnávateľom. Takýto prístup je opäť ďalším krokom k uvoľneniu organizácie pracovného času.

---

pracovný čas nepresiahne deväť hodín. Rovnomerne rozvrhnutý pracovný čas sa je rozvrhovaný na päť pracovných dní.

[17] Viď. § 87 ods. 1 Zákonníka práce

[18] ŠVEC, M., TOMAN, J. a kol., s. 788

[19] Ďalší podporný argument pre uvedené je možné odvodiť z obsahového výkladu slova „objektívny“, ktoré podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka znamená „jestvujúci nezávisle od subjektívneho vedomia, skutočný, faktický“, teda nie založený na subjektívnom konaní. Za objektívne dôvody teda môžeme označiť tie, na ktoré nemá zamestnávateľ vplyv, ktoré existujú alebo sú dané nezávisle od jeho konania. V takom prípade môže byť objektívnym dôvodom, ktorý zakladá možnosť zavedenia nerovnomerne rozvrhnutého pracovného času napr. práve rozdiel v objeme práce, ktorú má zamestnanec vykonávať, ak zamestnávateľ nevie v rámci vlastných možností zabezpečiť rovnomerné prideľovanie práce zamestnancovi. Príkladom takejto situácie je práca administratívneho pracovníka v účtovníctve, u ktorého existuje zvýšená potreba práce ku koncu kalendárneho mesiaca v čase uzávierky, prípadne ku koncu účtovného roka, alebo práca autora titulov, ktorý má prirodzene väčší objem práce v čase pred termínom dodania príspevku na publikáciu, alebo zamestnancov pracujúcich na vybraných IT projektoch riadených v cykloch, kde je práca organizovaná úplne nerovnomerne a jej objem závisí od požiadaviek klientov.

[20] Zamestnávateľ môže rozvrhnúť pracovný čas nerovnomerne po dohode so zamestnancom (ak u neho nepôsobia zástupcovia zamestnancov) najviac na obdobie 4 mesiacov. Na dlhšie obdobie, najviac však na 12 mesiacov, môže pracovný čas rozvrhnúť nerovnomerne len v kolektívnej zmluve alebo po dohode so zástupcami zamestnancov, pričom túto dohodu nie je možné nahradiť dohodou so zamestnancom (viď. § 87 ods. 2 Zákonníka práce).

Ak zamestnávatelia dokážu objektívne odôvodniť, prečo by sa v ich organizácii mohlo uplatniť nerovnomerné rozvrhnutie pružného pracovného času,[21] musia sa ešte vysporiadať aj s tzv. základným, resp. voliteľným pracovným časom, ktoré sa majú aplikovať pri pružnom pracovnom čase. Kým v minulosti Zákonník práce vyžadoval, aby zamestnávateľ, ktorý zavedie pružný pracovný čas, ustanovil základný pracovný čas, v ktorom je zamestnanec povinný byť na pracovisku,[22] po novele z roku 2007[23] tomu tak už nie je. Zamestnávateľ, ktorý sa rozhodne pre zavedenie pružného pracovného času, teda nemusí určiť základný pracovný čas.

Rovnako je tomu aj v prípade voliteľného pracovného času, teda časového úseku, v ktorom je zamestnanec povinný byť na pracovisku v rozsahu, aby odpracoval prevádzkový čas. Napriek tomu, že existujú aj odlišné právne názory,[24] máme za to, že po gramatickom výklade predmetných ustanovení Zákonníka práce (§ 88 ods. 2 a 3) dospejeme k záveru, že nie je možné odvodiť povinnosť zamestnávateľa ustanoviť voliteľný pracovný čas. Rozumieme argumentom, že ak zamestnávateľ nestanoví voliteľný pracovný čas, potom môže byť rozvrhovanie pružného pracovného času v určitom rozsahu *de facto* ponechané na zamestnanca, čím sa strany pracovnoprávneho vzťahu dostanú do obdobnej situácie, akú umožňuje rozvrhovanie pracovného čas pri práci vykonávanej z domu, avšak toto nepovažujeme za rozporné s účelom inštitútu pružného pracovného času podľa Zákonníka práce.[25] Súčasné znenie Zákonníka práce tak podľa nás nekoliduje s možnosťou zamestnávateľa stanoviť pracovný čas v širšom rozsahu, napr. od 6:00 do 22:00, s tým, že platia limity o maximálnej dĺžke pracovnej zmeny v rozsahu 12 hodín podľa § 88 ods. 6 Zákonníka práce a povinnosti zamestnanca odpracovať fond pracovného času. Rovnako si myslíme, že by nebolo v rozpore so Zákonníkom práce ani to, ak by zamestnávateľ určil, že zamestnanec si môže odpracovať prevádzkový čas od pondelka do nedele, či ak by rozsah voliteľného pracovného času upravoval rôzne pre každé pružné pracovné obdobie (ak by to bolo pre jeho organizáciu nevyhnutné, prípadne preferované zamestnancom).[26]

---

[21] Toto rozvrhnutie sa nemusí uplatňovať plošne na celú organizáciu zamestnávateľa, ale môže sa vzťahovať aj len na vybrané organizačné jednotky, prípadne na konkrétnych zamestnancov (konkrétny druh práce), u ktorých sú objektívne dané výkyvy v objeme práce, ktorá je od nich vyžadovaná.

[22] Upozorňujeme, že Zákonník práce uvádza v § 88 ods. 2 povinnosť zamestnanca byť na pracovisku, avšak nestanovuje povinnosť zamestnanca v tomto časovom úsek aj reálne vykonávať pracovnú činnosť. Uvedené považujeme za zaujímavé vzhľadom na tvrdenia niektorých zamestnávateľov, že zamestnanci s flexibilnejším nastavením pracovných podmienok (napr. pri práci z domu) v pracovnom čase nepracujú, ako by mali. To, či zamestnanec skutočne prácu v pracovnom čase vykonáva alebo nie, nemá súvislosť s organizáciou pracovného času alebo s miestom, kde sa práca vykonáva, ale skôr s prideľovaním pracovných úloh a vnútornou organizáciou zamestnávateľa.

[23] Zákon 348/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorší predpisov, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

[24] ŠVEC, M., TOMAN, J. a kol., s. 874

[25] Ak chcel zákonodarca zaviesť povinnosť zamestnávateľa určiť voliteľný pracovný čas, mal tak urobiť správnou formuláciou príslušného ustanovenia. Navyše v čase, kedy sa dostali príslušné odseky § 88 do dnešnej podoby (na základe novely Zákonníka práce zákonom č. 406/2011), nepoznal Zákonník práce možnosť rozvrhovania pracovného času zamestnancom pri práci z domu. Táto možnosť bola zavedená až v ostatnej novele Zákonníka práce z roku 2021, ktorú spomíname vyššie. Preto nie je vylúčené, že zákonodarca mal v úmysle umožniť voľné rozvrhovanie pracovného času pri pružnom pracovnom čase zamestnancom už v roku 2011, a to bez ohľadu na miesto vykonávanej práce. Ak bol úmysle zákonodarcu iný, znenie Zákonníka práce to nepodporuje.

[26] Pri takomto voľnom nastavení zostávajú nedotknuté aj ustanovenia o nočnej práci, práci cez sviatok a cez víkend, ustanovenia o nepretržitom odpočinku, práci nadčas a pod.

Pružnosť sa dá ďalej dosiahnuť aj v rôznom nastavení dĺžky pružného pracovného obdobia, ktoré by mohlo byť určené podľa potreby zamestnávateľa napr. po mesiacoch alebo v štvormesačných obdobiach, čím by sa dával zamestnancovi priestor, aby v niektorých mesiacoch odpracoval viac hodín (ak je daná zvýšená potreba práce) a naopak v iných menej (napr. v letných mesiacoch), a tým získal voľný čas pre seba. Keďže Zákonník práce neuvádza, že by pružné obdobie muselo byť nastavené pre všetkých zamestnancov rovnako, opäť je zamestnávateľovi poskytnutý priestor, aby zohľadnil druh práce zamestnanca a podľa neho nastavili príslušné pružné pracovné obdobie.

Pri takomto nastavení (pružný pracovný čas rozvrhnutý nerovnomerne s neurčeným základným pracovným časom a so široko vymedzeným voliteľným pracovným časom platným pre dlhšie pružné obdobie) môže teda zamestnanec získať mimoriadnu voľnosť v organizácii pracovného času podľa vlastných potrieb a preferencií a pritom stále podávať zamestnávateľom požadovaný výkon a odpracovať celý rozsah prevádzkového času v pružnom pracovnom období. Je len na zamestnávateľovi, aby sa zamyslel, či jeho organizácia dokáže v takomto nastavení fungovať, prípadne si určiť, aké sú minimálne podmienky na organizáciu pracovného času vo vzťahu k úlohám, ktoré zamestnávateľ vykonáva,[27] a podľa toho nastavil pracovný čas zamestnancov v pracovných zmluvách a v interných normách.

2.1.2 Pracovný čas pri výkone práce z domu

Porovnateľnú alternatívu k pružnému pracovnému času, čo sa flexibility týka, poskytuje Zákonník práce už len v rámci výkonu práce z domu, a to konkrétne v § 52 ods. 7, v ktorom uvádza odchýlky od ustanovení Zákonníka práce, ak si zamestnanec rozvrhuje pracovný čas sám. Zákon nestanovuje iné podmienky, ktoré musia strany pracovnoprávneho vzťahu splniť, ak má dôjsť k samostatnému rozvrhovaniu pracovného času zamestnancom. Keďže sa však v ods. 4 rovnakého paragrafu uvádza, že na výkon práce z domu sa vyžaduje dohoda medzi zamestnancom a zamestnávateľom v pracovnej zmluve a zároveň § 43 ods. 2 spomína dohodu o podmienkach pracovného času ako jednu z ďalších náležitostí pracovnej zmluvy, bude potrebné takýto spôsob rozvrhnutia pracovného času zamestnancom uviesť v pracovnej zmluve. Konkrétny mechanizmus rozvrhovania pracovného času a spôsob jeho vykazovania nemusia byť v pracovnej zmluve zahrnuté, no tieto podstatné informácie by mali upravovať aspoň interné predpisy zamestnávateľa, aby sa predišlo nezrovnalostiam a problémom v organizácii práce.

Ak sa zamestnanec so zamestnávateľom dohodne na úplnej autonómii pri rozvrhnutí pracovného času, musí si byť zamestnanec vedomý toho, že prichádza o určité výhody, ktoré mu Zákonník práce garantuje ako slabšej strane pracovnoprávneho vzťahu pri štandardnom prístupe k rozvrhnutiu pracovného času zamestnávateľom. Zamestnanec prichádza o dodatočnú kompenzáciu pri viacerých prekážkach v práci, za prácu nadčas, prácu v sviatok a cez víkend, za sťažený výkon práce a za nočnú prácu, avšak Zákonník práce nevylučuje možnosť, že sa o týchto záležitostiach strany dohodnú inak, t. j. že sa zamestnávateľ rozhodne zamestnancovi poskytnúť istú kompenzáciu za vopred definovaných podmienok. Hoci poskytnutie

[27] Zákonník práce ponecháva zamestnávateľovi možnosť, aby pracovný čas organizoval rozdielne vo vzťahu k rôznym organizačným útvarom, či druhom prác.

prostriedkov nad rámec zákonných ustanovení môže byť pre zamestnancov motivačné, nie je možné ich od zamestnávateľa vyžadovať, čím pre zamestnávateľa eventuálne umožnenie rozvrhovania pracovného času zamestnancom získava na príťažlivosti z dôvodu ušetrených nákladov. Okrem toho zamestnanec pri takomto spôsobe organizácie pracovného čas stráca aj ochranu danú Zákonníkom práce vo vzťahu ku garantovaniu nepretržitého odpočinku a zodpovednosti za prestoje na strane zamestnávateľa. Je otázne, či v prípade, ak chce zamestnanec získať voľnosť a mať možnosť sám si určovať rozvrhnutie pracovného času, bude uvedené výnimky zo Zákonníka práce považovať za prekážku.

Pre zamestnanca najpodstatnejšou výnimkou vo vzťahu k voľnej organizácii pracovného času bude neuplatňovanie ustanovení o rozvrhnutí určeného týždenného pracovného času (§§ 86 - 91 Zákonníka práce), z čoho vyplýva, že Zákonník práce zamestnanca žiadnym spôsobom neobmedzuje v dispozícii s jeho časom. Inak tomu ale môže byť v praxi, kedy zamestnávateľ bude požadovať splnenie zadaných pracovných úloh v určitom termíne vymedzenom napríklad konkrétnym časom (napr. streda 12:00) a nie časovým úsekom (napr. do jedného týždňa).

Za úvahu stojí aj situácia, kedy napriek tomu, že si zamestnanec môže sám rozvrhovať pracovný čas, je *de facto* povinný rešpektovať spôsob organizácie práce iných zamestnancov zamestnávateľa, od ktorých jeho práca závisí, a ktorí môžu mať v konečnom dôsledku iné rozvrhnutie pracovného času, ktorému sa takýto zamestnanec bude musieť prispôsobiť. Či by takéto faktické fungovanie bolo v rozpore so samostatnou organizáciou pracovného času zamestnanca, je otázne, nakoľko máloktorý zamestnanec funguje úplne nezávisle od ostatných zamestnancov a internej organizácie zamestnávateľa. Sloboda zamestnanca určiť si pracovný čas musí byť stále v súlade s požiadavkami zamestnávateľa na plnenie pracovných úloh. Napriek tomu, že Zákonník práce dáva zamestnancom pracujúcim z domu uvedenú možnosť voľne si organizovať pracovný čas podľa vlastného uváženia, z praktického hľadiska sa nám zdá rozumnejšie a pre strany pracovnoprávneho vzťahu výhodnejšie, ak sa radšej dohodnú na pružnom rozvrhnutí pracovného času s minimálnymi pravidlami.

ZÁVER

Cieľom nášho príspevku bolo identifikovať právne prípustné alternatívy čo najflexibilnejšieho nastavenia výkonu práce zamestnancom vo vzťahu ku kategórii miesta výkonu práce a pracovnému času. Nami predstavené možnosti treba vnímať ako najširšie prípustné nastavenie, ktoré poskytuje mimoriadnu voľnosť a slobodu vo výkone práce, ktorú zamestnanci na vybraných pracovných pozíciách vyhľadávajú v post covidovej dobe.

Ako sme uviedli hneď v úvode, riešenia prezentované v tomto článku nie sú univerzálne, nakoľko ich aplikácia v praxi závisí od množstva objektívnych faktorov, akými sú napríklad organizačné možnosti zamestnávateľa, podmienky výkonu konkrétnej práce, druh práce, a tiež od subjektívnych faktorov, pod ktoré spadá dôvera zamestnávateľa v konkrétneho zamestnanca, schopnosti zamestnanca organizovať si svoj čas, náchylnosť zamestnanca k porušovaniu interných pravidiel zamestnávateľa a pod. Preto uplatnenie uvedených inštitútov podlieha individuálnemu posúdeniu konkrétnej situácie zahŕňajúcej tak záujmy a potreby

zamestnanca, ako aj zamestnávateľa, a to s cieľom nájsť rovnovážny stav vyhovujúci obom stranám pracovného vzťahu.

Zamestnávateľ disponuje pracovnou kapacitou svojich zamestnancov v pracovnom čase, je oprávnený ich riadiť a ukladať im pokyny. Toto dispozičné oprávnenie však nie je bezbrehé a zamestnávateľ aj v rámci neho musí zohľadňovať nielen svoje vlastné potreby, ale aj preferencie zamestnancov. Na strane druhej, ak zamestnávatelia pristúpia na podmienky flexibilnejšieho výkonu práce, postupne získajú väčšiu dôveru v samostatnosť svojich zamestnancov a budú sa viac orientovať na výsledok samotnej práce, než na proces jej organizácie a riadenia. Pre zamestnancov tento prístup znamená väčšiu voľnosť spojenú pre niektorých s novými povinnosťami. Zamestnanci budú musieť vystupovať samostatnejšie, bude sa od nich požadovať väčšia pracovná disciplína a schopnosť dobre si zorganizovať vlastný čas. Rovnako budú musieť zohľadňovať aj praktické aspekty takéhoto nastavenia výkonu práce, ktoré si možno na začiatku ani neuvedomia. Príkladom môžu byť náklady spojené s výkonom práce z domu, zmena formy výkonu práce (namiesto sociálnej interakcie so živými ľuďmi sa ich práca presunie do online prostredia) a s tým súvisiaca zmena životného štýlu. Maximálna flexibilita pre niektorých zamestnancov preto nemusí nevyhnutne predstavovať pozitívny, resp. želaný výsledok, a to napriek tomu, že právo takúto možnosť poskytuje.

Uvedomujeme si, že alternatívy voľného nastavenia výkonu práce poskytované Zákonníkom práce prinášajú pre zamestnávateľov v praxi veľké výzvy, nakoľko im právne predpisy ukladajú rôzne povinnosti, ktorých plnenie môže byť v uvedených situáciách obťažné. Či už hovoríme o plnení si formálnej povinnosti evidovať pracovný čas zamestnanca, alebo o povinnosti zamedziť pracovným úrazom poskytnutím vhodných pracovných prostriedkov a zaistením primeraných podmienok na pracovisku, alebo vezmeme do úvahy kontrolné oprávnenia zamestnávateľa dohliadať na spôsob výkonu práce zamestnancom, ktoré môžu narážať na ochranu súkromia zamestnanca, všetky nami uvedené hľadiská a rôzne ďalšie musí zamestnávateľ uvážiť a vyhodnotiť pred tým, než sa rozhodne pripustiť voľnejší spôsob organizácie práce svojich zamestnancov. Táto náročná úloha by však nemala odradiť zamestnávateľa od toho, aby sa podujal analyzovať svoje možnosti a zamyslel sa nad prípadnými alternatívnymi spôsobmi výkonu práce oproti doterajším tradičným postupom. Odmenou za vynaložené úsilie budú spokojnejší a vernejší zamestnanci, potenciálne nižšie prevádzkové náklady a pozitívny obraz zamestnávateľa v spoločnosti. Trend väčšej slobody, ktorý poskytne zamestnancom možnosť lepšej rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom je nespochybniteľný a zamestnávatelia sa s ním budú musieť skôr či neskôr vysporiadať.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARANCOVÁ, H.: Nové technológie v pracovnoprávnych vzťahoch. Praha : Leges. 2017. 192 s. ISBN 978-80-7502-253-0

KOLEKTÍV AUTOROV: Krátky slovník slovenského jazyka. 4. doplnené a upravené vydanie. Bratislava : Veda. 2003. 945 s. ISBN 802240750X

MIČUDOVÁ, T. 2015. Pružný pracovný čas. In: Právo pre ROPO a obce v praxi [online]. Wolters Kluver SR s.r.o., 2015 [cit. 21.4.2022]. Dostupné z: https://www.ropoaobce.sk/sk/casopis/pravo-pre-ropo-a-obce/2015/1-2015

NAJVYŠŠÍ SÚD ČR: rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 31.10.1968, sp. zn.: 6 Cz 79/68,

NAJVYŠŠÍ SÚD SR: Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 22.06.1970, sp. zn.: 6 Cz 30/70

NAJVYŠŠÍ SÚD SR: Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn.: 6 Cz 11/1984

NAJVYŠŠÍ SÚD SR: Rozsudok Najvyššieho súdu SR, zo dňa 27. 04. 2011, sp. zn.: 5 Cdo 74/2008

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1158 o rovnováhe medzi pracovným a súkromným životom rodičov a osôb s opatrovateľskými povinnosťami, ktorou sa zrušuje smernica Rady 2010/18/EÚ

ŠVEC, M., TOMAN, J. a kol.: Zákonník práce. Zákon o kolektívnom vyjednávaní. Komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o. 2019. 1478 s. ISBN 978-80-571-0105-5

Vyhláška č. 147/2013 Z. z. Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri stavebných prácach a prácach s nimi súvisiacich a podrobnosti o odbornej spôsobilosti na výkon niektorých pracovných činností

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom a účinnom znení

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce

Zákon č. 283/2002 Z. z. o cestovných náhradách

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – OBČIANSKE PRÁVO

NEPOSTIHNUTEĽNÁ HODNOTA OBYDLIA

INTANGIBLE VALUE OF THE DWELLING

Radoslav Baran
doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
radoslav.baran@tvu.sk

Abstrakt: Autor v príspevku skúma nový inštitút insolvenčného práva použiteľný v osobnom bankrote, ktorým je nepostihnuteľná hodnota obydlia. V záujme možnosti uplatnenia uvedeného inštitútu rieši otázku, čo môže byť obydlím na účely konkurzného konania a aké sú predpoklady uplatnenia nepostihnuteľnej hodnoty obydlia dlžníkom.

Kľúčové slová: insolvenčné konanie, osobný bankrot, nepostihnuteľná hodnota obydlia, dlžník

Abstract: The author examines a new institute of insolvency law applicable in personal bankruptcy, which is the intangible value of the home. In order to be able to apply that institute, it addresses the question of what a dwelling may be for the purposes of insolvency proceedings and what are the preconditions for the intangible value of the dwelling to be enforce by debtor.

Keywords: insolvency proceedings, personal bankruptcy, invincible value of the tenement, debtor

ÚVOD

Zákon č. 377/2016 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Novela**“) zaviedol do insolvenčného práva v podmienkach Slovenskej republiky nový inštitút, ktorým je nepostihnuteľná hodnota obydlia (ďalej len „**NHO**“), ako excindácia určitej hodnoty v majetku dlžníka, ktorá slúži pre dlžníka ako štartovací balíček v rámci koncepcie tzv. *fresh start* v prípade oddlženia konkurzom. Uvedený inštitút sa uplatní výlučne v konkurznom konaní, a to

v konkurznom konaní začatom podľa štvrtej časti zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „**ZKR**“).

1 ČO JE OBYDLIE PRE ÚČELY VÝKLADU UST. § 166D ODS. 1 ZKR?

V zmysle § 166d ods. 1 ZKR sa NHO rozumie časť hodnoty jednej obývateľnej veci s príslušenstvom, vrátane prípadného zastaveného a priľahlého pozemku, ktorú dlžník označil v zozname majetku ako svoje obydlie.[1]

Samotné ZKR pojem obydlie bližšie nešpecifikuje. Vychádza len z predpokladu, že toto dlžník v zozname majetku označil ako svoje obydlie, a teda, že má k nemu vlastnícke oprávnenie. Za pomoci výkladu *analógie legis* môžeme predpokladať, že obydlie bude mať rovnaký význam ako sa uplatňuje pre účely výkladu ust. § 122 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný zákon**“). Obydlím je potrebné rozumieť dom, byt alebo iný priestor, ktorý slúži na bývanie, pričom jeho súčasťou sú aj iné priestory a pozemky k nemu patriace.

Trestný zákon pre účely definície obydlia v zmysle ustálenej judikatúry vychádza z toho, že obydlie nemusí mať ani oficiálny status obydlia ako miesta slúžiaceho na bývanie (napr. skolaudovaný dom). Je postačujúce, aby bolo fakticky spôsobilé spĺňať úlohy miesta slúžiaceho na bývanie a aj ich spĺňa (napr. neskolaudovaný dom, chatrč, stan). Obydlím však nebude miesto, ktoré nie je alebo ešte nie je obývané, t. j. neslúži v rozhodnom čase na bývanie. Takýmto miestom je potrebné rozumieť neobývané rozostavené a/alebo opustené stavby a iné priestory.[2]

1.1 RODINNÝ DOM

Domom sa pre účely výkladu pojmu obydlie rozumie nehnuteľná stavba spojená so zemou pevným základom slúžiaca na bývanie. Pre účely uplatnenia NHO k rodinnému domu, ak jeho súčasťou sú aj iné priestory, ktoré neslúžia na bývanie, je potrebné vychádzať z toho, že by mala byť uplatnená iba vo vzťahu k časti rodinného domu, ktorý slúži na bývanie, a nie vo vzťahu k dielni, kancelárii, obchodu alebo iných priestorov so samostatným vstupom a prípadne aj so samostatným pozemkom, ktoré je možné od rodinného domu ideálne odčleniť a ako samostatné „iné priestory“ v konkurze speňažiť. Pod pojem dom je možné podradiť aj rekreačnú chatu tvoriacu samostatnú funkčnú obytnú jednotku.[3] Domom je aj dom v radovej zástavbe, aj dom v rámci tzv. dvojdomu, kedy je objektívne možné stavbu ideálne vertikálne rozdeliť, a časť stavby ako samostatný dom predať.

Súčasťou domu sú aj naň priamo napojené pozemky (napr. dvor, záhrada, pole) a na nich sa nachádzajúce obytné (napr. chatka) aj neobytné priestory (napr. kôlňa na náradie, skleník, garáž), ak tvoria jeden celok. V prípade, ak sa však v rámci domu a k nemu priľahlých

[1] 166d ods. 1 ZKR.
[2] Porov. NR 7 Tz 66/1995, R 1/1980, R 36/1980.
[3] Samostatnou funkčnou obytnou jednotkou je potrebné rozumieť súbor miestností s príslušenstvom (kuchyňa, predsieň, chodba, hygienické zariadenia) slúžiaci prevažne na bývanie. Nie je ňou izba alebo apartmán hotelového typu slúžiaci na krátkodobé ubytovanie, nakoľko je typovo využívaný a poskytovaný ako súčasť komplexu služieb. Samostatnú funkčnú obytnú jednotku z hľadiska právneho posudzovania nie je možné ďalej funkčne členiť.

pozemkov a priestorov nachádzajú aj pozemky či priestory, ktoré neslúžia na bývanie, ale napr. na podnikateľské účely napr. vo forme prevádzkovania dielní, obchodov alebo kancelárií- k týmto nehnuteľnostiam nie je možné uplatňovať NHO.

V prípade, ak dom samotný neslúži na bývanie, ale na iné účely, najmä na podnikanie, nejde o obydlie, ku ktorému by bolo možné uplatniť NHO, a to aj v prípade, ak je uspôsobený na stravovanie alebo na občasné prespávanie. V prípade, ak takýto dom disponuje samostatnou funkčnou obytnou jednotkou, táto sama osebe môže byť buď domom, ak sa dá ideálne odčleniť od podnikateľských priestorov alebo bytom (ak sa v rámci domu nachádzajú priestory, ktoré charakteru bytu slúžiace na bývanie), ku ktorej si môže dlžník uplatniť NHO.[4]

1.2 BYT

Bytom sa podľa § 43b ods. 4 zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (ďalej len „**stavebný zákon**“) rozumie *„obytná miestnosť alebo súbor obytných miestností s príslušenstvom usporiadaný do funkčného celku s vlastným uzavretím, určený na trvalé bývanie.* Uvedené dopĺňa ods. 5, ktorý bližšie konkretizuje obytnú miestnosť ako miestnosť, ktorá svojím stavebnotechnickým riešením a vybavením spĺňa podmienky na trvalé bývanie.[5] Príslušenstvom bytu sú miestnosti, ktoré plnia komunikačné, hospodárske alebo hygienické funkcie bytu.[6] Týmito je potrebné rozumieť najmä kuchyňu, záchod, kúpeľňu, predsieň, chodby bytu, balkón ale aj priestory povaly či pivnice.[7]

Byt tvorí samostatnú funkčnú obytnú jednotku, aj keď jeho časť vo forme vyššie špecifikovaného príslušenstva môže byť spoločná s iným bytom (napr. pivničné priestory). V porovnaní s domom nie je byt v nehnuteľnej stavbe jedinou samostatnou funkčnou jednotkou, keďže spravidla sa v jednej nehnuteľnosti nachádza viacero bytov ako samostatných funkčných obytných jednotiek, alebo aspoň s jednou ďalšou funkčnou jednotkou, ktorá slúži inému účelu ako je obydlie (napr. v jednej nehnuteľnosti sú byty a kancelárie).

Určením na trvalé bývanie sa rozumie, že byt je za bežných okolností, keď v ňom fungujú všetky obvyklé technické zariadenia, užívaniaschopný po neobmedzenú dobu. V prípade, že konkrétna osoba užíva aspoň čiastočne zariadený byt, ale zdržiava sa v ňom málokedy, aj tak ide o byt. Ak bytu fakticky nefungujú niektoré zo základných technických zariadení (vykurovanie, elektrina), stále ide o byt, ku ktorému je možné, aby si dlžník uplatňoval NHO.

Spoločné priestory (spoločné časti a príslušenstvo) napr. kočikáreň, sušiareň, nie sú súčasťou obydlia, ku ktorému by si dlžník mohol uplatňovať NHO, nakoľko neslúžia na bývanie a sú vo všeobecnosti prístupné širokému okruhu osôb bývajúcich v nehnuteľnej stavbe spravidla v bytovom dome s týmito bytmi.

Pokiaľ byt neslúži na bývanie, ale na iné účely, nemôže ísť o obydlie, ku ktorému by bolo možné uplatniť NHO, a to aj v prípade, ak je uspôsobený na stravovanie (napr. má kuchyňu) alebo na občasné prespávanie. Ak však takýto byt obsahuje iné priestory slúžiace na

[4] BURDA, E. § 122 [Trestný čin a spôsoby jeho spáchania]. In: BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR, Juraj, ZÁHORA, Jozef a kol. Trestný zákon. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-324-0.
[5] § 43b ods. 5 stavebného zákona.
[6] § 43b ods. 6 stavebného zákona.
[7] R 1/1980, Rč 16/1993.

bývanie, ktoré spĺňajú podmienky uvedené vyššie a tieto priestory vzhľadom na ich charakter sú odčleniteľné od primárneho priestoru bytu.

1.3 INÉ PRIESTORY SLÚŽIACE NA BÝVANIE

Inými priestormi slúžiacimi na bývanie sú iné priestory (bez pozemkov), iné ako dom alebo byt, ktorých primárnym účelom alebo aspoň jedným z hlavných účelov je v konkrétnom prípade bývanie, a to bez ohľadu na to, či konkrétny priestor má status nebytového priestoru či iný obdobný status alebo je oficiálne určený na bývanie. Iné priestory obvykle nespĺňajú požiadavku samostatnej funkčnej obytnej jednotky (napr. jediná izba slúžiaca na bývanie pre jedného zamestnanca v sklade, pričom hygienické zariadenia sú mimo nej, určené spoločne pre všetkých zamestnancov skladu), ale môžu ňou aj byť (napr. obytný príves).

Ide najmä o nasledovné iné priestory slúžiace na bývanie:

a) izba alebo apartmán hotelového typu;

b) záhradná chatka za predpokladu, že poskytuje svojmu užívateľovi určité súkromie a možnosť odpočinku. O iný priestor v zmysle obydlia nepôjde v prípade samostatných kôlní, skleníkov, altánkov;

c) obytný príves alebo obytné auto, obytný stan;

d) samostatné miestnosti alebo súbor miestností v nehnuteľnostiach, ak nie sú domom alebo bytom;

e) rôzne chatrče alebo provizórne domky (napr. okraj slumov).

Inými priestormi slúžiacimi na bývanie, ktoré nemožno definovať ako obydlie, sú otvorené priestory slúžiace na prespávanie (napr. lúka v lese, táborisko), provizórne prístrešky (z kartónov), uzavreté priestory, ktoré sú svojim charakterom zjavne nevyhovujúce na účely bývania (napr. priestory kanalizácie, opustené miestnosti). V daných príkladoch, aj keď osoba javí záujem používať takýto priestor na bývanie, nemôže byť takýto priestor posudzovaný ako obydlie, vo vzťahu ku ktorému by si mohol dlžník uplatňovať NHO.

1.4 PRIĽAHLÝ POZEMOK

Zákonnú definíciu príslušenstva bytového domu a priľahlého pozemku môžeme nájsť v § 2 ods. 6 zákona č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov (ďalej len „**ZVBNP**“) , ktorý definuje príslušenstvo ako spoločnú časť bytového domu, ktorého nie je stavebnou súčasťou a určenú na spoločné užívanie a slúžiacu výlučne konkrétnemu bytovému domu a priľahlý pozemok ako oplotené záhrady a stavby, najmä oplotenia, prístrešky a oplotené nádvoria, ktoré sa nachádzajú na pozemku patriacom k bytovému domu.[8]

Priľahlým pozemkom nebudú ihriská, parkoviská, chodníky či iné verejné priestranstvá, ktoré sa síce nachádzajú pri bytovom dome, avšak svojou povahou, účelom a spôsobom užívania neslúžia výlučne obyvateľom bytového domu, ale každému. Negatívne by sme priľahlý pozemok mohli vymedziť tak, že za priľahlý pozemok nie je možné považovať pozemok, ktorý je verejne prístupný každému, nielen vlastníkom bytov, bytových a nebytových jednotiek nachádzajúcich sa v bytovom dome, ku ktorému je daný pozemok priľahlý.

[8] § 2 ods. 6 ZVBNP.

Z uvedeného vyplýva, že priľahlým pozemkom môže byť výlučne len pozemok, ktorý zároveň tvorí príslušenstvo bytového domu. Ak bytový dom nemá príslušenstvo v podobe, ako je definované vyššie, nemôže mať ani priľahlý pozemok. Rozsah a podoba príslušenstva k bytovému domu tak priamo korešponduje s priľahlým pozemkom.[9]

2 NEPOSTIHNUTEĽNÁ HODNOTA OBYDLIA, JEJ UPLATNENIE A POVAHA

Dlžník je oprávnený si uplatniť NHO pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu a to označením obydlia vo vzťahu, ku ktorému si túto NHO uplatňuje, ako aj „zaškrtnutím" vyhlásenia, že si uplatňuje NHO na obývateľnú vec (obydlie) uvedenú v tabuľke (zozname majetku). Zároveň vyhlasuje, či sa predmetné obydlie vo vzťahu, ku ktorému bola uplatnená NHO, nachádza v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov (ďalej len „**BSM**"). Momentom vyhlásenia konkurzu na majetok dlžníka sa NHO stáva majetkovým právom dlžníka, na ktoré má *ex lege* nárok. Na to, aby sa NHO stala majetkovým právom dlžníka, nestačí jej uplatnenie si v zozname majetku pri návrhu na vyhlásenie konkurzu, ale súd musí rozhodnúť, že na majetok dlžníka vyhlasuje konkurz. V opačnom prípade by NHO ako majetkové právo dlžníka nevzniklo. Vyhlásenie konkurzu na majetok dlžníka tak pre vznik NHO ako majetkového práva pôsobí ako podmienka *sine qua non*.

Keďže o návrhu dlžníka na vyhlásenie konkurzu rozhoduje súd, je dôvodné, aby si dlžník nepostihnuteľnú hodnotu obydlia ako svoje majetkové právo uplatnil vo vzťahu ku konkurznému súdu ešte pred rozhodnutím súdu o vyhlásení konkurzu na jeho majetok. Uvedenému svedčí aj skutočnosť, že dlžník v zastúpení Centrom právnej pomoci predkladá súdu návrh, ktorý okrem všeobecných náležitostí podľa § 127 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len „**CSP**") obsahuje aj jednotlivé samostatné prílohy, medzi inými aj zoznam aktuálneho majetku a zoznam majetku väčšej hodnoty, ktorý vlastnil v posledných troch rokoch pred podaním návrhu na konkurz,[10] ktorý zoznam majetku obsahuje aj predmetné uplatnenie si práva dlžníkom.

Vo vzťahu k návrhu na vyhlásenie konkurzu sa uplatňuje (časovo limitovaná) dispozičná zásada typická pre sporové konania, teda, že návrh na vyhlásenie konkurzu je možné vziať späť iba do momentu, kedy súd rozhodne o vyhlásení konkurzu na majetok dlžníka. Po vyhlásení konkurzu späťvzatie návrhu nie je možné. Uvedené však neplatí v prípade NHO. Túto si je dlžník síce povinný uplatniť pred podaním návrhu na vyhlásenie konkurzu v zozname majetku, avšak najmä za účelom preukázania svojho poctivého zámeru oddlžiť sa,[11] je oprávnený kedykoľvek v priebehu konkurzného konania sa tohto majetkového práva v podobe NHO vzdať.

Rovnako ako v prípade uplatnenia si NHO pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu vo vzťahu ku konkurznému súdu, je možné dôvodiť, že aj úkon vzdania sa práva na NHO by mal smerovať vo vzťahu ku konkurznému súdu. Účinky vzdania sa práva dlžníka na NHO

[9] CIRÁK, Ján. § 2 [Vymedzenie pojmov a definícií]. In: VALACHOVIČ, Marek, GRAUSOVÁ, Kristína, CIRÁK, Ján. Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-265-6.
[10] porov. § 167 ods. 2 ZKR.
[11] porov. § 166g ods. 1 ZKR.

nastúpia momentom doručenia podania na súd alebo vzdaním sa práva do zápisnice pri informatívnom výsluhu dlžníka,[12] keďže súd o tejto skutočnosti nevydáva žiadne rozhodnutie.

Z praktického hľadiska je možné odporučiť doručenie vzdania sa práva na NHO aj správcovi na vedomie alebo vykonať informatívny výsluch dlžníka za účasti správcu tak, aby sa tento s úkonom dlžníka vedel oboznámiť včas pred tým, ako vykoná akýkoľvek úkon smerujúci k speňaženiu majetku (obydlia) dlžníka v konkurze alebo jeho vylúčeniu zo súpisu, či zrušenia konkurzu pre nedostatok majetku dlžníka.

Nemožno vylúčiť, že si dlžník uplatní NHO až po vyhlásení konkurzu, keďže ani zákon takúto možnosť nevylučuje. Pre to, aby NHO ako majetkové právo vzniklo, je rozhodujúce jeho uplatnenie si dlžníkom a rozhodnutie súdu o vyhlásení konkurzu. Uplatnenie si NHO po vyhlásení konkurzu nie je zákonnou prekážkou pre jeho vznik. Uvedenému svedčí aj skutočnosť, že v prípade, ak by si dlžník NHO neuplatnil pred vyhlásením konkurzu v podanom návrhu (vyznačením v zozname majetku), zmaril by sa účel predmetného inštitútu ponechať dlžníkovi aspoň minimálne majetok pre účely zabezpečenia základných životných potrieb (bývanie) tak, aby mohol naplnený účel koncepcie osobného bankrotu formou konkurzu ako tzv. *fresh start*. Z praxe správcu sa stáva, že dlžníci si NHO v podanom návrhu neuplatnia, najčastejšie s odkazom na pochybenie Centra právnej pomoci, ktoré ich o uvedenom práve dlžníka nepoučilo a účel inštitútu NHO neobjasnilo, resp. dostatočne nevysvetlilo. Vzhľadom na uvedené príslušné konkurzné súdy, oznámením[13] v rámci výkonu dohľadu nad činnosťou správcu oznamujú správcovi, že zo strany dlžníka došlo k dodatočnému uplatneniu NHO. Opätovne takýto úkon je potrebné vykonať vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti vo vzťahu ku konkurznému súdu.

Ako sme už uviedli, NHO je podľa nášho názoru potrebné považovať za majetkové právo dlžníka, ktoré smrťou dlžníka prechádza na jeho dedičov.[14] V zmysle § 167w ZKR platí, že ak dlžník počas konkurzu podľa tejto časti zomrie, súd pokračuje v konaní a to s osobami, o ktorých sa možno dôvodne domnievať, že sú jeho dedičia.[15] Správca pritom koná vo veciach majetku podliehajúceho konkurzu v mene a na účet dedičov.[16]

Keďže NHO je možné uplatňovať iba vo vzťahu k obydliu, ktorým je v prevažnej väčšine prípadov nehnuteľnosť, obmedzíme sa pri ďalšom výklade v rámci speňažovania majetku dlžníka práve na speňaženie nehnuteľností, ktoré podliehajú konkurzu a ktoré dlžník označil v návrhu (zozname majetku) ako svoje obydlie. Zákonodarca v rámci príslušných ustanovení ZKR rozlišuje tri skupiny nehnuteľností, ktoré môžu tvoriť konkurznú podstatu a ktoré sú predmetom speňažovacieho procesu v rámci konkurzu:

a) **nehnuteľnosti väčšej hodnoty**, ktorou sa podľa § 48 vyhlášky MS SR č. 665/2005 Z. z. vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii

[12] porov. § 200 ods. 1 ZKR.

[13] Zákonodarca v ust. § 166j ods. 4 ZKR neupravuje explicitný dohľad konkurzného súdu nad činnosťou správcu, ako to je v prípade ust. § 41 ZKR, avšak pokiaľ je súd oprávnený požadovať od správcu vysvetlenia alebo správy o priebehu konania, ktoré je správca povinný súdu v určenej lehote poskytnúť, je rovnako oprávnený, najmä vzhľadom na častú absenciu príslušného orgánu (zástupcu veriteľov) v konkurze, ukladať správcovi pokyny a/alebo odporúčania ako v konaní pokračovať vo vzťahu k týkajúcemu sa majetku, pokiaľ nejde o otázku, ktorú je povinný správca zodpovedať a vyriešiť sám prípadne požiadať o pomoc odborníka.

[14] § 460 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

[15] § 104 ods. 1 ZKR.

[16] § 104 ods. 2 ZKR.

a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „**Vyhláška**“) rozumejú nehnuteľnosti alebo spoluvlastnícky podiel na nehnuteľností, ktorého súpisová hodnota presahuje 5.000,- eur;
b) **nehnuteľnosti, ktoré tvoria dlžníkovo obydlie** a ktoré správca môže speňažiť iba dražbou so subsidiárnym použitím zákona č. 522/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „**ZoDD**“) alebo predajom za využitia práva oprávnenej osoby vykúpiť majetok z konkurznej podstaty;[17]
c) **nehnuteľnosti menšej hodnoty**, ktorými sa podľa § 48b Vyhlášky rozumejú nehnuteľnosti, ktoré je možné speňažiť ako hnuteľnú vec a ktorých súpisová hodnota nepresahuje sumu 5.000,- eur.[18]

Je zrejmé, že rozhodujúcou skutočnosťou pre zaradenie nehnuteľnosti do konkrétnej kategórie správcom je jej súpisová hodnota, ako aj skutočnosť, či dlžník túto konkrétnu nehnuteľnosť označil ako svoje obydlie. Určenie hodnoty nehnuteľnosti (obydlia) je ponechané na vlastný odhad správcu. V zásade platí, že správca nemôže v konkurze (osobnom bankrote) speňažiť nehnuteľnosti väčšej hodnoty alebo nehnuteľnosti, ktoré tvoria dlžníkovo obydlie bez toho, aby ich ohodnotenie bolo vykonané znaleckým posudkom. V prípade, že z vyhotoveného znaleckého posudku vyplýva iná hodnota nehnuteľností, než akú určil správca vlastným odhadom, tak je správca povinný súpisovú hodnotu tohto majetku aktualizovať a túto zmenu v súpise zverejniť v Obchodnom vestníku za primeraného použitia ust. § 76 ods. 3 ZKR.

3 SPEŇAŽENIE OBYDLIA DLŽNÍKA JEHO VYKÚPENÍM OPRÁVNENOU OSOBOU A NEPOSTIHNUTEĽNÁ HODNOTA OBYDLIA

Speňažovanie obydlia dlžníka je možné realizovať iba dražbou za primeraného použitia osobitného predpisu ZoDD.[19] Z uvedeného pravidla platí výnimka, a to v podobe práva vykúpiť majetok z konkurznej podstaty oprávnenou osobou, ktorej právo je osobitnou formou speňaženia majetku *sui generis*. Táto forma speňaženia s ohľadom na dosiahnutý výťažok speňažením je priamo ovplyvnená NHO. Z uvedeného dôvodu sa pre účely tohto príspevku inými formami speňažovacieho procesu nebudeme ďalej zaoberať.[20]

Uvedené právo prináleží výlučne zákonodarcom taxatívne vymedzeným osobám podľa § 167r ods. 4 ZKR, tzv. oprávnenej osobe.[21] Právo vykúpiť majetok je možné realizovať v dvoch podobách:
a) právo vykúpiť majetok za cenu stanovenú znaleckým posudkom v súlade s ust. § 167r ods. 1 ZKR;
alternatívne

[17] Oprávnenou osobou sa na účely ZKR rozumie príbuzný dlžníka v priamom rade, jeho súrodenec alebo manžel alebo obec, v ktorej katastrálnom území sa nehnuteľnosť nachádza (§ 167r ods. 4 ZKR).
[18] Za nehnuteľnosť menšej hodnoty sa však nepovažuje nehnuteľnosť alebo spoluvlastnícky podiel na nehnuteľnosti, vo vzťahu ku ktorému bola uplatnená nepostihnuteľná hodnota obydlia dlžníka.
[19] § 167o ods. 1 ZKR.
[20] Pre bližšie informácie k jednotlivým spôsobom speňaženia pozri: BALLA, F. *Speňažovanie nehnuteľností v oddlžovacom konkurze.* In: Košice dni súkromného práva III. Recenzovaný zborník vedeckých prác. UPJŠ v Košiciach. Právnická fakulta. Katedra občianskeho práva. Košice 2021. s. 129 – 139.
[21] pozri. pozn. č. 17 pod čiarou.

b) právo vykúpiť majetok za cenu, ktorá bola dosiahnutá v dražbe, v ponukovom konaní alebo za cenu ponúknutú veriteľom podľa § 167r ods. 2 ZKR.

V obidvoch prípadoch však platí, že na uplatnenie práva oprávnenej osoby vykúpiť majetok je nevyhnutným predpokladom **súhlas dlžníka**. Súhlas dlžníka nemá zákonom predpísanú formu, avšak pre prípad spornosti udelenia tohto súhlasu je možné odporúčať jeho udelenie v písomnej forme. Obsahovými náležitosťami súhlasu dlžníka sú najmä označenie oprávnenej osoby, skutočnosti, ktoré nasvedčujú jej postaveniu ako oprávnenej osoby, označenie majetku dlžníka, ku ktorému sa udelený súhlas dlžníka vzťahuje a podpis dlžníka.

Význam súhlasu dlžníka sa prejaví najmä pri odplatnom prevode obydlia dlžníka oprávnenej osobe, kedy sa podľa § 167r ods. 3 ZKR priamo zo zákona započíta NHO na úhradu kúpnej ceny, a to momentom uzavretia kúpnej zmluvy. Vzhľadom na realizovaný zápočet priamo zo zákona na úhradu kúpnej ceny zaniká dlžníkov nárok na NHO a dlžník nie je oprávnený domáhať sa jej vydania zriadením osobitného účtu dlžníka správcom (porov. ust. § 167o ods. 3 ZKR).

Vo vzťahu k právu vykúpiť majetok za cenu stanovenú znaleckým posudkom je potrebné uviesť, že obligatórne ide o prevod majetku za 100 % ceny určenej znaleckým posudkom. Platí, že správca by aj v tomto prípade mal postupovať s odbornou starostlivosťou a primerane aplikovať subsidiárne ust. § 12 ods. 1 ZoDD, podľa ktorého znalecký posudok nemôže byť starší ako šesť mesiacov.[22]

V prípade, ak sú v konkurznom konaní predložené viaceré znalecké posudky, ktorými je určená rôzna výška hodnoty obydlia dlžníka, ktoré je predmetom speňaženia, platí, že správca by mal postupovať s odbornou starostlivosťou tak, aby v konaní zabezpečil čo najvyšší výťažok pre veriteľov v čo najkratšom čase a zároveň rešpektoval zásadu hospodárnosti konania, kedy vyhotovenie tzv. kontrolného znaleckého posudku by trvalo určitý čas a predstavovalo ďalší náklad konkurzu,[23] o ktorý by sa pomerne ponížilo uspokojenie veriteľov. Z uvedeného dôvodu by mal správca podľa nášho názoru vychádzať zo znaleckého posudku určujúceho najvyššiu hodnotu predmetu speňaženia (obydlia).

Vykúpenie majetku za cenu stanovenú znaleckým posudkom vzhľadom na jeho systematické zaradenie v ust. § 167r ods. 1 ZKR by malo mať aplikačnú prednosť pred právom vykúpiť majetok za cenu, ktorá bola dosiahnutá v dražbe, v ponukovom konaní alebo za cenu ponúknutú veriteľom podľa § 167r ods. 2 ZKR. Oprávnená osoba v prípade uplatnenia práva vykúpiť majetok dlžníka za cenu stanovenú znaleckým posudkom by tak v prípade speňažovacieho procesu (dražbou, ponukovým konaním) mala byť uprednostnená, avšak iba do času skončenia tohto procesu, t. j. do času udelenia príklepu dražobníka resp. skončenia ponukového konania. Nasvedčuje tomu zákonná dikcia ustanovenia, kedy zákonodarca koncipuje uvedené právo oprávnenej osoby ako uplatniteľné „kedykoľvek“ a vo vzťahu ku „ktorejkoľvek“ časti majetku dlžníka.[24] Uprednostnenie oprávnenej osoby spočíva v povinnosti správcu upustiť od ďalších krokov smerujúcich k speňaženiu majetku dlžníka v dražbe alebo

[22] VALOVÁ, Katarína a kol. § 12 [Ohodnotenie predmetu dražby]. In: VALOVÁ, Katarína a kol. Zákon o dobrovoľných dražbách. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 136.
[23] porov. § 167t ZKR.
[24] porov. § 167r ods. 1 prvá veta ZKR *„Oprávnená osoba podľa odseku 4 so súhlasom dlžníka má právo kedykoľvek a ktorúkoľvek časť majetku vykúpiť z konkurznej podstaty za cenu stanovenú znaleckým posudkom.“*

v ponukovom konaní. Takáto koncepcia kedykoľvek uplatniteľného práva oprávnenej osoby podľa nášho názoru otvára priestor pre špekulácie dlžníkov a s nimi spriaznených oprávnených osôb, takýmto spôsobom mariť už ohlásené spôsoby speňaženia napr. v prípade dražby. Vzhľadom na povinnosť správcu postupovať s odbornou starostlivosťou a predchádzať vzniku nedôvodných nákladov konkurzu je možné odporúčať v záujme predchádzaniu zmarenia ohláseného speňažovacieho procesu (dražby) realizovať pred takýmto speňažovacím procesom osobitné stretnutie s dlžníkom, na ktorom dlžník vyhlási, či má vedomosť o oprávnenej osobe podľa § 167ods. 4 ZKR, ktorá má záujem uplatniť právo vykúpiť majetok z konkurznej podstaty za cenu stanovenú znaleckým posudkom a či pred plánovaným speňažovacím procesom dlžník udelil niektorej z oprávnených osôb súhlas dlžníka s vykúpením majetku z konkurznej podstaty. Nepravdivé vyhlásenie dlžníka by mohlo odôvodňovať nepoctivosť zámeru dlžníka oddlžiť sa.[25]

Postup podľa ust. § 167r ods. 2 ZKR, t. j. vykúpenie majetku za cenu dosiahnutú v dražbe, v ponukovom konaní alebo za cenu ponúknutú veriteľom je možné aplikovať v prípade realizovaného speňažovacieho procesu uvedeným spôsobom, kedy bol udelený príklep dražobníka alebo vybratý víťazný záujemca ponukového konania. Zákonodarca v danom prípade upravuje zákonnú lehotu 10 dní, v ktorej je oprávnená osoba povinná uhradiť kúpnu cenu vo výške, ktorá bola dosiahnutá v dražbe, v ponukovom konaní alebo ponúknutá veriteľom. Máme za to, že uvedená lehota je hmotnoprávnou lehotou vzhľadom na ust. § 203a ods. 3 ZKR, ktoré upravuje povahu lehôt, ktoré sú určené pre správcu, účastníkov konania, ale aj pre tretie osoby, ak im je uložená povinnosť. Lehota je zachovaná v prípade, ak je podanie doručené najneskôr posledný deň lehoty tomu, komu je podanie určené; to neplatí, ak ide o lehotu na podanie odvolania.[26] Zákonodarca tak explicitne určuje, že jedine lehota na podanie odvolania je lehotou procesnou a ostatné lehoty sú lehotami hmotnoprávnymi, ktoré sú zachované len v prípade, ak je podanie najneskôr posledný deň lehoty doručené tomu, komu je určené.[27] Uvedené je podľa nášho názoru možné aplikovať aj na zákonodarcom určenú 10 dňovú lehotu na úhradu kúpnej ceny oprávnenou osobou.

4 INDIVIDUÁLNE URČENIE VÝŠKY NEPOSTIHNUTEĽNEJ HODNOTY OBYDLIA A DISPOZÍCIA S ŇOU

V zmysle § 166d ods. 4 ZKR platí, že výšku nepostihnuteľnej hodnoty obydlia dlžníka ustanoví vláda Slovenskej republiky nariadením. Konkrétne ide o ust. § 1 nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 45/2017 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Nariadenie**“), podľa ktorého je výška NHO určená v sume 10.000,- eur.[28]

Táto suma ako vládou určená NHO sa však znižuje v prípade podielového spoluvlastníctva nehnuteľností dlžníkom. NHO je určená veľkosťou spoluvlastníckeho podielu

[25] § 166g ods. 2 ZKR.
[26] § 203a ods. 3 ZKR.
[27] ĎURICA, Milan. § 166d [Nepostihnuteľná hodnota obydlia dlžníka]. In: ĎURICA, Milan. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1412 – 1413.
[28] § 1 Nariadenia.

dlžníka k obydliu. V prípade, ak dlžník vlastní iba spoluvlastnícky podiel k obydliu, vo vzťahu ku ktorému si uplatňuje NHO, hodnota NHO sa rovná veľkosti spoluvlastníckeho podielu, nie však jeho znaleckej, resp. trhovej hodnote. Ak dlžník vlastní spoluvlastnícky podiel k obydliu vo veľkosti 1/3, hodnota NHO, ktorá mu prináleží v prípade jej uplatnenia, predstavuje sumu 3.333,33 eur. Platí, že v prípade bezpodielového spoluvlastníctva manželov (ďalej len „**BSM**"), má každý z bezpodielových spoluvlastníkov právo na NHO, čo v súhrne (10.000,- eur dlžník a 10.000,- eur manžel dlžníka) predstavuje 20.000,- eur.[29]

Nárok manžela dlžníka na NHO upravený v ust. § 166d ods. 2 ZKR je potrebné vykladať v kontexte uplatneného nároku na NHO dlžníkom.

V zmysle § 167i ods. 1 ZKR momentom vyhlásenia konkurzu zaniká BSM dlžníka. Keďže dlžník si je primárne oprávnený uplatniť nárok na NHO pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu (v zozname majetku), je možné usudzovať, že uvedené uplatnenie majetkového práva dlžníkom je postačujúce pre vznik nároku na vydanie NHO aj manželovi dlžníka, a to priamo *ex lege* bez potreby jeho osobitného uplatnenia manželom dlžníka. Vzniku nároku manžela dlžníka na NHO priamo zo zákona svedčí najmä skutočnosť, že uplatnenie tohto majetkového práva *sui generis* nie je bežnou vecou týkajúcou sa spoločných vecí manželov, ktoré môže vybavovať každý manžel, tak ako to predpokladá ust. § 145 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len „OZ"). Z uvedeného vyplýva, že ak by toto majetkové právo manžela dlžníka nevznikalo priamo zo zákona za splnenia podmienok jeho uplatnenia dlžníkom a vyhlásenia konkurzu na jeho majetok, manžel dlžníka by k jeho uplatneniu musel dať dlžníkovi osobitný súhlas a sám by si tento nárok musel v konkurze dlžníka osobitným podaním uplatňovať. Ust. § 166d ods. 2 ZKR však nepredpokladá osobitnú iniciatívu manžela dlžníka k uplatneniu predmetného nároku. Platí, že ak správca speňaží v konkurze dlžníka obydlie dlžníka, ktoré patrilo do BSM dlžníka, iným spôsobom ako jeho predajom oprávnenej osobe spôsobom uvedeným v predchádzajúcej kapitole tohto príspevku, je správca povinný vydať NHO dlžníkovi ako aj manželovi dlžníka, a to tak, že na tento účel v ich mene a na ich účet zriadi osobitný účet dlžníka a osobitný účet manžela dlžníka,[30] pričom na každý z nich poukáže sumu rovnajúcu sa NHO.[31]

Vo vzťahu k osobitnému účtu dlžníka, nie však k osobitnému účtu manžela dlžníka, zákon upravuje osobitné obmedzenia:

a) vklad a prevod finančných prostriedkov na osobitný účet dlžníka je oprávnený vykonať len správca (§ 166o ods. 3 ZKR);

b) finančné prostriedky na osobitnom účte dlžníka nepodliehajú konkurzu, exekúcii ani obdobnému vykonávaciemu konaniu počas troch rokov od jeho zriadenia (§ 166o ods. 4 ZKR);[32]

---

[29] § 166d ods. 2 ZKR.

[30] K zriadeniu osobitného účtu manžela dlžníka splnomocňuje priamo ust. § 167o ods. 6 ZKR, na základe ktorého je správca povinný zriadiť takýto účet, aj keď na majetok manžela dlžníka nie je vyhlásený konkurz a nedochádza k vzniku oprávnení správcu podľa § 167b ods. 1 ZKR.

[31] pozri § 167o ods. 3 a 6 ZKR.

[32] Uvedené ust. sa uplatní ako *lex specialis* k ust. § 115 ods. 1 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „**EP**"), ktoré upravuje veci, ktoré sú vylúčené z exekúcie. SMYČKOVÁ, Romana. § 115 [Veci vylúčené z exekúcie]. In: ŠTEVČEK, Marek, KOTRECOVÁ, Alexandra, TOMAŠOVIČ, Marek, MOLNÁR, Peter. Exekučný poriadok. 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 562.

c) dlžník nie je oprávnený počas troch rokov od zriadenia osobitného účtu dlžníka disponovať s osobitným účtom dlžníka. Dlžník však disponuje právom požiadať banku alebo pobočku zahraničnej banky o výber finančných prostriedkov v hotovosti z takéhoto účtu mesačne, a to najviac do sumy 250,- eur (§ 166o ods. 5 ZKR v spojení s § 2 Nariadenia);

ZÁVER

Nepostihnuteľná hodnota obydlia ako nový inštitút zavedený Novelou do insolvenčného práva slúži pre dlžníka, ktorý sa rozhodne riešiť svoju nepriaznivú životnú situáciu prostredníctvom oddlženia konkurzom podľa štvrtej časti ZKR – osobným bankrotom ako tzv. štartovací balíček, ktorý má *ex post* po skončení konkurzu slúžiť k zabezpečeniu aspoň jeho základných životných potrieb, keďže sa v prospech veriteľov a v záujme uspokojenia ich nárokov vzdal aj svojho obydlia.

Z obsahu príspevku vyplýva, že pojem obydlie je pomerne široký a dlžníkovi ako obydlie môže slúžiť prakticky každá nehnuteľná či hnuteľná vec, ktorá spĺňa osobitné definičné prvky rodinného domu, bytu, alebo svojou povahou slúži ako samostatná funkčná obytná jednotka poskytujúca dlžníkovi strechu nad hlavou a súkromie v podobe tzv. iného priestoru slúžiaceho na bývanie.

NHO okrem toho, že slúži ako tzv. štartovací balíček dlžníka, predstavuje zároveň aj jeho majetkové právo, ktoré môže byť predmetom dedenia a ktorého sa je možné aj vzdať. Pre jeho vznik je však nevyhnutná existencia obydlia, ku ktorému si môže dlžník NHO uplatniť, jeho uplatnenie v konkurze ako aj samotné vyhlásenie konkurzu na majetok dlžníka.

V dôsledku uplatnenia si NHO dlžníkom v konkurze je správca povinný na túto skutočnosť prihliadať a v prípade speňažovania obydlia dlžníka jeho predajom oprávnenej osobe formou uplatnenia práva vykúpiť majetok za cenu stanovenú znaleckým posudkom, či formou práva vykúpiť majetok za cenu, ktorá bola dosiahnutá v dražbe, v ponukovom konaní alebo za cenu ponúknutú veriteľom je správca so súhlasom dlžníka povinný započítať NHO na úhradu kúpnej ceny. V opačnom prípade, t. j. speňažením obydlia dlžníka iným spôsobom ako jeho predajom oprávnenej osobe, je správca povinný poukázať Nariadením určenú výšku NHO na správcom osobitne zriadený účet dlžníka.

Obmedzenia spojené s osobitným účtom dlžníka zriadeným správcom na jednej strane poskytujú dlžníkovi akúsi ochranu nielen pred veriteľmi (vylúčením z exekúcie po dobu 3 rokov), ale aj pred samotným dlžníkom tak, aby nedošlo k ich jednorazovému neuváženému použitiu dlžníkom, ktorý by následne stratil celý majetok a starostlivosť o takéhoto dlžníka by následne musel sanovať štát. Mesačný príspevok vo výške 250,- eur by mal byť dostačujúci, ak dlžník má naozaj poctivý zámer oddlžiť sa po vyhlásení konkurzu na jeho majetok a povolení oddlženia, ktoré mu je poskytnuté ihneď, vyvíja iniciatívu sa zaradiť naspäť do riadneho života tým, že si nájde stabilné zamestnanie, ako aj riadne plní a uhrádza svoje záväzky.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knižné publikácie

BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR, Juraj, ZÁHORA, Jozef a kol. Trestný zákon. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-324-0

ĎURICA, M. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 4. vydanie.* Praha: C.H. Beck, 2021.

ŠTEVČEK, Marek, KOTRECOVÁ, Alexandra, TOMAŠOVIČ, Marek, MOLNÁR, Peter. Exekučný poriadok. 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2018

VALACHOVIČ, Marek, GRAUSOVÁ, Kristína, CIRÁK, Ján. Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-265-6.

VALOVÁ, Katarína a kol. Zákon o dobrovoľných dražbách. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018

Periodiká

BALLA, F. Speňažovanie nehnuteľností v oddlžovacom konkurze. In: *Košice dni súkromného práva III. Recenzovaný zborník vedeckých prác*. UPJŠ v Košiciach. Právnická fakulta. Katedra občianskeho práva. Košice 2021. s. 129 – 139.

Právne predpisy

zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku

zákon č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov

zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

zákon č. 522/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov

zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 377/2016 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

vyhláška MS SR č. 665/2005 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Judikatúra

NR 7 Tz 66/1995

R 1/1980

R 36/1980

Rč 16/1993

URČENIE OBSAHU VLASTNÍCKEHO PRÁVA AKO OBMEDZENIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA?

DETERMINATION OF THE CONTENT OF THE OWNERSHIP RIGHT AS A RESTRICTION OF OWNERSHIP?

Mgr. Marek Kováč
doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
Email: marek.kovac@akmk.sk

„Skutočný postoj k vlastníctvu na Slovensku je znervózňujúci. Zakorenený pohľad na vlastníctvo v podvedomí väčšiny spoločnosti sa zneužíva na prospech obohacovania jednotlivcov, ktorí sú niekedy monopolnými podnikateľmi, inokedy majú na trhu dominantné postavenie. Inak povedané, drobní vlastníci sú zdrojom obohacovania veľkých vlastníkov, stredné vrstvy sa likvidujú kvôli tomu, aby naozaj bohatí boli ešte bohatší. Ruka v ruke s pohŕdaním malými vlastníkmi tak ide deformovanie hospodárskej súťaže aj materiálneho právneho štátu. Učebnicový príklad nešetrných mocenských zásahov do práva na pokojné užívanie majetku“ [1]

Abstrakt: Autor v tomto článku predstavuje súčasný stav ním skúmaného obmedzovania vlastníckeho práva vo verejnom záujme vo vzťahu k tzv. zákonným vecným bremenám, pričom sa snaží o teoreticko - právne vymedzenie rozdielu medzi obmedzením vlastníckeho práva a určením obsahu vlastníckeho práva.

Kľúčové slová: obmedzenie vlastníckeho práva, vyvlastnenie, obsah vlastníckeho práva

Abstract: In this article, the author presents the current state the researched restriction of ownership rights in the public interest in relation to the so-called legal easements, seeking to define the theoretical and legal distinction between the restriction of the right of ownership and the determination of the content of the right of ownership.

Keywords: restriction of ownership rights, expropriation, content of the right of ownership

[1] DRGONEC, J.: Ústavná a zákonná ochrana vlastníctva pred nútenými obmedzeniami; Justičná revue, 68,2016, č.5, s. 525-549

ÚVOD

Obmedzovanie vlastníckeho práva v širšom význame je komplexný problém, v ktorom sa prelína ústavné, medzinárodné, súkromné a správne právo, ktoré však zatiaľ stojí na pokraji pozornosti slovenskej právnej vedy. Podnetom pre spracovanie tejto témy bol právny názor JUDr. Mareka Masláka PhD., publikovaný v časopise Súkromné práva č. 2/2021 ako Glosa II. k uzneseniu Najvyššieho súdu SR sp.zn. 8Cdo/17/2019 zo dňa 30.11.2022 (Jednorazová náhrada za zákonné vecné bremeno podľa zákona č. 66/2009 Z. z.),[2] ktorý zákonné vecné bremeno zriadené zákonom č. 66/2009 Z. z. stotožnil s určením obsahu vlastníckeho práva v súlade s čl. 20 ods. 1 Ústavy SR a nie s obmedzením vlastníckeho práva podľa čl. 20 ods. 4 Ústavy SR.

1

Vyššie uvedený právny názor je v rámci slovenského právneho prostredia ojedinelý, no napriek tomu ho považujeme za podnetný a hodný ďalšieho skúmania. Tento úsudok ešte viac podporujú právne stanoviská odborných autorít z Českej republiky, ktoré dospeli k podobným záverom[3] ako aj rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp.zn. 22Cdo/1624/2002.[4] Nemáme vedomosť o tom, že by sa v rámci právneho prostredia Slovenskej republiky doteraz niekto pokúšal o teoreticko – právne vymedzenie rozdielu medzi určením obsahu vlastníckeho práva a obmedzením vlastníckeho práva.

2

Význam určenia rozdielu medzi určením obsahu vlastníckeho práva a jeho obmedzením nie je len teoretickou otázkou, ale má aj ďalekosiahle dôsledky pre ochranu vlastníckeho práva. Určenie obsahu vlastníckeho práva má totiž v rovine ústavnoprávnej ochrany svoj základ v čl. 20 ods. 1 Ústavy SR, ktorý uvádza, že vlastnícke právo všetkých má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Z uvedeného vyplýva, že je vecou zákonodarcu, akým spôsobom určí rozsah vlastníckeho práva v zákone. Naproti tomu obmedzenie vlastníckeho práva je upravené v čl. 20 ods. 4 Ústavy SR, ktorý uvádza, že vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva je možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, a to na základe zákona a za primeranú náhradu. Na prvý pohľad je zrejmé, že ústava má iné požiadavky na zákonné určenie obsahu vlastníckeho práva a iné na jeho nútené obmedzenie. Pri riešení tejto otázky dochádza k stretu ochrany vlastníckeho práva ako základu autonómie jedinca, so sociálnou úlohou vlastníctva ako takého. Vyriešenie rozdielu je dôležité taktiež z dôvodu potreby naplnenia princípu právnej istoty a princípu materiálneho právneho štátu. Právno – teoretické subsumovanie obmedzenia vlastníckeho práva pod určenie jeho obsahu, môže mať za následok obchádzanie Ústavy SR, Listiny základných ľudských práv a slobôd, ako aj Európskeho dohovoru o ľudských právach.

[2] Maslák, M. Glosa II, Súkromné právo. 2021, roč. VII, č. 2 str. 77 ISSN 1339-8652.
[3] Handrlica, J. Verejnoprávne obmedzenie vlastníckeho práva a tzv. zákonné (legálne) vecné bremená. In Justičná revue, 58, 2006, č.12, s. 1837-1851, Baudyš P. Věcné bremeno a veřejnoprávní omezení. Právní rozhledy, 12, 2004, s. 467.
[4] Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp.zn. 22Cdo/1624/2002.

Článok 20 ods. 4 Ústavy SR totiž predstavuje hranicu pre zákonodarcu, ktorá určuje podmienky, za ktorých môže dôjsť k nútenému obmedzeniu vlastníckeho práva.

Pojem vyvlastnenie je v slovenskej právnej teórií podľa nášho názoru chápaný zúžene. Drgonec uvádza, že vyvlastnenie je odňatím majetku vlastníkovi proti jeho vôli bez časového obmedzenia, teda navždy, pričom vyvlastnením je taký zásah do vlastníctva, ktorý má za následok stratu predmetu vlastníctva a zároveň aj obsahu vlastníctva, vyvlastnený vlastník stráca všetky štyri komponenty obsahu vlastníctva – stráca uti, frui, habere aj disponere. [5] K rovnakému záveru dospel aj Ústavný súd SR v náleze sp.zn. PL ÚS 8/97.[6]

Takýto pohľad na inštitút vyvlastnenia však nezodpovedá jeho historickému a komparatívnemu chápaniu a ani súčasnej zákonnej úprave inštitútu vyvlastnenia.

V období Československej republiky zahŕňalo vyvlastnenie nielen úplné odňatie vlastníckeho práva, ale aj zriadenie služobnosti (tento inštitút možno považovať za predchodcu súčasných vecných bremien). Rovnako vnímala inštitút vyvlastnenia aj právna teória, ktorá za vyvlastnenie považovala aj zriadenie vecného práva k veci ako aj obmedzenie vecného alebo obligačného práva.[7] [8] Aj súčasná právna teória v Českej republike definuje obvykle vyvlastnenie ako zásah do majetkových práv, obzvlášť práva vlastníckeho v prospech verejnoprospešného diela, ktorým sa právo ruší alebo obmedzuje a súčasne pre iného sa práva zakladajú, a to spravidla za náhradu.[9] Obdobne je chápaný pojem vyvlastnenia aj v medzinárodnom práve, kde sa používa pojem „indirect expropriation“[10]

Zákon č. 282/2015 Z. z. o vyvlastňovaní pozemkov a stavieb a o nútenom obmedzení vlastníckeho práva k nim a o zmene a doplnení niektorých zákonov považuje za predmet svojej úpravy nielen úplné odňatie vlastníckeho práva, ale okrem iného, aj zriadenie práva zodpovedajúce vecnému bremenu k pozemku.[11] Zároveň uvádza, že v rozhodnutí o vyvlastnení vyvlastňovací orgán, okrem iného, rozhodne o vzniku práva zodpovedajúceho vecnému bremenu k pozemku.[12]

Vyššie uvedené skutočnosti majú zásadný význam pre správne chápanie čl. 20 ods. 4 Ústavy SR. Sme toho názoru, že napriek tomu, že ústava sa nevykladá v zmysle zákonov, nemôže jej výklad zostať úplne izolovaný. Máme za to, že ak sa v čl. 20 ods. 4 Ústavy SR používa pojem vyvlastnenie, tento pojem zahŕňa aj obmedzenie vlastníckeho práva zriadením

---

[5] Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2., prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 517-562

[6] „*Pri vyvlastnení dôjde k zmene osoby vlastníka. Pri obmedzení vlastníctva nedôjde k zmene osoby vlastníka. Dôjde len k zásahu do rozsahu oprávnení vyplývajúcich z obsahu ústavou zaručeného práva vlastniť majetok.*“ (Nález Ústavného súdu SR sp.zn. PL. ÚS 8/97)

[7] „Vyvlastnění nebo také expropriace představuje jeden z případů, kdy je stát oprávněn ve veřejném zájmu zasáhnout do vlastnických práv Jedná se o meziodvětvový institut zasahující do práva veřejného (správní i ústavní) i soukromého a představuje současně originární omezení vlastnického práva, kterého lze dosáhnout například zřízením věcného práva k věci.“ HORÁK, Ondřej. \textit{Lichtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století} [online]. Brno, 2007 Dostupné z: https://theses.cz/id/foemn9/. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

[8] „Může se jednat o odnětí nebo omezení jak věcného, tak obligačního práva“ KUČERA, Bohumil. Problém vyvlastnění v právu mezinárodním. Právník, 1929, roč. 68

[9] WAGNEROVÁ, E. a kol. 2012. Listina základních práv a svobod, Komentář. [online]. Praha: Nakladatelství Wolters Kluwer, 2012. 932

[10] https://unctad.org/system/files/official-document/unctaddiaeia2011d7_en.pdf

[11] § 1 Zákona č. 282/2015 Z.z.

[12] § 13 ods. 2 písm. b) bod 3 Zákona č. 282/2015 Z.z.

vecného bremena, pričom pojem nútené obmedzenie vlastníckeho práva zahŕňa iné formy obmedzenia ako je vyvlastnenie, ktorými sú napríklad ochranné pásma, zákaz ťažby, „Lex Žitný ostrov“, územné plány a podobne.

Tento náš názor ešte viac zdôrazňuje absenciu procesnej ochrany vyžadovanej pre obmedzenie vlastníckeho práva v zmysle čl. 20 Ústavy SR. Tu treba upriamiť pozornosť na rozdiel medzi vyvlastnením zo zákona a vyvlastnením na základe zákona tak, ako sa to uvádza čl. 20 ods. 4 Ústavy SR. Vyvlastnenie na základe zákona sa totiž deje úvahou štátneho orgánu, ktorý porovnáva podmienky dané zákonom s podmienkami, za ktorých sa vlastníkovi má odňať majetok. To znamená, že vyvlastnenie podľa zákona sa vždy spája iba s možnosťou a nie nevyhnutnosťou, že vlastník na základe rozhodnutia orgánu aplikácie práva svoj majetok stratí.[13] Vyvlastnenie zo zákona je totiž znárodnením.[14]

Z doteraz uvedeného vyplýva, že ak súčasná právna úprava tzv. zákonných vecných bremien zriaďuje tieto bremená zo zákona, obchádza tým procesno – právne, ale aj hmotno-právne podmienky obmedzenia vlastníckeho práva zakotvené v čl. 20 Ústavy SR, ako aj zákon č. 282/2015 Z. z. o vyvlastňovaní pozemkov a stavieb a o nútenom obmedzení vlastníckeho práva k nim a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Takáto zákonná úprava je podľa nášho názoru pozostatkom obdobia socializmu, kde obmedzovanie vlastníckeho práva tzv. zákonnými vecnými bremenami bolo štandardne používané. K obchádzaniu tejto ústavnej ochrany podľa nášho názoru dochádza aj pri iných formách obmedzenia vlastníckeho práva ako je vyvlastnenie, napríklad ochranné pásma, zákaz ťažby, zákaz zisku poisťovní (zrušené ústavným súdom). K rovnakému názoru dospel aj Ústavný súd SR, podľa ktorého ústava neumožňuje, aby k vyvlastneniu alebo nútenému obmedzeniu vlastníckeho práva došlo priamo zákonom.[15] Obmedziť vlastnícke právo zo zákona možno len v zmysle čl. 20 ods. 2 Ústavy SR, avšak len za podmienok, ktoré sú v tomto ustanovení určené. Toto ustanovenie sa však týka vlastníctva ako celku, to znamená vyvlastnenia v užšom význame. Taktiež musí ísť o majetok, ktorý je nevyhnutný a) na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, b) rozvoja hospodárstva, c) verejného záujmu. Treba však upozorniť na skutočnosť, že aj pri aplikácii čl. 20 ods. 2 Ústavy SR v prípade zásahu do existujúceho vlastníckeho práva, je potrebné aplikovať podmienky stanovené v čl. 20 ods. 4 Ústavy SR, t. j. že sa tak uskutoční a) v nevyhnutnej miere a za primeranú náhradu.[16]

Z doteraz uvedeného možno určiť, že Ústava SR neumožňuje obmedziť existujúce vlastnícke právo bez toho, aby sa tak udialo za podmienok stanovených v čl. 20 ods. 4 ústavy SR. Súčasťou tejto ochrany je aj procesnoprávna ochrana, t. j. existencia konania, v ktorom je splnenie ústavných a zákonných podmienok pre obmedzenie vlastníckeho práva posudzované. To znamená, že k obmedzeniu vlastníckeho práva môže dôjsť len na základe rozhodnutia príslušného štátneho orgánu. Jedinú výnimku, kedy sa tak môže stať zo zákona, predstavuje čl. 20 ods. 2 Ústavy SR.

[13] Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2., prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 517-562

[14] Tamtiež

[15] Nález pléna Ústavného súdu sp.zn. PL ÚS 38/95

[16] Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2., prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 517-562

Súčasná zákonná úprava tzv. zákonných vecných bremien však vyššie uvedené názory, ako aj rozhodnutia, prehliada a možno povedať, že až ignoruje.

3

Podľa nášho názoru sú úvahy, ktoré zamieňajú obmedzenia vlastníckeho práva zákonnými vecnými bremenami za určenie obsahu vlastníckeho práva, len ďalším prehlbovaním nepochopenia ochrany vlastníctva garantovanej Ústavou SR ako aj medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná a zároveň ide o snahu o obchádzanie podmienok obmedzenia vlastníckeho práva daných v čl. 20 ods. 4 Ústavy SR.
Tieto názory stoja na piatich hlavných argumentoch, a to a) osoba oprávnená z vecného bremena nie je určená individuálne, b) nejde o inštitút súkromného, ale verejného práva, c) ide o obdobné obmedzenie ako je dané v čl. 127 ods. 1 a 3 Občianskeho zákonníka, d) pojem vecné bremeno použitý zákonom treba vykladať v zmysle obsahu, a nie podľa jeho formálneho označenia, e) vlastníci povinní z vecného bremena sú v rovnakom postavení, nakoľko ich obsah vlastníckeho práva, ktorý je obmedzený vecným bremenom, je totožný v súlade s čl. 20 ods. 1 Ústavy SR.

K argumentu a)

Pre existenciu vecného bremena zriadeného vo verejnom záujme sa nevyžaduje, aby išlo o osobu individuálne určenú tak, ako to je v prípade súkromnoprávnych vecných bremien. Táto požiadavka má význam len z hľadiska zápisu do katastra nehnuteľností, nakoľko pri obligačných vecných bremenách je podmienkou ich vzniku zápis do katastra nehnuteľností. Zároveň treba uviesť, že ak by bola dodržiavaná procesnoprávna ochrana vlastníckeho práva, tieto vecné bremená by vznikali na základe individuálnych rozhodnutí o vyvlastnení, v ktorých by povinná osoba bola riadne identifikovaná. Tento argument má aj svoj vnútorný logický nedostatok, nakoľko by znamenal, že zo zákona nemožno zistiť konkrétnu osobu oprávnenú z vecného bremena.

K argumentu b)

Táto argumentácia nemá žiaden praktický právny význam, nakoľko je zjavné, že ide o inštitút, kde sa prelínajú prvky súkromného aj verejného práva.

K argumentu c)

Ustanovenia § 127 ods. 1 a 3 Občianskeho zákonníka[17] nepredstavujú obmedzenie vlastníckeho práva, ale patria do oblasti tzv. susedského práva. Tieto ustanovenia neriešia

[17] § 127 ods. 1 a 3 Občianskeho zákonníka

(1) Vlastník veci sa musí zdržať všetkého, čím by nad mieru primeranú pomerom obťažoval iného alebo čím by vážne ohrozoval výkon jeho práv. Preto najmä nesmie ohroziť susedovu stavbu alebo pozemok úpravami pozemku alebo úpravami stavby na ňom zriadenej bez toho, že by urobil dostatočné opatrenie na upevnenie stavby alebo pozemku, nesmie nad mieru primeranú pomerom obťažovať susedov hlukom, prachom, popolčekom, dymom, plynmi, parami, pachmi, pevnými a tekutými odpadmi, svetlom, tienením a vibráciami, nesmie nechať chované zvieratá vnikať na susediaci pozemok a nešetrne, prípadne v nevhodnej ročnej dobe odstraňovať zo svojej pôdy korene stromu alebo odstraňovať vetvy stromu presahujúce na jeho pozemok

(3) Vlastníci susediacich pozemkov sú povinní umožniť na nevyhnutnú dobu a v nevyhnutnej miere vstup na svoje pozemky, prípadne na stavby na nich stojace, pokiaľ to nevyhnutne vyžaduje údržba a

obmedzenie, t. j. redukciu práva, ale vzájomný konflikt dvoch existujúcich vlastníckych práv. Naproti tomu zákonné vecné bremená obmedzujú vlastnícke právo v prospech osoby, ktorá na úkor redukcie vlastníckeho práva pôvodného vlastníka získava právo, ktoré jej doteraz nepatrilo. Pôvodný vlastník toto právo stráca a nadobúda ho iná osoba. Pri prípadoch upravených v § 127 ods. 1 a 3 Občianskeho zákonníka nedochádza k strate alebo odňatiu pôvodného práva vlastníka.

K argumentu d)

Napriek tomu, že jedným z argumentov je verejnoprávny charakter tohto obmedzenia, používa sa na výklad obsahu právnej normy súkromnoprávny spôsob určenia obsahu právneho úkonu, t. j. obsah pred formou. Takýto postup však nie je určite správny v oblasti verejného práva, kde platí zásade, že verejná správa nemôže konať mimo svojich zákonných oprávnení a ignorovať, že zákonodarca použil pojem vecné bremeno, ktorý má v právnej úprave jasný a zákonom vymedzený obsah.

K argumentu e)

Tento argument je zjavne nepravdivý a nezodpovedá skutkovému ani právnemu stavu, nakoľko vlastníci pozemkov, ktorí majú byť obmedzení, nie sú vopred známi. Definícia zákonných vecných bremien smeruje voči neurčitému okruhu povinných osôb, ktoré sú povinné znášať obmedzenie vlastníckeho práva od momentu, keď sa osoba oprávnená z vecného bremena (zriadeného zo zákona) rozhodne pre výkon tohto práva. Až do začiatku výkonu tohto práva je vlastnícke právo týchto povinných osôb úplne totožné s vlastníckym právom vlastníkov, ktorých nehnuteľnosti nie sú zaťažené.

4

Vychádzajúc z vyššie uvedených ústavných limitov možno dospieť k nasledujúcim kritériám, ktoré podľa našich zistení treba skúmať pri overovaní, či dochádza k obmedzeniu vlastníckeho práva, ktoré spadá pod podmienky určené čl. 20 ods. 4 Ústavy SR.

a) zásah do pokojného stavu – pod zásahom do pokojného stavu rozumieme existenciu vlastníctva osoby, ktorého obsah má byť redukovaný,
b) intenzita zásahu – takýto zásah nesmie byť krátkodobý a objektívne nízkej intenzity,
c) redukcia vlastníckych práv pôvodného vlastníka a ich prechod na inú osobu alebo ich strata bez ich prechodu na inú osobu.

Sme toho názoru, že aby sme mohli hovoriť o obmedzení vlastníckeho práva spadajúceho pod čl. 20 ods. 4 ústavy SR, mali by byť tieto kritéria splnené kumulatívne.

Naproti tomu obsah vlastníckeho práva je možné, podľa nášho názoru, určovať len k vlastníckym právam, ktoré ešte nenadobudli individuálne určené osoby a to smerom do budúcna a bez skúmania ďalších podmienok alebo tiež v prípade, ak už aj existuje vlastnícke právo individuálne určených osôb, ale intenzita zásahu je právne a fakticky dočasná a zároveň objektívne nízkej intenzity.

obhospodarovanie susediacich pozemkov a stavieb. Ak tým vznikne škoda na pozemku alebo na stavbe, je ten, kto škodu spôsobil, povinný ju nahradiť; tejto zodpovednosti sa nemôže zbaviť.

5

Na overenie našich zistení sa pokúsime teraz aplikovať uvedené kritériá na zmienené vecné bremená zriadené z. č. 66/2009 Z. z.:

a) Zásah do pokojného stavu – na prvý pohľad sa môže zdať, že tento zákon nezasahuje do pokojného stavu, nakoľko faktické obmedzenie vlastníckeho práva v čase účinnosti zákona už existuje, t. j. cesta na pozemku je už postavená a užívaná. V tomto prípade ale zásah nespočíva v obmedzení vlastníctva k pozemku, nakoľko tento stav už fakticky existuje, ale v obmedzení vlastníka požadovať od vlastníka cesty vydanie bezdôvodného obohatenia za užívanie pozemku bez právneho titulu.
b) Intenzita zásahu – zákon síce uvádza, že tento zásah je dočasný, t. j. až do vydania náhradného pozemku alebo usporiadania pozemkov v rámci konania o nariadení pozemkových úprav podľa osobitného predpisu, avšak pre tento proces nestanovuje žiadnu zákonnú povinnosť a ani lehotu, čo má za následok, že tento stav nie je objektívne krátkodobý a ani ho nemožno považovať za zásah nízkej intenzity.
c) Redukcia práva – redukcia práva spočíva v zániku práva vlastníka pozemku požadovať vydanie bezdôvodného obohatenia, pričom toto práva neprechádza na inú osobu ale dochádza k jeho strate, nakoľko zákon priznáva vlastníkovi cesty právny titul na užívanie pozemku, ktorý nezískal prevodom a ani prechodom od vlastníka pozemku.

Z uvedeného vyplýva, že zásah do vlastníctva zriadením vecného bremena podľa z. č. 66/2009 Z. z. spĺňa zvolené kritériá a podľa nich ho možno považovať za obmedzenie vlastníctva, ktoré má byť uskutočnené zásadne podľa podmienok stanovených v čl. 20 ods. 4 Ústavy SR a nie za určenie obsahu vlastníctva podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy SR.

ZÁVER

Sme si plne vedomí, že naše zistenia uvedené v bode 4. si vyžadujú ďalšie overovanie, napriek tomu sa nám javia ako dôvodné a funkčné pri zisťovaní odpovede na otázku, či pri určitom zásahu ide o obmedzenie vlastníckeho práva alebo o určenie jeho obsahu. V ďalšom výskume bude z našej strany potrebné tieto dopracovať o teoretické zdôvodnenie ich použitia, prípadne ich doplniť, respektíve zredukovať, a to v závislosti od výsledkov nášho ďalšieho výskumu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie

Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky, Komentár, Druhé prepracované a rozšírené vydanie. Šamorín: Heuréka, 2007. 1197 s. ISBN 9788089122387.

Fekete, I. Občiansky zákonník. Veľký komentár, 1.diel. Bratislava: Eurokódex, 2011. 1254 s. ISBN 978-80-89447-50-3.

Handrlica, J. Ochranná a bezpečnostní pásma. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-532-9.

Horák, O. Lichtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století. [online]. Brno, 2007 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: https://theses.cz/id/foemn9/. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.
Nástin súkromného práva platného na Slovensku a podkarpatskej Rusi, III. vydanie pôvodneho diela. Šamorín: Heuréka, 1998. 600 s. ISBN 80-967653-4-5
Truneček, J.Věcná břemena s veřejnoprávnim prvkem. Praha: Leges, 2016, 136s. ISBN 978-80-87212-37-0.
Wagnerová, E. a kol. 2012. Listina základních práv a svobod, Komentář. [online]. Praha: Nakladatelství Wolters Kluwer, 2012. 932 s. [cit. 2022.03.22.] Dostupné na internete: https://www.smarteca.cz/myreader/8573_20120301_0?fileName=Text%2FFlow_1.html&location=pi-3&publicationDetailsItem=SystematicIndex . ISBN 978-80-7357-856-5.
Základy všeobecného súkromného práva, III. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 2002. 287 s. ISBN 80-89122-00-0

Publikácie v článkoch a zborníkoch

Baudyš P. Věcné bremeno a veřejnoprávní omezení. Právni rozhledy, 12, 2004, s. 467.
Drgonec, J. Ústavná a zákonná ochrana vlastníctva pred nútenými obmedzeniami; Justičná revue, 68,2016, č.5, s. 525-549.
Handrlica, J. Verejnoprávne obmedzenie vlastníckeho práva a tzv. zákonné (legálne) vecné bremená. Justičná revuce, 58, 2006, č.12, s. 1837-1851.
Kučera, B. Problém vyvlastnění v právu mezinárodním. Právník, 1929, 929, roč. 68.

HROZBA ÚPADKU A NÁSTROJE SKORÉHO VAROVANIA [1]

THREAT OF BANKRUPTCY AND EARLY WARNINGS TOOLS

Mgr. Ondrej Majerníček
doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
ondrejmajernicek@gmail.com

Abstrakt: Podnik prechádza počas svojej existencie rôznymi fázami. Počas tohto obdobia môže nastať situácia, keď sa podnik dostane do ťažkostí, ktoré môžu v prípade neefektívnych krokov v jeho riadení viesť až k jeho úpadku. Správne a skoré rozpoznanie problémov môže podnik zachrániť a tým zabezpečiť jeho ďalšie pokračovanie. Je to práve ten správny okamih, ktorý môže rozhodnúť o tom, či sa podnik ešte podarí zachrániť alebo už nie je cesty späť. Tento článok poukazuje na dôležitosť rozpoznania prvotných problémov, ktoré môžu nastať a následne na potrebu tej správnej reakcie na vzniknutú situáciu. Skoré identifikovanie hroziaceho úpadku môže byť kruciálnym momentom pre podnik, na základe ktorého je možné stanoviť povinnosti, ktoré podniku a predovšetkým jeho vedeniu vznikajú, a v prípade nevhodných postupov voči ním vyvodiť aj potrebnú zodpovednosť.

Kľúčové slová: úpadok, hroziaci úpadok, nástroje skorého varovania, zodpovednosť, konkurz, preventívna reštrukturalizácia.

Abstract: The company goes through various phases during its existence. During this period, the company may find itself in difficulties which, in the event of ineffective management, may lead to its bankruptcy. Correct and early identification of problems can save the company and thus ensure its continuation. This is the right moment to decide whether the company will still be saved or there is no going back. This article highlights the importance of recognizing the initial problems that may arise and, consequently, the need for the right response to the situation. Early identification of the imminent bankruptcy can be a crucial moment for the company, on the basis of which it is possible to determine the obligations that the company and especially its management incur and, in case of inappropriate procedures, to derive the necessary responsibility towards them.

Keywords: bankruptcy, likelihood of insolvency, early warning tools, liability, insolvency, preventive restructuring

[1] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-18-0337.

ÚVOD

Život obchodnej spoločnosti môžeme s istým nadhľadom prirovnať k životu človeka. V živote človeka dochádza k rôznym životným situáciám, niektoré okamihy sú šťastné, niektoré smutné, ale všetko nakoniec skončí nevyhnutnou smrťou. V prípade obchodnej spoločnosti je možno hovoriť, že jej vznik možno pripodobniť k narodeniu človeka, zväčša tiež začína krok po kroku spoznávať svet podnikania a naberať skúsenosti. Tiež prichádzajú úspechy ale aj pády. Práve jednotlivé fázy existencie obchodnej spoločnosti a následky možno odlíšiť od spôsobu „zániku fyzickej osoby". Obchodná spoločnosť totiž môže, ale nemusí zaniknúť, je to v rukách jej akcionárov a predovšetkým osôb zodpovedných za jej vedenie. V každom prípade však nastávajú situácie, ktoré so sebou prinášajú nevyhnutnosť zakročiť a prijať kroky, ktoré sú nevyhnutné k záchrane. Ak k týmto krokom nepríde, tak obchodná spoločnosť môže smerovať ku svojmu zániku. Práve skoré rozpoznanie blížiacich sa problémov môže obchodnú spoločnosť od jej zániku uchrániť a zabezpečiť jej fungovanie aj desaťročia či storočia. Záleží skutočne na tom, ako je obchodná spoločnosť vedená, aké nástroje na včasné odhaľovanie problémov používa, a ako s týmito informáciami vie následne narábať. Iba vhodnými a včasnými krokmi, a v ten správny okamih, možno zabezpečiť riadne fungovane obchodnej spoločnosti. Neskoré a nevhodné kroky naopak môžu viesť k jej zániku, a to ešte predtým, než by dokázala zaznamenať úspech. Správny okamih zistenia problémov je kruciálnym problémom a možno aj riešením, ktoré môže vedenie obchodných spoločností uskutočniť, aby došlo k zachovaniu jej existencie. Zistiť a rozpoznať ten správny okamih je však mnohokrát tým najväčším problémom. V tomto príspevku sa pokúsime poukázať na to, kedy a ako by povinné osoby mali zistiť, že obchodná spoločnosť sa nachádza v problémoch a na základe toho prijať vhodné opatrenia smerujúce k jej záchrane.

1 FÁZY EXISTENCIE OBCHODNEJ SPOLOČNOSTI

Obchodná spoločnosť prechádza počas svojej existencie radom rôznych situácií alebo na ňu pôsobia externé vplyvy, ktoré ovplyvňujú jej fungovanie a často aj jej samotnú existenciu.[2] Najčastejším prístupom akcionárov či členov štatutárnych orgánov je riešenie krízy, až keď nastane. Krízová situácia pritom môže vzniknúť z mnohých vnútorných aj vonkajších dôvodov, lokálnych alebo geopolitických, finančných, obchodných, prevádzkových či sociálnych dôvodov. Veľkú úlohu v tejto situácii zohráva schopnosť členov štatutárnych orgánov primerane reagovať na túto situáciu. Práve schopnosť akcionárov obchodných spoločností či členov štatutárnych orgánov rozpoznať varovné signály, schopnosť ich vyhodnotenia, primeraná, ale dostatočne razantná reakcia na vzniknutú situáciu a prijatie preventívnych opatrení rozhodujú, či má podnik nádej úspešne prejsť krízovým obdobím a vrátiť sa neskôr do normálneho spôsobu fungovania.

Spoločným znakom obchodných spoločností vo finančných ťažkostiach alebo už v úpadku je to, že príznaky finančných ťažkostí boli indikované už tri roky pred ich zistením a

[2] Životný cyklus podniku opisuje napr.: SCHÖNFELD, J. a kol. *Transformace a restrukturalizace podniku.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 5.

situácia sa s blížiacim úpadkom zhoršovala.[3] Najčastejším problémom v oblasti krízového riadenia a riešenia úpadkových situácií či odvracania úpadku je predovšetkým nedostatočná schopnosť vyhodnotenia krízy, prípadne jej hrubé podcenenie či zľahčovanie. To je spôsobené celým radom faktorov dôležitých pri riadení obchodnej spoločnosti. Môže ísť o úplne alebo sčasti chýbajúce nástroje finančného riadenia, absenciu systému včasného varovania a kontroly, ktoré by vlastníkom a členom štatutárnych orgánov pomohli krízu rozpoznať a riešiť. Nemenej dôležitým a v mnohých prípadoch hlavným faktorom je neochota akcionárov a členov štatutárnych orgánov priznať vlastnú chybu, obava z negatívnej publicity, prípadne hroziaca strata dispozičných oprávnení a možnosti riadenia obchodnej spoločnosti.[4]

Je zjavné, že budúca kríza musí mať nejaký konkrétny bod, od ktorého sa odvíja. Týmto bodom môže byť zhoršená tržná pozícia, chybná investícia, chybné rozhodnutie. V tomto prvotnom bode ale nie je možné budúci problém odhaliť. Je to najmä preto, že členovia štatutárnych orgánov na to nemajú potrebné nástroje, prípadne ich nevedia dostatočne využiť, respektíve výstupy z nich správne interpretovať. Jedným z prvých indikátorov rizika platobnej neschopnosti a predlženia je situácia, keď sú krátkodobé záväzky spoločnosti vyššie, než je jej krátkodobý majetok (krátkodobé aktíva).[5]

V okamihu, keď kríza prepukne, hrá kľúčovú úlohu neochota pripustiť si problém a presvedčenie, že sa situácia dá ľahko zvládnuť doterajšími prostriedkami. Odmietanie vonkajších podnetov k včasnému riešeniu krízy, najmä zo strany veriteľov financujúcich obchodnú spoločnosť (najčastejšie bánk), potom len sprevádza vyššie uvedený záver. Podobne odmietavý postoj akcionár či člen štatutárneho orgánu obvykle uplatňuje i voči externej podpore v podobe odborníkov, ktorí by mu včas pomohli situáciu analyzovať a následne by boli schopní mu pomôcť s riešením krízovej situácie. Člen štatutárneho orgánu je väčšinou presvedčený, že situáciu zvládne sám, prípadne nepovažuje problém za taký závažný. V tom sa ale obvykle mýli.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023 z 20. júna 2019 o rámcoch preventívnej reštrukturalizácie, o oddlžení a diskvalifikácii a o opatreniach na zvýšenie účinnosti reštrukturalizačných, konkurzných a oddlžovacích konaní a o zmene smernice (EÚ) 2017/1132 (smernica o reštrukturalizácii a insolvencii) (ďalej aj „smernica o reštrukturalizácii a insolvencii“) prináša požiadavku, aby jednotlivé národné štáty vytvorili jednoduchý a verejne prístupný systém, ktorý by podnikateľom umožnil získať včasné varovanie pred nebezpečenstvom úpadku. Na tento systém by potom nadviazala preventívna reštrukturalizácia podporená štátom v zmysle jej prístupnosti a dosiahnuteľnosti aj pre malých a stredných podnikateľov.

Z textu smernice o reštrukturalizácii a insolvencii vyplýva, že technicky vzaté by mohlo byť naplnením smernice len vytvorenie jednoduchého mechanizmu, ktorý by podnikateľov

[3] Podrobná štatistika v českom prostredí napr. SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2021 alebo aj VESELÁ, J., GRYGAR, J., HAVEL, B. et al. *Insolvence 2008-2020: data, názory, predikce*. Praha: Stálá konference českého práva, 2021.

[4] HŘÍBAL, D. *Mikroekonomické prostředí – struktura ekonomiky z hlediska typů podniků a motivace podniků a jejich vlastníků k včasnému řešení krize* in SCHÖNFELD, J., HAVEL, B., a SPRINZ, P. *Insolvenční praxe: problémy a výzvy pro léta dvacátá*. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 8.

[5] FARKAŠ, R. *Vlastné imanie obchodných spoločností: Účtovné aspekty*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018, s. 338.

upozornil na to, že sú v omeškaní s niektorou z platieb vláde či vládnym inštitúciám, čo by v upozornení bolo označené ako dôvod na spustenie mechanizmov včasného varovania.[6] Zároveň však smernica o reštrukturalizácii a insolvencii predpokladá, že národné štáty pôjdu ďalej nad toto minimálne riešenie a v rámci systému včasného varovania vytvoria rozsiahlejšie mechanizmy dostupné podnikateľom.

V skutočnosti totiž podnikateľ upozornením na skutočnosť, že neodviedol daň či poistné, pravdepodobne nezíska novú informáciu, pretože toho, že neodviedol konkrétnu platbu, si je pochopiteľne vedomý. V takom prípade ale predpokladať, že by podnikateľ reagoval na základe upozornenia na oneskorenú platbu, a že by u neho nastala pozitívna reakcia na výzvu, aby toto oneskorenie riešil využitím ponúkaných ciest v rámci preventívnej reštrukturalizácie. Nezdá sa, že by takýto postup mohol sám osebe viesť k zmene správania podnikateľa a k zmene vnímania jeho finančných ťažkostí. Vchádzame z predpokladu, že ak podnikateľ nebol ochotný riešiť svoje finančné problémy, existuje predpoklad, že tieto nebude ochotný riešiť ani po tomto upozornení lebo riešenie, už vzhľadom na pokročilý stav problémov, nebude možné.

Zdá sa preto skôr, že oneskorenie v platbe by mohlo byť dôvodom vyzvať podnikateľa k ďalšej činnosti a že by skutočnosť, že takéto upozornenie bolo podnikateľskému subjektu adresované, mala byť záväzným okamihom na to, aby upozornený subjekt podnikol určité kroky a podrobil svoju situáciu analýze pomocou nástrojov včasného varovania. Neodvedenie dane či poistného alebo odvodu na sociálne bude vo väčšine prípadov už iba konštatovaním fatálnej a aj finančnej krízy podnikateľa. Je totiž možno predpokladať, že platby v oblasti odvádzania daní a poistného sú takým záväzkom, ktorý sa podnikateľ snaží plniť aj v období veľmi silného nedostatku cash flow.[7]

Týmto spôsobom sa vybral aj slovenský zákonodarca a prostredníctvom zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku (ďalej len „zákon o riešení hroziaceho úpadku“), ktorým bol novelizovaný zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii (ďalej len „ZKR“), v ktorom sa stanovuje, že ak je dlžník vedený v zozname dlžníkov podľa osobitných predpisov, ide o okolnosť, ktorá signalizuje, že dlžníkovi môže hroziť úpadok a dlžník je povinný posúdiť, či mu úpadok hrozí. Dlžník by teda v tejto chvíli mal pristúpiť ku krokom smerujúcim k posúdeniu jeho situácie a následne zabezpečiť kroky potrebné k tomu, aby túto situáciu efektívne riešil. Za týchto okolností je dlžník povinný vyhľadať pomoc odborníka, ak sám nedisponuje znalosťami dostatočnými na to, aby mohol posúdiť či mu úpadok hrozí. Štatutárny orgán dlžníka, ktorý sa dozvedel alebo s prihliadnutím na všetky okolnosti mohol dozvedieť, že dlžníkovi hrozí úpadok, je povinný v súlade s požiadavkami potrebnej starostlivosti urobiť všetko, čo by v obdobnej situácii urobila iná rozumne starostlivá osoba v obdobnom postavení na jeho prekonanie.

Kľúčovým princípom smernice o reštrukturalizácii a insolvencii je teda vytvorenie mechanizmov, ktoré by na jednej strane donútili podniky k včasnému začatiu ozdravných krokov, na strane druhej by ponúkali prostriedky k rozpoznaniu rastúceho nebezpečia finančných problémov a rizík ich preklopenia do finančnej tiesne či úpadku.

[6] Článok 3 smernice o reštrukturalizácii a insolvencii.
[7] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 164.

2 VČASNÝ PRÍSTUP RIEŠENIA PROBLÉMOV

Posledné desaťročie, a dokonca dosť možná celá moderná história premýšľania o riešení finančnej krízy podniku dospeli nakoniec do štádia, ktoré môžeme nazvať „od neskorej likvidácie k preventívnej sanácii“.[8]
Oblasť finančných ťažkostí obchodných spoločností, konkurzného práva sú miesta, kde sa stretávajú ekonomické a právne záujmy jednotlivých zainteresovaných strán, ale tiež sem zasahujú vplyvy z oblasti sociálnej, z prostredia spoločenských vied a z ďalších oblastí. K tomu je nutné vziať do úvahy skutočnosť, že v praktickej rovine sa danou oblasťou pohybujú popri právnikoch alebo ekonómoch špecializovaných na túto problematiku aj členovia štatutárnych orgánov, pre ktorých je problematika úpadku iba jednou z radu otázok a problémov, s ktorými sa v reálnom svete stretávajú.

Výsledkom týchto mnohých na jednom mieste sa stretávajúcich vplyvov je okrem iného určitá koncepčná neistota, s ktorou občas bývajú problémy predovšetkým medzi profesionálnymi ekonómami na strane jednej, právnikmi na strane druhej a členmi štatutárnych orgánov na strane tretej. Z tohto dôvodu je veľmi potrebné precízne definovať, s ohľadom práve na odlišné používanie, niektoré základné pojmy. Ešte podstatnejším dôvodom, prečo podniknúť tento vymedzujúci akt, je, že v rámci budúceho premietnutia novej európskej legislatívy do legislatívy slovenskej by bolo skutočne veľmi vhodné postupovať tak, aby výsledky boli čo najviac jednoznačné a zrozumiteľné všetkým skupinám, ktoré sa v tejto oblasti pohybujú. To však predpokladá úplne presné používanie konkrétnych pojmov.[9]

2.1 Finančné ťažkosti

Smernica o reštrukturalizácii a insolvencii naznačuje, že mechanizmy skorého varovania by mali podnikateľa upozorniť už na prvé platobné zlyhanie, alebo teda by mali byť spustené už pri prvom platobnom zlyhaní. Mali by obsahovať prístupné a dostačene praktické postupy vyhodnotenia finančnej stability podniku, ktoré by boli ale znovu natoľko citlivé, aby spoľahlivo konštatovali už zárodok zhoršenia platobnej schopnosti. To znamená, že tieto mechanizmy by mali byť schopné oznámiť podnikateľovi potenciál krízy už v dobe, keď hovoríme o finančných ťažkostiach.

Pri finančných ťažkostiach by malo ísť o stav podniku, kde opakovane dochádza k nedokonalostiam v likvidite, pričom podnik nie je schopný tie výpadky likvidity potlačiť bez uskutočnenia zásadných zmien v prevádzke svojho podniku. Podnikateľ si nemusí byť v plnej súvislosti vedomý finančných ťažkostí, môže ich podceňovať, chybne hodnotiť a robiť ďalšie manažérske chyby.[10]

[8] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 42.

[10] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 45.

2.2 Finančná kríza / tieseň

Finančná tieseň je stav fungovania podniku, ktorý sa vyznačuje platobnými problémami, pričom tieto problémy majú tendenciu k sústavnému zhoršovaniu. Zároveň však nejde o platobnú neschopnosť, pretože podnik hradí svoje záväzky, avšak s oneskorením a zvyšujúcim tlakom na schopnosť splniť svoje záväzky riadne a včas. Podnik stráca slobodu rozhodovania o svojich finančných záležitostiach. Finančnú tieseň nie je možné prekonať bez relatívne rýchleho zásahu do činnosti podniku alebo zmeny jeho činnosti. Zmeny musia byť uskutočnené rýchlejšie, než ako je tempo zhoršovania finančnej tiesne, pretože ak nie sú dostatočne rýchle, prerastie finančná tieseň do finančnej krízy podniku, ktorá smeruje k úpadku.

Právna veda chápe tieseň ako okolnosť, ktorá obmedzuje alebo priamo vylučuje slobodnú vôľu. Zároveň ale ide o prechodný stav daný vnútornými okolnosťami alebo ide o dôsledok konania dlžníka lebo tretej strany.[11]

2.3 Hroziaci úpadok

Hroziaci úpadok vystupuje v smernici o reštrukturalizácii a insolvencii na mnohých miestach, avšak smernica neobsahuje definíciu tohto pojmu. Zároveň používa smernica o reštrukturalizácii a insolvencii tento pojem v rôznych významoch. V niektorých častiach je tento pojem použitý ako stav, ku ktorému môže prísť v budúcnosti, teda po aktivácii skorého varovania. Práve varovanie má upozorniť na okolnosti, ktoré by viedli k hroziacemu úpadku, a následne aktivovať mechanizmy, ktoré by hroziacemu úpadku zabránili.[12]

Na iných miestach však smernica o reštrukturalizácii a insolvencii pracuje s pojmom tak, ako by už hroziaci úpadok nastal a ako by bol sám predpokladom ďalšieho postupu.[13]
Jasná definícia pojmu hroziaci úpadok má význam preto, že nám stanovuje moment, v ktorom má dlžník právo na vstup do procesu preventívnej reštrukturalizácie.

Smernica o reštrukturalizácii a insolvencii je koncipovaná na zásade čím skôr tým lepšie. Pre dlžníka to má za následok, že mu bude zachovaná aspoň nejaká hodnota jeho majetku. Pre veriteľa to znamená, že bude môcť získať vyššie plnenie než pri iných postupoch. Pre ekonomiku to bude mať význam, pretože nenastanú zásadné škody a budú zachované pracovné miesta. Každopádne, žiaden z týchto výpočtov nedáva návod pre odpoveď na otázku, kedy sa otvára priestor pre preventívnu reštrukturalizáciu.

Základným zmyslom smernice je vytvorenie systému včasného varovania tak, aby čo najväčšie množstvo ohrozených podnikov podstúpilo včas proces preventívnej reštrukturalizácie. Na splnenie tohto zmyslu je potreba vytvoriť informačný mechanizmus, ktorý umožní podnikateľom jednoduchým a prístupným spôsobom uskutočniť základnú analýzu vlastného podniku a vďaka tomu tiež vidieť prípadné riziká, ak ich táto analýza ukáže. Podnikateľom by sa teda mala poskytnúť možnosť vykonať prostredníctvom štátnom vytvoreného systému bezplatné vyhodnotenie vlastného podniku a prípadne odhaliť s veľkým

[11] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 47.
[12] Čl. 3 ods. 1 smernice o reštrukturalizácii a insolvencii.
[13] Čl. 4 odst 1 smernice o reštrukturalizácii a insolvencii.

predstihom záporné trendy. Spoznanie tejto situácie je chápané ako podnet k jej riešeniu. Aby tieto prostriedky skorého varovania mali význam, musia skutočne dokázať podchytiť finančný stav podniku. Malo by sa to podariť spôsobom, ktorý by mal byť jednoduchý, a najlepšie s použitím dát, ktoré sú prístupné podnikateľom.

3 HROZIACI ÚPADOK PODĽA ZÁKONA O KONKURZE A REŠTRUKTURALIZÁCII

Podľa ZKR v znení od 17.7.2022 je dlžník v hroziacom úpadku najmä, ak mu hrozí platobná neschopnosť. Pričom dlžníkovi hrozí platobná neschopnosť, ak s prihliadnutím na všetky okolnosti možno dôvodne predpokladať, že v priebehu 12 kalendárnych mesiacov nastane jeho platobná neschopnosť. V spojitosti so zmenou definície platobnej neschopnosti právnickej osoby je úzko spojené aj zrušenie Vyhlášky a prijatie novej Vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe určenia platobnej neschopnosti, medzere krytia a hroziacej platobnej neschopnosti (ďalej len ako „Vyhláška o spôsobe určenia platobnej neschopnosti“), ktorá je v tomto čase v štádiu vyhodnocovania medzirezortného pripomienkového konania. Podľa Vyhlášky o spôsobe určenia platobnej neschopnosti hroziaca platobná neschopnosť je negatívny trend vývoja pomeru medzi výškou splatných peňažných záväzkov a finančného majetku, ktorý s prihliadnutím na všetky okolnosti v nasledujúcich 12 mesiacoch vytvorí medzeru krytia alebo zvýši medzeru krytia nad pod 90 %. Dlžník nie je považovaný za insolventného za predpokladu, že môže uhradiť 90 % splatných záväzkov. Ak sa dlžník nachádza mimo rámca medzery krytia, malo by mu to signalizovať, že sa s jeho podnikom niečo deje a mal by vyhodnoť danú situáciu. ZKR teda zavádza inštitút medzery krytia, na základe ktorého možno stanoviť, že právnická osoba je platobne schopná. A to za podmienok, ak so zreteľom na všetky okolnosti možno odôvodnene predpokladať, že v správe majetku alebo v prevádzkovaní podniku je možné pokračovať a rozdiel medzi výškou jej splatných peňažných záväzkov a peňažného majetku (ďalej len „medzera krytia“) je menej ako desatina výšky jej splatných peňažných záväzkov, alebo v dobe nie dlhšej ako 60 dní medzera krytia pod takúto hranicu klesne.

4 NÁSTROJE SKORÉHO VAROVANIA

Veľkú starostlivosť treba venovať problému, ktorý je priamo zakódovaný v samotnej smernici o reštrukturalizácii a insolvencii, a ktorý môžeme z určitého pohľadu označiť dokonca za veľmi kľúčový. Ide o to, ako definovať okamih, kedy bude podnik „povinný“ vôbec použiť postupy, ktoré ten ktorý - štát ako včasné varovanie ponúkne, teda kedy bude povinný „otestovať“ svoje hospodárenie pomocou ponúknutých modelov. Požiadavkou smernice je, aby systémy varovania boli aktivované už pri začínajúcich finančných problémoch.[14]

Aktivačným impulzom by malo byť minimálne platobné zaváhanie v oblasti daní alebo poistného. Tento bod sme však už vyššie uviedli ako nevhodný, pretože v tomto čase je možné predpokladať, že problémy, v akých sa obchodná spoločnosť nachádza, sú takej závažnosti, že

[14] Vid napr. RAMMESKOW, U. In PAULUS, CH. G., DAMMANN, R. (eds.) *European Preventive Restructuring, Article-by-Article Commentary.* Beck/Hart/Nomos, 2021, s. 7i.

z nich nie je možné jednoducho vyjsť. Je totiž možné ľahko namietnuť, že takáto situácia nemusí byť signálom začínajúcich finančných ťažkostí, ale môže byť prejavom ťažkostí chronických, vážnych a v podstate aj prejavom úpadku. Je potrebné odlíšiť dve roviny úvah okolo včasného varovania. Jednou z týchto rovín je rovina „upozornenia" namiereného k podnikateľovi. Toto upozornenie sa týka faktu potreby preskúmať vlastný stav. Možno to nazvať rovinou „priateľskou, ktorá a priori predpokladá u člena štatutárneho orgánu dobrú vôľu, zodpovednosť a zodpovedajúcu morálnu integritu. Systém varovania má potom slúžiť v tejto rovine na to, aby umožnil vidieť problémy podnikateľa objektívne. V praxi bude zrejme vplyvnejšia a významnejšia rovina druhá, založená na ekonomickom stave podniku, ktorú môžeme nazvať „výhražnou". Ide o mechanizmus, ktorý má odstrašiť členov štatutárneho orgánu či vlastníkov od kriminálneho či hazardného správania. Podstatná je skutočnosť, že po určitom signáli je predpísaný aj určitý spôsob konania. Tým je získanie výsledkov o stave podniku prostredníctvom systémov včasného varovania, pričom je možné formulovať, v ktorých ukazovateľoch podnik „neprešiel", teda naplnil kritériá včasného varovania. Z toho potom vyplýva odporúčanie (ktoré ale v súvislosti s teoretickými následnými postihmi pri nečinnosti môžeme formulovať aj ako povinnosť) pristúpiť k ďalším krokom. Čo môže byť aj odporúčanie (povinnosť) oslovenia veriteľov a rokovania o preventívnej reštrukturalizácii.[15]

Účelom výhražnej funkcie je predovšetkým možný postih osôb povinných uskutočniť kroky smerujúce k záchrane, alebo uskutočneniu krokov, ktoré je povinný v súlade s požiadavkami potrebnej starostlivosti urobiť. Na základe tejto aktivity či pasivity bude možné ex post posúdiť ich zodpovednosť a vyvodiť voči nim následky za toto ich konanie. Celý tento mechanizmus je postavený na predpoklade, že včasné varovanie bude aktivované v situácii, keď je ešte podnik aspoň relatívne zdravý a kedy existuje racionálny predpoklad, že je možné pomerne jednoduchými postupmi dospieť k jeho vhodnej reštrukturalizácii. Zároveň celý mechanizmus logicky predpokladá, že impulz na aktiváciu mechanizmov včasného varovania je tak alebo onak spojený s udalosťou alebo s úkonom, ktoré sú definované právnymi predpismi - preto sa hovorí o zlyhaní v niektorých typoch platieb, najmä v odvode daní alebo platbách poistného.

Vzhľadom na to, že nástroje by mali byť k dispozícii predovšetkým malým a stredným podnikateľom, tak je predpoklad, že základné údaje, z ktorých sa bude vychádzať, budú zahrnuté v účtovníctve podnikateľov a z tých následne bude možné vychádzať pri určovaní hroziaceho úpadku.

Medzi možné nástroje včasného varovania možno odporučiť najmä tieto postupy:

4.1 Medzera krytia

Medzera krytia je záporný rozdiel medzi výškou splatných peňažných záväzkov a finančného majetku, pričom sa neprihliada na sumu splatných peňažných záväzkov, ktoré alebo sú spojené so záväzkom podriadenosti alebo by sa v konkurze uspokojovali v poradí ako podriadené pohľadávky, ak veriteľ písomne súhlasil s ich dočasným neplnením, alebo o ktorých dlžník vedie s veriteľom vzájomné rokovanie o zmene splatnosti alebo o ich zmene a veriteľ

[15] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 178.

má záujem rokovanie viesť, čo dlžníkovi písomne v čase rokovania potvrdil (§3 Vyhlášky o spôsobe určenia platobnej neschopnosti).

Medzera krytia predstavuje nový ekonomický prvok na posudzovanie platobnej neschopnosti podniku. Je to nástroj ekonomického vyhodnotenia platobnej schopnosti podniku, ktorý ukazuje, či je podnik v systémovej platobnej neschopnosti alebo či došlo iba k určitému prechodnému zhoršeniu, určitému šoku v ekonomike podniku, ktorý je možné vo veľmi krátkom čase prekonať.

Koncept medzery krytia v sebe zahŕňa dve súčasti, a to je stav podniku, ktorý prezentuje výkaz stavu likvidity, a jeho ďalší očakávaný vývoj, prezentovaný výhľadom vývoja likvidity. Úpadok podniku je primárne kategória ekonomická, do ktorej vstupuje rad právnych a procesných súvislostí. Predstavuje zásadnú nerovnováhu v ekonomike podniku, krízu podniku. Kríza podniku sa často vyvíja niekoľko rokov a má svoje vývojové štádiá, ktoré, pokiaľ nedôjde včas k ich rozpoznaniu a prijatiu opatrení na ich prekonanie, končí úpadkom. Úpadok je teda možné vyústenie dlhodobo sa vyvíjajúcej podnikovej ekonomickej krízy. Ekonomické kritérium na posúdenie platobnej neschopnosti je tak úplne namieste. Medzera krytia je jedným, nie jediným kritériom pre posudzovanie úpadku. Je však potrebné vidieť, že nejde len o akési „insolvenčné kritérium“. Členovia štatutárnych orgánov by pri svojom rozhodovaní mali brať do úvahy, či ich ekonomické rozhodnutia nespôsobia systémovú platobnú neschopnosť, a teda medzeru krytia. Koncept medzery krytia možno potom využiť aj ex post na zistenie okamihu, od ktorého sa obchodná spoločnosť nachádzala v stave faktického úpadku (napr. v rámci sporov o náhradu škody voči štatutárom), či na identifikáciu úpadku hroziaceho.[16]

Pokiaľ je dlžník schopný uhradiť 90 % splatných záväzkov, nie je naplnený negatívny test likvidity, dlžník teda nie je v stave platobnej neschopnosti a nejde o úpadok. Otázkou ale je, či v takejto situácii ide o zdravý stav podnikateľa a či už nejde o veľmi vážny dôkaz finančných ťažkostí. Dokonca by bolo možné uvažovať o tom, že ani existenciu medzery krytia v zmysle zhody splatných peňažných záväzkov a disponibilných prostriedkov nemožno považovať za situáciu zdravú, ale za nesporný príznak veľmi vážnych finančných ťažkostí podnikateľov.

Preto možno uzavrieť, že podľa ZKR, teda pri existencii medzery krytia, nasleduje analýza smerujúca k definovaniu objemu (veľkosti) medzery krytia. Ak je medzera do 10 %, alebo ak je reálna možnosť znížiť medzeru pod 10 % v primeranom čase, potom podľa ZKR o platobnú neschopnosť nejde, pretože ide o platobné zadrhnutie. Zmyslom ZKR je zabrániť zbytočným konkurzným konaniam s podnikateľskými subjektmi, ktoré sa po období prechodných ťažkostí môžu dostať do lepšieho stavu vlastnou silou. V prípade hľadania spôsobu, ako vyhovieť smernici o reštrukturalizácii a insolvencii, však skúmanie veľkosti medzery krytia nemá príliš veľký zmysel. Ak teda analýza zistí, že medzera krytia existuje, mal by to byť pokyn pre členov štatutárnych orgánov, aby boli neodkladne podniknuté potrebné kroky, a aby bola situácia vyriešená.

Naopak možno diskutovať o tom, či by nebolo vhodné definovať dokonca opačný prístup k medzere krytia, než aký vidíme v ZKR - teda naopak definovať hranicu „prebytku krytia, od ktorej je už nutné podnikateľa detailnejšie preskúmať. Otázkou totiž je, aký výsledok

[16] ALEXANDER, J., HAVEL, B., KUDĚJ, M., LOUDA L., SCHÖNFELD, J., *Mezera krytí v příkladech, Restrukturalizace a insolvence*, 2017, Praha, Triton 2017.

analýzy platobnej schopnosti podniku by mal byť spúšťacím mechanizmom pre ďalšie kroky a prípadne pre preventívnu reštrukturalizáciu tak, aby to vyhovovalo zmyslu a dikcii smernice. Existencia, v princípe akejkoľvek medzery krytia, znamená nesporné finančné ťažkosti podniku. V podstate platí, že medzera krytia sama osebe znamená, že podnik buď nemal v minulosti primerané hotovostné rezervy a kvôli tomu sa dostal do situácie zadrhnutia, alebo tieto rezervy nebol schopný vytvárať. Znovu teda možno zhrnúť predchádzajúce vývody: Existuje úplne oprávnená otázka, či v prípade, že už vidíme medzeru krytia, nie je situácia príliš vážna na to, aby mohol byť podnik s vysokou mierou pravdepodobnosti pri vykonaní vhodných opatrení zachránený. České výskumy ukazujú, že skôr nie a že vhodnejšie by bolo reagovať už predtým, než sa medzera krytia reálne objaví. To teda znamená, že z hľadiska včasného varovania skutočne skôr hľadáme „prebytok krytia“, ktorý je natoľko dostatočný, aby sme mohli s istotou povedať, že podnik netrpí žiadnymi finančnými ťažkosťami a že ide o dôkaz jeho bezproblémovosti.[17]

4.2 Primárna marža EBITDA

Táto je primárnym ukazovateľom výkonnosti podniku na prevádzkovej úrovni. Platí, že ak podnik nie je dostatočné výkonný na prevádzkovej úrovni, tak nemôže dosiahnuť lepšie výsledky. V tomto prípade ide teda o podiel primárnej EBITDA k tržbám, kde primárna EBITDA predstavuje tržby po odčítaní výkonovej spotreby a osobných nákladov. Kladná marža je základnou podmienkou toho, aby mohol podnik na prevádzkovej úrovni vytvárať zisk, za predpokladu, že už na tejto úrovni je podnik v strate, je zrejmé, že nastavenie podniku je nesprávne. To znamená, že marža primárnej EBITDA predstavuje základ pre obsluhu dlhodobých zdrojov financovania a financovania pracovného kapitálu. Ak podnik dosahuje uspokojivú maržu pridanej hodnoty, avšak dosahovaná marža primárnej EBITDA je neuspokojivá či nulová, alebo dokonca záporná, je to dané vysokými personálnymi nákladmi produkcie, ktoré nezodpovedajú vytvorenej pridanej hodnote. Marža prevádzkovej EBITDA je obrazom dostatočnej či nedostatočnej komplexnej prevádzkovej výkonnosti. Práve preto sa ako vhodná úroveň sledovania schopnosti podniku vytvárať zisk javí okrem marže primárnej EBITDA tiež marža prevádzková EBITDA, pričom elementárnou požiadavkou je aspoň tvorba kladnej prevádzkovej EBITDA.[18]

4.3 Kralickův rýchly test

V prípade tohto rýchleho testu ide o syntetický ukazovateľ, ktorý veľmi vhodným spôsobom postihuje so značným predstihom problémy podnikov vo finančných ťažkostiach, a ktorý sa tiež javí ako neobyčajne vhodný na účel definovaný smernicou o reštrukturalizácii a insolvencii. Rýchly test je založený na posúdení finančnej stability a výkonnosti podniku a k hlavným výhodám patrí, že jeho výsledky sú prehľadne interpretovateľné. Kralickův rýchly test obsahuje štyri ukazovatele, medzi ktoré patrí kvóta vlastného kapitálu, doba splácania dlhu,

[17] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 167.
[18] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 170.

rentabilita aktív, cash flow v tržbách. Podľa dosiahnutých hodnôt v týchto ukazovateľoch sú analyzovanému podniku pridelené body (známky). Výsledné hodnotenie predstavuje aritmetický priemer známok za jednotlivé ukazovatele. Výhodou syntetických ukazovateľov je ich komplexnosť, samy osebe totiž kombinujú rôzne pohľady na podnik. Kralickův rýchly test sleduje ako primeranosť vlastného kapitálu (možno nazvať meradlom finančnej stability a nezávislosti podniku), tak aj zadlženie, rentabilitu aktív, ktorá vypovedá do značnej miery o efektivite podnikania (o schopnosti efektívne využívať majetkovú bázu podniku), a konečne percentuálne vyjadrený podiel cash flow v tržbách, čo je v princípe ukazovateľ ziskovosti a prenesene aj investičnej schopnosti.[19]

Súhrn takto štruktúrovaných troch ukazovateľov dáva spoločne reálny obraz o stave obchodnej spoločnosti, keď medzera krytia vypovedá o cash flow podniku a odlišuje platobnú neschopnosť od platobného zadrhnutia (prípadne platobnej neochoty), prevádzková EBITDA je pomerový ukazovateľ, ktorý vhodne vystihuje schopnosť tvorby zisku, a Kralickův rýchly test zobrazuje celkovú ekonomickú situáciu podniku.[20]

Ponúka sa teda možnosť vytvoriť na príslušnom portáli mechanizmy včasného varovania vychádzajúce zo spomenutých ekonomických testov včasného varovania, ktoré budú môcť podnikatelia využiť a na základe výsledkov takýchto testov pristúpiť k ďalším krokom smerujúcim k záchrane podniku, alebo v prípade neživotaschopnosti takého podniku postupovať krokmi smerujúcimi k jeho konkurzu. V prípade nerešpektovania výsledkov by bolo možné stanoviť bod v čase, v ktorom by bolo možné vyvodiť zodpovednosť voči osobám povinným konať proaktívne a uskutočniť zákonom predpísané kroky.

ZÁVER

Legislatívny zámer smernice vychádza z predstavy, že u malých a stredných podnikov dochádza mnohokrát k situácii, keď z rôznych dôvodov (neznalosť, neskúsenosť, sentiment a ďalšie) nie sú správne rozpoznané signály krízy. Podnikatelia by mohli svoje podniky zachrániť, ak sa im dostane včasného varovania a vhodnej pomoci. Bez toho, aby to bolo zdôraznené, zavedenie všeobecne dostupnej možnosti zmerať ekonomické výsledky s ukazovateľmi, ktoré môžu rozpoznať problémy v podnikaní, môže mať ale veľký význam z hľadiska prevencie morálneho hazardu dlžníka. Platí totiž, že dlžník, ktorý je v problémoch a je si ich vedomý a ktorý má zároveň vedomosť o tom, že jeho záväzky a cudzie zdroje prevyšujú vlastný kapitál a aktíva, bude mať sklon k prehnanému riziku alebo ku kriminálnemu konaniu. Dôvod je zreteľný a vysoko ekonomický, dlžník si je vedomý, že v prípade likvidácie jeho podniku prostredníctvom konkurzného konania nezíska žiadne plnenie. Postup podľa ZKR požaduje preukázanie úpadku a predovšetkým začatie konkurzného konania so všetkými dôsledkami. V takejto situácii má v princípe tri varianty správania. Prvá je zákonná, a teda sa pokúsi buď dohodnúť s veriteľmi na neformálnej reštrukturalizácii alebo zvolí cestu aktívneho podania návrhu na vyhlásenie konkurzu. Druhý postup ma trestnoprávny rozmer, keď sa dlžník

[19] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 170.
[20] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 164.

snaží o vyvedenie aktív z podniku mimo dosahu veriteľov. Tretia je cesta morálneho hazardu, kedy dlžník uskutočňuje stále rizikovejšie transakcie v predstave, že niektoré z nich prinesú vysoký zisk a obrat situácie podniku.

Zavedenie plne dostupného a bezplatného mechanizmu včasného varovania a dostupných nástrojov analýzy podniku umožní v budúcnosti pokladať dlžníkom v úpadku vcelku jednoduché, ale vysoko nepríjemné otázky: Prečo nebol použitý systém včasného varovania? Prečo neboli využité príslušné nástroje a ďalšie bezplatné možnosti analýzy stavu podniku?

Skutočnosťou insolvenčného konania je, že jednotlivé skupiny, ktoré sa zúčastňujú na rokovaniach o riešení dlžníkových finančných ťažkostí, aktívne sa zúčastňujú, či naopak vzdorujú neformálnej reštrukturalizácii alebo ktorým je vnútená reorganizácia či naopak presadzujú reorganizáciu, majú odlišné záujmy a trpia rôznou mierou informačnej asymetrie. Ich motivácia je teda dosť často značne odlišná. Táto zásadná odlišnosť vyplýva z takmer absolútnych odlišností ekonomických záujmov jednotlivých skupín. Obvykle ide v konkurznom konaní iba o distribúcii straty, pretože istota straty existuje už na jeho začiatku. Smernica o reštrukturalizácii a insolvencii si preto dala za úlohu vytvoriť priestor na harmonizáciu situácie, avšak pri nižšej úrovni uspokojenia všetkých strán. Princípom je koncepcia právneho prostredia, v ktorom sa všetky strany, teda primárne všetky skupiny veriteľov a dlžník dohodnú, že nechcú všetko, ale uspokoja sa s určitým nižším plnením (u vlastníkov napríklad s určitým znížením hodnoty podielu). Veritelia obetujú časť pohľadávky (napríklad príslušenstvo, odpustia sankcie, odložia splatnosť či neuplatnia právo na speňaženie zaistenia a vyčkajú uhradenie pohľadávky, teda „zaplatia“ časom). Vlastníci zvyčajne obetujú časť hodnoty (napríklad odpredajom zvyšného majetku, znížením podielu, znížením a následným zvýšením kapitálu). Smernica o reštrukturalizácii a insolvencii sa teda snaží nahradiť štandardnú motiváciu obvyklú v úpadku, ktorý je obzvlášť v likvidačných postupoch hrou s nulovým súčtom (čo jeden získa, to musí druhý zaplatiť), hrou so súčtom nenulovým (kde platí, že čím je lepšia súhra a výkon tímu, tým vyššie je plnenie pre všetkých). Z tohto popisu je zjavné, že pokiaľ má dôjsť k nenulovému variantu, je nutné splniť množstvo podmienok. Tie je možné zhrnúť do troch základných kategórií. Prvá je podmienka včasnosti procesu. Druhou je podmienka možnosti dohody. Tretia je podmienka splnenia ekonomických predpokladov, teda splnenia podmienky dostatočnej efektivity činnosti podniku alebo aspoň možnosti dosiahnuť v rozumnom čase a za rozumných nákladov takej efektivity.[21]

[21] SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 63.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ALEXANDER, J., HAVEL, B., KUDĚJ, M., LOUDA L., SCHÖNFELD, J., *Mezera krytí v příkladech, Restrukturalizace a insolvence*, 2017, Praha, Triton 2017

FARKAŠ, R. *Vlastné imanie obchodných spoločností: Účtovné aspekty*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018

PAULUS, CH. G., DAMMANN, R. (eds.) *European Preventive Restructuring, Article-by-Article Commentary*. Beck/Hart/Nomos, 2021

SCHÖNFELD, J. a kol. *Transformace a restrukturalizace podniku.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018

SCHÖNFELD, J., HAVEL, B., a SPRINZ, P. *Insolvenční praxe: problémy a výzvy pro léta dvacátá*. V Praze: C.H. Beck, 2020

SCHÖNFELD, J. a KUDĚJ, M. *Preventivní restrukturalizace: nová etapa koncepce sanačních procesů a její implementace do českého právního řádu*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021

ÚČINKY VZNIKU KONKURZNEJ PODSTATY NA PREBIEHAJÚCE SÚDNE KONANIA DLŽNÍKA

EFFECTS OF FORMATION OF INSOLVNECY ESTATE ON DEBTOR´S COURT PROCEEDINGS

JUDr. Martin Maliar
doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
maliarikmartin@gmail.com

Abstrakt: Základným účinkom zistenia úpadku dlžníka súdom v konkurznom konaní je vznik konkurznej podstaty ako ekonomicko-právnej štruktúry a to s účinkami „erga omnes“. Príspevok sa snaží pripodobniť tento fenomén zaregistrovaniu obchodnej spoločnosti a vysvetliť dôvody, pre ktoré je na konkurznú podstatu najadekvátnejšie nahliadať optikou práva obchodných korporácií. Takýto pohľad môže byť dobrým vodítkom aj pre riešenie dopadov vyhlásenia konkurzu na prebiehajúce súdne konania dlžníka. Insolvenčné konania majú vždy medzinárodný rozmer, a preto je dôležité vyjasniť kolízne pravidlá pre situácie, kedy dotknuté súdne konanie dlžníka je vedené v zahraničí. Niekoľko nových problémov do priniesla rekodifikácia procesného práva, ktorá zaviedla inštitút zabezpečovacieho opatrenia. Príspevok sa snaží niektoré z problémov v súvislosti s vedením insolvenčného konania adresovať.

Kľúčové slová: dlžník, veriteľ, konkurzná podstata, zabezpečovacie opatrenie, účinky vyhlásenia konkurzu, pasívne spory, aktívne spory

Abstract: The key effect of finding a debtor's bankruptcy by a court in bankruptcy proceedings is the emergence of a bankruptcy estate as an economic-legal structure, with "erga omnes" effects. The paper tries to liken this phenomenon to the registration of a business company and to explain the reasons why it is most adequate to look at the bankruptcy estate from the perspective of the law of business corporations. Such a view can also be a good guide for dealing with the effects of bankruptcy on the debtor's ongoing legal proceedings. Insolvency proceedings always have an international dimension, and it is therefore important to clarify the conflict rules for situations where the debtor's legal proceedings in question are conducted abroad. The recodification of procedural law, which introduced the institute of a precautionary measure, brought several new problems. The article tries to address some of the problems related to the conduct of insolvency proceedings.

Keywords: debtor, creditor, bankruptcy estate, security measure, effects of bankruptcy, passive disputes, active disputes

ÚVOD

Dlžník, pri ktorom bol rozhodnutím súdu zistený úpadok, môže byť v okamihu vyhlásenia konkurzu na jeho majetok účastníkom súdneho alebo rozhodcovského konania, v ktorom sa najmä zisťuje obsah jeho práv a povinností. Toto konštatovanie by sme mohli ďalej rozvíjať aj triviálne. Najmä by sme mohli uviesť, že dlžníkom môže byť fyzická osoba alebo právnická osoba. K takejto trivialite nás zrejme dovedie najmä predpochopenie, ktoré sme získali už v rámci štúdia na právnickej fakulte. S predpochopením máme tendenciu sa uspokojiť pri používaní mnohých právnych inštitútov. Musíme si však byť vedomí, že používanie predpochopenia bude málokedy dostatočné. Rizikom je, že naše poznanie budeme udržiavať vo forme predsudku, s malým pochopením racionálnych východísk.

Ako v tomto príspevku preukážeme, skutočnosť, že dlžníkom v prípade vyhlásenia konkurzu môže byť aj fyzická osoba, nie je v insolvenčnom práve signifikantná. Signifikantné pre potreby riešenia insolvencie nie sú jej práva a povinnosti. Dokonca by bolo možné tvrdiť, že objektom insolvenčného práva je výlučne riešenie usporiadania právnych vzťahov (iných) osôb združených vo vzťahu k určitej majetkovej podstate. Takéto združenie je ekonomicko-právnou štruktúrou. Momentom úpadku dlžníka je založené a pri zistení úpadku dlžníka súdom vzniká. Ide teda obdobu modelu, ktorý poznáme pri obchodných spoločnostiach.
Ak riešenie úpadku dlžníka spočíva v likvidácii majetkovej podstaty dlžníka, priraďuje sa jej označenie konkurzná podstata. Jedným z dôsledkov vzniku konkurznej podstaty je potreba ustálenia procesného nástupníctva v prebiehajúcich súdnych a rozhodcovských konaniach.

1 VZNIK KONKURZNEJ PODSTATY

Domnievame sa, že pojem úpadok je vyjadrením statusu dlžníka. Nedajme sa pomýliť ustanovením § 9 ods. 4 Obchodného zákonníka.[1] V tomto ustanovení normované pravidlo o povinnosti uvádzať dodatok „označujúci súčasný právny stav dlžníka", je len vyjadrením právnej povinnosti dlžníka v situácii, kedy zistenie úpadku dlžníka už pôsobí aj voči tretím osobám, keďže rozhodnutie o statusovej otázke je záväzné pre každého.[2] Ustanovenie však nemá ambíciu definovať status dlžníka. Statusové otázky sú obsahom noriem práva hmotného (dlžník v úpadku), nie práva procesného.[3]
Obdobne ako pri iných združeniach osôb a majetku, ktoré môžu byť predmetom registrácie,[4] do času ich zaregistrovania nemusí byť pre tretie osoby rozpoznateľné, či združenie vôbec existuje. Od

[1] Podľa § 9 ods. 4 Obchodného zákonníka „*Podnikateľ je povinný uvádzať obchodné meno spolu s dodatkom označujúcim jeho súčasný právny stav, najmä s dodatkom „v likvidácii", „v konkurze" alebo „v reštrukturalizácii"*."
[2] § 43 Civilného mimosporového poriadku.
[3] Ustanovenie § 9 ods. 4 Obchodného zákonníka by mohlo byť systematicky zaradené k účinkom vyhlásenia konkurzu a to vo všeobecnom predpise o konkurznom konaní. Systematicky správnejšie je však predsa len umiestnenie v Obchodnom zákonníku. Vzhľadom na zmeny, ktoré priniesol vstup do Európskej únie by dlžník mal uvádzať dodatok týkajúci sa súčasného právneho stavu dlžníka podľa typu konania, v ktorom sa nachádza s odkazom na prílohu Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/848 z 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní.
[4] Domnievame sa, že vyhlásenie konkurzu má obdobný obsah a účinky ako by mala registrácia združenia "konkurzná podstata dlžníka XY".

okamihu vyhlásenia konkurzu sa presadzuje existencia tohto združenia s účinkami *erga omnes*[55] Ide o prvý a kľúčový účinok vyhlásenia konkurzu. Pokiaľ ide o vznik združenia, ktorému neskôr priraďujeme potenciálne označenie konkurzná podstata, už skôr[6] sme vyjadrili názor, že jeho vznik a existencia (hoci v tom období len s účinkami *inter partes*) sa spája s úpadkom dlžníka. **Inštitút odporovateľnosti právnym úkonom dlžníka[7] či externá zodpovednosť štatutárneho orgánu[8] sú prejavmi jeho existencie aj v období pred zistením úpadku dlžníka,** t. j. vyhlásením konkurzu.

Obsahové vymedzenie pojmu úpadok sa líši naprieč právnymi poriadkami jednotlivých štátov. Na tom nič nezmenila ani Insolvenčná smernica.[9]

Účelom § 47 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZKR“)[10] jenormovanie všeobecného procesného standstillu, ktorý nastáva priamo zo zákona. Nebude zrejme sporné, že účelom uvedeného je prispieť k rýchlemu objektivizovaniu aktív (majetku) a pasív (záväzkov). Inak povedané, vzhľadom na to, že na imaní dlžníka sa presadzuje konkurzná podstata, vo vzťahu ku ktorej je oprávnený konať správca, je potrebné správcovi poskytnúť určitý časový priestor podobne, ako je to v iných prípadoch prevzatia zastúpenia. Následkom prerušenia môžu byť dotknuté konania rôznych druhov (sporové, mimosporové), s rôznym predmetom konania a koniec koncov aj rôznej závažnosti. Dotknuté konania sa môžu nachádzať v rôznej fáze procesu, a to dokonca v čase po rozhodnutí vo veci samej, avšak ešte počas plynutia lehoty na napadnutie konečného rozhodnutia. Do akej miery sa prerušenie týka konaní vedených orgánmi iných štátov, riešia kolízne pravidlá.

2 KOLÍZNE PRAVIDLÁ

Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/848 z 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní (ďalej len „Insolvenčné nariadenie“)[11] sa dotýka takmer každého konania, v ktorom sa rieši úpadok dlžníka. Pokiaľ ide o účinky takéhoto konania, východiskové pravidlo uvádza, že *„...insolvenčné konania a ich účinky sa riadia právom členského štátu, na území*

[5] V skutočnosti ide o obdobné pravidlo, ako pravidlo vyjadrené napr. v § 27 ods. 3 Obchodného zákonníka. Toto pravidlo zvykneme označovať ako materiálna publicita. V pomeroch vyhlásenia konkurzu sa však materiálna publicita zakladá na § 43 Civilného mimosporového poriadku.

[6] MALIAR M. Odporovateľnosť dohodou o započítaní pohľadávok, Wolters Kluver SR, Súkromné právo 4/2021, str. 135.

[7] § 42a Občianskeho zákonníka; Pojem “ukracujú” použitý v základnej skutkovej podstate odporovateľnosti cieli práve na úpadok. Ktorú zo strán v prípadnom spore táto okolnosť zaťažuje nie je na prvý pohľad zrejmé, avšak pôjde zrejme o žalovaného, ktorý môže preukázať, že nedošlo k ukráteniu skoršieho veriteľa, dlžník v úpadku nebol.

[8] § 135a ods. 5 Obchodného zákonníka; možnosť “zdvihnúť závoj” s.r.o. nastáva v insolvenčnej situácii, kedy štatutárny orgán musí konať už aj v najlepšom záujme veriteľov ako “nových spoločníkov” združenia, ktoré pri vyhlásení konkurzu označujeme ako konkurzná podstata

[9] Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023 z 20. júna 2019 o rámcoch preventívnej reštrukturalizácie, o oddlžení a diskvalifikácii a o opatreniach na zvýšenie účinnosti reštrukturalizačných, konkurzných a oddlžovacích konaní a o zmene smernice (EÚ) 2017/1132 (Smernica o reštrukturalizácii a insolvencii); v recitáli 73 smernica uvádza, že: *“Pojem úpadok by sa mal vymedziť vo vnútroštátnom práve...”.*

[10] *“.....vyhlásením konkurzu sa prerušujú všetky súdne a iné konania, ktoré sa týkajú majetku podliehajúceho konkurzu patriaceho úpadcovi.”*

[11] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/848 z 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní. [Online] Dostupné z https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32015R0848.

ktorého sa toto konanie začalo".[12] Inak povedané, východiskovým kolíznym pravidlom je *lex concursus*. Z tohto pravidla však samotné Insolvenčné nariadenie uplatňuje niekoľko výnimiek. V čl. 18 Insolvenčného nariadenia je uvedená výnimka na prebiehajúce súdne alebo rozhodcovské konania. V prípade súdnych a rozhodcovských konaní sa *„účinky insolvenčného konania na prebiehajúce súdne konania alebo prebiehajúce rozhodcovské konania, ktoré sa týkajú majetku alebo práv, ktoré tvoria súčasť konkurznej podstaty dlžníka, sa riadia výlučne právom členského štátu, v ktorom toto súdne konanie prebieha, alebo v ktorom má rozhodcovský súd svoje sídlo"*[13] Ide teda o kolízne kritérium *lex fori processus.*[14]

Dôvody, pre ktoré v tomto prípade existuje osobitné pravidlo, sú zrejme dva. Pri prvom z nich je potrebné súhlasiť s Bělohlávkom.[15] Ten uvádza, že "*zámerom úpravy podľa čl. 18 Inslovenčného nariadenia je potreba, aby konanie ovládlo to právo, ku ktorému má toto prebiehajúce konania najužší vzťah"*. Druhý dôvod je zrejme praktický. Súdy by mohli mať ťažkosti s poznaním cudzieho procesného práva. Zároveň, normy procesného práva sa zvyknú vnímať ako normy kogentné. Ak by kolíznym kritériom bol *lex concursus,* súdy by museli uskutočniť adaptáciu tohto účinku z cudzieho procesného práva do vlastných procesných pravidiel, podľa ktorých sa konanie vedie. Úvaha súdu by musela zahŕňať dve zistenia a to najprv zistenie, aký porovnateľný proces podľa cudzieho práva je proces, ktorý súd vedie, a ďalej tiež úvaha, aké sú účinky cudzieho insolvenčného konania na tento cudzí proces a popritom adaptácia na ten proces, ktorý súd vedie.

Ani pri aplikácii kolízneho pravidla *lex fori processus* sa však adaptácii nebude dať úplne vyhnúť. Pri jeho použití bude potrebné uskutočniť adaptáciu cudzieho insolvenčného konania na porovnateľný vnútroštátny proces. Výhodou však bude, že súd (svoje) vnútroštátne právo pozná. Variácií, ktoré prichádzajú do úvahy pri cudzích insolvenčných procesoch, nebude mnoho. Buď pôjde o proces, ktorý bude smerovať (viac) k likvidácii majetku dlžníka alebo zmene majetkovej štruktúry pri zachovaní prevádzky podniku dlžníka. Pôjde teda o konkurz (likvidáciu), pri ktorom bude kľúčové speňaženie aktív, alebo o reštrukturalizáciu, pri ktorej bude viac zohrávať úlohu najmä zmena štruktúry pasív, t. j. zmena spôsobu financovania dlžníka. Vo všeobecnosti môže ísť o tri účinky a to o prerušenie konania, o zastavenie konania alebo o pokračovanie bez ohľadu na prebiehajúce insolvenčné konanie. Okolnosť, ktorá môže vyvolávať nejasnosť, sa týka vzťahu čl. 18 a čl. 7 ods. 2 písm. f) Insolvenčného nariadenia. V pomeroch nášho procesného práva, ak je dotknutým procesom exekučné konanie, môže byť nastolená otázka, ktoré z pravidiel použiť.

Domnievame sa, že účinok na exekučné konanie by sa mal spravovať kritériom *lex concursus*. Tento záver možno odôvodniť tým, že *lex concursus* je použité aj na „*majetok, ktorý je súčasťou konkurznej podstaty,...*", [16] započítanie, [17] alebo na rozdeľovanie hodnoty majetkovej podstaty dlžníka.[18] Konkurzná podstata vznikla vyhlásením konkurzu a jej status sa odvíja od *lex concursus*. Pre veriteľov ako jej „nových spoločníkov" platí analogicky

[12] Čl. 7 Insolvenčného nariadenia.
[13] Čl. 18 Insolvenčného nariadenia.
[14] Bližšie pozri BĚLOHLÁVEK, A., J. Evropské a mezinárodní insolvenční řízení: Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EÚ) č. 2015/848 o insolvenčním řízení. Komentář. Praha: C.H Beck, 2020, str. 451.
[15] Tamtiež.
[16] Čl. 7 ods. 2 písm. b) Insolvenčného nariadenia.
[17] Čl. 7 ods. 2 písm. d) Insolvenčného nariadenia.
[18] Čl. 7 ods. 2 písm. i) Insolvenčného nariadenia.

pravidlo o zákaze vrátenia vkladu.[19] Účinky kritéria *lex fori processus* sa preto obmedzujú len na také súdne konania, ktoré vo výsledku umožnia, aby pri veriteľovi bolo zistené, či jeho nárok je súčasťou pasív konkurznej podstaty, t. j. **ide o tzv. základné konanie**.

Lex fori processus môže nakoniec ukazovať aj na pravidlo, ktoré umožňuje napriek zistenej insolvencii dlžníka prebiehajúcom konaní pokračovať. Aj v takomto prípade by potenciálne priznanie nároku veriteľovi (žalobcovi) nemuselo veriteľovi pomôcť. Pre konkurz by priznanie nároku v inom procese nemuselo zakladať jeho zistenie a teda nemožnosť takéto zistenie spochybňovať. Aj judikované nároky však možno v konkurze popierať[20] Dôvodom je, že aj v exekúcii sa povinnému priznáva možnosť namietať voči exekučnému titulu a zároveň aj iní veritelia by mali mať právo preskúmať[21] „hodnotu vkladu", ktorou sa niektorý z veriteľov podieľa na konkurznej podstate.

3 PREBIEHAJÚCE SÚDNE A ROZHODCOVSKÉ KONANIA

Vyhlásením konkurzu sa z pohľadu nezaujatého pozorovateľa sa majetková podstata dlžníka rozdelila na dve. Rozdelenie sa udialo na základe hmotnoprávnych pravidiel.

Prvá majetková podstata zahŕňa majetok, ktorý konkurzu nepodlieha, [22] majetok, ktorý nemá hodnotu a teda ho nie je možné speňažiť, prípadne má nepatrnú hodnotu, avšak náklady na jeho speňaženie by pravdepodobne prevýšili možný výťažok z jeho speňaženia.[23] Ide o majetok, vo vzťahu ku ktorému oprávnenie nakladať s ním neprešlo na správcu, resp. dispozičné oprávnenie správcu vo vzťahu k nemu zaniklo.

Druhá z majetkových podstát je konkurzná podstata. Jej súčasťou je najmä majetok, ktorý dlžník má ku dňu vyhlásenia konkurzu.[24] Tvoria ju však aj majetok alebo majetkové nároky potenciálne.[25] V nemeckej právnej teórii sa na rozlíšenie týchto dvoch fenoménov zaužívalo pomenovanie *„Ist-Masse"* a *„Soll-Masse"*. V našom práve by tomu mohla zodpovedať terminológia „*bezprostredná konkurzná podstata*" a „*potenciálna konkurzná podstata*".

Práve toto rozdelenie majetkovej podstaty dlžníka môže mať dopad na osud prebiehajúcich konaní dlžníka. Ak sa zameriame na objekt konaní, prebiehajúce konania môžeme v zásade rozdeliť do troch kategórií :

a) aktíva dlžníka (aktívne spory),
b) záväzky dlžníka (pasívne spory),
c) status dlžníka (prvky statusu dlžníka)

Optikou nášho práva, konania, ktorých výsledok (objekt) by mohol mať dopad na konkurznú podstatu, sa v dôsledku vyhlásenia konkurzu na majetok dlžníka prerušujú. Typicky

[19] Vkladom je potrebné rozumieť súhrn nominálnych hodnôt zistených pohľadávok veriteľa. K distribúcii medzi veriteľov možno pristúpiť rozvrhom.
[20] K dôvodom porovnaj napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu USA vo veci Pepper v. Litton, 308 U.S. 295 (1939). Dostupné z https://supreme.justia.com/cases/federal/us/308/295/.
[21] K tomuto konštatovaniu podporne napr. Nález ÚS ČR Pl. 14/10 z 1. júla 2010; " …ustanovení totiž vylučuje účinný právní prostředek nápravy rozhodnutí o uznání pohledávky jiného věřitele, které v důsledcích může zasáhnout právo na ochranu majetku jiného věřitele….".
[22] Porovnaj § 72 ZKR.
[23] Porovnaj § 81 ods. 1 ZKR.
[24] Porovnaj § 67 ods. 1 ZKR.
[25] Porovnaj § 67 ods. 1 písm. d) ZKR v spojení s § 80 ZKR.

pôjde o konania, kedy sa požaduje od dlžníka plnenie v peniazoch alebo vydanie veci (pasívne spory) alebo právne naopak, konania, v ktorých dlžník voči inej osobe požaduje napr. zaplatenie určitého nároku (aktívne spory).

Z vyššie uvedeného rozdelenia je však zrejmé, že budú existovať aj konania, ktoré na konkurznú podstatu dopad mať nebudú. Pôjde o konania, ktoré sa konkurznej podstaty nedotýkajú. Zaujímavou kategóriou budú konania týkajúce sa niektorých otázok dlžníka ako obchodnej spoločnosti (tzv. korporátne spory) a to napríklad konanie o neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia alebo spor o výšku vyrovnacieho podielu spoločníka, ktorého účasť v dlžníkovi už skôr zanikla. V týchto prípadoch vyhlásenie konkurzu na prebiehajúce konania zrejme nemá bezprostredný vplyv, avšak naliehavosť riešenia stráca prakticky na právnom význame. Počas úpadku dlžníka je z dôvodu presadenia sa pravidla absolútnej priority,[26] reálna hodnota vyrovnacieho podielu (pohľadávky) bývalého spoločníka blízka nule, hoci v nominálnom vyjadrení môže predstavovať celkom významnú sumu.[27] Ide o nárok, ktorý nie je voči veriteľom počas konkurzu uspokojiteľný, hoci zrejme nemožno vylúčiť, že ako podriadený môže byť uplatnený prihláškou.

3.1 Aktívne spory

Ak dlžník ku dňu vyhlásenia konkurzu vedie konanie ohľadom nároku, ktorý je aktívom konkurznej podstaty a snaží sa získať titul na plnenie z majetkovej podstaty iného,[28] vzniká situácia, ktorá je poznačená značnou mierou právnej neistoty danou najmä vznikom konkurznej podstaty. Z tohto dôvodu zákonodarca preferuje zákonný *stand still*[29] a teda konanie v prípade aktívneho sporu sa priamo zo zákona prerušuje. Prerušenie konaní je teda opodstatnené potrebou efektívneho posúdenia, či správca takéto konanie prevezme a bude ďalej viesť ako aktívne konanie v prospech konkurznej podstaty. Zákonodarca tak vytvára správcovi určitý časový priestor na oboznámenie sa s majetkovými pomermi dlžníka. Takto vytvorený **priestor pre správcu je v skutočnosti obdobou priestoru vytvoreného pre spoločníkov obchodnej spoločnosti na schvaľovanie konania pred vznikom obchodnej spoločnosti**.[30]

Ak vyhlásenie konkurzu zasiahlo aktívne konanie v okamihu pred rozhodnutím vo veci samej, tak niet pochýb, že súd, ktorý vedie aktívne konanie, vyčká na procesný návrh správcu do konania prvej schôdze veriteľov. Ak správca ostane nečinný, alebo ak na výzvu súdu oznámi, že nenavrhuje pokračovanie v konaní, súd vyzve na podanie návrhu na pokračovanie v konaní dlžníka, prípadne nerozlučných procesných spoločníkov na strane dlžníka. Ak lehota uvedená vo výzve súdu uplynie márne, súd konanie zastaví. Pre účely rozhodnutia o náhrade trov konania platí, že konanie bolo zastavené fikciou späťvzatia žaloby.

---

[26] Vecný základ pre existenciu pravidla absolútnej priority v našom právnom poriadku je možné nájsť v § 835 ods. 2 Občianskeho zákonníka. Ak pravidlo tam uvedené vyjadríme prostredníctvom pravidla absolútnej priority, tak platí, že tretie osoby majú absolútnu prioritu na uspokojenie majetkových záujmov vzniknutých pri činnosti združenia oproti členom združenia.

[27] Ide často o dôsledok pravidiel pre určenie výšky vyrovnacieho podielu; porovnaj § 61 ods. 2 Obchodného zákonníka.

[28] Napr. dlžník ako predávajúci si uplatňuje nárok na zaplatenie ceny dodaného tovaru (t. j. pohľadávku)

[29] Porovnaj § 47 ods. 1 ZKR.

[30] Podľa § 64 ods. 1 Obchodného zákonníka by obchodná spoločnosť ako hierarchická štruktúra by záväzky z neschválených právnych úkonov rovnako neprebrala.

Ak však dlžník alebo nerozlučný spoločník navrhne pokračovať v konaní, súd zrejme vydá uznesenie[31] o pokračovaní v konaní. Konanie sa však nebude viesť na ťarchu konkurznej podstaty. Pre prípadnú protistranu takáto situácia bude zrejme neistá, keďže ak konanie voči nej vedie dlžník, po vyhlásení konkurzu pôjde o subjekt s vysokým kreditným rizikom. Protistrana bude teda čeliť riziku, že trovy konania jej nebudú uhradené. Ak by bola protistrana úspešná a súd by jej priznal právo na náhradu konania, nebude zrejme vedieť (niektoré) trovy konania na konkurznej podstate uspokojiť.

Na tomto mieste je potrebné podotknúť, že napriek tomu, že všeobecná intuícia vedie k záveru, že rozhodnutie súdu o náhrade trov konania je „konštitutívne" a teda zakladá „nové právo" úspešnej protistrany na plnenie od dlžníka, nie je takýto záver adekvátny. Domnievame sa, že trovy prebiehajúceho konania a to minimálne v rozsahu, v ktorom vznikli do vyhlásenia konkurzu, je možné v konkurze možné prihlásiť prihláškou podmienenej pohľadávky.[32] Pre účely konkurzu rozhodnutie súdu o náhrade trov aktívneho konania právnou skutočnosťou zakladajúcou nárok úspešnej protistrany, ale podmienkou uspokojenia takéhoto nároku. Situácia, kedy pohľadávku nie je možné ku dňu vyhlásenia konkurzu vyčísliť, však nie je v pomeroch konkurzných ojedinelá a nastáva typicky pri subrogačných nárokoch.[33] Všeobecne však možno konštatovať, že procesné právo neposkytuje dostatok právnych inštitútov, ktoré by umožnili žalovanému znížiť kreditné riziko, ktoré plynie z toho, že žalobcom je osoba bez majetku.[34] Je teda namieste, aby pre účely procesného práva boli normatívne zvážené nástroje adresujúce tento problém (napr. možnosť požadovať zábezpeku na trovy).

Ak aktívnym konaním bude exekučné konanie, v ktorom ako oprávnený vystupuje dlžník, súdny exekútor vydá podľa § 61h ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku upovedomenie o odklade exekúcie. V exekúcii možno pokračovať typicky v nadväznosti na jej prevzatie správcom.

3.2 Pasívne spory

Ak ku dňu vyhlásenia konkurzu voči dlžníkovi prebieha konanie, ktorého výsledkom má byť dosiahnutie titulu na uspokojenie sa veriteľa na majetkovej podstate dlžníka, vyhlásením konkurzu sa takéto konanie prerušuje.

Prináležitosť aktív do konkurznej podstaty sa zisťuje ich súpisom a ustaľuje sa prípadnými excindačnými spormi. Pasíva konkurznej podstaty[35] sa zistia tak, že sa veritelia svoje nároky uplatnia prihláškou. Prihláška má v zásade účinok uplatnenia práva na príslušnom orgáne. Titulom na uspokojenie z hodnoty konkurznej podstaty bude zistenie pohľadávky.

Účinok vyhlásenia konkurzu je pri pasívnych sporoch obdobný účinku pri aktívnych sporoch. Pasívne spory sa v dôsledku vyhlásenia konkurzu prerušujú.[36] Po prvej schôdzi

[31] Uznesenie, ktorým sa upravuje vedenie konania.
[32] Porovnaj § 28 ods. 5 ZKR.
[33] K subrogačným nárokom v konkurze napr. uznesenie Najvyššieho súd ČR zo dňa 31. januára 2006 sp. zn. 29 Odo 1314/2004.
[34] Výnimkou je snáď (veľmi úzko vymedzený) inštitút zábezpeky na trovy konania podľa § 51 zákona č. 97/1963 Z. z. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.
[35] Pozn. okrem nárokov protipodstatových.
[36] § 47 ods. 1 ZKR.

veriteľov prichádza do úvahy výzva súdu adresovaná správcovi na prevzatie pasívneho konania. Tá však bude typicky márna, keďže správca, s výnimkou konaní, v ktorých s vysokou mierou pravdepodobnosti bude úspešný, nebude ochotný s pokračovaním súhlasiť. Následok márneho uplynutia lehoty na prevzatie konania bude však zrejme odlišný od aktívnych sporov. Keďže dlžník bol žalovaným, neprichádza do úvahy fikcia späťvzatia. Ak správca pasívny spor neprevezme, ostane pasívny spor počas trvania účinkov konkurzu prerušený. To samozrejme nebráni žalobcovi žalobu vziať späť.

Počas konkurzu nie je možné dlžníka zaviazať na náhradu trov (prerušeného) pasívneho sporu. Rovnako nie je adekvátne, aby na náhradu trov konania bol zaviazaný žalobca, ktorý žalobu vzal späť v dôsledku vyhlásenia konkurzu na majetok žalovaného (dlžníka).[37] Žalobca môže dosiahnuť uspokojenie nároku prihláškou pohľadávky vkonkurze, pričom do vyhlásenia konkurzu vynaložené náklady na vedenie pasívneho sporu môže uplatňovať ako príslušenstvo pohľadávky.[38] Nebude výnimočné, že takýto nárok bude v konkurze zistený a zároveň aj (aspoň sčasti) uspokojený. Súd rozhodujúci v pasívnom spore by mal teda v odôvodnení prípadného uznesenia o zastavení konania uviesť, že o náhrade trov konania rozhodne v nadväznosti na výsledok konkurzu vyhláseného na majetok žalovaného (dlžníka).[39]

Na vzťahu konkurzného konania a civilného procesu, pokiaľ ide o trovy civilného procesu, je možné vidieť teda dva systémové problémy. Prvým z nich je nedostatok flexibility rozhodovania o náhrade trov konania buď v rozhodnutí vo veci samej alebo separáciou. Druhým je pravidlo, že v kontradiktórnom civilnom procese má súd rozhodovať o náhrade trov konania z úradnej povinnosti[40] a nie na základe návrhu strán, čo sa javí ako pravidlo popierajúce esenciálnu podstatu civilného procesu, ktorý „dávajú do pohybu" sporné strany a nie súd.

V prípade prevzatia pasívneho sporu správcom je zo strany žalobcu potrebné reflektovať zmenený stav konania.[41] Zároveň však žalobca nebude môcť ignorovať skutočnosť vyhlásenia konkurzu a žalovaný nárok si bude musieť na uspokojenie v konkurze prihlásiť. Zmeneným stavom rozumieme najmä okolnosť, že súd, ktorý koná v pasívnom spore, v prípade úspechu žalobcu, nemôže efektívne uložiť plniť v patričnej lehote.[42] Správca počas konkurzu nemá možnosť veriteľov „starého dlhu" individuálne uspokojovať. Taktiež žalobca (veriteľ) nemá možnosť dosiahnuť nútené uspokojenie voči konkurznej podstate a to z dôvodu jej exekučnej imunity.[43]

[37] Ustanovenie § 256 ods. 2 Civilného sporového poriadku poskytuje len jedno riešenie pre náhradu trov konania. Javí sa však, že procesné situácie, ktoré nastávajú v civilnom procese, sú oveľa rozmanitejšie a vyžadovali by si efektívnejšie štrukturovanie pravidla pri ukončení konania bez rozhodnutia vo veci samej.

[38] Porovnaj § 121 ods. 3 Občianskeho zákonníka; "trovy konania sú optikou hmotného práva ničím iným ako nákladmi spojenými s jej uplatnením pohľadávky.

[39] Civilný sporový poriadok tu ponúka žiaľ nie veľmi efektívne pravidlo a síce, že súd o náhrade trov rozhoduje aj bez návrhu.

[40] Zrejme aj s uplatnením vyšetrovacej zásady uplatňovanej v civilnom procese vcelku výnimočne.

[41] Uskutočniť potrebné zmeny v petite žaloby.

[42] Domnievame sa, že súd by nemal určovať patričnú lehotu. Súd by taktiež nemal ukladať povinnosť správcovi, ale dlžníkovi.

[43] Porovnaj § 48 ZKR.

3.3 Zabezpečovacie opatrenie ako pasívny spor

Špecifickým pasívnym sporom bude situácia, kedy sa vedie konanie o nariadenie zabezpečovacieho opatrenia alebo zabezpečovacie opatrenie bolo nariadené, avšak prebieha ešte pasívny spor o priznanie peňažného nároku. Zabezpečovacie opatrenie je inštitútom, ktorý do Civilného sporového poriadku priniesla jeho rekodifikácia. Ani z dôvodovej správy a ani diskusie, ktorá prebehla v odborných periodikách,[44] však nie je úplne zrejmé, aký je jeho vzťah k prípadnému úpadku dlžníka. Kľúčová dilema by sa dala vyjadriť v otázke: „*Vytvára zabezpečovacie opatrenie pre konkurz právo na oddelené uspokojenie?*".

Jednoznačnú odpoveď na nadnesenú otázku prinesie zrejme judikatúra, či budúca legislatíva. Nám ostáva len pojednať nateraz najmä o dilemách, s ktorými sa bude riešenie potýkať. V prvom rade, súd, ktorý zabezpečovacie opatrenie nariaďuje, posudzuje mieru jeho opodstatnenosti[45] len veľmi povrchne. Zabezpečovacie opatrenie môže byť zriadené v prospech niekoho, kto sa nakoniec ukáže, že veriteľom nie je, alebo podľa pravidiel pre vedenie konkurzu sa na zabezpečenie jeho pohľadávky neprihliada.[46]

V každom majetkovom registri nie je zapísaný právny stav ničím iným, len vyvrátiteľnou domnienkou. Navrhovateľ (veriteľ) sa teda, pokiaľ ide o predmet zabezpečovacieho opatrenia, nemusí „trafiť" do majetku dlžníka. Vzniká tak otázka, či tretia osoba, ktorá by sa cítila dotknutá, má k dispozícii voči zabezpečovaciemu opatreniu prostriedok obrany. Tu bude zrejme prípustný návrh na zrušenie zabezpečovacieho opatrenia, hoci procesný predpis zrušenie výslovne pripúšťa len z dôvodu, že odpadli dôvody pre jeho vydanie. To zjavne nie je postačujúce.

Súd, ktorý posudzuje návrh na nariadenie zabezpečovacieho opatrenia, bude zrejme čeliť aj riziku nedostatku údajov týkajúcich sa valuácie predmetu zabezpečenia. Inak povedané, pre súd bude problematické zvažovať primeranosť hodnoty predmetu zabezpečenia oproti hodnote navrhovateľom (veriteľom) tvrdeného nároku. Nie je zrejmé, či je úplne viazaný návrhom, pokiaľ ide o výber predmetu zabezpečenia navrhovateľom (veriteľom), avšak zrejme áno. Pri nevhodne zvolenom predmete súdu teda ostane len návrh zamietnuť.[47] V majetkovej podstate dlžníka sú však aj také majetkové hodnoty, vo vzťahu ku ktorým môže mať nariadenie zabezpečovacieho opatrenia pre dlžníka fatálne následky. Ak by zabezpečovacie opatrenie smerovalo k pohľadávkam dlžníka, môže to mať vplyv na jeho financovanie.[48]

---

[44] napr. DŽAČÁR Ľ. - FÖLDEŠ, R. : Zabezpečovacie opatrenie v novom civilnom sporovom procese - vybrané problémy. Právny obzor, 99, 2016, č. 6, s.525-554; a k tomu nezvyčajne emocionálna argumentácia v príspevku ŠTEVČEK, M. - KOTRECOVÁ, A.: Ako poznať dobrú právnu úpravu alebo od zabezpečovacích opatrení k analytickej právnej epistemiológii. Právny obzor, 100, 2017, č.2, s 115-130.

[45] Podľa III. ÚS 294/2020: " Vzhľadom na zmysel tohto procesného inštitútu sa v konaní a rozhodovaní o návrhu na nariadenie zabezpečovacieho opatrenia neuplatňuje princíp kontradiktórnosti a princíp rovnosti strán sporu tak striktne ako v konaní vo veci samej. Všeobecný súd tak nemusí pri zisťovaní rozhodujúcich skutočností dbať na všetky formality, ako to je pri riadnom procesnom dokazovaní vo veci samej, postačuje, že osvedčená skutočnosť sa mu vzhľadom na všetky okolnosti javí ako nanajvýš pravdepodobná. "

[46] porovnaj § 95 ods. 3 ZKR

[47] To napriek tomu, že § 325 ods. 1 resp. §343 ods. 1 Civilného sporového poriadku uvádza, že sa návrh na zabezpečovacie opatrenie skúma len vo vzťahu k predbežnému skutkovému záveru týkajúcom sa ohrozenia exekúcie.

[48] § 151mb ods. 3 Občianskeho zákonníka; "Ak bol vznik záložného práva poddlžníkovi oznámený alebo preukázaný, poddlžník je povinný plniť svoj splatný peňažný záväzok záložnému veriteľovi….".

Ak ku dňu vyhlásenia konkurzu prebieha pasívny spor, v ktorom ešte nebolo zabezpečovacie opatrenie nariadené, konajúci súd by mal konanie o jeho nariadenie zastaviť.[49] Ak však ku dňu vyhlásenia konkurzu už bolo zabezpečovacie opatrenie nariadené, ponúkajú sa potenciálne dve možné úvahy o riešení.

Prvou z nich je úvaha o tom, že správca, prípadne ktorýkoľvek dotknutý veriteľ, má možnosť domáhať sa jeho zrušenia a to na základe § 334 Civilného sporového poriadku. Hoci uvedené ustanovenie pri použití gramatického výkladu cieli len na situáciu, kedy „odpadli dôvody, pre ktoré bolo nariadené", aplikáciou právnej argumentácie *argumentum a minori ad maius* by na jeho základe bolo možné postihnúť aj situáciu, kedy dôvody na nariadenie zabezpečovacieho opatrenia v čase jeho vydania neexistovali. Týmto dôvodom môže byť aj okolnosť, že v čase jeho nariadenia bol dlžník už v úpadku a vydaním zabezpečovacieho opatrenia došlo tak k porušeniu pravidiel distribúcie hodnoty majetkovej podstaty dlžníka. Ako bolo uvedené už vyššie, reparačnými nástrojmi pri porušení pravidiel distribúcie hodnoty majetkovej podstaty medzi veriteľov sú inštitúty odporovateľnosti právnym úkonom a externej zodpovednosti štatutárneho orgánu. Nie je úplne predstaviteľné, že by súd pri zabezpečovacom opatrení pripustil možnosť uplatňovať odporovateľnosť zabezpečovacieho opatrenia.[50]

Druhou a zrejme aj adekvátnejšou možnosťou, je popretie prihlásenej zabezpečenej pohľadávky veriteľa,[51] čo do zabezpečenia s argumentom, že ide o zabezpečenie získané na základe zabezpečovacieho opatrenia počas úpadku dlžníka. Takéto zabezpečenie narúša pravidlá distribúcie hodnoty majetkovej podstaty upadnutého dlžníka.

Na dôvažok je možné ešte snáď uviesť, že v súkromnom práve niet veľa inštitútov, v ktorých súd vstupuje do obsahu zmluvných dojednaní medzi účastníkmi a mení ich obsah. Úloha súdu sa obmedzuje viac-menej na deklarovanie takéhoto obsahu. Ak sa strany v zmluve dohodli na tom, že ich nároky sú nezabezpečené, tak ide o ich vôľu. Súd by túto vôľu v zásade[52] nemal meniť. Nie je úplne zrejmé, aké legitímne argumenty by mali súd doviesť k tomu, že vytvorením zabezpečenia pohľadávky jednostranne[53] zvýšil hodnotu pohľadávky veriteľa a z ekonomického pohľadu tak zmení distribúciu hodnoty jeho majetkovej podstaty.

4 NOVÉ SPORY

ZKR obsahuje aj pravidlo týkajúce sa aktívnych a pasívnych sporov, ktoré by potenciálne mohli začať po vyhlásení konkurzu a týkali by sa majetku podliehajúceho konkurzu.[54] Takéto konania možno po vyhlásení konkurzu začať len na návrh správcu, návrhom podaným voči správcovi v súlade s týmto predpisom.

---

[49] A to s poukazom na § 50 ZKR, keďže na majetku podliehajúcom konkurzu nemôže počas konkurzu vzniknúť zabezpečovacie právo.

[50] Nie je možné vylúčiť, že navrhovateľ (veriteľ) a dlžník v konaní o nariadení zabezpečovacieho opatrenia konajú v kolízii záujmov.

[51] Pokiaľ ide o prihlášku pohľadávky, s poukazom na §343 ods. 3 CSP nie je úplne zrejmé, ako sa vysporiadať s pravidlo, že je výkon môže nastať až po tom, ako bola pohľadávka právoplatne priznaná súdnym rozhodnutím. Javí sa, že ide o kogentné pravidlo. Záložné právo sa v konkurze prihlasuje práve z dôvodu, aby sa „vykonalo".

[52] V insolvenčnom práve je prítomný takýto prvok v podobe nahradenia súhlasu skupiny v rámci procesu reštrukturalizácie (tzv. cram down).

[53] Pravidlo "*alteri stipulari nemo potest" považujeme* za kľúčové súkromnoprávne pravidlo.

[54] Porovnaj § 47 ods. 5 ZKR.

Normy hmotného alebo procesného práva nie je v stave zabrániť akémukoľvek subjektu uplatniť akékoľvek právo, hoci na jeho uplatnenie nie je oprávnený. Súdne konanie tak začne bez ohľadu na akékoľvek legislatívne obmedzenie, ktoré by snáď v tejto súvislosti mohlo existovať.[55] Dôležité sú však následky, ktoré je potrebné s takouto situáciou spojiť. Obdobné pravidlá existujú aj v zahraničných právnych úpravách.[56] Nie je dôvod ani v pomeroch uplatňovania zákona o konkurze a reštrukturalizácii nesúhlasiť s Tomášom Richterom, že „*...po začatí insolvenčného konania nemožno predinsolvenčné pohľadávky súkromnoprávneho charakteru proti dlžníkovi vymáhať inak, než prihláškou v insolvenčnom konaní, čo samozrejme plynie z povinného kolektívneho charakteru insolvenčného konania*“.[57]

Všeobecne je teda možné uviesť, že súkromnoprávne spory týkajúce sa aktív konkurznej podstaty (t. j. majetku podliehajúceho konkurzu), ako aj pasív (t. j. starého dlhu úpadcu, ktorý sa v konkurze uplatňuje prihláškou), nemožno začať mimo rámca konkurzného konania. Ak toto pravidlo zasadíme do následkov, ktoré sa uplatnia vo všeobecnom procesnom práve, tak napr. podanie žaloby, ktorá sa týka aktív alebo pasív konkurznej podstaty, počas obdobia, v ktorom vo vzťahu k dlžníkovi pôsobia účinky vyhlásenia konkurzu, bude viesť zrejme k zastaveniu konania. A to aj bez návrhu. Dôvodom zastavenia konania bude nedostatok procesnej podmienky, ktorý nie je možné odstrániť.[58]

Nemožno teda súhlasiť so závermi staršej judikatúry, podľa ktorej *„vo veciach, ktoré sa týkajú konkurznej podstaty, je počas konkurzu pasívne legitimovaný výlučne správca, t. j. akýkoľvek návrh na začatie súdneho alebo iného konania, ktoré sa týka konkurznej podstaty, možno podať iba voči správcovi, nie voči úpadcovi. V prípade, že navrhovateľ podá takýto návrh voči úpadcovi, súd takýto návrh zamietne z dôvodu nedostatku pasívnej legitimácie“*.[59] Tento záver by vo svojom dôsledku mohol viesť k situácii, že v prípade zrušenia konkurzu bude existovať voči dlžníkovi prekážka veci rozhodnutej. Prirodzene, súd v prípade podania žaloby, v ktorej bude označený úpadca, môže žalobcu poučiť o vyhlásenom konkurze na majetok dlžníka (žalovaného) ako aj o dôsledkoch, ktoré z účinkov vyhlásenia konkurzu vyplývajú.

ZÁVER

Účinky vyhlásenia konkurzu na prebiehajúce konania ovplyvňuje presadenie sa ekonomicko-právnej štruktúry, a to konkurznej podstaty. Pokračovanie aktívnych a pasívnych sporov, prerušených v dôsledku vyhlásenia konkurzu, prichádza do úvahy len veľmi výnimočne. Z tohto dôvodu je namieste uvažovať o tom, či by zákonodarca nemal východiskovo smerovať právnu úpravu skôr k zastaveniu prebiehajúcich konaní. Je notorietou, že v nejednom prípade účinky konkurzu trvajú niekoľko rokov a udržiavanie konaní v štádiu prerušenia sa s ohľadom na potrebu ich administrovania súdmi nejaví ako efektívne. Ak z

[55] Obdobnou je procesná situácia, kedy dôjde k podaniu odvolania voči rozhodnutiu, voči ktorému odvolanie nie je prípustné.
[56] Bližšie pozri napr. § 109 ods. 1 písm a) českého Insolvenčího zákona.
[57] RICHTER, T. Insolvenční právo, 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, str. 264.
[58] Porovnaj § 161 ods. 2 Civilného sporového poriadku.
[59] POSPÍŠIL, B. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii*. Komentár, Bratislava, Iura Edition spol. s r.o., člen skupiny Wolters Kluwer, 2012, str. 2017.

prerušených konaní bude po skončení konkurzu efektívne pokračovať len zlomok, ako vhodnejšie sa javí uvažovať skôr o ich zastavení a zavedení osobitného pravidla pre premlčanie, resp. prípadnú obnovu konania. Tento problém sa javí ešte pálčivejší v prípadoch, ak je upadnutým dlžníkom obchodná spoločnosť. Ukončením konkurzného konania z dôvodu nedostatku majetku alebo ukončením konkurzu, okrem zrušenia konkurzu z dôvodu, že tu nie sú predpoklady pre konkurz, sa obchodná spoločnosť zrušuje.[60] Súd ju aj bez návrhu vymaže z obchodného registra.[61]

Účinok prerušenia konaní je zrejme pozostatkom konkurzných úprav, ktoré boli orientované na podnikateľov, ktorí boli fyzickými osobami a od týchto čias sa viac-menej nekriticky preberá a používa na konkurzné procesy, ktoré sú na riešenie úpadku fyzických osôb orientované už len výnimočne.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BĚLOHLÁVEK, A., J. Evropské a mezinárodní insolvenční řízení: Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EÚ) č. 2015/848 o insolvenčním řízení. Komentář. Praha: C.H Beck, 2020.

MALIAR M. Odporovateľnosť dohodou o započítaní pohľadávok, Wolters Kluver SR, Súkromné právo 4/2021, str. 135.

POSPÍŠIL, B. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii*. Komentár, Bratislava, Iura Edition spol. s r.o., člen skupiny Wolters Kluwer, 2012, 2017 s.

RICHTER, T. Insolvenční právo, 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, str. 264.

IKRÉNYI, I. Nariadenie o insolvenčnom konaní. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2020.

OVEČKOVÁ, O. a kol Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok I (§1 až 260). 2. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer s.r.o., 2022.

[60] Porovnaj § 68 ods. 4 písm. c) Obchodného zákonníka.
[61] Porovnaj § 68 ods. 6 Obchodného zákonníka.

JE OTÁZKA REGULOVANÉHO NÁJOMNÉHO STÁLE AKTUÁLNA?

IS THE RENT CONTROL STILL AN ISSUE?

JUDr. Miroslava Mikušová
Doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
Miroslava.mikus1@gmail.com

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá súčasným stavom uplatňovania regulovaného nájomného v súkromnoprávnych nájomných vzťahoch. Ide najmä o regulované nájomné týkajúce sa reštituovaných bytov. Autorka sa zaoberá otázkou, či možno danú problematiku považovať po tridsiatich rokoch jej uplatňovania za vyriešenú. Pre pochopenie súčasného stavu sa príspevok najskôr venuje vývoju právnej regulácie regulovaného nájomného a kľúčovým okolnostiam týkajúcim sa problému. Následne sú analyzované nedostatky deregulácie nájomného. Záverom sa autorka pokúsila načrtnúť smerovanie riešenia nedostatkov deregulácie nájomného, pričom si pomohla príkladom dobrej praxe z Českej republiky.

Kľúčové slová: prenajímateľ, nájomca, regulované nájomné, bytové náhrady, reštitúcie, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract: The Article deals with the current situation when it comes to the application of the rent control in the private rental sector. This concerns mainly the rent control applicable to the flats in the restituted houses. The author deals with the question whether the issue of the rent control can be after thirty years of its application considered solved. To understand the current situation, the article firstly focuses on the development of the legal regulation concerning the rent control and key circumstances related to the problem. Later, the shortcomings of rent deregulation are analysed. Finally, the author tried to outline the possible solution for the rent control, while helping with examples of good practice from the Czech Republic.

Key words: Landlord, Tenant, Rent Control, Housing Compensation, Restitution, European Court of Human Rights

ÚVOD

Prenajímateľ bytu má ako vlastník právo v medziach zákona svoj byt držať, užívať, požívať jeho plody a nakladať s ním.[1] Obmedziť vlastnícke právo prenajímateľa bytu ako vlastníka je možné len vo verejnom záujme, ak účel nemožno dosiahnuť inak, iba na základe

[1] §123 Občianskeho zákonníka

zákona, len na tento účel a za náhradu.[2] Vlastnícke právo je základné ľudské právo a je garantované ústavou,[3] ako aj medzinárodnými dohovormi.[4]

Jednou z foriem, ako štát zasahuje do práv prenajímateľa ako vlastníka, je regulácia cien nájmu. V demokratických právnych systémoch tak štát môže konať za presne stanovených podmienok pri sledovaní legitímneho cieľa a tým je v tomto prípade sociálna politika štátu. Štát z určitých dôvodov chráni nájomcu, ktorý si prostredníctvom nájmu plní svoje bytové potreby, pred jednostranným zvyšovaním nájomného zo strany prenajímateľa. Nájomca je vnímaný ako slabšia strana právneho vzťahu a preto si vyžaduje osobitnú ochranu zo strany štátu. Týmto spôsobom dochádza ku stretu práva prenajímateľa na pokojné užívanie svojho majetku ako ľudského práva garantovaného medzinárodnými zmluvami a ústavou a práva nájomcu na bývanie ako sociálneho práva, ktoré takúto garanciu nepožíva. Subjekt sociálneho práva sa nemôže dovolávať ústavy, ale len zákona, ktorý rozsah tohto práva upravuje.[5]

Tento príspevok sa zaoberá regulovaným nájomným uplatňovaným predovšetkým na byty v bytových domoch, ktoré boli na základe reštitučných zákonov vrátené ich pôvodným vlastníkom. Regulované nájomné bolo niekoľko rokov veľmi komentovaným problémom. Hlavná otázka, na ktorú sa snaží autorka v tomto príspevku preto nájsť odpoveď, je nasledovná: Možno v súčasnosti po takmer tridsiatich rokoch považovať tento problém za vyriešený?

Príspevok je členený do piatich kapitol. Prvé dve kapitoly „Regulácia nájomného v podmienkach Slovenskej republiky“ a „Európsky súd pre ľudské práva a regulované nájomné“ vysvetľujú okolnosti vzniku predmetnej problematiky. Ďalšie dve kapitoly „Súčasný stav a regulované nájomné“ a „Stanovisko Slovenskej republiky k súčasnému stavu regulovaného nájomného“ už priamo rozoberajú súčasný stav uplatňovania regulovaného nájomného a súvisiace problémy. V poslednej piatej kapitole „Porovnanie regulovaného nájomného s právnou úpravou v Českej republike“ je načrtnuté, akým spôsobom sa podarilo Českej republike vyriešiť problematiku regulovaného nájomného, čo by bolo prípadne možné použiť ako príklad dobrej praxe pre Slovenskú republiku.

REGULÁCIA NÁJOMNÉHO V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky súvisí regulácia nájomného so zmenami spoločenského zriadenia po roku 1989. Regulované nájomné sa v súkromnoprávnych nájomných vzťahoch vzťahuje na tie nájomného vzťahy, ktoré sa týkajú reštituovaných bytových domov alebo bytového fondu nadobudnutého v rámci „veľkej privatizácie“.[6] Reštituenti, resp. noví majitelia znovu nadobudnutím svojho majetku získali aj nájomcov,

[2] §128 ods. 2 Občianskeho zákonníka

[3] Čl. 20 Ústavy Slovenskej republiky

[4] Napr. Čl. 1 Protokolu č.1 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd hovorí: *„Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré stanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva. Predchádzajúce ustanovenie však nebráni právu štátu prijímať zákony, ktoré považuje za nevyhnutné, aby upravil užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom alebo zabezpečil platenie daní alebo iných poplatkov alebo pokút.“*

[5] KRÁĽ, J. - CIBULKA, Ľ. - HOLÁK, A.: Ústavné garancie ľudských práv. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Univerzity Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. 2004. s 115.

[6] DULÁKOVÁ JAKÚBEKOVÁ D. - FKETE, I. - KRIŽAN, M.: Nájomná zmluva v procese rekodifikácie súkromného práva. Bratislava: C. H. Beck, 2014.

ktorým, ak sa s nimi nedohodli inak, mohli účtovať len maximálne nájomné stanovené cenovými prepismi.[7]

Štát týmto spôsobom chcel chrániť nájomcov, aby zmenou režimu neboli uvrhnutí do zlej životnej situácie. Dotknutí nájomcami boli väčšinou starší ľudia v dôchodkovom veku, ktorí investovali do bývania svoje úspory a nemali prostriedky na zabezpečenie si iného bývania, resp. platiť trhové nájomné. Na druhej strane však neboli zohľadnené záujmy prenajímateľov bytov. Výška regulovaného nájomného určená výnosom, resp. opatreniami ministerstiev, bola stanovená tak, že neprinášala prenajímateľom žiaden zisk a nepostačovala ani na základnú prevádzku a opravu bytu, čo bránilo tiež k investovaniu do rekonštrukcie a modernizácie bytového fondu.[8] V niektorých prípadoch z tejto situácie profitovali nájomcovia, ktorí boli v dobrej finančnej situácii, vlastnili sami byty, no napriek tomu využívali výhody regulovaného nájomného. Prenajímatelia tieto nevýhodné nájomné zmluvy nemohli až do prijatia zákona č. 260/2011 Z. z. o ukončení a spôsobe usporiadania niektorých nájomných vzťahov k bytom doplnením zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z. z. o cenách (ďalej len „deregulačný zákon“) vypovedať, nakoľko ustanovenia Občianskeho zákonníka umožňovali vypovedať nájom bytu len za striktne stanovených podmienok. Jednou z najproblematickejších podmienok pre výpoveď z nájmu bola povinnosť prenajímateľa zabezpečiť nájomcovi bytovú náhradu. Nájomné zmluvy bolo možné ukončiť pre tieto prípady v podstate len „kúpením si“ dohody s nájomcom. Z vyššie uvedených dôvodov vznikali mnohé spory medzi prenajímateľmi a nájomcami.

Po niekoľkých rokoch prísľubov vlády Slovenskej republiky, že vyrieši danú problematiku, bol prijatý vyššie uvedený deregulačný zákon. Deregulačný zákon umožnil prenajímateľom, aby do konca marca 2011, resp. v niektorých prípadoch do konca roku 2011, prenajímateľ alebo nájomca vypovedali nájomnú zmluvu bez uvedenia dôvodu s výpovednou dobou 12 mesiacov. V prípade, ak ohľadne nájomnej zmluvy existoval súdny spor,[9] lehota na vypovedanie zmluvy bola stanovená na dva mesiace od nadobudnutia právoplatnosti súdneho rozhodnutia s výpovednou dobou tri mesiace.[10] Prenajímateľ, ktorý využil možnosť vypovedať nájomnú zmluvu danú mu deregulačným zákonom, mohol podľa deregulačného zákona v období rokov 2011-2015 zvýšiť nájomné každoročne o 20 %.[11] Zákonodarca zároveň zaviazal obce, aby do konca roku 2016 zabezpečili pre tých nájomcov, ktorí spĺňajú kritéria pre osoby v materiálnej bytovej núdzi, bytovú náhradu. Ak obec do konca roku nebola schopná zabezpečiť dotknutým nájomcom, ktorí splnili podmienky stanovené deregulačným zákonom, bytovú náhradu, bola povinná, resp. stále je povinná, doplácať prenajímateľom sumu rovnajúcu

[7] Regulované nájomné je v súčasnej dobe upravené zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z.z. o cenách, vyhláškou Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 87/1996 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z. z. o cenách, opatrením Ministerstva financií Slovenskej republiky z 23. apríla 2008 č. 01/R/2008 o regulácii cien nájmu bytov, v znení neskorších predpisov, zákonom č. 260/2011 Z.z. o ukončení a spôsobe usporiadania niektorých nájomných vzťahov k bytom doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z.z. o cenách.

[8] Dôvodová správa – Všeobecná časť k deregulačnému zákonu. Dostupná na internete: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=354575

[9] Súdny spor sa mohol týkať napr. reštitučných nárokov, výmeny bytu alebo prechodu bytu

[10] §3 deregulačného zákona

[11] §4 ods. 1 deregulačného zákona

sa rozdielu medzi regulovaným nájomným a trhovým nájomným.[12] Ostatní nájomcovia, ktorí nemali nárok na bytovú náhradu, si museli zabezpečiť bytové potreby vlastnou cestou.

1 EURÓPSKY SÚD PRE ĽUDSKÉ PRÁVA A REGULOVANÉ NÁJOMNÉ

Nespokojní prenajímatelia sa obracali na Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „Súd"),[13] pred ktorým namietali, že regulované nájomné, tak, ako je upravené cenovými predpismi, predstavuje i) porušenie čl. 1 Protokolu č. 1 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor"), teda práva na pokojné užívanie majetku, ii) porušenie čl. 14 Dohovoru o zákaze diskriminácie, nakoľko prenajímatelia s regulovaným nájomným sa cítili znevýhodnení voči prenajímateľom s trhovým nájomným, iii) systémový problém podľa čl. 46 Dohovoru a iv) nárokovali si podľa čl. 41 Dohovoru majetkovú a nemajetkovú ujmu, vrátane trov konania.

Súd dal sťažovateľom za pravdu v prípade porušenia čl. 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru. Rozhodol, že hoci regulované nájomné predstavuje zákonný zásah do práv vlastníkov a sleduje legitímny cieľ ako sociálnu bytovú politiku po zmene komunistického režimu, nespĺňa kritériá proporcionality podľa ods. 2 čl. 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru. Opätovne, ako vo svojich predchádzajúcich rozhodnutiach, skonštatoval, že musí existovať spravodlivá rovnováha medzi záujmami spoločnosti a sťažovateľovho práva na majetok. V prípade transformácie a zmeny režimu zabezpečovania bytových potrieb je neprípustné uvaliť sociálne a finančné bremeno len na jednu sociálnu skupinu, akokoľvek dôležité sú záujmy inej skupiny alebo spoločnosti ako celku. Vyššie uvedené by sa o to viac malo zobrať do úvahy, keďže sa regulácia netýka nejako špeciálne veľkého počtu bytov a omeškanie v bytovej politike a plánovaní spôsobili, že regulácia nájomného nebola ukončená skôr. Súd pri svojom rozhodovaní zobral do úvahy aj fakt, že problematika sa týka približne 1000 bytov, regulované nájomné bolo viackrát zvýšené, ako aj prijatie deregulačného zákona. Doba vyše dvadsať rokov na uplatňovanie regulovaného nájomného v tomto prípade je neprijateľná, naviac nie je riešená ujma, ktorú sťažovatelia utrpeli pred možnosťou ukončenia aplikácie režimu regulovaného nájomného.[14]

V prípade namietaného porušenia čl. 14 Dohovoru sa súd nezaoberal osobitne zákazom diskriminácie, nakoľko považoval za potrebné ustanovenia čl. 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru a čl. 14 Dohovoru vykladať spoločne. Súd ďalej bol toho názoru, že Slovenská republika má prijať, okrem už prijatých nástrojov na dereguláciu nájomného, ďalšie nástroje, ktoré zabezpečia súlad s čl. 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru. Zaviazal Slovenskú republiku prijať také opatrenia, ktoré zabezpečia skutočne účinnú náhradu za zistené porušenia. Sťažovateľom súd priznal majetkovú, ako aj nemajetkovú ujmu, vrátane trov konania, avšak výška kompenzácie bola zo strany súdu modifikovaná.[15]

12 § 12 deregulačného zákona

13 Hlavný prípad - Rozsudok ESĽP vo veci Bittó a ďalší proti Slovenskej republike č. 30255/09 zo dňa 28. januára 2014 a posledný prípad - Rozsudok EĽSP vo veci Košťál a ďalší proti Slovenskej republike č. 2294/17 a 48691/17 zo dňa 5. marca 2019

14 Rozsudok ESĽP vo veci Bittó a ďalší proti Slovenskej republike č. 30255/09 zo dňa 28. januára 2014.

15 Tamtiež

SÚČASNÁ SITUÁCIA A REGULOVANÉ NÁJOMNÉ

Deregulačný zákon si dal v zmysle svojej dôvodovej správy za cieľ vyriešenie problematiky ingerencie štátu do súkromnoprávnej úpravy v podobe regulácie nájomného. Ako možno pochopiť aj z argumentácie Súdu, problematiku regulovaného nájomného sa nepodarilo prostredníctvom deregulačného zákona vyriešiť. Existuje niekoľko dôvodov, prečo nie je možné otázku regulovaného nájomného považovať za úplne vyriešenú:

V rozpore s cieľom deregulačného zákona vyriešiť problematiku regulovaného nájomného sa deregulačný zákon nevzťahuje na všetky byty, na ktoré sa vzťahuje regulované nájomné. Paragraf 2 deregulačného zákona sa neaplikuje na byty, kde nájom nevznikol na základe § 871 ods. 1 až 4 Občianskeho zákonníka zmenou osobného užívacieho práva k 1.1.1992, ale po tomto termíne. Regulované nájomné sa aj naďalej aplikuje v prípadoch, keď výpoveď nájmu bytu podľa § 3 deregulačného zákona bola daná neplatne, ako aj v prípade, že prenajímateľ v lehote nevypovedal nájom bytu.[16] To platí aj v prípade, že ohľadne nájomného vzťahu sa vedie súdny spor.

Problematiku regulovaného nájomného nemožno pokladať za vyriešenú ani v tom prípade, že bola daná výpoveď z nájomného vzťahu v súlade s deregulačným zákonom nájomcovi, ktorý spĺňa kritériá osoby v materiálnej bytovej núdzi podľa zákona a v súlade so zákonom požiadal obec o poskytnutie bytovej náhrady. V mnohých prípadoch obec[17] nebola schopná ani do konca roku 2016 poskytnúť bytovú náhradu nájomcom v materiálnej bytovej núdzi. Najväčší problém je v Hlavnom meste SR Bratislave, kde bolo priznaných 447 bytových náhrad, pričom k 16. decembru 2021 bolo odovzdaných len 6 náhradných bytov a v najbližšej dobe bolo plánovaných na odovzdanie len ďalších 6 náhradných bytov.[18]

Obec je povinná prenajímateľovi vyplácať kompenzáciu medzi regulovaným a trhovým nájomným, pričom problematické sa zdá byť samotné určenie výšky kompenzácie, o čom svedčí fakt, že mestské zastupiteľstvo Hlavného mesta SR Bratislavy uznesením č. 1101/2018 zo dňa 15. marca 2018 zrušilo na základe protestu prokurátora uznesenie Mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy č. 858/2017 zo dňa 25. mája 2017, ktorým schválilo Metodiku Hlavného mesta SR Bratislavy pri výpočte a vyplácaní kompenzácie podľa zákon č. 18/1996 Z. z. v znení neskorších predpisov.[19] Deregulačný zákon totiž upravil vyššie uvedenú kompenzáciu len všeobecne. Momentálne Hlavné mesto SR Bratislava požaduje k žiadosti o kompenzáciu priložiť okrem iných dokumentov aj súdny znalecký posudok ohľadne výšky trhového nájomného.[20] Naviac trhové nájomné sa vyvíja, z tohto pohľadu je otázne, akým spôsobom tento fakt zohľadniť pri určení kompenzácii, keďže poskytnutie

[16] Podnet občianskeho združenie „regulované nájomné“ dostupný na internete: https://www.regulovanenajomne.sk

[17] Predovšetkým ide o Hlavné mesto SR Bratislavu

[18] Informácia o aktuálnom stave zabezpečenia náhradných nájomných bytov v zmysle zákona č. 260/2011 Z. z. v spojení so zákonom č. 261/2011 Z. z. zo dňa 16.12.2021. Dostupná na internete: https://zastupitelstvo.bratislava.sk/data/att/59852.pdf

[19] Návrh na zmenu uznesenia Mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy č. 858/2017 zo dňa 25.05.2017, ktorým schválilo Metodiku hlavného mesta SR Bratislavy pri výpočte a vyplácáni kompenzácie podľa zákona č. 260/2011 Z. z. o ukončeni a spôsobe usporiadania niektorých nájomných vzťahov k bytom a o doplnění zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z. z. o cenách v zneni neskorších predpisov. Dostupné na internete: https://zastupitelstvo.bratislava.sk/data/att/39972.pdf

[20] Informácia dostupná na internete: https://bratislava.sk/sk/nahradne-najomne-byvanie

bytovej náhrady pre dotknutých nájomcov najmä v Hlavnom meste SR Bratislave môže potrvať aj roky. Regulované nájomné bolo možno zvýšiť len do konca roku 2015.

Snahu riešiť uvedenú problematiku možno vidieť v návrhu skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky zo dňa 23. augusta 2019 na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa deregulačný zákon. Navrhuje sa v ňom, aby dotknutí nájomcovi mali možnosť si vybrať medzi finančnou náhradou a bytovou náhradou. Finančná náhrada spolu s vlastnými prostriedkami by pomohla nájomcom zaobstarať si vlastné bývanie. Z dôvodovej správy k návrhu zákona vyplýva, že v ňom navrhnutý spôsob riešenia problematiky by mohol pomôcť väčšine nájomcom, ktorí sa cítia byť negatívne dotknutí deregulačným zákonom, nakoľko regulované nájomné sa v priebehu niekoľkých rokov zvýšilo takmer o 200 % a odpadol by tak tlak na samosprávy na zabezpečenie náhradného bývania.[21] Sekcia rozpočtovej politiky vo svojom stanovisku k návrhu zákona uviedla, že je potrebné v návrhu zákona doplniť a kvalifikovať všetky predpokladané finančné dôsledky na rozpočet verejnej správy.[22] Predmetný návrh zákona však v parlamente neprešiel do druhého čítania.

2 STANOVISKO SLOVENSKEJ REPUBLIKY K SÚČASNÉMU STAVU REGULOVANÉHO NÁJOMNÉHO

Napriek vyššie uvedeným problémom vo veciach regulovaného nájomného z aktualizovanej správy o činnosti, zaslanej dňa 21. januára 2020 (ďalej len „Správa“) zástupcom vlády Slovenskej republiky, pred Súdom Výboru Ministrov Rady Európy ako dozorujúcemu orgánu nad výkonom rozsudkov Súdu[23] a z Bytovej politiky Slovenskej republiky do roku 2030[24] vyplýva, že Slovenská republika nepristúpila a ani neplánuje pristúpiť k vytvoreniu legislatívneho rámca, ktorý by upravoval vnútroštátny prostriedok nápravy za uplatňovanie regulovaného nájomného tak, ako bolo stanovené Súdom.[25] Argumentom vlády pre takéto konanie je skutočnosť, že existuje veľmi malé množstvo potencionálne dotknutých bytov, ktorých majitelia by sa mohli obrátiť na Súd, resp. sťažnosti by nesplnili kritériá na prijatie sťažnosti Súdom. Momentálne sa totiž regulované nájomné vzťahuje na približne 500 bytov (skoro všetky v Hlavnom meste SR Bratislava). Ďalším argumentom pre nezavedenie takejto formy nápravy je tiež fakt, že v rozsudkoch Súdu vo veciach regulovaného nájomného nebol dostatočne jasne stanovený mechanizmus výpočtu nápravy uplatňovania regulovaného nájomného.

Nakoľko Správa obsahovala okrem vyššie uvedených argumentov tiež informáciu ohľadne vyplatenia spravodlivej kompenzácie priznanej Súdom sťažovateľom zo strany Slovenskej republiky, ako aj prísľub, že v prípade, ak sa aj napriek vyššie uvedenému na Súd obrátia sťažovatelia v rovnakej veci, vláda Slovenskej republiky spraví všetko pre to, aby sa

[21] Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa deregulačný zákon. Dostupná na internete: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=470031

[22] Stanovisko Ministerstva financií dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=470327

[23] Communication from the Slovak Republig concerning the BITTO AND OTHERS group of cases v. Slovak Republic. Dostupné na internete: https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001-202189%22]}

[24] Bytová politika Slovenskej republiky do roku 2030. Dostupná na internete: https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie

[25] Napr. Bittó a ďalší proti Slovenskej republike č. 30255/09 zo dňa 28. januára 2014

dosiahlo urovnanie sporu alebo jednostranne vyhlási, že došlo k namietanému porušeniu Dohovoru a zaviaže sa v ňom sťažovateľovi zabezpečiť primeranú nápravu, Výbor ministrov Rady Európy ku dňu 5. marca 2020 pokladá vec sa uzatvorenú.[26]

3 POROVNANIE REGULOVANÉHO NÁJOMNÉHO S PRÁVNOU ÚPRAVOU V ČESKEJ REPUBLIKE

V Českej republike sa podobne ako v Slovenskej republike po roku 1989 uplatňovalo na nájomné vzťahy regulované nájomné. Regulované nájomné sa vzťahovala na všetky nájomné byty, či už obecné alebo súkromné (reštituované), s nájomnou zmluvou na dobu neurčitú existujúcou pred rokom 1993.[27] Bolo ich približne 1,5 milióna.[28] Maximálne ceny nájomného boli upravené vyhláškou Ministerstva financií č. 176/1993 Sb. (ďalej len „Vyhláška"), ktorá bola novelizovaná vždy v júli medzi rokmi 1990 až 2002.

Situácia sa začala uvoľňovať po roku 1993, kedy sa na nové nájomné zmluvy mohlo aplikovať trhové nájomné. Existovali tak dva režimy nájomných vzťahov, na jednej strane nájomné vzťahy s regulovaným nájomným a prílišnou ochranou nájomcu, a na druhej strane nájomné vzťahy s trhovým nájomným, uzatvorené na dobu zväčša jeden rok mimo režimu chráneného nájmu. V roku 2000 Ústavný súd Českej republiky rozhodol, že regulované nájomné je neúnosne nízke a Vyhláška je v rozpore s ustanoveniami Listiny základných práv a slobôd a článkom 1 Ústavy Českej republiky. Vyhlášku Ústavný súd zrušil k dňu 31. decembra 2001 a vláde bola daná lehota 18 mesiacov na určenie nových podmienok pre stanovenie výšky nájmu. Následne boli vydané ďalšie dve podzákonné normy upravujúce výšku regulovaného nájomného, ktoré Ústavný súd Českej republiky vyhlásil za protiústavné.[29]

Česká republika začala konať až po vyhlásení rozsudku Súdu, kde Súd dal za pravdu poľskej prenajímateľke Hutten Czapska vo veci regulovaného nájomného. Pod tlakom hrozby množstva sťažností na Súd bol v roku 2006 prijatý zákon č. 107/2006 Sb., ktorý od 1. januára 2007 umožňoval jednostranne zvýšiť nájomné zo strany prenajímateľa. Proces úplnej deregulácie trval do roku 2012 a v súčasnosti nájomné nie je regulované zo strany štátu, čo platí tak na súkromný sektor, ako aj na verejný sektor. Ak sa prenajímateľ s nájomcom nedohodne na zvýšení nájomného v už existujúcom nájomnom vzťahu, má prenajímateľ možnosť sa obrátiť na súd, aby rozhodol o výške nájomného.[30]

Tak ako v prípade Slovenskej republika, aj proti Českej republike boli podané sťažnosti na Súd. Výbor Ministrov Rady Európy k 2. máju 2018 po tom, čo mu zástupca Českej republiky pred Súdom podal informáciu,[31] že sťažovateľom bola vyplatená spravodlivá kompenzácia

[26] Resolution CM/ResDH(2020)40, Execution of the judgement of the European Court of Human Rights 11 cases against Slovakia. Dostupné na internete: https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001-202189%22]}

[27] HEGEDÜS, J. - LUX, M. - HORVÁTH, V.: Private Rental Housing in Transition Countries: an Alternative to Owner Occupation? London : Palgrave Macmillan, 2018. p. 172

[28] Historie regulace nájemného. Dostupné na internete: https://www.osmd.cz/cz/osmd/historie-regulace-najemneho-1257/

[29] Rozsudok ESĽP vo veci R & L, S.R.O. a ďalší proti Českej republike č. 37926/05 zo dňa11. júna 2015

[30] HEGEDÜS, J. - LUX, M. - HORVÁTH, V.: Private Rental Housing in Transition Countries: an Alternative to Owner Occupation? London : Palgrave Macmillan, 2018. p. 172

[31] Communication from the Czech Republic concerning the case of R & L, S.R.O. v. Czech Republic. Dostupné na internete: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168077ff9f

stanovená Súdom, nájomné bolo na základe zákona deregulované a prijatím novej právnej úpravy, predovšetkým nového Občianskeho zákonníka v roku 2014, bolo postavenie prenajímateľa posilnené, pokladá vec za uzatvorenú.[32] Podľa novej právnej úpravy boli zrušené aj bytové náhrady, ktoré sa považovali za veľmi problematické. V Českej republike však funguje systém štátnych benefitov, ktoré si môžu uplatniť nájomcovia s nízkymi príjmami alebo žiadnymi príjmami.[33]

Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že v porovnaní so Slovenskou republikou sa v Českej republike podarilo skutočne vyriešiť problém regulovaného nájmu, nakoľko regulované nájomné sa viac neaplikuje, nerieši sa problematika poskytovania bytových náhrad, ani sa nerieši výška kompenzácie medzi regulovaným nájomným a trhovým nájomným. Právne postavenie prenajímateľa ako vlastníka bytu v Českej republike bolo posilnené, pričom ale štát poskytuje ochranu nájomcom s nízkym alebo žiadnym príjmom vo forme štátnych benefitov.

ZÁVER

Regulované nájomné uplatňujúce sa v súkromnoprávnych vzťahoch bolo pred niekoľkými rokmi veľmi komentovanou témou. Predložený príspevok si kládol za cieľ nájsť odpoveď na otázku, či je problematika regulovaného nájomného, ktoré sa vzťahuje najmä na reštituované byty, stále aktuálna.

Ako vyplýva z príspevku, problematiku regulovaného nájomného v súkromnoprávnych vzťahoch nemožno ani po vyše tridsiatich rokoch pokladať úplne za vyriešenú. Regulované nájomné sa naďalej týka približne 500 bytov, ktoré sa nachádzajú predovšetkým v Hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave. Naďalej existujú nájomné vzťahy, kde sa aj napriek prijatiu deregulačného zákona nezmenene aplikuje regulované nájomné, a to napríklad z dôvodu, že niektoré nájomné vzťahy nespadajú do pôsobnosti deregulačného zákona. Problémom tiež zostáva poskytovanie bytových náhrad, ktoré boli priznané na základe deregulačného zákona osobám v materiálnej bytovej núdzi, po tom ,čo bola daná výpoveď z nájomnej zmluvy. Dôvodom je, že obce nemajú momentálne k dispozícii potrebný bytový fond, čo nepochybne vedie k právnej neistote tak prenajímateľa ako aj nájomcu. Problematické sa zdá byť aj určenie výšky kompenzácie medzi regulovaným nájomným a trhovým nájomným, ktorú je obec povinná vyplácať nájomcovi do času, kým neposkytne nájomcovi bytovú náhradu. Potencionálne je tiež naďalej otvorená otázka odškodňovania dotknutých osôb za uplatňovanie regulovaného nájomného. Vláda Slovenskej republiky má za to, že problém regulovaného nájomného nie je systémový, keďže regulované nájomné sa vzťahuje na veľmi malý počet bytov a nepokladá za potrebné prijať vnútroštátny systém odškodňovania v zákonnej podobe tak, ako to požadoval Súd. Uprednostňuje v prípade podania ďalšej sťažnosti zo strany dotknutého prenajímateľa individuálne riešenie.

[32] Resolution CM/ResDH(2018)178 Execution of the judgments of the European Court of Human Rights R & L, S.R.O. and Others against the Czech Republic. Dostupné na internete: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-183116%22]}

[33] HEGEDÜS, J. - LUX, M. - HORVÁTH, V.: Private Rental Housing in Transition Countries: an Alternative to Owner Occupation? London : Palgrave Macmillan, 2018 p. 176 - 177

Uplatňovanie regulovaného nájomného v Slovenskej republike je stále aktuálnou otázkou a dotknuté strany nájomnej zmluvy sa častokrát nachádzajú v nepriaznivej situácii. Riešením by mohlo byť, tak ako v Českej republike, zaoberať sa otázkou, či predpisy, ktoré upravujú reguláciu nájomného, nie sú v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky a otázkou ich zrušenia z tohto dôvodu. Následne by mohla byť prijatá právna úprava, na základe ktorej by bolo bremeno ochrany nájomcu prenesené z prenajímateľov na štát vo forme štátnych benefitov, pričom by sa mohli využiť príklady dobrej praxe z Českej republiky.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Medzinárodné dohody

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Odborná literatúra

DULÁKOVÁ, D. - FEKETE, I. - KRIŽAN, M.: Nájomná zmluva v procese rekodifikácie súkromného práva. Bratislava: C. H. Beck, 2014. 476 s. ISBN 9788089603268

HEGEDÜS, J. - LUX, M. - HORVÁTH, V.: Private Rental Housing in Transition Countries: an Alternative to Owner Occupation? Palgrave Macmillan, 2018. XVI, 418 p. - ISBN 978-1-137-50709-9

KRÁĽ, J., CIBULKA, Ľ. - HOLÁK, A. : Ústavné garancie ľudských práv. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Univerzity Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2004. 243 s. ISBN 80-7160-173-X

Právne predpisy

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Opatrenie Ministerstva Financií z 23. apríla 2008 č. 01/R/2008 o regulácii cien nájmu bytov

Ústava Slovenskej republiky

Vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 87/1996 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z. z. o cenách

Zákon č. 18/1996 Z.z. o cenách

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 260/2011 Z.z. o ukončení a spôsobe usporiadania niektorých nájomných vzťahov k bytom doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z.z. o cenách.

Zákon č. 314/2018 Z.z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva

Rozsudok ESĽP vo veci Bittó a ďalší proti Slovenskej republike č. 30255/09 zo dňa 28. januára 2014

Rozsudok EĽSP vo veci Košťál a ďalší proti Slovenskej republike č. 2294/17 a 48691/17, zo dňa 5. marca 2019

Rozsudok ESĽP vo veci R & L, S.R.O. a ďalší proti Českej republike č. 37926/05, zo dňa11. júna 2015

Vedecké články

MÁČAJ, A. Zásahy do práva vlastniť majetok v kontexte nájmu bytov a následky pre právny poriadok Slovenskej republiky. In Historia et theoria iuris, 2019, roč. 11, č. 1, s. 79 – 86. [online].[Cit. 2022.04.16]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/44763350/Zásahy_do_práva_vlastniť_majetok_v_kontexte_nájmu_bytov_a_následky_pre_právny_poriadok_Slovenskej_republiky

Internetové zdroje

Bytová politika Slovenskej republiky do roku 2030. [online]. [Cit.2022.04.16] Dostupné na internete: https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie

Communication from the Czech Republic concerning the case of R & L, S.R.O. v. Czech Republic. [online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168077ff9f

Communication from the Slovak Republig concerning the BITTO AND OTHERS group of cases v. Slovak Republic. [online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001-202189%22]}

Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa deregulačný zákon. [online]. [Cit.2022.04.16] Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=470031

Historie regulace nájemného.[online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://www.osmd.cz/cz/osmd/historie-regulace-najemneho-1257/

Informácia o aktuálnom stave zabezpečenia náhradných nájomných bytov v zmysle zákona č. 260/2011 Z. z. v spojení so zákonom č. 261/2011 Z. z. zo dňa 16.12.2021. [online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://zastupitelstvo.bratislava.sk/data/att/59852.pdf

Náhradné nájomné bývanie – Najčastejšie kladené otázky. [online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://bratislava.sk/sk/nahradne-najomne-byvanie

Návrh na zmenu uznesenia Mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy č. 858/2017 zo dňa 25.05.2017, ktorým schválilo Metodiku hlavného mesta SR Bratislavy pri výpočte a vyplácáni kompenzácie podľa zákona č. 260/2011 Z. z. o ukončeni a spôsobe usporiadania niektorých nájomných vzťahov k bytom a o doplnění zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z. z. o cenách v zneni neskoršich predpisov. [online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://zastupitelstvo.bratislava.sk/data/att/39972.pdf

PANEK, G. Deliverable no. 4.1: Intra-team comparison report for Poland, Slovakia and Czech Republic. [online].[Cit. 2022.04.16] Brussels, BE, European Commission., 2015. 52 p. Dostupné na interente: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/IntrateamCom/CZ-PL-SK_comparison_report_20150203.pdf

Podnet občianskeho združenie „regulované nájomné“ .[online]. [Cit.2022.04.16] Dostupné na internete: https://www.regulovanenajomne.sk

Resolution CM/ResDH(2018)178 Execution of the judgments of the European Court of Human Rights R & L, S.R.O. and Others against the Czech Republic.[online]. [Cit.2022.04.16]

Dostupné na internete: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-183116%22]}
Resolution CM/ResDH(2020)40, Execution of the judgement of the European Court of Human Rights 11 cases against Slovakia. [online]. [Cit.2022.04.16] Dostupné na internete: https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001-202189%22]}
Stanovisko Ministerstva financií [online]. [Cit.2022.04.16]. Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=470327
STEFANKO, J. Deliverable no. 3.2 National Report for Slovakia. [online].[Cit. 2022.04.16] Brussels, BE, European Commission, 2014. 255 p. Dostupné na internete: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/SlovakiaReport_09052014.pdf

UZNANIE CUDZIEHO ROZHODCOVSKÉHO ROZSUDKU, KTORÝ NIE JE POTREBNÉ VYKONAŤ

RECOGNITION OF FOREIGN ARBITRAL AWARD AN EXECUTION OF WHICH IS NOT REQUIRED

JUDr. Monika Rafajová
doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
monika.rafajova@gmail.com

Abstrakt: Príspevok sa venuje procesnej rovine uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať, so zameraním na právo strany rozhodcovského konania, proti ktorej sa rozsudok uplatňuje, vzniesť dôvody pre odmietnutie uznania rozsudku. Autorka poukazuje na nesúlad procesnej normy s hmotnoprávnou úpravou a načrtáva možnosti riešenia uvedeného nesúladu.

Kľúčové slová: cudzí rozhodcovský rozsudok, uznanie, výkon, rozhodcovské konanie

Abstract: The article deals with recognition of foreign arbitral award an execution of which is not required from procedural point of view with focus on rights of the party against whom it is invoked to demand refusal of recognition. The author points out the inconsistency of the procedural norm with substantive law and outlines possible solutions of this inconsistency.

Keywords: foreign arbitral award, recognition, execution, arbitration proceedings

ÚVOD

Uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku v podmienkach Slovenskej republiky je možné dosiahnuť dvoma spôsobmi – jeho priamym uznaním v konaní alebo uznaním osobitným uznesením na návrh. V našom príspevku sa budeme zaoberať výlučne druhým spôsobom v poradí, ktorý je možné použiť iba v prípadoch, kedy nie je potrebné cudzí rozhodcovský rozsudok vykonať v kontexte práv druhej strany, ktorá o uznanie nežiadala. Postup uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov, ktoré nie je potrebné vykonať, upravuje § 49 ods. 3 zák. č. 224/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „*ZRK*“), podľa ktorého uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať, vysloví súd uznesením, ktoré sa doručuje iba navrhovateľovi. Takto uznaný cudzí rozhodcovský rozsudok má rovnaké účinky ako tuzemský rozhodcovský rozsudok. Cudzím rozhodcovským rozsudkom, ktorý nie je potrebné vykonať, sú primárne rozsudky deklaratórnej

povahy alebo napríklad zamietavé rozsudky, ktorými nebol priznaný žalobcovi v rozhodcovskom konaní priznaný nárok. Podľa nášho názoru nimi môžu byť aj rozsudky na plnenie, ktoré navrhovateľ neplánuje v čase podania návrhu na uznanie vykonať, ale chce ich mať iba „pripravené na použitie“ v prípade potreby napríklad v iných súdnych konaniach. Vzhľadom na to, že je na navrhovateľovi, ako naloží s vydaným cudzím rozhodcovským rozsudkom, či bude alebo nebude vymáhať svoj nárok na plnenie, môže mať preňho hodnotu aj iba uznanie uznesením a nie vo vykonávacom konaní. Uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku má účinky prekážky rozsúdenej veci *res iudicata* a výrazne preto ovplyvňuje práva a povinnosti oboch strán rozhodcovského konania. Napriek tomu, že spravidla sú rozsudkami s vážnejšími dopadmi na stranu rozsudky na plnenie, nie je možné ostatné deklaratórne rozsudky na základe tohto dôvodu považovať za menej vážne, resp. hodné menšej ochrany pred ich neoprávneným uznaním. Je preto veľmi dôležité, aby sa o uznaní cudzieho rozhodcovského rozsudku dozvedela strana, ktorej sa rozsudok bezprostredne týka, mohla sa účinne brániť, keďže možnosť odopretia uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku slúži na ochranu práv strany, ktorá sa nemohla brániť v rozhodcovskom konaní, príp. rozhodcovské konanie trpelo výraznými vadami.

1 POSTUP SÚDU

Príslušný súd v zmysle § 49 ods. 3 ZRK môže rozhodnúť o návrhu dvoma spôsobmi, a to tak, že buď uznesením uzná cudzí rozhodcovský rozsudok alebo ho odmietne uznať pre niektorý z dôvodov podľa § 50 ZRK. Dôvody na odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku sa odlišujú na základe toho, či je na ne súd povinný prihliadať aj bez návrhu (dôvody obsiahnuté v § 50 ods. 2 ZRK) alebo iba na návrh účastníka konania (dôvody obsiahnuté v § 50 ods. 1 ZRK). Dôvody na odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku zrkadlia dôvody obsiahnuté v čl. V Dohovoru o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí uzavretý 10.6.1958 v New Yorku (vyhláška ministra zahraničných vecí zo 6.11.1959, č. 74/1959) (ďalej len „*Dohovor*“). Dôvody, na ktoré musí súd prihliadať aj bez návrhu, sú iba dva, a to, že podľa právneho poriadku Slovenskej republiky nemožno predmet sporu riešiť v rozhodcovskom konaní alebo že by jeho uznanie a výkon boli v rozpore s verejným poriadkom. Zvyšných päť dôvodov, na ktoré súd prihliada iba na návrh účastníka konania, musí v zmysle § 50 ods. 1 ZRK v konaní o uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku vzniesť účastník konania, proti ktorému sa cudzí rozhodcovský rozsudok uplatňuje. Účelom takto nastavenej právnej úpravy je posilnenie inštitútu uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov.

Práve v prípade uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov, ktoré nie je potrebné vykonať, sa dostávame k problému so samotnou príležitosťou strany navrhnúť odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku z dôvodov podľa § 50 ods. 1 ZRK. V zmysle § 49 ods. 3 totiž uznanie cudzieho rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať, vykoná súd tak, že jeho uznanie vysloví samostatným uznesením, ktoré sa doručuje iba navrhovateľovi. Účastníkom takéhoto konania je iba sám navrhovateľ a súd žiadnym spôsobom neoboznamuje druhú stranu so skutočnosťou, že bol podaný návrh na uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý sa ho týka. Napriek tomu, že takýto postup súdu sa uplatní len v prípade uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov, ktoré nie je potrebné vykonať, sme toho názoru, že vážnosť

samotného konania a uznania rozsudku je obdobná, ako v prípade uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov, ktoré sa majú vykonať.

Aktívne legitimovaným na vznesenie dôvodov na odmietnutie je v zmysle ustanovenia § 50 ods. 1 ZRK „*účastník konania, proti ktorému sa cudzí rozhodcovský rozsudok uplatňuje*“, zatiaľ čo bod 1. čl. V Dohovoru ho označuje ako „*stranu proti ktorej sa rozhodnutie uplatňuje*“. Vnímame ako vhodnejšie označenie použité v Dohovore – strana, proti ktorej sa rozhodnutie uplatňuje, keďže označenie v ZRK vnáša neistotu vo veci aktívnej legitimácie. Označenie použité v ZRK totiž nešpecifikuje presne o účastníka akého konania má ísť. V prípade uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov, ktoré nie je potrebné vykonať, by sme pri použití čisto gramatického výkladu mohli dospieť k záveru, že druhá strana rozhodcovského konania (tzn. nie navrhovateľ) nie je oprávnená vzniesť dôvody na odmietnutie uznania, keďže formálne nie je účastníkom konania o uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku v zmysle § 50 ods. 1 ZRK, keďže sa jej nič, ani samotné uznesenie o uznaní nedoručuje.

2 ÚČASŤ V KONANÍ O UZNANIE

Problém účastníctva strany, voči ktorej sa rozsudok uplatňuje v konaní o uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať, treba posudzovať najmä v kontexte ústavne zaručeného práva na súdnu a inú právnu ochranu najmä v zmysle čl. 46 ods. 1 Ústavy SR, v zmysle ktorého sa každý môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky. Pri postupe súdu podľa § 50 ods. 1 ZRK sa druhá strana, ktorá by mohla mať (a oprávnene často aj má) záujem uplatniť niektorý z dôvodov podľa § 50 ods. 1 ZRK na odmietnutie uznania, ocitá v situácii, kedy síce má v ZRK aj v Dohovore priznané právo uplatniť určitý dôvod na odmietnutie uznania, avšak nemá procesnú normu, na základe ktorej by jej bol priznaný status strany sporu. Civilný sporový poriadok však definuje v § 60 ako strany žalobcu a žalovaného. Doktrinálne sú za žalobcu a žalovaného uznávané strany, ktoré majú v súdnom konaní protichodné záujmy a sú v kontradiktórnom postavení. Berúc do úvahy obranné právo strany vzniesť niektorý z dôvodov na odmietnutie uznania rozhodcovského rozsudku proti návrhu navrhovateľa na uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, je zrejmé, že vzťah oprávnenej strany a navrhovateľa je kontradiktórny a spĺňa preto základnú charakteristiku strán sporu v zmysle Civilného sporového poriadku.

Zároveň je potrebné prihliadnuť aj na čas, kedy môže potenciálne druhá strana využiť svoje právo vzniesť niektorý z dôvodov pre odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku. Keďže v prípade uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať, sa vedie iba samotné konanie o uznanie a nie je vedené žiadne iné hlavné konanie, ktorým by sa navrhovateľ domáhal splnenia povinnosti uloženej cudzím rozhodcovským rozsudkom, ako je tomu v prípade uznávania cudzích rozhodcovských rozsudkov postupom podľa § 49 ods. 1 ZRK, je jediným miestom, kde môže strana vzniesť dôvod pre odmietnutie, iba konanie o uznanie. Už len samotný dôvod existencie dôvodov pre odmietnutie uznania, ktorým je ochrana strany pred neoprávneným, nezákonným, prípadne až šikanóznym cudzím rozhodcovským rozsudkom, dostatočne zdôvodňuje potrebu pre stranu, aby sa najprv dozvedela o návrhu na uznanie a následne mohla účinne využiť svoje právo na vznesenie dôvodu na odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku. V prípade, ak by sme

pripustili správnosť výkladu, podľa ktorého nemusí byť strana oprávnená vzniesť dôvod na odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku účastníkom konania o uznanie pripustili by sme existenciu práva bez možnosti jeho faktického využitia. Z uvedeného preto možno vyvodiť, že účastníkmi konania o uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku by mal byť tak navrhovateľ ako aj druhá strana, proti ktorej sa návrh uplatňuje.

Postup súdu, ktorý za účastníka konania označí výlučne navrhovateľa, považujeme preto za nesprávny. Formuláciu použitú v § 50 ods. 1 ZRK o doručovaní uznesenia o uznaní iba navrhovateľovi považujeme za nešťastnú a mätúcu v kontexte práv druhej strany, voči ktorej sa cudzí rozhodcovský rozsudok uplatňuje. Uvedené ustanovenie navyše neurčuje, kto je účastníkom konania, ale pojednáva iba o tom, komu sa doručuje uznesenie, ktorým bol uznaný cudzí rozhodcovský rozsudok. Riešením *de lege ferenda* by podľa nášho názoru malo byť úplné vypustenie časti dikcie ustanovenia § 50 ods. 1 ZRK o doručovaní uznesenia o uznaní výlučne navrhovateľovi, ktorým by sa vyššie popísaný problém vyriešil.

3 POTENCIÁLNE RIEŠENIA *DE LEGE LATA*

Na obranu práv druhej strany, ktorá nebola účastníkom konania o uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, možno zvažovať podanie odvolania, dovolania, žaloby na obnovu konania, prípadne ústavnej sťažnosti. Využitie konkrétneho prostriedku však bude záležať najmä na čase, kedy sa strana dozvie o uznaní cudzieho rozhodcovského rozsudku. Zároveň nemožno uvažovať ani nad využitím Dohovoru na preklenutie procesnej stránky veci, keďže procesné právo vzťahujúce sa na uznanie a výkon rozhodcovských rozsudkov si určuje každý štát sám a Dohovor preto neobsahuje procesné normy, ktorými by sa mali súdy štátov riadiť.

V zmysle § 50 ods. 4 ZRK je proti rozhodnutiu súdu, ktorým sa odopiera uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku, prípustný opravný prostriedok – odvolanie. Odvolanie je však možné podať striktne iba voči uzneseniu, ktorým bolo odopreté uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku, preto by strana snažiaca sa dovolať dôvodov pre odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku nemohla využiť na svoju obranu odvolanie.

Rovnako by nebolo možné využiť ani dovolanie, keďže v zmysle § 419 a nasl. Civilného sporového poriadku je dovolanie prípustné iba voči rozhodnutiu odvolacieho súdu. V prípade uznávania cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať a ktorý by bol doručovaný výlučne navrhovateľovi, predpokladáme iba prvostupňové uznesenie súdu, ktorým by došlo k uznaniu.

Ďalším prostriedkom obrany, ktorý by mohol prichádzať do úvahy, je žaloba na obnovu konania v zmysle § 397 a) Civilného sporového poriadku. Napriek tomu, že nemožnosť využiť svoje právo, resp. vzniesť dôvod na odmietnutie uznania by potenciálne mohlo napĺňať dikciu § 397 a) Civilného sporového poriadku, žalobu na obnovu konania by nebolo možné využiť, keďže je prípustná výlučne voči rozsudku a uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý nie je potrebné vykonať sa vykonáva uznesením.

Ďalším prostriedkom nápravy, ktorý prichádza do úvahy, je ústavná sťažnosť založená na argumentácii, že došlo k porušeniu práva na spravodlivý proces a inú právnu ochranu tým, že nebolo so stranou v konaní konané, preto nemohla uplatniť svoje práva. Obávame sa však, že krátka dvojmesačná lehota počítaná odo dňa právoplatnosti uznesenia o uznaní cudzieho rozhodcovského rozsudku na podanie ústavnej sťažnosti nemusí byť pre sťažovateľa

dostatočná, keďže sťažovateľ sa o samotnom rozhodnutí nemusí vôbec dozvedieť, čím sa opäť dostávame k jadru problému resp. chybnosti úpravy doručovania.

ZÁVER

Procesná úprava uznania cudzích rozhodcovských rozsudkov, ktoré nie je potrebné vykonať, aktuálne zamedzuje riadnemu výkonu práva strany rozhodcovského konania vzniesť dôvody v zmysle § 50 ods. 1 ZKR resp. bodu 1. článku V. Dohovoru na odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku v Slovenskej republike. Jednoduchá úprava doručovania, resp. vynechanie časti o doručovaní uznesenia o uznaní cudzieho rozhodcovského rozsudku by prinieslo vyriešenie problému predostretého v článku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

GYARFÁŠ, J., ŠTEVČEK, M. a kol. Zákon o rozhodcovskom konaní. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016. 744 s.
MIČINSKÝ, Ľ., OLÍK, M. Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 529 s.
WOLFF (ed). New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. Commentary. Mníchov : C.H.Beck, 2012. 612 s.

ROZSUDOK PRE ZMEŠKANIE, AK VÝROK ROZHODNUTIA ZÁVISÍ OD ÚVAHY SÚDU

JUDGMENT BY DEFAULT OF APPEARANCE IF THE DECISION DEPENDS ON A COURT REFLECTION

JUDr. Juraj Valentovič
doktorandský študijný program občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
juraj.valentovic@gmail.com

Abstrakt: V posledných rokoch je možné vidieť kladenie dôrazu na zrýchlenie súdnych konaní, ktoré väčšinou v Slovenskej republike trvajú relatívne dlho. Otázkou je, či právna úprava a aplikačná prax nezašli veľmi ďaleko, pretože v niektorých prípadoch sa preferuje rýchlosť konania pred náležitým rozhodnutím vo veci. V článku sa zaoberáme situáciami, v ktorých by súdy nemali preferovať rýchlosť konania a nemali by vydávať rozsudky pre zmeškanie, i keď takéto obmedzenia v zákone nie sú explicitne vyjadrené.

Kľúčové slová: Skrátené formy rozhodnutia, rozsudok pre zmeškanie, nemajetková ujma, primerané finančné zadosťučinenie

Abstract: In recent years, it is possible to notice the emphasis on speeding up a court proceeding, which usually take a relatively long time in the Slovak Republic. The question is whether the legislation and the application practice have not gone too far, because in some cases the speed of the proceedings is preferred to a proper decision. In this article, we deal with situations in which the courts should not prefer the speed of proceedings and should not decide by judgements by default of appearance, even if such restrictions are not explicitly stated in the law.
Keywords: Shortened forms of decision, judgement by default of appearance, non-pecuniary damage, adequate financial compensation

ÚVOD

Nie je tajomstvom, že súdne konania v Slovenskej republike zväčša trvajú dlhšie, ako by mali. Nečinnosť súdov, resp. sudcov prinútila zákonodarcu klásť väčší dôraz na právnu úpravu smerujúcu k rýchlemu rozhodnutiu vo veci. Rýchle rozhodnutie je legitímne očakávanie subjektov práva, ktorí sa chcú dovolať svojich práv v čo najkratšej dobe.

Ústavnoprávne zakotvenie práva na súdnu ochranu na nezávislom a nestrannom súde upravené článkom 46 zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky (ďalej ako

„Ústava“) dopĺňa článok 48 ods. 2 Ústavy, podľa ktorého sa má vec vždy prejednať bez zbytočných prieťahov. Ústavný súd považuje za účel prerokovania veci bez zbytočných prieťahov „*odstránenie stavu právnej neistoty, v ktorej sa nachádza osoba domáhajúca sa rozhodnutia (...). Samotným prerokovaním veci (...) sa právna neistota osoby neodstráni. Až právoplatným rozhodnutím sa vytvára právna istota*.“[1]

Ústavné požiadavky na rýchlosť konania sú prirodzene reflektované aj do noriem nižšej právnej sily. Zavedením nových procesných kódexov došlo s účinnosťou od 1. júla 2016 k explicitnému zavedeniu zásady rýchlosti konania aj do zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku (ďalej ako „CSP“). Článok 17 CSP kladie na súdy požiadavku čo najrýchlejšieho prejednania a rozhodnutia veci pri predchádzaní zbytočným prieťahom.

Otázka, ktorá sa môže na prvý pohľad zdať nereálna, je, či v niektorých situáciách súdy neuprednostňujú zásadu rýchlosti konania pred zásadou náležitého rozhodnutia vo veci. V praxi sa stretávame so situáciami, kedy sa súdy snažia rozhodnúť rýchlo, avšak ich postup, podľa nášho názoru, nie je správny. Ide najmä o situácie rozhodovania prostredníctvom rozsudkov pre zmeškanie žalovaného pri uplatňovaní nárokov, ktorých vyčíslenie nie je na prvý pohľad zrejmé, a pri ktorých treba zohľadňovať viacero faktorov (ako napríklad zložitejšie dokazovanie a samotnú úvahu súdu). Príkladom takýchto ťažko vyčísliteľných nárokov sú najmä náhrada za nemajetkovú ujmu,[2] náhrada majetkovej škody[3] či primerané finančné zadosťučinenie.[4] Uvedené prípady však nie sú jedinými prípadmi, kedy sa uplatňovaný nárok vyčísluje ťažko a kedy je nutné precíznejšie dokazovanie. My však pre účely článku pracujeme najmä s prípadmi nemajetkovej ujmy a primeraného finančného zadosťučinenia, nakoľko práve pri týchto nárokoch je analyzovaný problém najvypuklejší. Preto sa v tomto článku venujeme podmienkam z hľadiska uplatňovaného (hmotnoprávneho) nároku, ktoré by mali brániť súdom rozhodnúť skrátenými formami konania. Aktuálna súdna prax sa pri skrátených formách konania vôbec nevenuje charakteru uplatňovaného hmotnoprávneho nároku, venuje sa len procesným podmienkam pre vydanie takéhoto druhu rozhodnutia.[5] Pre účely článku budeme

[1] Nález ÚS SR II. ÚS 26/95 z 25. októbra 1995.

[2] Pozri ZORIČÁKOVÁ, V. *Čo vlastne kompenzuje náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých blízkych osôb?*. In Súkromné právo. 2022, č. 1, s. 2; Pozri napr. rozsudok Okresného súdu Nitra, sp. zn. 7C/1/2022 zo dňa 10. marca 2022, ktorým súd rozhodol rozsudkom pre zmeškanie pri uplatňovaní nemajetkovej ujmy.

[3] Pozri napr. rozsudok Okresného súdu Žiar nad Hronom, sp. zn. 24C/5/2022 zo dňa 17. marca 2022, ktorým súd rozhodol rozsudkom pre zmeškanie pri uplatňovaní majetkovej škody.

[4] Napríklad podľa § 3 ods. 5 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Pozri napr. rozsudok KS v Prešove 7CoCsp/51/2020 z 24. júna 2021.

[5] „*V ustanovení § 274 C. s. p. zákon stanovuje 4 kumulatívne podmienky, ktoré musia byť splnené, aby mohol súd na pojednávaní rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie žalovaného, ktorými sú:*
- spor o žalobe na splnenie povinnosti podľa § 137 písm. a/ C. s. p. (t. j. o žalobe na plnenie),
- návrh žalobcu na rozhodnutie v spore rozsudkom pre zmeškanie,
- neprítomnosť žalovaného na pojednávaní, na ktoré bol riadne a včas predvolaný za súčasného a poučenia o možnosti vydania rozsudku pre zmeškanie, a zároveň
- neospravedlnenie neprítomnosti na pojednávaní včas a vážnymi okolnosťami.
Ak čo i len jedna z vyššie uvedených kumulatívnych podmienok nie je splnená, súd nesmie o žalobe rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie. Prípadná existencia návrhu žalobcu na takýto postup je v prípade absencie niektorej z ostatných podmienok irelevantná.
Pokiaľ súd napriek tomu, že nie je splnená niektorá z kumulatívnych podmienok stanovených v ustanovení § 274 C. s. p. (napr. že sa nejedná o spor o splnenie povinnosti podľa § 137 písm. a/ C. s. p. - pozn. dovolacieho súdu), rozhodne na pojednávaní rozsudkom pre zmeškanie žalovaného, je takýto jeho postup v priamom rozpore so zákonom, ktorý má za následok znemožnenie realizácie procesných práv žalovaného v takej miere, že dochádza k

vyššie uvedené prípady nemajetkovej ujmy a primeraného finančného zadosťučinenia označovať spoločne aj ako „modelový prípad." Znova však uvádzame a zdôrazňujeme, že analyzovaný problém je vo svojej povahe rozsiahlejší a netýka sa len nemajetkovej ujmy a primeraného finančného zadosťučinenia.

1 ÚČEL SKRÁTENÝCH KONANÍ

Pre zodpovedanie vyššie položenej otázky považujeme za dôležité poukázať na účel a dôvody existencie takýchto foriem konaní. Medzi skrátené konania a skrátené formy rozhodnutia zaraďujeme platobný rozkaz (§ 265 CSP), európsky platobný rozkaz (§ 269 CSP), rozsudok pre zmeškanie (§ 273 CSP), rozsudok pre uznanie nároku (§ 282 CSP) a rozsudok pre vzdanie sa nároku (§ 286 CSP). Ako vyplýva aj zo samotnej dôvodovej správy k CSP, „*predkladateľ vychádza z doterajších aplikačných skúseností a preferuje skrátené konania ako nástroj procesnej ekonómie a zrýchlenia súdneho konania*." Berúc do úvahy ústavnoprávnu rovinu, zásady civilného procesu spolu so súčasným zohľadnením dôvodovej správy, prídeme k záveru, že zákon preferuje skrátené formy konania pred typickými neskrátenými formami. Je to práve v dôsledku aplikácie princípu procesnej ekonómie konania a zásady rýchlosti konania bez zbytočných prieťahov. Rýchlosť konania je však len jedným z viacerých dôvodov existencie skrátených konaní.

Ďalším dôvodom existencie skrátených konaní je ich jednoduchosť. Vo väčšine prípadov sa rozhodnutia môžu vydávať od stola (bez nutnosti pojednávať) a rozhodnutie neobsahuje plnohodnotné odôvodnenie. Hoci právna úprava platobného rozkazu neustanovuje požiadavky na odôvodnenie rozhodnutia, právna úprava rozsudku pre zmeškanie, rozsudku pre uznanie nároku aj rozsudku pre vzdanie sa nároku explicitne[6] vyjadruje, že odôvodnenie obsahuje len stručnú identifikáciu procesného nároku a právny dôvod vydania tej ktorej formy skráteného rozsudku.

Nemožno nespomenúť aj tzv. sankčnú funkciu. Tá sa však týka len rozsudku pre zmeškanie, kedy je vydanie takéhoto rozsudku akousi sankciou za nečinnosť v konaní. Platí zásada *vigilantibus iura scripta sunt*. Platobný rozkaz ani neodkladné opatrenie vo svojej podstate nemajú sankčnú funkciu.

Posledný markantnejší dôvod existencie a vydávania skrátených foriem rozhodnutia nie je zakotvený priamo v právnom poriadku, pramení z praxe súdov a ich sudcov. Nie je tajomstvom, že niektorí sudcovia nechávajú vydávanie platobných rozkazov na vyšších súdnych úradníkov či súdne tajomníčky. Obdobná situácia je aj s neodkladnými opatreniami, ktoré vo viacerých prípadoch píšu vyšší súdni úradníci. Sudcovia urobia len následnú kontrolu s menšími úpravami. Uvedené má dva následky. Prvý, pre sudcov je z hľadiska pracovného zaťaženia prijateľnejšie vydávanie skrátených foriem rozhodnutí, pretože tieto sú delegované na vyšších súdnych úradníkov či súdny tajomníčky (i keď je na konci dňa pod rozhodnutiami podpísaný sám sudca). Druhý následok spočíva v slabšom právnom posúdení. Ak vyšší súdny úradník dospeje k záveru, že môže vydať platobný rozkaz, vydá ho možno aj v situáciách, v ktorých by takýto platobný rozkaz sudca nevydal (napríklad v prípadoch zložitejších

závažnému porušeniu práva žalovaného na spravodlivý proces." Uznesenie NS SR 3Obdo/53/2020 z 14. decembra 2020.

[6] Pozri § 275 CSP, § 279 CSP a § 285 CSP.

majetkových škôd).[7] Uvedené samozrejme neplatí generálne na všetky súdy a všetkých sudcov či vyšších súdnych úradníkov.

2 NEMOŽNOSŤ VYDANIA ROZSUDKU PRE ZMEŠKANIE VZHĽADOM NA CHARAKTER UPLATŇOVANÉHO NÁROKU

Rozsudok pre zmeškanie možno vydať v dvoch situáciách, ktoré majú v úprave § 273 CSP a § 274 CSP procesné podmienky, za ktorých je možné vydať rozsudok pre zmeškanie. Zásadný rozdiel je v možnostiach vydania takéhoto rozsudku. Zatiaľ čo podľa § 273 CSP súd môže za splnenia procesných podmienok[8] bez nariadenia pojednávania rozhodnúť o žalobe rozsudkom pre zmeškanie, podľa § 274 CSP by súd mal bez možnosti úvahy na pojednávaní a na návrh žalobcu rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie, ak sú splnené ďalšie procesné podmienky.[9] My sa v našej analýze sústreďujeme na právnu úpravu § 273 CSP, kedy má súd možnosť vydať rozsudok pre zmeškanie žalovaného. Zameranie sa na § 273 CSP je podľa nášho názoru kľúčovejšie pre ilustráciu popisovaného problému. Vyvstáva otázka, či je súd pri vydávaní rozsudku pre zmeškanie žalovaného skutočne viazaný len procesnými podmienkami[10] v § 273 CSP, alebo by mal zohľadňovať aj hmotnoprávne skutočnosti, ktoré nie sú v zákone explicitne definované.

Znova považujeme za dôležité poukázať na účel skrátených foriem súdneho konania, ktoré sú primárne určené pre jednoduchšie situácie s menej náročným právnym posúdením. Možnosť vydať rozsudok pre zmeškanie žalovaného podľa nášho názoru nemožno vykladať absolútne. „*Prílišný formalizmus pri posudzovaní úkonov účastníkov občianskeho súdneho konania (...), ktoré nemajú oporu v zákone, ktoré idú nad rámec zákona alebo nemajú základný význam pre ochranu zákonnosti, nie sú v súlade s ústavnými princípmi spravodlivého procesu.*“[11] I keď zákonodarca priorizuje skrátené formy konania, tieto nemožno vydávať v každej situácii, vždy treba skúmať aj druh uplatňovaného nároku, odôvodnenosť jeho výšky či samotné právne posúdenie.

Podobne ako v prípade platobného rozkazu, aj rozsudok pre zmeškanie žalovaného mal svoju úpravu v OSP. S účinnosťou až do 30.06.2016 (t. j. posledný deň účinnosti OSP, ktorý

[7] Vo vzťahu k majetkovej škode pozri napríklad platobný rozkaz Okresného súdu Banská Bystrica v upomínacom konaní, sp. zn. 9Up/1083/2020 zo dňa 3. júla 2020; Vo vzťahu nemajetkovej ujmy k platobnému rozkazu pozri napr. platobný rozkaz Okresného súdu Nové mesto nad Váhom, sp. zn. 3C/20/2017 zo dňa 28. decembra 2017.

[8] § 273 CSP: „*Súd môže aj bez nariadenia pojednávania rozhodnúť o žalobe podľa § 137 písm. a) rozsudkom pre zmeškanie, ktorým žalobe vyhovie, ak*

a) uznesením uložil žalovanému povinnosť v určenej lehote písomne vyjadriť sa k žalobe a v tomto svojom vyjadrení uviesť rozhodujúce skutočnosti na svoju obranu, pripojiť listiny, na ktoré sa odvoláva, a označiť dôkazy na preukázanie svojich tvrdení a žalovaný túto povinnosť bez vážneho dôvodu nesplnil,

b) v uznesení podľa písmena a) poučil žalovaného o následkoch nesplnenia takto uloženej povinnosti vrátane možnosti vydania rozsudku pre zmeškanie a

c) doručil uznesenie podľa písmena a) žalovanému do vlastných rúk.“

[9] § 274 CSP: „*Na pojednávaní rozhodne súd o žalobe podľa § 137 písm. a) na návrh žalobcu rozsudkom pre zmeškanie, ktorým žalobe vyhovie, ak*

a) sa žalovaný nedostavil na pojednávanie vo veci, hoci bol naň riadne a včas predvolaný a v predvolaní na pojednávanie bol žalovaný poučený o následku nedostavenia sa vrátane možnosti vydania rozsudku pre zmeškanie a

b) žalovaný neospravedlnil svoju neprítomnosť včas a vážnymi okolnosťami.“

[10] K procesným podmienkam pozri aj uznesenie NS SR 3Obdo/53/2020 z 14. decembra 2020.

[11] Nález ÚS SR II. ÚS 174/04 z 27. októbra 2004.

bol s účinnosťou od 01.07.2016 nahradený CSP) bola úprava rozsudku pre zmeškanie žalovaného v § 153b OSP. Podľa tejto právnej úpravy mal súd tak isto možnosť rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie za splnenia procesných podmienok.[12] Avšak, § 153b ods. 3 OSP[13] vytváral dôležitú požiadavku na nespornosť uplatňovaného nároku. Len v prípade, ak bol žalobcom tvrdený skutkový stav nesporný (do druhu uplatňovaného nároku, výšky či opodstatnenia), len vtedy súd mohol vydať rozsudok pre zmeškanie. „*Skutkovým základom kontumačného rozsudku podľa § 153b je žalobcom tvrdený skutkový stav, ak ho súd považuje za nesporný. Na rozdiel od rozsudku na základe uznania či vzdania sa nároku (§ 153a) je teda súd povinný skúmať, či žalobcom tvrdený skutkový stav je nesporný, a prihliadať na všetky skutočnosti, na ktoré súd zo zákona prihliadať má (...). Ak súd dospeje k názoru, že žalobcom tvrdený skutkový stav nie je nesporný, napriek tomu, že by boli splnené všetky podmienky na vydanie kontumačného rozsudku, súd takýto rozsudok nevydá. Rovnako postupuje v prípadoch, keď návrh na rozhodnutie kontumačným rozsudkom navrhne žalobca na pojednávaní vo veci samej.*“[14] Zaujímavé je, že zavedením nových procesných kódexov sa táto dôležitá požiadavka, ktorá veľmi rozumne limitovala možnosti vydania rozsudku pre zmeškanie, vytratila.

Aj napriek enormnej snahe nájsť súdne rozhodnutia zaoberajúce sa hmotnoprávnou limitáciou vydania rozsudku pre zmeškanie, aktuálnu súdnu prax sme nenašli. Svojím obsahom zaujalo najmä staršie rozhodnutie z Českej republiky, podľa ktorého súd nemôže vydávať rozsudky pre zmeškanie len v prípade splnenia procesných podmienok, ale musí dôjsť aj k posúdeniu hmotnoprávnych otázok opodstatnenosti uplatňovaného nároku, ku ktorým súd musí mať relevantné dôkazy. Súd ďalej dodáva, že jednoduché formálne nahliadanie na zmeškanie lehoty zo strany žalovaného nemôže vyústiť do jeho neúspechu v konaní vo veci samej.[15] S uvedenými názormi súdu sa v maximálnej miere stotožňujeme, i keď si uvedomujeme, že právna úprava aplikovaná v predmetnom rozhodnutí je mierne odlišná od našej právnej úpravy. Spomenuté rozhodnutie však považujeme za silný interpretačný nástroj. I keď zákon dáva možnosť vydania rozsudku pre zmeškanie ako sankciu za procesnú pasivitu, formálne a absolútne nahliadanie na toto ustanovenie by narážalo na limity princípu spravodlivého procesu, ktorý je považovaný za jeden z najdôležitejších princípov právneho štátu.[16] Ak by sme pripustili extenzívny výklad možnosti vydania rozsudku pre zmeškanie na všetky situácie, toto by sa mohlo veľmi ľahko zneužívať žalovaním subjektov neznalých práva a dúfať, že len jednoduché nevyjadrenie sa k žalobe bude viesť k vydaniu rozsudku pre zmeškanie, a to bez ďalšieho a najmä hlbšieho prieskumu.

---

[12] § 153b ods. 2 OSP: „*Rozsudkom pre zmeškanie možno spor rozhodnúť, ak*
a) žalovaný sa nedostavil na pojednávanie vo veci, hoci bol naň riadne a včas predvolaný (§ 79 ods. 6 a § 115 ods. 2) s poučením o následkoch nedostavenia sa vrátane možnosti rozhodnutia podľa odseku 1,
b) žalovaný sa k žalobe a prílohám písomne nevyjadril do 15 dní odo dňa, keď mu boli doručené, hoci ho súd na to vyzval a poučil ho o následkoch nesplnenia tejto povinnosti (§ 114 ods. 2),
c) žalovaný neospravedlnil svoju neprítomnosť včas a vážnymi okolnosťami.“

[13] § 153b ods. 3 OSP: „*Skutkovým základom rozsudku podľa odseku 1 je žalobcom tvrdený skutkový stav, ak ho súd považuje za nesporný.*“

[14] ŠTEVČEK, M. – KOTRECOVÁ, A. In ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. *Občiansky súdny poriadok*. Komentár. I. diel. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2012. s. 558.

[15] Uznesenie Vrchného súdu v Prahe 4Cmo/421/94 (Bulletin advokacie 5/1997).

[16] PŘIDAL, O. *Pojem právo na spravedlivý proces v civilním řízení.* In Právní rozhledy, 2010. Roč. 18, č. 20. s. 731-736.

Pre porovnanie uvádzame aj aktuálnu právnu úpravu Českej republiky. V § 153b ods. 1 zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád (ďalej ako „OSŘ“), zákon v prípade zmeškania žalovaného ustanovuje fikciu nespornosti tvrdení žalobcu, teda zo zákona sa uplatňovaný nárok považuje za nesporný.[17] Dôležité však je, že ani v takomto prípade súd nemá povinnosť vydať rozsudok pre zmeškanie, má len možnosť vydať takýto rozsudok na pojednávaní – nie pred pojednávaním, ako je tomu v § 273 CSP.

Zaujímavou sa javí i pripravovaná rekodifikácia civilného procesu v Českej republike, ktorá počíta so značnými zmenami v právnej úprave. Podľa návrhu nového Civilního řádu soudního, „*nevyjádří-li se žalovaný včas k žalobě, rozhodne soud na návrh žalobce rozsudkem pro zmeškání. Skutkové přednesy žalobce, týkající se věci, se v takovém případě považují za pravdivé, ledaže jsou v rozporu s obsahem spisu; na tomto základě soud o žalobě rozhodne.*“[18] Navrhované zmeny explicitne počítajú s prípadmi nejasných nárokov, ktoré samy osebe nie sú na prvý pohľad zrejmé. Vyjadrenie „*ledaže jsou v rozporu s obsahem spisu*“ nemožno vykladať reštriktívne len na prípady protichodných tvrdení žalobcu. Uvedené je potrebné vykladať v širšom kontexte, moderným teleologickým výkladom. Právna úprava sa posúva vpred aj s dobou a zastávať čisto formálny prístup nie je úplne v poriadku. Rýchlosť konania nemôže byť kladená nad náležité a spravodlivé rozhodnutie, preto sa aj v Českej republike plánuje obmedziť vyššie uvedená fikcia uznania nároku v prípade nevyjadrenia sa k žalobe. Aj v odôvodnení pripravovaných zmien možno čítať, že „*tyto fikce jsou nejen komparativně a hodnotově neobhajitelné, ale nadto činí z procesu ryze formální nástroj, který se tím zpronevěřuje svému účelu. Kontumační rozsudky vycházejí z empirických zkušeností a pouze pokládají v žalobě uvedené skutečnosti za pravdivé (a to podle věcného záměru za předpokladu, že nejsou v rozporu obsahem spisu, včetně listin předložených žalobcem). Jejich vydání tedy předpokládá, že soud takto ustavený nesporný skutkový stav právně posoudí a dospěje k závěru, že právní řád s ním spojuje právní následky, jichž se žalobce domáhá*.“[19] Posun k modernejšiemu ponímaniu podmienok pre vydanie skrátených a zrýchlených foriem rozhodnutia je zreteľný. Aj napriek historicky správne nastaveným podmienkam pre tieto formy rozhodnutí na našom území je pre nás záhadou, prečo náš relatívne nový CSP neobsahuje normy obmedzujúce vydanie analyzovaných druhov rozhodnutí, a prečo zákonodarca zaviedol do právneho poriadku neprimeranú striktnosť, ktorá nemá v modernom práve obdobu ani miesto.

Jeden z mála názorov naznačujúci materiálny prieskum uplatňovaného nároku pred vydaním rozsudku pre zmeškanie poskytuje Števček, podľa ktorého „*na rozdiel od rozsudku na základe uznania či vzdania sa nároku (§ 282 a nasl. CSP) je teda súd povinný skúmať, či žalobcom tvrdený skutkový stav je nesporný, a prihliadať na všetky skutočnosti (...). Ak súd dospeje k názoru, že žalobcom tvrdený skutkový stav nie je nesporný, napriek tomu, že by boli*

[17] § 153b ods. 1 OSŘ: „*Zmešká-li žalovaný, kterému byly řádně doručeny do jeho vlastních rukou (§ 49) žaloba a předvolání k jednání nejméně deset dnů přede dnem, kdy se jednání má konat, a který byl o následcích nedostavení se poučen, bez důvodné a včasné omluvy první jednání, které se ve věci konalo, a navrhne-li to žalobce, který se dostavil k jednání, pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná a na tomto základě může soud rozhodnout o žalobě rozsudkem pro zmeškání.*“

[18] Dostupné na: https://justice.cz/documents/12681/2872506/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br_fin%C3%A1ln%C3%AD+verze+_prosinec+2020.pdf/83cdd87e-18c5-41e9-948e-8defa2525adb . s. 299.

[19] Ibidem, s. 299.

splnené všetky podmienky na vydanie kontumačného rozsudku, súd takýto rozsudok nevydá.“[20] Jedným dychom však treba dodať, že obdobný výklad autor poskytuje aj v komentári[21] k predchádzajúcej právnej úprave podľa OSP, ktorá, ako sme uviedli, kládla požiadavku na nespornosť uplatňovaného nároku. My sa však naplno stotožňujeme s názorom Števčeka, a to, že súd má uplatňovaný nárok posúdiť aj z pohľadu hmotného práva. Zastávame názor, že aj v prípade vydávania rozsudku pre zmeškanie podľa § 273 CSP by sa mali uplatniť obdobné pravidlá ako v prípade platobného rozkazu, teda by súd nemal mať pochybnosti o uplatňovanom nároku. V opačnom prípade by súdy boli len aktérmi čisto formálneho prístupu, ktorý je ďaleko za hranicou princípu formálnej pravdy.

Modelový prípad náhrady nemajetkovej ujmy a primeraného finančného zadosťučinenia otvára polemiku o mantineloch princípu formálnej pravdy a prejednacej zásady, ktoré by si zaslúžili samostatné doktrinálne rozpracovanie. Vychádzať z myšlienky rýdzo formálneho prieskumu je v rozpore s vyšším princípom spravodlivosti, a to aj napriek prejednacej zásade v sporovom konaní. Prejednacia ani vyšetrovacia zásada sa prakticky nemôže uplatňovať absolútne a obe zásady sú značne modifikované.[22] Podobne sa vyjadruje Jauernig, podľa ktorého by bolo prísne uplatňovanie uvedených zásad skutočne extrémnym riešením.[23] „*Prejednacia zásada sa dnes už nechápe ako monopol strán na zhromažďovanie skutkového materiálu vylučujúci akúkoľvek aktivitu sudcu. Práve naopak, sudcovi je aj v sporovom konaní daná možnosť aktívne sa podieľať na objasňovaní skutkového stavu.*“[24]

I keď sa v tomto článku zameriavame na § 273 CSP, a teda na situáciu, kedy má súd možnosť rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie žalovaného, nemožno v krátkosti nespomenúť aj vydanie rozsudku pre zmeškanie žalovaného podľa § 274 CSP, kedy má súd vydať rozsudok pre zmeškanie priamo na pojednávaní. V tomto prípade je textácia zákonnej úpravy mierne odlišná. „Na pojednávaní rozhodne súd“ na prvý pohľad značí, že súd pri splnení procesných podmienok uvedených v § 274 CSP nemá možnosť úvahy a rozsudok pre zmeškanie musí vydať. Aj tu si dovoľujeme pochybovať (za predpokladu, že sa uplatňuje nie úplne jasný nárok, ako napríklad nemajetková ujma alebo primerané finančné zadosťučinenie) o možnosti vydať takýto rozsudok i napriek tomu, že zákon v § 274 CSP neobsahuje slovo „môže.“ Nemožnosť aplikácie § 274 CSP aj za situácie splnenia stanovených procesných podmienok by sa dala odvodiť napríklad od článku 2 CSP - ochrana ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov musí byť vždy spravodlivá a účinná tak, aby bol naplnený princíp právnej istoty. § 274 CSP teda otvára priestor na ďalšiu odbornú diskusiu.

[20] ŠTEVČEK, M. In ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok*. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 1002.
[21] Pozri ŠTEVČEK, M. In ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 558.
[22] LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řizení soudním*. Praha: Leges, 2017. s. 53.
[23] JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydanie. Mníchov: C. H. Beck, 2007. s. 70.
[24] LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řizení soudním*. Praha: Leges, 2017. s. 56.

ZÁVER

Vzhľadom na vyššie uvedené máme za to, že aj v modelovom prípade uplatňovaného nároku na náhradu nemajetkovej ujmy či primeraného finančného zadosťučinenia by mali súdy pristupovať k aspoň čiastočnému prieskumu hmotnoprávnych otázok, čoho dôsledkom by zrejme bola nemožnosť vydať rozsudok pre zmeškanie žalovaného. Aj keď sa žalovaný hneď nevyjadrí, neznamená to, že má byť v spore neúspešný. „*Treba vychádzať vždy z čo najúplnejšieho skutkového stavu a opierať sa o preskúmateľné konkrétne hľadiská.*“[25] Uvedené platí najmä na zložité prípady, kde sa vyžaduje dokazovanie. Podľa nášho názoru sudca nemôže mať hodnoverne dokázanú výšku nemajetkovej ujmy či primeraného finančného zadosťučinenia len na základe tvrdenia žalobcu bez nariadenia pojednávania. „*Pokiaľ ide o výšku finančného zadosťučinenia, táto závisí od úvahy súdu. Pri jej určovaní sa zohľadňujú rôzne kritériá a to intenzita, časové trvanie závadného konania, satisfakčná a sankčná funkcia a podobne. (...) Pri uplatňovaní nároku na primerané finančné zadosťučinenie bolo povinnosťou žalobcu v žalobe uviesť jeho požadovanú výšku. Z povahy tohto nároku však vyplýva, že presné stanovenie výšky plnenia je závislé od úvahy súdu.*“[26] Pri nemajetkovej ujme je nutné „*v súlade s princípom spravodlivosti pružne prihliadnuť na najrôznejšie momenty, za ktorých k neoprávnenému zásahu do osobnosti fyzickej osoby došlo (...) na strane druhej však treba vychádzať vždy z čo najúplnejšieho skutkového stavu a opierať sa o preskúmateľné konkrétne hľadiská.*“[27] Súd musí brať do úvahy uplatňovaný nárok, presvedčivosť žalobcu o dôvodnosti nároku, výšku požadovaného nároku a ďalšie... Ak žalobca uplatňuje peňažný nárok z titulu nesplatenia poskytnutého úveru na základe zmluvy, sudca má preukázaný skutkový stav, ako aj výšku uplatňovanej pohľadávky. Avšak, ak žalobca uplatňuje nárok, ktorý je ťažko vyčísliteľný (napríklad náhrada nemajetkovej ujmy), resp. ak závisí od úvahy súdu (napríklad primerané finančné zadosťučinenia), zastávame názor, že uplatnenie takéhoto nároku súdu znemožňuje vydať rozsudok pre zmeškanie žalovaného podľa § 273 CSP. Slovo „môže“ v § 273 CSP nemožno vykladať neprimerane extenzívne na všetky situácie.

Podľa nášho názoru rozsudok pre zmeškanie žalovaného podľa § 273 CSP možno vydať len za predpokladu, že uplatňovaný nárok je nesporný. Ak má súd pochybnosti o dôvodnosti či výške uplatňovaného nároku, ktoré pri nemajetkovej ujme a primeranom finančnom zadosťučinení spravidla nemôžu jasne vyplývať len z listinného podania (žaloby) žalobcu, súd by rozsudok pre zmeškanie podľa § 273 CSP nemal vydať a mal by nariadiť pojednávanie.[28]

[25] Rozsudok NS SR 4Cdo/139/2011 z 30. októbra 2012.
[26] Rozsudok KS v Prešove 7CoCsp/51/2020 z 24. júna 2021.
[27] Rozsudok NS SR 4Cdo/139/2011 z 30. októbra 2012.
[28] Tento text bol spracovaný v rámci projektu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-18-0337.

POUŽITÁ LITERATÚRA

JAUERNIG, O. Zivilprozessrecht. 29. vydanie. Mníchov: C. H. Beck, 2007. 430 s. ISBN 978-34-0655-713-2
LAVICKÝ, P. Důkazní břemeno v civilním řizení soudním. Praha: Leges, 2017. 272 s. ISBN 978-80-7502-203-5
PŘIDAL, O. Pojem právo na spravedlivý proces v civilním řízení. In Právní rozhledy, 2010. Roč. 18, č. 20 ISSN 1210-6410
ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol. Občiansky súdny poriadok. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. 939 s. ISBN 978-80-7400-406-3
ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. 1544 s. ISBN 978-80-7400-629-6
ZORIČÁKOVÁ, V. Čo vlastne kompenzuje náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých blízkych osôb?. In Súkromné právo. 2022, č. 1, ISSN 1339-8652

ISBN 978-80-568-0548-0